

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ

Горана Зечевић Крнета

**УПОТРЕБА ОДРЕЂЕНОГ ЧЛАНА У ШПАНСКОМ КАО
СТРАНОМ ЈЕЗИКУ НА ОСНОВУ АНАЛИЗЕ ГРЕШАКА
КОД ГОВОРНИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА**

Докторска дисертација

Ментор: проф. др Анђелка Пејовић

Крагујевац, 2016. године

ИДЕНТИФИКАЦИОНА СТРАНИЦА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ
I. Аутор
<p>Име и презиме: Горана Зечевић Крнета Датум и место рођења: 17.08.1978. Сарајево, Босна и Херцеговина Садашње запослење: докторанд-сарадник за ужу научну област <i>Шпански језик и лингвистика</i>, Катедра за хиспанистику, Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу</p>
II. Докторска дисертација
<p>Наслов: <i>Употреба одређеног члана у шпанском као страном језику на основу анализе грешака код говорника српског језика</i> Број страница: xviii + 407 Број слика: 12 графикона и 1 шема Број библиографских података: 373 Установа и место где је рад израђен: Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу Научна област (УДК): 811.134.2'367.632'243(043.3) Ментор: проф. др Анђелка Пејовић, редовни професор</p>
III. Оцена и одбрана
<p>Датум пријаве теме: 04.10.2010. Број одлуке и датум прихватања теме докторске дисертације: 01-142, 19.01.2011.</p> <p>Комисија за оцену научне заснованости теме и испуњености услова кандидата:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Др Анђелка Пејовић, ванредни професор (ментор), Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу, ужа научна област <i>Шпански језик</i> 2. Др Ана Јовановић, доцент, Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу, ужа научна област <i>Шпански језик</i> 3. Др Јелена Филиповић, ванредни професор, Филолошки факултет у Београду, ужа научна област <i>Хиспанистика - Шпански језик</i> <p>Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Др Јелена Филиповић, редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду, ужа научна област <i>Хиспанистика - Шпански језик</i> (председник комисије) 2. Др Милош Ковачевић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, уже научне области <i>Савремени српски језик и Теоријске лингвистичке дисциплине</i> 3. Др Јелена Рајић, ванредни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду, ужа научна област <i>Хиспанистика - Шпански језик</i> <p>Датум одбране дисертације: _____</p>

Израду ове докторске дисертације подржали су и поспешили многи појединци и институције, који заслужују и да нађу помена у њој.

На првом месту, желим да захвалим својој менторки, др Анђелки Пејовић, редовној професорки Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу, првенствено на стрпљењу и разумевању за мој вишегодишњи рад на тези, као и на свесрдној стручној подршци, конструктивним коментарима и интересовању за мој научни рад и напредак.

Искрено се захваљујем и члановима комисије, посебно др Јелени Филиповић, професорки Филолошког факултета Универзитета у Београду, на корисним сугестијама и на пренесеном искуству, који су допринели квалитету мога рада.

Својим драгим колегиницама, др Ивани Вучина Симовић, др Ани Штулић и др Ани Јовановић, желим да захвалим на подршци и пажњи које су поклониле овом раду. Захваљујем се и колегиницама и колегама са Катедре за хиспанистику Универзитета у Крагујевцу и са Катедре за иберијске студије Универзитета у Београду, који су ми помогли у прикупљању података.

Страним лекторкама Саломе Монастерио, Марији Хосе Надал, Наталији Санћес Радуловић и Исабел Лопес Лопес захваљујем на несебичној помоћи приликом решавања недоумица у тумачењу грешака.

Додатно, задовољство ми је да истакнем да је овај рад реализован захваљујући великом броју студената Филолошког факултета Универзитета у Београду и Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу, без чије сарадње и учешћа не би ни било могуће доћи до значајнијих резултата и закључака за усвајање шпанског као страног језика.

Преостаје ми још да искажем захвалност онима који су моје највеће упориште и непресушан извор надахнућа, мојој породици.

У Крагујевцу, 2016.

РЕЗИМЕ

Употреба одређеног члана у шпанском као страном језику на основу анализе грешака код говорника српског језика

У раду испитујемо употребу одређеног члана код изворних говорника српског језика који студирају шпански као главни страни језик на Филолошком факултету Универзитета у Београду и на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу. У фокусу се налазе правилно и неправилно употребљени облици одређеног члана, али и његово изостављање из именског израза, јер шпански језик бележи и случајеве „скривене“ одређености, у којима се обележје одређености читава из дискурсног статуса именског израза (случај који је иначе карактеристичан за српски језик). Узимамо у разматрање првенствено облике мушког и женског рода одређеног члана као изворе највећих недоумица, док облик *lo* само маргинално разматрамо, јер у шпанском језику не постоје именице уз које члан *lo* може да стоји. Контекст нашег истраживања уско је повезан с теоријским концептом *међујезика* и, уопште, с теоријом учења и усвајања *J2*, које смо такође представили у раду да бисмо што боље сагледали грешке наших испитаника. С истим циљем, осмишљен је и упитник за испитанике, на основу ког смо добили податке о њима, о њиховом претходном образовању на пољу страних језика и степен познавања истих, као и информације о испитаниковом поимању и познавању граматичке категорије члана. Примењени карактер рада условио је да се сагледају принципи савремене комуникативне наставе и улоге коју граматички садржаји *J2* имају у њој.

Методологија коју примењујемо у истраживању обједињује три уже специјално усмерене области контрастивних проучавања: анализу грешака, као централни поступак, а затим и анализу међујезика и контрастивну анализу као комплементарне поступке. Анализа грешака и анализа међујезика послужиле су нам да утврдимо напредак у овладавању одређеним чланом од стране говорника српског језика током четири године универзитетских студија шпанског као *J2* на два универзитетска места, као и контексте у којима се грешке јављају, затим врсту грешке, могући узрок и њену распрострањеност. Педагошки оријентисана контрастивна анализа послужила је да сагледамо појединачне језичке системе и начине реализације значењске категорије одређености у српском и у шпанском језику, како би се истакли механизми референцијалне карактеризације именског израза који већ постоје у *J1* и које треба

надоградити у J2. Додатно, анализа значења која је могуће изразити одређеним чланом користила нам је да испитамо могуће еквиваленције између одређеног члана у шпанском језику и показних и присвојних детерминатива у српском језику, као и улогу падежних наставака (акузатива и генитива) и редоследа речи у маркирању одређености.

Грешке у употреби одређеног члана смо идентификовали у писаној језичкој делатности испитаника на све четири године основних филолошких студија у Београду и у Крагујевцу кроз писани састав на задату тему и помоћу граматичког теста, а у циљу провере знања и вештина при нефокусиранај и при фокусираној употреби члана у шпанском језику. Критеријум за анализу грешака нам је савремени стандардни језик, првенствено издања Шпанске краљевске академије којима се прописује норма (ГШКА, ПХН), затим и дескриптивна граматика шпанског језика (Боске и Демонте 1999), као и друге релевантне студије о члану. На основу њих смо класификовали грешке на грешке изостављања члана, грешке додавања члана, као и грешке погрешног одабира; морфолошке грешке тичу се слагања члана у роду и броју с именицом. Након издвајања и класификовања свих погрешних облика и употреба одређеног члана, комбинованим поступком, који укључује квантитативну и квалитативну обраду података добијених на основу прикупљеног ученичког корпуса (укупно 222 испитаника), дошли смо до закључака које наводимо у наставку.

Проблем употребе члана у слободном писаном изражавању код српских изворних говорника који уче шпански као J2 универзалан је проблем на свим годинама студија на оба универзитетска места, јер се не бележи напредак у смислу смањеног обима грешака од прве до четврте године. Напредак региструјемо једино у случају морфолошких грешака, док је код других типова грешака приметан не само приближан број грешака, већ и слични контексти у којима се грешка региструје, а које смо детаљно представили у оквиру квалитативне анализе.

Насупрот резултатима писаних састава, квантитативна обрада података добијених на тесту јесте показала очекивану прогресију између година студија (с изузетком крагујевачке четврте године која је, неочекивано, дала значајно лошије резултате од студената на другој и трећој години истог универзитета), али је показала и разлике у успеху при употреби члана између факултета на првој и четвртој години у корист београдских испитаника. Иако се поменуте разлике остварују у просеку кроз две до три грешке по испитанику, оне јесу статистички значајне и захтевале су додатне анализе наставних материјала и облика рада у учионици, понекад и анализу

испитаничког профила, све у циљу објашњења различитог успеха испитаничких група на истим студијским годинама и давања педагошких смерница.

Додатно, резултати нефокусиране и фокусиране употребе члана код наших испитаника показали су још једном важност самог задатка за анализу циљаних садржаја: на граматичком тесту, тенденција испитаника је да у контекстима у којима нису сигурни да ли се члан употребљава или не, обично додају члан и када он не треба да буде употребљен, за разлику од писаних састава, у којима не постоји фокус на употребу члана, па га испитаници углавном неоправдано изостављају. Овакви резултати иду у прилог теорији о двојним компетенцијама, што имплицира континуирану обраду разноврсног наставног материјала, који погодује и усвајању и учењу J2.

Контексти које је квалитативна анализа издвојила као чест случај грешке изостављања и додавања члана код наших испитаника тичу се првенствено синтаксичке позиције директног објекта, као и именског дела предиката, у којима региструјемо значајан број грешака. Ти резултати јасно указују на то да испитаници нису у довољној мери овладели семантичко-прагматичким разликама које се постижу употребом или изостављањем члана (издвајање, идентификација референта насупротив именовану врсте ентитета), што додатно потврђују и грешке које региструјемо у предлошким, модификаторским изразима, у којима делује да испитаници повезују употребу члана с предлогом, а не с потраживањима самог контекста.

Грешке које нису могле да се предвиде, а које је анализа корпуса изнела на видело на различитим студијским годинама, односе се на употребу члана у поствербалним субјекатским позицијама, затим у суперлативним конструкцијама, као и на употребу члана уз властита имена или у комбинацији са другим детерминативима, што указује на потребу да се граматички садржаји који се тичу употребе члана периодично обнављају током студија. Присуство грешака у напоредним именским изразима и у набрајањима потврдило је потребу да се у настави поред основних употреба члана пажња посвети и лингвостилистичкој димензији члана.

Насупрот облицима мушког и женског рода, резултати писаних састава нису показали проблем при референцијалној употреби облика *lo*, али занимљив податак је да у целом корпусу не региструјемо ниједан случај с емфатичким значењем.

Напоследку, у складу с резултатима анализа и у складу с принципима лингводидактике, дате су педагошко-дидактичке смернице за даљу обраду грешака у употреби члана и за даљу обраду наставног материјала који се тиче употребе одређеног

члана у шпанском језику на филолошким студијама. Пре свега, предлаже се континуирана рецептивна и продуктивна активност на циљном језику, добро осмишљена и уклопљена с потребама обраде граматичких садржаја у настави, који се прво аналитички а потом и синтетички увежбавају. Имајући на уму граматичке материјале који су већ у употреби у настави шпанског језика на филолошким студијама, предложени су додатни примери текстова и вежби.

Кључне речи: одређеност, одређени члан, одсуство члана, детерминативи/детерминатори, међујезик, анализа грешака, анализа међујезика, педагошки оријентисана контрастивна анализа, шпански језик, српски језик, настава шпанског као страног језика.

RESUMEN

Usos del artículo determinado en el español como lengua extranjera en base al análisis de errores de los serbiohablantes

En este trabajo analizamos el uso del artículo definido por parte de los estudiantes serbiohablantes que aprenden español como primera lengua extranjera en la Facultad de Filología de la Universidad de Belgrado y en la Facultad de Filología y Artes de la Universidad de Kragujevac. La investigación se centra en la distribución y usos (tanto correctos como incorrectos) del artículo definido, así como en la ausencia del mismo, lo cual se aprecia en casos como el del sintagma nominal cuyo rasgo particular se deduce del contexto del enunciado (lo cual, en realidad, es el caso típico de los sintagmas nominales en serbio). La distribución de formas masculinas y femeninas del artículo definido, las cuales muestran una gran oscilación, ocupa la parte central de nuestra investigación, mientras que la forma neutra *lo* se toma en consideración en menor medida ya que en español no hay nombres que puedan ser introducidos por el artículo neutro. El contexto de la investigación está estrechamente relacionado con el concepto teórico de interlengua, así como con la teoría del aprendizaje y adquisición de lenguas extranjeras, las cuales tienen su debido lugar en este trabajo y nos ayudan a interpretar la interlengua y los errores de nuestros interrogantes con mayor precisión. Asimismo, para poder realizar un análisis más profundo relacionado con las características de los estudiantes, pedimos a los participantes que rellenen un cuestionario con los datos personales, sus experiencias previas y el nivel de sus conocimientos de segundas lenguas, así como con sus conocimientos sobre el artículo definido en español. El carácter aplicado de la tesis implica que se tengan en cuenta también los principios de la enseñanza comunicativa y, dentro de esta, el rol que tienen los contenidos gramaticales.

La metodología que seguimos abarca tres modelos de investigación de la lingüística contrastiva: junto al análisis de errores, que representa el modelo principal, nos apoyamos también en el análisis de interlengua y en el análisis contrastivo como procedimientos complementarios. El análisis de errores y el análisis de interlengua nos permiten averiguar la progresión de los conocimientos sobre el uso y distribución del artículo definido español por parte de los estudiantes serbios del español como lengua extranjera en los cuatro cursos de E/LE en dos universidades de Serbia; también nos permiten conocer áreas de mayor dificultad para nuestros interrogantes, así como los tipos y frecuencia de error junto con sus posibles causas. El análisis contrastivo práctico nos ayuda a analizar diferentes realizaciones formales

de la categoría semántica universal de la definitud en español y en serbio para destacar de esta manera los mecanismos de la caracterización referencial del nombre ya existentes en la LM de nuestros interrogantes, los cuales se someten luego a una reestructuración en la L2. En adición, se hace un análisis detallado de los significados del artículo definido, en base a lo cual se establecen equivalencias, por un lado entre el artículo español y por otro, en los demostrativos y posesivos en serbio; de igual manera cuestionamos el rol de las terminaciones de casos (acusativo y genitivo) y el orden de las palabras como marcadores de la diferencia definitud/ indefinitud.

En cuanto al análisis de errores, llevamos a cabo un estudio de las incorrecciones en la expresión escrita de estudiantes serbios de E/LE en los cuatro cursos académicos de ambas universidades. La expresión escrita de los interrogantes consiste en dos tareas diferentes, una sin intención gramatical (composición libre al tema citado) y la otra con foco en el uso del artículo definido (test gramatical). El criterio para extraer del corpus las instancias relativas al artículo que resultaban gramaticalmente erróneas se apoyó prioritariamente en la norma descrita por las ediciones de la RAE (la Gramática y el Diccionario panhispánico de dudas de la RAE), pero también la gramática descriptiva de la lengua española (Bosque y Demonte 1999) y otros estudios relevantes sobre el artículo. En base a las ediciones citadas clasificamos los usos incorrectos según tres categorías de errores cometidos por los estudiantes: omisión, adición y elección errónea; incluimos también errores morfológicos que atañen a la concordancia en género y número entre el artículo y el nombre.

Los datos obtenidos se analizan con un método mixto que combina el estudio cuantitativo con el cualitativo, y revelan los puntos que exponemos a continuación. El problema del uso y distribución del artículo definido por parte de los estudiantes serbios de E/LE es un problema universal para todos los grupos de interrogantes de las dos universidades ya que en la producción escrita de los estudiantes no se registra disminución de errores de primero a cuarto año. El único tipo de error que tiende a desaparecer en años avanzados es el error morfológico, mientras que otros tipos de errores no solo que no disminuyen, sino que muchos de ellos se registran en los mismos contextos, contextos que describimos detalladamente en el capítulo con los resultados del análisis cualitativo.

A diferencia de los resultados del análisis de las composiciones escritas, el análisis de los tests sí muestra la esperada progresión de los conocimientos del uso y distribución del artículo definido desde el primer curso hasta el cuarto en las dos universidades (con la excepción del cuarto curso de Kragujevac, que obtuvo un resultado significativamente peor en comparación con el tercero y con el segundo de la misma universidad); adicionalmente, en el

test se muestran unas diferencias significativas entre las universidades en primer y en cuarto curso a favor de los interrogantes belgradenses. Aunque estas diferencias se dan con un promedio de dos o tres errores por interrogante, expresan una diferencia estadísticamente significativa y, por lo tanto, imponen una revisión de los materiales de enseñanza y formas de trabajo en el aula, incluso una revisión de los datos personales de los interrogantes, todo con el fin de explicar las diferencias encontradas entre dos universidades en el mismo año de estudio y proporcionar unas implicaciones pedagógicas.

De igual manera, los resultados de las dos tareas, con y sin foco en el uso del artículo, confirmaron una vez más la importancia de la elección de la misma al analizar los contenidos gramaticales: en los tests los estudiantes tienden a añadir el artículo en los contextos en los que no están seguros, mientras que en las composiciones escritas el error predominante es la omisión del artículo. Estos resultados reafirman el paradigma del conocimiento dual, lo cual sugiere un continuo tratamiento del material de enseñanza que favorece tanto la adquisición como el aprendizaje de un elemento gramatical de la L2.

Los contextos que se muestran como una mayor área de dificultad del uso del artículo para nuestros interrogantes, atañen a la posición de objeto directo, también la de atributo dentro del predicado nominal, en las que se evidencia un mayor número de los errores. Eso demuestra claramente que los interrogantes no entienden bien la diferencia semántico-pragmática yacente en la ausencia o en el uso del artículo definido (delimitación referencial vs. categorización), hecho que se pone de manifiesto también con los errores en las construcciones preposicionales modificadoras, en las que parece que los interrogantes usan el artículo de acuerdo con el significado de la preposición y no de acuerdo con el contexto.

Los errores que encontramos en el corpus y a los que podemos llamar inesperados, abarcan el uso del artículo en la posición posverbal del sujeto, en las construcciones superlativas, así como ante nombres propios o en combinación con otros determinativos, lo cual implica que los contenidos gramaticales necesitan un repaso continuo en todos los cursos académicos. La presencia de errores en el uso del artículo en los sintagmas nominales coordinados y en enumeraciones reafirma la necesidad de que la estilística del uso del artículo se trabaje en la enseñanza de E/LE.

Las formas y usos de *lo* referencial no se registran como problema, aunque extraña que en todo el corpus no se registre ni un caso de *lo* enfático.

Por último, acorde a los resultados de los análisis y a los principios glosodidácticos, se dan unas implicaciones pedagógicas relativas al tratamiento de los errores detectados y al tratamiento de los materiales de enseñanza en los estudios filológicos del español como

lengua extranjera. Antes que nada, es necesaria una continua actividad comunicativa, tanto receptiva como productiva en la lengua meta, bien estructurada y adaptada a los contenidos gramaticales exigidos por un contexto docente; los elementos gramaticales deben ser analizados primero a través de los ejercicios de sensibilización para poder automatizarse posteriormente con las actividades de práctica mecánica. Teniendo en cuenta los materiales de enseñanza del artículo ya usados en las clases de español, hemos propuesto unos materiales complementarios, textos y ejercicios gramaticales.

Palabras clave: definitud, artículo definido, ausencia del artículo, determinativos/determinantes, interlengua, análisis de errores, análisis de interlengua, análisis contrastivo con fines pedagógicos, lengua española, lengua serbia, enseñanza de E/LE.

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА КОРИШЋЕНИХ У РАДУ

ГШКА: Граматика Шпанске краљевске академије
ЗЕРО: Заједнички европски референтни оквир за живе језике
J1: први, матерњи језик
J2: други, страни језик
ПХРН: Панхиспански речних недоумица
ПШКА: Правопис Шпанске краљевске академије
РШКА: Речник Шпанске краљевске академије
РКСШ: Референтни корпус савременог шпанског језика

СПИСАК ГРАФИКОНА

Графикон 1. Резултати двофакторске АНОВЕ (фактори: факултет и године студија) у односу на број тачних одговора на граматичком тесту	216
Графикон 2. Просечан број грешака који студенти у Београду и Крагујевцу направе на тесту	219
Графикон 3. Просечан број типова грешака у односу на годину студија	220
Графикон 4. Резултати двофакторске анализе варијансе за грешку додавања	222
Графикон 5. Резултати двофакторске анализе варијансе за грешке изостављања	222
Графикон 6. Резултати двофакторске анализе варијансе за грешке погрешног одабира	223
Графикон 7. Резултати двофакторске анализе варијансе за остале грешке	224
Графикон 8. Резултати двофакторске анализе варијансе за грешке у роду	224
Графикон 9. Резултати двофакторске анализе варијансе за грешке у броју	225
Графикон 10. АНОВА за тачно употребљене чланове у саставу у односу на годину студија	228
Графикон 11. АНОВА за тачно изостављене чланове у саставу у односу на годину студија	228
Графикон 12. Просечан број типова грешака у односу на годину студија	231

СПИСАК ШЕМА

Шема 1. Структурални приказ интегрисаног акционог приступа у решавању проблема употребе члана у шпанском као J2 од стране говорника чији је матерњи српски језик	15
---	----

СПИСАК ТАБЕЛА

<i>Табела 1. Етапе међујезичког развоја</i>	45-46
<i>Табела 2. Систем показних речи у српском и шпанском језику</i>	106
<i>Табела 3. Дидактизација обраде именског израза у шпанском језику с нагласком на именички завршетак и на употребу одређеног члана као родно осетљивог модификатора</i>	132-135
<i>Табела 4. Дидактизација употребе одређеног члана уз семантички груписане заједничке именице претежно мушког или претежно женског граматичког рода</i>	135-136
<i>Табела 5. Критеријално двородне именице у шпанском језику</i>	137-138
<i>Табела 6. Примери хомонима и вишезначних речи у шпанском језику</i>	140
<i>Табела 7. Примери епицена у шпанском језику</i>	141-142
<i>Табела 8. Двобројне именице у шпанском језику</i>	142-143
<i>Табела 9. Топоними који имају интегрисан члан у шпанском језику</i>	148
<i>Табела 10. Хидроними с одређеним чланом у шпанском језику</i>	149
<i>Табела 11. Дескриптивни показатељи расподеле тачних и нетачних одговора у укупном узорку граматичког теста</i>	213-214
<i>Табела 12. Резултати двофакторске АНОВЕ (фактори: факултет и године студија) у односу на број тачних одговора на граматичком тесту</i>	215
<i>Табела 13. Корелације степена познавања шпанског и српског језика, као и других Ј2 који имају члан, са бројем тачно употребљеног члана на граматичком тесту</i>	217
<i>Табела 14. Дескриптивни показатељи типова грешака на граматичком тесту према употребљеној површинској стратегији</i>	218
<i>Табела 15. Дескриптивни показатељи морфолошких типова грешака на тесту</i>	219
<i>Табела 16. Накнадни резултати post-hoc анализа добијени помоћу Шефе (Scheffe) теста</i>	220-221
<i>Табела 17. Дескриптивни показатељи тачних употреба и тачних изостављања члана у укупном узорку писаних састава</i>	227
<i>Табела 18. Дескриптивни показатељи типова грешака у писаном саставу</i>	230
<i>Табела 19. Дескриптивни показатељи морфолошких грешака у писаном саставу</i>	230

САДРЖАЈ

1. УВОД	1
1.1. Предмет и циљеви рада	1
1.2. Методе рада	3
1.3. Контрастивна проучавања српског и шпанског као J2/ и других J2	6
1.4. Хипотезе рада	8
1.5. Интердисциплинарност	10
1.6. Литература	11
2. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР РАДА	13
2.1. Теоријско-методолошки конструкт рада: структурални прикази и тумачења	14
2.2. Граматика страног језика у контексту наставе J2	15
2.2.1. Фокус на форму у настави J2	18
2.2.2. Директна и индиректна интервенција у настави J2	19
2.2.2.1. Учење и/ли усвајање J2	20
2.2.2.2. Индиректна дидактичка интервенција: циљани аутентични	21
2.2.2.3. Директна дидактичка интервенција: граматичке и друге	22
2.2.4. Од граматике ка дидактици: лингводидактички принципи	23
2.3. Комуникативна настава, приступи усвајању/ учењу J2 и међујезик као резултат тог процеса	29
2.3.1. Концепт међујезика као нематерњег језичког система: Кордер (1967), Немзер (1971) и Селинкер (1972)	33
2.3.2. Теорије међујезичког развоја	35
2.3.3. Основне одлике међујезика	36
2.3.3.1. Интерференција	37
2.3.3.2. Фосилизација	38
2.3.3.3. Пропустљивост и променљивост међујезика	39
2.3.3.4. Приступ универзалној граматички	41
2.3.3.5. Комуникативне стратегије и стратегије у учењу страних језика	42
2.3.3.6. Дедукација, индукција и абдукција	44
2.3.4. Етапе међулингвистичког развоја	44
2.4. Анализа грешака и контрастивна језичка проучавања	47
2.4.1. Методолошка апаратура контрастивних језичких проучавања	48
2.4.1.1. Контрастивна анализа и примена резултата контрастивне анализе у настави J2	49
2.4.1.2. Анализа грешака	50
2.4.1.3. Анализа међујезика	51
2.4.2. Класификација грешака	52
2.4.3. Корекција грешака у настави страних језика	55
2.5. Корпус и методологија рада	56
2.5.1. Елементи корпуса	56
2.5.2. Прикупљање података	57
2.5.3. Београдски корпус	59
2.5.3.1. Настава шпанског језика и обрада члана на Филолошком факултету Универзитета у Београду	60
2.5.4. Крагујевачки корпус	63

2.5.4.1. <i>Настава шпанског језика и обрада члана на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу</i>	64
2.5.5. Испитаници	66
2.5.6. Инструменти анализе и кодификација података	68
2.5.6.1. <i>Писани састав</i>	68
2.5.6.2. <i>Тест</i>	71
2.5.6.2.2. <i>Анализа контекста употребе одређеног члана на тесту</i>	72
2.5.6.3. <i>Упитник</i>	78
3. О ПОЈМУ ОДРЕЂЕНОСТИ И ОДРЕЂЕНОМ ЧЛАНУ: СЕМАНТИЧКИ, ПРАГМАТИЧКИ И ГРАМАТИЧКИ АСПЕКТИ	79
3.1. Значења одређеног члана: анафора, деикса и остензија	83
3.2. Одређеност и актуализација именског израза	85
3.2.1. Идентификација именског израза	87
3.2.1.1. <i>Уникати и параметар јединствености</i>	88
4. ОДРЕЂЕНОСТ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ	90
4.1. Детерминативи/детерминатори или придевске заменице у српском језику?	90
4.1.1. Детерминативи као врста речи и њихова детерминаторска функција	93
4.2. Сагледавање појма одређености у сербокроатистичкој традицији: одређеност или референцијалност	94
4.3. Основни механизми исказивања одређености у српском језику	97
4.3.1. Морфолошке реализације одређености у српском језику	99
4.3.1.1. <i>Парадигматска средства референцијалне карактеризације именског израза у српском језику</i>	99
4.3.1.1.1. <i>Придевски вид</i>	100
4.3.1.1.2. <i>Редни и основни бројеви</i>	102
4.3.1.1.3. <i>Компаратив и суперлатив придева</i>	103
4.3.1.2. <i>Комплексна одређеност: селективна средства маркирања одређености именског израза у српском језику</i>	104
4.3.1.2.1. <i>Показне заменице и детерминативи</i>	105
4.3.1.2.2. <i>Присвојне заменице и детерминативи</i>	108
4.3.1.2.3. <i>Опозиција акузатив/партитивни генитив у маркирању одређености објекатског појма</i>	112
4.3.2. Дискурсни елементи одређености именског израза	113
4.3.2.1. <i>Ред речи и информациона структура као параметри одређености</i>	113
4.4. Закључна разматрања	115
5. ОДРЕЂЕНИ ЧЛАН И ЊЕГОВА УПОТРЕБА У ШПАНСКОМ ЈЕЗИКУ	119
5.1. Облици одређеног члана у шпанском језику	122
5.1.1. Уклопљени и неуклопљени облици одређеног члана	122
5.1.2. Одређени члан средњег рода lo	124
5.1.3. Предлози и одређени члан: сажети облици al и del	126
5.2. Функције одређеног члана у шпанском језику	128
5.3. Одређени члан као показатељ граматичког рода и броја именице: дидактичка перспектива	130
5.3.1. Члан као родно осетљив модификатор	130
5.3.1.1. <i>Критеријално двородне именице</i>	136

5.3.1.2. Двородне именице у шпанском језику	139
5.3.1.3. Полисемија и хомонимија	140
5.3.1.4. Епицени или именице општег рода	141
5.3.2. Члан као бројно осетљив модификатор	142
5.4. Класификација именица у шпанском језику и употреба члана	143
5.4.1. Одређени члан и властита имена	144
5.4.1.1. Антропоними	145
5.4.1.2. Топоними	147
5.4.1.3. Хидроними	149
5.4.1.4. Остале употребе члана уз властита имена	150
5.4.2. Одређени члан и заједничке именице	151
5.4.2.1. Употреба члана уз бројиве и небројиве именице	151
5.4.2.2. Употреба члана уз апстрактне и конкретне именице	152
5.4.2.3. Именице за количину и именице класе: именска модификација без члана	153
5.5. Семантичко-прагматички оквир употребе одређеног члана у шпанском језику	155
5.5.1. Анафоричка и деиктичка/остензивна употреба члана у шпанском језику	156
5.5.1.1. Одређени члан и фактор „уобичајеног“	158
5.5.1.2. Употреба члана у дискурсу: директна и асоцијативна анафора	159
5.5.1.3. Употреба члана у односима присвојности и инклузије	162
5.5.1.4. Одређени члан у изразима отуђивог/неотуђивог својства	163
5.5.1.5. Партитивне, псеудопартитивне и суперлативне конструкције	165
5.5.2. Генеричка употреба члана у шпанском језику	167
5.5.3. Облик <i>lo</i> : анафоричка и остале употребе	169
5.6. Синтаксички оквир употребе одређеног члана у шпанском језику	171
5.6.1. Именски изрази у субјекатској функцији испред и иза глагола	171
5.6.1.1. Модификација управног члана именског израза	176
5.6.1.1.1. Предлошка модификација	177
5.6.1.1.2. Апозиција	178
5.6.1.1.3. Прилошка модификација	179
5.6.2. Именски изрази у објекатској функцији	179
5.6.2.1. Прави (директни) објекат	179
5.6.2.2. Неправи (индиректни) објекат	183
5.6.2.3. Предлошки објекат	185
5.6.3. Именски предикат и предикатски апозитив	187
5.6.4. Прилошке одредбе	188
5.6.4.1. Прилошке одредбе за начин, средство, узрок и друштво	189
5.6.4.2. Просторни изрази	191
5.6.4.3. Временски изрази	193
5.6.5. Ванреченичне функције	197
5.6.5.1. Вокатив	197
5.6.5.2. Топикализација или тематизација	198
5.6.6. Одређени члан између граматике и фразеологије	198
5.7. Одсуство члана из именског израза у шпанском језику	201
5.7.1. Фактори који доприносе одсуству члана у шпанском језику	204
5.7.1.1. Обележје неспецифичног	204
5.7.1.2. Обележје небројивог и граматички број множина	205
5.7.1.3. Негација	205

5.7.1.4. <i>Партитивност</i>	206
5.7.1.5. <i>Лексички аспект предиката</i>	206
5.7.2. Класификација неактуализованих именских израза у шпанском језику	208
5.7.2.1. <i>Омисија члана</i>	209
5.7.2.2. <i>Именски изрази без члана</i>	210
5.7.2.3. <i>Нулти члан</i>	211
6. РЕЗУЛТАТИ КВАНТИТАТИВНЕ АНАЛИЗЕ	213
6.1. Анализа резултата граматичког теста	213
6.1.1. Анализа тачних одговора на тесту	213
6.1.2. Анализа грешака на тесту	217
6.1.2.1. <i>Анализа грешака у односу на универзитетски центар</i>	219
6.1.2.2. <i>Анализа грешака у односу на годину студија</i>	220
6.1.2.3. <i>Анализа грешака у односу на годину студија и универзитетски центар</i>	221
6.1.2.4. <i>Анализа грешака у односу на тип школе коју су завршили студенти</i>	225
6.1.2.5. <i>Повезаност испитаниковог знања језика и знања о језику и броја грешака на тесту</i>	225
6.2. Анализа резултата писаних састава	226
6.2.1. Анализа тачних одговора у писаним саставима	227
6.2.1.1. <i>Анализа тачних одговора у односу на универзитетски центар</i>	227
6.2.1.2. <i>Анализа тачних одговора у односу на годину студија</i>	228
6.2.1.3. <i>Анализе тачних одговора у односу на средњу школу</i>	229
6.2.1.4. <i>Повезаност испитаниковог знања језика и знања о језику и броја тачних одговора у саставу</i>	229
6.2.2. Анализа грешака у писаним саставима	229
6.2.2.1. <i>Анализа грешака у односу на универзитетски центар</i>	230
6.2.2.2. <i>Анализа грешака у односу на годину студија</i>	231
6.2.2.3. <i>Анализа грешака у односу на годину студија и универзитетски центар</i>	231
6.2.2.4. <i>Анализа тачних одговора у односу на школу коју су завршили студенти</i>	232
6.2.2.5. <i>Повезаност испитаниковог знања језика и знања о језику и броја грешака у саставу</i>	232
6.3. Дискусија и закључци квантитативне анализе	232
7. РЕЗУЛТАТИ КВАЛИТАТИВНЕ АНАЛИЗЕ	239
7.1. Анализа грешака у употреби члана уз властита имена у саставима	240
7.1.1. Грешка додавања члана испред властитих имена у саставима	241
7.1.2. Грешка изостављања члана испред властитих имена у саставима	242
7.1.3. Гранични случајеви између властитих и заједничких имена	242
7.2. Анализа грешака у употреби члана уз властита имена на тесту	243
7.3. Анализа грешака у употреби члана уз заједничке именице у саставима	245
7.3.1. Именски предикат у саставима	245
7.3.2. Субјекат у саставима	246
7.3.2.1. <i>Грешке изостављања члана у превербалној позицији</i>	247
7.3.2.2. <i>Грешке изостављања члана у поствербалној позицији</i>	248
7.3.3. Прави објекат у саставима	249

7.3.4. Неправи и предлошки објекат у саставима	253
7.3.5. Прилошке одредбе: време, место, начин, узрок у саставима	253
7.3.6. Предлошка модификација именице у саставима	257
7.4. Анализа грешака при употреби члана у ширем контексту и у комбинацији с другим речима у саставима	259
7.4.1. Суперлативне, партитивне и псеудопартитивне конструкције	259
7.4.2. Грешке у употреби одређеног члана у комбинацији с другим детерминативима	260
7.4.3. Одређени члан и односне речи	262
7.4.4. Негација и употреба члана	263
7.4.5. Употреба члана у набрајањима	264
7.4.6. Координација две или више именица	265
7.4.7. Анафоричка употреба члана	266
7.5. Анализа грешака у употреби члана уз заједничке именице на тесту	266
7.5.1. Именски предикат на тесту	266
7.5.2. Субјекат на тесту	267
7.5.3. Прави објекат на тесту	268
7.5.4. Неправи и предлошки објекат на тесту	270
7.5.5. Временски изрази на тесту	272
7.5.6. Просторни изрази на тесту	272
7.5.7. Остале одредбе на тесту	274
7.5.8. Употреба члана уз квантификаторе	275
7.5.9. Предлошка модификација именице на тесту	276
7.5.10. Грешке дефинисане као <i>остале</i> грешке на тесту	277
7.6. Анализа грешака погрешног одабира у писаним саставима и на тесту	278
7.7. Грешке у слагању одређеног члана и управне именице	281
7.7.1. Грешке слагања у роду у саставима	281
7.7.2. Грешке слагања у броју у саставима	283
7.7.3. Грешке слагања у роду на тесту	284
7.7.4. Грешке слагања у броју на тесту	285
7.8. Употреба облика <i>lo</i> у писаним саставима	286
7.9. Дискусија и закључци квалитативне анализе	286
8. ПЕДАГОШКО-ДИДАКТИЧКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ	292
8.1. Импликације проистекле из резултата писаних састава	292
8.2. Импликације проистекле из резултата граматичког теста	294
8.3. Импликације проистекле на основу изнетог у упитнику	296
8.4. Дидактичка планирања	296
8.5. Примери конкретних дидактичких активности	298
8.5.1. Индиректна дидактичка интервенција	299
8.5.2. Директна дидактичка интервенција	304
9. ЗАКЉУЧАК	312
10. ЛИТЕРАТУРА	328
11. ПРИЛОЗИ	355
Прилог А. Елементи корпуса коришћени у раду	
А1. Модел за писање састава	356
А2. Модел теста коришћен за проверу употребе одређеног члана у циљаним контекстима у шпанском језику	356

А3. Модел упитника коришћен за прикупљање података о испитаницима и њиховом познавању страних језика и члана као граматичке категорије	357
Прилог Б. Транскрипција писаних састава испитаника	
Б1. Транскрипција радова студената Филолошког факултета Универзитета у Београду	359
Б2. Транскрипција радова студената Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу	381
Прилог В. Прилози квантитативној анализи	
В1. Хистограм 1 - Расподела тачних одговора на тесту знања	404
В2. Двофакторска АНОВА за непоновљена мерења (фактори=година студија и место факултета; зависна варијабла = типови грешака)	404
В3. Резултати двофакторске АНОВА	406

1. УВОД

1.1. Предмет и циљеви рада. — У овом раду испитујемо употребу одређеног члана код изворних говорника српског језика који студирају шпански као главни страни језик на Филолошком факултету Универзитета у Београду и на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу. У фокусу се налазе правилно и неправилно употребљени облици одређеног члана, али и његово изостављање, будући да и оно има битну морфосинтаксичку, семантичку и прагматичку вредност у шпанском језику. Узимамо у разматрање првенствено облике мушког и женског рода одређеног члана као изворе највећих недоумица, док облик *lo*, често оспораван као родно неутралан облик одређеног члана (в. ГШКА 2010; Алсина и Блекуа 1994; Леонети 1999; Гаридо 1987), само маргинално разматрамо, будући да у шпанском језику не постоје именице уз које *lo* може да стоји; његово јављање је знатно ређе, а ни релевантна литература не бележи употребу облика *lo* као проблем у процесу овладавања шпанским језиком (Фернандес 1997; Сантос Гаргаљо 1992).

Будући да предмет рада представља одређени члан, настојали смо да сагледамо начине на које лингвистичка традиција представља његову употребу у шпанском језику, почев од веома дуге дескриптивне традиције (ГШКА 2010; Лака 1999; Леонети 1999; Боске 1996; Гаридо Медина 1987; Сармјенто и Еспарса 1986; Ласаро Каретер 1980; Лапеса 19756; Алонсо 1974;), али укључујући и друге, новије, приступе проблематици: функционални (Аларкос Љорак 1967; Алварес Мартинес 1986; Ернандес Алонсо 1996), семантички (Леонети 1990; Хајм 1988), дискурсни и прагматички (Бернандес 1982; Косерју 1962; Хокинс 1978, 1991), све у циљу изоштравања дидактичке перспективе при обради члана у настави шпанског као главног страног језика студентима чији је матерњи језик српски.

Научна оправданост нашег истраживања, поред свог превасходно примењеног карактера који се састоји у сагледавању и превазилажењу евидентних потешкоћа при употреби и изостављању одређеног члана у шпанском језику, лежи и у настојањима савремене контрастивне лингвистике да се ближе размотри употреба различитих језичких средства за исказивање, како Лајонс (1999) назива, *просте* одређености у два различита језика. Управо с тим циљем, у раду упоређујемо језичка средства којима шпански и српски језик располажу за исказивање одређености.

Одређеност сагледавамо као универзалну значењску категорију која може да се интерпретира у свим језицима (Лајонс 1999; Вјежбицка 1996; Комри 1989), остварује се анафора, деикса и остензија, и варира у односу на степен општости (јединственост, одређеност на основу познавања света, одређеност у контексту, лингвистичком и ванлингвистичком). У шпанском језику, одређеност се испољава кроз засебну морфолошку категорију, категорију члана; насупрот томе, српски језик нема ту врсту речи, али може да разликује одређено и неодређено помоћу придевског вида (Крамски 1972: 169). Додатно, као релевантни елементи за тумачење одређености референта у српском језику помињу се и показни и присвојни детерминативи, затим падежни суфикси, ред речи, информациона структура и сам контекст исказа (Тренкић 2000).

У уској вези с појмом одређености, а самим тим и с дефиницијом и употребом члана, јесу и појмови актуализације, референцијалности и специфичности, које такође анализирамо у раду. Појам актуализације везује се за појављивање у контексту, односно за „именицу у потенцији“ и „именицу у примени“ (Гијом 1988; Косерју 1962: 293), а појмови референцијалности и неререференцијалности дефинишу се кроз односе *одређено/неодређено*, *специфично/неспецифично*, *појединац/тип/врста*, *бројиво/небројиво*, *једнина/множина* (Честермен 1991: 190), често бивајући поистовећени с појмовима специфичности/неспецифичности именичког појма (Тренкић 2000; Арсенијевић и Станковић 2009).

Коначно, педагошко-дидактички допринос овог рада, поред систематизације употребе одређеног члана, темељи се и на осмишљавању и степеновању конкретних вежбања и активности којима се обрађује јављање и изостављање одређеног члана уз именицу или у поимениченим конструкцијама а за потребе универзитетске наставе шпанског као главног страног језика, као и за потребе наставе шпанског као J2 уопште. Поменуте активности допринеле би разноврсности материјала у настави и омогућиле би ученицима да своје стратегије учења усмере према оним активностима које им одговарају.

Важно је истаћи да је контекст нашег истраживања уско повезан са теоријским концептом *међујезика* и, уопште, с теоријом усвајања страних језика јер се феномени које испитујемо манифестују у оквиру „специфичног језичког система ученика страног језика који настоји да достигне језичку ефикасност на циљном језику“ (Селинкер 1972). Будући да грешке представљају саставни део

тог система, и систематски одражавају ниво компетенције који је ученик постигао у усвајању страног језика, методолошким поступком анализе грешака дефинисаним према Кордер (1967) и Сантос Гаргаљо (1993; 2004) испитали смо контексте у којима се грешке јављају, а затим и врсту, узрок и распрострањеност грешака при употреби одређеног члана. Међутим, пошто нису само грешке те које дефинишу вербални учинак на циљном језику него су и правилно употребљени облици, анализу грешака надоградили смо поступком анализе међујезика¹, који Сантос Гаргаљо (1993: 157) и истиче као најкомплетнији методолошки поступак примењених контрастивних истраживања.

Још један незанемарљив аспект који је овај рад изнедрио јесте стварање обимнијег ученичког корпуса шпанског као J2, који представља базу за наше истраживање, али такође има за циљ да послужи као основа и за друга истраживања међујезичког развоја студената шпанског као страног језика. Прикупљени корпус обухвата 222 испитаника и састоји се од писаних састава, граматичког теста и упитника, чији модели су дати на крају рада у Прилогу А.

Напослетку, у оквиру циљева рада могли бисмо да додамо и наше настојање да се сагледају и повежу резултати досадашњих релевантних контрастивних и примењених истраживања у оквиру дате проблематике, као и тежња да се лингводидактичка терминологија шпанског језика уједначи с традицијом српске научне средине.

1.2. Методе рада. — Као што смо већ поменули, методологија коју примењујемо у нашем истраживању обједињује три уже специјално усмерене области контрастивних проучавања: *анализу грешака*, као централни поступак, затим *контрастивну анализу и анализу међујезика* као комплементарне поступке, који нам помажу да боље сагледамо појединачне језичке системе, али и прогресију у овладавању одређеним чланом од стране говорника српског језика током четири године универзитетских студија на два универзитетска места.

Грешке смо идентификовали у писаној језичкој делатности српских говорника који уче шпански као главни страни језик на све четири године основних студија у Београду и у Крагујевцу, како у слободном писаном саставу на задату тему, тако и помоћу граматичког теста, у коме смо осмислили различите

---

¹ Код неких аутора (Ричардс и др. 1997; Гас и др. 1998; Ђорђевић 2004) уместо термина *анализа*

специфичне контексте употребе члана који би могли да дају увид у декларативна знања наших испитаника. Додатно, упитник је осмишљен тако да добијемо податке о испитаницима (узраст, пол, претходно образовање на пољу страних језика), затим информације о комуникативној и граматичкој компетенцији језика којима се служи, и на крају, информације о испитаниковом поимању и познавању граматичке категорије члана.

Критеријум за анализу грешака нам је савремени стандардни језик² јер шпански језик је веома географски, друштвено и функционално раслојен, и има велики број говорника, па би самим тим било веома тешко осмислити довољно репрезентативну контролну групу изворних говорника. Уместо уобичајене контролне групе у оваквим истраживањима, критеријуме за правилну употребу одређеног члана успоставили смо на основу издања Шпанске краљевске академије која прописују норму, првенствено актуелну нормативну граматику (ГШКА 2010) и Панхиспански речник недоумица (ПХРН 2005), затим дескриптивне граматике (Боске и Демонте 1999; Мате Бон 1992), као и велики број других граматика и научноистраживачких радова еминентних шпанских аутора који проучавају члан из различитих перспектива: морфосинтаксичке, синтаксичке (функционалне), семантичке и прагматичке.

Додатно, резултате наше анализе накнадно смо упоредили с независним оценама корпуса од стране четири изворне говорнице шпанског језика, све четири филолошкиње. Такође, наши налази поткрепљени су употребом одређеног члана у књижевном језику с простора Шпаније³ на основу текстова Референтног корпуса савременог шпанског језика (РКСШ).

Потом, анализи података приступа се кроз комбиновани, миксметодски поступак (Дерњеј 2007; Кресвел 2003), који комбинује квантитативну и квалитативну обраду података. Мишљења смо да комбиновани поступак дозвољава и ширину и дубину сагледавања проблематике, и износи на видело следеће: напредак у употреби члана, фокусираној и нефокусираној, од прве до четврте године на једном универзитетском месту, а затим, у циљу доказивања универзалности проблематике, и упоређивање знања и напретка студената у два

---

² Не бавимо се употребом члана кроз време, јер то излази из оквира наше теме.

³ Испитаници су на студијама шпанског језика и у Београду и у Крагујевцу углавном изложени варијететима шпанског језика с простора Шпаније (само једна лекторка на Филолошком факултету у Београду је с простора Хиспанске Америке), мада се утицај хиспаноамеричких телевизијских серија не може потпуно искључити.

сукцесивна временска интервала на два различита универзитетска места. Даље, могуће је утврдити повезаност различитих варијабли с успехом при употреби члана (пол, средњошколско језичко образовање, похађање курсева шпанског језика, познавање других страних језика који имају категорију члана, добро познавање граматике J1 и J2), а потом и описати типове и распрострањеност грешака, као и контексте њиховог јављања.

Коначно, резултати анализа омогућили су осмишљавање одговарајућег дидактичког материјала намењеног првенствено студентима шпанског језика филолошке оријентације, а потом и свим другим наставницима и ученицима шпанског као J2.

Што се самог поступка прикупљања језичке грађе тиче, пред сам крај школске године од студената све четири године студија на два филолошка факултета, београдском и крагујевачком, без икаквих објашњења о циљу истраживања и без најаве, тражено је да напишу есеј на тему „Путовање из снова“, како бисмо проверили употребу члана у спонтаном дискурсу, тј. процедурално знање наших испитаника, а затим и да ураде тест типа *Употреби одређени члан где буде било потребно*, како бисмо проверили њихову граматичку компетенцију, односно њихово декларативно знање при употреби члана.

Корпус на Филолошком факултету у Београду прикупљен је крајем маја и почетком јуна 2007. године, а корпус на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу крајем маја и почетком јуна 2011. године. Разлози за четворогодишњу разлику и за прикупљање података на два универзитетска центра су неколики: на првом месту, након прикупљања и анализирања београдског корпуса јавила се идеја о прикупљању још једног ученичког корпуса и контрастирању добијених резултата на основу две различите универзитетске средине, кроз све четири године основних студија. Резултати, поред тога што укључују различите испитанике, могли би да допринесу сагледавању утицаја наставе на процес овладавања чланом у шпанском језику, уколико се уопште и покаже нека разлика.

Други наставно-педагошки аспект, који нисмо планирали а који нам се некако наметнуо, јесте смена старог студијског програма и новог, реформисаног програма који је осмишљен на препорукама Болоњске декларације. Па тако, корпус с Филолошког факултета у Београду представља језички узорак наставе према старом студијском програму, а корпус с Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу резултат је новог, реформисаног програма основних студија. Више о

разликама у организацији наставе и комуникативним и лингвистичким садржајима наставе изнећемо у другом поглављу у делу о корпусу и методологији истраживања (в. 2.5.3.1 и 2.5.4.1).

1.3. Контрастивна проучавања српског и шпанског као J2/ и других J2.

— Критички преглед контрастивних истраживања српског и шпанског језика у Србији до 2010. године износи Филиповић (2010) у раду „Контрастивна проучавања српског и шпанског језика“. Филиповић (2010) разматра контрастивна и компаративна истраживања српског и шпанског језика, и објашњава да је шири научноистраживачки контекст српско-шпанских контрастивних истраживања у Србији везан за последње три деценије, те тако не постоје „традиционални“ контрастивни радови него је претежно реч о интердисциплинарним истраживањима која укључују прагматичку, социолингвистичку и интеркултурну перспективу (Филиповић 2010: 372). Увид у исцрпан преглед који Филиповић (2010) даје, потврђује чињеницу да нема радова који су се бавили сличном тематиком код нас до 2010. године, нити после тог датума, што је потврђено многобројним претрагама библиотечких фондова у Србији и посредством електронских претраживача, те тако се намеће јасна потреба за радом који ће се бавити овом тематиком.

Што се тиче истраживања из ове области ван граница наше земље, она нису бројна, нарочито на пољу шпанског и српског језика. Анализа грешака ученика шпанског као J2 чији J1 је српскохрватски језик, спроведена је у докторској дисертацији Исабел Сантос Гаргаљо из 1992. године *La enseñanza de segundas lenguas. Análisis de errores en la expresión escrita de estudiantes de español cuya lengua nativa es el serbo-croata*. Постоје још и други радови који се баве анализом грешака у шпанском као J2 али од стране различитих J1 говорника - Сонсолес Фернандес (1997) *Interlengua y análisis de errores en el aprendizaje del español como lengua extranjera* (немачка, јапанска, француска и арапска језичка група), као и рад Росио Мартин Гонсалес (1995) *El análisis de errores en español como lengua extranjera: el caso del checo*, у коме се анализирају грешке у шпанском као J2 од стране чешких J1 говорника. Такође, од користи нам је и истраживачки рад Едите Денст Гарсија (2006) *Uso del artículo en español para hablantes eslavos*, који је конципиран као увод у докторску дисертацију, а у коме се анализира проблематика употребе члана у шпанском као J2 код говорника

руског и пољског J1. Све наведене студије, у делу који се односи на грешке у употреби члана, закључују да већи проблем за набројане језичке групе представља употреба одређеног члана. Најчешће га ученици неоправдано употребљавају, али често га и изостављају тамо где га је нужно употребити.

Значајно је поменути и скоро одбраћену докторску тезу Хеме Сантјаго Алонсо *Enseñanza significativa del artículo español desde la perspectiva de la gramática cognitiva (Pomesko poučevanje španskega člena z vidika kognitivne slovnice)*, која проблему усвајања члана у шпанском језику од стране говорника словеначког J1 приступа са когнитивног становишта, испитујући учинковитост Ван Патенових препорука о експлицитној настави циљаних форми J2 као и о структурирању расположивог језичког материјала на краће и на дуже стазе у процесу овладавања шпанским као J2 на Филозофском факултету у Љубљани.

Наше увиде у проблематику проширили смо додатно ишчитавањем радова који контрастирају српски и друге J2 језике. На пољу контрастирања српског и енглеског језика значајни су нам следећи радови: Радмила Ђорђевић (1989) *Енглески и српскохрватски језик: контрастивна граматика именичке групе*; затим, магистарски рад Олге Мишеске Томић (1972) *Превођење енглеског члана на српскохрватски језик*, као и два рада Бориса Хлебеца (1986) „Serbo-Croatian correspondents of the articles in English“, и (1976) „Одређеност у енглеском и српскохрватском језику – један покушај објашњења“.

На пољу анализе српског и француског језика пронашли смо следеће радове: докторску дисертацију Горане Бикић-Царић (2008) *Члан у француском и румуњском, те његови хрватски еквиваленти у рачуналном успоредном корпусу*; затим, магистарски рад Верана Станојевића (1995) *Неодређени и одређени члан као квантитативни морфемски у француском*, као и рад истог аутора (1998) „О квантитативној природи неодређеног и одређеног члана у француском језику“.

Треба поменути свакако и радове с контрастивним полазиштем који улазе у оквире теорије усвајања члана у енглеском као J2 од стране српских говорника, а то су докторска дисертација Данијеле Тренкић (2000) *The acquisition of English articles by Serbian speakers*, као и рад „Establishing the definiteness status of referents in dialogue in languages with and without articles“. Додатно, значајан за проблематику је и извештај Леонарда Спалатина (1976) „An approach to the Definite Article“, у оквиру пројекта контрастирања енглеског и српскохрватског језика Рудолфа Филиповића.

Напоследку, треба поменути и рад Арсенијевић и Станковић (2009) „Неодређени придевски вид у одређеним окружењима“, који се бави односима појмова одређености, познатости и специфичности, као и питањем придевског вида као средства за исказивање значењске категорије одређености у српском језику; у раду се наводе и примери за шпански језик и сагледавају се сличности и разлике између шпанског и српског језика.

1.4. Хипотезе рада. — Мишљења смо да је проблем употребе члана универзалан проблем у процесу усвајања језика (в. Шејфер и Метјусон (2005) за употребу члана у енглеском као J1 код деце), дакле не само за студенте чији матерњи језик не познаје поменуту врсту речи, већ и за ученике J2 чији J1 има морфолошку реализацију члана услед различитих граматикализованих значења која се остварују чланом у различитим језицима, те сматрамо да ће резултати нашега рада то и да потврде, односно да неће бити значајних разлика у употреби одређеног члана на два универзитетска места. Оно што не можемо да предвидимо јесте у којој мери студенти за четири године студија шпанског као главног J2 овладају употребом одређеног члана, да ли постоји прогресија од прве до четврте године, што би било за очекивати.

Исто тако, сматрамо да ће резултати истраживања да иду у прилог претпоставки Спалатина (1976), који је пратио усвајање категорије члана у енглеском језику од стране српскохрватских⁴ говорника, те да је у првим фазама учења страног језика проблем свест о употреби члана, односно да га ученици најчешће изостављају, док је у каснијим фазама проблем у томе што се члан употребљава интуитивно, без експлицитног познавања правила дистрибуције члана. Такође, делује да се ученици шпанског као J2, нарочито ученици напредних нивоа, превише ослањају на информативну, прагматичку функцију члана, те често занемарују случајеве у којима је употреба члана условљена синтаксичким или семантичким контекстом у ком се именски израз јавља.

Можда решење за употребу члана и лежи у томе, како Мартине (1982: 20) истиче, да треба одвојити употребу која је условљена контекстом у ком се појављује именски израз (фосилизоване употребе члана и лексикализовани

---

⁴ У раду називе језика *српскохрватски*, *хрватски* и *бошњачки* остављамо онако како је аутор употребио у изворном раду уз напомену да сматрамо да је реч о истом матерњем језику као и код наших испитаника.

изрази), од оне која није условљена, и која заиста обезбеђује информативну функцију израза у чијим оквирима се јавља.

Свесни смо да значајан део проблема употребе члана лежи и у томе што члан нема већи удео у преносу комуникативне садржине, реч је, дакле, о „нелексихком значењу“ (Бенет 2002), те његовом неправилном употребом у већини случајева не долази да значајнијег проблема у комуникацији. Самим тим, не чуди што се у свести, како ученика тако и наставника, важност употребе члана умањује, и у настави се даје предност категоријама веће функционалне и комуникативне садржине.

Додатно, будући да је реч о универзитетској настави филолошке оријентације, наши испитаници, поред часова чисто комуникативног карактера похађају и часове лингвистике (морфосинтакса, морфологија, синтакса, лексикологија, фразеологија, контрастивна анализа), на којима се развија њихова лингвистичка и метајезичка компетенција, те је врло вероватно да и то „граматичко освешћивање“ (енгл. *Grammar Consciousness Raising*, Елис 1997) умногоме доприноси знању о употреби одређеног члана. Исто тако, резултати спонтаног писаног изражавања без фокуса на члан, треба да покажу особености процедуралног знања, док на граматичком тесту, у складу с Терон (1983), испитаници треба да покажу особености процедуралног знања.

Што се тиче узрока грешака, говорници српског језика не познају члан у облику у коме он постоји у шпанском језику, тако да елемената за позитивни трансфер нема (Спалатин 1976) (осим ако се одсуство члана не подударе и у именском изразу у шпанском језику); на тај начин, грешке би се, углавном, приписивале разлици у структурама J1 и J2 (интерлингвалне грешке); даље, извесно је да ће се јавити и грешке међујезичког развоја (интралингвалне грешке), а неке специфичне грешке компетенције могле би и да буду приписане неадекватним наставним поступцима. Није искључен ни случај *интрузије*, односно да испитаници начине грешку служећи се знањем из неког другог страног језика који има сличну морфолошку манифестацију члана (нпр. енглески, француски или италијански), само што је такав случај тешко с прецизношћу одвојити од других могућих узрока јављања грешке.

Такође, свесни смо и чињенице да ако грешке не произилазе само из разлика у структури двају поменутих језика, и не представљају универзалну етапу у процесу усвајања граматике J2, већ су резултат услова у којима се процес учења

одвија, онда ће нам подаци добијени на Филолошком факултету у Београду, с једне стране, и на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, с друге стране, показати да ли постоји и колики је удео наставе, наставних садржаја и интеракције наставник-ученик у овладавању овом врстом речи. Уколико се уопште покаже да постоји нека разлика у употреби члана међу студентима поменутих факултета, могуће је претпоставити да ће студенти Филолошког факултета из Београда услед богатије наставне и ваннаставне интеракције у процесу учења и усвајања шпанског језика (више часова комуникативне наставе, више страних лектора у настави, разноврснији ваннаставни културни садржај на шпанском језику и др.) предњачити у односу на студенте Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу, па би и то био користан закључак за даље организовање наставе.

1.5. Интердисциплинарност. — Пошто је сама природа проблематике нашег рада сложена, тако и цела теоријско-методолошка конструкција подразумева једну деликатну умреженост елемената који могу да делују у једном или више смерова, или да буду у узрочно-последичној вези. Јасно је, дакле, да мало која научна дисциплина поседује „самодовољност“ која јесте кључан појам за једну дисциплину, и да „углавном имамо случај међусобне сарадње и узајамног допуњавања међу дисциплинама“ (Бугарски 1997б: 190). О облицима „супрадисциплинарне сарадње“ (енгл. *supradisciplinary collaboration*) као потребе да се изађе из традиционалних оквира појединачних дисциплина пишу Кетер и Балзигер (1999) у свом раду о интегративним студијама, које чине основу сваког савременог научног рада. Поменути аутори истичу *интердисциплинарност* као облик сарадње у којем дисциплине имају установљен „управљачко-допунски однос“ (енгл. *guide-supply relationship*), при чему свака од њих задржава своју аутономију и активно учествује у решавању заједничког проблема који дисциплине самостално не би могле да реше (Кетер и Балзигер 1999: 102).

Додатно, као услов за успешну примену интердисциплинарног приступа наводи се постојање конкретног научног проблема, чији структурални приказ треба да потврди да је потребно да се укључи више од једне дисциплине у решавање проблема. С тим у вези, Кетер и Балзигер (1999: 104) значајну разлику проналазе и између *проблемски усмереног* истраживања (енгл. *problem-oriented research*) и *тематски усмереног* истраживања (енгл. *theme-oriented research*),

дајући велику предност првом типу истраживања јер добро постављен проблем је кључни елемент сваког истраживања, и дефинисањем проблема дефинишу се и критеријуми који треба да буду испоштовани одговарајућим решењем; сваки корак у проблемски утемељеном истраживању, било да се тиче садржаја, организационог или методолошког поступка, води у једном смеру - ка решењу проблема (Кетер и Балзигер 1999: 105), што и ми имамо за циљ.

Још један битан аспект који смо у поставци рада користили јесте разлика коју Бајбер (2012) успоставља између, с једне стране, научних поступака који користе корпус посебно осмишљен и прикупљен за потребе анализе одређених језичких елемената и њихове употребе (енгл. *Corpus-based analysis of language variation and use* 'анализа језичких варијаната и употребе утемељена на корпусу'), и, с друге стране, научних поступака који из већ постојећих корпуса извлаче закључке о језичким употребама (енгл. *Corpus-driven analysis* 'анализа проистекла из корпуса').

Будући да се наш рад темељи на ученичком корпусу шпанског као J2, који има за циљ анализу употребе одређеног члана, односно анализу одступања од већ утврђених норми његове употребе, као и доношење закључака за даље дидактичко деловање, сврсисходније је да се осмисли корпус и да се употребе циљани, детаљно промишљени инструменти анализе него да се насумице узима језичка грађа и да се изводе закључци.

Узимајући у обзир горе наведене концептуалне и методолошке смернице, као и сложеност дисциплинарних односа обухваћених нашим истраживањем, а у циљу јасне представе шта све наше истраживање укључује, осмислили смо структурални приказ управљачко-допунских односа релевантних дисциплина за наше истраживање, који наводимо у пододељку 2.1, у склопу теоријско-методолошког конструкта рада.

1.6. Литература. — Овде бисмо још искористили прилику да прокоментаришемо о литератури коју смо користили у току припреме и у току самог истраживања и израде рада. Литератури приступамо критички и селективно, и она обједињује наслове како опште тако и посебне литературе. Општа литература помогла нам је да сагледамо тему с гледишта теоријске и примењене лингвистике, као и да пронађемо релевантну посебну литературу. Посебна литература обухвата разне студије, монографије и научне радове који се тичу

категорије одређености, детерминатива и детерминатора, и, конкретно, одређеног члана у шпанском језику, сагледаног из синтаксичке, семантичке и прагматичке перспективе. Додатно, литература укључује студије из контрастивне и компаративне лингвистике, које дају теоријску али и методолошку основу рада, као и селективну литературу из области корпусне лингвистике која се тиче концепције и обраде корпуса за потребе наставе Ј2.

Од великог значаја су и бројне студије које су написане под окриљем теорија учења и усвајања Ј2, затим студије о међујезику, универзалној граматички, и другим битним елементима когнитивне лингвистике и психолингвистике које се тичу процеса овладавања страним језиком.

Свему поменутом, могу још да се додају радови примењеног карактера, који се баве решавањем конкретних проблема у настави Ј2 и дидактизацијом наставних садржаја, у складу с препорукама савремене лингводидактике и у складу са Заједничким европским референтним оквиром за живе језике (Савет Европе 2002).

Не мање битна техничка напомена односила би се на поступак навођења литературе у библиографији; литературу наводимо на крају рада азбучним редом према презимену аутора односно према транскрипцији презимена страних аутора (нпр. Ернандес за *Hernández*, Кастро за *Castro*, Остин за *Austin* или Честермен за *Chesterman*).

2. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР РАДА

У овом делу рада обрађујемо више теоријско-методолошких елемената који су битни за поставку и исходе нашег истраживања. У оквиру сваке дисциплине прво прецизирамо термине којима се служимо у раду, па онда издвајамо теоријско-методолошке елементе.

Узимајући у обзир проблематику којом се бавимо, неопходно је било сагледати питања везана за улогу и значај граматике у контексту наставе Ј2, а затим повезати релевантне постулате теоријске и примењене лингвистике.

На контрастивно-језичком плану испитујемо везе које постоје између српског и шпанског језика везане за одређеност и одређени члан, које могу да буду употребљене у настави, а затим се ослањамо на методолошке поступке контрастивне лингвистике који могу да дају адекватан увид у постављени проблем и, напослетку, примељујемо целу појмовно-методолошку апаратуру на прикупљени корпус.

Већ смо поменули у уводном делу да се интердисциплинарност намеће као једини прави приступ проблематици, и то кроз управљачко-допунски однос дисциплина које учествују у решавању заједничког проблема који самостално не би могла да реши ниједна од њих (Кетер и Балзигер 1999: 102). Из лингводидактичке перспективе, наш приступ истраживању могао би да се сврста међу *акционе приступе* (Блок 2000), који подразумевају да сам наставник Ј2, као едукатор и реализатор, осмишљава и спроводи истраживање у вези с принципима учења и наставом Ј2. Добијени резултати треба да се „дидактизују“ (Дурбаба 2011: 165; шп. *transposición didáctica* Мартин Перис 2004), односно да се процесом „медијације“ примене и потврде у настави страног језика (Видоусон 1990: 30). Управо критичка процена дидактизованог граматичког материјала од стране наставника Ј2 представља кључну повратну информацију за теорију учења и усвајања Ј2.

Такође, још једном наглашавамо утемељеност нашег истраживања на конкретном проблему (енгл. *problem oriented research*; Кетер и Балзигер 1999: 104), проблему употребе члана у шпанском Ј2 од стране српских говорника, што подразумева да сваки корак у истраживању, било да се тиче садржаја, организационог или методолошког поступка, води у једном смеру - ка решавању проблема.

У оквирима овог поглавља покушали смо да издвојимо и основне поставке студија о развоју међујезика као резултата процеса учења и усвајања J2, и да представимо методолошке поступке који имају највећу експланаторну снагу у осветљавању међујезичког феномена.

У последњем пододељку овог поглавља детаљно представљамо ученички корпус који смо прикупили за истраживање; поред карактеристика и значаја ученичког корпуса уопште, излажемо технике прикупљања корпуса, елементе корпуса, затим дајемо информацију о испитаницима и образлажемо кодификацију квантитативних и квалитативних анализа које наше истраживање обухвата.

Након тога, у посебном поглављу бавимо се појмом одређености, анализирамо различите приступе који су покушали да га објасне, а онда представљамо одређени члан у шпанском језику и правила његове употребе, док за српски језик настојимо да пронађемо еквиваленте који могу да боље објасне природу и употребу одређеног члана у шпанском језику. Будући да је рад примењеног карактера, нагласак је на употреби члана у шпанском језику и објашњењима која су применљива у настави шпанског језика.

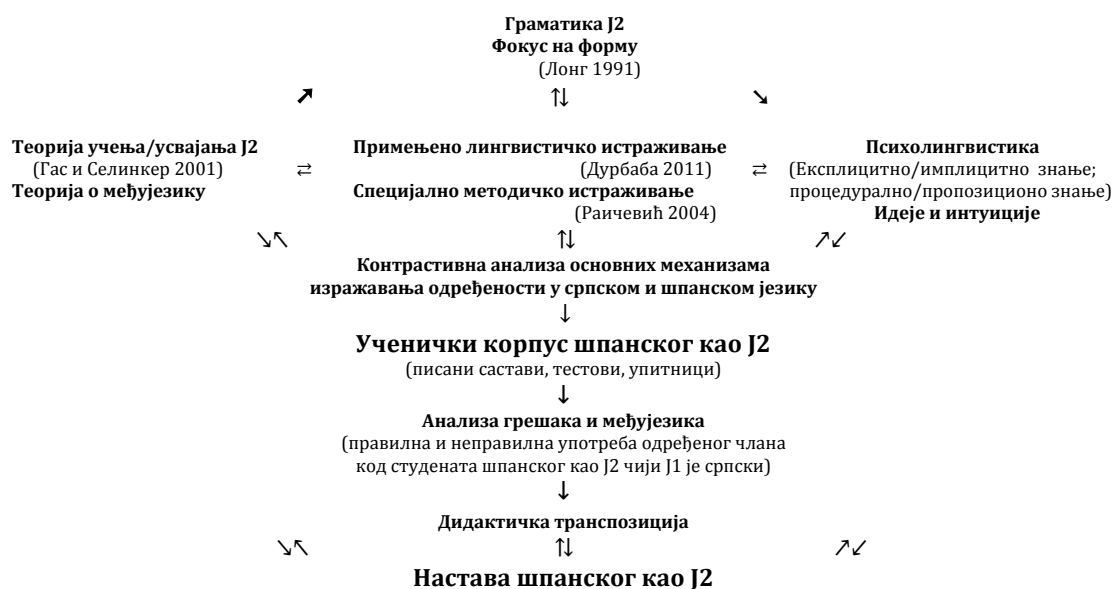
2.1. Теоријско-методолошки конструкт рада: структурални приказ и тумачења

Како смо већ навели, циљ рада је да се сагледа употреба одређеног члана у шпанском као страном језику из угла изворног говорника српског језика, чији језик поменути граматичку категорију не поседује, затим да се дефинишу проблематични аспекти употребе члана у међујезику студената све четири године студија на два универзитета, да се одреди узрок, распрострањеност и контекст грешака, а потом и да се дају конкретне педагошко-дидактичке смернице за одабир и градирање техника обраде одређеног члана у филолошко оријентисаној настави шпанског као J2.

У циљу јасног прегледа интердисциплинарних односа које наше истраживање обухвата, на самом почетку поглавља дајемо структурални приказ односно-узајамних утицаја теоријско-методолошких елемената које смо поменули на претходним страницама и које даље у наставку поглавља разрађујемо. Правилно постављање у однос и тумачење међусобних односа теорија које користимо доприноси правилном тумачењу резултата али омогућава и издвајање

јасних смерница за будуће дидактичке делатности. Централно место у структуралном приказу заузима ученички корпус, који представља базу за осветљавање нашег главног пробелема. Контрастивна перспектива рада огледа се првенствено у сагледавању начина на које је у српском језику могуће изразити садржаје који се у шпанском јављају са или без члана, као и у примени добијених резултата у настави шпанског као Ј2, и он обухвата анализу грешака као централни поступак, и анализу целокупног међујезичког учинка као комплементарни поступак.

Напомињемо да је битно сагледати и смер стрелица који је дат у шематском приказу, јер се њима указује на једносмерне или узајамно-допунске односе међу елементима рада.

Шема 1. Структурални приказ интегрисаног акционог приступа у решавању проблема употребе члана у шпанском као Ј2 од стране говорника чији је матерњи српски језик (адаптирано према Крешен 1982: 4; Сантос Гаргаљо 1993: 22)

У наставку поглавља разрађујемо и повезујемо теоријске и концептуалне елементе од значаја за наше истраживање.

2.2. Граматика страног језика у контексту наставе Ј2

Шире посматрано, граматику чине сва правила по којима су језичке јединице организоване и по којима се оне употребљавају, и, сходно томе, граматичка проучавања настоје да утврде, опишу и објасне оно што је у неком

језику обавезно и правилно (Пипер и Клајн 2013: 5). Једно од основних питања у свакој граматици тиче се језичке норме, односно оних особина језика које се сматрају друштвено прихватљивим облицима понашања на том језику. Језичком нормом бави се првенствено *нормативна грамика*, која настоји да је „учврсти, негује и примењује“ (Пипер и Клајн 2013: 5).

Ако ствари погледамо из лингводидактичког угла, *настава језика*, како матерњег тако и страног, одвајкада је била нормативна, односно имала је задатак да едукује говорне представнике о томе шта представља норму у неком језику, те на тај начин нормативна грамика би могла да се узме као основна референтна наука за лингводидактику (Пипер и Клајн 2013: 6). Радовановић (2004: 39) управо и истиче да је за квалитет стандарднојезичке норме једног језика од суштинског значаја комплементарност улоге *кодификатора*, *едукатора* и *реализатора* у језичком планирању (Кларк (1994) поменуто комплементарност наводи под називом *колаборативни приступ 'collaborative aproach'*), те би било добро и међу овим улогама, нарочито између едукатора и реализатора, изградити двосмерни управљачко-допунски однос јер једино на тај начин може да се унапреди учење страног језика. Крајње је нереално очекивати да саме теоријске поставке, без одговарајуће емпиријске провере и повратне информације о (не)успешности, могу имати директну и конкретну примену у наставној пракси (Кларк 1994: 11).

Као још један битан аспект наставе Ј2, Елис (2012) наводи познавање матерњег језика ученика од стране наставника Ј2 јер матерњи језик ученика условљава начин на који ће се обрађивати страни језик, односно, сваки матерњи језик доводи до различите комбинације проблема у начину учења циљног језика.

Додатно, настава граматике Ј2 је у последњој деценији поново добила на значају захваљујући актуелним когнитивним моделима учења који, између осталог, наглашавају концепт *језичке свесности* (енгл. *language awareness*, шп. *concienciación lingüística*), дефинисане као „скуп експлицитних знања о језику који настају као резултат свесног усмеравања пажње ка граматичким и комуникационим феноменима“ (Дурбаба 2011: 168).

Све до развоја појма комуникативне компетенције, у настави Ј2 граматички садржаји обухватили су углавном морфолошке и синтаксичке елементе, али с развојем поменутог појма (в. Хајмс 1972), проширено је и поимање граматике и њене улоге у комуникацији. Па тако, комуникативна компетенција ученика као циљ савремене наставе страних језика намеће да се

поред граматичких правила у наставу укључе и појмови који омогућавају адекватну примену тих правила у конкретној говорној ситуацији; реч је о семантичким, социолингвистичким и прагматичким појмовима с којима је граматика одувек била у тесној узајамној вези; без њих граматика престаје да буде средство за досезање комуникативне ефикасности и постаје сама себи циљ (Мартин Перис 2004: 468). У савременој настави страних језика, доста велики значај даје се прагматичкој компоненти која проучава комуникативна средства у односу на човека, тј. оно што се збива са човеком када даје и прима поруку, и од чега зависи облик комуницирања; једна врста исказа везује се за говорника, друга за саговорника (Сантос Гаргаљо 1993: 50). У поглављу о одређености биће речи о прагматичким сетовима у оквиру којих се остварује одређеност, односно референцијална карактеризација именског израза.

За Чомског (1968), који покушава да смести појам *граматике* у оквире теорије учења и усвајања језика, *граматика* обухвата психолошке законитости процеса усвајања *I2* који се ослањају на механизме *универзалне граматике*, док, с друге стране, *језик* подразумева механизме језичке продукције, као и социолингвистичке и прагматичке факторе при комуницирању. Нешто више о оваквом поимању граматике рећи ћемо у одељку о међујезичком развоју.

Дакле, језик као способност комуницирања подразумева више од граматичких знања, али та знања и вештине су међусобно испреплитани и тек у садејству дају печат конкретном говорном чину. Одвојено разматрање сваке од поткомпетенција доприноси само дидактичком покушају систематизације знања и вештина у процесу комуницирања. Па тако, док се граматичка компетенција везује за правилност исказа, социолингвистичка се везује за адекватност, прагматичка за функционалност, стратегијска за ефикасност, текстуална за конструктивну кохерентност, интеркултурна за оперативну прихватљивост, и вежбајући једну од њих, вежбамо истовремено и друге (Гутјерес Ривиља 2004: 630).

Управо та тежња да се у настави страних језика покрије што више аспеката комуникације изнедрила је два паралелна али често супротстављена приступа граматичким садржајима: с једне стране, имамо *граматичку тенденцију*, која се чврсто држи књижевне норме, пожељних облика и модела при употреби језика; с друге стране, *конверзацијска тенденција* тежи да у наставу уведе „живи“ језички материјал и да прикаже језик онакав какав је у разговорном језику (Санћес Перес

1992: 2). Најприхватљивије решење је да се ове две тенденције усагласе и да се у савременој настави језика нађе адекватан оквир како за стандарднојезичке тако и за остале језичке варијанте; стандарднојезичка варијанта би требало да буде основни модел језичке употребе на свим нивоима подучавања, чак и усмени говор који се уводи у наставу из природног, ваннаставног окружења, треба да буде веродостојан узорак J2 прилагођен у што мање могућој мери педагошкој сврси којој је намењен (Пријето 1999: 255-257).

Будући да граматичка компетенција јесте једна од компоненти комуникативне компетенције, сматрамо да је нормативна граматика пожељна у настави страних језика првенствено да одвоји правилне од неправилних облика, а затим и да препоручи обрасце пожељне употребе језика. Како наглашава Аларкос (1994: 20) „свака граматика заврши, или отпочне, као нормативна“.

Закључује се да би настава језика требало да стреми једној уравнотеженој језичкој ефикасности на свим пољима комуникације. Када је реч о нашој проблематици и дидактизацији материјала који се тиче одређеног члана, поред његове имплицитне обраде у настави шпанског као J2, кроз аутентичан језички материјал, неопходно је у оквирима студија филолошког карактера увести и садржаје који експлицитно обрађују проблематику члана, односно осмислити одговарајуће *граматичке вежбе* и друге активности према нивоима учења језика. То је у складу са ставом савремене лингводидактике да су настава граматике и увежбавање граматичких правила неопходан и саставни део процеса учења језика, и да настава граматике треба да буде у функцији остварења опште језичке компетенције, односно да на граматичке појаве треба указивати кроз аутентичне и реалне контексте (Дурбаба 2011: 165).

За наставу граматике, питање *редоследа* и *начина увођења граматичке грађе* представља једну од најважнијих поставки (Дурбаба 2011: 165), па на томе и инсистирамо при изради дидактичких смерница на крају рада.

2.2.1. Фокус на форму у настави J2

У новијим лингводидактичким истраживањима разматрање улоге граматике у настави J2 одвија се у оквирима дискусија о значају свесног усмеравања пажње ка граматичким садржајима (енгл. *focus on form*; шп. *atención a la forma*), али се испитује и значај *хипотезе опажања* у усвајању језичког

материјала (в. Гроув 2003; Андријевић 2006). Лонг (1991) прави разлику између *фокуса на формЕ* (енгл. *focus on formS* - систематска окренутост граматичким садржајима у традиционалном лингводидактичком смислу) и *фокуса на формУ* (енгл. *focus on form* - усмереност наставе ка формалним особеностима J2 контекстуално и комуникативно обележеним), истичући последњи појам као битан елемент у настави J2. Концепт свесног усмеравања пажње ка формалним особеностима J2 реализује се у наставној пракси пре свега кроз активности које подстичу ученикову самосталност (откривање граматичких и функционално-прагматичких правила на свим језичким нивоима, корекције својих или туђих грешака, контрастивни увиди у структуру и функционисање J1 и других страних језика, стицање позитивног става према учењу језика уопште) (Дурбаба 2011: 168; Пастор Сестерос 2004: 231-232).

2.2.2. Директна и индиректна интервенција у настави J2

*"We cannot really teach language, we can only create conditions
in which it will develop spontaneously in the mind in its own way"*
'Не можемо заправо да подучавамо језик већ само да створимо услове
који ће спонтано да подстакну развој језика у уму на себи својствен начин'
(Хумболт према Кордер 1981: 12)

Иако се не спори важност улоге свесног усмеравања пажње ка формалним особеностима J2 у процесу овладавања истим, у наставу треба да се укључи и оно што називамо директном и индиректном интервенцијом, односно треба активирати све оне наставне поступке који могу да потпомогну овладавање циљним језиком, на свесном или несвесном нивоу (Мартин Перис 2004: 480-482; Дурбаба 2011: 168).

Како бисмо разјаснили појмове директне и индиректне интервенције у настави J2, треба да објаснимо с њима у вези појмове *учења* и *усвајања*. Будући да представљају појмове сличног значења, *учење* и *усвајање* језика често се користе као синоними; међутим, у оквиру студија о учењу и усвајању J1 и J2, ови термини се одвојено посматрају.

2.2.2.1. Учење и/ли усвајање J2

Учење језика се сагледава као формално, институционализовано овладавање страним језиком у организованом наставном процесу, док, с друге стране, *усвајање* језика представља процес природне, несвесне асимилације J2 у спонтаним, природним ситуацијама (Фернандес 1999: 20). Раичевић (2011: 209) наводи да се учење односи само на процес, док *усвајање* J2 обухвата како процес тако и резултат учења појединих језичких аспекта или језика у целини.

Крешен (1982) је међу првима раздвојио процесе *учења* и *усвајања* језика као свестан и несвестан процес овладавања језиком, а затим је дефинисао и две врсте знања које ученик користи у процесу учења страних језика: једна врста знања повезана је са страним језиком и, истоветно Бјалистоковом (1978) мишљењу, обухвата *експлицитна* и *имплицитна* знања; друга врста знања проистиче из познавања матерњег језичког система.

Експлицитно знање представља резултат процеса учења J2 и обухвата сва свесна знања које ученик има о језику/језицима; испољава се тако што ученик може да објасни језичке појаве, правила језичког функционисања, затим да каже синоним, антоним, да се сам исправи када начини омашку и сл. (Пастор Сестерос 2004: 225-226).

Насупрот експлицитном, имплицитно знање стиче се процесом усвајања страног језика и представља интуитивне садржаје које ученик користи приликом разумевања и изражавања на циљном језику; испољава се кроз аутоматско лингвистичко понашање и може се разазнати на основу позитивног и негативног трансфера (Пастор Сестерос 2004: 226).

Поменути разлика експлицитних и имплицитних знања условила је и разлику *декларативних* знања, тј. оно што знамо о језику (енгл. *declarative knowledge*; шп. *conocimientos declarativos o factuales*), од *процедуралних* знања (енгл. *procedural knowledge*; шп. *conocimientos procesuales*), односно знања о томе како да применимо оно што знамо о језику (Пастор Сестерос 1982: 224).

Елис (1996) посматра експлицитно знање као производ концептуализације и праксе оријентисане на форму, док је имплицитно знање резултат дидактичког деловања окренутог значењу. Посматрано са становишта међујезичког развоја, експлицитно језичко знање омогућава оптималним корисницима монитора (Крешен 1982: 19-20) да утемеље свој језички израз одбацујући облике за које

увиде да нису правилни, што често доводи до реструктурирања међујезичког система; с друге стране, имплицитно знање се несвесно имплементира и испољава као један вид језичке интуиције. Отуда произилази потреба да се у настави граматички садржаји, па самим тим и члан, обрађују и имплицитно и експлицитно, и у контрасту с Ј1.

Будући да према сазнањима теоријске психоллингвистике још увек нема чврстих доказа да ли су научено и усвојено одвојени процеси или нису, и да ли се прво учи а потом усваја или обрнуто, и у којој мери је то ствар сваког понаособ, ми ћемо у раду да користимо израз *учење и усвајања језика* заједно онда када мислимо на *овладавање* страним језиком не прецизирајући начин на који се остварује, у складу с препоруком Раичевића (2011: 209). Исто тако, тамо где желимо да направимо разлику између свесног и несвесног знања и процеса стицања знања, затим између формалног и природног окружења, као и између начина примене стеченог знања у виду метајезичке освешћености (научено) или кроз језички израз и интуицију (усвојено), тамо ћемо да одвојено користимо термин *учење* и термин *усвајање* с разликом коју смо претходно навели.

2.2.2.2. Индиректна дидактичка интервенција: циљани аутентични материјал за обраду одређеног члана у настави Ј2

Не одударујући пуно од Кршеновог наглашавања процеса усвајања Ј2, творац интеракционистичке теорије учења Виготски (1996[1934]) сматра да је учење условљено укупним спољним контекстом, интеракцијом, те се поставља питање у којој мери интеракција утиче на процес учења језика, односно да ли се грешке могу избећи променом видова интеракције. Препоручује се да наставник Ј2 уводи у наставну праксу што више различитих интеракционих образаца, па ће на тај начин ученик моћи да пронађе онај модел који му највише одговара и из којег највише разумљивог материјала црпи.

Дурбаба (2011: 163) такође истиче значај имплицитног деловања у настави Ј2, тј. значај континуираног рецептивног и продуктивног језичког деловања у учионици зарад оспособљавања студената за комуникацију у аутентичном друштвеном контексту, јер у универзитетској настави Ј2 филолошког карактера, како поменута ауторка наводи, „још увек постоји раскорак између практичне језичке обуке и теоријских филолошких садржаја“.

Инди­ректна ди­дак­тич­ка ин­тер­вен­ци­ја остварује се у учи­они­ци кроз ак­тив­но­сти пи­сане и ус­мене ко­му­ни­ка­ци­је окрену­те зна­чењу и ко­је чи­не основ добро ба­лан­си­ране ко­му­ни­ка­тив­не на­ста­ве (в. Са­вет Е­вро­пе 2002: 60)⁵. Ин­те­ресан­ним те­ма­ма и мо­ти­ви­шућим дис­ку­си­ја­ма ученици треба да се под­ста­кну на језич­ку про­дук­ци­ју, ко­ја треба да се креће од пла­ни­ране ка спонтаној и пре­ки­да се само ако се јаве про­бле­ми у зна­чењу; у почетним фа­за­ма учења, ученици имају мо­де­ле струк­ту­ра ко­је треба да упо­тре­бе у пла­ни­раном дис­кур­су, док на ви­шим ни­во­има по­зна­вања Ј2 ученици имају сло­бо­ду да узму реч ка­да же­ле и ни­су им по­треб­не при­прем­не веж­бе као у слу­ча­ју почетних фа­за учења (Мар­тин Пе­рис 2004: 481; Лит­л­вуд 1996: 15-20). Ко­му­ни­ка­тив­не ак­тив­но­сти Мар­тин Пе­рис (2004: 482) на­во­ди као сред­ство за по­сти­зање ме­ђу­језич­ког раз­во­ја, одно­сно за усав­рша­вање лин­г­вистич­ке ко­м­пе­тен­ције у ши­рем смис­лу.

У на­шем слу­ча­ју, ин­ди­ректна ин­тер­вен­ци­ја би­ла би зас­но­вана на ди­дак­тич­ким ма­те­ри­ја­ли­ма ко­ји са­др­же ци­љане тек­сто­ве с и­лу­стра­тив­ним при­ме­ри­ма упо­тре­бе чла­на у ау­те­нтич­ним кон­тек­сти­ма, и с од­го­ва­ра­јућим про­прат­ним веж­ба­ма ко­је би по­го­до­вале са­гле­да­вању и ус­ва­јању по­ме­ну­тог гра­ма­тич­ког ас­пек­та; језич­ко освеш­ћивање би до­ла­зи­ло по­сле, кроз ак­тив­но­сти ди­рект­не ди­дак­тич­ке ин­тер­вен­ци­је.

2.2.2.3. Ди­ректна ди­дак­тич­ка ин­тер­вен­ци­ја: гра­ма­тич­ке и дру­ге веж­бе

Ди­ректна ди­дак­тич­ка ин­тер­вен­ци­ја обух­вата на пр­вом мес­ту гра­ма­тич­ке веж­бе а по­том и сва­ки дру­гу ек­сп­ли­цит­ну об­ра­ду фор­мал­них осо­бе­но­сти ци­љног језика. Већ смо по­ме­ну­ли да се испо­ља­ва кроз ак­тив­но­сти у ко­ји­ма ученик може да уочи и об­јас­ни језич­ке по­ја­ве и пра­вила језич­ког фун­к­ци­о­ни­сања, као и да при­ме­ни пра­вило у фа­зи веж­бе (Мар­тин Пе­рис 2004: 482).

Го­во­рећи о гра­ма­тич­ким веж­ба­ма, Раиче­вић (2011: 31) на­во­ди *ан­а­литич­ке* и *син­те­тич­ке* веж­бе: пр­ве обух­ватају рас­по­зна­вање гра­ма­тич­ких сред­ста­ва и об­ли­ка у тек­сто­ви­ма раз­личитог сти­ла, об­јаш­ња­вање њи­ховог зна­чења и це­ли­сход­но­сти упо­тре­бе, за­тим ус­мену и пи­сану а­на­ли­зу по­је­ди­них реч­и и из­ра­за и др, ко­је од­го­ва­рају веж­ба­ма *сен­зи­би­ли­за­ци­је* или гра­ма­тич­ког освеш­ћивања (шп.

---

⁵ О раз­личитим об­ли­ци­ма ко­му­ни­ка­тив­них ак­тив­но­сти ви­де­ти ЗЕРО (Са­вет Е­вро­пе 2002: 60-88).

actividades de sensibilización/ ejercicios de concienciación gramatical Мартин Перис 2004: 482; Пастор Сестерос 2004: 231).

Други тип вежби обухвата вежбе грађења граматичких облика различитих врста речи, структурирање различитих врста израза, исправљање ученикових грешака из писаних састава и слично. Мартин Перис (2004: 482) наводи да је ова врста вежбе (шп. *actividades de práctica mecánica y de estructuras gramaticales*) окренута форми, правилном језичком изразу, и треба увек да је прати одговарајућа репаратура или коректура.

Пастор Сестерос (2004: 232) наводи као директну интервенцију и активности у којима се увежбавају стратегије учења језичких правила, која се обично несвесно обрађују; међутим, циљ ове врсте вежбе је активација индуктивног резонувања у усвајању граматике.

Питање директне обраде нових језичких материјала биће додатно обрађено у пододелку о стратегијама у учењу J2, где се на основу разликовања три врсте учења у настави језика - додавање, реструктурирање и подешавање - предлажу различите вежбе и активности (в. Рамелхарт и Норман 1978), као и одговарајући *начини евалуације* (в. Норман 1982).

2.2.4. Од граматике ка дидактици: лингводидактички принципи

Пре него што пређемо на дидактичко-методички контекст нашег рада, осврнућемо се на појмове дидактике, методике наставе страних језика и лингводидактике.

На првом месту треба разграничити појмове дидактике и методике, јер у хиспанској и словенској научној средини ова два појма не кореспондирају. Термин *дидактика* се у западноевропској и америчкој теорији наставе страних језика користи у значењу *методика*, па отуда *Didáctica de la(s) lengua(s) segunda(s)* 'дидактика стран-ог/-их језика' (Бељо Естевес и др. 1990; Вес и др. 2010; Руис Биканди 2011), док се у источноевропској и српској научној средини примарно користи термин *методика* (Раичевић 2011: 35).

Дидактика се наводи као наука о општим проблемима и законитостима наставе, проучава наставни процес и његову организацију, дефинише обим знања, навика и вештина које ученици треба да усвоје у складу са циљевима и задацима наставног процеса у целини; за разлику од ње, *методика* изучава теорију наставе

неке дисциплине или појединих наставних предмета, па се ослања и на дидактику и на законитости, принципе и специфичности конкретног предмета (Раичевић 2011: 35).

Даље, на основу садржаја проучавања могуће је разликовати *општу, посебну и специјалну (ускопрофилну)* методикау (Раичевић 2011: 106). Ако се узме у обзир наведена подела, наш рад потпада под *специјалнометодичка истраживања* јер обухвата само један аспект језичке делатности који се тиче наставе граматике и, у складу с тим, тежи да организује знања и вештине ученика по различитим етапама учења језика, прилагођено узрасту ученика као и конкретним циљевима и задацима.

Трећи термин, *лингводидактика*⁶, често се употребљава као синоним за методикау наставе страних језика, а представља научну дисциплину проистеклу из сарадње трију наука – лингвистике, дидактике и методике. Проучава „фундаментална питања и законитости усвајања страних језика с ослонцем на лингвистичким истраживањима“ (Раичевић 2011: 98). У савременој теорији и пракси наставе, лингводидактика се сагледава тројако - као 1) *педагошка*, 2) *научна* и 3) *примењена* дисциплина, што указује на њен интегративни карактер и сарадњу с граничним дисциплинама попут лингвистике, психолингвистике, психологије, дидактике, социолингвистике и лингвокултурологије, чиме се јасно потцртава њена јединственост и специфичност њених предмета, циљева и метода (Раичевић 2011: 107).

У односу на друге предметне дидактике, лингводидактика је специфична зато што страни језик представља истовремено и предмет и циљ дидактичке активности, дакле не ради се о скупу заокружених сазнања једне научне области која се преносе у наставни процес, већ се страни језик, као динамична и интерактивна структура, конструише у самом поступку наставе и учења (Дурбаба 2011: 37). У нашем контексту, дидактика наставе шпанског као L2 зависи непосредно од особености шпанског језика, али и од системских разлика између шпанског као страног језика и српског као матерњег језика.

---

⁶ Вучо (2009:14-17) и Дурбаба (2011: 7-8) пледирају за употребу термина *глотодидактика* уместо потпуно неадекватног термина *методика наставе страних језика* који се користио и још увек се користи у нашој научној средини, мада Дурбаба у фусноти наводи и термин *лингводидактика* као значењски подударан и адекватан терминолошки избор. Ми бисмо остали рађе при употреби термина *лингводидактика* јер сматрамо да је транспарентнији и прихваћенији у нашој научној средини (што и Дурбаба износи као евентуалне предности поменутог термина).

Из свега наведеног, јасно је да наша проблематика налази оправдано место баш у оквирима лингводидактике, заједно с осталим проблемима учења и усвајања страног језика. Њен дидактички карактер носи практичну усмереност на циљеве наставе (на рецепцију и продукцију), на услове наставе, на ниво учења језика, на узраст и на матерњи језик ученика.

Настава Ј2, дакле, представља сложен сазнајни процес који обухвата процесе учења и усвајања знања, односно формирање вештина и језичких навика (Раичевић 2011: 156). Полазне поставке теоријске и практичне делатности наставника страног језика представљене су кроз лингводидактичке принципе који обједињују дидактичке, психолошке, лингвистичке и методичке принципе, и који треба да обезбеде достизање свих циљева наставе страног језика. Иако још увек не постоји јединствен став о броју и начину класификације принципа наставе, настава страних језика углавном се ослања на неколико најважнијих, научно заснованих наставних принципа.

Даље у тексту планирамо да азбучним редом представимо лингводидактичке принципе, који у већој или мањој мери имају адекватну примену у нашем раду, а које преузимамо према Раичевић (2004) и Дурбаба (2011).

Основи извори активности у настави су мотиви, жеље и интересовања, тако да настава страног језика истиче принцип *активирања ученика*, потребу за интензивношћу интелектуалних психичких процеса ученика - пажње, мишљења, памћења и воље - неопходних за реализацију говорних чинова на страном језику; ученик се ставља у центар наставних збивања тако што се организују различити облици рада – колективни, групни, рад у пару и индивидуални рад (Раичевић 2011: 155). Константном применом овог принципа у настави ученици се оспособљавају за једнако важан принцип *доживотног учења*, концепта да сами планирају и контролишу своје активности (Дурбаба 2011: 41).

Принцип *апроксимације* налаже максимално приближавање страном изговору или говорном понашању; односи се, такође, и на попустљив, толерантан однос наставника према грешкама које ученици праве, нарочито ако оне не нарушавају смисао исказа и комуникацију, којим се постиже већи степен говорне активности ученика и обезбеђује оптималан афективни филтер (Раичевић 2011: 148).

Принцип *вођења рачуна о матерњем језику ученика* указује на то да се у настави Ј2 треба узети у обзир већ стечено искуство ученика у сфери матерњег језика, као и специфичности матерњег језика у односу на страни језик које могу да отежају или да олакшају усвајање Ј2; неопходан је, дакле, „добро промишљен комплексан систем вежби које доприносе спречавању негативног трансфера навика и вештина на процес учења страног језика, јер је познато да ученици своја искуства из матерњег језика често преносе на страни језик, по аналогiji или по некој формалној сличности, и то на свим језичким нивоима и у свим видовима говорне делатности“ (Раичевић 2011: 149).

Принцип *економичности и рационалности* подразумева што већи учинак у учењу са што мањим утрошком времена, енергије и средстава (Раичевић 2011: 149; Дурбаба 2011: 42). Кључну улогу има наставник као организатор, руководилац, координатор и контролор укупних наставних активности, свакако, у адекватним школским условима наставе (Раичевић 2011: 152-153).

Принцип *етапног формирања знања, навика и вештина*, као један од најзначајнијих принципа наставе страних језика, налаже „добро осмишљену етапну организацију процеса усвајања језика“, која обично укључује (1) преношење основних теоријских знања и представљање основног језичког и говорног материјала, (2) израду преткомуникативних (припремних) вежби ради формирања навика, (3) формирање језичких и говорних способности на основу аутоматизованих навика уз систем разноврсних вежби комуникативног типа, (4) развијање и креативно усавршавање формираних вештина (Раичевић 2011: 149).

Принцип *индивидуализације наставе*, заједно с принципом *уважавања индивидуалних карактеристика ученика*, подразумева вођење рачуна о индивидуалним особинама ученика у наставном процесу и њиховог подстицања на самосталност у стицању нових знања и вештина, на самоконтролу и на самокорекцију; узмају се у обзир, дакле, индивидуално-психолошке специфичности личности ученика као што су узраст, поглед на свет, сфера интересовања, емоционална и когнитивна сфера, статус ученика у колективу и друго (Раичевић 2011: 149-150, 154).

Принцип *интензивности* налаже да настава Ј2 мора да буде организована тако да обезбеђује максималан обим усвајања наставног материјала у минималним временским роковима (Раичевић 2011: 150).

Принцип *једне тешкоће* (Крешенова формула 1+1) подразумева усвајање нових граматичких појава кроз познату лексику и/ли обрнуто, усвајање нове лексике у познатим, раније усвојеним граматичким структурама (Раичевић 2011: 150).

Принцип *комуникативног одређења и заснованости наставе* J2 налаже да се настава организује у условима који су максимално приближни природним условима како би се остварио циљ наставе – овладавање језиком као средством комуникације (учење комуникације кроз комуникацију) (Раичевић 2011: 150; Дурбаба 2011: 43).

Принцип концентричних кругова подразумева „систем излагања тематике у наставном програму према којем се све главне теме и језички садржаји постављају у првој години учења језика, а касније се поступно шире према вишим нивоима учења и попуњавају новим лексичким и другим садржајима“ (Раичевић 2011: 150)⁷.

Принцип *креативности* налаже да укупна активност ученика има креативан карактер, у чему посебну улогу има наставник, који осмишља такве наставне ситуације које развијају мисаоне способности ученика и утичу на њихово креативно понашање (Раичевић 2011: 150-151).

Принцип *научности* налаже да сви наставни садржаји морају бити засновани на објективним научним подацима, појмовима и теоријским поставкама дате дисциплине. Стога, наставник страног језика мора константно да прати развој научне дисциплине коју предаје, да анализира нове научне поступке и да их практично примењује (Раичевић 2011: 151).

Принцип *оптимализације наставе* подразумева свестан избор оптималне варијанте рада, сагласно потребама наставе страног језика у свакој конкретној ситуацији, при чему се води рачуна о ефикасности наставе, рационалном утрошку времена и напора (Раичевић 2011: 151).

Принцип *очигледности* се темељи на конкретним појавама и чињеницама и на преласку с опажајног увиђања на апстрактно мишљење у процесу стицања знања; очигледност у настави треба да обезбеди повезаност мишљења с опажањем и уопште с чулним искуством (Раичевић 2011: 151-152).

---

⁷ Насупрот овом систему излагања тематике, постоји и тзв. *линеарно-спирални систем*, према којем из сваке теме произилази следећа допуњена и проширена тема, и тако редом, што приређивачима уџбеника оставља већи простор за увођење и обраду оних тема које интересује ученика, у складу са нивоом учења језика и профилом школе (Раичевић 2011: 150).

У настави страних језика принцип *повезаности теорије с праксом* огледа се првенствено у креативној примени језичких знања, навика и вештина у усменом и писаном изражавању, у комуникативним и реалним животним ситуацијама (Раичевић 2011: 152).

Принцип *потврђивања и трајности постигнућа* (принцип *повратне информације*) налаже наставнику да информише ученика о оствареним резултатима, односно о односу оствареног и жељеног учинка. Уколико ученик нема повратну информацију о својој (не)успешности у некој наставној активности, неће моћи ни да има смерницу за даљи напредак у процесу овладавања Ј2 (Дурбаба 2011: 42).

Принцип *свесности* (принцип *језичког освешћивања*) подразумева свестан однос ученика према самом процесу наставе и промишљању језичких појава и законитости; наиме, ученици почињу да овладавају језиком тако што најпре схватају смисао својстава и специфичности језичких јединица, као и правила њиховог функционисања у говорној делатности а затим, као резултат вежбања и уз ослањање на претходна знања, аутоматизују употребу тих јединица у говору (Раичевић 2011: 153; Дурбаба 2011: 43).

Принцип *систематичности и поступности* темељи се на четири основна правила у настави Ј2: од лакшег ка тежем, од једноставог ка сложеном, од познатог ка непознатом и од ближег ка даљем (Раичевић 2011: 153).

Принцип *стилске диференцијације* подразумева увођење у наставу посебних језичких и говорних специфичности својствених различитим функционалним стилевима изражавања (разговорном, публицистичком, научном, пословном итд.) у различитим сферама комуникације (Раичевић 2011: 153). У нашем случају један час би могао да се посвети анализи изрека или наслова у новинама које одликује углавном одсуство члана.

Принцип *трајности знања, навика и вештина* (принцип *оперативности* према Дурбаба 2011: 39) односи се на организацију целокупних наставних активности наставника и ученика који имају за циљ адекватно стицање знања, навика и вештина, њихово утврђивање, систематизовање, продубљивање и проширивање. Да би се постигли адекватни резултати и постигла стабилност језичког знања као и у Ј1, у настави је потребно организовати добро осмишљен систем креативних вежби и решавање проблемских задатака које ће ученици радити под контролом наставника и самостално (Раичевић 2011: 153-154).

Принцип *фреквентности* је лингвистички и статистички принцип избора наставних садржаја; односи се првенствено на избор лексике и лексичког минимума, на основу којег се утврђује фонд најфреквентнијих речи и израза, или, на пример, учесталост ученичких грешака (Раичевић 2011: 155).

2.3. Комуникативна настава, приступи усвајању/учењу J2 и међујезик као резултат тог процеса

Значај теорије усвајања страног језика за комуникативну наставу је вишеструк, будући да су скоро сви аспекти *комуникативне наставе* засновани на постулатима *теорије учења и усвајања J2*.

На првом месту, концепт *међујезика* је тај који дефинише структуру ученикове компетенције у процесу овладавања страним језиком, а самим тим и даје увид у проблеме који ученици имају. Међујезик се испољава као променљив и цикличан систем, ослоњен на правила и параметре универзалне граматике, као и на правила језичког система J1, J2, понекад и J3 и J4 (Мартин Перис 2004: 477-478). Као што смо већ поменули, комуникативна настава се темељи на појму *комуникативне компетенције*, која се обрађује кроз поткомпетенције и на тај начин постаје лакше достижна у институционализованој настави; њом се инсистира на *контекстуализацији* наставе страног језика, односно на уклопљености наставе језика у социолингвистичке и прагматичке оквире комуникације.

Ако се узме у обзир чињеница да је циљ теорије учења и усвајања J2 (енгл. *Second Language Acquisition Theory*) уобличавање наставне праксе тј. прилагођавање конкретној дидактичкој ситуацији, њеним актерима и њиховим стиловима учења и подучавања, постаје јасно зашто теорија усвајања J2 представља незаобилазан део било ког напора да се проникне у језички систем ученика J2 и у његове грешке. Исто тако, ако сагледамо процес учења и наставе страних језика као својеврстан покушај да се утиче на развој међујезика, онда бисмо, између осталог, могли да извучемо закључке о успешности наставе на основу посматрања различитих етапа међујезика одређене групе ученика. Све то доказује да је теорија учења и усвајања J2 директно повезана с појмом међујезика.

У протекле четири деценије концепт о међујезику развијао се паралелно с развојем лингвистичких теорија и теорија учења и усвајања J2, а данас студије о

међујезику представљају самосталну научну дисциплину с властитим теоријским постулатима и одговарајућом методологијом.

У самим почецима, студије о међујезику обухватале су углавном граматичке аспекте ученика страних језика, али како су се домети теоријске лингвистике ширили на области прагматике, социолингвистике и анализе дискурса, тако су се и студије о међујезику размицале како би сагледале комуникативну компетенцију ученика страних језика; помоћу њих настоји се открити шта се дешава у току процеса учења језика, који су то механизми помоћу којих примамо, обрађујемо и употребљавамо лингвистичке податке језика којем смо изложени (Сантос Гаргаљо 1993: 50).

Три теорије учења и усвајања Ј2 имале су утицај на сагледавање процеса међујезичког развитака. Прва од њих, *бихејвиористичка* теорија, сагледава усвајање језика као процес стварања говорних навика и то континуираном вежбом и потврђивањем или одбацивањем постојећих претпоставки о језичком функционисању на основу позитивних и негативних подстицаја. Друга, *менталистичка* теорија полази од разлике између језичке способности и говорне делатности, и брани посебност језичког знања у односу на друге врсте знања. Сматра да је језичка способност урођена и да постоји посебан део у мозгу који је задужен за ову врсту знања, неовисно од других когнитивних способности које учествују у реализовању језичке способности односно у говорној делатности (Фодор 1983 према Барало Отонело 2004: 370). Насупрот менталистичкој теорији, *когнитивна* теорија не разликује језичко знање од осталих врста знања, а усвајање језика, како матерњег тако и страног, сагледава као процес учења заснован на идентичним вештинама као и свако друго знање, тј. заснован на увиђању, памћењу, обради података и другим механизмима решавања проблема (Барало Отонело 2004: 370).

Елис (1996: 348) истиче да често није могуће разграничити да ли је нека теорија усвајања језика стриктно когнитивна или менталистичка, јер се оне углавном не искључују, а једна општа, свеобухватна теорија усвајања Ј2 требало би да integriше све значајне компоненте.

Комбинујући искуства и закључке горе поменутих теорија учења и усвајања језика, у савременим студијама углавном је прихваћено мишљење да се процес изградње међујезичког система темељи на три повезана елемента: *изложеност разумљивом језичком материјалу* (енг. *input*; шп. *aducto, entrada*),

обрада истог (енг. *intake*; шп. *toma*), као и његова употреба (енг. *output*; шп. *educto, salida*) (Барало Отонело 2004: 370). Гас и Селинкер (2001: 401) наводе у основи исти модел усвајања J2 правећи, притом, разлику између *изложеног* и *разумљивог* језичког материјала (енгл. *apperceived and comprehended input*); они истичу *разумљивост* језичког материјала као веома битан елемент за обраду (енг. *intake*) и усвајање (енг. *integration*) језичких података, а потом и за језичку продукцију (енг. *output*), која представља циљ целокупног процеса.

На основу утврђених делова међујезичког развоја формирале су се посебне области истраживања, које настоје да утврде које карактеристике разумљивог језичког материјала погодују његовом усвајању, затим на који начин се одвија обрада језичког материјала, и какву улогу има сам говорни акт и повратна информација (енг. *feedback*; шп. *retroalimentación*) на реформулисање правила и реструктурирање међујезика.

Што се тиче реструктурирања и, уопште, развоја међујезика, директно се везују за питање подстицаја у настави као и за интеракцију наставник-ученик; с тим у вези, наводе се елементи који могу утицати позитивно или негативно на развој граматике код ученика J2. Позитивни елементи били би сви контекстуализовани искази на циљном језику, док би негативни елементи обухватили експлицитне информације о неадекватности облика или структуре на циљном језику; негде у средини би се налазиле све остале експлицитне информације које описују језик и његову употребу (Барало Отонело 2004: 373).

Експлицитне информације о функционисању језика не сматрају сви аутори негативним елементом у настави J2, али наводе да то, као и експлицитна корекција грешке, треба да буде последње наставно средство (Керол 1995: 76). Крешен (1982) предност даје усвајању J2, али наглашава да учење треба да обухвати око 20 процената наставне праксе и то, углавном, у циљу увежбавања граматичког знања које ће да служи као монитор приликом употребе J2, што је у складу са савременим когнитивним теоријама усвајања страног језика. Према њима, *урођени механизам за усвајање језика* (енгл. *Language Acquisition Device*), омогућава ученику да формулише претпоставке о J2 и да усваја на основу изложености разумљивом језичком материјалу; такође, може да надгледа своју говорну делатност и да проверава знање, што доводи до реструктурирања неправилно усвојених елемената међујезика (Крешен 1982: 62).

Додатно, дефинисани су и идеални услови за усвајање Ј2 који одређују однос новог и познатог у наставном материјалу. Крешен (1982: 68-69) закључује да је оптималан оквир за усвајање када се ученицима у оквирима разумљивог језичког материјала уведе само један непознат језички елемент, и додаје да се у настави језика тај однос може постићи увек када има довољно разумљивог материјала, јер ће сваки ученик Ј2 у складу са својим особеностима и афинитетима да изабере шта је разумљиво а шта ново за њега.

У нашем случају треба узети у обзир да су испитаници студенти филолошких студија шпанског језика те да се од њих тражи и очекује да поседују како имплицитна тако и експлицитна знања о функционисању језичког система циљног језика, што је битан фактор у осмишљавању наставног материјала и метода рада.

Још једна веома битна ствар у процесу учења Ј2 јесте питање односа Ј1 и Ј2. Иако многе студије о усвајању Ј2 оправдано узимају изворне говорнике Ј2 као полазну тачку у сагледавању језика ученика Ј2, није оправдано узимати исте и као крајњу тачку односно као меру постигнућа у овладавању Ј2. Како Кук (1999: 94-96) наводи, знање корисника⁸ Ј2 није истоветно знању изворног говорника чак ни на напредном нивоу; чак се и знања матерњег језика разликују у зависности да ли се познаје још један језички систем или не. Главна препрека за успешно овладавање Ј2 јесте веровање да изворни говорници користе једини прави облик језика, што аутоматски намеће поређење језичког система изворних и неизворних говорника: „све што није исто, биће погрешно“. Адекватан циљ за ученике Ј2, како Кук (1999: 107) образлаже, јесте да стичу компетенцију на циљном језику у складу са сопственим циљевима и на себи својствен начин, што вероватно неће наликовати компетенцији изворних говорника, али ће да избегну „замку постизања компетенције изворног говорника“.

Ако се узму у обзир сви побројани фактори, може се закључити да у наставу треба увести што је могуће више разноврсног језичког материјала како би ученици сами могли да одаберу, изграђују, реструктурирају и развијају свој језички израз у складу са својим стиловима учења и афинитетима. Исто тако, репаратура и коректура треба да буду једно од расположивих наставних средстава,

---

⁸ Кук (1999) разликује ученика Ј2 (енгл. *L2 learner*) од корисника Ј2 (енгл. *L2 user*) на основу степена овладаности Ј2, мада већ од првих дана учења језика ученик Ј2 може да буде и корисник Ј2, наравно у веома суженом домену употребе језика, и обратно, корисник Ј2 може да буде доживотни ученик Ј2, што се данас и препоручује кроз модел континуираног доживотног учења.

које ће да се примењује у складу с наставним активностима, као и у складу с афинитетима ученика J2 и нивоом познавања J2, а познавање учениковог матерњег језика од стране наставника је, свакако, предност за наставу J2.

2.3.1. Концепт међујезика као нематерњег језичког система: Кордер (1967), Немзер (1971) и Селинкер (1972)

Процес учења страног језика представља један динамичан процес заснован на интеракцији и утицају више различитих фактора, које ученик свесно или несвесно обрађује у тежњи да достигне онај ниво језичке компетенције који сматра довољним за ефикасну комуникацију на циљном језику. Различита сагледавања појма међујезика и истицање различитих особености међујезика, указују да је реч о језичком систему који има специфична правила, провизионална и променљива, различита од оних које има J2; ученик прелази различите етапе у учењу страног језика почев од нултог нивоа компетенције па до нивоа који жели да досегне на страном језику, што међујезички развитак чини индивидуално мотивисаном путањом која се одликује, између осталог, и неким општим цртама (Барало Отонело 2004: 373-374).

У тренутку када Кордер представља два нова појма којима дефинише међујезик, појам *идиосинкратичног дијалекта* и појам *транзиционе компетенције*, истраживања о међујезику полако излазе из фокуса географске лингвистике и потпадају под лупу дидактике језика. Идиосинкратичан дијалекат, исто као и географски дијалекти и социолекти, има сопствени граматички систем другачији од J1 и J2, и развија се на основу тзв. уграђеног силабуса (енгл. *built-in syllabus*), који рефлектује структуре и садржаје које је ученик J2 одабрао међу осталим понуђеним садржајима за усвајање; управо тај уграђени силабус треба да буде поуздана повратна информација за планирање даљих садржаја наставе и процеса учења J2 (Кордер 1967: 166). Додатно, Кордер (1967) наглашава важност грешака у процесу учења J2, истичући њихову систематичност која их чини најбољим показатељем креативног деловања и стратегија појединца у процесу учења језика.

Кордеров чланак подстакао је многе друге лингвисте да се посвете специфичном дијалекту ученика J2. Уследило је настојање Немзера (1971) да дефинише нематерње језичке системе у окружењу формалног карактера, тј. у учионици. Нематерњи језички систем сагледава се као као својеврстан *континуум*

апроксимативних језичких система; апроксимативан јер полази од изворног језика и иде ка циљном пролазећи кроз више различитих трансформативних нивоа (Немзер 1971: 119). Немзер додаје да се поменути нивои међусобно разликују не само квантитативно већ и према типу интерференције која одликује сваки од њих: прве фазе учења страног језика одликује синкретизам граматичких и лексичких облика циљног језика, па тако ученик проширује употребу и семантички домен ограниченог броја усвојених формалних елемената, док се напредније фазе учења одликују додавањем елемената, било да је посредни негативан трансфер, реинтерпретација или хиперкорекција (Немзер 1971: 124).

Годину дана после Немзерове студије о апроксимативном систему, Селинкер преузима појам *међујезика* из студија о развоју креолских језика, и дефинише га као „посебан лингвистички систем који потиче од покушаја ученика да имитира норму J2“ (Селинкер 1972: 214). Под утицајем Ленебергових студија о биолошким основама језика, Селинкер сагледава међујезик као *урођен* систем којем сваки ученик J2 има приступ и може да га надограђује. Тај урођени потенцијал за усвајање језика, који је Чомски (1968) дефинисао као механизам за усвајање језика (енгл. *Language Acquisition Device*), приписује се универзалној граматици коју ученик ставља у оквире конкретне граматике неког језика, и то кроз различите етапе међујезичког сазревања. Поред ове *урођене менталне основе за усвајање језика*, предвиђа се и постојање *латентне психолошке основе*⁹, која може али и не мора да се активира када одрастао човек покуша да разуме или да искаже садржаје на страном језику (Чомски 1975: 164-165). Према Селинкеру, анализа међујезика треба да крене од говорне делатности одрасле особе која жели да пренесе садржаје на циљни језик јер том приликом могуће је идентификовати сва три расположива језичка система (матерњи, међујезик и страни језик), које ученик активира на психолошком плану комбинујући њихове јединице.

Селинкер (1972), такође, наводи и дефинише пет централних когнитивних процеса чијим дејством се формира међујезик, а то су *лингвистички трансфер* (лексички, синтаксички и ортографски), *педагошки трансфер*, којим се истиче значај наставе за развој међујезика, *стратегије у учењу страних језика* и

---

⁹ Разликовање урођене менталне структуре и латентне психолошке у процесу овладавања нематерњим језичким системом дало је теоријску основу за развој теорија о постојању две различите врсте знања нематерњег језичког система, па се тако прави разлика између *учења и усвајања језика* (Крешен 1982), као и разлика између *имплицитног* и *експлицитног знања* (Бјалисток 1978), о чему је већ било речи.

комуникативне стратегије, као и процес *уопштавања* садржаја и структура у J2. Сагледавши све те сложене и међусобно испреплетане елементе, Селингер (1972) инсистира на *слојевитости* и *динамичности* међујезика, језичког система у коме ученик на свесном или несвесном плану ствара јединствену интерференцијску мрежу елемената матерњег и циљног језика, и којег одликује константно реконструисање у циљу постизања стабилности својствене матерњем језику.

2.3.2. Теорије међујезичког развоја

Од осамдесетих година прошлога века јавила су се три теоријска модела која су покушала да објасне међујезик и међујезичку променљивост, међутим како наводи Барало Отонело (2004: 383), ниједан од њих није дао коначан одговор, а чини се да исто питање не губи на актуелности.

Прво се јавио модел *хомогене језичке компетенције* (Адјемјан 1976), који тежи да спозна универзалне аспекте процеса усвајања страног језика и да проникне у систематичност међујезика, те посматра ученика J2 као идеалног говорника-саговорника J2 који у сваком тренутку има могућност језичке интроспекције и има развијену граматичку освешћеност. Овај модел тежи да објасни превасходно *језик*, онако како га је Чомски (1968) дефинисао, па искључује из разматрања елементе самог говорног чина (социолингвистичке факторе, лапсусе и друго); варирање међујезичког система повезује с говорном делатношћу, не с језичком способношћу.

Адјемјан (1976) међујезик дефинише кроз садејство трију феномена: *фосилизације*, *невољне регресије* и *пропустљивости*; *фосилизација* представља феномен грешке која је прерасла у трајну језичку навику, коју је веома тешко искоренити, *невољна регресија* односи се на случај када се грешка поново јавља иако је било доказа да је превазиђена¹⁰, а *пропустљивост* међујезика односи се на пропуштање елемената како матерњег тако и других страних језика.

Модел двојне компетенције (Крешен 1987), о коме је већ било речи, илустрован је кроз теорију о монитору и заступа постојање два различита спознајна процеса, усвајања и учења, међу којима не постоји никаква повезаност;

---

¹⁰ Иначе, хипотеза о регресији, изнета у оквиру психолошких студија језика (в. Јакобсон 1941), истиче да се језички садржаји који се последњи уче, први заборављају, и обрнуто, они који се први науче, последњи се заборављају.

док, с једне стране, усвојено знање омогућава разумевање и употребу J2, знање стечено учењем служи као подлога за надзор језичке продукције. Крешен (1987) не придаје велики значај улози матерњег језика у овладавању J2, већ посматра интерференцију као једну од могућих стратегија при изражавању на J2.

Модел континуиране језичке компетенције (Бјалисток (1978) и Терон (1983)) посматра међујезик као својеврстан *континуум нивелисаних стилова учења и правила о J2*. Међујезик је хетереоген у смислу садржавања више различитих стилова које ученик користи у свом језичком понашању, почев од оних интуитивних, мање свесних, па све до оних освешћених и добро промишљених стилова, при чему се *стил* сагледава као специфична употреба језика у складу с друштвеним и психолошким оквирима говорног чина (Терон 1983). Терон (1983) наглашава да је управо језичка ситуација та која условљава постојање различитих стилова, па разликује *слободни стил* (енгл. *vernacular style*), када ученик не обраћа велику пажњу на језичку форму, и, насупрот њему, *неговани стил* (енгл. *careful style*), уобичајен за формалне ситуације у којима се ученик труди да контролише свој језички израз, а између ова два стила протеже се међујезички континуум.

Овај модел се заснива на три аксиома: (1) сви говорници страних језика користе различите лингвистичке и фонетске варијанте језика у зависности од теме и ситуације; (2) могуће је одредити *стилове* једног говорника J2 на основу количине пажње која се посвећује вербалном догађају; и (3), у *слободном* стилу, у коме се најмање пажње поклања језичком изразу, тј. надзору језичког изрази, најлакше је уочити међујезичке фонолошке и граматичке регуларности и систематичности.

2.3.3. Основне одлике међујезика

Као основне карактеристике међујезичког система већ смо навели и објаснили његову *специфичност* у односу на друге језичке системе, његову *систематичност*, *динамичност*, *слојевитост* и *цикличност*. Поменули смо да представља сплет веома сложених односа матерњег и циљног језика, али и да садржи правила која не постоје ни у J1 ни у J2. Оно што је такође занимљиво је да сваки ученик или група ученика у одговарајућој фази учења страног језика има специфичан, јединствен међујезички систем (в. Фернандес 1997).

Граматику међујезичког система одликују интерференција и фосилизација, пропустљивост и променљивост; могућност приступа универзалној граматици, као и стратегије које се користе у процесу усвајања и учења J2, такође су питања на које студије о међујезику настоје да дају одговор (Барало Отонело 2004: 373-4).

2.3.3.1. Интерференција

Феномен интерференције, коме се испрва придавала велика важност у процесу савладавања J2, схваћен је као „продор фонолошких, граматичких и лексичко-семантичких структура из система једног језика у систем другог“; њиме се настојало показати да језичке јединице које постоје у J1 олакшавају усвајање истих у J2, и обрнуто - непостојање одговарајућих језичких јединица у J1 отежава усвајање истих у J2 (Раичевић 2011: 64).

Временом, бројне студије о међујезику дошле су до закључка да је интерференција само једна од расположивих стратегија у изналажењу решења за проблеме који се јављају приликом учења страног језика и приликом комуницирања на њему (Барало Отонело 2004: 377). Исто тако, доказано је да међујезички развој има сличну путању код свих ученика једног страног језика без обзира на матерњи језик (в. Јубенк и др. 1995).

Интерференција је почела да се доводи у везу и с *перцепцијом блискости*, тј. са сагледавањем *обележених и необележених* форми¹¹ матерњег и страног језика од стране ученика J2. Лисерас (1992: 214-215) објашњава да су обележени облици мање подложни трансферу од необележених баш због њиховог специфичног значења, односно да су необележени облици у матерњем језику подложни интерференцији нарочито када еквивалентна структура у циљном језику има ознаку формалне, семантичке или дистрибуционе обележености.

За когнитивну теорију, лингвистички трансфер је један од когнитивних процеса приликом учења циљног језика, у ком ученици стратешки користе знање матерњег језика, евентуално и знање других језика, а све у циљу ефикасне комуникације на циљном језику. Дакле, према њиховом становишту, међулингвистичко знање се не разликује од других врста знања и укључује

---

¹¹ (Не)обележеност елемената једног језика може да се остварује формално, семантички и дистрибутивно: обележени елементи били би они код којих формална, семантичка или дистрибутивна ознака постоји, а необележене елементе карактерише одсуство те ознаке (Лајонс 1977: 305-311).

стратегије учења које су заједничке за све процесе учења.

2.3.3.2. Фосилизација

Представља још једну особеност граматике међујезичког система, и дефинише се као застој у међујезичком развоју појединца, а односи се на структуре и правила, углавном својствене матерњем језику, које ученик тежи да задржи у међујезичком систему одређене развојне фазе, или које прерастају у трајну неправилност међујезичке граматике (Мартин Перис 2004: 478).

Селинкер (1972) је тражио узроке поменутом феномену у латентним психолошким структурама, па је фосилизацију приписивао интерференцији и стратегијама учења. Навођен је и случај педагошког трансфера¹², лоша или недовољно јасна објашњења и примери у настави као један од могућих узрока фосилизације. Такође, стратегије учења и стратегије комуникације, својствене сваком појединцу, обично доводе до грешака али и до фосилизације, као нпр. упрошћавање и уопштавање правила J2, изостављање граматичких елемената из исказа (члана, флективних елемената) најчешће због фокусирања на речи које имају већу комуникативну садржину и др. (Барало Отонело 2004: 378; Сантос Гаргало 1993: 139-141).

Лисерас (1992: 215) види фосилизацију као једну од последица константне пропустљивости међујезичког система, а Бикертон (1983), посматрајући језике у контакту и процес усвајања креолских језика, као један од могућих узрока фосилизације међујезичких структура наводи процес *упрошћавања* (према Крешен 1982: 98).

Треба да се помене и проблем *узроста ученика*, који није престајао да буде предмет различитих расправа још од момента када је Ленеберг (1966) дефинисао „критични период“ у учењу страних језика и довео у везу узраст ученика и (не)успех у процесу учења страних језика. Према речима Барало Отонело (2004: 379), истраживања из те области показала су да узраст нема исти утицај на све међујезичке подсистеме: најподложнији овом утицају у негативном смислу

---

¹² Барало Отонело (2004: 378) као пример педагошког трансфера наводи случај објашњења употребе шпанских глагола *ser* и *estar*, јер се у настави шпанског као J2 првом глаголу приписују трајне особине и стања, а другом глаголу тренутне, пролазне особине и стања; па тако, ученици шпанског следећи погрешне смернице конструишу **es muerto* 'мртвим је' уместо *está muerto* 'мртав је'.

показао се фонолошки систем, односно артикулационе могућности појединца, јер фонолошке навике које се стекну од првих година живота кроз матерњи језик веома тешко се прилагођавају другим фонолошким системима; на супрот њему, имамо лексичко-семантички подсистем који, изгледа, нема много везе са узрастом ученика, односно не имплицира се да постоје узрасне препреке за усвајање лексичко-семантичких садржаја у J2, чак се наводи да се обрада и усвајање поменутих садржаја у J2 ослања на когнитивне обрасце из матерњег језика. Усвајање синтаксичког подсистема довођено је у везу и с могућношћу приступа универзалној граматички, као и са (не)могућношћу реформулације језичких параметара који се разликују у J1 и J2 (Барало Отонело 2004: 379).

Неки аутори, поред унутрашњих разлога (узраст и недостатак мотивације за акултурацијом), повезивали су фосилизацију са спољашњим факторима учења као што су превелик комуникативни притисак који ученик осећа при употреби језика који недовољно познаје, недовољна изложеност разумљивом језичком материјалу и недостатак прилика за стицање новог знања, као и природа повратне информације коју ученик добија приликом употребе J2 (неисправљање грешака услед разумљивости исказа ученика J2 углавном резултује фосилизацијом, што и јесте основни мотив коректуре грешака у настави J2) (Елис 1996: 354).

Иако нема дефинитивног одговора на питање зашто и како долази до фосилизације, све чињенице којима се располаже указују на то да не постоје „трајни“ случајеви фосилизације, тј. они који се не могу превазићи; анализирани случаји фосилизације приписују се најчешће особинама и ставовима ученика, обично повезаним с позитивним ставом према достигнутом нивоу знања на циљном језику (Мартин Перис 2004: 478).

2.3.3.3. *Пропустљивост и променљивост међујезика*

Константна *пропустљивост* међујезика доводи се у везу с феноменом фосилизације и интерференције, односно истиче се да је реч о особености међујезичког развоја која омогућава уплив правила граматике J1 у међујезик али и уопштавање правила граматике J2 (Адјемјан 1976). Ову међујезичку особеност, која се тиче универзалних граматичких начела, могуће је идентификовати у свим

анализама међујезичких система, и то кроз варијације које показују да се неко правило није учврстило у међујезику¹³.

Феномен пропустљивости био је предмет многих расправа јер се сматрало да није реч само о особености међујезичког система већ да се и усвајање матерњег језика одликује пропустљивошћу. У складу с новим закључцима студија о усвајању језика, данас се прави разлика између *пропустљивости* и *променљивости*: *пропустљивост* би била особеност граматике, како матерњег тако и нематерњег језика, која је условљена везом између урођеног биолошког потенцијала говорника (универзалне граматике) и спољашње језичке стварности с којом се говорник суочава; она је, дакле, показатељ да ли се неко граматичко правило учврстило или не.

Насупрот њој, *променљивост* међујезика се манифестује кроз употребу циљног језика, директан је производ примене продуктивних језичких механизма у различитим комуникативним ситуацијама и неустаљене употребе експлицитних и имплицитних знања (Барало Отонело 2004: 380-381).

Терон (1983) је кроз своја истраживања о међујезику показала да међујезички израз варира систематски најчешће у зависности од два фактора: *комуникативне ситуације* и *технике употребљене за прикупљање података*. Када техника за прикупљање података захтева *неговани* стил изражавања, језичка продукција ученика буде богатија облицима и престижним варијантама него када је реч о *слободном* стилу при спонтаној конверзацији. Слободни стил неретко садржи структуре које не потичу из матерњег језика нити из циљног; оне се, изгледа, спонтано јављају и наликују структурама типичним за пицине, за усвајање матерњег језика код деце и за усвајање страних језика у природном окружењу, без формалне инструкције (Терон 1983: 142-144).

Даље, разноврсне језичке форме (ортографске, морфосинтаксичке и лексичке) које се јављају као варијације међујезика могу да се класификују у складу с језичком нормом као *тачне* и *нетачне*, или у складу с комуникативном ситуацијом као *прикладне* и *неприкладне*; могу да буду *ефимерне*, ако је реч о варијацијама које се јављају у одређеном тренутку, или *систематске* варијације,

---

¹³ Граматика схваћена према Чомсковој дистинкцији *граматика* насупрот *језику*, тј. као систем који се ослања на неуролошке механизме универзалне граматике, док би језик обухватао механизме језичке продукције као и друштвене и прагматичке факторе при комуницирању (в. Лисерас 1996).

које подразумевају тачно утврђен развој и односе унутар међујезичког система (Терон 2007; Џејмс 1998).

Селинкер (1972: 83) је сматрао међујезик засебним језичким системом, па је одбацивао неке технике прикупљања података, као што су нпр. вежбе тумачења граматичке (не)исправности исказа на циљном језику, сматрајући да тај тип вежбе даје увид у други когнитивни систем с којим се ученик бори приликом процеса усвајања J2. Исто тако, истицао је да једини подаци који се могу употребити за реконструкцију процеса учења језика јесу они које ученик употреби приликом спонтане комуникације на циљном језику.

Други аутори сматрају да граматичка интуиција може да буде корисна при дефинисању међујезика, па их интересује и ниво учениковог знања о језику, не само језичко понашање. Општеприхваћено је и да се лингвистичка и прагматичка компетенција реализују кроз сваки покушај комуникације на циљном језику. Језичка делатност може бити условљена низом фактора, како унутрашњих (стрес, умор и сл.), тако и спољашњих (социолингвистички контекст, бука и сл.), који могу да утичу на ток и исход комуникативног чина (Мартин Перис 2004: 474).

2.3.3.4. Приступ универзалној граматици

Теорија о међујезику подстакла је и многе расправе о улози Универзалне граматике (УГ) у процесу учења страних језика.

У случају граматике J2, принципи универзалне граматике делују различитим интензитетом захваљујући посредовању граматике J1. Па тако, ако се ученик суочи с недовољно транспарентним подацима на циљном језику који су притом део формално, семантички или дистрибуционо обележене конструкције, ученик ће морати да уложи доста напора да би усталио правилну употребу језичког параметра, и притом неће имати јасан уплив матерњег језика у обради нових података (нпр. употреба релативних заменица у шпанском језику *que, quien, el que, el cual*) (Барало Отонело 2004: 378).

Дакле, опет се враћамо на питање утицаја матерњег језика на учење других језика: какав утицај има граматику J1 на универзалну граматику, односно у каквој су вези универзална граматику, структура матерњег језика и потенцијална расположивост универзалне граматике за утемељење граматике J2.

2.3.3.5. Комуникативне стратегије и стратегије у учењу страних језика

Селингер (1972) је међу првима окарактерисао међујезик као резултат когнитивних процеса, између којих се истичу и *комуникативне* стратегије, схваћене као стратегије које ученик користи да искаже жељени садржај на циљном језику, истовремено свесно решавајући проблеме који се јаве у фази планирања језичког израза и проблеме несигурности самог језичког израза на страном језику.

У савременој лингводидактици предлажу се и примењују разноврсне *когнитивне стратегије*, међу којима се истиче неколико њих као општеприхваћене и проверене, а то су: *директне стратегије* – стратегије памћења и компензационе стратегије, које подразумевају вештину концентрације и планирање сопствене делатности и оцењивање учинка; затим *индиректне* – метакогнитивне, емоционалне и социјалне стратегије, које служе као подстрек комуникацији (нпр. постављање питања ради добијања потребних информација, успостављање сарадничког односа и др.), као и *стратегије стицања знања и вештина*, уз очување језичког материјала у памћењу (коришћење кључних речи, груписање речи на основу различитих особина, понављање и репродукција језичког материјала и др.) (Раичевић 2011: 189).

С друге стране, међу стратегијама у учењу Ј2 наводе се „планирање, осмишљавање, организовање и ретроспекцију процеса учења, схваћеног као индивидуалног, аутономног и доживотног чина“ (Дурбаба 2011: 121). Наведени метакогнитивни процеси омогућавају ученику да спозна нови лингвистички систем и његову употребу у различитим комуникативним ситуацијама.

Ако се посматра когнитивна страна учења, стратегије омогућавају ефикасније усвајање језичког материјала, које подразумева похрањивање (шп. *almacenamiento*), повезивање (шп. *procesamiento*) и коришћење (шп. *recuperación*) језичких елемената, док, с друге стране, имају улогу афективног филтера, смањују страх и анксиозност, поспешују мотивацију и јачају концентрацију (Пастор Сестерос 2004: 215)

Рамелхарт и Норман (1978: 51) разликују три врсте учења у контексту наставе Ј2: *додавање*, односно акумулацију (енгл. *accretion*; шп. *acrecentamiento*) нових знања већ постојећим; затим *реструктурирање* (енгл. *structuring*; шп.

reestructuración), које подразумева нову концептуалну обраду уврштених знања, сагледавање информација помоћу нових концептуалних шема; и *подешавање* (енгл. *tuning*; шп. *refinamiento*), које се огледа у ефикасној примени постојећих знања. Према речима ових аутора, *додавање* је најчешћи тип учења, *реструктурирање* захтева већи ментални метакогнитивни напор и промишљање, и не јавља се код свих ученика, а *подешавање* је најспорији и најучинковитији начин учења, будући да подразумева успешно деловање, често лишено сваког преиспитивања (Рамелхарт и Норман 1978: 51-52).

У даљој разради теме, закључује се да настава Ј2 треба да уврсти и активира све три врсте учења, и то на следећи начин: *додавање* се подстиче мнемотехничким вежбама, понављањима, дриловима; *реструктурирање* се постиже рефлексijом, односно наставом која укључује мноштво примера, аналогију, интер- и интрајезичка поређења, метафоре и слично; *подешавање* се подстиче увежбавањем језичких вештина, али и повратним информацијама корективног карактера.

У складу с тим, наводе се и одговарајући *начини евалуације* којима би се потврђивали резултати учења; за проверу резултата постигнутих *додавањем* били би прикладни тестови вишеструког избора, као и кратки одговори на питања; резултате *реструктурирања* могуће је проверити питањима која подразумевају индуктивно закључивање или решавање неког проблема; напоследку, *подешавање* у процесу овладавања Ј2 требало би да допринесе брзини и течном изражавању на циљном језику, али и да омогући неометану говорну делатност у ситуацијама с високим афективним филтером (стрес, кратак временски рок и сл.) (Норман 1982 према Посо 1989: 143).

Неке педагошки оријентисане студије о међујезику (в. Бердсонг 1995), настојећи да правазиђу оквире анализе грешака и међујезика, изнедриле су неуобичајене предлоге који доводе у везу подучавање страних језика са стратегијама које се користе у друштвеним играма попут игре *Master Mind*. Основа једног оваквог поређења почива на принципу да се апстрактни појмови морају свести на конкретне, очигледне појмове, и као такви постају лакши за обраду и усвајање.

2.3.3.6. Дедукција, индукција и абдукција

Говорећи о директним дидактичким интервенцијама, навели смо да Пастор Сестеро (2004: 232) поред традиционалног дедуктивног приступа граматички (давање правила о језичком функционисању, њихово објашњење и примена) наводи неопходност индуктивног приближавања ученика J2 процесу усвајања граматике, која служи да активира перцепцију ученика.

Поред дедукције и индукције, у контексту учења језика битан аспект представља и абдукција, на чији значај је указао Пирс (1992/1998), сагледавши је као јединствен спознајни процес уочавања специфичних језичких особености и прављење претпоставки о њиховом облику и/ли о функционисању. Даље, Пирс (1992/1998) истиче чињеницу да ученици J2 већ имају значајан талог језичког знања из J1 који може да буде искоришћен у учењу и усвајању J2, под условом да ученици буду освешћени и упућени да искористе тај потенцијал. Исто тако, овладавање страним језиком не подразумева само сазнајне поступке већ на њега утичу и индивидуалне особености ученика J2 (способности и вештине, личност, узраст, образовање, метајезичка освешћеност, стратегијска компетенција, познавање света и др.), на које је указао Елис (1996: 472), а све те варијабле заједно утичу на абдукцију и способност коришћења података и знања из J1 у J2.

Дакле, наслућивање и препознавање језичких јединица, њихових значења и функционисања, а затим и повезивање језичких знања J1, J2 итд. (*мултикомпетенција* према ЗЕРО-у), треба да нађу своје место међу вежбама стратегијског освешћивања у настави J2.

2.3.4. Етапе међулингвистичког развитака

Поставка да ученици у процесу усвајања нових језичких елемената следе унапред одређену путању, етапе различитог трајања које не зависе ни од матерњег језика ни од узраста ученика, и које се одликују градацијом елемената од лакших ка тежим, садржана је у Крешеновој (1982) *теорији о природном редоследу* (енгл. *Natural order hypothesis*) и такође у Елисовој (1996) *теорији развојних секвенци* (енгл. *Developmental sequence hypothesis*). Наиме, утврђено је да се неке категорије усвајају пре других (садашње време пре будућег, индикатив пре субјунктива, хипероними пре хипонима и друго), као и да се поједини језички елементи лакше

усвајају од других (неодређени наспрам одређеном члану) (Дурбаба 2011: 81).

Комбинујући елементе различитих сагледавања и истраживања међујезика које смо претходно поменули и дефинисали (међујезичке грешке и неусвојени елементи у језичкој перформанси, затим комуникативне и друге стратегије које ученици користе у изражавању на циљном језику), и ослањајући се на приказ О'Мејли и Ул Шамот (1990), табеларно приказујемо основне одлике међујезичког развоја и његових етапа:

	Когнитивна етапа (почетна)	Асоцијативна етапа (средишња)	Независна етапа (напредна)
Основне одлике етапа међујезичког развоја (Крешен 1982)	Почетна етапа подразумева најчешће „тихи период“, у коме ученик оклева да користи J2, нагласак је на когнитивним активностима: уочавање, разумевање и складиштење података који се тумаче као декларативно знање.	Интермедијална фаза одликује се обрадом декларативних знања стечених у когнитивној етапи, која ученик полако доводи у везу с процедуралним знањима; повезивањем декларативних и процедуралних знања ученик постиже виши ниво међујезичког развоја, већу комуникативну ефикасност. Ученик постепено развија надзор, монитор, над властитом језичком делатношћу и способан је да сам уочи грешке.	Независну етапу међујезика одликују развијене комуникативне способности ученика који без већег напора извршава задатке на J2. Грешке које отежавају успешну комуникацију полако нестају; декларативна знања прерастају у процедурална. Ученик је способан да користи језик у различите сврхе и влада различитим регистрима; паралелно с употребом језика може и да обрађује и усваја нове језичке информације.
Доминантне стратегије у учењу J2 по етапама међујезичког развоја (Рамелхарт и Норман 1978)	У почетним фазама учења језика доминира стратегија реструктурирања постојећих когнитивних образаца, која обухвата обраду нових информација и њихово довођење у везу с постојећим знањима.	Преовладава стратегија консолидовања , постепено складиштење обрађених информација уклопљених у менталне шеме појединца. Провера међујезичких претпоставки одвија се кроз: вештину разумевања (изложеност језичком материјалу); вештину изражавања и интеракцију (језичка делатност и доступност повратне информације); метајезички (уз помоћ изворног говорника или приручника).	У овој етапи провладава стратегија подешавања постојећих знања тако што се усвојени језички елементи модификују и надограђују новим комуникативно деликатним детаљима.

Фазе развоја језичког трансфера (Елис 1985)	Иновација: учење нових форми и њихових особености услед изложености новом језичком материјалу.	Обрада: откривање различитих контекста употребе једног облика поређењем његових карактеристика с претходним знањима о језику.	Ревизија: уклапање елемената новог система у међујезички систем као резултат иновације у обради.
Стратегије модификације структуре J2 (Немзер 1971)	Синкретизам синтаксичких и лексичких категорија.	Дистрибуција семантичких елемената ограниченог броја усвојених језичких форми.	Додавање, преформулисање и хиперкорекција.

Табела 1. Етапе међујезичког развоја.

Дакле, сва наведена становишта и теорије допринеле су да се студије о нематерњим језицима нађу као предмет изучавања когнитивних, социлингвистичких и других релевантних наука. Иако је теорија о међујезику повремено примала критике на рачун недовољне систематичности и доследности у истраживању међујезика, временом су се спроводила истраживања која су могла да дају одговор на питања односа систематичности и варијабилности у међујезику, улоге матерњег језика, затим прагматичких и семантичких чинилаца у учењу J2, као и на питање међујезичког развоја (в. Фернандес 1999; Шефер и Метјусон 2005; Тренкић 2000, 2001). На тај начин, у узвесној мери дате су повратне информације теорији усвајања J2, којој предстоји да добијене резултате пребаци на ниво наставне праксе.

Данас, међујезик је схваћен као систем који се разликује од осталих језичких система по следећим карактеристикама: реч је о *посебном идиосинкратичном систему* који сваки ученик J2 развија; *независтан* је од других језичких система и има своје унутрашње механизме функционисања; *систематичан* је у смислу да поседује кохерентан скуп правила на основу којих функционише, али истовремено и *променљив* будући да се наведена правила не спроводе увек доследно; на промене и константно реструктурирање правила међујезика утиче његова *пропустљивост*, која јесте подстрек сталном међујезичком развоју, а континуирана и интензивна *изложеност новом језичком материјалу* доводи до прелаза на виши међујезички степен, и све тако у циљу максималног приближавања J2 (Мартин Перис 2004: 477-478).

Што се тиче процеса усвајања одређеног члана, насупротив хипотези о докучивости (енгл. *Interpretability Hypothesis*), која предвиђа да елементи који не

постоје у J1 нису докучиви ни у J2, Гихаро-Фуентес (2013: 547) истиче да је извесно да одрасли ученици могу да овладају извесним граматичким „недокучивим“ особеностима J2, што би био случај и с одређеним чланом за говорнике српског језика који уче шпански као J2. Нека истраживања износе на видело да постоји „морфосинтаксички окидач“ (енгл. *morphosyntactic trigger*) (Ђерђија 1998), чиме се претпоставља да постоји развојни пут између учења морфосинтаксичких компоненти и проширеног деловања ових компоненти на усвајање семантике, само још није утврђено да ли том развоју погодује стечено лингвистичко знање или метакогнитивне стратегије које помажу развоју интерпретативних вештина (Гихаро-Фуентес 2013: 547).

Крешен (1982) својим тврдњама даје усвајању језика недвосмислено већу предност над учењем, те из тога произилази да је основни дидактички циљ подстицање природног процеса усвајања језика и да учење треба да обухвати око 20 процената наставне праксе и то, углавном, у циљу увежбавања граматичког знања које ће да служи као монитор приликом употребе J2. Дурбаба (2011: 81) такође наводи да иако постоје извесне противуречности у тумачењу односа између наставног процеса и развоја међујезика, ефикасност усвајања одређених граматичких структура стоји у позитивној корелацији с њиховом експлицитном обрадом у настави, мада ни наставна упутства ни планско увежбавање не могу да утичу на промену редоследа развоја граматичког знања.

2.4. Анализа грешака и контрастивна језичка проучавања

Познавање више језика аутоматски намеће свест о сличностима и разликама међу језицима, а учењем језика развија се способност уочавања сличности и разлика, али и грешака у властитом и у дискурсу других људи (Ђорђевић 2004: 1). Ширим увидом у теорије учења и усвајања J2, као што смо видели у претходном одељку, закључује се да постоје многа питања и недоумице у процесу учења и подучавања J2, на које још увек нема прецизних одговора: питање обраде нових знања и овладавања истим - да ли се усвајање J1 и J2 одвија на исти начин или су у питању различити процеси, постоји ли урођена способност за усвајање језика и да ли она обухвата само матерњи или и стране језике, каква је улога J1 у поимању ствари и у овладавању J2, J3, затим, каква је улога подучавања и природног окружења, зашто су неки аспекти J2 тежи или лакши од

других, и напослетку, како унапредити процес овладавања Ј2 и постати успешан корисник циљног језика.

Контрастивна језичка проучавања такође настоје да дају одговоре на већину од горе побројаних питања, нарочито на оне који се тичу утицаја Ј1 на овладавање Ј2.

2.4.1. Методолошка апаратура контрастивних језичких проучавања

У уводном делу рада, када смо говорили о циљевима, истакли смо да контрастивна проучавања имају опште лингвистичке, дескриптивне и педагошке функције (в. Ђорђевић 1989), које су управо и разлог зашто у нашем истраживању примењујемо три уже специјално усмерене области контрастивних проучавања: *анализу грешака* као централни поступак, а затим *контрастивну анализу и анализу међујезика* као комплементарне поступке, који нам помажу да боље сагледамо целокупан процес усвајања одређеног члана, као и да предложимо одговарајући дидактички материјал.

Контрастивна анализа и анализа грешака су, уз теорију превођења, традиционалне области контрастивних проучавања, док анализа међујезика представља кулминацију контрастивних истраживања започетих радовима Лада и Фриза, такође и својеврсну надоградњу поступка анализе грешака (Сантос Гаргаљо 1993: 157). Код неких аутора (Ричардс 1997; Гас 1984; Ђорђевић 2004) уместо термина анализа *међујезика* наилазимо на термине анализа *говорне делатности*, *перформансе* или *вербалног догађаја*, који се такође односе на анализу целокупног вербалног учинка ученика у намери да комуницира на страном језику, а не само на анализу елемената језичког понашања који представљају грешке.

Сва три поменута научна поступка контрастивне лингвистике подједнако су значајна за наш рад, свака од њих има свој домен и своја решења, и узајамно се допуњавају. Значајно је истаћи, на пример, да је анализа грешака у оквиру контрастивних језичких проучавања уз умерене ставове према примењеним аспектима поређења језика постала комплементарна с педагошки оријентисаном контрастивном анализом и њеном применом у настави страних језика (Ђорђевић 2004: 48), што у наставку и предочавамо.

2.4.1.1. *Контрастивна анализа и примена резултата контрастивне анализе у настави Ј2*

Изучавање грешака у језичком изразу ученика Ј2 варирао је значајно у последњих пет деценија. Први покушај да се грешке објасне проистекао је из контрастивне анализе, засноване на бихејвиоризму као доминантној психолингвистичкој теорији, и на структуралистичкој теорији језика. Међутим, поступак анализе грешака временом је ослабио моћ контрастивне анализе потврдивши да се у процесу учења језика не јављају све интерлингвалне грешке предвиђене теоријском контрастивном анализом. На тај начин се почео истицати други, експликативни аспект контрастивне анализе - могућност објашњења извесног броја грешака (Ђорђевић 2004: 48), чему и ми тежимо кроз наш рад.

Значај контрастивне анализе за лингводидактику огледа се првенствено у примени њених резултата у настави Ј2: у припремању наставних материјала, писању педагошких граматика и уџбеника, селекцији и градирању наставне грађе, корективној настави, све у циљу успешнијег одвијања наставног процеса (Ђорђевић 2004: 125). При састављању уџбеника Ј2 контрастивна анализа саветује да се обезбеди више простора оним елементима Ј2 који се у већој мери разликују од одговарајућих елемената у Ј1, јер се код њих може очекивати чешћа појава грешака. Будући да члан нема морфолошку реализацију у српском језику, односно из контрастивног угла представља *нулти* површински однос према члану у шпанском језику, јасно је да ће ученици шпанског језика имати тешкоће у учењу и овладавању овом граматичком категоријом.

Даље, *селекција* представља процес избора материјала за одређени ниво предавања једног језика као страног, а *градирање* представља распоређивање изабраних елемената у наставном плану и програму (Ђорђевић 2004: 125). Наставни материјали се бирају и распоређују према критеријумима *функционалности* и *обележености*; према критеријуму функционалности, у настави предност имају они елементи страног језика који имају већи комуникативни значај од других елемената који немају ту особину; с друге стране, критеријум обележености налаже увођење прво необележених форми и функција као лакших а потом и обележених (Ђорђевић 2004: 126).

Узимајући у обзир поменута два критеријума, обрада члана у настави не би имала приоритет јер његово одсуство или неправилна употреба у веома малом

броју случајева доводе до тешкоће у комуникацији; такође, употреба показних и присвојних речи у српском језику уместо члана у шпанском могла би да се посматра као обележена, јер и у шпанском језику показне и присвојне речи представљају наглашене облике деиктичких и присвојних односа, за разлику од члана који је неутралан, необележен по том питању.

Резултати контрастивне анализе значајни су и за корективну наставу страних језика, у поступцима исправљања грешака ученика (Ђорђевић 2004: 129), о чему ће додатно да буде речи у пододељку 2.4.3.

Дакле, примена резултата контрастивне анализе у настави страних језика представља примену поступака који сугеришу у којој мери, у којој фази учења језика и на који начин се одређени елементи страног језика представљају ученицима и обрађују у настави (Ђорђевић 2004: 129), и због тога је користимо као комплементаран поступак у нашем раду.

2.4.1.2. Анализа грешака

Анализа грешака као централни методолошки поступак који користимо у раду представља систематски научни поступак у области контрастивне лингвистике и већ скоро три деценије даје значајне увиде у процес учења и усвајања страних језика у контексту формалног подучавања и/или у мешаним контекстима; има за циљ да утврди распрострањеност, природу, узроке и последице неприхватљивих облика језичког понашања, било да је реч о нормативно неприхватљивим облицима или о друштвено или прагматички неадекватним облицима (Сантос Гаргаљо 1993: 91). Анализа грешака је, дакле, везана за педагошку ситуацију али и за психолингвистичку ситуацију, будући да укључује и сам процес учења и усвајања J2 (Крешен 2004: 48).

Кордер (1967) је међу првима усмерио методологију контрастивних истраживања на анализу усменог и писаног изражавања ученика J2 сматрајући да је појава грешака у учењу страног језика неопходна и уобичајена појава; учење страног језика сагледано је као креативан психолошки процес у којем грешке представљају незаобилазне елементе ученикове „транзиционе компетенције“.

Методолошки поступак анализе грешака занован је на прикупљању језичких узорака, идентификацији и објашњењу грешака и њиховој евалуацији у смислу ефекта који грешка има на саговорника; грешка мора да се евидентира и

проучава у оквиру контекста у ком се јавља, па тек онда да се класификује, да се објасни потенцијални узрок и учесталост њеног јављања, и да се, по могућности, осмисле стратегије за предупредивање и отклањање грешака у процесу учења и усвајања J2 (Кордер 1974: 122-123).

Даље, наглашава се троструки значај који анализа грешака има за наставу J2: значај за наставника J2, коме анализа грешака даје повратну информацију о учинку наставе и о slabим тачкама наставе, значај за научног истраживача, који добија информације о процесу учења J2, и значај за самог ученика J2, коме омогућава проверу и утврђивање правила J2 (Кордер 1974: 124).

Посматрано из угла ученика, *грешка* се тумачи као одступање од норме циљног језика, а под појмом *норма* подразумевају се, поред чисто лингвистичких аспеката, и сви они аспекти који се тичу прагматичке адекватности исказа и социокултурних правила које намеће друштвена заједница у којој је циљни језик средство споразумевања, о чему је већ било речи. Косерју (1992: 65-66) посматра норму као адекватност и уклопљеност исказа у дискурс, односно да ли са становишта изворног говорника исказ звучи *природно* или *чудно* (шп. *natural o extraño*), што је за употребу члана често једини параметар, будући да није могуће пронаћи све контексте употребе члана у граматикама.

Неправилни облици и неадекватна језичка понашања, заједно с оним правилним и адекватним, распоређени су по различитим етапама учења страног језика, и директна су манифестација међујезичког развоја. Неке грешке ученика могу да се припишу разликама између J1 и J2, интерференцији, док се за појављивање осталих грешака траже друга могућа објашњења. Тако се, поред негативног трансфера језичких и ванјезичких елемената, откривају и други разлози за настанак грешке. Понекад се грешке јављају и као резултат више различитих фактора, па често не можемо прецизно да дефинишемо разлог њеног јављања.

2.4.1.3. Анализа међујезика

За разлику од анализе грешака, анализа међујезика није окренута само грешкама већ и правилним сегментима међујезичког израза, који су управо доказ међујезичког развоја. За анализу међујезика као сложеног динамичног система важна су три међусобно испреплитана плана која у крајњој линији и дефинишу

међујезички израз, а то су, како Кордер (1981) наводи, *педагошки, комуникативни и контекстуални* план.

Педагошки план се одвија у учионици заједно с процесима подучавања, и учења и усвајања J2, и помоћу њега се могу објаснити различити проблеми интерференције и њихова повезаност с достигнућим нивоом језичког знања; *комуникативни план* обухвата процесе разумевања и изражавања на циљном језику и омогућава да се сагледају различити аспекти међујезика и његова развојна путања, док *контекстуални план* пружа увид у когнитивни аспект појединца у процесу изражавања на циљном језику, указује на елементе добијене концептуализовањем и асимиловањем учениковог искустава и знања (Кордер 1981: 26-35).

Анализа међујезика истиче и значај различитих врста стратегија у процесу учења J2, о којима је већ било речи а о којима пишемо и у наставку у оквирима класификације грешака, јер многе од стратегија су, управо, чест узрок грешкама.

2.4.2. Класификација грешака

Једна од последица великог броја грешака које могу да се евидентирају у међујезичком систему огледа се у разноврсним класификацијама које су предложене у циљу јаснијег увида у проблематику.

Дурбаба (2011: 209) грешке у међујезичком систему ученика страног језика дели на *формалне, функционалне и прагматичке*, у зависности од тога да ли се ученик (1) огрешо о језичку норму J2, (2) није постигао жељену комуникативну намеру, или је (3) исказ неадекватан за дату комуникативну ситуацију.

Формалне грешке у употреби члана најбројније су и најочљивије, па њих најчешће и наводимо у раду; пример би био употреба глагола *gustar* с именским изразом без члана (*Me gustan *(las) películas españolas* 'Допадају ми се шпански филмови') или употребу назива месеца у временској одредби с одређеним чланом, без додатне модификације управне именице (*Nací en (*el) agosto* 'Рођен сам у (*том) августу').

Функционална грешка би се, на пример, односила на изостављање одређеног члана у следећем исказу: *He comido *(los) dos caramelos, lo siento* 'Појео сам *две (уместо обе) бомбоне, извини', док би *прагматичка* грешка могла да буде илустрована употребом одређеног члана у исказу - *Pásame*

el bolígrafo 'Додај ми (*ту) хемијску', када у комуникативној ситуацији имамо више хемијских оловака а ниједна прагматичка поставка не омогућава ни издвајање ни реконструкцију специфичности једне оловке од осталих.

Додатно, на основу порекла и узрока, разликују се *грешке компетенције* (енгл. *errors*; шп. *errores*), и *грешке перформансе* тј. *омашке* (енгл. *mistakes*; шп. *faltas*), које се јављају услед стреса, умора, недостатка мотивације и других ванјезичких фактора (Кордер 1974; Ричардс 1974; Елис 1997; Сантос Гаргаљо 1993).

Грешке компетенције представљају систематске грешке које могу да се разврстају на *интралингвалне*, *интерлингвалне* и *екстралингвалне*; *интралингвалне* или *развојне грешке* проистичу из међујезика (овде би се могла сврстати већина грешака регулације, упрошћавања, хиперкорекције и др.); *интерлингвалне* се јављају услед утицаја матерњег језика (грешке *интерференције* нпр. изостављање члана у првим фазама учења J2 код српских говорника, као и употреба показних придева испред именице) или неког другог J2, тзв. грешке *интрузије* (изостављање одређеног члана у генеричким контекстима у шпанском језику под утицајем енглеског језика и сл.); напослетку, *екстралингвалне* или *инструкционе*¹⁴ грешке нису везане за сам језик, већ за ситуације које стоје ван језика и представљају обично резултат неадекватне и површне наставе, претераног уопштавања и слично (Ђорђевић 2004: 47; Дурбаба 2011: 210). Пример инструкционе грешке у настави представљало би уопштавање да уз заједничке именице у функцији субјекта увек стоји неки детерминатив а евидентно постоје многи примери који то оповргавају (*Ladran perros* 'Лају пси', *Entra frío* 'Улази хладноћа' и др.).

Дурбаба (2011: 210) као значајан контекст за настанак грешака компетенције наводи такозване *покушаје* (енгл. *attempts*; шп. *intentos*), контексте у којима се ученик J2 одважи да исказе на циљном језику садржаје који још нису (довољно) обрађени ни усвојени, или који могу да буду посматрани и као последица претпоставки о функционисању јединица J2.

Грешке перформансе резултат су погрешне примене правила током говорне делатности, и ову врсту грешака ученик може сам да исправи уколико

---

¹⁴ У вези с ванјезичким грешкама, формулисана је и такозвана „теорија незнања“ (Џејмс 1972: 64), према којој до грешака никада не долази услед разлика међу језицима већ због недовољног или лошег учења. Ова теорија пружа један помало екстреман вид сагледавања разлога настанка грешака.

добије прилику за то (Дурбаба 2011: 210). У квалитативној анализи у могућности смо да издвојимо грешке перформансе, јер неки испитаници у истом контексту у писаном саставу показују осцилације при употреби одређеног члана (нпр. уз властито име), или га изоставе у писаном саставу а на тесту га употребе у истом контексту, где се од њих управо и тражи свесно промишљање о употреби члана.

Дурбаба (2011: 210) наводи и *несистематске омишке или лапсусе* као потпуно идиосинкратичне феномене, чији је узрок настанка често недокучив.

Занимљиво је поменути да неки аутори (в. Раичевић 2011: 139) испуштање речи које не утичу на смисао исказа наводе као *погрешку*, тако да би се, према том гледишту, изостављање члана у реченици посматрало не као грешка већ као погрешка. Ми бисмо се оградиле од оваквог сагледавања јер сматрамо да такав став може само додатно да допринесе занемаривању већ евидентног проблема у настави Ј2, како од стране наставника тако и од стране ученика.

Различите класификације грешака у међујезику наводи и Сантос Гаргаљо (1993: 96); према *лингвистичком критеријуму*, грешке могу да буду *лексичке, морфосинтаксичке, дискурзивне, прагматичке* и друге.

Чест узрок грешкама су и *различите стратегије* у језичкој делатности које ученик користи услед недовољног познавања циљног језика. Такав случај је с грешкама *изостављања*, које настају услед испуштања нормативно обавезног елемента у исказу; затим грешке *додавања*, као и грешке *погрешног одабира*, у којима је обавезан језички елемент замењен неким другим (Сантос Гаргаљо 1993: 92-93). Управо грешка изостављања, заједно с грешком додавања, представља типичну грешку у употреби члана код говорника српског језика у говорној делатности шпанског као Ј2. Сантос Гаргаљо (1993: 94) помиње и грешке *погрешног формирања* (шп. *formación errónea*), нпр. *En *el fin de* уместо *Al fin de*, као и грешке *погрешног лоцирања* (шп. *ausencia de orden oracional*).

Поменуте стратегије у језичкој делатности такође се односе и на *регулацију* (одступање од правила се „регулише“ враћањем у оквире правила), *аналогију* (један облик се гради по узору на неки други облик иако за њега важи друго правило), *хиперкорекцију* (одступање од правила се примењује и на примерима у којима одступања нема) и *симплификацију* (упрошћавање сложених морфосинтаксичких структура) (Дурбаба 2011: 110).

Грешке, према педагошком критеријуму, могу да се сагледавају и као *пролазне, фосилизирајуће и фосилизоване*, док их према комуникативном

критеријуму можемо дефинисати као *двозначне, иритирајуће* и друге, у складу с ефектом који имају на сам чин комуникације (Сантос Гаргаљо 2004: 405).

2.4.3. Корекција грешака у настави страних језика

Корекција грешака у савременој настави страних језика увек је била предмет бројних расправа међу лингвистима, лингводидактичарима и педагозима. Поједини аутори, међу њима и Крешен (1982), противе се исправљању грешака јер оно доводи до негативне емотивне реакције код ученика, инхибира даљу језичку продукцију и развија страх од грешке и др.

Насупрот њима, аргументи аутора који се залажу за корекцију грешака у настави ослањају се на тврдњу да ученици морају да познају правила језичког система J2 и наводе фосилизацију као последицу неисправљања грешака (Елис 1996; Барало Отонело 2004; Дурбаба 2011).

Дурбаба (2011) наводи две врсте исправљања грешке: *репаратуру и коректуру*. *Репаратура* би се односила на индиректно исправљање грешке, „где наставник само обавештава о постојању грешке, нудећи ученику прилику да аутокорекцијом сам дође до тачног решења“, док би, с друге стране, *коректура* „представљала директан поступак исправљања грешке, било да је реч о експлицитном скретању пажње на грешку и објашњење контекста у коме је грешка начињена с понуђеним тачним обликом, или само кроз поновљен учеников исказ у исправљеном облику“ (Дурбаба 2011: 211).

Такође, савремена лингводидактичка начела не препоручују никакво исправљање грешака у слободном говору, већ се саветује примена технике „активног слушања“, односно својеврсне репаратуре ученикове грешке од стране наставника у одговарајућем моменту; у писаним саставима, саветује се само обележавање грешака, а њихово исправљање се препушта ученицима кад год је то могуће (Дурбаба 2011: 211-212).

Ипак, систематске грешке, које су најчешће показатељ фосилизације у процесу учења J2, треба директно кориговати и указати на њих (Дурбаба 2011: 212).

2.5. Корпус и методологија рада

У уводним напоменама рекли смо да је један од доприноса овога рада свакако стварање обимнијег ученичког корпуса шпанског као страног језика на коме је и засновано наше истраживање. Полазећи од мишљења Грејнцер (1996: 24) да корпус као узорак језичке грађе пружа више информација о одабраном узорку него о језику у целости, пре истраживања добро смо промислили шта желимо да постигнемо и шта можемо да постигнемо с одабраном језичком грађом. Скуп прикупљених језичких података у нашем случају биће употребљен као полазиште за правилну и неправилну употребу одређеног члана у међујезику студената шпанског као J2, уједно и као средство за проверу хипотеза о овладавању поменутом категоријом на различитим студијским годинама.

О значају комуникативне ситуације у којој се узорак узима, као и саме технике прикупљања писали смо већ у одељку о међујезику (в. Терон 1983; 2007; Бјалисток 1983), па су разни чиниоци, искуства и препоруке других истраживача, као и властита искуства, утицали на одабир техника прикупљања језичког узорка и на њихове садржаје, које предочавамо у следећем одељку.

2.5.1. Елементи корпуса

Пошто смо сагледали мишљења и закључке других аутора о сврсисходности и одликама прикупљеног материјала, закључили смо да је писани језички израз без дидактичких помагала најпогоднији за доношење закључака о нашој проблематици. Па тако, писани састав на занимљиву тему путовања из снова и без претходног помена циља истраживања имао је за циљ да подстакне ученикову језичку продукцију, да активира стратегије превазилажења евентуалних потешкоћа и, будући да је реч о „негованом“ писаном стилу (Терон 2007: 838), предвиђа се да ће бити богатији облицима и „освешћенији“ у граматичком смислу од спонтане усмене конверзације. Такође, ако се узме у обзир мала функционална вредност члана за пренос комуникативних садржаја, претпостављамо да би усмени израз, са свим својим особеностима, у мањој мери садржао циљане језичке податке, па смо одабрали за узорак само писану језичку грађу.

Додатно, следећи закључке Терон (2007) о варирању међујезичког израза у зависности од технике прикупљања података, као и искуства других истраживача (Сантос Гаргаљо 1992, 2004; Фернандес 1997), осмислили смо да проверимо ученикову граматичку компетенцију и путем граматичког теста, односно давањем циљаних контекста употребе члана који могу у писаном саставу да изостану употребом комуникативних стратегија ученика. На тај начин желимо да сагледамо употребу члана у спонтаном дискурсу и у контекстима који захтевају од ученика свесно промишљање о употреби члана, а затим и да упоредимо добијене резултате.

Као трећи елемент корпуса осмислили смо упитник који треба да послужи као извор информација о индивидуалним карактеристикама испитаника - полу, узрасту, образовању, затим о језичком искуству испитаника, о познавању граматике матерњег и страних језика, као и о могућности ефикасног комуницирања на страном језику; напослетку, формулисали смо питања о проблему сагледавања категорије одређености и члана. Резултати анкете нам помажу, такође, у тумачењу правилне и неправилне употребе члана код испитаника, односно пружају нам информације о *контекстуалном* плану код испитаника које могу да допринесу сагледавању разлога испитаниковог (не)знања при употреби члана.

Такође, подацима из упитника желимо да сазнамо који облици наставе, према мишљењу испитаника, помажу у овладавању категоријом одређеног члана, и да, у складу с добијеним подацима и резултатима анализа, предложимо наставне материјале и активности за ефикаснију обраду члана у настави шпанског језика.

2.5.2. Прикупљање података

Прикупљање података одвијало се на два државна универзитета у Србији, прво на београдском а потом и на крагујевачком, а у циљу свеобухватног увида у утицај наставе и студијског програма на усвајање и употребу одређеног члана у шпанском као другом страном језику.

Језички узорак на два помената универзитета довољно је хомоген да би могао да се пореди, како у смислу предвиђеног језичког ниво по завршеној години студија на два факултета тако и по структури старог и новог студијског програма јер корпус сачињавају студенти прве, друге, треће и четврте године

студија оба факултета. Такође, језички узорак и једног и другог универзитета броји приближан број испитаника за сваку од академских година.

Корпус на Филолошком факултету у Београду прикупљен је крајем маја и почетком јуна 2007. године, а корпус на ФИЛУМ-у у Крагујевцу крајем маја и почетком јуна 2011. године. Наиме, након прикупљања и анализирања језичке грађе на Филолошком факултету јавила се идеја о сакупљању још једног ученичког корпуса, и то у циљу доказивања универзалног проблема при употреби одређеног члана проистеклог из разлика матерњег и страног језика код свих говорника српског језика који уче шпански; исто тако, настојало се испитати какав је утицај наставне средине на усвајање члана. Уколико уопште и буде неке мерљиве разлике у језичкој ефикасности студената београдског и крагујевачког универзитета, могуће је претпоставити да ће студенти Филолошког факултета услед богатије наставне и ваннаставне интеракције (више студената који су учили шпански језик као главни предмет у филолошкој гимназији, затим више страних лектора у универзитетској настави, разноврснији ваннаставни културни садржај на шпанском језику и сл.), предњачити у односу на студенте Филолошко-уметничког факултета, па би и то био користан закључак за процес учења J2.

Након свих потребних припрема, пред сам крај школске године, две-три недеље пред завршни испит¹⁵ из језика, од студената све четири године студија на два филолошка факултета тражено је да на часу језика, без најаве и претходних информација о циљу истраживања, напишу писани састав на шпанском језику на тему „Путовање из снова“, а затим и да ураде граматички тест с празнинама, где је требало да употребе одређени члан или да оставе празно поље. По завршетку та два задатка, предвиђено је да попуне упитник отвореног типа који обухвата три групе питања: (1) питања о испитанику, (2) питања о познавању језика, и (3) питања о члану. Том приликом студентима је речено да је истраживање анонимно, дакле поверљивост података је загарантована, као и то да резултати не утичу на завршну оцену из језика већ служе да се унапреди настава шпанског језика на факултету. Тај податак је послужио да растерети студенте испитне анксиозности

---

¹⁵ Свесни смо да би корпус имао већи значај да представља део завршног испита из шпанског језика, али тако нешто није било могуће реализовати без претходних измена у наставном плану и програму, па смо одлучили да корпус буде прикупљен у завршним фазама припрема за испит из језика, односно када су ученици максимално увежбани и стратегијски припремљени за полагање испита, будући да је реч о формалној институционализованој настави.

и бриге око оцењивања њиховог рада, односно фактора који их често блокира приликом изражавања или их води у погрешке (Елис 1994).

Прикупљање података спроведено је у просторијама двају факултета, и од испитаника је тражено да се ослоне искључиво на властито знање и на језичко осећање, односно да се изразе на циљном језику без приручника и других дидактичких помагала, као и без међусобног консултовања. Посебно је истакнуто да је приликом попуњавања граматичког теста битно да искажу СВОЈЕ знање о употреби члана, јер на тај начин можемо да сагледамо објективније шта им представља проблем а шта не. За писање састава предвиђено је тридесет минута и тражено је од студената да напишу око двадесет редова текста, док им је за попуњавање теста и упитника дато петнаест минута, чак и који минут више у случају да је неке потребно додатно време.

Поменули смо, такође, да се још један наставно-педагошки аспект непланирано наметнуо, па смо решили да и њега укључимо у разматрање проблематике. Реч је о два различита студијска програма који су у време прикупљања података били актуелни на два универзитета - корпус са Филолошког факултета представља језички узорак проистекао из старог студијског програма, такозваних *дипломских студија*, а корпус са ФИЛУМ-а је узорак новог реформисаног програма, тј. *основних академских студија*, осмишљеног према начелима Болоњске декларације. Међутим, увидом у организацију наставе, као и у материјале који се користе за обраду граматичких садржаја (које представљамо у наставку), а који се у великој мери преклапају на два факултета, мишљења смо да фактор универзитета на којем испитаници студирају неће много допринети разлици у резултатима испитаника.

Од значаја је поменути и то да се наставно особље за лингвистичке часове делимично преклапа на првој, другој и трећој години двају универзитета, те и то може донекле да уједначи утицај формалне инструкције на знање наших испитаника.

2.5.3. Београдски корпус

Језичка грађа на Филолошком факултету Универзитета у Београду обухвата радове од укупно сто двадесет испитаника; од њих, двадесет двоје са прве године студија, тридесет шестеро са друге, двадесет осмеро са треће, и тридесет четверо

са четврте године студија. Старосни узраст испитаника креће се од деветнаест до двадесет осам година, а што се пола испитаника тиче, имамо убедљиву превагу женских испитаника, укупно сто осам, у односу на мушке испитанике којих је дванаесторо. Укупан број речи београдског корпуса броји седамнаест хиљада двеста двадесет две речи (17.222).

Београдски корпус представља језички узорак изведен из наставе шпанског језика према старом студијском програму, који детаљно представљамо у наставку.

2.5.3.1. Настава шпанског језика и обрада члана на Филолошком факултету Универзитета у Београду

Као што смо већ поменули, београдски корпус представља корпус састављен од радова студената шпанског као главног Ј2 који студирају према старом студијском програму¹⁶, и који обухвата период студија закључно са школском 2005/2006. годином. Изузетак представља само прва година студија, односно студенти уписани 2006/2007. године, који су похађали наставу и полагали испите у складу с реформисаним програмом студија, који је утврђен Статутом Филолошког факултета из 2006. године, а у складу је са Законом о високом образовању (2005) и принципима Болоњске декларације (1999).

Према старом студијском програму, настава шпанског као главног Ј2 одвија се у оквирима предмета *Шпански језик 1, 2, 3 и 4*, и реализује се недељно кроз десет часова језика, што обухвата два часа предавања и осам часова вежби. Настава језика осмишљена је као својеврсна комбинација традиционалне граматичко-преводне и комуникативне наставе, и на све четири године обухвата, поред експлицитне обраде лингвистичких садржаја (2П+2В), и часове превођења са шпанског на српски (2В) и обратно (2В), као и часове комуникације са страним лекторима (2В), који би једини одговарали концепту савремене наставе страног језика. Комуникативни садржаји раде се на часовима са страним лекторима и следе наставне јединице уџбеника *Planeta@E/LE* (1998) или *Equipo Prisma* (2003) према утврђеном наставном плану за предмете *Шпански језик 2, 3 и 4*.

---

¹⁶Детаљи о старом студијском програму могу се консултовати на интернет страници Катедре за иберијске студије Филолошког факултета у Београду: <http://www.fil.bg.ac.rs/wp-content/uploads/studProg/iberijske/stari%20studijски%20program%20-%20nastavni%20plan.pdf>

Што се тиче лингвистичких садржаја, настава је организована на следећи начин: на другој години, студенти похађају и полажу фонетику, фонологију и морфологију шпанског језика; следи синтакса просте реченице на трећој години студија, а на четвртој години студенти слушају и полажу градиво из синтаксе сложене реченице, као и курс академског писања.

Испит из *Шпанског језика 2, 3 и 4* према старом програму полаже се у деловима, и писмено и усмено, након одслушана два семестра, а састоји се из следећих делова: (1) теста којим се проверавају утврђени лингвистички садржаји подељени према години студија (фонетика, фонологија и морфологија шпанског језика - друга година; синтакса просте реченице - трећа година; синтакса сложене реченице у шпанском - четврта година); затим следи (2) провера способности превођења са шпанског на српски и обрнуто, као и (3) усмена конверзација на шпанском језику, и (4) семинар или презентација на договорену тему из шпанског језика. Поред годишњег испита, студентима се нуди могућност да испит из *Шпанског језика 2, 3 и 4* полажу кроз више парцијалних писаних и усмених испита (интервјуа) који се организују током школске године, уз део испита који обухвата проверу способности превођења у оба смера и који се обавља у редовним испитним роковима по завршетку оба семестра¹⁷.

Нивои владања језиком у односу на завршену годину студија према старом студијском програму се не прецизирају, већ се очекује да студент усвоји обрађене лингвистичке садржаје, да може да преведе одређене текстове са шпанског и на шпански језик, као и да буде способан да разуме текстове на циљном језику и да дискутује о темама обрађеним у настави. О нивоу владања језиком могу се донети закључци и на основу уџбеника који се користи у оквиру наставе језика на предметима *Шпански језик 2, 3 и 4*: друга година - *Planeta@E/LE, Nivel 3-4*, трећа година - *A fondo. Curso de español dirigido a alumnos de nivel avanzado*, док четврта година има разноврстан материјал прикупљен из различитих уџбеника за највиши ниво познавања шпанског као J2).

---

¹⁷ Наставне планове и програме, библиографије и начине евалуације за *Шпански језик 2, 3 и 4* према старом студијском програму детаљно су наведени на сајту Катедре за иберијске студије (<http://www.fil.bg.ac.rs/katedre/iberijske-studije/studijski-program/ib-stari-studijski-program/>).

Поменули смо да је само прва година испитаника имала наставу према тзв. старом Болоњском програму или „пилот“ Болоњи¹⁸, према којем настава шпанског језика обухвата шест часова комуникативне наставе недељно са страним лектором, без часова предавања и превођења, а испити из једносеместралних предмета *Шпански језик 1* и *Шпански језик 2* полажу се након одслушаног семестра. Када је реч о наставном материјалу, предвиђено је да се у првом и другом семестру заврши по један део уџбеничког комплета метода *Prisma (2003)*, као и то да се прати развој ученичких знања и вештина према дескрипторима *Заједничког европског референтног оквира за живе језике* (даље у тексту ЗЕРО). Евалуација је континуирана, и одвија се кроз више писаних и усмених провера¹⁹.

Очекивани ниво владања језиком по завршеној првој години студија односно по добијању пролазне оцене на предмету *Шпански језик 2* према старом болоњском програму на београдском универзитету одговара нивоу А2+ који је утврђен поменути референтним оквиром, при чему је у склопу наведених језичких компетенција разрађен и систем дескриптора тј. описа језичких вештина које је ученик страног језика достигао на прецизираном нивоу.

Оно што је релевантно за тумачење резулата нашег рада, поред континуиране изложености циљном језику у комуникативној настави, јесте и обрада граматичких садржаја о члану. Она се спроводи на основу утврђеног наставног плана и програма за одговарајућу годину студија, и обухвата разноврстан језички материјал: на другој години у оквиру предмета *Шпански језик 2* у дванаестој и тринаестој недељи студенти обрађују јединице преузете из Мате Бон I (1992: 197-221), Гомес Торего (1998: 67-73), Гонсалес Ермосо и др. (1999: поглавље 4) и Коронадо Гонсалес и др. (1998: 196-205); на трећој години студија у оквирима десете, једанаесте и дванаесте недеље *Шпанског језика 3* детаљно се обрађују значење, референцијална карактеризација именског израза, затим употреба и одсуство члана у шпанском језику, и то углавном према примерима из дескриптивне граматике Боске и Демонте (1999), поглавља 12 и 13 (Лака 1999: 891-928; Леонети 1999: 787-890); на четвртој години старог

---

¹⁸ Детаљи о првим реформисаним програмима шпанског језика Катедре за иберијске студије Филолошког факултета у Београду из 2006. године такође се могу видети на сајту Катедре за иберијске студије: <http://www.fil.bg.ac.rs/katedre/iberijske-studije/studijски-program/ib-stara-bolonja/>.

¹⁹ Више о разликама у концепцији старог и новог студијског програма на Филолошком факултету у Београду, о принципима Болоњске декларације, као и о предвиђаним али можда не и оствареним предностима новог програма, може се пронаћи у раду Јовановић (2008: 57-87).

студијског програма члан се обрађује само као један од елемената текстуалне кохезије, кроз анафорску употребу, у оквиру предмета *Курс академског писања*.

Важно је овде истаћи да на првој години студија, према „пилот“ Болоњи, нема експлицитне граматичке обраде члана у настави.

2.5.4. Крагујевачки корпус

Језичка грађа с Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу обухвата радове од укупно сто два испитаника на четири године студија; од њих, двадесет троје са прве године студија, двадесетеро са друге, двадесет осмеро са треће, и тридесет једно са четврте године студија. Значајно је истаћи да иако имамо мањи број испитаника на крагујевачком универзитету, тачније осамнаест испитаника мање, крагујевачки корпус броји скоро хиљаду триста речи више у односу на београдски корпус, те обухвата укупно осамнаест хиљада петсто педесет шест (18.556) речи. На ту чињеницу је вероватно утицао *фактор експериментатора* (Кресвел 2003), тј. особе која спроводи истраживање. У Крагујевцу су студенти познавали особу којој је био потребан језички узорак, и, самим тим, били су мотивисанији, за разлику од београдских испитаника, који су по том питању били уздржани.

Напомињемо још да је број београдских и крагујевачких испитаника на првој, трећој и четвртој години приближно исти, док се на другој значајно разликује (36 испитаника у Београду и 20 у Крагујевцу), и да имамо око хиљаду осамсто речи више у корпусу београдске друге године у односу на крагујевачку. Међутим, ако се осврнемо на односе које имамо на првој години између универзитета - само један испитаник више у Крагујевцу а скоро хиљаду шесто речи више у односу на београдску прву годину, видимо да број испитаника није од пресудог значаја, колико мотивисаност испитаника да уради квалитетно постављени задатак.

Старосни узраст испитаника, слично београдском узорку, обухвата узраст од двадесет до двадесет девет година, а што се пола испитаника тиче, опет имамо убедљиву превагу женских испитаника, укупно осамдесет седам (87), у односу на петнаест (15) мушких испитаника.

Што се тиче студијског програма на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, он је установљен према препорукама Болоњске декларације, и будући

да је реч о факултету филолошке оријентације, настава језика је конципирана као мешавина традиционалне и комуникативне наставе, а неизоставни су и часови лингвистике. Више о томе пишемо у пододељку који следи.

2.5.4.1. Настава шпанског језика и обрада члана на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу

Када је реч о настави шпанског као главног Ј2 на крагујевачком универзитету, ту имамо мало другачију ситуацију у односу на београдски универзитет, јер је настава на основним академским студијама била осмишљена у складу с реформисаним Болоњским програмом, који представља први акредитовани програм у складу са Законом о високом образовању (2005) и принципима Болоњске декларације (1999)²⁰.

Будући да се ради о факултету филолошке оријентације, и о новом, реформисаном програму, предвиђена је експлицитна обрада лингвистичких садржаја, односно и даље је настава шпанског као главног Ј2 конципирана као својеврсна мешавина традиционалне и комуникативне наставе, само што су експлицитни лингвистички садржаји одвојени у засебне предмете. На крагујевачком универзитету, настава језика је такође двосеместрална и укључује углавном 4 часа превођења и 2 часа конверзације (што уствари крагујевачки програм приближава београдском старом програму), с мањим модификацијама према потребама и могућностима студента на различитим годинама студија; не укључује часове предавања, али у зависности од године студија укључује часове вежби из правописа или граматике шпанског језика.

На првој години, настава језика (*Интегрисане језичке вештине 1*) реализује се кроз пет часова који, поред 2 часа превођења са шпанског на српски и 2 часа превођења са српског на шпански, укључују и један час вежби из правописа у шпанском језику; оцењивање је континуирано и спроводи се током школске године у више наврата, кроз два диктата и усменог интервјуа на унапред обрађене теме, а завршни испит је писмени и обухвата преводе текстова у оба смера.

На другој години, настава језика (*Интегрисане језичке вештине 2*)

---

²⁰ Детаљније о акредитованом студијском програму Шпанског језика и хиспанских књижевности може се погледати на доле наведеном сајту Катедре за хиспанистику: http://www.filum.kg.ac.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=280:2009-02-02-12-09-56&catid=154:2008-12-24-10-14-55&Itemid=176

подразумева шест часова према устаљеној шеми, 4 часа превођење и 2 часа конверзације, с фокусом на глагол и глаголска времена у шпанском језику; оцењивање је, такође, континуирано и обухвата тестове комуникативних вештина, граматичке тестове, усмени интервју и, као завршни испит, студенти преводе два текста, са шпанског на српски и обрнуто.

На трећој години студија, настава језика (*Савремени шпански језик 3*), поред часова превођења (2+2), обухвата и четири часа комуникативне наставе са страним лектором на наставном материјалу *Prisma progresiva* (ниво Б1 и Б2), дакле укупно осам часова језика; од студената се очекује да знају да напишу састав, као и да воде усмени разговор са страним лектором на теме из одабране, савремене литературе, која одговара већ поменутом нивоу Б2, а завршни испит је као и на првој и на другој години превођење одабраних текстова који садрже сложеније граматичке конструкције, богатију лексику, двосмислене изразе, као и културне референце које захтевају шира социо-културна знања.

Четврта година студија (*Савремени шпански језик 4*) реализује се кроз шест часова према устаљеној шеми, четири часа превођења и два часа конверзације, с тим што су организоване мање групе студената за часове конверзације, како би студенти били ближи условима комуникативне наставе, јер је једино на овој студијској години завршни испит усмени и подразумева интеграцију свих стечених вештина и исказивање мишљења на шпанском језику адекватно нивоу Ц1, а током школске године се проверава знање студената кроз граматички тест, разумевање писаног текста и писање састава на шпанском језику.

Поред предмета *Интегрисане језичке вештине* и *Савремени шпански језик*, настава језика ослања се и на есплицитне лингвистичке часове који укључују два часа предавања и два часа вежби, распоређени тако што су *Морфосинтакса 1* и *Морфосинтакса 2* обавезни предмети у првом и другом семестру на првој години, *Фонетика и фонологија* у трећем семестру на другој години, *Морфологија* у четвртном семестру на другој години, а *Синтакса просте реченице* и *Синтакса сложене реченице* су обавезни предмети у петом, односно у шестом семестру на трећој години. Поред синтаксе, обавезан предмет у шестом семестру је и *Увод у лексикологију и семантику шпанског језика*, а понуђени изборни предмет је и *Увод у контрастивну анализу шпанског и српског језика (морфосинтакса)*, на ком студенти могу да допуне своја знања из шпанског и да увиде контрастивну проблематику двају језика. Завршна, четврта година основних студија као

изборне предмете нуди *Фразеологију шпанског језика* у седмом семестру, као и *Лексичке колокације у шпанском језику* у осмом семестру.

Што се тиче обраде члана, експлицитна обрада постоји на првој и другој години у оквиру предмета *Морфосинтакса шпанског језика 1 и 2* (Алонсо Раја и др. 2006: 30-36; Гонсалес Ермосо и Санџес Алфаро 1999: поглавље 4), као и у четвртном семестру на предмету *Морфологија шпанског језика* (Коронадо Гонсалес и др. 1998: 196-205; Мате Бон I 1992: 197-221). На трећој години у оквиру предмета *Синтакса просте реченице у шпанском језику* обрађује се члан као саставни део именског израза у одређеној синтаксичкој функцији према Онјева Моралес (1999: 19-32); Гомес Торего (1998: 67-73); Аларкос Љорак (1994: 80-84). Такође, изборни предмет *Увод у контрастивну анализу шпанског и српског језика (морфосинтакса)* (који је похађала трећина студената) обрађује употребу члана у шпанском језику, анализирајући контексте јављања и одсуства члана у шпанском језику, њихова значења и превод на српски језик (Лака 1999: 891-928; Леонети 1999: 787-890). На четвртој години, поред имплицитних садржаја комуникативне наставе, студенти имају прилику да се на изборном предмету *Фразеологија шпанског језика* и *Лексичке колокације* сусретну с идиоматским изразима, с пословицама и изрекама, и да спознају њихову формалну страну, која често или укључује или искључује присуство члана, или, пак, дозвољава варијанте.

Можемо поменути још да су очекивани нивои владања језиком у односу на завршену годину студија према утврђеном студијском програму следећи: *средњи ниво* или *преживљавање* (А2+) за студенте прве године, *праг ниво* (Б1+) за студенте друге године, *напредни ниво* односно *компетенција ограничене оперативности* (Б2+) за студенте треће године, и *самостални ниво* или *компетенција ефективне оперативности* (Ц1+) за студенте завршне односно четврте године студија. Ознака плус стоји уз сваки предвиђени ниво владања језиком као реална могућност и очекивање да ученици стекну и виши ниво језичке компетенције.

2.5.5. Испитаници

Када је реч о испитаницима, у циљу очувања приватности сваком студенту додељена је шифра, и под тим шифрама су и заведени у анексу и у конкретном позивању на одређене радове и грешке. Римским бројем означена је година

студија (I, II, III, IV), затим следи податак да ли је студент с београдског или крагујевачког универзитета (Бг, Кг), и, на крају, арапским бројем обележен је редни број испитаника (1, 2, 3...).

Подацима из упитника сазнали смо да је већина испитаника рођена на територији Републике Србије, само њих деветнаесторо је рођено на територији бивших република СФР Југославије (Босне и Херцеговине, Црне Горе, Хрватске, и Македоније), али сви су у упитнику навели српски као матерњи језик, чак и једна студенткиња која је рођена у Македонији. Само двоје испитаника с београдског универзитета рођени су у државама које имају страни језик као званични; ШБг16 у Алжиру (званични француски језик), а IVБг13 у Москви (званични руски језик), али и они су навели српски језик као матерњи.

Што се тиче пола, рекли смо већ да имамо убедљиву превагу испитаника женског пола у односу на мушки пол, те да закључци о фактору пола могу да буду веома малог домета.

Када је реч о претходном образовању, већина испитаника је завршила гимназију пре уписа на филолошке студије, док је мањи део испитаника дошао на студије са завршеном средњом усмереном школом. Предност испитаника са завршеном гимназијом била би та што наставним планом имају предвиђене часове два страна језика, док усмерене школе углавном имају наставу само једног страног језика. Треба поменути и то да је незнатан број испитаника завршио филолошку гимназију, смер шпански језик, и да је углавном реч о испитаницима с београдског универзитета (IБг5, IБг7, IБг10, IБг15, IБг20; IIБг4, IIБг15; ШБг1; IVБг2, IVБг7, IVБг34).

С друге стране, у Крагујевцу имамо приближан број студената који су четири године учили шпански у гимназији која није филолошке оријентације, али је имала у понуди шпански као страни језик (IKг4, IKг15, IKг17, IKг18, IKг19, IKг22; IIКг1, IIКг4, IIКг7, IIКг8, IIКг10; IIIКг4, IIIКг22). Занимљиво је истаћи да од крагујевачких испитаника на четвртој години студија нико није учио шпански у средњој школи, мада су неки имали вишегодишње искуство у учењу шпанског на курсевима шпанског језика.

Поред испитаника који су учили у средњој школи шпански језик, остали испитаници дошли су на студије или ни са каквим или с минималним познавањем шпанског, углавном стеченим на приватним курсевима шпанског или, у ретким приликама, током боравка на шпанском говорном подручју, што је такође узето у

обзир при квантитативној обради података. Неки испитаници, углавном с београдског универзитета, навели су вишегодишње учење шпанског језика на приватним курсевима језика: IБг8, IБг11, IБг15; IIБг35, IIБг36; IVБг2, IVБг8, IVБг28, IVБг29, IVБг30, и IIIКг5; IIIКг8; IVКг4, IVКг23, IVКг27.

Испитаници такође наводе да поред шпанског познају још најмање један страни језик, углавном енглески, који има категорију члана, и који су научили кроз основну или средњу школу. Такође, наводе да ретко имају прилике да користе научене стране језике ван учионице; то се углавном своди на радио-телевизијски програм, на садржаје с интернета, у ретким приликама на комуникацију са странцима или, још ређе, у пословним приликама.

О свим поменутих варијаблама, као и о другим потенцијалним факторима погрешне и успешне употребе члана, биће више речи у следећем пододелуку, у којем представљамо елементе корпуса, као и инструменте анализе.

2.5.6. Инструменти анализе и кодификација података

2.5.6.1. Писани састав

Писани састав, како је већ објашњено, осмишљен је као први елемент корпуса јер нема експлицитан фокус на граматику нити на употребу члана, већ служи да дозволи испитанику да искаже своју комуникативну компетенцију оријентисану ка изражавању занимљивог и инспиративног садржаја на циљном језику. Од 222 кандидата на оба универзитета само два кандидата с београдске прве године (IБг11, IБг20) нису написала есеј на задату тему већ су представили себе, своју породицу и пријатеље, јер како су усмено објаснили приликом анкетирања, нису знали шта да напишу на задату тему. И поред одступања од теме, поменуте саставе смо узели у разматрање јер смо увидели занимљиве елементе за анализу.

Први корак у обради података представљала је транскрипција састава, и то тачно онако како су предати на папиру, са свим особеностима које укључују и ортографске грешке, што може да буде од користи за нека друга, каснија међујезичка истраживања. Затим је извршено детаљно кодирање свих контекста употребе, али и одсуства члана из именског израза. Критеријум за правилну и погрешну употребу одређеног члана нам је стандардно-књижевна норма

савременог шпанског језика и у ту сврху консултована су, пре свега, издања Шпанске краљевске академије, актуелна нормативна граматика (ГШКА 2010) и Панхиспански речник недоумица (ПХРН 2005), затим поглавља о члану из дескриптивне граматике (Лака 1999; Леонети 1999), као и велики број других граматика и научноистраживачких радова еминентних шпанских аутора (в. литературу). Напомињемо да је шпански језик веома географски, друштвено и функционално раслојен, и има велики број говорника, па је самим тим било веома тешко осмислити довољно репрезентативну контролну групу изворних говорника. Уместо уобичајене контролне групе у оваквим истраживањима, резултате наше анализе накнадно смо упоредили са независним оценама корпуса од стране четири изворне говорнице шпанског језика с простора Шпаније, све четири филолошкиње. Такође, наши налази поткрепљени су употребом одређеног члана у књижевном језику са простора Шпаније на основу текстова Референтног корпуса савременог шпанског језика (РКСШ).

Потом, анализи података приступили смо кроз комбиновани, миксметодски поступак према Дерњеј (2007) и Кресвел (2003), остварујући на тај начин и квантитативну и квалитативну обраду података. Мишљења смо да комбиновани поступак дозвољава и ширину и дубину сагледавања проблематике, и износи на видело следеће: напредак у употреби члана од прве до четврте године на једном универзитетском месту, а затим, у циљу доказивања универзалности проблематике, и упоређивање грешака и евентуалног напретка студената у два sukcesивна временска интервала на два различита универзитетска места.

Додатно, корпус нам омогућава да утврдимо повезаност различитих варијабли с успехом при употреби члана (средњошколско језичко образовање, похађање курсева шпанског језика, познавање других страних језика који имају категорију члана, добро познавање граматике J1 и J2), а потом и да опишемо типове и распрострањеност грешака, као и контексте њиховог јављања.

Такође, анализом тачних/нетачних употреба члана у писаним саставима, с једне стране, и података с граматичког теста, с друге стране, добијамо на увид разлику између имплицитне, спонтане употребе члана, и експлицитне, свесне употребе члана у шпанском као J2.

Што се тиче кодификације података, у циљу сагледавања укупног учинка употребе одређеног члана у шпанском језику у поређењу с осталим језичким средствима детерминисања именице, обрада је захтевала да се за сваки писани

састав из узорка израчуна прво укупан број именица и поименичених израза у којима се јавља члан с придевом, предлошком конструкцијом или с односном реченицом, а које студент користи у саставу. Такође, за сваки састав, поред тачних употреба одређеног члана рачунат је и укупан број других детерминатива (показни, присвојни, неодређени, одрични детерминативи, као и квантификатори). Уз све те неопходне увиде у припреме за статистичку обраду података, наметнуло се и то да се из анализе изузму називи земаља, градова и лична имена који се не употребљавају са чланом, као и лексикализовани изрази *por ejemplo* 'на пример', *por favor* 'молим вас/те', *sin embargo* 'међутим', *de verdad* 'заправо' и *a veces* 'понекад', јер је учестала употреба поменутих имена и израза у писаним саставима претила да одвуче статистичку обраду у нежељеном правцу.

На тај начин, укупан број тачних одговора или одређеног типа грешака рачунат је у односу на укупан број именица употребљених у писаном саставу умањен за број других детерминатива који одређују именицу као и за број горе поменутих случајева властитих имена и лексикализованих израза. Пропорција за рачунање варијабли мета била је: $x : 100 = \text{варијабла мета} : (\text{укупан број именица} - \text{укупан број осталих детерминатива} - \text{број властитих имена и лексикализованих израза без члана})$.

Дакле, поред правилног облика одређеног члана и његове правилне употребе у одговарајућем контексту, испитаницима се рачунало и тачно изостављање члана, и за сваки тачан одговор испитаник је добио један поен, а за нетачан нула поена у циљу рачунања укупног скорa према горе наведеној формули.

Што се тиче грешака, грешке које су студенти направили како на писаном саставу, тако и после у тесту, разврстане су у неколико категорија на основу површинских стратегија на грешке додавања, грешке изостављања и грешке погрешног одабира (Сантос Гаргаљо 1993: 96). Даље, у разматрање су ушле и грешке морфолошке природе, то јест грешке у слагању члана у роду и броју с управном именицом.

Треба напоменути да се у статистичкој обради тачних и нетачних резултата у писаним саставима водила евиденција и о правилној и неправилној употреби облика *lo* који уводи поименичене изразе и односне реченице.

2.5.6.2. Тест

Будући да се у практичној настави страних језика тестирање показало као „лако примењив, рационалан и веома поуздан метод, којим је, између осталог, могуће проверити степен усвојености лингвистичке и говорне (комуникативне) компетенције ученика“ (Раичевић 2011: 198), поред писаних састава, који немају експлицитан фокус на граматику нити на употребу члана, осмислили смо и граматички тест у складу са циљевима истраживања. Као модел теста одабрали смо биографију једног хиспаноамеричког писца јер је студентима све четири године овај облик текста познат, па се претпоставља да су имали прилику да овладају, барем делимично, употребом одређеног члана кроз континуирану изложеност сличним језичким подацима.

Биографију мексичког писца Октавија Паса прилагодили смо потребама истраживања, осмисливши 58 различитих ситуација употребе или изостављања одређеног члана. Трудили смо се да контексти употребе одређеног члана у тесту буду што је могуће разноврснији. Треба напоменути да облик одређеног члана *lo* нисмо уврстили у тест, што због проблема у самом тумачењу природе поменутог облика, што због чињенице да претходне релевантне студије нису показале да студенти шпанског као страног језика имају потешкоћа с употребом облика *lo*.

У прилогу А2 налази се тест онако како је понуђен студентима, а у наставку образлажемо контексте употребе члана у њему, групишући сродне примере према семантичким, синтаксичким и прагматичким чиниоцима. Уједно дајемо и решења теста, односно оно што би представљало правилну употребу одређеног члана у шпанском језику.

Што се тиче кодификације података с теста, ту смо имали јаснију ситуацију при квантитативној обради података, јер је укупан скор који испитаник може да постигне био 58 тачних употреба или тачних изостављања члана. Анализирани су како тачне употребе, тако и нетачне употребе одређеног члана.

Што се тиче грешака, узет је исти критеријум као и код обраде података на писаним саставима, само уз напомену да су грешке погрешног одабира у овоме тесту, уствари, показатељ лоше схваћеног задатка, будући да је од студента тражено да попуне тест одговарајућим облицима одређеног члана или да оставе поље празно, а поједини испитаници су употребљавали и неодређени члан где им се чинило да има разлога за то. Исту ситуацију имамо и код грешака наведених

као „остале грешке“, у којима су студенти углавном прве и друге године београдског факултета не разумевши добро задатак теста стављали присвојне и показне детерминативе, понекад и квантификаторе, уместо одређеног члана.

2.5.6.2.1. Анализа контекста употребе одређеног члана на граматичком тесту

У наставку представљамо контексте који су испитаницима дати на тесту. Уједно предочавамо и шта је све потребно да би се одређени контекст правилно протумачио и да би се у њему правилно употребио одређени члан.

Властита имена. - У тесту се помињу различите врсте назива који припадају властитим именима. Имамо један те исти **топоним** употребљен различито, без специфичне модификације и са њом, па, самим тим, у примеру (6) се јавља без члана, а у примеру (29) са чланом (*en la ciudad de (6) (Ø) México* 'у граду Мексико'; *las letras (29) del México moderno* 'књижевност савременог Мексика').

Даље, имамо **називе оружаних сукоба**, употребљене као временске одредбе, који, будући да имају идентификаторску функцију, обавезно иду са чланом али члан не представља саставни део имена (*en medio de (9) la Revolución mexicana* 'у сред Мексичке револуције' и *Concluida (13) la Segunda Guerra Mundial* 'По завршетку Другог светског рата'). Треба напоменути да други пример представља конструкцију апсолутног партиципа која, иначе, увек захтева делимитацију именског појма.

Последњи пример односи се на **назив награде**, који се такође увек користи с одређеним чланом јер реферише о јединственом ванлингвистичком ентитету (*Fue galardonado con (30) el Premio Nobel de Literatura* 'Додељена му је Нобелова награда за књижевност').

Уникати. - Будући да је реч о јединственим појавама, уникатима у домену релевантног дискурса, јасно је да захтевају јављање одређеног члана (*Nos ofreció una visión (25) del mundo diferente de la nuestra* 'Понудио нам је другачији поглед на свет од нашег', *Todo hombre es como (58) la Luna* 'Сваки човек је као месец').

Називи професија. - Примери (1) и (2) (*Octavio Paz es (1) el poeta* у (2) *(Ø) ensayista mexicano más prestigiado y controvertido* 'Октавио Пас је најутицајнији и најконтроверзнији мексички песник и есејиста') захтевају сагледавање ширег

контекста јер, поред тога што се односе на називе професија, представљају координирани именски израз који садржи суперлатив, уз који обавезно иде члан, па самим тим прва именица иде са чланом, а друга, напоредна, која се односи на истог референта, употребљава се без члана.

Насупрот томе, пример (19) (*a través de su abuelo, que también era (19) (Ø) escritor* 'преко његовог деде, који је такође био писац') представља типичан пример изостављања члана уз називе професије и у циљу класификовања, слично као и у примеру (15) (*Como (15) (Ø) diplomático viaja mucho* 'Као дипломата путује много').

Што се синтаксичких параметара тиче, у случајевима (1), (2) и (19) именски израз се налази у обавезној, атрибутивној функцији, као допуна помоћном глаголу *ser* 'бити', док у примеру (15) именски израз има функцију предикатског апозитива.

Називи области и дисциплина. - Уз називе научних области и дисциплина члан се не употребљава када је реч само о именовању, што је случај у примерима (10), (11) и (31) (*Estudia (10) (Ø) Filosofía y (11) (Ø) Letras* 'Студира филозофију и књижевност', *el Premio Nobel de (31) (Ø) Literatura* 'Нобелова награда за књижевност'); међутим, члан се јавља када именица има специфичну, рестриктивну модификацију, као у примеру (28) - *Su contribución a (28) las letras del México moderno* 'Његов допринос књижевности савременог Мексика'.

Контекст (18) такође захтева обавезну употребу члана јер је реч о пасивној конструкцији а назив научне области у овом примеру употребљен је као агенс радње, и то с генеричким значењем, што захтева актуализацију именице у једнини (*Paz fue influenciado desde pequeño por (18) la literatura* 'На Паса је још од малих ногу утицала књижевност').

Временски изрази. - Називе сати, дана, месеци, годишњих доба, година, векова и друго, објединили смо, будући да одређују радњу у складу с општом временском поделом, или, пак, одређују радњу у складу с временским узрастом појединца, као у примеру (20) - *Ya a (20) los diecinueve* 'Већ са двадесет година', у којем је обавезно јављање члана.

Употреба члана у временским изразима јасно је дефинисана правилима, па тако уз пуне одреднице календарске године не иде члан, као у примеру (7) (*Nace en (7) (Ø) 1914* 'Родио се хиљаду деветсто четрнаесте'), али уз скраћене

одреднице се обавезно употребљава - *Murió en abril (33) del 98* 'Умро је деведесет осме у априлу'.

Називи месеци, за које може да се каже да се понашају као властита имена, такође се употребљавају без члана у прилошким одредбама за време (*Murió en (32) (Ø) abril del 98* 'Умро је у априлу'); исто тако, члан се не употребљава уз називе годишњих доба и називе дана у недељи када су део именског предиката уз помоћни глагол *ser* 'бити', и када имају предикативан, квалитативан карактер - *era (45) (Ø) viernes* 'био је петак', *era (48) (Ø) verano* 'било је лето'.

С друге стране, уз називе сати, чак и када стоје уз глагол *ser*, увек се употребљава члан - *eran sólo (43) las nueve de la mañana* 'било је тек девет сати ујутро'; исто је и с називима делова дана, уз које се члан углавном јавља (*las nueve de (44) la mañana* 'девет сати ујутро', *por (36) las mañanas salía de casa* 'ујутро бих излазио из куће'). Додатно, члан испред речи *mañana* и *tarde* указује да је реч о именицама у значењу 'јутро' и 'поподне', а не о хомонимним прилозима са значењем 'сутра' и 'касно'.

Такође, одређени члан се употребљава скоро увек уз вековне одреднице, будући да се издваја и идентификује временски период, или референт у односу на њега (*el poeta y ensayista (...) de (3) la segunda mitad (4) del siglo XX* 'песник и писац (...) друге половине двадесетог века').

Просторни изрази. - У овом делу објединили смо изразе који просторно одређују радњу, и који су најчешће уведени предлогом *en* 'у, на'.

У тесту имамо следеће примере употребе члана: *Nace en (5) la ciudad de México* 'Родио се у граду Мексико', *Estudia en (12) la capital de México* 'Студира у главном граду Мексика', *se mantuvo en (22) el centro de los acontecimientos artísticos, políticos y sociales* 'задржао се у жижи уметничких, политичких и друштвених збивања', *vagabundeaba por (40) la vecindad* 'лутао је по комшилуку', *había niños en (47) el parque* 'било је деце у парку'.

У примеру (12) студенти треба и да одлуче да ли да употребе мушки или женски род члана јер у шпанском језику имамо случај хомонимије код именице *capital* (*el capital* 'капитал' / *la capital* 'главни град').

Међу просторним изразима наводимо и пример фигуративно употребљеног именског израза (14) - *ingresa en (14) la carrera diplomática* 'ступа у дипломатску службу', јер глагол *ingresar* 'ступати у, приступити' захтева локативно одређење радње.

Одсуство члана у просторним изразима имамо једино у случају с именицом *casa* 'кућа', који тумачимо као случај такозване *омисије* члана (в. поделењак 5.7.2.1), где се услед друштвено претпостављеног јединственог референта употребљава именица без члана, наочито када је реч о кући лица које говори или субјекта реченице (*salía de (37) (Ø) casa* 'излазио сам из куће').

Присвојна употреба члана. - Када је реч о присвојној употреби члана (што се детаљно обрађује у поглављима четири и пет), у шпанском језику је уобичајено да уместо присвојног детерминатива стоји одређени члан, нарочито уз називе делова тела, гардеробе и предмета из свакодневне употребе, онда када је потребно издвојити референта. Такође, одређени члан се употребљава у односима у којима присвојни однос постоји као ненаглашен у контексту. Следећи примери илуструју поменути употребу: *en el centro de los acontecimientos artísticos, políticos y sociales (24) del país* 'у центру уметничких, политичких и друштвених збивања (своје) земље', *me dolían (41) los pies* 'болела су ме стопала'²¹, *Una niña me llamó (50) la atención* 'Једна девојчица ми је привукла пажњу', *tenía (51) el pelo negro* 'имала је црну косу'; у њима, углавном, и присуство заменичких облика указује на присвојне односе у предикацији.

С друге стране, у шпанском језику поред израза неотуђивог и отуђивог својства, у којима се обично јавља члан, имамо и објекатске именске изразе који представљају културолошки стереотип и реферишу о карактеришућем својству; најчешће су то именске допуне глаголима *tener* 'имати', *gastar* 'трошити', *llevar* 'носити', *usar* 'користити' и *vestir* 'обући'. Пример (53), управо, представља још један типичан случај одсуства члана, коме је могуће приписати парцијално генеричко значење (*Aunque llevaba (53) (Ø) ropa de buena calidad* 'Иако је носила квалитетну гардеробу').

Употреба члана уз квантификаторе. - У тесту, поред поменутих контекста 3 и 20 (*el poeta y ensayista (...) de (3) la segunda mitad, Ya a (20) los diecinueve* 'Већ с двадесет година'), који садрже редни и основни број, имамо још два примера употребе члана у комбинацији с квантификаторима, једним нумеричким и другим универзалним: *tenía el pelo negro recogido en (52) (Ø) dos trenzas* 'имала је црну косу везану у две плетенице' и *Todo (57) (Ø) hombre es como la Luna* 'Сваки човек је као месец'.

---

²¹ Употреба присвојног детерминатива *mis* 'моја' у изразу 'болела су ме моја стопала' је редундантан и његово присуство је могуће једино када је реч о метафоричној употреби.

Универзални квантификатор *todo* 'сав, сва, све; цео, читав; сваки', када стоји испред именице у једнини може да буде употребљен са или без члана, али с различитим значењем. Употребљен без члана даје именици значење множине, *todo hombre/todos los hombres* 'сваки човек'; насупротив томе, употребљен са чланом добија значење целине - *todo el hombre* 'цео, читав човек', значење које се не имплицира датим контекстом.

Употреба члана између граматике и фразеологије. - Помињали смо у претходном поглављу да постоје изрази који су се лексикализовали са или без члана, и у речницима их налазимо наведене као одредницу, без могућности или с ограниченом могућношћу да се члан изостави или дода.

Значења и функције ових изрази су разни (в. Лака 1999: 918-924), па тако на тесту имамо примере именских изрази уведених предлогом с прилошким значењем, који временски или просторно смештају радњу, или представљају начин на који се предикација врши, често у већ устаљеној вези с неким глаголом, нпр. *nace en (8) (Ø) medio de la Revolución mexicana* 'родио се усред Мексичке револуције', *sitios que le servirán de (17) (Ø) inspiración* 'места која ће му послужити као инспирација', *Sus palabras son llevadas a (27) la perfección* 'његове речи су доведене до савршенства', *A (34) (Ø) continuación presentamos un fragmento de su obra 'У наставку наводимо одломак из његовог дела', seguía yendo a (42) (Ø) pie* 'и даље сам ишао пешице'.

Могуће је наћи и примере којима се исказује намера - *salía de casa en (38) (Ø) busca de trabajo* 'излазио сам из куће у потрази за послом'.

Неки изрази јављају се у предикатским конструкцијама са семантичким тежиштем на именици која је допуна глаголу, као део декомпонованог предиката (*yo estaba en (35) (Ø) paro* 'био сам без посла' или *me dio (54) (Ø) lástima* 'изазвала ми је сажаљење').

Предлошка модификација именице. - Иако смо већ навели примере предлошких модификација именици који су сагледани кроз значење модификаторске именице, овде издвајамо неколико примера модификаторских изрази уведеним предлогом *de*. Контексти (21) и (39) (*una colección de (21) (Ø) poemas, en busca de (39) trabajo*) представљају примере у којима је акценат на дескриптивном карактеру именицом означеног појма, па се члан не употребљава, док у контекстима (23) и (25) (*se mantuvo en el centro de (23) los acontecimientos artísticos, políticos y sociales del país; Nos ofreció una visión (25) del mundo diferente*

de la nuestra) имамо другачију ситуацију, јер први пример представља ендорфорику употребу члана, а у примеру (25) имамо, како смо већ објаснили, именицу с јединственим референтом тј. уникат.

Ателични предикати. - Помињали смо да члан углавном изостаје из неделимитираних, ателичних предиката, који су представљени статичним, неагентивним глаголима, и информишу о постојању ентитета, лоцирањем истог или успостављањем присвојних односа. Па тако, глагол *haber* 'имати' у шпанском језику никада не стоји уз одређене именске изразе, већ само уз неспецифично референцијалне или неререференцијалне, дакле уз неодређени члан или без члана (*ya había (46) (Ø) niños en el parque* 'већ је било деце у парку').

Исто тако, многи предикати не траже делимитацију именског израза у функцији правог објекта јер не упућују на конкретног референта већ само имају предикативан, класификаторски карактер (*conoce (16) (Ø) sitios que le servirán de inspiración* 'упознаје места која ће му послужити као инспирација', *salía de casa en busca de (39) (Ø) trabajo ~ para buscar trabajo* 'излазио сам из куће у потрази за (било каквим) послом', *tenían (49) (Ø) vacaciones* 'били су на распусту').

Анафоричка употреба члана. - Примери анафоричке употребе члана били би (26) и (56), с тим што у примеру (26) - *una visión del mundo diferente de (26) la nuestra* 'поглед на свет другачији од нашег', имамо случај директне анафоре у којој је именица *visión* 'визија, поглед' изостављена при другом помињању и одређеним чланом се указује на њу.

Други пример био би (56) - *La expresión de su rostro era triste. Enseguida, me interesé en (56) la causa de su tristeza* 'Израз њеног лица био је тужан. Одмах сам се заинтересовао за узрок њене туге', у ком се именски израз *la causa de su tristeza* анафорски надовезује на цео претходни реченични садржај. Поред тога, пример (55) *La expresión de su rostro* 'Израз њеног лица /Њен израз лица' илуструје ендорфорику употребу члана, за коју је особено да неки од елемената унутар самог именског израза доприноси идентификацији истог при првом помињању.

Ко што се може видети из приложеног, педесет осам различитих контекста употребе и одсуства одређеног члана из именског израза, не може да покрије све случајеве употребе члана у шпанском језику, али, свакако, покрива широк спектар синтактичких, семантичких и прагматичких контекста употребе одређеног члана, који чак укључује и изразе који процесом лексикализације укључују или изостављају члан из свог састава.

2.5.6.3. Упитник

Упитник садржи три дела: (1) лични подаци, (2) питања о познавању језика и (3) питања о члану. Модел коришћеног упитника налази се на крају рада у прилогу А3. Упитник је осмишљен тако да добијемо податке о испитаницима (узраст, пол, претходно образовање на пољу страних језика), затим информације о субјективном вредновању комуникативне и граматичке компетенције језика којима се испитник служи, и на крају, информације о испитаниковом поимању и познавању категорије члана (да ли већи проблем представља употреба одређеног или неодређеног члана, да ли испитаник повезује знање о члану у шпанском с неким аспектима матерњег језика или с неким другим страним језиком, на шта се ослања приликом употребе члана и др.).

Подаци добијени на основу упитника, поред информација које откривају о самим испитаницима и њиховом поимању проблематике одређеног члана, послужили су нам и у квантитативној обради података да повежемо различите варијабле с успехом при употреби члана. Па тако, у обради података узимају се у обзир и фактори попут учења шпанског као Ј2 пре студија, познавање других страних језика с категоријом члана, добро познавање граматике Ј1 и Ј2, употреба Ј2 ван наставе, и настоје се утврдити узрочно-последичне везе.

Коначно, упитник укључује и питања дидактичког карактера о томе који облици наставе би, према испитаниковом мишљењу, могли да допринесу бољем овладавању поменутом категоријом. Добијени одговори узимају се, уз друге индикативне параметре, приликом давања дидактичко-педагошких смерница за обраду члана у универзитетској настави филолошке оријентације.

3. О ПОЈМУ ОДРЕЂЕНОСТИ И ОДРЕЂЕНОМ ЧЛАНУ: СЕМАНТИЧКИ, ПРАГМАТИЧКИ И ГРАМАТИЧКИ АСПЕКТИ

Маркирање одређености, према свему судећи, није од суштинског значаја за комуникацију јер да јесте, сви језици, или бар већина њих, имали би средство за изражавање, како Лајонс (1999: 1) класификује, *просте* одређености (енгл. *simple definiteness*), односно имали би одређени члан, али то није случај. Одређени именски изрази, најшире посматрано, односе се на „изразе чији се референти могу идентификовати не само својим називом, као што је случај код властитих имена, већ и помоћу описа који је довољно подробан да омогући да се један референт разликује од свих других“ (Кристал 1985: 241).

Тумачења појма одређености кретала су се од филозофских разматрања одређености као егзистенцијалне пресупозиције (Расел 1905), преко сагледавања одређености као познатости тј. старости у дискурсу (Кристоферсен 1939; Хајм 1989), а потом и као јединствености (Корблен 1987) и као могућности идентификације референта (Кемпсон 1975), све у циљу изналажења основе која ће обухватити и објаснити интерпретацију *одређеног* у језику.

Једно од основних питања у тумачењу одређености јесте питање њене природе, да ли је реч о *семантичкој*, *прагматичкој* или *граматичкој* категорији? Ако се осврнемо на литературу која се бави појмом одређености, углавном су заступљена два приступа: *семантички*, заснован на поимању одређености као јединствености денотата, и други, *прагматички*, који полази од сагледавања одређености као *познатости* референта именског израза, у ширем смислу могућности издвајања референта (Лајонс 1999: 7). Другим речима, семантички приступ предвиђа да је денотација језичког израза одређена само ако у релевантном дискурсном домену не постоји ниједан референт који задовољава опис дефинисан изразом, а који није део укупног денотата израза (Лајонс 1999: 8).

Што се употребе одређеног члана тиче, семантичка одређеност би обухватала оне контексте у којима је јединственост референта загарантована, као што је, на пример, случај суперлатива, у којем је одређени члан употребљен уз именски појам без обзира на претходни ток дискурса или на то да ли је референт именског израза познат саговорнику.

С друге стране, прагматичка одређеност подразумева да се одређеним чланом указује искључиво на референте који су, на неки начин, укључени у

дискурс или се могу докучити на основу релевантног дискурса; насупротив томе, употреба неодређеног члана је двосмислена у смислу да може да обезбеди и специфичну и неспецифичну интерпретацију именског израза (Арсенијевић и Станковић 2009: 242-3). На тај начин, именски изрази који се односе на јединствен, специфичан референт могу да буду уведени одређеним чланом, али, исто тако, и неодређеним чланом (нпр. када се уводе у дискурс), чиме говорник сигнализира да саговорник нема приступ референту именског израза у релевантном дискурсу, што би представљало прагматичку неодређеност (Тренкић 2000: 89).

Насупрот овим традиционалним разматрањима одређености, Лајонс (1999: 16) приступа појму одређености сагледавајући га првенствено као граматичку категорију која је, без икаквог спора, уско повезана са семантичким и прагматичким чиниоцима. Ако се одређеност посматра као семантичка или прагматичка категорија, онда делује прилично неуједначено међу језицима. Наиме, извесно је да семантички посматрана одређеност има као неутуђива својства *могућност идентификације* (енгл. *identifiability*) и *инклузивност* (енгл. *inclusiveness*), дакле, узимају се у обзир сви референти у релевантном дискурсу који задовољавају опис дат денотатом именског израза, међутим, у језицима варира прагматички домен у оквиру кога су поменути појмови именовани (претходни дискурс, ситуациони оквир исказа, предзнања учесника комуникације, општа знања и др.) (Лајонс 1999: 159). Додатно, наведена семантичка обележја јесу неопходни услови за употребу одређеног члана, па се многобројни именски изрази у језику тумаче „семантички“ одређеним јер могу да им се припишу поменута својства, али, како Лајонс (1999: 159) истиче, семантичка одређеност, иако лежи у основи, није оно што дефинише употребу одређеног члана у језику.

Насупрот њој, граматичка одређеност подразумева одређеност која је граматикализована кроз употребу одређеног члана у језику, односно представља категорију којом се на основу претпоставки говорника о познатости именичког појма као и на основу његових намера, саговорнику дају информације о структури дискурса и ентитетима који се уводе (Лајонс 1999: 157). Ово становиште иде у прилог и тврдњама универзалне граматике према којима је говорникова пресупозиција о познатости именичког појма у основи употребе члана (в. Шејфер и Метјусон 2005: 66-68). Из тога произилази да се домен граматичког обележја одређености сагледава кроз обавезну употребу члана коју појединачан језик

намеће, односно, како Ђорђевић (1989: 407) назива, кроз обавезну употребу *примарних* детерминатора.

Поред просте одређености, језици исказују и комплексну одређеност (енгл. *complex definiteness*; Лајонс 1999: 107), која се остварује кроз употребу такозваних *секундарних* детерминатора, као што су показне и присвојне заменице, неодређене заменице, личне заменице, властита имена, вокатив и др. (Ђорђевић 1989: 407). За секундарне детерминаторе особено је да поред референцијалне карактеризације именског израза укључују и друга семантичка и прагматичка обележја. Језици који немају граматикализовану категорију члана за изражавање просте одређености, међу њима и српски језик, служе се, управо, средствима комплексне одређености да остваре одређена значења, или како Пипер (2009) наводи, служе се *селективним средствима референцијалне карактеризације именског израза*, о чему ће у наставку поглавља да буде више речи. Анализирајући различита средства којима језици располажу и којима је могуће исказати значења одређеног и неодређеног (члан на првом месту као засебна категорија, затим именска морфема за множину, придевски вид, падежи, ред речи и др.), Крамски (1972) истиче да је неретко сама именица та која носи значење одређеног или неодређеног.

Бернардес (1982) сагледава детерминацију именице из угла текстуалне лингвистике и наводи члан као један од кључних фактора за остваривање унутрашње кохезије текста; додатно, наводе се два кључна механизма за исказивање одређености у тексту: први је површински механизам одређености и остварује се одређеним чланом, а други, дубински механизам, испољава се кроз опозицију тема/рема у реченици (Бернардес 1982: 139).

Још један од приступа појму одређености који успешно повезује елементе семантичког тумачења одређености с логичким и прагматичким интерпретацијама употребе одређеног члана нуди Хокинс (1978; 1991). Значај овог приступа за наставу Ј2 и подучавање употребе члана, нарочито у случају говорника чији матерњи језик нема граматикализовану категорију члана, истакла је Тренкић (2000: 29-30, 109), аргументујући да је Хокинс објединио различите традиције у својој прагматички усмереној „локационој теорији“ (енгл. *locational theory*). Наиме, Хокинс (1991) сагледава одређеност као познатост постављајући је у оквиру конкретног говорног чина, дефинисаног према Серлу (1969) и повезујући је с појмовима конвенционалне и конверзацијске импликатуре (в.

Грајс 1975). Назив „локациона теорија“ коју Хокинс нуди могао би да буде протумачен у значењу остензије коју Лајонс (1999: 161) наводи као упућивање на ентитете присутне у физичком оквиру исказа (види следећи пододељак).

Хокинсов допринос је у томе што је успео да конкретизује апстрактан појам дискурса постављајући га у *прагматички одељене поставке* (енгл. *pragmatically delimited sets*), у чијим оквирима су доступне информације о постојању и јединствености референта. Локациона теорија постулира да одређени члан указује на то да у самом дискурсу постоји скуп ентитетета, који је доступан и говорнику и саговорнику, не само као предзнање већ се ти ентитети откривају и (ре)конструирају и у самом току дискурса (енгл. *mutual manifestness on line*) као специфични, јединствени референти (Хокинс 1991: 414). Такозване *П-поставке* представљају контексте исказа у којима говорник бира како ће да представи структуру дискурса и ентитете у њему, узимајући у обзир саговорникову тачку гледишта и његова знања и увиђања; у таквој поставци, саговорник, на основу општег знања, саме говорне ситуације или на основу претходно реченог, може да докучи ентитет о којем је реч, можда не на исти начин као и говорник, али довољно да би се постигла референцијална карактеризација исказа (Хокинс 1991: 408). Истиче се, такође, да исцрпност референцијалне карактеризације исказа зависи и од напора који сам говорник уложи у кодирање значења исказа као и од комуникативне намере (енгл. *speaker's topic, fundamental effort after meaning*; Браун и Јул 1983).

Као прагматичке поставке наводе се непосредна ситуација, претходни дискурс (анафора), опште знање, као и друге асоцијативне поставке које произилазе из претходно набројаних (Хокинс 1991: 408). О томе како П-поставке условљавају употребу члана биће речи у наредном поглављу у оквиру семантичко-прагматичких оквира употребе одређеног члана.

Хокинс, такође, описује и такозване *онлајн* П-поставке (енгл. *P-sets formed on-line*), нпр. *No estoy contento con la página principal de mi nuevo libro* 'Нисам задовољан насловном страном моје нове књиге', које се у Граматици Шпанске краљевске академије (2010: 1058) наводе као једна од могућих ендорфорских конструкција чија је референцијална карактеризација подржана модификаторима и елементима унутар самог именског израза, и који, самим тим, омогућавају актуализацију именског израза при првом помињању.

Као што се може закључити на основу претходно изнетог, појам

одређености сагледан кроз граматикализовану употребу одређеног члана у језику, може да обухвати разноврсна значења, којима се у наставку и бавимо, све у циљу увиђања шта би то биле обавезне, условљене употребе члана, а шта неусловљене, које су остављене на избор говорнику у датој говорној ситуацији.

Треба поменути да, с лингвистичког гледишта, једино су релевантни случајеви контекстом неусловљене употребе члана будући да само они имају информативну функцију (в. Мартине 1982). Насупрот њима, чланови чија је употреба условљена (нпр. уз географске називе или у фраземима), немају информативну функцију, осим ако се се та употреба разликују од „уобичајене“ употребе (Мартине 1982: 20).

Наш рад, услед свог примењеног карактера, тежи да да преглед како условљене, тако и неусловљене употребе члана, мада се слажемо с тим да је оптаивна употреба члана у именским изразима, с прагматичког становишта, релевантнија за сам комуникативни чин и за појам одређености. Додатно, настојимо да прикажемо у раду и колико је појам условљене употребе члана заиста „условљен“, јер постоје неке опште граматичке односно синтаксичке позиције које су обавезујуће детерминисане у језику (на пример превербална субјекатска позиција), али, опет, намера говорника је та која даје коначан печат сваком реферисању (Алварес Мартинес 1986: 83).

Додаћемо само још то да је за некога ко учи страни језик од значаја спознаја како условљене тако и неусловљене употребе члана, затим контекста у којима се остварују те употребе, као и разлика у значењу која се постиже употребом или изостављањем члана уз именицу.

Управо у циљу бољег упознавања одређеног члана, у наставку пишемо о значењима које он остварује у језику као граматикализована категорија појма одређености.

3.1. Значења одређеног члана: анафора, деикса и/ли остензија

Нагласили смо већ приликом дефинисања појма одређености да постоји потреба да се одреде значења која се остварују употребом одређеног члана као главног носиоца граматичког обележја одређености. Једна од постојећих класификација, коју Лајонс (1999) наводи, разликује *анафоричку*, *ситуациону* и *генеричку* употребу члана, као и *употребу члана на основу општег знања*. Као

посебан случај наводи се *асоцијативна употреба* члана, која прожима наведене употребе, па, на пример, ситуациона употреба члана може да буде асоцијативна или не (Лајонс 1999: 158-159).

Од поменутих употреба треба издвојити *анафоричку* употребу јер једино у случају анафоре контекст у коме се издваја референт јесте **језички контекст**, који се налази се у склопу дискурса. Остале употребе члана усмеравају саговорника на **ванјезички** контекст, ослањајући се на енциклопедијско знање или на познавање непосредног или ширег ситуационог контекста (Лајонс 1999: 158).

Посебност анафоричке одређености у односу на остале врсте одређености, као и чињеница да је анафоричка одређеност у неким језицима једина врста одређености, навела је неке лингвисте да закључе да је анафоричка употреба основна и да се друге врсте развијају на њеној основи (Кемпсон 1975; Хајм 1989). Овакво виђење проистиче из тумачења појма одређености као познатости, старости у дискурсу (у ширем смислу и могућности идентификације референта), а анафора се сагледава као упућивање на претходни елемент истог дискурса (Лајонс 1999: 158).

Анафоричност се у тексту остварује као *директна номинална анафора*, где се дескриптивни садржај из првоуведеног именског израза, који стоји уз неодређени члан, у целини преноси у кореферентни анафорични израз, уз који се јавља одређени члан, на пример: *El padre me ha comprado un perrito. El perrito es tan mono que incluso mamá lo ha aceptado* 'Отац ми је купио (једно) кученце. Кученце је тако слатко да га је чак и мама прихватила'.

Додатно, анафоричност може да се оствари и помоћу *индиректне анафоре*, коју карактерише преименовање референта, на пример: *Me llamó Juan. Es el chico del que te hablé el otro día* 'Звао ме је Хуан. То је **онај** дечко о којем сам ти причала пре неки дан' (ГШКА 2010: 1056).

Насупрот становишту које истиче анафоричку употребу као основну у појму одређености, Лајонс (1977) сматра да у основи сваке одређене референтности лежи *деикса*, сагледана као блискост или повезаност делова исказа с неким аспектом дискурса (најчешће време и простор).

Друго, мање разрађено значење деиксе односи се на такозвану *остензију* (енгл. *ostension*; Лајонс 1977), која подразумева упућивање на ентитете обухваћене релевантним дискурсом на неки начин (Лајонс 1999: 161).

Из тога произилази да би одређени члан у основи био *остензиван* јер

упућује на референте из релевантног дискурса, али у поређењу с показним речима био би *деиктички неутралан* (*необележен* у терминологији Микеш и др. 1972), односно не би давао информацију о локацији референта типа проксално-дистално (Лајонс 1977). Дакле, примарне детерминаторске јединице су остензивне али деиктички неутралне, представљају необележена средства референцијалне карактеризације именичког појма, за разлику од секундарних детерминаторских речи којима се изражава *комплексна* одређеност јер поред остензивне информације садрже и друга значења (проксално/медијално/ дистално, присвојност и друго).

Треба поменути и то да се у неким случајевима деикса прожима с анафором јер у многим језицима показним речима може да се упути на претходне садржаје дискурса, нпр. дисталним показним заменицама (срп. *онај, она, оно*; шп. *aquel, aquella, aquello*) указује се на удаљене референте из претходног дискурса, а проксалним на оне ближе (срп. *овај, ова, ово*; шп. *este, esta, esto*). Ова чињеница ишла би у прилог томе да се анафоричка употреба показних речи, па тако и одређеног члана, изводи из остензивне, контекстуалне употребе (Лајонс 1999: 162).

3.2. Детерминација и актуализација именског израза

У претходном пододељку анализирали смо семантичке и прагматичке аспекте одређености, па преостаје да се сагледају и функционални аспекти употребе одређеног члана, који се углавном приписују процесима детерминације, актуализације и идентификације именског израза (Косерју 1962; Микеш и др. 1972; Станојевић 1998).

Детаљан приказ параметара који утичу на процес детерминације као једног од поступака информативне реченичне структуре дао је Косерју (1962), описујући га као поступак који се остварује на нивоу говорне делатности с циљем *актуализације* језичког знака, односно његове *дискриминације, делимитације* и/ли *идентификације*²². Косерју (1962: 284) наводи да се детерминација у језику остварује углавном уз помоћ именских детерминатора, али да постоје и случајеви детерминације без присуства детерминатора. *Актуализацију* наводи као примарни

---

²² Микеш и др. (1972: 22) под актуализацијом наводе процесе квалитације, квантификације и идентификације именичке групе.

вид детерминације и као основну функцију одређеног члана, будући да именице указују на појмове а не на објекте, и њихово пребацивање из виртуелног у конкретно управо се постиже наведеним поступком. Посебан случај била би лична имена, која су сама по себи актуализована, односно вредност *одређеног* им је већ уденута у именски појам (Косерју 1962: 285-6).

Наспрам поступака актуализације и дискриминације (бројчано одређење именског појма, довођење именског појма у везу с конкретним простором, временом или лицем), који подразумевају остваривање именице у дискурсу, *делимитација* подразумева одређивање екстензије именског појма, да ли су обухваћени само делови или целина именицом означеног ентитета, као и објашњење и специфично одређење (Косерју 1962: 288-290). Придеви, апозиције и односне реченице су, углавном, задужени за делимитацију именског појма, било да је реч о језичким јединицама које истичу неку од особености која је већ садржана у именском појму (*vasto océano* 'пространи океан'), или дају информацију о екстензији именског појма (*la vida entera* 'цели живот', *todo Madrid* 'цео Мадрид'), или, пак, дају специфичну рестрикцију именицом означеног појма (*castillo medieval* 'средњовековни замак', *hombre valiente* 'храбар човек') (Алварес Мартинес 1986: 81).

Идентификација би представљала последњи корак у оквиру процеса детерминације, и њоме се настоји недвосмислено указати на именицом означени ентитет како би се спречиле грешке у декодирању специфичног значења од стране саговорника (Косерју 1962: 294). Употреба одређеног члана подразумева идентификацију ентитета означеног именским изразом (*pásame el libro* 'додај ми књигу', *quiero el café* 'желим КАФУ').

На употребу детерминатора утичу и услови у којима се реализује говорни чин, који, такође, доприносе интерпретацији исказа; ту се убрајају *ситуација* (просторно-временске околности), *домен* у коме се користи језички знак, као и *контекст*, који може да буде идиоматски, језички и ванјезички, а ванјезички контекст, додатно, укључује физички, искуствени, природни, практични, историјски и културни контекст (Косерју 1962: 309).

Па тако, различити ванјезички контексти омогућују да члан буде употребљен пред именицом *mesa* 'сто', јер саговорници стоје пред тим комадом намештаја, затим испред именице *Luna* 'Месец', јер сви познају о ком небеском

објекту је реч, или испред именице *rey* 'краљ', јер саговорници деле исту временску екстензију именицом означеног појма (Косерју 1962: 311).

Дакле, детерминација именице има као примарни вид актуализацију, али уз њу се паралелно остварују и квалификација, квантификација као и идентификација именског појма, које су често уско повезане и нераздвојиве; говорник је тај који бира између расположивих средстава да ли ће и како ће да назначи неку од многобројних особина именског појма.

Будући да нас поред актуализације посебно интересује и идентификација као поступак недвосмислене референцијалне карактеризације именског израза, осврнућемо се на њега у наставку, мада често није могуће потпуно оставити по страни остале процесе актуализације именице, који, такође, доприносе одређеној интерпретацији именског израза.

3.2.1. Идентификација именског израза

Микеш и др. (1972: 37) наводе идентификацију као „процес актуализације у којем се именице с обележјем *бројив* или *небројив* (апстрактне, градивне и збирне именице) идентификују с денотатом помоћу упућивања на говорну ситуацију или контекст“. Додатно, услови за идентификацију повољни су када именски израз садржи елементе квалификације, на пример, ендофорични случајеви о којима је било речи, док, с друге стране, квантификација затвара пут ка идентификацији (Моравчик 1969: 83-84). Управо то је разлог што се често у језику одсуство идентификације, односно неодређена референцијалност, маркира баш неодређеним чланом, који у већини језика води порекло од броја један, као што је случај у српском језику (Микеш и др. 1972: 22), а свакако и у шпанском језику.

Иако је идентификација својствена именицама, један од предуслова њеног остваривања јесте да функција именског израза одговара њеном именичком карактеру, а не да буде у функцији типичној за друге врсте речи, пре свега да не буде део именског предиката или прилошке одредбе за начин (Микеш и др. 1972: 23-24). Именски изрази, који се јаве у реченици са „неименичком“ функцијом, представљају неактуализоване одредбе и могу да буду замењени прилогом, нпр. *Нисам то учинио с намером/намерно* 'No lo hice *con intención/deliberadamente*'.

Баш због свог неименичког карактера, њихова идентификација захтева специфичне контекстуалне услове.

Даље, идентификација у језику може да се оствари као *ненаглашена* и *наглашена* идентификација (Микеш и др. 1972: 37). Та разлика, као што смо већ поменули у уводном делу о одређености, посматра се и као опозиција *примарни/секундарни* детерминатори (Ђорђевић 1989: 407), такође и као *остензија/деикса* (Лајонс 1977).

Према томе, међу детерминаторима, *наглашена, обележена* идентификација остварује се показним и присвојним речима, док је одређени члан као примарни детерминатор носилац *ненаглашене, необележене* идентификације (Микеш и др. 1972: 37; Ђорђевић 1989: 410; Ернандес Алонсо 1996: 568). Дакле, док је наглашена идентификација истоветна у српском и шпанском језику, *ненаглашена* идентификација у српском језику нема морфолошку реализацију, односно представљена је „нултим чланом“ (в. Ђорђевић 2004: 66) у односу на шпански језик, који има одређени члан.

Додатно, процесом идентификације бројиве именице могу бити *индивидуализоване*, тј. један денотат се издваја из скупа истоветних денотата, нпр. *Дај ми једну од (Ø) лопти!* (Микеш и др. 1972: 37), што опет подразумева да је скуп из ког се издваја денотат идентификован (шп. *Dame una de las pelotas*).

3.2.1.1. Уникати и параметар јединствености

Уникати су именице чијег референта није потребно идентификовати у релевантном дискурсу јер је јединствен. Домен јединствености може да буде ужи или шири (у породици мајка, у држави влада, у сунчевом систему сунце) (Микеш 1972: 37), односно, како смо већ објаснили, прагматичка поставка је та која варира (Хокинс 1991). Параметар јединствености је управо тај који омогућава јављање одређеног члана при првом помињању наведених именица, као и специфичну интерпретацију именског израза, чак и када је именска модификација неспецифична (*la madre de un niño* 'мајка једног дечака' или *el maestro de una clase* 'учитељ једног одељења') (ГШКА 2010: 1105).

С друге стране, имамо случај да се неке заједничке именице у шпанском језику, управо захваљујући јединствености у релевантном домену, употребљавају без члана, слично властитим именима (*mamá* 'мама', *papá* 'тата', *casa* 'кућа',

clase 'час, одељење'). Треба да се истакне да се властита имена понашају у језику на сличан начин као и уникати. Независно од говорне ситуације или контекста, властито име само по себи идентификује денотат на који се односи. Ипак, шпански језик у одређеним случајевима захтева употребу одређеног члана с властитим именима (фосилизована употреба, специфична рестрикција властитог имена и др.), или употреба члана може да варира у зависности од формалности, регистра и сл. (Ернандес Алонсо 1996: 574-577).

Пре него што пређемо на разматрање формалних израза одређености у шпанском и српском језику, треба напоменути да контрастивна основа коју укључујемо у рад обухвата контрастирање основних механизма исказивања одређености у српском и шпанском језику, односно поређење парадигматских и селективних језичких средстава којима поменути језици располажу. Не улазимо, дакле, у детаљну анализу појединачних структура у поменути језицима, јер је еквивалент шпанском одређеном члану најчешће нулти члан у српском језику, односно одсуство било каквог наглашеног маркера референцијалности. Такође, где год је могуће наћи неку везу и доследност у употреби или одсуству члана у шпанском, с једне стране, и неког језичког средства у српском језику, с друге стране, јасно наглашавамо те односе.

Важно је још једном истаћи изразит дидактички циљ које наше контрастирање има. У раду настојимо да подстакнемо на размишљање о механизмима који већ постоје у лингвистичком систему српског језика, и да их увежемо с новим лингвистичким садржајима из шпанског језика, јер је то најбоља подлога за стицање нових знања; настојимо, дакле, да студенти шпанског као J2 чији је J1 језик без члана постану свесни актуализације именице, њених наглашених и ненаглашених облика, као и правила која дефинишу одређеност као граматичку категорију у једном језику.

У наставку представљамо начине на које се одређеност као универзална значењска категорија остварује у српском и шпанском језику, с освртом на различита тумачења одређености, као и на категоријалну природу речи који имају функцију именичких детерминатора.

4. ОДРЕЂЕНОСТ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Већ смо поменули да шпански и српски језик имају различите начине испољавања обележја одређености именских израза. Највећа разлика се огледа у томе што српски језик нема граматикализовану *просту* или *ненаглашену* одређеност, тј. нема примарне детерминаторе, већ поседује само секундарне детерминаторске јединице којима се, између осталих значења, маркира и одређеност, те тако немамо формалну кореспонденцију примарних детерминаторских јединица у поменутиим језицима. Оно што имамо у оба језика јесу секундарни детерминатори, и они у српском језику могу да се посматрају као преводни еквиваленти примарним детерминаторима (в. Мишеска Томић 1972; Хлебед 1986; Бикић-Царић 2008).

Пре него што пређемо на разматрање сагледавања појма одређености у сербокроатистичкој традицији као и основних механизма изражавања одређености у српском језику, осврнућемо се на разлике које постоје у класификацији речи у српском и шпанском језику. Ту мислимо првенствено на разликовање заменица и детерминатора/детерминатива, које је присутно у западноевропским језицима (шпански, енглески, француски и др.), за разлику од српског језика који све језичке елементе који стоје испред именице (ретко и иза именице) и имају „упућивачку“ функцију, убраја у заменичке речи.

4.1. Детерминативи/детерминатори или придевске заменице у српском језику?

Будући да термини у лингвистици представљају саставни део метајезика, морају да буду прецизно дефинисани и једнозначни. Када говоримо о категоризацији речи, у већини граматичких описа углавном наилазимо на подударње граматичких категорија. Међутим, услед различитих лингвистичких традиција и лингвистичких теорија могуће је наићи и на случајеве који обухватају исти појам, исти садржај, али се различито класификују у различитим језицима или у различитим традицијама истог језика. Управо је то случај с детерминативима/детерминаторима у шпанском и придевским заменицама у српском језику.

Шпанска лингвистичка традиција разликује термине детерминатив (*el determinativo*) и детерминатор (*el determinante*) (Гомес Торего 1998); први термин користи се да означи врсту речи која стоји испред именице (одређени и неодређени члан, показни, присвојни, односни, неодређени и упитни детерминативи, бројеви и др.), док је назив *детерминатор* резервисан за функцију коју детерминативи као врста речи имају у оквиру именског израза (квантификација, идентификација, делимитација) (в. Косерју 1962). Насупрот детерминативима, заменице у шпанском језику такође имају широк дијапазон категоријалних значења које је могуће исказати, али, за разлику од детерминатива, стоје самостално као управни члан именског или, према неким тумачењима (Онјева Моралес 1999), заменичког израза; дакле заменице, синтаксички посматрано, стоје уместо именице, замењују је.

У традиционалним граматицама српског језика (Пипер и Клајн 2013; Станојчић 2010; Стевановић 1991), класификација се спроводи углавном према функционално-значењском критеријуму, те се исти садржај обрађује под називом *придевске заменице* у оквиру заменица, дефинисаних као речи које имају категоријална значења (лице, не-лице, припадање, количина и др.) и упућивачку функцију, дакле упућују на нешто што је поменуто или присутно у дискурсу (Пипер и Клајн 2013: 92).

Занимљиво је да Пипер и Клајн (2013: 94) наводе у оквиру заменица и речи које нису заменице а могу да се нађу „у улози заменице“ (ми бисмо рекли у улози детерминатива), односно с упућивачком функцијом (нпр. придеви *дати*, *извесни*, *следећи* у значењу 'тај', 'неки', 'овај', такође, лексема *један* с некардиналним значењем). До истог закључка долази и Станковић (2015: 358), само што он анализира исте речи не као заменице, већ као придеве „референцијалне модификације“, који доприносе специфичној интерпретацији референта именског израза (*поменути*, *именовани*, *дати*, *известан/извесни*, *одређен(и)*, *непознати*, *наведени*, *стари*, *исти*) (Станковић 2015: 358).

Поред термина *придевска заменица*, који је готово општеприхваћен у граматицама српског језика, термини *детерминатив* и *детерминатор* у српском језику јављају се скоро једнозначно у речницима лингвистичких појмова, као и у неким контрастивним граматицама српског и других језика. Тако, у српском издању Кристаловог *Енциклопедијског речника модерне лингвистике* (1985: 62) налазимо термин *детерминатор* који се односи на „класу ставки чија је главна

улога да стоје уз именице како би изразиле широк дијапазон семантичких контраста, као што су квантитет или број“, док Шипка и Клајн (2007: 345) наводе термин *детерминатив* као „реч која одређује другу реч, нпр. придевска заменица, редни број, одређени члан“.

Ђорђевић (1989: 407) у контрастивној анализи именичке групе у енглеском и српском језику наводи *детерминаторе* као „облике који су често по форми слични заменицама али се њихова функција и дистрибуција разликују“, а Мразовић (2009: 36) у *Граматици српског језика за странце* бира термин *детерминатив* да означи врсту речи дефинисану превасходно према *детерминаторској* функцији коју има у односу на именицу уз коју стоји.

У складу са шпанском језичком традицијом, као и с разликом коју и Мразовић уочава, у раду користимо оба термина правећи разлику између категорије *детерминатива* и његове *детерминаторске* функције.

Детерминатив је, дакле, врста речи која још увек није нашла, оправдано или неоправдано, чврсту позицију у граматичким класификацијама српског језика. Делује да један од разлога за то јесте тај што српски језик нема категорију члана која и јесте главни носилац поменуте категорије у језику. С друге стране, та контрастивна визура проблематике, коју и ми имамо, јесте разлог јављања потребе да се *детерминативи* издвојено посматрају као врста речи.

Не желимо овде да улазимо у дубља термилошка разматрања јер и међу шпанским лингвистима постоје различити ставови о категоријалној природи члана, нити да дајемо препоруку о употреби једног или другог, само настојимо да укажемо на чињеницу да постојећа класификација у српском језику прилично отежава учење граматике J2, нарочито оних аспеката који се тичу већ доказано проблематичних употреба детерминаторских јединица у страном језику од стране ученика чији матерњи језик нема категорију члана. Наиме, ученици J2 чији је матерњи језик српски често немају јасну представу шта је то „придевско“, често и „прилошко“, а шта „заменичко“ код ових речи, нити која је разлика између правих придева и придевских заменица, или између придевских заменица и „правих“ заменичких облика. Сматрамо, као и Мразовић (2009), да постоји реална потреба, нарочито са становишта контрастивне лингвистике, да се разграниче термини *детерминатив*, *придев* и *заменица*, што је добро не само за странце који уче српски као J2 већ и за говорнике српског као J1 који уче стране језике, па да се бар у оквиру студијских програма страних филологија посвети више пажње

овим „граничним и посебним случајевима“ (Пипер и Клајн 2013: 50, 92-93). Мишљења смо да би можда таква полазна класификација, која посебно разматра детерминативе као врсту речи, допринела освешћивању ученика да именице могу да имају предмодификаторе који их уводе у контекст, а који су, опет, у неким језицима обавезни за актуализацију именице а у неким не.

Оставићемо по страни наведена термилошка размимоилажења за неку другу прилику, и у наставку ћемо навести које би то биле карактеристике детерминатива у српском језику.

4.1.1. Детерминативи као врста речи и њихова детерминаторска функција

Издвајајући детерминатив као врсту речи, Мразовић (2009: 36) истиче да, за разлику од придева, детерминатив „спецификује референцију“ односно служи успостављању односа између именице и ванјезичке стварности. Додатно, наводи да би разлика у функцији придева уз именицу и детерминатива била та што придев карактерише именички појам односно прецизира његов садржај (поступак *квалификације* према Микеш и др. (1972)) (*велики познати криви торањ*), а детерминативи указују на однос између датог садржаја именичког појма и ванјезичке стварности (поступак *идентификације* према Микеш и др. (1972)) (*онај/њихов/такав велики познати криви торањ*) (Мразовић 2009: 36).

Даље, издвајању детерминатива из класе придева и придевских заменица допринела је првенствено њихова дистрибуција, односно то што у неутралном поретку елемената у именском изразу придев стоји увек између детерминатива и именице (Мразовић 2009: 36). Од заменица се разликују јер заменице се јављају у истом окружењу али обавезно самостално и у облицима с помичним вокалима, наравно, у падежима у којима се ти вокали појављују (уп. *Јеси ли писао својим родитељима?* спрам *Јеси ли писао својима?*) (Мразовић 2009: 286, 288).

С друге стране, заједничка особина детерминатива и заменица била би та што, за разлику од именица којима се именују особе, предмети и особине, детерминативима и заменицама само се упућује на њих; њихова деиктичка и референцијална употреба у односу на ванјезичку стварност потпада под одређену комуникативну ситуацију или под одређени контекст (Мразовић 2009: 286).

Детерминативи представљају, дакле, речи *пратиоце* именица, несамосталне речи, и средство су референцијалне карактеризације именичког појма. Њихов облик зависи од именице коју допуњују и с којом се слажу у роду и броју, у српском језику и у падежу, имају могућност међусобног комбиновања и значења су им разна (показни, присвојни, упитни, неодређени и др.) (Мразовић 2009: 286-288).

Ђорђевић (1989), сагледавајући првенствено функционални аспект ове врсте речи у контрасту српског и енглеског језика, разликује две врсте детерминатора које се разликују према потенцијалу употребе: (1) *примарни детерминатори*, које чине одређени и неодређени члан, као и изванредан број облика у енглеском језику који имају само функцију детерминатора (нпр. *its*); и (2) *секундарни детерминатори*, који обухватају мешовите заменичке облике – показне, односне, упитне, опште, неодређене и одричне заменичке облике у оба језика и присвојне заменичке облике у српскохрватском језику. Додаје да детерминатори у српском језику не морају да стоје испред именице већ могу да се јаве и иза именице, што им, управо, дозвољава њихова обележеност у броју, роду и падежу, што је типично за присвојне и показне детерминаторе с емфатичком функцијом (*Камен ће овај процветати ноћас; Док на врху моме гора се румени*) (Ђорђевић 1989: 410).

У шпанском језику, примарни детерминатори били би одређени и неодређени члан, док би секундарни детерминатори обухватили речи различитих категоријалних значења које могу да се јаве и као заменице (показне, присвојне, упитне и неодређене заменице, затим квантификаторе и др.). За разлику од српског језика, у шпанском језику померање секундарних детерминатора у положај иза именице, у придевски положај, захтева обавезну употребу примарног детерминатора испред именице, али и у шпанском као и у српском језику овакав поредак представља обележену структуру (*tu problema/el problema тuyo 'твој проблем/проблем твој', este problema/el problema este 'овај проблем/ проблем овај', cualquier cosa/ una cosa cualquiera 'било шта/шта било'*).

4.2. Сагледавање појма одређености у сербокроатистичкој традицији

Када говоримо о одређености и неодређености у српском језику намеће се питање одабира и разграничења терминологије: да ли је реч о одређеном или

неодређеном, референцијалном или неререференцијалном, специфичном или неспецифичном именском изразу?

Наиме, појам *одређености* и њему сродни појмови *познатости*, *јединствености*, *специфичности*, *референцијалности* и *детерминисаности* у српском (српскохрватском) помињу се и обрађују у многим студијама и радовима (Станковић 2015; Пипер 2009; Арсенијевић и Станковић 2009; Бикић-Царић 2008; Тренкић 2000; Леко 1999; Ђорђевић 1989; Хлебец 1986; Јакобсен 1986; Мишеска Томић 1972); међутим, није разјашњено до краја какви су односи међу наведеним појмовима: да ли су једни садржани у другима, да ли су истозначни или не, да ли се допуњују и на који начин?

Па тако, као што смо већ у уводном делу навели, одређеност је обично поимана као поменуто у претходном контексту, као дељено знање говорника и саговорника, као могућност издвајања референта (референцијалност) а, с тим у вези, и као јединственост и специфичност.

Што се тиче изнетог у граматицама српског језика, у већини њих стоји прилично штуро објашњење да је разлика између *неодређеног* и *одређеног* придевског вида, као једине парадигматске категорије у српском језику којом се исказује опозиција *одређено/неодређено*, заснована на разликовању *неодређености (непознатости)* и *одређености (познатости)* појма уз чије име придев стоји, из чега и проистичу термини, и такође износе се примери употребе једног и другог придевског вида (Станојчић 2010: 138; Стевановић 1991). Тренкић (2000: 89) запажа да се нигде не наводи коме референт именског израза треба да буде „познат“ и „одређен“ (говорнику, саговорнику или обома) да би се одређени придевски вид употребио у дискурсу.

Према *Нормативној граматици српског језика* (Пипер и Клајн 2013: 131), одређени вид придева означава да је оно на шта се односи именица која је у синтагми с тим придевом нешто *одређено* или *поменуто*, нпр. *Стари морнар* *им добаци уже*, што се друкчије назива и *референцијалност* тј. „повезаност садржаја реченице или неког њеног дела с извесном конкретном ситуацијом или неким њеним елементом“.

Пипер (2009), поред *одређеног* и *неодређеног* придевског вида у српском језику, анализира и појмове *одређене* и *неодређене референцијалности*, које посматра као својство исказа или дела исказа да укаже на ситуативно релевантан денотат или скуп денотата издвојен из класе којој припада. Па тако, у

српском језику могуће је разликовати (1) одређену референцијалност (*Узмите ову књигу; Узмите Свето писмо*), (2) неодређену референцијалност (*Узео је једну књигу*) и (3) нереференцијалност (*Узмите било коју књигу*) (Пипер 2009: 474).

Можемо приметити да се појам *референцијалности*, који Пипер (2009) тумачи као семантички и прагматички садржај именског израза, односи на исти концепт који Тренкић (2000), затим Арсенијевић и Станковић (2009), тумаче као *специфичност*. Тренкић (2000: 89) сматра да у српском језику говорник може да бира да ли ће и којим средствима представити дискурсну ситуацију и укључене референте као семантички или прагматички (не)одређене; насупрот томе, у језицима са чланом (енглески, француски), одређеним чланом упућује се стриктно на референте који су део дискурса оба саговорника, док је неодређени члан двосмислен између специфичног и неспецифичног читања. Даље, Тренкић (2000: 89) наводи да је основна разлика између појмова *одређеног и специфичног* у томе да ако је и говорнику и саговорнику познато, онда говоримо о *одређеном*, а ако је само говорнику познато, онда је реч о *специфичном*.

Исту такву поставку износе и Арсенијевић и Станковић (2009) при анализи везе између придевског вида и одређеног/неодређеног контекста, полазећи од става да *одређеност* именског исказа подразумева да саговорници деле извесно знање о референту именског израза, што се у српском језику постиже одређеним придевским видом (*Млади песник је био ведрога духа*) а у шпанском језику употребом одређеног члана (*El joven poeta era alegre*) (2009: 243). С друге стране, нулти члан односно одсуство обележја одређености у српском језику може да се протумачи на различите начине у зависности од захтева дискурса, нпр. *Хоћу да купим сто*, може да се протумачи као (1) *неодређено неспецифично* (било који сто), (2) *неодређено специфично* (један одређени сто, али дотада непознат у дискурсу), и (3) *одређено специфично* (један одређени сто, одраније познат у дискурсу) (Арсенијевић и Станковић 2009: 244-245). Неодређено специфично значење у српском језику остварује се и у именским изразима који садрже лексему *један* употребљену с некардиналним значењем, нпр. *Хоћу да купим један сто*, „у коме је само један једини сто такав да говорник жели да га купи, али с обзиром да је именица *сто* нова у дискурсу, није могуће прецизно је идентификовати другим саговорницима“ (Арсенијевић и Станковић 2009: 245).

Из приложеног се читава да би појмови референцијалности (Пипер 2009) и специфичности (Арсенијевић и Станковић 2009; Тренкић 2000) могли да се подведу под истозначне појмове.

Поред појма *познатости*, који се најчешће доводи у везу с употребом одређеног члана, као и с употребом придевског вида у српском језику, и појам *јединствености* наводи се као значајан параметар у дистрибуцији одређеног члана у језицима који га имају. Па тако, употребом одређеног члана у непознатим контекстима мармира се *јединственост* именичког појма, док се употреба неодређеног члана у истом контексту везује за *специфичност* именицом означеног појма, као у примеру: *Conocí a un/el director de la compañía* ('Постоји бар један (*un*) или само један (*el*) директор кога сам упознао') (Арсенијевић и Станковић 2009: 244).

Постоје аутори, нпр. Бикић-Царић (2008), који користе појам *детерминисаност* будући да делује као надређен, свеобухватан појам, којим се заобилазе термилошке најасноће међу појмовима одређености, референцијалности и специфичности, а којим је могуће обухватити спектар значења и функција детерминаторских речи.

За одређеност се везује још и појам *докучивости* (енгл. *accessibility*; Кемпсон 1988), али он, као и сви други поменути појмови, у мањој или већој мери, представља тежњу да се што јасније представи суштина појма означеног као одређеност.

4.3. Основни механизми исказивања одређености у српском језику

У оквиру формалних израза одређености а у сврху референцијалне карактеризације именског израза, једина *парадигматска* категорија за разликовање одређености и неодређености којом српски језик располаже а шпански не, јесте *одређени и неодређени вид придева* (в. Гилд 1970; Крамски 1972), мада у савременом српском језику постоје различита мишљења о томе у којој мери се те разлика одржала и у којој мери ју је могуће исказати.

Пипер (2009: 474), као средства парадигматске референцијалне карактеризације именског израза, поред разлике одређени/неодређени придевски вид, наводи и референцијалну разлику која се постиже редним и основним

бројевима, као и разлику између суперлатива, с једне стране, и позитива и компаратива, с друге стране.

Поред наведених парадигматских средстава, помиње се и партитивни суфикс као средство маркирања неодређеног код градивних именица (в. Ивић 1971; Микеш и др. 1974; Хлебец 1986; Ђорђевић 1989), затим придеви референцијалне модификације који доприносе специфичној интерпретацији референта именског израза (в. Станковић 2015; Пипер и Клајн 2013), али Пипер (2009: 475) напомиње да треба имати на уму да би то била само „селективна“ средства референцијалне карактеризације, те да се у тим случајевима обележје (не)одређености добија на основу интерпретације дискурсног статуса именског израза.

Дакле, у српском језику, као, уосталом, и у шпанском језику, многобројни језички и ванјезички контекстуални фактори утичу на интерпретацију (не)одређености исказа и делова исказа, те тако није нимало лако закључити којим језичким средствима или одсуством средстава је могуће постићи одређену интерпретацију (линеаризација реченице, негација и сл.). Из тога произилази још један битан фактор, а то је *одсуство* било ког морфолошког обележја одређености, што, опет, доприноси интерпретацији именског израза.

Одсуство обележја или такозвани „огољени“ именски израз јавља се и у српском и у шпанском језику, те је значајно размотрити контексте и карактеристике именских израза који немају детерминатив а који доприносе *одређеној* карактеризацији именског израза, нарочито у шпанском језику, јер у њему, по правилу, именица мора да буде актуализована.

У српском језику именица се, углавном, употребљава без икаквог премодификатора, а референцијална карактеризација именског израза постиже се у складу са захтевом дискурса, док су у шпанском језику такви случајеви ретки, и зависе од регистра, стила, од напоредне употребе двеју или више именица, од фокализације именице, као и од врсте именице и од њеног граматичког броја.

Анализирајући референцијалност именица које се јављају без детерминатива у енглеском језику, Кверк и др. (1985: 276-280) називају *огољеном одређеношћу* (енгл. *bare definiteness*) случајеве напоредних именица типа *mother and child* 'мајка и дете', *husband and wife* 'муж и жена', *teacher and student* 'наставник и ученик' и сл., што би онда могло да се упореди и са српским

језиком који *огољеним* именицама постиже сва значења, и референцијална, како одређена тако и неодређена, као и неререференцијална значења.

У наредним пододељцима представићемо формалне изразе одређености у српском језику анализирајући морфолошка средства референцијалне карактеризације именског израза али осврнућемо се и на неке друге језичке варијабле, као што су дискурсни статус именског израза, ред речи и на информациону структуру исказа.

4.3.1. Морфолошке реализације одређености у српском језику

У српском језику граматичке категорије могу бити *парадигматске* природе, када се ужа, опозитна значења исте категорије, у нашем случају категорије одређености, изражавају различитим граматичким облицима исте парадигме, или, пак, *селективне* тј. *синтагматске* природе, када је уже категоријално значење одлика свих граматичких облика једне лексеме и остварује се првенствено на синтагматском плану (Пипер и Клајн 2013: 51). На тај начин, средства маркирања одређености и референцијалности именског израза у српском језику деле се на *парадигматска* и *селективна* средства (Пипер 2009: 474).

У наставку поглавља, настојимо да дамо преглед средстава којима српски језик остварује *референцијалност* именског израза; кажемо референцијалност јер је то, према свему судећи, термин који се „одомаћио“ у српској лингвистичкој средини и који, можда, најјасније представља феномен којим се бавимо - повезаност садржаја реченице или неког њеног дела с извесном конкретном ситуацијом или неким њеним елементом (Пипер и Клајн 2013: 131).

4.3.1.1. Парадигматска средства референцијалне карактеризације у српском језику

Као средства парадигматске референцијалне карактеризације именског израза у српском језику наводе се: (1) одређени насупрот неодређеном придевском виду, (2) суперлатив насупрот компаративу и позитиву, као и (3) опозиција између редних и основних бројева (Пипер 2009: 474). Будући да је у сва три поменута случаја реч о придевским категоријама - вида, степена и тзв. придева опште деиксе, не чуди што се у компаративним проучавањима придев у

српском језику доводи у директну везу с категоријом одређености (Гилд 1970; Крамски 1972). Веза је таква да су поједини аутори (в. Станковић 2015; Лeko 1999), иако је уврежено мишљење да у синтакси српског језика нема граматичке реализације одређености, нити детерминаторске фразе (Тренкић 2000; Бикић-Царић 2008), управо на примеру придевског вида и показних заменица покушали да докажу да је у српском језику могућа њена пројекција. Не претендујући да улазимо у дискусију око тога да ли је могуће пројектовати детерминаторску фразу у српском језику и каква и колика је улога придевског вида у томе, даље у тексту планирамо да представимо одлике референцијалне употребе придева у оквиру именског израза у српском језику.

4.3.1.1.1. Придевски вид

Одређени и неодређени вид је категорија коју има већина описних придева у српском језику. Одређени придевски вид, који се исказује облицима адјективне промене, указује на особину раније поменутог појма (*стари морнар им добацаи уже*), и везује се за упитну реч *који*, док се облицима неодређеног придевског вида, указује на особине неодређеног појма, било атрибуцки (*стар човек се брзо умори*), било као именски део предиката (*Тај човек је стар*); придеви неодређеног вида мењају се по мешовитој промени и везују се за упитну заменицу *какав* (Пипер и Клајн 2013: 131; Мразовић 2009: 305).

Другим речима, разлика између неодређеног и одређеног придевског вида заснована је на разликовању *неодређености (непознатости)* и *одређености (познатости)* појма уз чије име придев стоји: облици одређеног придевског вида знак су референцијалне употребе именског израза, нпр. *Нови ученик је сео у последњу клупу*, насупротив неререференцијалној употреби неодређеног придевског вида *Овај ученик је нов и не зна где да седне* (Пипер 2009: 474).

У савременом српском језику, разлике у употреби придевског вида сведене су практично само на номинатив једнине мушког рода, у коме се неодређени вид најбоље очувао, док се у осталим падежима углавном користе облици одређеног вида (Пипер и Клајн 2013: 132; Хлебец 1986: 34).

Што се творбе тиче, постоје различити наставци за падеже једнине: у номинативу неодређени вид нема наставак а одређени вид има као наставак *дуго и (добар/добри човек)*, у генитиву неодређени вид је *добра човека* наспрам

одређеног облика *доброг(а) човека*, а у дативу као и у локативу једнине имамо неодређени облик *добру човеку* наспрам одређеном *добром(е) човеку* (Пипер и Клајн 2013: 131). У осталим падежима разлика постоји у дужини акцента у наставку (у одређеној промени сви наставци имају дуг самогласник у наставку, у неодређеној само неки), а донекле и у акценту основе, на пример: *лѣп/лѣпї град*, *лѣпо/лѣпѡ село*, *лѣти/лѣпї градови* (Пипер и Клајн 2013: 131).

Будући да постоје многа колебања у употреби облика одређеног и неодређеног вида придева попут *један млад/млади глумац*, *неки жути/жути цвет*, *критичар оштра/оштрог пера*, *секира тупа/тупог сечива*, *старац обријана/обријаног лица*, а постоји и тенденција да се неки описни придеви (*мали*, *немали*, *велики*, *невелики*, *жарки* и др.) употребљавају искључиво у облицима одређеног вида (Пипер и Клајн 2013: 132, 134), све више је аутора који сматрају да је ова граматичка категорија „усахла“ (Мразовић 2009; Бикић Царић 2008; Тренкић 2000), те да је употреба придевског вида остала везана за поједине синтаксичке контексте које у наставку и излажемо према Пипер и Клајн (2013: 131-132) и Мразовић (2009: 319-320).

Одређени придевски вид користи се:

- када се испред придева у именичкој фрази употреби показни или присвојни детерминатив, нпр. *тај вредни дечко*, *онај честити младић*, *такав црвени шешир*, *мој добри син*, *наш најбољи ученик*;
- када је придев у саставу личног имена, географског назива или назив сазвежђа, галаксија и сл. (*Петар Велики*, *Урош Нејаки*, *Иван Грозни*, *Душан Силни*, *Свети Симеон Мироточиви*; *Нови Сад*, *Мали Иђош*, *Црни врх*; *Велики медвед*, *Мали медвед*, *Млечни пут*);
- када је придев у саставу двочланог или вишечланог израза с описним придевом који представља устаљени назив или званичну титулу, нпр. *бели слез*, *црни пришит*, *дивљи кестен*, *велики одмор*, *одређени вид*, *почасни гост*, *редовни професор*, итд.

Пипер (2009: 474) додаје да када је придев мушког рода употребљен у саставу именског израза у вокативној функцији, обавезно се јавља у дужем облику (*Драги пријатељу!*, *Мили сине!*, *Поштовани господине!*).

Насупрот томе, неодређени придевски вид користи се када се придев јави: у именском делу предиката или као предикатски атрибутив, што је особено

изрекама, на пример: *Ум је добар слуга али зао господар, Њега не бије рђав глас, Бољи је добар глас него златан пас, Он постаје досадан, Он се прави храбар, Дунав тече мутан, Бранко је, млад и јак, све то издржао* (Пипер и Клајн 2013:132).

Сагледавајући односе из преводилачке перспективе и контрастирајући еквиваленте реализације одређености у хрватском, француском и румунском, Бикић-Царић (2008: 212) закључује да чак и тамо где постоји морфолошка разлика и правилна употреба придевског вида у хрватском језику, не може се очекивати евиваленција са чланом у француском и румунском, јер се чланом у романским језицима исказује много више од разлике *идентификација /опис* која се постиже одређеним и неодређеним видом придева у хрватском језику“.

С друге стране, Тренкић (2000: 90) истиче да је придевски вид у српском језику директно повезан са специфичношћу именског израза, те да је проблем што назив *одређени* није довољно прецизан и што се меша с појмовима *специфичног* и *референцијално издвојивог*; када говорник употреби одређени вид придева, он сигнализира да има неки специфичан референт на уму али не имплицира да говорник дели то исто знање о номиналном референту. Станковић (2015), сагласно с Тренкић (2000), закључује да придевски вид у српском језику стоји у сличној врсти односа према јединствености номиналног референта као чланови у језицима са чланом: у зависности од тога да ли говорник жели или не да наметне саговорнику идеју о јединствености денотата у релевантном дискурсу, именски изрази се јављају с придевом у краћем или у дужем облику (Станковић 2015: 358).

4.3.1.1.2. Редни и основни бројеви

Иако се у граматикама српског језика углавном не помиње експлицитно веза између редних и основних бројева и појмова одређености и референцијалности, та веза провејава у анализама различитих граматичких и значењских односа, те се редни бројеви у препозитивном делу именског израза сврставају у „придеве опште деиксе“, односно у детерминативе, док су основни бројеви означени као „нумерички квантификатори“, што у извесној мери доказује и ред речи у именском исказу.

Редни бројеви, као и придеви, употребљавају се испред управног елемента именског израза а иза показних и општих заменичких речи (нпр. *тај трећи*

покушај, сваки десети студент, овај најуспешнији такмичар, сви ови најуспешнији такмичари) (Пипер 2009: 475). Даље, редни број као деиктичка одредба општег типа у низу деиктичких атрибута претходи основном броју, баш као и показни и присвојни детерминативи: *Прва/та/моја два велика књижевна успеха* или *та/моја прва два велика књижевна успеха* (Пипер и Клајн 2013: 438).

Даље, анализирајући референцијалну карактеризацију именског израза, излази на видело да се редни бројеви употребљавају у референцијално одређеним именским изразима, за разлику од основних бројева, за које референцијална употреба није обавезна (Пипер 2009: 474); примери референцијално одређене употребе бројева били би - *Трећи покушај је био успешан*, и *Три покушаја нису била успешна*, спрам неререференцијалној употреби основног броја - *Имате право на три покушаја*.

Занимљиво је повезати да се у шпанском језику редни бројеви употребљавају с одређеним чланом (*El tercer intento fue exitoso* 'Трећи покушај је био успешан'), за разлику од основних бројева, уз које се одређени члан употребљава само ако именски израз задовољава обележје инклузивности односно ако укључује све ентитете у релевантном дискурсу који задовољавају опис денотата - *Los tres intentos fallaron* 'Није био успешан ниједан од три покушаја', спрам неререференцијалној употреби коју карактерише одсуство одређеног члана - *Tenéis derecho a (Ø) tres intentos*.

Горе наведено иде у прилог тврдњи Моравчика (1969: 84) да квантификација, остварене кроз основне бројеве, затвара пут ка идентификацији именског појма, док квалификација, која може да се буде остварена редним бројевима, доприноси његовој идентификацији.

4.3.1.1.3. Компаратив и суперлатив придева

Значајно је поменути да сви компаративи и суперлативи у српском језику имају облик одређеног вида (Пипер и Клајн 2013: 132). Поред тога, суперлатив је типичан пример семантичке одређености у језику, што је загарантовано параметром јединствености референта именског израза у чијем саставу се налази (*Најмлађи син се зове Милан*), за разлику од компаратива, који се углавном употребљава неререференцијално (*Новије вести су људима увек интересантније*) (Пипер 2009: 475).

4.3.1.2. Комплексна одређеност: селективна средства референцијалне карактеризације именског израза

Већ смо поменули да у српском језику постоје селективна средства којима је могуће исказати референцијалну (одређену или неодређену) карактеризацију или неререференцијалну карактеризацију нуклеусне именске групе помоћу посебних речи и израза (Пипер 2009: 474). Референцијална одређеност у српском језику остварује се заменичким и незамењичким²³ средствима.

Заменичка средства обухватала би личне заменице (*ја, ти, он...*), показне заменичке речи (*овај, такав, онолики...*), присвојне заменичке речи (*мој, твој, свој...*), опште заменичке речи (*сав, сваки*), укључујући и лексеме *цео, други, различит*, које су заменичке природе али не и заменичког порекла, као и одричне заменичке речи (*нико, никоји, никакав...*), и лексеме *оба, обојица, обоје*, које обједињују својства заменице *сав*, и броја *два* (Пипер 2009: 477). Будући да је предмет нашег рада разматрање употребе одређеног члана у међујезику ученика шпанског као J2, а члан представља саставни део именског израза, наш рад обухватиће анализу могућих формалних израза одређености унутар именског израза у српском језику (личне заменице остају изван нашег разматрања).

Ђорђевић (1989: 411), поредећи енглески и српски језик, истиче да се у српскохрватском језику могу наћи „неке друге категорије српскохрватског језика“ које служе као еквиваленти употреби члана у језицима који га имају. Додаје да се еквиваленције могу открити када се узму у обзир основна обележја члана, која Ивић (1989) своди на разлике између интензивне и неинтензивне (не)одређености, која укључује и (не)постојање рематичности тј. новине информације (Ђорђевић 1989: 411). Интензивност код Ивић (1989) сагледава се у смислу већ објашњених наглашених/ненаглашених облика идентификације денотата именског израза (Микеш и др. (1972).

Контрастивна правила која Ђорђевић (1989: 411, 415) даје за енглески и српски језик, као и Микеш и др. (1972) за мађарски и српски језик, могу да се примене и у случају контрастирања шпанског и српског именског израза. У српском језику, према томе, остварују се два еквивалента која стоје према

---

²³ Незаменичка средства одређене референцијалности у именском изразу обухватала би именице, како властите тако и оне заменичке именице које су семантички или ситуативно блиске властитим именима, нпр. *Бог, Никола Тесла, декан Математичког факултета*, као и лично-присвојне придеве, нпр. *Јованов, Даничин* (Пипер 2009: 474).

одређеном члану у шпанском: за интензивну одређеност имамо показне детерминативе, с обележјима интензивности и нерематичности, док би еквивалент за неинтензивну одређеност (неинтензивност, нерематичност) био нулти тј. огољени именски израз.

Остали еквиваленти одређеном члану који се наводе у контрастивним граматицама и студијама попут присвојних детерминатива, личних заменица (*Soy la menor de las tres* 'Најмлађа сам од нас три'), опште заменичке речи „сав“ (*El resto fue destruido por la llama* '(Све) остало уништила је ватра') и придева попут *дати, извесни, основни, главни, целокупни, познати, одређени*, такође утичу на специфичну интерпретацију референта, с напоменом да је контекст, ипак, тај који разрешава дискурсни статус референта (Ђорђевић 1989; Тренкић 2000). О овим еквиваленцијама, управо, дискутујемо у наставку.

4.3.1.2.1. Показне заменице и детерминативи

Показне речи (детерминативи и заменице) назаобилазан су део сваке приче о одређености у било ком језику будући да је члан као врста речи, у језицима у којима постоји, потекао од показних заменица па су им облици слични, често и исти. Међутим, тај дијахронијски, површински увид у настанак категорије члана, мада неизоставан при анализи, критиковао је још Гијом (1988: 12) истичући да је јављање члана као посебне категорије подстакнуто психолошком потребом да се језички елемент *из потенције преведе у примену*, и да се та потреба растерети других, до тада обједињених функција исказивања броја, падежа, деиксе и сл. У уводном делу о одређености већ смо објаснили основну разлику између деиксе, која лежи у основи показних речи, и остензије, која је појам сродан деикси али не и истоветан. Навели смо, такође, да је члан остензиван јер указује на референте из релевантног дискурса али је деиктички неутралан јер не пружа информацију о временској и просторној ситуираности референта. У овом пододељку, представљамо системе показних речи и повлачимо паралеле између употребе одређеног члана и показних речи, који се неизоставно наводе као преводни еквиваленти одређеном члану.

Системи показних речи у српском и шпанском језику готово су истоветни, садрже три члана заснована на опозицији *близу/далеко* и *прво/друго лице* за разликовање онога што је близу говорника (*овај*), близу саговорника (*тај*) и онога

што је удаљено од обојице (*онај*). Српски језик, поред основних облика, разликује и облике који имају обележје особине (*овакав, такав, онакав*) и димензије или количине (*оволики, толики, онолики*) (Пипер и Клајн 2013: 107). Показни детерминативи и показне заменице у српском језику формално се преклапају, али им се разликују функција и дистрибуција у реченици. Даље, показне речи у српском језику имају посебан облик за род, број и падеж именице испред које стоје или коју замењују, по чему се разликују од система показних речи у шпанском.

За разлику од српског језика, облици *esto, eso* и *aquello* у шпанском језику, који се сматрају родно неутралним облицима, могу само да стоје самостално јер у шпанском језику нема именица средњег рода. Такође, шпански систем показних речи, поред основне парадигме, има само облике *tal* и *tanto,-a* који би одговарали облицима *такав* и *толики,-а* у српском језику, док се облици с обележјем квалитета и квантитета *онакав, онолики* и *овакав, оволики* исказују другим језичким средствима. У табели која следи представљамо показне речи у српском језику и одговарајуће елементе система показних речи у шпанском језику:

	Српски језик	Шпански језик
близу говорника	<i>овај, ова, ово;</i> <i>овакав, оваква, овакво;</i> <i>оволики,-а, -о;</i>	<i>este, esta, (esto)</i>
близу саговорника	<i>тај, та, то;</i> <i>такав, таква, такво;</i> <i>толики,-а, -о;</i>	<i>ese, esa, (eso)</i> <i>tal</i> <i>tanto, tanta</i>
удаљено	<i>онај, она, оно;</i> <i>онакав, онаква, онакво;</i> <i>онолики,-а, -о;</i>	<i>aquel, aquella, (aquello)</i>

Табела 2. Систем показних речи у српском и шпанском језику

Ако се узме у обзир упућивачка, деиктичка функција показних речи која обухвата временску и просторну димензију унутар којих разликујемо упућивање на оно што је у близини говорника, у близини саговорника или удаљено од њих, јасно је да је реч о значењски одређеним речима (Лажонс 1977: 107). Управо из тог разлога, показне речи у контрастивним студијама српског и других језика навођене су као један од преводних еквивалента одређеном члану (Ђорђевић 1989: 415; Хлебец 1986: 55; Микеш и др. 1972: 37; Мишеска-Томић 1971: 84). Ђорђевић (1989: 411) наводи да одређеном члану у енглеском језику, између осталог, одговарају као еквиваленти показни детерминативи *овај, тај, онај, такав,*

толики, који испољавају интензивну одређеност и нерематичност.

Додатно, истицано је да показне речи у српском језику имају шири домен референције од показних детерминатива у енглеском језику јер обухватају и оне домене који су у енглеском резервисани за одређени члан (Мишеска-Томић 1974: 84-85). Иако је тако нешто логично и да се претпоставити, неки аутори (в. Тренкић 2000: 75-76) резултатима урађених анализа учесталости појављивања члана и показних детерминатива у енглеском језику, с једне стране, и показних детерминатива у српском, с друге стране, доводе у сумњу тачност тог становишта. Наиме, Тренкић (2000), у сагласности са Хлебец (1986) и Честермен (1991), наводи да су показни детерминативи у српском језику еквиваленти првенствено показним детерминативима из другог језика а не одређеном члану, јер је фреквенција употребе показних детерминатива у српском језику статистички сразмерна фреквенцији употребе истих у енглеском. Да показне речи у српском језику надомешћују улогу члана из других језика који га имају, њихова употреба требало би да буде знатно чешћа од употребе показних речи у језику са чланом, што није случај.

Томе у прилог иде и објашњење Микеш и др. (1972: 37) да се употребом показних заменица у условима просторне деиксе остварује „наглашена идентификација именског израза“ нпр. *Дај ми ту лопту!* '*Dame esa pelota*', за разлику од употребе одређеног члана која би представљала ненаглашену идентификацију (*Да ли си видео (Ø) лопту?* '*¿Has visto la pelota?*'), па је ненаглашена идентификација у српском језику најчешће представљена нултим чланом. Кларк и Маршал (1992: 47), такође, долазе до закључка да се у језицима без члана, исто као и у језицима са чланом, употребљавају показне речи са циљем недвосмисленог упућивања на већ контекстуално имплицираног референта.

Један од честих облика идентификације у контекстуалним условима је упућивање на оно што је било претходно поменуто или на оно о чему је претходно било речи (анафора), или, пак, на текст који следи (катафора); када се идентификација реализује у условима анафоре, у српском језику се употребљавају облици *тај* или *овај* (Микеш и др. 1972: 23), док у шпанском углавном срећемо облик *aquel* 'онај' и *este* 'овај' (ГШКА 2010: 1286). Када се процесом идентификације упућује на текст који следи, тј. на односну реченицу која се уводи датим именским изразом, у српском језику употребљава се или детерминатив *онај* испред именице или сама именица у зависности од природе

информације коју садржи зависна реченица (Микеш и др. 1972: 23), нпр. *Хајде да тражимо (оно) место са којим сви могу да буду задовољни* (Ђорђевић 1989: 424).

Дакле, јављање показних речи као једног од еквивалената одређеном члану остварује се углавном кроз анафору или путем непосредне говорне ситуације у којој се исказ одвија; у оба случаја, референт је имплицитно дат кроз сам контекст (претходни дискурс или непосредна говорна ситуација) и могуће га је издвојити (Тренкић 2000: 77). Будући да се говорници српског као Ј1 језика већину времена ослањају на дискурсне импликације о референту, нема разлога да с показним речима буде другачије, односно да показне речи ту „искачу“ из уобичајених механизма референцијалне карактеризације именског израза. Лајонс (1999: 21) сматра да код показних речи говорник директним упућивањем открива саговорнику идентитет референта. Ту, управо, лежи основна разлика у употреби показних речи и одређеног члана, јер при употреби члана, може се рећи да говорник пре конвенционално имплицира саговорнику о доступном и релевантном прагматичком сету у којем је референта могуће издвојити. У српском језику, морфолошка средства једне такве импликације нису граматикизована, те немамо морфосинтаксички еквивалент за остензију, док су значењске еквиваленције у виду показних речи у неким случајевима прихватљиве. Па тако, показне заменице и детерминативи могу да се посматрају као преводни еквиваленти шпанском одређеном члану при анафорским употребама, нпр. *Rhomberg reía con el color del rubor sumado al del vino* 'Ромберг се смејао додавши руменило од стида ономе од вина' (ГШКА 2010: 1042), у еноцентричним конструкцијама - *El día de su desaparición llevaba traje oscuro, camisa blanca y zapatillas* 'Онога дана када је нестao носио је тамно одело, белу кошуљу и патике' (Лака 1999: 919), или кроз непосредан контекст, односно у ситуационој употреби члана (*Pásame el libro* 'Додај ми (ту) књигу').

У осталим случајевима говорили бисмо само о кореспонденцији показних речи у једном и другом језику.

4.3.1.2.2. Присвојне заменице и детерминативи

Што се присвојних заменица тиче, и оне су се, као и показне заменице, често доводиле у везу с одређеним чланом указујући на то да постоји веза између два ентитета у одговарајућем прагматичком сету, у којем је могуће издвојити и

референта, па се, самим тим, доводе у везу с одређеношћу (в. Лајонс 1999: 25). Међутим, синтаксички посматрано, у језицима са чланом присвојне речи углавном заузимају нуклеусно место у детерминаторској фрази па именицу уз коју стоје референцијално и одређују, али у неким језицима, опет, не имплицирају одређеност нуклеусне именице (в. Лајонс 1999: 23, 24). С тим у вези, Лајонс (1999: 24) разликује детерминативно и адјективално генитивне језике који остварују различиту употребу присвојних речи, иако се не тврди изричито да су присвојне речи у детерминативно-генитивним језицима само детерминативи нити да су у адјективално-генитивним језицима само адјективали. Постоје и мешовити типови језика, који комбинују употребу присвојних речи, и шпански језик је, управо, типичан пример језика који може да користи присвојне речи испред и иза именице, дакле и као детерминатив и као придев (*mi casa/la casa mía* 'моја кућа/кућа моја'). Наравно, постоје велике синтаксичке разлике јер је други облик (*la casa mía*) обележен и захтева обавезно јављање члана или неког другог детерминатива испред именице, нпр. *una/esa casa mía* 'једна/она моја кућа' (Лајонс 1999: 133). За разлику од показних детерминатива и заменица које увек имају обележје одређености и не могу да стоје уз неодређене заменичке речи, присвојне речи не испуњавају услов јединствености референта па се не могу сматрати значењски одређеним речима и, као такве, могу да стоје уз неодређене заменичке речи (*una casa mía* 'једна моја кућа') (Лајонс 1999: 25, 130).

Исто тако, употреба присвојног детерминатива уз именицу углавном само имплицира специфичну интерпретацију именског израза, иако то не мора да буде случај. Тренкић (2000: 79) објашњава да је специфична интерпретација именског израза с присвојним детерминативом, уствари, обележена, јача интерпретација, јер се именски израз *моја кућа* у реченици *Моја кућа је на продају*, не мора односити на јединствен, специфичан денотат, већ могу да постоје и друге *моје куће* које нису на продају, што је у српском језику, као и у шпанском, могуће изразити и на следеће начине: *Једна моја кућа је на продају* 'Se vende una de mis casas' или *Она моја кућа је на продају* 'Se vende aquella casa mía'.

У шпанском језику веома је лако наћи примере који показују да присвојне речи не испуњавају услов јединствености референта, те да би се постигла специфична интерпретација потребно је употребити одређени члан испред присвојне речи, наравно у оним синтаксичким позицијама које дозвољавају такав поредак, као што је случај с предикатском посесивношћу: *Esa pluma es mía* 'То

наливперо је моје‘ спрам *Esa pluma es la mía* ‘То наливперо је (једино) моје/ оно моје о којем сам ти причао‘ (Лајонс 1999: 25).

Што се тиче формалних карактеристика, присвојне заменице и детерминативи у српском језику, исто као и показне речи, формално се поклапају, и док се заменицама приписује предикатска посесивност, нпр. *Те књиге су наше*, детерминативима би се исказивала такозвана атрибуцка посесивност, нпр. *То су наше књиге* (Пипер 2009: 511).

Даље, облици присвојних речи у српском језику (*мој, твој, његов, њен/њезин; наш, ваш, њихов/њин*) слажу се с именицом уз коју стоје у роду, броју и падежу, а поред тога, у трећем лицу једнине постоје посебни облици којима се означава род онога који нешто поседује (*његов, њен, његово*) (Ђорђевић 1989: 417). Посебност система присвојних детерминатива у српском језику у односу на енглески, како наводи Ђорђевић (1989: 287, 419), али и у односу на шпански језик, представља присвојни-повратни детерминатор сваког лица (*свој*) у значењу *сopствени, властити*, којим се означава кореферентност субјекта и присвојне речи у објекту.

Насупрот српском језику, разлика између присвојних заменица и детерминатива у шпанском језику формално је обележена те имамо посебне облике за детерминативе сва три лица једнине и трећег лица множине (*mi/tu/su; nuestra/vuestra/su casa* ‘моја/твоја/његова; наша/ваша/њихова кућа’), и за заменице (*Este café, ¿es mío/tuyo/suyo; nuestro/vuestro/suyo?* ‘Ова кафа, је ли моја/твоја/његова; наша/ваша/њихова?’). Ова разлика тумачи се и као разлика између пуних, наглашених и апокопираних, ненаглашених облика (Есбосо 1973). Па тако, апокопирани облици присвојних речи у шпанском језику немају посебне облике за род именице уз коју стоје (изузети су облици за прво и друго лице множине који су истоветни наглашеним облицима); јављају се увек испред именице и синтаксички заузимају нуклеусно место у детерминаторској фрази (Есбосо 1973: 210; Порто Дапена 1982: 94).

Насупрот њима, наглашени облици присвојних речи у шпанском језику имају посебне облике и за род и за број; увек се налазе иза именице или иза помоћног глагола, чиме, синтаксички посматрано, остварују функцију адјективала (*Esa pluma es mía; la pluma mía*) или заменице у ужем смислу (*Esa pluma es la mía*) (Есбосо 1973: 210; Лајонс 1999: 24).

Употреба присвојних речи у језику везана је и за однос онога што се

поседује и онога који поседује (Лајонс 1999: 128; Демонте 1988: 90). У српском језику, према Ђорђевић (1989: 414), за исказивање како неутуђиве тако и отуђиве посесивности, користи се лична заменица. Српско-шпански контрастивни примери били би: Боли ме рука 'Me duele la mano', Покварио ми се сат 'Se me estropeó el reloj'.

Наиме, ако је реч о неутуђивом својству, у шпанском језику се углавном употребљава лична заменице да означи посесивност а уз именицу стоји члан, на пример Le cerraron los ojos 'Затворили су му очи', док конструкције с одређеним чланом или присвојним детерминативом испред именице могу напоредо да се јаве с истим значењем у шпанском језику и нултим еквивалентом у српском, нпр. Cerraron los/sus ojos 'Затворили су очи'; или јављањем присвојног детерминатива и у српском језику као еквивалента присвојном детерминативу у шпанском, што би представљало обележену форму, нпр. Huye y se me desliza de las manos/ se desliza de mis manos 'Бежи и клизи ми из руку/клизи из мојих руку' (ГШКА 1973: 207).

Демонте (1988: 90) наводи да се присвојна значења могу приписати одређеном члану само уз именице које означавају објекте материјалног поседовања, на првом месту уз називе делова тела и одевних предмета, а затим и родбинских и личних односа. Међутим, однос припадања углавном се читава из самог контекста, што и омогућава употребу одређеног члана уместо присвојне речи; зато је могуће употребити члан у реченици *A Juan le duelen las manos* 'Хуана боле руке', али не и у реченици **A Juan le gustan las manos* '*Хуану се допадају руке' (Демонте 1988: 90).

Дакле, иако се не негира да присвојност имплицира специфичност референта у неким случајевима, не може да се тврди да постоји директна веза између посесивности и одређености. Присвојна реч може да се нађе у српском језику као један од преводних еквивалента одређеном члану, мада су ретки такви примери, што је опет дефинисано самим контекстом и не представља питање директне везе категорија посесивности и одређености. Саторе Грау (2000: 287, 288 према Басолс де Климент, *Sintaxis latina* 1976: 193) објашњава да су се још у латинском присвојна значења добијала на основу самог контекста, а употребом присвојних речи постизали су се наглашени присвојни односи; не чуди, управо стога, да је и шпански језик наследио доста уздржану употребу присвојних детерминатива, те се у многим контекстима одређени члан употребљава уместо

присвојног детерминатива.

На наше увиђање занимљиво је додати и резултате анализе фреквентности употребе присвојних речи у српском и енглеском језику (Тренкић 2000: 80), која је показала да се у српском језику чак ређе, мада статистички не значајно, користе присвојне речи у односу на енглески; притом, узета је у обзир и употреба одређеног члана у енглеском језику, као и чињеница да енглески језик користи одређени члан да маркира, између осталог, и нека присвојна значења (в. Ђорђевић 1999: 414, 415).

4.3.1.2.3. Опозиција акузатив/партитивни генитив у маркирању одређености објекатског појма

У тумачењу појма одређености, поједини аутори су покушали да укажу на чињеницу да у неким језицима падежни суфикс акузатива и генитива може да се уврсти у једно од средстава које доприноси маркирању (не)одређености објекатског појма (Честермен 1991 за фински; Енч 1991 за турски; Микеш и др. 1972, Мразовић 1977 и Ђорђевић 1989 за српскохрватски), те да опозиција акузатив/партитивни генитив у објекатској позицији маркира (не)одређеност именског појма, као у примерима *Дај ми воду* (акузатив [?+одр])/ *Дај ми воде* (генитив [?-одр]).

Овакво тумачење делује прилично неуверљиво јер би то значило да се разлика одређеност/неодређеност испољава само у објекатској позицији, и то опет само код небројивих именица. Додатно, иако се оба облика користе у савременом српском језику, акузатив је чешћи облик и њиме може да се маркира како одређеност тако и неодређеност именичког појма, те тако делује да је поменута разлика „необавезујућа и произвољна“ (Хлебец 1986: 39).

Лајонс (1999: 199) истиче да обележје одређености није увек дефинишући нити једини фактор који утиче на одабир падежа објекатског појма, а Тренкић (2000: 86), као и у случају придевског вида, издваја обележје специфичности као одлучујуће обележје у јављању акузатива или партитивног генитива: *Немамо млека* (GEN [неодређено, неспецифично]) (млеко као неспецифична количина, материја) наспрам *Немамо млеко* (ACC [неодређено, специфично]) (млеко као специфична количина, нпр. флаша млека).

Микеш и др. (1972) сагледавају феномен у оквирима квантификације именског израза и истичу улогу глаголског аспекта у интерпретацији објекатског појма. Закључују да именски израз без квантификатора стоји у партитивном генитиву уз имперфективан предикат (*Петар је пио вина*), или ако је глагол перфективан, онда је именица у акузативу (*Петар је попио вино*); јављање именског израза у акузативу с имперфективним глаголом јесте могуће, нпр. *Петар је пио вино*, али само да означи врсту материје без икакве информације о њеној количини (Микеш и др. 1972: 35).

У граматицама српског језика, углавном се не прецизирају друга значења збирних и градивних именица у генитиву, него се наводи да је само реч о количини која је део веће количине, што показује и могућност јављања квантификатора *много*, *мало*, *нешто* и *доста* испред именице (уп. *Дај ми (мало) хлеба* спрам акузативног облика *Дај ми хлеб*, где немамо значење партитивности) (Пипер 2009: 489).

4.3.2. Дискурсни елементи одређености у српском језику

Већ смо поменули да поред формалних облика реализације категорије одређености, постоје и друга, дискурсна обележја на основу којих се имплицира интерпретација (не)одређености именског израза. Ред речи је често навођен као битан фактор у представљању информације као референцијално одређене и референцијално неодређене.

4.3.2.1. Ред речи и информациона структура као параметри одређености

Постоје мишљења, иницирана још од стране чланова Прашке школе (в. Данеш 1974), да линеаризација тј. ред речи у реченици може да се посматра као средство за маркирање одређености/неодређености у реченици. Па тако, у релевантној литератури (Ламбрехт 1994; Лајонс 1999; Поповић 2004) истиче се да поједине позиције именског израза у реченици захтевају обележја одређености или неодређености. На тај начин, почетна позиција у већини језика резервисана је за субјекатску функцију, која се уједно и сматра реченичном темом, дакле имплицира саговорнику познату информацију која се, као таква, тумачи

одређеном; насупротив њој, све друге позиције именског израза сматрају се ремом или „новом“ информацијом и, самим тим, неодређене су или неспецифичне (Лајонс 1999; Ламбрехт 1994).

У случају српског језика, за који је карактеристичан прилично слободан ред речи (Поповић 2004), настојало се потврдити деловање ове опште језичке тенденције, па је навођено да је у стилски и комуникативно неутралној структури реченице почетна позиција именског израза у субјекатској функцији знак њене одређено-референцијалне, анафорске употребе, нпр. *Дечак је ушао у собу*, а завршна позиција је знак неодређено-референцијалне употребе, нпр. *У собу је ушао дечак* (Ивир 1970: 23; Пипер 2009: 477). Исто тако, контрастивна проучавања српског и енглеског језика наводила су на закључак да се превербално употребљени субјекатски изрази у српском језику најчешће преводе уз одређени члан у енглеском језику, док су поствербални субјекти превођени углавном уз неодређени члан (в. Мишеска-Томић 1972; Ђорђевић 1989: 409-410). Међутим, иако се поменуте паралеле могу повући у односима двају језика, делује да је то сувише уопштено сагледавање ствари јер употреба субјекта у поствербалном положају зависи и од семантике глагола уз који именица стоји, тако да се ту обележје одређености извлачи из контекста а не на основу позиције именског израза. Исто тако, не може се увек само на основу реда речи утврдити тема или рема исказа; чест је случај да се неодређени именски израз нађе у почетној позицији имплицирајући неодређену интерпретацију именског појма, нпр. *Један/неки дечак је ушао у собу*.

Додатно, у тумачењу теме и реме, односно датог и новог у реченици, прозодија је такође један од кључних фактора које треба узети у обзир и која доприноси интерпретацији одређеног и неодређеног. Ламбрехт (1994: 136) закључује да је у језику субјекатска позиција почетна и тематска а предикатска финална и рематска само ако нема других морфосинтаксичких, прозодијских или значењских назнака о другачијем тумачењу.

У шпанском језику, прозодија, на пример, утиче на то да се именски израз појави без члана у почетној позицији, нпр. *VINO me ofrecieron* у *VINO bebí* 'ВИНО ми понудише и ВИНО попих', *RATONES van a salir de ese armario cuando te decidas a limpiarlo* 'МИШЕВИ ће да изађу из ормара док се ти наканиш да га очистиш' (Лака 1999: 918). У првом примеру наглашени именски израз је у функцији правог објекта, а у другом примеру именски израз врши субјекатску

функцију; оба се јављају без члана управо због њиховог истицања, односно због фокализације.

Дакле, тек заокружен контекст са свим својим елементима може да да потпуну информацију о тумачењу исказа а не само ред речи или синтаксичка функција именског израза. Оно што је извесно јесте да се у језицима, углавном, јавља тенденција да се позната информација употреби пре оне која се сматра „новом и непознатом“, те се може рећи да је стилски и комуникативно необележена структура реченице она у којој се прво износе подаци за које се верује да су доступни саговорнику (Ламбрехт 1994: xiii).

4.4. Закључна разматрања

Одређеност као универзална значењска категорија се није граматикализовала у српском језику, бар не на начин у којем се остварује у шпанском језику, што не значи да се разликовање одређеног и неодређеног не може остварити на друге начине. Једина парадигматска опозиција одређеног и неодређеног у српском језику исказује се код придева, првенствено категоријом придевског вида, при чему су облици одређеног придевског вида знак референцијалне употребе именског израза, насупрот неререференцијалној употреби у случају неодређеног придевског вида. Међутим, релевантне студије показују да је та опозиција скоро па „усахла“ у савременој употреби српског језика, и да све мање говорника уопште препознаје различите облике придева. Такође, помињу се и придеви референцијалне модификације (*поменути, именовани, дати, одређен(и), наведени, исти*), који доприносе специфичној интерпретацији референта именског израза.

Даље, опозицију референцијално/неререференцијално могуће је исказати у српском језику и редним и основним бројевима, и док редни бројеви имплицирају референцијалност именског израза, основни могу да буду употребљени и референцијално и неререференцијално.

С друге стране, у шпанском језику одређеност јесте граматикализована, што значи да именице потражују морфолошку ознаку одређеног или неодређеног, и то управо кроз употребу одређеног или неодређеног члана, или изостављањем члана испред именице. Дакле, ако посматрамо одређеност као значењску категорију, она у шпанском језику углавном мора да буде морфолошки означена,

док се у српском језику извучи из самог контекста. Управо је тај један од главних разлога због ког је српском говорнику који учи шпански као J2 отежано спознавање и овладавање категоријом члана, јер с комуникативне тачке гледишта, референцијална карактеризација именског израза може јасно да се постигне и без употребе члана.

Такође, намеће се и питање да ли се и у којој мери приписивање одређености неком изразу у шпанском одвија искључиво на основу члана или се саговорник ослања и на друге, дискурсне параметре. У прилог томе да се одређеност не реализује само кроз употребу члана, иду и случајеви одсуства члана у шпанском језику, односно одсуства било ког вида детерминације из именског израза. Такви „огољени“ изрази углавном се тумаче као неодређени, будући да се односе на целу класу ентитета или на материју. Међутим, постоје и случајеви огољених именских израза с обележјем одређеног, интерпретација коју је могуће приписати именском изразу захваљујући прагматичком оквиру исказа. Поменули смо већ да прагматички оквири који омогућавају приписивање обележја (не)одређености и (не)специфичности именском појму, обухватају физичко окружење исказа, претходни дискурс и опште познавање света. На тај начин, и у шпанском и у српском језику, огољени именски изрази захтевају анализу прагматичког оквира у коме се исказ даје, односно саговорник на основу претходно реченог, на основу говорне ситуације или општег знања, референцијално или неререференцијално карактерише именски појам. Додатно, ако је испуњен услов јединствености у прагматичком оквиру, онда именски израз има обележје одређеног, односно специфичног, а ако није, онда му се приписује обележје неодређеног, неспецифичног.

Што се тиче преводних еквивалената одређеном члану у српском језику, логично је да показни детерминативи могу да се посматрају као селективна средства маркирања референцијалности и одређености именског појма, будући да се члан убраја у деиктичке речи, додуше, с обележјем неинтензивног и нерематичног; па тако, док се показним речима остварује наглашена идентификација, за члан је карактеристична ненаглашена, *остензивна* идентификација. То значи да деиктичка и референцијална употреба, како члана тако и показних речи у односу на ванјезичку стварност, потпадају под домен комуникативне ситуације или под одређени контекст. Управо стога, најчешће имамо кореспонденцију показних речи у једном и другом језику, а одређени члан

из шпанског језика тек понекад, често у условима анафоре и у складу са захтевима српског језика, добије у преводу и наглашено, деиктичко одређење у виду показног детерминатива.

Присвојни детерминативи су, исто тако, навођени као еквиваленти одређеном члану јер се члану често приписује присвојна вредност. Међутим, присвојне речи, иако могу да имплицирају специфичност референта у неким случајевима, не испуњавају услов јединствености референта и не може да се тврди да постоји директна веза између категорија посесивности и одређености. То што члан стоји на месту присвојног детерминатива, не значи да има присвојну вредност, већ је реч о наслеђеном принципу економичне употребе присвојних речи из латинског језика. Присвојна значења углавном се откривају из самог контекста, исто као и референцијалност, те не чуди што се доводе у везу. Српски језик, као и шпански, присвојност обично исказује личним заменицама, мада може да се закључи да је употреба присвојних детерминатива у субјекатским именским изразима учесталија него у осталим синтаксичким функцијама.

Када је реч о падежним суфиксима и о опозицији акузатив/партитивни генитив у објекатској позицији небројивих именица, указали смо на то да обележје одређености није увек дефинишући нити једини фактор који утиче на одабир падежа објекатског појма, те да глаголски аспект, могуће присуство квантификатора као и специфичност именског појма такође утичу на интерпретацију објекатског појма као одређеног или неодређеног.

Линеаризација реченице, такође, може да се наведе као један од показатеља непознате и познате информације у контексту јер је универзална језичка тежња да познату, тематску информацију стави као почетну, а непознату, рематску, да стави као финалну. Међутим, то може да се узме као правило само ако нема других морфосинтаксичких, прозодијских или значењских назнака о другачијем тумачењу.

Остаје да се закључи да се у српском језику обележје (не)одређености добија на основу интерпретације дискурсног статуса именског израза, као и то да слични прагматички параметри утичу и на референцијалну карактеризацију именског израза у шпанском језику, с тим што, за разлику од српског језика, шпански језик поседује одређени члан као експлицитно граматичко средство означавања одређености именског појма. О одређеном члану, његовим

граматикализованим значењима и употребним вредностима биће потанко речи у наредном поглављу.

5. ОДРЕЂЕНИ ЧЛАН И ЊЕГОВА УПОТРЕБА У ШПАНСКОМ ЈЕЗИКУ

У претходном поглављу аргументовали смо да се *проста* одређеност граматикализовала у шпанском језику кроз категорију члана, и да се она исказује кроз обавезну употребу члана коју језик намеће.

О категоријалној природи одређеног члана, такође, већ је било речи. Не претендујући да дубље улазимо у разматрања о природи члана, истаћи ћемо само да питање и даље стоји отворено да ли је члан посебна категорија (Есбосо 1973; ГШКА 2010; Саторе Грау 2000), или је реч о врсти заменице (Бељо 1981), врсти придева (шп. *adjetivos deícticos* 'деиктички придеви'; Вера Лухан 1979-80), или, пак, о једној од именских морфема (Аларкос Љорак 1967; Алсина Франк и Блекуа 2001). Неки аутори иду и даље од тога, па на пример Лопес (1998) чак уводи и нови назив како би истакао специфичну природу члана (шп. *internombre* 'међуименица'), посматрајући га као гранични случај између именице и придева, чиме је и могуће објаснити његово двоструко понашање. Ми бисмо се приклонили мишљењу да је члан засебна категорија чија основна функција јесте актуализација именице уз коју стоји.

Будући да члан у шпанском језику може да допринесе разним значењима именског израза, називи „одређени“ (шп. *definido o determinado*) и „неодређени“ (шп. *indefinido o indeterminado*) обухватају само део онога што је чланом могуће означити, па су због тога непрецизни, често и збуњујући за оне који се на почетку учења страног језика први пут сусрећу с тим појмом. Неки аутори сматрају чак да је одређени члан једини члан у правом смислу речи, док неодређени члан сврставају у неодређене заменичке речи (шп. *indefinidos*) и у бројеве (шп. *numerales*) (Есбосо 1973: 229; Сармјенто и Еспарса 1993: 65). Међутим, вредност облика *un, una, unos, unas* као члана најјасније се исказује кроз генеричку употребу, у којој одређени члан у субјекатској функцији може да буде замењен неодређеним чланом, нпр. *El/Un hombre cauto no acomete empresas superiores a sus fuerzas* 'Опрезан човек зна своје могућности' (в. Саторе Грау 2000: 271-274). Облици *un, una, unos, unas* у шпанском језику, дакле, поред тога што се остварују као број и као неодређена заменица, остварују се и као неодређени члан (Лапеса 2000: 487; Маркос Марин и др. 1998: 130-131).

Ако размотримо дефиницију члана која се наводи у РШКА (1998: 204) –

„врста ненаглашене речи која указује да ли је оно што је означено именицом или поимениченом речју познато или не“ (прев. Г.З.К.), а затим и дефиниција *одређеног члана* - „реч која служи да ограничи екстензију именице на ентитете који су саговорницима већ познати“ (прев. Г.З.К.), постаје јасно да се појам *одређеног* и *неодређеног* своди на прагматичку димензију разликовања концепата *познатог* и *непознатог*. Проблем се додатно компликује јер постоје примери с одређеним чланом који се односе на непознат ентитет, и обрнуто, случајеви у којима је неодређени члан употребљен за ентитет који је познат саговорницима. С тим резонем, Алонсо (1974: 160) наводи примере који илуструју проблематику *познатог* и *непознатог* у дефинисању одређеног и неодређеног члана у шпанском језику: *He visto en la calle a un hombre y a una mujer; el hombre iba furioso y la mujer llorando* 'Видео сам на улици (једног) човека и (једну) жену; човек је ишао бесан а жена је плакала'.

Ако анализирамо употребе одређеног члана у горе наведеном исказу, сложићемо се да се у предлошком изразу *en la calle* 'на улици' не указује на неку познату, одређену улицу, него је у питању концепт улице као отвореног простора насупрот затвореном простору. Додатно, именице *hombre* 'човек' и *mujer* 'жена' непознате су за саговорника и у првом и у другом делу реченице, иако су у првом делу уведене неодређеним чланом, а у другом делу реченице одређеним чланом; дакле, ту није реч о познатом или непознатом, како се наводи у дефиницији члана, него је реч о *начину увођења ентитета у дискурс*, односно скретање пажње на њихову егзистенцију, који се, једном уведени у дискурс, сврставају у *дискурс-познате ентитете* и, сходно томе, употребљавају се с одређеним чланом (Алонсо 1974: 161-162).

Увидевши недовољност семантичког и прагматичког критеријума при објашњењу употребе одређеног члана, поједини граматичари (в. Аларкос Љорак 1967; Алварес Мартинес 1986; Лапеса 1975б) покушали су да систематизују његову употребу на основу синтаксичке функције именског израза чији су саставни део, међутим, ни синтаксичка функција није се показала као довољно поуздан критеријум за употребу односно за изостављање члана.

У циљу јаснијег представљања сложености тематике, навешћемо да субјекатски именски израз уз глагол *gustar* 'допадати се', с једне стране, и *faltar* 'недостајати', с друге, нема исти синтаксички статус јер први глагол захтева обавезну употребу члана у субјекатском именском изразу (*Me gustan *(las)*

películas españolas 'Допадају ми се шпански филмови'), док други допушта обе варијанте, са чланом и без члана (*Me faltan (las) películas españolas* 'Недостају ми шпански филмови'). Разлика у овим примерима огледа се у томе што се првом реченицом постиже само генеричка интерпретација, док у другом примеру можемо да говоримо и о генеричкој и о одређено-специфичној интерпретацији (када је члан употребљен), као и о неодређено-специфичној интерпретацији (када је члан изостављен).

Што се објекатске функције тиче, уз неке глаголе допуштене су све три опције - *quiero café/ quiero un café / quiero EL café* 'хоћу кафу/ хоћу (једну) кафу/ хоћу КАФУ', с тим што би употреба одређеног члана у овом контексту била наглашен, интензиван облик издвајања референта (ОНУ кафу).

С друге стране, афективне глаголе попут *adorar* 'обожавати', *odiar* 'мрзети', одликује обавезно појављивање објекатске именице с чланом, што, опет, прати генеричка интерпретација именског израза, нпр. *adoro *(el) café* 'обожавам кафу', *odio *(el) ruido* 'мрзим буку' и др.

Из наведених примера закључује се да је на првом месту семантика глагола та која утиче на могућност јављања односно изостављања члана у именским изразима у једнини који су аргументи глаголу (*Se apaga la vela* 'Свећа догорева' спрам *Todavía queda (Ø) vela* 'Још има свеће'), али да, такође, утиче и лексички садржај именице, нпр. *Me gusta el vino* 'Допада ми се вино' спрам *Me gusta (Ø) mayo* 'Допада ми се мај', или *quiero (Ø/un/el) café* 'хоћу кафу' али *quiero *(un/el) libro* 'хоћу књигу' (Мартинес Алварес 2000: 300, 303). С друге стране, код именских израза у множини категоријална вредност именицом означеног ентитета довољан је разлог да се субјекатска именица јави сама - *La cosecha la destruyeron (Ø) langostas* 'Летину су уништили скакавци' (Боске 1996: 82).

Поред наведених чинилаца, Боске (1996: 79-80) наводи и именску модификацију као један од одлучујућих фактора могућности јављања именице без члана (*Bosques maravillosos se abrían a nuestro paso* 'Задивљујуће шуме се указаше пред нама' или *Todos los años invitan a investigadores extranjeros* 'Сваке године позову стране истраживаче').

Такође, истиче се и значај информативне структуре исказа, па је фокализација чест разлог јављања именице без члана у превербалној субјекатској или објекатској позицији, нпр. *(Ø) Café no quiero* 'КАФУ не желим', *(Ø) Petróleo no surgió* 'НАФТА није потекла') (Боске 1996: 82, 83).

Алварес Мартинес (1986: 83) након разматрања многобројних чинилаца употребе одређеног члана закључује да је од пресудног значаја говорникова улога у комуникацији, јер је у појединим случајевима сам говорник тај који бира како ће да представи информацију, као познату или као непознату, било да је она саговорнику позната или непозната (*el hacha ha sido enterrada en el desierto* 'секира је закопана у пустињи'; *no hay una luna más clara que la de enero* 'нема светлијег месеца од (оног) јануарског'). То је управо гледиште које заступају и Браун и Јул (енгл. *speaker's topic*) објашњавајући да исцрпност референцијалне карактеризације исказа зависи од напора који говорник уложи у кодирање значења исказа (Браун и Јул 1983: 88).

Из свега наведеног произилази да су многи семантички, синтаксички и прагматички фактори укључени у сагледавање проблематике, те да су концепти *одређено/ неодређено* и *познато/ непознато* претерано уопштени. Такође, синтаксичка улога именског израза и граматичке особености именице донекле могу да објасне употребу члана, али нису, свакако, довољно поуздан фактор те је, посматрано са становишта говорника српског Ј1 који учи шпански као страни језик, потребно подробно описати факторе који утичу на употребу члана али и контексте у којима се употреба остварује.

Не мање битно је и одсуство члана из именског израза, којим, поред традиционално приписаног значења неодређености може, у појединим условима, да се оствари и значење одређености, о чему ће да буде речи на крају поглавља.

5.1. Облици одређеног члана у шпанском језику

5.1.1. Уклопљени и неуклопљени облици одређеног члана

Члан, као што је већ речено, представља граматичку врсту речи, која служи да ограничи екстензију денотата и доприноси референцијалној карактеризацији именског израза (ГШКА 2010: 1023). Систем граматичког члана у шпанском језику састоји се од одређеног (једнина *el, la*; множина *los, las*) и неодређеног члана (једнина *un, una*; множина *unos, unas*), који увек стоје испред именице с којом се слажу у роду и броју и представљају тзв. „уклопљене облике“ (шп. *formas concordadas*) (Алсина Франк и Блекуа 2001: 549).

Одређени члан је, за разлику од неодређеног, фонолошки везан уз именицу па су многи граматичари, поред деиктичког карактера, истицали и његов клитички карактер (в. Алсина Франк и Блекуа 2001), тумачећи га као именску морфему која открива род оних именица које имају исти облик за мушки и женски род, што може да доведе и до промене значења (*el/la orden* 'ред, редослед/наредба, одликовање', *el/la guía* 'водич/водичкиња; приручник', *el/ la capital* 'капитал, новац/главни град', *el/la frente* 'фронт/чело'. Члан има дистинктивну функцију и за граматички број код именица које не додају наставак за множину, нпр. *el/los atlas* 'атлас/атласи', *la/las crisis* 'криза/кризе'. Иако у шпанском језику није редак случај да се на основу члана или неког придевског модификатора открива информација о роду и/ли броју именице, то, свакако, није његова основна функција нити разлог његовог постојања (Гијом 1988; Алварес Мартинес 1986), али, дидактички посматрано, не може се занемарити чињеница да члан у шпанском језику јесте показатељ морфолошких особености именице (ако изузмемо случај аломорфа *el* за женски род једнине), и као такав треба да се пласира у оквиру именског израза.

Поред поменутих облика одређеног члана за мушки и женски род, и за једнину и множину, постоји и одређени члан средњег рода *lo*, који се назива још и „неуклопљени облик“ (шп. *forma no concordada*) јер не постоје именице средњег рода у шпанском језику (Алсина Франк и Блекуа 2001: 549). Средњи род у шпанском језику задржао се само у неким заменичким облицима, тако да облик *lo* има специфичну употребу у односу на остале облике одређеног члана. Разлика у употреби уклопљених и неуклопљених облика јасно се читава на примеру који Саторе Грау (2000: 274) наводи: *El hombre, a lo largo de su vida, es el mismo, pero no es lo mismo* 'Човек, током живота, онај је исти али није исто', при чему се члан *el* у изразу *el mismo* анафорички везује за именицу *hombre*, што није случај и у изразу *lo mismo* који има значење *la misma cosa* 'иста ствар'.

С друге стране, Лопес (1998: 315-317) сматра да разлика између именица уведених облицима *el/la* и именица уведених обликом *lo* не лежи у роду, већ у значењу бројив/небројив, па тако, именски изрази попут *el hueco* 'шупљина' и *el dulce* 'слаткиш' имају обележје бројивог, док изрази *lo hueco* 'оно шупље', *lo dulce* 'оно слатко' имају обележје небројивог. Будући да облик *lo* одудара од осталих облика одређеног члана, посебан пододељак ћемо посветити овом облику и његовој употреби.

5.1.2. Одређени члан средњег рода *lo*

Већ смо поменули да постоје несугласице у тумачењу овог облика, али, будући да је поменути облик обрађен у ГШКА (2010: 1072-1073) као облик одређеног члана, као и у другим савременим релевантним студијама (в. Саторе Грау 2000: 292-295; Гонсалес Калво 2000: 181; Лапеса 2000; Боске и Морено Кабрера 1990), и ми га као таквог наводимо.

Облик *lo* углавном се употребљава да означи укупност ствари, стоји испред речи које могу да имају квалификаторску функцију (придеви, заменице, партицип, предлошки изрази са „*de*“) и поименичава их: *lo verdadero* 'оно истинито', *lo mío* 'оно моје', *lo impreso* 'оно одштампано', *lo mucho* 'све (што/оно)' (Саторе Грау 2000: 293).

Синтаксички посматрано, облик *lo* гради две различите врсте структура, па се тако и разликују две врсте облика *lo*: референцијално или индивидуализирајуће *lo*, и емфатичко или квантификаторско *lo* (ГШКА 2010: 1074).

Референцијално или индивидуализирајуће *lo* уводи именске изразе који означавају неживе специфичне ентитете, чиме би се и разликовали изрази *el alto* 'онај високи' и *lo alto* 'оно високо'. Ако се директно везује за предлошке конструкције, онда се веза остварује предлогом *de*: *lo de aquí* 'оно овдашње', *lo de las mujeres* 'оно женско'. Понекад је, међутим, у фигуративној употреби могуће наћи и друге предлоге, нпр. *Lezama comprendió lo sin salida de esa pesadilla de irrealidades mezcladas* 'Лесама је увидео оно безизлазно у том вртлогу помешаних надреалности' (ГШКА 2010: 1075). Неке од уобичајених примера употребе референцијалног *lo* наводимо у наставку: *Veo que te gusta lo bueno* 'Видим да ти се свиђа оно што је добро', *Lo que quiero es un vaso de vino* 'Оно што желим је једна чаша вина', *Lo que sobrevivió a terremotos, erupciones y saqueos, revela una profunda originalidad, simbiosis de lo español y de lo indígena* 'Оно што је претекло од земљотреса, ерупција и напада, одише једном дубоком оригиналношћу, мешавином шпанског и домородачког' (ГШКА 2010: 1074).

Насупрот њему, емфатичко или квантификаторско *lo* обично се тумачи као квантификатор придевског или прилошког степена и уводи зависну реченицу са *que*, нпр. *¡Lo raro que es este hombre!* '(Каквог) Чудног ли човека', *Estaba asombrada de lo fácil que resultaba el trabajo* 'Била је зачуђена како лако се одвијао посао', *Sabemos lo difíciles que han sido los últimos días para ustedes* 'Знамо колико

тешки су вам били ови последњи дани', *Siempre volvían contando lo maravillosamente bien que se lo habían pasado* 'Увек су се враћали с причом како задивљујуће добро су се провели' (ГШКА 2010: 1074). Неки аутори (Боске и Морено Кабрера 1990; Лапеса 2000а; Саторе Грау 2000) наводе ово значење *lo* као интензивно *lo*, чија је основна функција да истакне до максимума квалитет означеног својства: *No se había dado cuenta de lo arrugada que tenía la cara* 'Није била свесна како наборано лице је имала' (Саторе Грау 2000: 294).

Док референцијално *lo* намеће средњи род целој синтагми у оквиру које се јавља (*lo extraño de la situación* 'оно чудно у тој ситуацији', *lo absurdo de sus ocurrencias* 'оно апсурдно у његовим резмишљањима'), емфатичко *lo* је квантификатор који не омета слагање придева у роду и броју с управном именицом у другом делу реченице (*lo extraña que era la situación* 'како чудна је била та ситуација', спрам *lo absurdas que resultaban sus ocurrencias* 'како апсурдна су била његова резмишљања') (ГШКА 2010: 1074).

Поменули смо да референцијално *lo* уводи именске изразе који означавају неживе одређене ентитете који могу начелно да се реализују у три варијанте:

- Апсолутној (шп. *absoluta*): *No le gusta lo salado* 'Не допада јој се слано' *No me gusta lo que haces* 'Не допада ми се то што радиш'
- Партитивној (шп. *relativa o partitiva*): *Lo difícil del curso es el comienzo* 'Тежи део курса је сам почетак'.
- Атрибутивно-квантификаторској (шп. *atributiva cuantificada*): *Lo difícil del curso lo hizo abandonar* 'Тежина курса га је натерала да одустане', *Hasta el profesor admitió lo difícil de ese problema* 'Чак је и професор признао сложеност тог проблема'.

Није у свим случајевима могуће с прецизношћу утврдити о којој употреби је реч, па се апсолутна и партитивна употреба могу преклапати, а што се тиче квантификаторске природе облика *lo*, ту може бити речи или о врло високом или врло ниском степену означеног својства.

Облик *lo* могуће је наћи и као партитивну коду суперлатива *Esa chica es de lo más raro que he visto* 'Ова девојчица је нешто најчудније што сам видела', *Es una película de lo más divertido que he visto últimamente* 'То је један филм занимљивији од свега што сам скоро гледала' (ГШКА 2010: 1081). Разлика између подвучених именских израза и „уклопљених“ именских израза (*una chica de las*

más raras, una película de las más divertidas), састојала би се у томе што референт именског израза с *lo* обухвата све елементе са својством *чудног*, као и све забавне ствари, не само филмове, што би био случај са уклопљеним именским изразом (ГШКА 2010: 1081).

Што се значења тиче, широк је спектар који може да буде обухваћен референцијалним *lo*: квалитет означен придевом (*lo gracioso* 'оно шалливо/љупко', *lo raro* 'оно чудно', *lo grave* 'оно страшно'), предмети (*lo que has comprado* 'оно што си купио'), апстрактне појаве (*lo falso* 'оно погрешно', *hay que hacer lo correcto* 'треба урадити оно право'), места (*desde lo alto del rascacielos* 'с врха небодера'), догађаји (*lo sucedido ayer* 'оно што се догодило јуче'), количину (*lo llovido* 'колико кише се испадало'), начин (*a lo inglés* 'на енглески начин') и др. (ГШКА 2010: 1076, 1077).

Обликом *lo* употребљеним уз партицип могуће је исказати и реченичне садржаје (*lo afirmado por el presidente en la reunión* 'оно што је председник потврдио на састанку', *lo leído* 'оно што је прочитано', *lo sucedido* 'оно што се догодило'), исто као и обликом *lo* и зависном именичком или зависном односном реченицом (*Lo que te han hecho es imperdonable* 'То што су ти урадили је неопростиво', *Lo de que se vaya a ir no me lo creo* 'У то да ће да оде не верујем') (ГШКА 2010: 1076).

Имајући у виду да у шпанском језику не постоје именице средњег рода, именски изрази уведени са *lo* не могу да остварују директне кореференцијалне везе с именским претечама, али, с друге стране, апстрактна природа садржаја који означавају дозвољава им да се помоћу асоцијативне анафоре повежу са претходно исказаним реченичним садржајима. Нарочито погодни за ту употребу су именски изрази *lo anterior* 'оно претходно', *lo dicho* 'оно речено', *lo cual* 'оно које', *lo propio* 'оно типично', *lo mismo* 'оно исто' (ГШКА 2010:1082). Више о анафоричким и другим употребама одређеног члана *lo* навешћемо у делу који се тиче употребе одређеног члана.

5.1.3. Предлози и одређени члан: сажети облици *al* и *del*

Поред поменутих уклопљених и неуклопљених облика за одређени члан, особеност одређеног члана у шпанском језику је и то што у комбинацији с појединим предлозима гради сажете облике.

У савременом шпанском језику само су предлози *a* и *de* задржали сажете облике док је у средњовековном шпанском спајање предлога и одређеног члана у мушком роду једнине била уобичајена појава (*col, contral, desdel, fastal, poral, sobrel*) (ГШКА 2010: 1039-1040). Сажети облици називају се још и *амалгаме* и *конгломерати*, и представљају, дакле, спој предлога *a* или *de*, и одређеног члана у мушком роду једнине (*voy al parque* 'идем у парк', *el último año del siglo pasado* 'последња година прошлог века') (ГШКА 2010: 1040).

До сажимања не долази код властитих имена (називи земаља, места, установа, часописа, књижевних дела и сл.) која имају члан као саставни део, односно код којих се члан пише великим словом. Будући да представљају саставни део властитог имена, пожељно је у транскрипцији на српски језик оставити члан (в. Бељић 2013), на пример: *la larga noche de El Escorial* 'дуга ноћ у Ел Ескоријалу', *ir a El Retiro* 'ићи у Ел Ретиро', *ir a El Salvador* 'ићи у Ел Салвадор', *el suplemento dominical de El País* 'недељни додаток Ел Паиса' (ГШКА 2010: 1040). У неким примерима, будући да се цео назив преводи, очување члана у преводу ипак није могуће: *una página de El camino de Miguel Delibes* 'једна страница Пута Мигела Делибеса', *el autor de El árbol de la vida* 'аутор Дрвета живота'.

Насупрот називима који садрже одређени члан као саставни део имена, постоје и називи уз које се члан јавља општитивно и пише се малим словом, и у таквим примерима долази до спајања предлога *a* и *de* с одређеним чланом, а у преводу члан изостаје. Такав је случај с неким топонима: *regresan al Perú/al Uruguay/al Chile/al Paraguay* 'враћају се у Перу/ Уругвај/ Чиле/ Парагвај'; *la región del Bierzo* 'област Бјерсо', *la provincia del Chaco* 'покрајина Ћако', *viaje al Río de la Plata* 'пут у Рио де ла Плату', *visita al Aconcagua* 'посета Аконкагви', *vientos del Pacífico* 'ветрови Пацифика'; *Boletín Oficial del País Vasco* 'Службени гласник Баскије'; затим, испред надимака и псеудонима особа који се јављају са чланом: *del Greco* 'од Грека', *del Libertador* 'од Ослободиоца'²⁴; као и испред скраћених, популарно прихваћених, назива књижевних и других уметничких дела: *del Quijote* 'од Кихотеа', *del Lazarillo* 'од Ласариља' (ГШКА 2010: 1040-1041).

---

²⁴ Мисли се на Симона Боливера Ослободиоца.

Треба поменути да и јављање било којег интерпункцијског знака између предлога и одређеног члана аутоматски спречава сажимање: *una referencia a (el caso de) Timor Oriental* 'помињање (случаја) Источног Тимора', *el nombre de „el escándalo de Lucerna“* 'назив „скандал у Лусерни“' (ГШКА 2010: 1041).

Занимљиво је и то да се у шпанском језику два контрахована облика могу јавити заједно када се управна именица изостави (*Vino un coche a recogerme de parte del del bigotito* 'Неки ауто, послат од стране **онога** с брчићима, наишао је да ме покупи', *Rhomberg reía con el color del rubor sumado al del vino* 'Ромберг се смејао додавши руменило од стида **ономе** од вина'); друга могућност је да се прва од две амалгаме остави без сажимања, као што је био случај у класичном шпанском (*tasan el valor de la mercadotecnia por encima de el del marco institucional* 'утврђују маркетиншку вредност преко **оно** јавно прописане') (ГШКА 2010: 1042). Из примера се може закључити да се члан који се односи на изостављену именицу обично преводи показном заменицом у српском језику, најчешће у анафорској употреби (*оном од вина, оне јавно прописане*), што смо већ поменули и у делу о показним заменицама у српском језику.

5.2. Функције одређеног члана у шпанском језику

Одређеном члану у шпанском језику приписује се више различитих функција, али његова основна функција, због које је и настао, јесте **актуализација** именице уз коју стоји, односно разликовање референцијалног од неререфицијалног, као и разликовање дискурс-познатих од дискурс-непознатих ентитета (ГШКА 2010: 1023; Саторе Грау 2000: 276, 281-282). У претходном поглављу предочили смо значења која могу да се искажу употребом одређеног члана испред именице, па смо поред анафоричког и остензивног (деиктички неутралног) упућивања на ентитет навели и генеричку интерпретацију именског израза која се остварује у шпанском језику само уз помоћ категорије одређеног члана (у извесном броју контекста и уз помоћ неодређеног члана).

Поред тога, члан као зависан елеменат у оквиру именског израза **указује на категорију граматичког рода и броја именице** уз коју стоји, мада се не може тврдити да је члан ексклузивни носилац те информације. У неким случајевима придевски модификатор је тај који даје коначну информацију о роду именице: *el*

águila blanca 'бели орао' или *el hacha afilada* 'наоштрена секира' (Алварес Мартинес 1986: 72).

Чланом се, према Крамском (1972: 13-69), могу испољавати и такозване **фосилизоване** функције члана, које не остављају могућност избора, па се на тај начин нека властита имена (земаља, градова и сл.) увек употребљавају са чланом, или се члан лексикализовао у оквиру идиоматских израза. Јасно је да ту не можемо говорити о већој или мањој одређености именског израза, већ је реч о специфичном историјском развоју који је оставио такве последице на употребу именице са чланом или без њега.

Члану се, такође, приписује још једна веома значајна функција, о којој се доста полемисало (в. Саторе Грау 2000: 276-281), а то је **поименичавање неименских елемената** испред којих се јавља. Једно од одрживих компромисних решења за ту функцију члана јесте становиште да је члан испред придева или партиципа само показатељ поименичавања; дакле, члан не поименичава већ стоји испред именица или других речи које, претрпевши процес рекатегоризације, могу да функционишу као именице: *Daniel entró en una pastelería y compró unos dulces. Los dulces estaban deliciosos* 'Данијел је ушао у посластичарницу и купио слаткише. Слаткиши су били изврсни'; *María puso macetas en el espacioso hueco de la escalera* 'Марија је ставила саксије у пространу шупљина степеништа' (Саторе Грау 2000: 280-281). Придеви из наведених примера не дозвољавају степеновање, које је одлика придева, већ се понашају као именице, јављајући се уз придевску модификацију (*el espacioso hueco* 'пространа шупљина').

Члан је, дакле, у горе наведеним примерима детерминатор, а о његовој транспозиторској функцији не може аргументовано да се говори јер постоје примери у шпанском језику у којима су придеви и партиципи поименичени а стоје без члана: *excusas de mal pagador* 'изговори лошег платише', *socorrer a menesterosos* 'помоћи угроженима' (Саторе Грау 2000: 280).

Другачији случај биле би конструкције у којима члан стоји испред предлошких израза, односних реченица, али и придева који нису поименичени (допуштају степеновање и прилошку модификацију), нпр. *el de gafas* 'онај с наочарима', *el de ayer* 'онај од јуче', *el que arregló la radio* 'онај који је поправио радио', *lo importante* 'оно важно', *lo que tú digas* 'оно што ти кажеш' (Саторе Грау 2000: 281). Примери попут горе наведених, *el dulce* и *el hueco*, могу да се уврсте и у ову групу али задржавају типично придевско понашање, нпр. *¿Qué pimentón*

quieres, el dulce o el picante? -El más dulce que tengas 'Какву паприку желиш, слатку или љуту?' -Најслађу коју имаш', или - *¿Qué ladrillos prefieres, los huecos o los macizos?* 'Које цигле желиш, шупље или пуне?' (Саторе Грау 2000: 281). Члан у наведеним примерима анафорички указује на именицу из саговорницима познатог дискурса, и будући да је именица изостављена, члан преузима функцију управног члана именског израза, што је увек случај с обликом *lo*; исто тако, члан представља антецедент одговарајућим односним заменицама и прилозима.

У наставку поглавља бавимо се, управо, наведеним значењима и функцијама које се остварују употребом одређеног члана у шпанском језику, али и значењима које се постижу његовим одсуством из именског израза.

5.3. Одређени члан као показатељ граматичког рода и броја именице: дидактичка перспектива

Члан као зависни део именског израза увек зависи од именице уз коју стоји, као и остали именички пред- и постмодификатори те на тај начин рефлектује морфолошке особености именице, њен род и број, што је од нарочитог значаја код именица које имају само један облик којим исказују оба рода или оба граматичка броја. Овом приликом хтели бисмо да укажемо, претежно из дидактичких разлога, на проблеме слагања конституената именског израза у роду и броју с управном именицом, те да предложимо неке од начина пласирања именског израза у настави шпанског као J2. Шире посматрано, ти проблеми дотичу, свакако, обраду члана као учесталог именског пратиоца који, поред актуализације и референцијалне карактеризације, служи и као показатељ морфолошких карактеристика именице.

5.3.1. Члан као родно осетљив модификатор

У шпанском језику традиционално се разликују мушки и женски граматички род што, уствари, одражава разлику између мушког и женског пола; мушки граматички род именице у шпанском језику представља необележену форму која у означавању живих бића обухвата како припаднике мушког пола тако и целу врсту неовисно од пола (Гонсалес Калво 2000: 182). Тај принцип, да се једним делом целине представи целина, довео је и до разликовања двородних

именица и епигена, које имају специфично синтаксичко понашање, будући да је при актуализовању именице потребно и дати информацију о полу референта, али не кроз именичку флексију (јер је поменуте именице немају), већ кроз родно осетљиве модификаторе (Гонсалес Калво 2000: 181).

Морфолошки посматрано, именицама мушког рода у шпанском језику приписује се наставак *-o* јер већина именица које се односе на особе или бића мушког пола завршавају на поменути самогласник, док уобичајени наставак за именице женског рода представља морфема *-a* (Гонсалес Калво 2000: 182). На тај начин, опозиција мушког и женског пола исказује се кроз граматички род углавном наставцима *-o* спрам *-a* (*el abuelo/la abuela* 'деда/баба', *el compañero/la compañera* 'цимер/цимерка', *el chico/la chica* 'дечак/ девојчица', *el novio/ la novia* 'вереник/ вереница', *el tío/ la tía* 'стриц/ стрина'; *el gato/ la gata* 'мачор/мачка', *el perro/ la perra* 'пас/куја' и др.). Ако изузмемо именице у којима се подударaju пол референта и граматички род, код именица које означавају нежива бића нема формуле ни логике која може да буде од помоћи при одређивању рода именице. Па тако, поред већинског броја именица мушког рода које завршавају на *-o*, у шпанском језику постоје, додуше не тако бројне, именице женског рода с поменутим наставком (*la mano* 'рука', *la libido* 'либидо'). Веома често је реч о скраћеним облицима именица које у пуном облику завршавају типичним наставком за женски род али скраћивањем добијају наставак *-o*, баш као у следећим примерима: *la foto(grafía)* 'фотографија', *la moto(cicleta)* 'мотоцикл', *la disco(teca)* 'диско(тека)', *la radio(difusión)* 'радио(дифузија)', *la polio(miелitis)* 'дечја парализа', *la quimio(terapia)* 'хемотерапија', *la dinamo (máquina)* 'динамо-машина'. Некад имамо случај да су речи пореклом из других, сродних језика, који имају другачију парадигму морфема за граматички род, нпр. *la nao*²⁵ 'брод' или *la seo* 'катедрала' (ГШКА 2010: 90-91).

Насупрот наставку *-o*, који је типичан наставак за именице мушког рода, и који се само у десетак случајева јавља као наставак за женски род, наставак *-a* знатно чешће налазимо уз именице мушког граматичког рода, иако се наводи као типичан наставак за именице женског рода у шпанском језику.

---

²⁵ Речи *la nao* (*la nave*) и *la seo* (*la iglesia catedral*) пореклом су из каталонског језика и у кастиљанском су се одомаћиле као именице женског рода; *la seo* се углавном користи у Каталонији и Арагону (ГШКА 2010: 91).

У циљу дидактизације граматичких садржаја који се тичу слагања конституената у оквиру именског израза у шпанском језику, у наставку табеларно представљамо, углавном бирајући именице према ГШКА (2010: 89-94) и Гонсалес Калво (2000), примере дидактички осмишљених именских израза, онакви какви треба да буду заступљени у оквиру граматичких садржаја наставе шпанског језика. Идеја је да се именски израз даје у проширеном облику, у нашем случају уз одређени члан и придев, с циљем да се студенти Ј2 навикну на чињеницу да у шпанском језику именица углавном иде уз одговарајући премодификатор, као и то да се скрене пажња на слагање у роду и броју конституената унутар именског израза, које често представља проблем у почетним фазама учења шпанског, али и на вишим нивоима овладавања шпанским (в. Рубињони Стругар 2014).

У табели која следи наводимо честе завршетке именица у шпанском језику, заједно с дидактизованим примерима именских израза. На првом месту су приказани поменути самогласнички наставци *-a* и *-o*, а потом дајемо и примере за остале самогласничке завршетке, као и за најчешће сугласнике којима именице завршавају (*-l*, *-r*, *-s*, *-z*, *-y*, *-án*, *-en/-én*, *-on/-ón*, *-ción/-sión/-xión*).

Наставак	Именице мушког рода	Именице женског рода
-a	<i>el día precioso</i> 'предивни дан' <i>el mapa político</i> 'политичка мапа' <i>el planeta rojo</i> 'црвена планета' <i>el sofá antiguo</i> 'стара софа' <i>el cometa observado</i> 'уочена комета' <i>el aroma profundo</i> 'јаки мирис' <i>el clima árido</i> 'сува клима' <i>el dilema ético</i> 'морална дилема' <i>el dogma religioso</i> 'верска догма' <i>el fonema fricativo</i> 'фрикативна фонема (ређе фонем)' <i>el idioma serbio</i> 'српски језик' <i>el morfema flexivo</i> 'флективна морфема (ређе морфем)' <i>el poeta amoroso</i> 'љубавна песма' <i>el problema dado</i> 'дати проблем' <i>el tema literario</i> 'књижевна тема' <i>el trauma psicológico</i> 'психичка траума'	<i>la silla alta</i> 'висока столица' <i>la mesa puesta</i> 'постављени сто' <i>la goma elástica</i> 'ластиш' <i>la belleza eterna</i> 'вечна лепота' <i>la alarma despertadora</i> 'будилник' <i>la asma leve</i> 'блажи облик астме' <i>la broma ingenua</i> 'безазлена шала' <i>la toma abusiva de alcohol</i> 'прекомерни унос алкохола'
-o	<i>el libro más vendido</i> 'најпродаванија књига' <i>el plato lleno</i> 'пуни тањир' <i>el zapato roto</i> 'поцепана ципела' <i>el odio exagerado</i> 'прекомерна мржња'	<i>la mano derecha</i> 'десна рука' <i>la libido inhibida</i> 'потиснути либидо' <i>la radio española</i> 'шпански радио' <i>la foto artística</i> 'уметничка фотографија' <i>la moto acuática</i> 'скутер' <i>la disco flotante</i> 'дискотека-сплав'

-o	<p><i>el fuego eterno</i> 'вечна ватра' <i>el río revuelto</i> 'мутна река' <i>el barrio cercano</i> 'оближња четврт' <i>el bolso nuevo</i> 'нова торба'</p>	<p><i>la quimio intravenosa</i> 'интравенозна хемотерапија'</p>
-e, -é	<p><i>el viaje largo</i> 'дугачки пут' <i>el diente canino</i> '(зуб) очњак' <i>el perfume embriagador</i> 'омамљујући мирис' <i>el monte más alto</i> 'највиша планина' <i>el equipaje necesario</i> 'потребни пртљаг' <i>el tomate maduro</i> 'зрели парадајз' <i>el aceite virgen</i> 'девичанско уље' <i>el vinagre balsámico</i> 'сирће балзамико' <i>el valle ancho</i> 'широка долина' <i>el romance pasajero</i> 'пролазна романса' <i>el deleite completo</i> 'потпуно уживање' <i>el café amargo</i> 'горка кафа' <i>el té negro</i> 'црни чај'</p>	<p><i>la fe eterna</i> 'вечита вера' <i>la gente</i>²⁶ <i>buena</i> 'добри људи' <i>la leche fría</i> 'хладно млеко' <i>la liebre blanca</i> 'бели зец' <i>la nave capitana</i> 'брод предводник' <i>la nieve perpetua</i> 'вечни снег' <i>la serie televisiva</i> 'телевизијска серија' <i>la consonante sonora</i> 'звучни сугласник'</p>
-i, -í	<p><i>el safari fotográfico</i> 'фотографски сафари' <i>el sari bordado en oro</i> 'сари обрубљен златом' <i>el alhelí aromático</i> 'ароматични шебој' <i>el carmesí vivo</i> 'јака тамноцрвена' <i>el curí puro</i> 'чист кари' <i>el jabalí europeo</i> 'европска дивља свиња' <i>el rubí rojo</i> 'црвени рубин'</p>	<p><i>la metrópoli española</i> 'шпанска престоница'</p>
-u, -ú	<p><i>el espíritu libre</i> 'слободни дух' <i>el ímpetu virtuoso</i> 'добра нарав' <i>el bambú gigante</i> 'гигантски бамбус' <i>el cebú indio</i> 'индијско говече' <i>el champú seco</i> 'шампон за суво прање' <i>el menú diario</i> 'дневни мени' <i>el ñandú cordillerano</i> 'амерички ној'</p>	<p><i>la tribu africana</i> 'афричко племе'</p>
-l	<p><i>el sol naciente</i> 'излазеће сунце' <i>el animal amansado</i> 'укуроћена животиња' <i>el cristal oscuro</i> 'тамни кристал' <i>el hotel barato</i> 'јефтине хотел' <i>el pastel rico</i> 'укусни колач' <i>el tribunal supremo</i> 'врховни суд' <i>el girasol peruano</i> 'перуански сунцокрет'</p>	<p><i>la sal marina</i> 'морска со' <i>la cal apagada</i> 'гашени креч' <i>la col lombarda</i> 'љубичасти купус' <i>la catedral majestuosa</i> 'величанствена катедрала' <i>la piel morena</i> 'препланула кожа' <i>la miel sabrosa</i> 'укусни мед'</p>

²⁶ Именица је проблематична јер поред разлике у роду, у шпанском именица *gente* има само облик за једину, док у српском језику само за множину (људи), те је најчешћа грешка код ученика шпанског као J2, уствари, грешка у броју.

-l	<i>el manantial saludable</i> 'лековити извор'	
-án	<i>el primero deán</i> 'први декан' <i>el chamán indio</i> 'индијански шаман' <i>el imán negro</i> 'црни магнет'	
-en,-én	<i>el bien irrenunciable</i> 'неотуђиво добро' <i>el examen final</i> 'завршни испит' <i>el tren rápido</i> 'брзи воз' <i>el polen volandero</i> 'распршени полен' <i>el volumen alto</i> 'јаки звук' <i>el andén desierto</i> 'напуштени перон' <i>el rehén herido</i> 'рањени талац'	<i>la sien izquierda</i> 'лева слепочница'
-on,-ón	<i>el ron blanco</i> 'бели рум' <i>el son cubano</i> 'кубански сон' <i>el casacarón duro</i> 'тврда љуска' <i>el biberón esterilizado</i> 'стерилисана флашица' <i>el bombón helado</i> 'сладолед с чоколадном глазуrom' <i>el dragón lanzallamas</i> 'змај који бљује ватру' <i>el último vagón</i> 'последњи вагон'	
(углавном именице мушког рода)		
-ción, -sión, -xión		<i>la canción amorosa</i> 'љубавна песма' <i>la nación mexicana</i> 'мексичка нација' <i>la fracción religiosa</i> 'верска фракција' <i>la edición limitada</i> 'лимитирана едиција' <i>la evolución humana</i> 'људска еволуција' <i>la polución aérea</i> 'ваздушно загађење' <i>la solución adecuada</i> 'одговарајуће решење' <i>la emancipación femenina</i> 'женска еманципација' <i>la comisión encargada</i> 'надлежна комисија' <i>la emisión continua</i> 'континуирано емитовање' <i>la misión imposible</i> 'немогућа мисија' <i>la omisión involuntaria</i> 'невољно изостављање' <i>la reflexión crítica</i> 'критичко размишљање' <i>la conexión inalámbrica</i> 'бежична веза'
(именице женског рода)		
-r	<i>el manjar exquisito</i> 'веома укусно јело' <i>el licor espeso</i> 'густа течност' <i>el rigor ascético</i> 'аскетска строгост' <i>el valor económico</i> 'економска вредност' <i>el vigor físico</i> 'физичка снага'	<i>la labor blanca</i> 'везење (бели рад)' <i>la flor solitaria</i> 'усамљени цвет'

-s	<i>el país vecino</i> 'суседна земља' <i>el análisis detallado</i> 'детална анализа' <i>el énfasis didáctico</i> 'дидактичко наглашавање' <i>el autobús urbano</i> 'градски аутобус' <i>el traspíes inesperado</i> 'ненадано посрнуће' <i>el oasis político</i> 'политичка оаза'	<i>la caries dentaria</i> 'зубни каријес' <i>la tesis científica</i> 'научна теза' <i>la tos gruesa</i> 'јаки кашаљ' <i>la dosis desmesurada</i> 'прекомерна доза' <i>la apendicitis crónica</i> 'хронична упала слепог црева' <i>la catarsis completa</i> 'потпуна катарза'
-z	<i>el arroz blanco</i> 'бели пиринач' <i>el avestruz negro</i> 'црни ној' <i>el maíz transgénico</i> 'генетски модификован кукуруз' <i>el disfraz divertido</i> 'забавна маска' <i>el pez gordo</i> 'велика риба' <i>el juez encargado</i> 'именовани судија'	<i>la primera vez</i> 'први пут' <i>la paz interna</i> 'унутрашњи мир' <i>la voz bronca</i> 'храпави глас' <i>la raíz latina</i> 'латински корен' <i>la perdiz blanca</i> 'бела јаребица'
-y	<i>el rey Mago</i> 'Свети краљ' <i>el jersey regalado</i> 'поклоњени џемпер' <i>el buey manso</i> 'припитомљено говече' <i>el gay liberado</i> 'декларисани геј'	<i>la ley promulgada</i> 'изгласани закон' <i>la grey cristiana</i> 'хришћанско стадо'

Табела 3. Дидактизација обраде именског израза у шпанском језику с нагласком на именички завршетак и на употребу одређеног члана као родно осетљивог модификатора.

	Мушки род	Женски род
Дани у недељи	<i>el lunes próximo</i> 'следећи понедељак' <i>el Viernes Santo</i> 'велики петак'	
Месеци у години	<i>el enero en que nos conocimos</i> 'јануар у ком смо се упознали' <i>el abril lluvioso</i> 'кишни април'	
Године и векови	<i>el 98</i> 'деведесет и осма' <i>el 2000</i> 'двехиљадита' <i>el XX</i> 'двадесети век'	
Стране света	<i>el este</i> 'исток' <i>el sur</i> 'југ' <i>el occidente</i> 'запад'	
Бројеви	<i>el tres</i> 'три' <i>el mil</i> 'хиљаду' <i>el cien</i> 'сто' ²⁷	
Сати		<i>la una y media</i> 'пола два' <i>las seis</i> 'шест сати'
Боје	<i>el blanco</i> 'бела' <i>el azul</i> 'плава' <i>el gris</i> 'сива' <i>el marrón</i> 'браон', АЛН: <i>el rosa</i> 'розе' <i>el naranja</i> 'наранџаста' <i>el violeta</i> 'љубичаста'	

²⁷ Да напоменемо да лексема *cien* остварује и друго значење у женском роду: *la cien* 'слепочица'.

Језици	<i>el español</i> 'шпански' <i>el inglés</i> 'енглески' <i>el serbio</i> 'српски'	
Метали	<i>el oro</i> 'злато' <i>el cobre</i> 'бакар' <i>el hierro</i> 'гвожђе' <i>el rodio</i> 'родијум'	<i>la plata</i> 'сребро'
Музичке ноте	<i>el do</i> 'до' <i>el re</i> 'ре' <i>el sol</i> 'со'	
Слова		<i>la a</i> '(слово) а' <i>la hache</i> '(слово) х' <i>la eñe</i> '(слово) њ' <i>la alfa</i> 'алфа' <i>la omega</i> 'омега'
Ветрови	<i>el siroco</i> 'југо' <i>el huracán</i> 'ураган' <i>el ciclón</i> 'циклон' <i>el maestral</i> 'маестрал'	<i>la tramontana</i> 'северац'
Валуте	<i>el euro</i> 'евро' <i>el dólar</i> 'долар' <i>el bolívar</i> 'боливар' <i>el peso</i> 'песо' <i>el rublo</i> 'рубља' <i>el yuan</i> 'јуан' <i>el dracma</i> 'драхма' али и →	<i>la libra</i> 'фунта' <i>la leva</i> 'лев' <i>la peseta</i> 'песета' <i>la dracma</i> 'драхма'

Табела 4. Дидактизација употребе одређеног члана уз семантички груписане заједничке именице претежно мушког или претежно женског граматичког рода (према ГШКА 2010: 123).

На крају ћемо још додати да поименичене речи у шпанском језику увек користе мушки облик за члан, нпр. *el andar pausado* 'испрекидани ход', *el sí de las niñas* 'девојачко да', *el pro y el contra* 'за и против', итд.

5.3.1.1. Критеријално двородне именице у шпанском језику

Критеријално двородне именице (шп. *sustantivos comunes en cuanto al género*) се односе на именице које имају један облик за оба пола која разликују а та разлика се исказује синтаксички кроз употребу родно осетљивих модификатора уз именицу, члана, придева и др. (в. Пишковић 2010). Дакле, критеријум за разликовање граматичког рода код ових именица је пол референта на кога указују.

У ову групу убрајамо именице које упућују на особе, на њихове професије, активности, као и на личне особине појединаца:

Наставак	Критеријално двородне именице
-A	<i>el/la astronauta</i> 'астронаут/астронауткиња' <i>el/la búrocrata</i> 'бирократа/бирократкиња' <i>el/la demócrata</i> 'демократа/демократкиња' <i>el/la políglota</i> 'полиглота/полиглоткиња' <i>el/la psicópata</i> 'психопата/психопаткиња' <i>el/la centinela</i> 'стражар/стражарка' <i>el/la jerarca</i> 'управник/управница' <i>el/la hortera</i> 'сељачина' <i>el/la pasota</i> 'индиферентна особа' <i>el/la pelma</i> 'давеж/давешкиња'
-ISTA:	<i>el/la artista</i> 'уметник/уметница' <i>el/la automovilista</i> 'аутомобилист/аутомобилисткиња' <i>el/la dentista</i> 'зубар/зубарка' <i>el/la modista</i> 'модиста/модистикиња' <i>el/la pianista</i> 'пијанист/пијанисткиња' <i>el/la taxista</i> 'таксиста/таксисткиња' <i>el/la turista</i> 'турист/туристкиња'
-ÍA:	<i>el/la guía</i> 'водич/водичкиња' <i>el/la policía</i> 'полицајац/полицајка' <i>el/la vigía</i> 'светионичар/светионичарка'
-IDA:	<i>el/la homicida</i> 'убица' <i>el/la suicida</i> 'самоубица'
-E:	<i>el/la conserje</i> 'домар/домарка' <i>el/la cónyuge</i> 'супруг/супруга' <i>el/la detective</i> 'детектив/детективка' <i>el/la extraterrestre</i> 'ванземаљац/ванземаљка' <i>el/la hereje</i> 'јеретик/јереткиња' <i>el/la intérprete</i> 'тумач/тумачкиња' <i>el/la partícipe</i> 'деоничар/деоничарка' <i>el/la pobre</i> 'сиротан/сиротица' <i>el/la ponente</i> 'излагач/излагачица'
-NTE	<i>el/la amante</i> 'љубавник/љубавница' <i>el/la cantante</i> 'певач/певачица' <i>el/la cliente</i> 'клијент/клијенткиња' АЛИ и → <i>la clienta</i> 'клијенткиња' <i>el/la comandante</i> 'комадант/комаданткиња' <i>el/la delincuente</i> 'преступник/преступница' <i>el/la estudiante</i> 'студент/студенткиња' <i>el/la gerente</i> 'управник/управница' <i>el/la presidente</i> 'председник/председница', АЛИ и <i>la presidenta</i> 'председница'

-NTE	<i>el/la representante</i> 'представник/представница' <i>el/la traficante</i> 'шверцер/шверцерка' <i>el/la viajante</i> 'трговачки путник/ трговачка путница'
-O	<i>el/la cabo</i> 'наредник/наредница' <i>el/la contralto</i> 'алтист/алтисткиња' <i>el/la miembro</i> 'члан/чланица' <i>el/la modelo</i> 'манекен/манекенка' <i>el/la sargento</i> 'поручник/поручница' <i>el/la soldado</i> 'војник/војникиња' <i>el/la soprano</i> 'сопран/сопранка' <i>el/la testigo</i> 'сведок/сведокиња'
-AL ²⁸ , -EL	<i>el/la comensal</i> 'штићеник/штићеница' <i>el/la corresponsal</i> 'дописник/дописница' <i>el/la heterosexual</i> 'хетеросексуалац/ хетеросексуалка' <i>el/la industrial</i> 'индустријалац/индустријалка' <i>el/la profesional</i> 'професионалац/професионалка' <i>el/la general</i> 'генерал/генералка' <i>el/la coronel</i> 'пуковник/пуковница'
-R	<i>el/la auxiliar</i> 'помоћник/помоћница' <i>el/la canceller</i> 'канцелар/канцеларка' <i>el/la mártir</i> 'мученик/мученица' <i>el/la mercader</i> 'трговац/трговк(ињ)а' <i>el/la prócer</i> 'великодостојник/ великодостојница'
-S, -Z	<i>el/la lavacoches</i> 'перач/перачица аутомобила' <i>el/la mandamás</i> 'господар/господарка' <i>el/la papanatas</i> 'наивчина' <i>el/la pelagatos</i> 'беспосличар/беспосличарка' <i>el/la portavoz</i> 'представник/представница' <i>el/la viejales</i> 'старац/старица'

Табела 5. Критеријално двородне именице у шпанском језику (према ГШКА 2010: 98-109)

Треба поменути да често, услед фигуративне употребе именица, у именском изразу налазимо промењен род именице, који уствари одражава пол особе о којој се говори, нпр. *EL rata de tu jefe* 'онај пацов од твога шефа', *EL gallina²⁹ de mi hermano* 'она кукавица од мога брата' (ГШКА 2010: 110).

²⁸ Постоје речи које завршавају истим наставком а ипак имају наставак -a за женски род, на пример *el colegial/la colegiala* 'школарац/школарка', *el concejal/ la concejala* 'одборник/ одборница', *el fiscal /la fiscal* 'јавни тужилац/јавна тужитељка'.

²⁹ Именица *gallina* 'кокошка' је именица женског рода у шпанском језику.

5.3.1.2. Двородне именице у шпанском језику

У српском језику, као и у шпанском, постоји мали број именица, двородне именице (шп. *sustantivos ambiguos en cuanto al género*), које означавају неживо и варирају у роду без промене значења, на пример *maj/ma* бол (в. Мразовић 2009: 232).

У шпанском језику постоје именице које се користе истовремено и у мушком и у женском роду указујући на исти ентитет, неживе природе, а примери би били следећи: *el/la armazón* 'арматура', *el/la arte* 'уметност', *el/la azúcar* 'шећер', *el/la interrogante* 'непознаница', *el/la maratón* 'маратон', *el/la mar* 'море', *el/la prez* 'част, углед', *el/la pringue* 'свињска маст, нечистоћа', *el/la vodka* 'вотка' и др. У ГШКА (2010: 113) се наводи да ове варијације у роду често обухватају различите дијалекте, регистре или различите домене употребе речи. Именица *mar* 'море', на пример, употребљава се углавном у мушком роду, али у говору морепловаца и рибара најчешће наилазимо на женски род (*en alta/gruesa mar* 'на отвореном мору', *hacerse a la mar* 'отиснути се на море'). У множини је готово увек у мушком роду (*los mares* 'мора').

Слична ситуација је с именицом *arte* 'уметност' која се употребљава у женском роду у множини (*las artes bellas* 'лепе уметности', *las artes marciales* 'борилачке вештине'), док се у једнини увек јавља облик за мушки род (*el arte español* 'шпанска уметност', *un arte refinado* 'префињена уметност'), што је вероватно условљено и чињеницом да је реч која почиње наглашеним „а“ (ГШКА 2010: 115).

Многе именице кроз употребу одбацују један род, па тако данас имамо именице преферентно **мушког** рода попут: *acné* 'акна', *anatema* 'анатема, проклетство', *timbre* 'трска за плетење', *reuma o reuma* 'реума', *vodka* 'вотка', као и *aceite* 'уље', *alambre* 'жица', *apéndice* 'додатак', *apóstrofe* 'апостроф', *arroz* 'пиринач', *color* 'боја', *énfasis* 'наглашавање', *fantasma* 'утвара, дух', *herpes* 'херпес', *puente* 'мост', *tequila* 'текила', *vinagre* 'сирће' и *vislumbre* 'блесак, трептај' (ГШКА 2010: 117).

Насупрот њима, двородне али преферентно **женског** рода биле би следеће именице: *apócope* 'апокопирање', *apoteosis* 'обоготворење', *aula* 'учионица', *dote* 'дар, таленат', *enzima* 'ензим', *hemorroide* 'шуљ', *índole* 'нарав', *parálisis* 'парализа' (ГШКА 2010: 117).

5.3.1.3. Полисемија и хомонимија

Након помена двозначних и двородних именица у шпанском језику, битно је навести и случајеве **хомонимије** и **полисемије** које се наводе у ГШКА (2010: 119), а које је понекад веома тешко разграничити. У наставку табеларно представљамо неке од примера:

именица	мушки род	женски род
<i>capital</i>	<i>el capital acumulado</i> 'нагомилани капитал'	<i>la capital española</i> 'главни град Шпаније'
<i>clave</i>	<i>el antiguo clave</i> 'старо цимбало'	<i>la clave política</i> 'политичко решење'
<i>cólera</i>	<i>el cólera endémico</i> 'ендемична колера'	<i>la cólera reprimida</i> 'потиснути бес'
<i>coma</i>	<i>el coma profundo</i> 'дубока кома'	<i>la coma ortográfica</i> 'зарез'
<i>corte</i>	<i>el corte inglés</i> 'енглески крој'	<i>la corte madrileña</i> 'мадридски двор'
<i>cura</i>	<i>el cura párroco</i> 'парохијски свештеник'	<i>la cura balnearia</i> 'бањско лечење, терапија'
<i>doblez</i>	<i>el doblez de sus enaguas</i> 'набори подсукње'	<i>la doblez de mi alma</i> 'дволичност'
<i>editorial</i>	<i>el editorial</i> 'реч уредника'	<i>la editorial</i> 'издавачка кућа'
<i>final</i>	<i>el final del libro</i> 'завршетак књиге'	<i>la final del campeonato</i> 'финале турнира'
<i>frente</i>	<i>el frente ideológico</i> 'идеолошки фронт'	<i>la frente arrugada</i> 'наборано чело'
<i>margen</i>	<i>el margen de la página</i> 'маргина странице'	<i>la margen del río</i> 'обала реке'
<i>orden</i>	<i>el orden alfabético</i> 'алфабетски редослед'	<i>la orden militar</i> 'војно наређење; одликовање'
<i>pendiente</i>	<i>el pendiente dorado</i> 'златна наушница'	<i>la pendiente máxima del terreno</i> 'максималан нагиб земљишта'
<i>terminal</i>	<i>el terminal del cable</i> 'прикључак кабла, утичница'	<i>la terminal del omnibús</i> 'окретница омнибуса'

Табела 6. Примери хомонима и вишезначних речи у шпанском језику (према ГШКА 2010: 119)

Може се закључити из претходно наведеног да род именице, који се код неких именица остварује искључиво кроз родно осетљиве модификаторе унутар

именског израза, у зависности од контекста може довести до модификације или до потпуне промене у значењу именице, те је неопходно указати на контексте у којима се остварују различита значења и значењске разлике, и инсистирати на њима. Одређени члан је, како је иначе и представљено у граматицима шпанског језика, веома ефикасно средство којим се поред актуализације именице уједно откривају њене морфолошке особености. Иако то није његова примарна функција, одређени члан треба да се пласира у оквиру именског израза да би ученици шпанског као Ј2 могли да га усвоје као учесталог именског пратиоца. Поред члана, треба инсистирати и на придевској модификацији јер и придевски конституенти представљају битан елемент у слагању не само унутар именског израза већ и на реченичном нивоу (именски предикат, предикатски апозитив).

5.3.1.4. Епицени или именице општег рода

Епицени представљају именице које једним обликом, мушког или женског граматичког рода, указују на оба пола референта, а у случају да је потребно означити пол референта користе се допуне *macho/hembra* 'мужјак/женка; мушка/женска (биљка)' за називе животиња и биљака (нпр. *el avestruz macho/hembra* 'мужјак/женка ноја' или *la palmera macho/hembra* 'мушка/женска палма'). За епицене који се односе на особе користе се допуне *masculino/femenino* 'мушки/женски' или *varón/ mujer* 'мушкарац/ жена' (*los personajes femeninos* 'женски ликови', *una víctima masculina* 'мушка жртва').

Дакле, код епицена члан не може да варира као код двородних именица већ су оба пола референта садржана у једном граматичком облику. Неке од примера наводимо у наставку према ГШКА (2010: 120):

Епицени који означавају животиње	мушки род	женски род
	<i>el búho</i> 'сова'	<i>la cebra</i> 'зебра'
	<i>el hipopótamo</i> 'нилски коњ'	<i>la hiena</i> 'хијена'
	<i>el sapo</i> 'жаба'	<i>la jirafa</i> 'жирафа'
	<i>el rinoceronte</i> 'носорог'	<i>la liebre</i> 'зец'
	<i>el avestruz</i> 'ној'	<i>la perdiz</i> 'јаребица'
	<i>el camaleón</i> 'камелеон'	
	<i>el tiburón</i> 'ајкула'	

Епицени који означавају особе		
	<i>el vástago</i> 'потомак, изданак'	<i>la criatura</i> 'створење'
	<i>el bebé</i> 'беба'	<i>la víctima</i> 'жртва'
	<i>el personaje</i> 'личност'	
	<i>el rehén</i> 'талац'	

Табела 7. Примери епицена у шпанском језику

5.3.2. Члан као бројно осетљив модификатор

Док је, с једне стране, род именице утемељен у самој именици, односно представља својеврсну лексичку особеност именице, с друге стране, број именице везан је углавном за синтаксичке процесе у језику будући да говорник може често да бира између облика једнине и множине (Гонсалес Калво 2000: 182). Та чињеница јасно је представљена код генеричке употребе именских израза, где говорник сам одабира начин представљања дискурса, на шта указује и следећи пример: *el/los (tren/-es de) cercanías* 'градски (воз/возови)'.

Поред родно двозначних именица, у шпанском језику постоји не тако велики број именица које обликом не дају информацију о броју него се та информација извлачи из синтаксичког контекста на основу реченичних конституената који су осетљиви на број (актуализатори, модификатори именског израза, именски предикат и слично). У наставку наводимо примере према ГШКА (2010: 135-136) и Рајић и Маркос Бланко (2009: 216, 217), који углавном обухватају двосложне и вишесложне именице које завршавају на *-s* или на *-x*, као и сложенице у којима је је друга реч именица у множини. Одређени члан, као и у претходним табелама, користимо као ефикасан морфолошки маркер категорије броја именице уз коју стоји:

	Мушки род	Женски род
-S	<i>el/los análisis</i> 'анализа' <i>el/los bíceps</i> 'бицепс' <i>el/los corpus</i> 'корпус' <i>el/los cactus</i> 'кактус' <i>el/los lunes</i> 'понедељак' <i>el/los campus</i> 'кампус' <i>el/los estatus</i> 'статус'	<i>la/las dosis</i> 'доза' <i>la/las síntesis</i> 'синтеза' <i>la/las tesis</i> 'теза'

-S	<i>el/los lapsus</i> 'лапсус' <i>el/los tifus</i> 'тифус'	
Сложенице на -S	<i>el/los abrelatas</i> 'отварач за конзерве' <i>el/los perdonavidas</i> 'хвалисавац' <i>el/los parabrisas</i> 'ветробран' <i>el/los paracaídas</i> 'падобран' <i>el/los paraguas</i> 'кишобран' <i>el/los sacacorchos</i> 'вадичеп' <i>el/los sacapuntas</i> 'резач за оловке' <i>el/los trabalenguas</i> 'брзалица'	
-X	<i>el/los clímax</i> 'климакс' <i>el/los códex</i> 'кодекс' <i>el/los tórax</i> 'торакс'	

Табела 8. Двобројне именице у шпанском језику

Поред родно двозначних и двобројних именица, шпански језик бележи и неколико речи из жаргона које су морфолошки непромењиве за оба рода и за оба броја: *el~la/los~las boceras* 'хвалисавац', *el~la/los~las gilipollas* 'кретен', *el~la/los~las manitas* 'виртоуз' (ГШКА 2010: 136).

Сви наведени примери, као и многи други, указују на неопходност и потребу да се члан представи у настави шпанског као страног језика искључиво у оквиру именског израза, као што смо се трудили до сада и да илуструјемо. Упечатљиви и разноврсни примери именских израза с различитим завршецима служе да би се ученици привикли на присуство члана уз именицу од првог дана учења шпанског језика али и како би боље сагледали слагање управне именице и осталих елемената унутар именског израза.

5.4. Класификација именица у шпанском језику и употреба члана

Опште је прихваћена и веома функционална подела именица на заједничке и властите, јер обе врсте имају своје ортографске, морфолошке, синтаксичке и семантичке особености. Па тако, заједничке именице пишу се малим словом и указују на то шта представља појам у њима садржан (*la mujer* 'жена', *la montaña* 'планина', *el país* 'држава' и сл.), док се властита имена пишу великим словом и именују појединачне ентитете (*Carmen* 'Кармен', *Sierra Nevada* 'Сјера Невада', *España* 'Шпанија') (ГШКА 2010: 837).

За разлику од властитих имена, заједничке именице могу да се јаве без члана на почетку реченице само у металингвистичкој употреби, нпр. *Horchata se escribe con hache* 'Орџата³⁰ се пише са словом х' (Саторе Грау 2000: 296), док уобичајена употреба захтева јављање члана испред именице у једнини, нпр. **(La) horchata se toma fría* 'Орџата се пије хладна'.

Међутим, и поред општих карактеристика заједничких и властитих именица, потребно је детаљно сагледати и једне и друге именице јер постоје извесне специфичности и изузеци код обе подврсте именица.

5.4.1. Одређени члан и властита имена

Властита имена, за разлику од заједничких имена, углавном немају денотативно значење али имају деноминативну вредност тј. указују на појединачне ентитете издвајајући их од других ентитета исте врсте (ГШКА 2010: 835). Будући да се према дефиницији „униката“ одликују специфичношћу и јединственошћу, као и личне заменице, властита имена се користе без члана, у чему се разликују од заједничких именица које морају да буду актуализоване, нпр. *No me gusta {Antonio/ella/*(el) jefe}* 'Не допада ми се Антонио/она/шеф'.

Међутим, иако се властита имена понашају по утврђеном обрасцу у већини језика (пишу се великим словом, немају облик за множину, немају денотативно значење), Рулић и Пејовић (2014) бавећи се превођењем властитих имена са српског на шпански језик, износе да властита имена сама по себи могу да буду без значења ако се изузме етимологија самог имена, али исто тако, властита имена у контексту могу да добију одговарајуће значење, могу да се јаве у множини а у шпанском језику није редак слушај ни да се појаве са чланом (Рулић и Пејовић 2014: 45). Да све зависи од самог контекста илуструје и чињеница да се властита имена могу употребити као заједничке именице у значењу архетипа, и тада се пишу малим словом, употребљавају се уз члан и сл. (*una celestina* 'селестина', *un donjuán* 'донжуан', *un nerón* 'нерон'); имамо и обрнуте случајеве, када се заједничка именица користи као властито име (*el Filósofo* 'Филозоф' за Аристотела, *el Profeta* 'Пророк' за Мухамеда, *la Virgen* 'Девница' за Марију, *la Voz* 'Глас' за Френка Синатру) (ГШКА 2010: 843, 845).

---

³⁰ Реч је о освежавајућем напитку с бадемовим млеком.

Додатно, јављање великог слова није увек поуздан критеријум иако представља корисну ставку у разликовању властитих и заједничких имена и њиховог граматичког статуса. Наиме, постоје заједничке именице у шпанском језику (нпр. називи месеци у години) које се понашају као властита имена а пишу се малим словом, док се, на пример, називи дисциплина пишу великим словом а користе се као заједничка имена тј. уз члан: *No me gusta (Ø) febrero* 'Не допада ми се фебруар', *Ya llegó (Ø) agosto* 'Већ је стигао август' спрам *Me gusta la Astronomía* 'Допада ми се астрономија' (ГШКА 2010: 836-837).

У шпанском језику правило је и да се одређени члан обавезно јавља уз властита имена која су специфично делимитирана, нпр, *el Madrid de los años treinta* 'Мадрид тридестетих година' (Алварес Мартинес 1986: 81; ГШКА 2010: 838).

Појам властитог имена обухвата антропониме, топониме, имена брендова и власника брендова (Пејовић и Рулић 2014: 44), подела коју и ми следимо како бисмо јасније предочили употребу одређеног члана уз сваку од подгрупа властитог имена.

5.4.1.1. Антропоними

Што се тиче антропонима, они обухватају имена, презимена и надимке особа, али и имена животиња и предмета којима се поступком пресонификације приписују својства живих бића (ГШКА 2010: 844). Властита имена, крштена и цивилна, нпр. *Clara* 'Клара', *Luis* 'Луис', *Loreto* 'Лорето', *Felipe* 'Филип', и одговарајуће хипокористике (*Lola* 'Лола', *Lupe* 'Лупе', *Nacho* 'Наћо', *Paco* 'Пако', *Pepe* 'Пепе', *Tere* 'Тере') употребљавају се углавном без члана, мада у неформалној употреби постоји тенденција употребе члана пред именима: *la Juana* 'Хуана', *el Ramón* 'Рамон' (ГШКА 2010: 840). У антропониме се убрајају и имена божанстава и религијских личности (*Alá* 'Алах', *Apolo* 'Аполон', *Buda* 'Буда', *Cristo* 'Христ', *Dios* 'Бог'), затим митолошких бића и ликова, као и ликова из бајки и легенди (*Zeus* 'Зевс', *Hércules* 'Херкулес', *Pará Noel* 'Деда Мраз', *Pulgarcito* 'Палчић') (ГШКА 2010: 844).

У шпанском језику, члан се употребљава уз презимена онда када желимо да укажемо на све чланове једне породице (*los Fernández* 'Фернандесови', *los Serrano* 'Серанови') или уз надимке (шп. *apodos o motes*), подругљиве или од

миља, нпр. *el Bizco* 'Зрикави', *la Pecas* 'Пегица', *el Piernas* 'Дугоноги'. Члан се може јавити уз име или презиме уз рестриктивну модификацију, што се и види кроз следеће примере (ГШКА 2010: 845):

En nuestras letras, quien más cerca se halla de tales opiniones es, me parece, (Ø) Unamuno, por lo menos el Unamuno que elabora el concepto de intrahistoria y cultiva el sentimiento trágico de la vida 'У нашој књижевности, чини ми се да је таквом мишљењу најближи Унамуно, бар онај Унамуно који разрађује концепт интраисторије и који гаји трагичан осећај живота' (РКСШ: Ynduráin, *Del clasicismo al 98*); *Algo semejante a esto será lo que los modernistas vean en los mitos religiosos y en la liturgia (...): más en el Clarín de La Regenta, menos en el Valle-Inclán de las Sonatas* 'Нешто слично овоме модернисти налазе у религиозним митовима и у литургији (...): више код Кларина у Регенткињи, мање код Ваље-Инклана у Сонатама' (РКСШ: Ynduráin, *Del clasicismo al 98*).

Одређени члан користи се, такође, уз псеудониме и алијасе, уз уметничка имена, често у циљу истицања познате личности или неке њене особености, нпр. *la Chunga* 'Ругоба', *el Cordobés* 'Кордобљанин', *el Sabio* 'Учени' (ГШКА 2010: 845). Чест је случај да се и презимена славних женских личности наводе уз члан:

Sabes a quién me recuerda? -Supongo que a cualquier otra actriz,...a la Lollobrigida, a la Cardinale, ...a la Loren..., ¿...yo qué sé? 'Знаш на кога ме подсећа? –Вероватно на било коју другу глумицу, ... на Лолобриђиду, на Кадинале, на Лорен' (РКСШ: Vermejo, *E lucevan le stelle*).

Треба истаћи још једном да се члан који стоји уз антропониме у шпанском језику не појављује у преводу на српски језик. Једина последица коју јављање одређеног члана уз властито име има у преводу на српски језик јесте јављање одређеног придевског вида, као што се види у примерима *Зрикави*, *Дугоноги*, *Алфонсо X Учени*.

Имена животиња потпадају под **зоониме** (*Babieca* 'Шарац', *Rocinante* 'Росинанте', *Michifuz* 'Мићифу', *Pegaso* 'Пегаз', *Dumbo* 'Дамбо'), који се као већина властитих имена користе без члана (ГШКА 2010: 844).

5.4.1.2. Топоними

Топоними обухватају називе континената, земаља, регија, покрајина, округа, градова, села, улица, четврти, затим планинских венаца или врхова, вулкана, ртова, острва и превлака (ГШКА 2010: 846).

Називи планинских масива, врхова, узвишења и вулкана чине посебну групу топонима, такозване *орониме*, и они се увек јављају са чланом (*los Alpes* 'Алпи', *los Apeninos* 'Апенини', *el Aconcagua* 'Аконкагва', *el Everest* 'Еверест', *el Himalaya* 'Хималаји'). Ако изузмемо орониме, који се употребљавају са чланом, остали топоними се углавном употребљавају без члана. Наравно, од великог значаја је синтаксичко окружење властите именице, па ако је топоним употребљен у апозитивној конструкцији онда се члан јавља испред заједничке именице (*la ciudad de Buenos Aires* 'град Буенос Аирес', *la isla de Jamaica* 'острво Јамајка', *el cabo de Buena Esperanza* 'рт Добре Наде', *la calle Zamora* 'улица Самора').

Такође, јављање рестриктивних модификатора уз топониме, исто као и код антропонима, условљава јављање одређеног члана (*la Barcelona de Gaudí* 'Гаудијева Барселона', *el Toledo de mis tiempos* 'Толедо из мог доба', *la España de los Reyes Católicos* 'Шпанија Католичких краљева', *el Japón de aquel entonces* 'ондашњи Јапан'). Као што се види из примера, топоними који завршавају ненаглашеним „а“ понашају се као именице женског рода, док се топоними који завршавају на преостала четири самогласника и на сугласник третирају као именице мушког рода (ГШКА 2010: 124-125). Код топонима који завршавају наглашеним „á“ делује да род зависи од хиперонима, па тако имамо примере *la (ciudad) Bogotá actual* 'савремена Богота', *el (país) Panamá/ el (país) Canadá actual* 'савремена Панама/ Канада' (ГШКА 2010: 124).

Када се испред топонима употреби квантификатор *todo*, члан се не јавља *todo Madrid* 'цео Мадрид', *todo/toda Segovia* 'цела Сеговија', *toda España* 'цела Шпанија', осим ако није реч о већ поменутој рестриктивној модификацији, нпр. *todo el Madrid republicano* 'цео републикански Мадрид', што условљава јављање члана испред властитог имена (ГШКА 2010: 125).

Када је реч о преводу топонимима на српски језик, општи став хиспаниста је да се властитим именима који имају интегрисан члан у свом називу (члан који се пише великим словом), члан одржи и у преводу на српски језик, на пример *El*

Paso 'Ел Пасо', *La Paz* 'Ла Пас', *La Mancha* 'Ла Манџа', *El Salvador* 'Ел Салвадор' и др. Међутим, ако се топоним већ одомаћио без члана, прихвата се ипак традиционална употреба, као што је сличај с називом *La Habana* 'Хавана' (в. Бељић 2013).

Топоними/ороними	Мушки род	Женски род
Градови	<i>El Cairo</i> 'Каиро' <i>El Paso</i> 'Ел Пасо' <i>El Escorial</i> 'Ел Ескоријал'	<i>La Habana</i> 'Хавана' <i>La Haya</i> 'Хаг' <i>La Paz</i> 'Ла Пас'
Провинције и регије	<i>El Bierzo</i> 'Ел Бјерсо'	<i>La Coruña</i> 'Ла Коруња' <i>La Rioja</i> 'Ла Риоха' <i>La Mancha</i> 'Ла Манџа'
Државе	<i>El Salvador</i> 'Ел Салвадор' <i>El Líbano</i> 'Либан' <i>República del Perú</i> 'Република Перу' <i>República Oriental del Uruguay</i> 'Источна република Уругвај' АЛИ: <i>(los) Estados Unidos</i> 'Сједињене америчке државе' <i>(el) Perú</i> 'Перу' <i>(el) Uruguay</i> 'Уругвај' <i>(el) Paraguay</i> 'Парагвај' <i>(el) Japón</i> 'Јапан'	<i>(la) Argentina</i> 'Аргентина' <i>(la) China</i> 'Кина' <i>(la) India</i> 'Индија'
Острва		<i>las Canarias</i> 'Канари' <i>las Malvinas</i> 'Малвини' <i>las Baleares</i> 'Балеари' <i>las Filipinas</i> 'Филипини' <i>las Galápagos</i> 'Галапагос'
Планине, врхови и вулкани	<i>los Alpes</i> 'Алпи' <i>los Andes</i> 'Анди' <i>los Pirineos</i> 'Пиринеји' <i>los Balcanes</i> 'Балкан' <i>el Aconcagua</i> 'Аконкагва' <i>el Himalaya</i> 'Хималаји' <i>el Everest</i> 'Еверест' <i>el Vesuvio</i> 'Везув' <i>el Popocatepetl</i> 'Попокатепетл' <i>el Teide</i> 'Тејде'	

Табела 9. Топоними који имају интегрисан члан у шпанском (ГШКА 2010: 124-125, 837-838)

Треба поменути да постоје и називи места испред којих се јавља облик *lo* као саставни део властитог имена (*Lo Pagán* 'Ло Паган', *Lo Romero* 'Ло Ромеро', *Lo Pojo* 'Ло Појо', *Lo Lean* 'Ло Леан') (ГШКА 2010: 1085). Већ смо поменули да члан средњег рода не може да стоји уз именицу а у наведеним случајевима је

вероватно дошло до аспирације финалног „s“ из облика за множину *los*, који се употребљавао углавном да означи места где су обитавале именоване породице.

5.4.1.3. Хидроними

Посебну групу топонима чине **хидроними**, који се односе на називе океана, мора, залива, језера, канала, река, потока и сл. Уз њих, као и уз орониме, увек се користи члан за мушки род (*el Atlántico* 'Атлантик', *el Mediterráneo* 'Медитеран', *el Duero* 'Дуеро', *el Titicaca* 'Титикака'). Неретко се користе у апозитивним конструкцијама, нарочито ако није јасно из контекста о чему је реч (*el río Lempa* 'река Лемпа', *el arroyo Miguelete* 'поток Мигелете'), или као модификатор (*el canal de Yucatán* 'канал Јукатан', *el lago de Ocrída* 'Охридско језеро', *el golfo de México* 'Мексички залив', *el estrecho de Florida* 'Флоридски мореуз').

Хидроними	Мушки род
Реке	<i>el Amazonas</i> 'Амазон' <i>el Danubio</i> 'Дунав' <i>el Sava</i> 'Сава' <i>el Volga</i> 'Волга'
Језера	<i>el Titicaca</i> 'Титикака'
Мора	<i>el Adriático</i> 'Јадран' <i>el Cantábrico</i> 'Кантабријско море' <i>el Caribe</i> 'Карипско море' <i>el Jónico</i> 'Јонско море' <i>el Mediterráneo</i> 'Медитеран'
Океани	<i>el Atlántico</i> 'Атлантски океан' <i>el Ártico</i> 'Арктички океан' <i>el Índico</i> 'Индијски океан' <i>el Pacífico</i> 'Тихи океан'

Табела 10. Хидроними с одређеним чланом у шпанском језику (ГШКА 2010: 124, 846)

Закључује се, дакле, да се хидроними јављају увек уз одређени члан мушког рода, будући да су хипероними именице мушког рода, слично као и код оронима, док топоними углавном не траже присуство одређеног члана. У случају топонима постоје и тзв. фосилизоване употребе члана, односно употребе члана уз

називе градова, земаља и регија, које су условљене самим развитком језика и немају информативну функцију.

5.4.1.4. *Остали случајеви властитих имена који се употребљавају са чланом*

Поред антропонима, топонима и хидронима, постоје и други случајеви властитих имена која се употребљавају уз одређени члан, што у наставку и наводимо према ГШКА (2010: 847):

а) *називи празника и светковина*, како верских тако и световних, јављају уз одређени члан, на пример: *la Navidad* 'Божих', *las Pascuas* 'Васкрс', *la Ascensión* 'Успење', *el Ramadán* 'Рамазан', *el Yom Kipur* 'Јом Кипур'; *el Año Nuevo* 'Нова година', *el Día de la Madre* 'Дан мајки', *las Fallas* 'Фаљас', *la Tomatina* 'Томатина' и др.

б) *називи сазвежђа, звезда, планета и сателита* употребљавају се углавном уз одређени члан (*la Vía Láctea* 'Млечни пут', *el Sol* 'сунце', *la Tierra* 'земља', *la Luna* 'месец'), али постоје и називи који се јављају без члана, будући да је јединственост референта загарантована, нпр. *Marte* 'Марс', *Júpiter* 'Јупитер'.

в) *Називи књижевних, позоришних и других дела* употребљавају се такође уз одређени члан, као у примерима *el Quijote* 'Кихоте', *la Celestina* 'Селестина', *el Lazarillo* 'Лазарчић', *el Don Juan* 'Дон Жуан', *el Cid* 'Сид'.

г) Одређени члан се јавља у множини уз *називе робних марки*, чиме се постиже генеричка интерпретација именских израза с властитим именом (*los Mercedes* 'Мерцедеси', *las Vespas* 'Веспе', *los Rolex* 'Ролекси' и сл.). Могуће је јављање и члана у једнини, углавном уз рестриктивну модификацију типа *el Mercedes que compró en julio* 'Мерцедес који је купио у јулу'. Генеричку интерпретацију могуће је постићи и употребом неодређеног члана у једнини (*un Mercedes* 'Мерцедес', *una Vespa* 'Веспа', *un Rolex* 'Ролекс'). Јављање одређеног члана за женски род уз поменуте називе односи се на фабрике у којима се производе те робне марке: *la Mercedes* 'Мерцедесова фабрика', *la Fiat* 'Фијатова фабрика' и др. (ГШКА 2010: 1035).

д) Називи *корпорација, удружења и предузећа* (*La Real Academia Española* 'Шпанска краљевска академија'), затим називи религијских редова (*El*

Santa Clara 'Санта Клара'), спортских клубова (*el Barça* 'Барса', *el Real Madrid* 'Реал Мадрид'), као и саобраћајница (*la Panamericana* 'Панамерикана'), у пуном или скраћеном облику, користе се уз одређени члан.

ђ) Даље, уз скраћенице (шп. *siglas*) у шпанском језику такође се јавља одређени члан, који поред актуализације именице уједно указује и на род управне именице именског израза, најчешће прве у низу, нпр. *el PP* (*Partido popular*) 'Народна странка', *la FIFA* 'ФИФА', *la ONU* 'УН', *la ONG* 'НВО (невладина организација)' (ГШКА 2010: 1035).

5.4.2. Одређени члан и заједничке именице

Традиционална подела заједничких именица обухвата поделу на (1) бројиве и небројиве именице, (2) апстрактне и конкретне именице, као и на (3) појединачне и збирне именице (ГШКА 2010: 795). Појединачне именице указују на појединачна бића и предмете (*profesor* 'професор', *barco* 'брод', *gato* 'мачка'), док збирне или колективне именице граматичким обликом једине указују на скуп бића или ствари са заједничком особином (*expedición* 'експедиција', *rebaño* 'стадо', *flota* 'флота') (ГШКА 2010: 796). Међутим, ова разлика није функционална кад је реч о употреби члана, те се њоме у овоме раду нећемо бавити.

Разлика која, пак, има функционалну вредност јесте разлика између бројивих и небројивих именица будући да је баш бројивост именице особеност која се највише доводи у везу са употребом члана (в. Боске 1996; Мартинес Алварес 2000). Разлика између апстрактних и конкретних именица, такође, представља битну ставку при јављању члана, али се на неки начин и она подводи под разлику бројиво/небројиво (Алварес Мартинес 1994).

5.4.2.1. Употреба члана уз бројиве и небројиве именице

Иако у суштини нису именице те које су бројиве и небројиве већ ентитети на које оне упућују, конвенционално је прихваћен термин (*не*)*бројива* именица, те тако *бројиве* или *неконтинуиране именице* обухватају ентитете који могу да се броје (*un libro* 'једна књига', *tres lámparas* 'три лампе', *cuatro experiencias* 'четири искуства'), а *небројиве* или *континуиране именице* указују на материју и на

небројиве ентитете (*un poco de azúcar* 'мало шећера', *demasiada gasolina* 'превише бензина', *mucho tiempo* 'много времена') (Боске 1996: 5-6). Алварес Мартинес (1994: 108) истиче да је разликовање бројиво/мерљиво (шп. *contable/medible*) функционалније од разлике бројиво/небројиво, нарочито када се посматра именски израз у функцији лексичког субјекта. Бројивост односно мерљивост именице представља одлучујући фактор у јављању било поствербалних субјеката, било других синтаксичких функција, о чему ће бити речи у делу рада о синтаксичком опсегу употребе члана. Оно што, свакако, представља главну разлику јесте то да мерљиве именице у поствербалној субјекатској функцији углавном иду без члана, док бројиве именице морају да буду делимитиране (Мартинес Алварес 2000: 300).

Додатно, доводи се у везу понашање небројивих именица у једнини и бројивих именица у множини; могућност јављања поменутих именица уз исте квантификаторе (*más* 'више', *menos* 'мање', *un poco* 'мало', *mucho* 'много') наводи се као једна од сличности. Даље, акумулативна, нефрагментарна интерпретација небројивих именица у једнини и бројивих у множини када стоје уз именице *mitad* 'половина', *parte* 'део', *totalidad* 'укупност' (нпр. *la mitad de {la arena/libros}* 'половина {песка/књига}'), такође, представља једну од њихових заједничких одлика, насупротив фрагментарној интерпретацији коју бројиве именице у једнини добијају у поменутих изразима (*la mitad de la silla* 'половина столице') (Боске 1996: 9-10).

Боске (1996: 13) у огољеним именским изразима с бројивим именицама у множини види један специфичан вид генеричких израза (*Juan vende (∅) libros* 'Хуан продаје књиге'), који нема ни референцијалну ни квантификаторску вредност, за разлику од именских израза с одређеним чланом.

5.4.2.2. Употреба члана уз апстрактне и конкретне именице

Подела на конкретне и апстрактне именице подразумева нематеријално сагледавање апстрактних именица (*belleza* 'лепота', *reproducción* 'репродукција', *suciedad* 'прљавштина') и, насупротив њима, материјално сагледавање ентитета у конкретним именицама (*aula* 'учионица', *libro* 'књига') (ГШКА 2010: 796).

У погледу употребе члана, Боске (1996: 9-11) сагледава апстрактне именице као небројиве именице истичући сличности у понашању ових двеју врста именица.

Оно што се закључује јесте да употреба одређеног члана с апстрактним именицама углавном зависи од функције именског израза у реченици, те у функцији субјекта углавном се јављају с чланом, на супрот објекатској и прилошкој функцији у којима се и апстрактне и небројиве именице могу јавити и без члана, нпр. *obtener (Ø) experiencia* 'стећи искуство' и *obtener (Ø) dinero* 'стећи новац' (Боске 1996: 9). Постоје чак и лексикализовани изрази у којима члан, без разлике у значењу, може да се јави или да изостане, нпр: *a(l) nivel de* 'на нивоу нечега/некога', *a(l) tiempo* 'на време'.

У случају конкретних, бројивих именица, јављање именице у једнини без члана веома је ретко (*lee *(el) libro* 'чита књигу', *pintará *(el) cuadro* 'насликаће слику', *miraba *(el) paisaje* 'гледала је околину'), и често указује на рекатегоризацију именице, нпр. *hay (Ø) vaca* 'имамо говедину', *tienes (Ø) huevo en la corbata* 'имаш јаје на кравати' (Мартинес Алварес 2000: 300).

5.4.2.3. Именице за количину и именице класе: огољена именска модификација

Поред традиционалне поделе именица, требало би узети у обзир и друге, функционалније поделе које би сагледавале разлику између *именица за количину* (шп. *nombres cuantitativos*) и *именица класе* (шп. *nombres de clase*), или, на пример, разлику између именица којима се исказује *радња* и оних којима се исказује *квалитет* (ГШКА 2010: 799).

За нашу тематику значајне су *именице за количину* јер су увек уведене квантификатором а такође их карактерише и допуна у виду именице без члана (*un montón de (Ø) arena* 'мноштво песка', *un litro de (Ø) agua* 'литар воде', *un centenar de (Ø) invitados* 'стотинак званица'). Именице за количину представљају псеудопартитивне конструкције и деле се у три подгрупе: *именице порције* (шп. *sustantivos acotadores o porceladores*) (*una brizna de hierba* 'сноп траве'), затим *имена мерних јединица* (шп. *sustantivos de medida*), нпр. *un kilo de papas* 'кило кромпира', као и *именице групе* (шп. *sustantivos de grupo*), нпр. *un montón de regalos* 'мноштво поклона' (ГШКА 2010: 823).

Именице порције имају као допуну небројиве именице у јединици и указују на количине одређене материје али такође указују и на дозе апстрактних именица, нпр. *un gajo de naranja* 'кришка поморанџе', *una rodaja de plátano* 'колутити банане', *una rebanada de pan* 'кришка хлеба', *un ápice de sensatez* 'трачак разума' (ГШКА 2010: 823).

Именице мерних јединица могу да бирају као допуну и бројиве и небројиве именице и указују на конвенционално утврђене јединице: *un litro de agua* 'литар воде', *tres grados de temperatura* 'три степена температуре', *dos horas de espera* 'два сата чекања', *un kilo de papas* 'кило кромпира' (ГШКА 2010: 823).

Именице групе најчешће имају као модификаторе бројиве именице у множини указујући на скупине појединаца или индивидуализованих апстрактних ентитета: *un grupo de amigos* 'група пријатеља', *dos fajos de billetes* 'два свежња новчаница', *una serie de disparates* 'низ будалаштина', *un montón de regalos/estiércol* 'гомила поклона/ђубра' (ГШКА 2010: 824).

Као што је већ поменуто, у зависности од врсте именице реализује се и њено синтаксичко понашање. Неке именице се готово увек понашају истоветно попут именица *litro* 'литар', *montón* 'мноштво', *porción* 'порција', *rebanada* 'кришка', *trozo* 'парче', које су увек именице за количину, док неке именице могу да варирају у синтаксичком понашању у зависности од контекста.

На пример, именица *copa* 'чаша' представља именицу за количину у изразу *beber una copa de coñac* 'попити чашу коњака' али не и у конструкцији *romper una copa de coñac* 'сломити чашу за коњак'. Разлика се види и у преводу на српски језик а огледа се и кроз немогућност употребе актуализатора у примеру с глаголом *beber*, уз који може само да се појави квантификатор (*beber una, dos, demasiadas, algunas copa(s) de coñac* 'попити једну, две, превише, неколико чашу/чаша коњака'), док у другом примеру можемо да употребимо одређени члан или показни придев (*romper aquella/la copa de coñac* 'сломити ону/тачно одређену чашу за коњак') (ГШКА 2010: 825-826).

Међу именице за количину сврставамо и **бројне именице** (нпр. *decena* 'десетак', *docena* 'дванаест, туце', *centenar* 'стотину', *mil* 'хиљаду'), које указују на број садржаних елемената и пошто обухватају множину, уводе именицу у множини без члана (*decena de huevos* 'десет јаја', *decena de personas* 'дванаест особа', *miles de años* 'хиљаде година') (ГШКА 2010: 832).

Именице класе (*especie* 'врста', *variedad* 'варијанта', *clase* 'класа', *tipo* 'тип' и сл.), такође се убрајају у псеудопартитивне конструкције, што значи да именица која их модификује се јавља без члана, као у следећим примерима: *esa clase de mentiras* 'та врста лажи', *un tipo de niño* 'један тип детета' (ГШКА 2010: 827).

5.5. Семантичко-прагматички оквир употребе одређеног члана у шпанском језику

Семантички посматрано, основна улога члана је да обезбеди јединственост референта који се уводи у дискурс како би саговорник могао да га идентификује и издвоји у релевантном контексту. Саговорник, са своје стране, мора да узме у разматрање како лексички, дескриптивни садржај именског појма, тако и информацију за коју се имплицира да је позната, такозвану подразумевану или дељену информацију (енгл. *shared information*), као и садржаје који се откривају из саме поставке дискурса (енгл. *mutual manifestness on line*). Управо та имплицирана информација, коју говорник и саговорник међусобно (ре)конструишу, уско је везана за употребу члана.

Није редак случај да дође до погрешне претпоставке говорника о томе да ли саговорник дели или не исту информацију. Наиме, говорник приликом кодирања поруке може да употреби одређени или неодређени члан спекулишући да ли је информација саговорнику позната или не: ако употреби одређени члан, претпоставка је да је и саговорнику информација позната што, опет, може довести до прихватања поруке од стране саговорника или до тражења додатних појашњења, нпр. *Hoy he recibido la carta* 'Примио сам данас писмо' - *¿A qué carta te refieres?* 'Које писмо?'; може се јавити и обрнут случај, да говорник подразумева да је саговорнику информација непозната: *Hoy he recibido una carta* 'Примио сам данас једно писмо' - *Ya sé cuál: la que esperabas desde hace tiempo* 'Већ знам које: оно које чекаш већ дуго времена' (ГШКА 2010: 1024).

Као што смо већ у претходном поглављу представили, концепт *познатог* веома је сложен и обухвата скуп различитих знања и претпоставки: енциклопедијско знање, заједничко искуство, претходни дискурсни контекст, говорну ситуацију у којој се говорни чин одвија, прагматичку компетенцију као и закључке који се могу донети на основу расположивих информација. Све те

пресупозиције заједно с дељеним и реконструисаним знањем представљају прагматичке сетове који обезбеђују издвајање референта одређеног именског појма (Хокинс 1991: 408). Велика употребна вредност одређеног члана управо је заснована је на могућности повезивања лексичког садржаја именског израза и комплексног система знања (ГШКА 2010: 1043).

5.5.1. Анафоричка и деиктичка/остензивна употреба члана у шпанском језику

Најшире гледано, одређени члан се користи када појам означен именским изразом представља *искуствено познату информацију саговорника* или може да се реконструише на основу ње, односно када може да се тумачи као дискурсно познат ентитет. На тај начин, идентификација именског израза с одређеним чланом најчешће се остварује путем анафоре и повезује се с претходним елементима дискурса.

Поред анафоричке употребе члана, путем које се елементи дискурса повезују један са другим, члан се често користи деиктички или остензивно да би указао на домен деловања говорника или саговорника у простору или у времену. Па тако, употреба одређеног члана у именском изразу *Pásame el libro* 'Додај ми (ту) књигу', упућује на конкретан предмет који је познат саговорницима, било да је већ претходно поменут, или се може наслутити из говорне ситуације. Деиктички употребљени члан из горе наведене реченице могуће је превести показним детерминативом у српском језику. Иначе, деиктичка употреба одређеног члана, просторно сагледана, односи на именске изразе који су први пут поменути у контексту и којима се означавају особе или предмети а чија се јединственост остварује на основу параметра близине са говорником или саговорником. Својствена је порукама и огласима информативног карактера (*Prohibido bajar del tren en marcha* 'Забрањен излаз из воза у покрету', *Pulse el timbre* 'Притисните звоно'), као и за наредбе и друге директиве упућене саговорнику (*Pregúntale al policía* 'Питај (оног) полицајца', *No cruces el semáforo en rojo* 'Не прелази улицу на црвено', *¡Cuidado con el charco!* 'Пази на (ту) бару') (ГШКА 2010: 1066).

Треба истаћи да идентични примери могу да се употребе у другом контексту с другачијим значењем; на пример, именски израз *el*

timbre 'звоно' може да буде просторно деиктички интерпретиран ако поред кућног звона стоји натпис *pulsa el timbre* 'притисни звоно', или може да се путем асоцијативне анафоре повеже са именским изразом *la casa* 'кућа' у примеру *Cuando llegues a la casa, pulsa el timbre* 'Када дођеш пред (ту) кућу, притисни звоно' (ГШКА 2010: 1066). Просторну деиктичку интерпретацију одређеног члана може да употпуни и невербална комуникација, где уз одговарајућу гестикулацију именски израз добија одговарајућег референта, нпр. *¿Puedes pasarme la sal?* 'Можеш ли да ми додаш со?'

У шпанском језику, дакле, нису ретки случајеви употребе одређеног члана при првом помињању именског појма у дискурсу, а постоје и примери када је одређени члан везан не за конкретног ванлингвистичког референта, као што смо горе навели, већ за денотат лингвистичког израза - *Todavía no ha nacido la persona que pueda hacerla feliz* 'Још увек се није родио тај који њу може да усрећи' или *El ganador obtendrá un auto como premio* 'Онај ко победи добиће као награду аутомобил'.

У наведеним примерима употребом одређеног члана не имплицира се познатост референта већ се одређени именски израз односи на јединствене хипотетичке референте који треба да испуне услове дате дескриптивним садржајем именског израза (ГШКА 2010: 1043). Овде се, дакле, појмови одређеног и неодређеног, односе на денотат именичке групе а њихова референтна вредност повезана је са *специфичношћу* и *неспецифичношћу* именског израза. На тај начин, именски изрази *la persona que pueda hacerla feliz* и *el ganador*, одређени су али неспецифични, јер се не може издвојити конкретан референт већ само особине могућег референта (ГШКА 2010: 1043).

Дакле, концепт *јединствености* веома је значајан за приписивање одређености именског израза јер имплицира да је референт одређене именске групе доступан и познат саговорницима будући да у релевантном дискурсу не постоје други ентитети који задовољавају опис дефинисан самим изразом (Робертс 2003: 293). Такве ентитете смо већ дефинисали као уникате када смо говорили о идентификацији именског израза, а и логично је да именски изрази који означавају јединствене појаве буду одређени и при првом помињању јер је идентификација њиховог референта загарантована, нпр. *el sol* 'сунце', *la luna* 'месец', *el cielo* 'небо', *el infierno* 'пакао', *la tierra/el planeta* 'земља /планета' (ГШКА 2010: 1044).

Ефекат максимизације (Арсенијевић и Станковић 2009) или *максимално одређен именски израз* (Честермен 1991: 190), такође, представља један од механизма приписивања одређености именском изразу и доводи се у везу с појмом јединствености. Наиме, ефектом максимизације именски изрази који не означавају јединствене појаве обезбеђују себи својство јединствености јер њихова денотација искључује постојање других референата који задовољавају дефинисани опис у релевантном просторном и временском контексту, осим оних на које сам израз упућује (Арсенијевић и Станковић 2009: 244). На тај начин, јединственост именског изрази *el rey de España* 'краљ Шпаније' остварује се у складу с релевантним временским контекстом у коме је израз употребљен (ГШКА 2010: 1044).

Поменути ефекат протеже се и на примере које смо већ поменули у склопу просторне деиктичке употребе, нпр. *Cierra las ventanas, por favor, que entra mucho ruido* 'Затвори прозоре, молим те, улази бука', у којима се референцијалност постиже у складу с релевантним просторним доменом па именски појам обухвата прозоре просторије у којој се саговорници налазе; с друге стране, у примеру *Cierra las ventanas, que se aproxima una tormenta* 'Затвори прозоре, приближава се олуја', именски израз може да обухвати све отворене прозоре стамбене јединице, будући да се ризик о коме се говори односи на све њих (ГШКА 2010: 1044).

5.5.1.1. Одређени члан и фактор „уобичајеног“

Контекстуални услови исказа често условљавају употребу одређеног или неодређеног члана, и, сходно томе, одређени члан је могуће употребити при првом помињању именице када указујемо на ентитет у његовом уобичајеном окружењу, нпр. *Esto es el carburador* 'Ово је карбуратор' (када указујемо на исти у склопу мотора), или, пак, неодређени члан када је ентитет на кога указујемо изметнут из његовог уобичајеног окружења - *Esto es un carburador* 'Ово је (неки) карбуратор' (ГШКА 2010: 1045).

Фактор „уобичајеног“ утицао је на то да су се и неке свакодневне, рутинске радње одомаћиле с употребом одређеног члана као означитеља „уобичајене, познате радње“, нпр. *tomar el autobús* 'ићи аутобусом', *pasear por la playa* 'шетати по плажи', *ir al médico* 'ићи лекару', *leer el periódico* 'читати новине', *meterse en la cama* 'лећи у кревет', *mirar por la ventana* 'гледати кроз прозор'; на тај начин,

говорник имплицира саговорнику познатост именског појма у контексту и омогућава сагледавање одређених радњи као друштвено подразумеване праксе (ГШКА 2010: 1052).

Управо су прагматички фактори омогућили да поједини глаголи могу да остваре „рутинску“ интерпретацију (*leer/ comprar/ hojear el periódico* 'читати/ купити/ листати новине'), док глаголи као што су *resumir* 'резимирати' и *doblar* 'пресавити', тешко могу да имплицирају значење рутине с одређеним именским изразом, већ само имплицирају специфичну интерпретацију именице (ГШКА 2010: 1052).

Насупрот томе, употреба неодређеног члана у горе поменутих изразима прекида значење рутине и приписује именском изразу неодређену референцијалност: *tomar un autobús* 'ухватити (један) аутобус', *pasear por una playa* 'шетати по некој плажи', *mirar por una ventana* 'гледати кроз један прозор'.

Рестриктивни модификатори који се јављају у уквиру именског израза с значењем „уобичајени“ (*de siempre, habitual, acostumbrado, que es de suponer*), такође омогућавају употребу одређеног члана при првом помињању, нпр. *los bares de siempre* 'добро знани кафићи', *la hora acostumbrada* 'уобичајено време', *el habitual desorden* 'уобичајени неред', *la ansiedad que era de suponer* 'анксиозност која се могла предвидети' (ГШКА 2010: 1045).

5.5.1.2. Употреба члана у дискурсу: директна и асоцијативна анафора

Иако је могуће употребити члан и при првом јављању именског израза у дискурсу, одређени члан најчешће има анафоричку употребу.

Анафора, директна и индиректна (асоцијативна), представља граматички поступак помоћу којег се одређени именски изрази увезују у дискурс, доприносећи на тај начин кохезији и смислености текста, а члан је, дакле, један од површинских елемената помоћу којег се анафора остварује (Бернардес 1992: 139; ГШКА 2010: 1050).

Директна анафора се остварује када се именски израз у дискурс уведе неодређеним чланом, нпр. *Hoу he recibido una carta* 'Данас сам примио једно писмо', а затим се на различите начине упућује на њега уз исту именицу уведену одређеним чланом (*la carta a la que me refiero* 'писмо о коме говорим', *la carta de*

marras 'добро познато писмо' *la susodicha carta* 'поменуто писмо', *la carta esa* 'то писмо') или, пак, уз одговарајући кореферентни израз попут синонима, хипонима/хиперонима: *el mensaje* 'порука', *la misiva* 'посланица', *el documento* 'документ' (ГШКА 2010: 1046).

Насупрот директној анафори, асоцијативна или индиректна анафора дозвољава повезивање елемената текста на основу заједничког референтног оквира који саговорници деле. Она треба да се схвати као један од поступака којим је могуће издвојити референта именског израза, особу или ствар, који нису претходно поменути у дискурсу. Путем асоцијативне анафоре, исти именски израз у реченици *Hoy he recibido una carta* омогућио би даље у дискурсу референцијалну карактеризацију лексички и прагматички повезаних именских израза при првом помињању - *el remitente* 'пошиљалац', *el contenido* 'садржај', *el sello* 'поштанска марка', *el sobre* 'коверат', *la caligrafía* 'краснопис', *el cartero* 'поштар' и др. (ГШКА 2010: 1046). Асоцијативна анафора, на тај начин, омогућава аргументативни напредак текста обезбеђујући лексичко и прагматичко повезивање елемената унутар текста без сувишног понављања, а самим тим, обезбеђује именским изразима референцијалну карактеризацију (ГШКА 2010: 1050).

Члан, дакле, у анафоричкој употреби може да указује на исту особу или предмет и тада је реч о директној анафори, или се ствара асоцијативна веза, лексичког или прагматичког карактера, између одређеног именског израза и кореферентног израза (шп. *asociado*), и тада имамо индиректну, асоцијацијску анафору (ГШКА 2010: 1046).

Анафора као упућивање једне језичке јединице на неку претходно изражену јединицу или значење, често је у контрасту с катафором, коју одликује упућивање језичких јединица и значења унапред, што углавном налазимо у управном говору:

El actor, adicto a las carcajadas, lanza una cuando escucha la afirmación: - ¡Pero si en este país la gente que sabe de cultura nunca es nombrada en cargos culturales! 'Глумац, навучен на смејање грохотом, почиње да се смеје када чује изјаву: - Али у овој земљи људи који знају о култури никада нису на функцији!' (ГШКА 2010: 1057).

Додатно, поред егзофоре, где речи упућују непосредно на ванјезичку ситуацију, асоцијацијска анафора остварује се и као *ендофора* када неки од елемената унутар самог именског израза доприноси идентификацији истог при првом помињању (ГШКА 2010: 1054). Односне реченице (*Y entonces Patricia le dio la carta que había estado escribiendo durante toda la mañana* 'И онда му је Патрисија дала писмо које је цело јутро писала'), суперлативне конструкције и део партитивних именских израза (*la mayoría de los senadores* 'већина сенатора', *la mitad de los invitados* 'половина званица') били би неки од типичних примера ендорфорске употребе члана (ГШКА 2010: 1054, 1058). Такође, конструкције попут *la noticia/ idea / afirmación/ razón de que, el hecho/problema de que*, омогућавају процесом ендофоре јављање одређеног члана у именском изразу при првом помињању: *La razón de que no nos queda dinero es ...* 'Разлог због којег немамо новца је ...' (ГШКА 2010: 1058).

Дакле, између ентитета на ког се упућује (најчешће уведеног у текст неодређеним чланом) и његових делова, конституената или фаза, који су уведени у контекст одређеним чланом, ствара се индиректна референтска веза, *меронимија*, помоћу које се остварују не само однос *целина-део* (нпр. *una casa-el salón-los muebles* 'кућа-дневна соба-намештај'), већ и однос *ентитет-својство* (*un guiso-el olor* 'ђувеч-мирис'), *узрок-последица* (*un tremendo ruido-el susto* 'страшан звук-страх') и др. (ГШКА 2010: 1048-49).

У већини случајева прагматичка компонента је та која дозвољава повезивање поменутих елемената, будући да се из лексичког значења именских израза не би могла повући веза. Слушалац или читалац морају на основу прагматичких механизма да реконструишу везу између актуализованог именског израза и елемента који прецизира његову референцију, што некада може да буде и цео претходни исказ.

Додатно, у шпанском језику постоје и **фактитивне, произвољне** употребе члана, нпр. испред зависних именских реченица, које представљају специфичан случај ендорфорске употребе члана, будући да је семантика реченичне допуне та која омогућава појављивање одређеног члана при првом помињању: (*El que lo hayan detenido prueba que...* 'То што су га привели доказује да...'; *¿Tiene sentido (el) que volvamos a discutirlo?* 'Има ли смисла (то) да поново о томе расправљамо?') (ГШКА 2010: 1058-1059). У поменутој употреби одређеног члана јавља се само облик *el* и његова употреба је нешто чешћа када је субјекат у

превербалној позицији, нпр. *(El) que dejen de fumar nos interesa* 'Интересује нас (мо) да престану да пуше', *(El) que vengan conviene* 'Одговара (мо) да дођу' спрам *Sería inútil que lo intentaras* 'Било би узалуд (мо) да то покушаш' (Алварес Мартинес (1988: 235). Занимљиво је да се у српском језику ове реченице углавном могу превести показном заменицом ТО анафорски употребљеном.

У појединим случајевима јављање и изостављање члана утиче на интерпретацију зависне реченичне допуне, односно указује на то да ли је реченица именска или односна: *confía en que nunca lo delatará* 'Верује у то да га никада неће издати' спрам *confía en el que nunca lo delatará* 'Верује у онога који га никада неће издати', *el temor de que venga esta noche* 'стрепња да ће доћи ове ноћи' спрам *el temor del que venga esta noche* 'стрепња онога који буде дошао ове ноћи' (Алварес Мартинес 1986: 236).

У зависним односним реченицама, такође, налазимо примере фактитивне употребе члана, нарочито када је односна реч у функцији прилошке одредбе, индиректног или предлошког објекта, нпр. *Pero no son muchos los alumnos de (los) que hablamos* 'Али нису бројни ученици о којима говоримо', *La mayoría dominaba el tema sobre (el) que versaba el examen* 'Већина је владала темом о којој је било речи на испиту' (Сармјенто и Еспарса 1993: 79).

Употреба одређеног члана може да послужи и стилском ефекту дискурса, па тако, при опису сцена и ситуација у књижевним текстовима, именски изрази уведени одређеним чланом углавном служе да појачају везу између наратора и ситуације која се описује, да укажу на блискост аутора и описане сцене, док би, насупрот томе, ефекат употребе неодређених именских израза чинио сцену статичном, лишеном динамичности, остављајући аутора по страни као неутралног посматрача (ГШКА 2010: 1053).

5.5.1.3. Употреба члана у односима присвојности и инклузије

Поменули смо меронимију у претходном поглављу као једну од анафоричких шема која маркира везу *део-целина* између одређеног именског израза и елемента који прецизира његову референцију. Управо на тај начин именски изрази који означавају *неотуђиве делове ентитета* (шп. *posesión inalienable*), често и *отуђиве делове ентитета* (шп. *posesión alienable*) остварују

се у дискурсу као одређени, чак и када ентитет на кога указују поседује више од једног дела.

Такође, партитивне, псеудопартитивне и суперлативне конструкције представљају меронимијске односе у коме се једна јединка, или део њих, извучи из скупа који представља целину.

5.5.1.4. Одређени члан у изразима отуђивог/неотуђивог својства

Помињали смо већ да одређени члан стоји као замена за присвојни детерминатив, углавном као неутрални индикатор односа присвојности (в. Порто Дапена 1982: 93-95), и то у именским изразима који означавају делове тела као неотуђиве делове ентитета, и одевне предмете као отуђиве делове личне сфере референта:

Echaban llamas por la boca 'Бљували су ватру на уста', *Los escondió bajo el manto* 'Сакрио их је под огртачем' (Саторе Грау 2000: 289); *No arquee las cejas* 'Не дижи обрве', *Abre los ojos* 'Отвори очи', *Alzó la cabeza* 'Забацио је главу', *Fruncía el ceño* 'Мрштио се', *Apretaba los labios* 'Стезао је усне', *Inclinó el cuerpo* 'Нагнуо се' (ГШКА 2010: 1061-1062).

Присуство одређеног члана у поменутих изразима обезбеђује јединственост денотата који се анафорски повезује с ентитетом коме припада, и који се обично у дискурсу испољава у виду присвојног датива: *Se me nublabla la vista* 'Мутио ми се вид', *Se te va a caer el pelo* 'Опашће ти коса', *Le hervía la sangre* 'Врила му је крв', *No arriesgues el pellejo* 'Не ризикуј главу' (ГШКА 2010: 1062).

У појединим случајевима ентитет на кога упућују именски изрази с обележјем неотуђивог, поседује више од једног дела; ипак, одређени члан може да уведе и такве изразе при првом помињању у контексту, али у том случају им не обезбеђује својство јединствености већ само имплицира специфичност (в. пододељак о присвојним заменицама и детерминативима). Примери израза неотуђивог својства уведених одређених чланом чији ентитет поседује више именованих делова дати су у наставку:

Levantó la mano para pedir palabra 'Подигао је руку да тражи реч', *Se dio un golpe en el brazo* 'Ударио се у руку', *Lo operaron del riñón* 'Оперисали су му бубрег', *Dobló la rodilla* 'Савио је колено', *El furgón lleva abollado el parachoques* 'Камионет има улубљен браник', *Te ato a la pata de la cama* 'Вежаћу те за ногару кревета' (ГШКА 2010: 1050).

У оваквим случајевима, јединственост референта и специфична интерпретација именског појма не остварују се одређеним чланом већ атрибутима, односно ендофорском конструкцијом: *la mano derecha* 'десна рука', *el brazo que llevaba en cabestrillo* 'рука која је била у повезу', *el riñón enfermo* 'болесни бубрег', *el parachoques delantero* 'предњи браник' (ГШКА 2010: 1050).

Пред именских израза којима се означава неутуђиво својство или део неког ентитета, чланом се може постићи и јединственост референта у изразима отуђивог својства али из *личне сфере* референта. Уз називе одевних предмета, који готово увек остварују присвојне односе на основу присуства одређеног члана, постоје и други, различити предмети материјалне природе који могу да буду обухваћени концептом личне сфере:

He perdido el reloj 'Изгубио сам сат' (Саторе Грау 2000: 289); *Olvidé el paraguas* 'Заборавао сам кишобран', *Tengo mal estacionado el coche* 'Лоше сам паркирао ауто', *Le vamos a arreglar el teléfono* 'Поправићемо му телефон', *Se te rompió la heladera* 'Покварио ти се замрзивач' (ГШКА 2010: 1063).

Концепти *личне сфере* и *блискости*, оба прагматичког карактера, заслужни су и за могућност успостављања присвојних односа у именским изразима с одређеним чланом који означавају родбинске и личне односе, на пример: *A ella se lo había dicho el marido/el vecino/el portero/el hijo/el jefe/el amigo/el compañero de trabajo* 'Њој је то рекао (њен) муж/комшија/портир/син/ шеф/пријатељ/колега с посла' (ГШКА 2010: 1063). Међутим, како наводи Саторе Грау (2000: 288, 289) углавном је контекст тај који условљава да ли ће бити употребљен одређени члан или присвојни детерминатив (*el tío Pepe* 'стриц Пепе' спрема *mi tío Pepe* 'мој стриц Пепе' или *El padre lo mandó a guardar ovejas* 'Отац га је послао да чува овце').

Синтаксички посматрано, интерпретација одређеног члана с присвојним значењем углавном се остварује кроз синтаксичке везе субјекта и директног објекта (*Carlota levantó la mano* 'Карлота је подигла руку'), субјекта и индиректног објекта (*Le duele la cabeza* 'Боли га глава') или индиректног и директног објекта (*Le curaron la herida* 'Залечили су му рану'); такође, може да се нађе и у оквиру предлошких израза, у функцији предлошког објекта (*Padece del hígado* 'Болује од јетре', *No me agarres del brazo* 'Не вуци ме за руку') или прилошке одредбе за место (*Lo golpearon en la nuca* 'Ударили су га у потиљак',

Me pusieron una venda en los ojos 'Ставили су ми повез на очи' (ГШКА 2010: 1063-1064).

Занимљиво је да се у прилошким изразима за начин могу наћи изрази с обележјем неотуђивог својства БЕЗ члана, нпр. *La pobre mujer se defendió con (Ø) uñas y dientes* 'Једна жена се бранила ноктима и зубима' (Демонте 1988: 97). Такође, БЕЗ члана је могуће наћи и називе делова тела када су у позицији придевског модификатора, нпр. *ancho de (Ø) caderas* 'широк у куковима/широких кукова', *corto de (Ø) cuello* 'кратког врата', *moreno de (Ø) tez* 'тамнопут', *enjuto de (Ø) rostro* 'испијеног лица' (ГШКА 2010: 1064). Даље, значајно је поменути да је осцилација у употреби одређеног члана и присвојног детерминатива чешћа у несубјекатским функцијама, и може да се оствари у једнини или множини:

De repente enseñaba las/sus uñas 'Одједном стаде показивати (своје) нокте', *Traía entre los dedos el escrito* 'Међу прстима је носио спис' (Саторе Грау 2000: 289); *Llevaban una cinta en la/su cabeza* 'Носили су траку на глави' или *Llevaban una cinta en sus cabezas* 'Носили су траку на својим главама' (ГШКА 2010: 1065); *El jefe se quitó la/su chaqueta* 'Шеф је скинуо (своју) јакну' (Демонте 1988: 90).

Употреба одређеног члана у множини у изразима неотуђивог својства могућа је само ако особа носилац својства стварно поседује више назначених елемената (*Le salió un eccema en las manos* 'Изашао му је екцем на рукама'), док су у изразима отуђивог својства личне сфере све опције дозвољене: *Todos habían aparcado {el coche/su coche/sus coches/los coches} en el mismo lugar* 'Сви су паркирали ауто/свој ауто/аута/своја аута на истом месту' (ГШКА 2010: 1065).

5.5.1.5. *Партитивне, псеудопартитивне и суперлативне конструкције*

На сличан начин као и изрази отуђивог/неотуђивог својства, и *партитивне конструкције*, нпр. *el diez por ciento de los votantes* 'десет посто гласача' или *la mitad de los invitados* 'половина званица', представљају меронимијске односе у којима се једна јединка или део њих извлачи из скупа који представља целину. Синтаксички гледано, партитивне конструкције представљају две именичке групе повезане предлогом *de* при чему именица која означава „део“ уводи предлошки израз с именицом која означава „целину“; допунски именски израз уведен предлогом *de* назива се партитивна кода или партитивна допуна и увек је уведен

одређеним чланом будући да обухвата све јединке у релевантном дискурсном домену (ГШКА 2010: 1059-1060).

Постоје, међутим, тенденције у савременом шпанском језику да се члан не употребљава уз партитивне коде уведене именским изразима *la mayoría* 'већина' и *la mayor parte* 'већи део' (*La mayoría de (Ø) propiedades* 'већина власништва', *la mayoría de (Ø) plantas y animales* 'већина биљака и животиња', *la mayor parte de (Ø) prisioneros* 'већи део затвореника') (ГШКА 2010: 1060). Иако се препоручује употреба одређеног члана и у партитивним кодама, изостајање члана не ремети одређеност партитивне коде која потпада под домен одређености уводних именица *la mayoría* и *la mayor parte*. Идентичан пример „потпадања“ допуне под домен одређености нуклеусне именице имамо и код односних реченица, у којима је јављање члана у оквиру сложених односних везника уведених предлогом произвољно (углавном је реч о предлозима *a, de, con, en*, понекад и *por*) - *el libro con (el) que estudio/ el libro de(l) que estudio* 'књига из које учим', *el abogado en (el) que confío* 'адвокат у којег имам поверење', *la verdadera razón por (la) que quieres quedarte es Miguel* 'прави разлог због ког желиш да останеш је Мигел' (ГШКА 2010: 3302-3308).

Контексти који се наводе као обавезујући за употребу члана су уз предлог „*a*“ када је односна заменица у функцији директног или индиректног објекта (*el candidato al que seleccionaron* 'кандидат којег су изабрали', *el texto al que precede la nota introductoria* 'текст коме претходи уводна напомена'), као и у случају да је односна реч допуна именици (*el libro del que sólo pude leer el prólogo* 'књига из које сам могао само предговор да прочитам', *el libro del que leí una crítica* 'књига о којој сам прочитао критику') (ГШКА 2010: 3306).

Од партитивних конструкција треба разликовати *псеудопартитивне конструкције*, које иако формално и садржински подсећају на партитивне (*una ristra de mentiras* 'све саме лажи', *un montón de avisos* 'мноштво упозорења'), не представљају скуп конкретних јединки, што значи да је модификаторски именски израз неодређен.

Конструкције *релативног суперлатива* представљају, такође, врсту партитивних структура будући да се особа или ствар којој се приписује највиши или најнижи степен неког својства извлачи из ширег скупа: *la película más truculenta que jamás se haya filmado* 'најокрутнији филм икада снимљен', *el estudiante menos participativo del curso* 'најпасивнији ученик на курсу' (ГШКА

2010: 1060). Ове конструкције су ендофорске јер компонента унутар одређеног именског израза, тј. партитивна допуна, представља сегмент који носи информацију о идентификацији именског израза при првом помињању. Узимајући у обзир значење екстремног које суперлатив носи, ове конструкције себи обезбеђују својство јединствености, а партитивна допуна указује на домен у оквиру којег се издвојено својство може сматрати екстремним, самим тим и јединственим (ГШКА 2010: 1060).

Партитивна кода може бити представљена предлошком конструкцијом или односном реченицом. Може и бити извучена из именског израза, и тада се између њих остварује асоцијативна анафорска веза, нпр. *De esta feria, la mejor atracción es la montaña rusa* 'На овом вашару, највећа атракција је ролеркостер' (ГШКА 2010: 1060). Партитивна кода је у овим случајевима представљена одређеним именским изразима јер се односи на целу скупину јединки из које се извлачи примерак с екстремним степеном неког од својстава: *la mejor novela de las que ha escrito últimamente* 'најбољи роман од свих које је написао у последње време'.

5.5.2. Генеричка употреба члана у шпанском језику

Поред анафоричке и деиктичке употребе одређеног члана, генеричка употреба одређеног члана у шпанском језику наводи се као једно од дистинктивних обележја ове категорије (Саторе Грау 2000: 283; Морено Кабрера 1991: 280; Пис Горисон 1980: 312). Иако постоје многе сличности између одређеног члана и показних речи, члан је једини детерминатив којим је могуће постићи генеричку интерпретацију именског израза; њиме се упућује на све јединке неке врсте, бројиве или небројиве природе, односно на својство које се може приписати ако не свим јединкама поменуте врсте, онда бар већини њих, као у следећим примерима:

Al hombre contemporáneo le asedia la incomunicación 'Савременог човека спутава некомуницирање', *Para los desplazamientos largos suelo usar el avión* 'За даља путовања обично користим авион', *El agua es el bien más preciado* 'Вода је највредније добро'; *Las gaviotas se alimentan de peces* 'Галебови се хране рибом', *Los chinos inventaron la pólvora* 'Кинези су изумели пиротехнику' (ГШКА 2010: 1128-1130).

Генеричку интерпретацију именског израза у шпанском језику могуће је постићи како једнином тако и множином именског израза, нарочито када је реч о карактеристичним својствима неке врсте или класе ставки:

El tigre es feroz/ Los tigres son feroces 'Тигар је крволочан/Тигрови су крволочни', {*La naranja es rica/Las naranjas son ricas*} *en vitamina C* '{Поморанца је богата/Поморанце су богате} витамином Ц', {*El parlamento nació/Los parlamentos nacieron*} *para aprobar gastos y presupuestos* '{Парламент је створен/Парламенти су створени} за усвајање буџета и трошкова' (ГШКА 2010: 1130).

С друге стране, глаголи попут *inventar* 'изумети', *concebir* 'смислити', *descubrir* 'открити', као и именице проистекле од тих глагола, у генеричким контекстима увек потражују као допуну именски израз у једнини: *Bell inventó el teléfono* 'Бел је изумео телефон' или *El descubrimiento del átomo revolucionó la física* 'Проналазак атома био је револуционаран за физику' (ГШКА 2010: 1130).

У појединим случајевима модификација именског израза је та која одлучује о генеричком или специфичном значењу целог именског израза; на пример, именски израз *El tigre del zoológico es poco peligroso* 'Тигар из зоолошког врта није опасан' употребљен у једнини и с одређеним чланом уз рестриктивну модификаторску именицу, може да се тумачи и специфично и генерички. Насупрот њему, именским изразом с модификаторском именицом без члана постиже се само генеричка интерпретација - *Los tigres de (Ø) zoológico son peligrosos* 'Тигрови из зоолошког врта су опасни' (ГШКА 2010: 1131).

Сличан случај утицаја именског модификатора на значење целог именског израза, генеричко и/ли специфично, имамо и у примерима *los cuidados de (Ø) madre/maternales* 'мајчинска брига, брига мајке' спрам *los cuidados de la/mi madre* 'брига (моје) мајке'. Именски модификатори употребљени без члана у оваквим конструкцијама с генеричким значењем могу се двојачко превести на српски, углавном као придевска допуна или као генитивна допуна управној именици ('мајчинска брига' или 'брига мајке'), за разлику од именског модификатора који се јавља са чланом, који има аргументски карактер, односно указује на конкретног референта из ванјезичког окружења и преводи се искључиво генитивном допуном ('брига одређене мајке').

Поред одређеног члана који је најчешћи пратилац генерички употребљених именица у шпанском језику, треба истаћи и то да се у ограниченом броју примера,

користи и неодређени члан уз именицу, нпр. *Una gaviota se alimenta de peces* 'Галеб се храни рибом' (ГШКА 2010: 1131). Употребом једног или другог члана постиже се извесна значењска разлика, па док именски израз уведен одређеним чланом упућује на све јединке врсте, неодређеним чланом се углавном говори о просечним својствима врсте (Потије 1972: 134; Лопес Гарсија 1998: 290).

Такође, синтаксичка функција генерички употребљеног именског израза је од великог значаја за могућност јављања неодређеног члана; за разлику од одређеног члана, који може да се јави у свим синтаксичким позицијама, неодређени члан може да се јави само у субјекатској и атрибутској функцији у изразима с генеричким значењем, објекатска функција припада, дакле, само одређеном члану, нпр. *A veces no entiendo a los españoles* 'Понекад не разумем Шпанце' (Орс 1994: 19-33).

Поред одређеног и неодређеног члана, Орс (1994: 27) додаје да се и нултим чланом понекад може постићи генеричка интерпретација исказа, што је последица средњевековног изостављања члана у генеричким изразима, и углавном се јавља у пословицама: *(∅) Iniciativa propia en una guerra significa desastre* 'Лична иницијатива у рату значи пропаст'. Алонсо (1951: 174), с друге стране, наводи да одсуство члана као маркера генеричке интерпретације именског израза представља веома продуктиван стилистички израз који показује да именски изрази без детерминације поред *парцијалног* генеричког значења, могу да остваре и *пуно* генеричко значење (в. Кристоферсен 1939: 33-35).

Додали бисмо још да се у извесним случајевима и обликом *lo*, захваљујући апстрактној природи садржаја именских израза у којима се јавља, може постићи генеричка интерпретација. Саторе Грау (2000: 294) наводи пример апстрактне природе облика *lo* у следећем исказу - *Hay que saber discernir lo verdadero de lo falso (la verdad de la falsedad)* 'Треба знати распознати истинито од лажног (истину од лажи)', а ми га преузимамо као пример генеричке употребе облика *lo*, што уједно и представља увод у разматрање употребе поменутог облика.

5.5.3. Облик *lo*: анафоричка и друге употребе

Семантичко-прагматички оквир употребе одређеног члана завршавамо освртом на употребу облика *lo*, који се, како смо већ напоменули, разликује од уклопљених облика одређеног члана.

Будући да у шпанском језику не постоје именице средњег рода, именски изрази уведени одређеним чланом *lo* не могу да остварују директне кореферентске везе с именским антецедентима. Међутим, захваљујући апстрактној природи означеног садржаја, именски изрази који имају као управну реч облик *lo*, најчешће праћену описним придевом или партиципом, путем асоцијативне анафоре се повезују с претходно исказаним реченичним садржајима:

Retiro lo dicho 'Повлачим оно што сам рекао' (Саторе Грау 2000: 293); *Los dos, sin hacer caso de mí, se dirigieron hacia la escalera y empezaron a subir. Catalina apareció en lo alto y bajó unos escalones para recibir a Durán* 'Њих двоје, не обраћајући пажњу на мене, упутили су се ка степеницама и почели да се пењу. Каталина се појавила на врху и сишла је пар степеника да дочека Дурана'; *Mientras trataba de acomodarse en las inhóspitas instalaciones, surgieron de lo profundo unas enormes garras* 'Док је покушавао да се смести у нимало пријатним одајама, негде из дубине избише неке огромне канце' (ГШКА 2010: 1083).

Исто тако, значење облика *lo* у комбинацији с предлогом *de* употпуњује се индиректно анафорски у оквирима релевантног прагматичког контекста: *Lo de los médicos era una nueva mentira* 'Оно о лекарима била је још једна лаж', *Lo de Juliette lo entiendo, ¿pero qué decir de tu repentina pasión por las lenguas vivas?* 'Оно о Џулијети и разумем, али шта рећи о твојој изненадној страсти према живим језицима?' (ГШКА 2010: 1084).

Додатно, облик *lo* може да се јави и у ендофорским изразима у којима се на основу елемената унутар конструкције докучује значење: *Cuando llega lo de que el chaleco salvavidas se puede inflar con la boca, la gente se troncha* 'Када дође до тога да се прслук за спасавање мора надувати, људи се паралишу' (ГШКА 2010: 1084); *El restaurador arregló lo carcomido del mueble y no tocó lo demás* 'Рестауратор је поправио црвоточени део намештаја и није дирао остало' (Саторе Грау 2000: 293).

Облик *lo* може да буде употребљен и деиктички, на пример: *No vayas por lo embarrado; ve por lo que está seco* 'Не иди по том блатњавом; иди по сувом' (Саторе Грау 2000: 293).

Чест је случај и деиктичке употребе члана *lo* и предлога *de* испред властитих имена у изразима који означавају место, као и испред заједничких именица које се односе на лица, најчешће да би се указало на место нечијег газдинства, поседа, локала и слично: *Vamos a lo de Nostra o largamos. –A Nostra – le contesté. Como si hubiera dicho Kuwait o las Malvinas* 'Или идемо до Ностре или

одлазимо. –До *Hostre* – одговорих му. Као да је рекао Кувајт или Малвини‘, *Fue a buscarla a lo del médico* ‘Отишао је да је потражи тамо где је лекар‘ (ГШКА 2010: 1085).

5.6. Синтаксички оквир употребе одређеног члана у шпанском језику

5.6.1. Именски изрази у субјекатској функцији испред и иза глагола

Именски израз у превербалној субјекатској функцији у шпанском језику је скоро увек актуализован, јавља се с премодификатором, најчешће одређеним чланом, будући да је субјекатска позиција по правилу тематска и да се надовезује на претходни дискурс (ГШКА 2010: 1150). Лајонс (1999: 335), такође, сматра да је у питању општелингвистичка тенденција да се превербална субјекатска позиција као тема исказа увек актуализује, и да актуализација именских израза у другим синтаксичким позицијама није толико обавезујућа.

За разлику од српског језика, у којем се именица актуализује самим појављивањем у контексту и није јој потребна посебна граматичка потпора да би одредила свог референта, у шпанском језику неопходно је да уз именицу у функцији превербалног субјекта буде употребљен неки премодификатор: {*El/ Un/ Ese/ Mi*} *perro ladra* / *Perro ladra ‘{Ø/Један/Тaj/Мoj} пас лаје‘ (Мартинес Алварес 2000: 299).

Већ је поменуто да се члан употребљава увек уз уникате, именице које означавају јединствене појаве и предмете, без обзира на њихову синтаксичку функцију: *la Luna* ‘Месец’, *el Sol* ‘Сунце’, *la Tierra* ‘Земља’, *el universo* ‘универзум’, *el cosmos* ‘свемир’ и слично:

El Sol sale por el Oriente ‘Сунце излази на истоку’; *Los astronautas viajan por el cosmos* ‘Астронаути путују по свемиру’; *La Luna tarda veintiocho días en dar la vuelta alrededor de la Tierra* ‘Месецу треба двадесет и осам дана да се окрене око Земље’ (КЛАВЕ 2002: 1412, 550, 1229); *El hierro es más duro que el plomo* ‘Гвожђе је тврђе од олова’ (Лака 1999: 896).

Исто тако, члан се јавља увек испред именица које означавају називе професија, задужења или титула (*señor* ‘господин’, *señora* ‘госпођа’, *profesor* ‘професор’, *ministro* ‘министар’, *alcalde* ‘градоначелник’, *marqués* ‘маркиз’), које се јављају без модификације или уз апозицију у виду властитих имена и презимена: *El señor García lo recibirá en un momento* ‘Господин

Гарсија ће Вас примити за који тренутак' (КЛАВЕ 2002: 1731). Изузеци би били племићка титула *don* 'дон', затим фратарска титула *fray* 'фра', као и назив за ред часних сестара, *sor* 'сор', који се увек употребљавају без члана (*Don Quijote* 'Дон Кихоте', *Fray Luis de Leon* 'фра Луис де Леон', *Sor Juana Inés de la Cruz* 'сор Хуана Инес де ла Крус') (ГШКА 2010: 879).

У копулативним реченицама, које се у шпанском језику формирају помоћу глагола *ser*, *estar* и *parecer*, именски израз у функцији субјекта мора увек да има виши степен одређеног од именског израза у функцији атрибута да не би дошло до забуне, нпр. *El agua parece un espejo* 'Вода је као огледало' или *El hombre es (Ø) médico* 'Човек је лекар' (Алварес Мартинес 1986: 208-209).

Иако смо навели да превербална субјекатска позиција, као тема исказа, пружа најмање могућности за одсуство члана, у шпанском језику постоји ипак мали број контекста, углавном регистарски маркираних, у којима именица може да се јави без детерминатора у поменутој позицији. Ти контексти најчешће представљају наслове у новинама и телеграме, у којима се из ванјезичких разлога (ограничени обима текста, прелом текста и др.), настоји са што мање речи исказати што више, на пример: *(Ø) Alcalde desobedece una sentencia* 'Градоначелник се оглушио о пресуду', *(Ø) Presunto delincuente hiere a dos policías* 'Наводни делинквент ранио два полицајца', *(Ø) Ministro implicado en la venta de armas* 'Министар умешан у продају оружја' (ГШКА 2010: 1150, 1151).

Додатно, именски изрази у пословицама јављају се без члана, што осликава стару, средњовековну употребу члана, када се изостављањем члана постизала генеричка интерпретација именског израза (ГШКА 2010: 1150):

(Ø) Flores contentan, pero no alimentan 'Цвеће храни душу али не и тело', *(Ø) Consejo de necio no tiene precio* 'Савет од нечаснога не вреди ништа', *(Ø) Fortuna y ocasión favorecen al osado corazón* 'Срећа прати храбре', *(Ø) Padre perezoso hace a sus hijos viciosos* 'Од зла оца још гора деца', *(Ø) Casa con dos puertas mala es de guardar* 'За бриге је тешко чувати лепе девојке'³¹ (ГШКА 2010: 1150).

Наративна проза представља још један извор субјекатских именских израза без члана, што је обично мотивисано чињеницом да је цела информација коју реченица преноси *ремаатска*, односно да не постоји никаква претходна

³¹ Напомињемо да пословице нису дословно преведене већ смо настојали да наведемо што приближније пословице које постоје у српском језику.

информација о учесницима у предикацији (ГШКА 2010: 1150). Иако се одсуство члана повезује са неспецифичним именским изразима, у наративној прози чест је случај да присуство постмодификатора уз именицу доприноси референцијалној идентификацији именског израза, на пример:

(Ø) Automóviles misteriosos recorrían las calles a altas horas de la noche 'Мистериозни аутомобили кретали су се улицама у ситне ноћне сате', *(Ø) Gentes en cuclillas se adormilaban en los rincones* 'Људи у чучећем положају дрмали су по ћошковима' (ГШКА 2010: 1150).

Метајезичку употребу именица, без обзира на функцију, одликује такође одсуство члана, будући да је нагласак на дескриптивном садржају именског појма а не на његовој референцијалној вредности. Разлику метајезичке и референцијалне употребе именица представљамо кроз следеће примере:

(Ø) Verbo es un sustantivo masculino 'Глагол је именица мушког рода' спрам *El verbo es el núcleo del sintagma verbal* 'Глагол је управни члан глаголског израза'; *(Ø) Democracia es un compuesto nominal de origen griego* 'Демократија је именска сложеница грчког порекла' спрам *La democracia es un sistema político de origen griego* 'Демократија је политичко уређење грчког порекла' (Лака 1999: 895).

Још један контекст који може допринети одсуству члана из превербалног субјекатског израза јесу напоредни именски изрази, често и набрајања, у једнини или у множини (в. Душкова и Клегр 2002):

(Ø) Agua, cielo y selva se combinaban en variadas proporciones para brindar por doquier cuadros de insuperable colorido 'Вода, небо и шума преплитали су се у разним омерима како би на све стране изнедрили призоре непревазиђеног колорита'; *(Ø) Oro y joyas quedaban regados por el camino de la fuga* 'Злато и драго камење били су расути по путу којим се бежало' (ГШКА 2010: 1150); *(Ø) Padre e hijo abrazaron la religión católica* 'И отац и син су пригрлили католичку веру'; *(Ø) Ama y criada burlaron la justicia del comendador* 'И газдарица и служавка исмејале су надзорникову правду' (Алварес Мартинес 1986: 207).

Додатно, фокализација или рематизација именског појма доводи до одсуства члана и у превербалној субјекатској позицији, као и у другим позицијама (Лака 1999: 908); наиме, говорник фокализацијом изражава највећи степен *новог* значења, те тако се одређени члан, према свом

основном значењу, не уклапа у фокализоване изразе. Примери фокализованих именских израза у шпанском језику били би следећи:

(Ø) Oro era lo que al fin y al cabo venían buscando desde el mismísimo virrey al último grumete 'Злато је, на крају крајева, то што су тражили како сам краљ тако и последњи лопов', *(Ø) Agua le falta a este país* 'Вода недостаје овом народу' (ГШКА 2010: 1151); *(Ø) Ratones van a salir de ese armario cuando te decidas a limpiarlo* 'Мишеви ће да изађу из тог ормара када решиш да га очистиш', *(Ø) Estudiantes no participaron muchos* 'Студенти многи нису учествовали' (Лака 1999: 918).

Што се тиче **поствербалног** субјекта, он се чешће јавља без детерминатора, без икакве регистарске маркираности, углавном остварен именским изразом у множини:

Firmaron la declaración (Ø) artistas e intelectuales 'Потписали су повељу уметници и интелектуалци', *Aroyan esta conclusión (Ø) indicios razonables* 'У прилог овом закључку иду логичне назнаке', *Muchas de estas historias las han escrito (Ø) compatriotas vuestras* 'Многе од ових прича написали су ваше сународнице' (ГШКА 2010: 1153).

У неким примерима делује да је одлучујући фактор за употребу или изостављање члана уз именицу значење глаголске лексеме (Мартинес Алварес 2000: 300), па тако именски изрази уз глаголе осећања (*gustar* 'допадати', *encantar* 'одушевити', *molestar* 'сметати'), увек се јављају с премодификаторима, нпр. *Me gusta el melocotón* 'Волим (Ø) брескве' (КЛАВЕ 2002: 1319). Али понекад и сама именица доприноси јављању или одсуству члана; на пример, називи месеци у години јављају се с нултим чланом уз исти глагол: *No me gusta (Ø) febrero* 'Не волим фебруар' (ГШКА 2010: 837). Генеричка интерпретација, која се постиже у наведеним предикацијама, такође, може да буде разлог редовног јављања одређеног члана, што представља и разлог за јављање члана у следећим примерима (Лака 1999: 896): *En esta zona abunda(n) el oro/ los lobos* 'Ова област обилује златом/вуковима'; *Entre las especies protegidas se cuentan los lobos y los gatos monteses* 'У заштићене животињске врсте убрајају се вукови и рисови'.

Што се тиче одлика управне именице која се јавља без члана у поствербалној субјекатској позицији, можемо опет да приметимо слично понашање бројивих именица у множини и небројивих у једнини. Углавном је реч о непрелазним глаголима, који имају неагентивне субјекте сличних карактеристика као директни објекат (ГШКА 2010: 1152): *Por la ventana entraba*

(Ø) viento 'Кроз прозор је улазио ветар', *Llegaban (Ø) capitanes, letrados, católicos flamencos e ingleses* 'Стизали су капетани, просветитељи, фламански и енглески католици', *Ocurrieron (Ø) cosas terribles en esas habitaciones* 'Догодиле су се страшне ствари у овим собама' (ГШКА 2010: 1152).

Дакле, док бројиве именице у једнини готово увек подлежу неком виду актуализације, код бројивих у множини и небројивих именица, у једнини и множини, употреба члана је необавезујућа:

Salió el/un/ese/cierto niño de la escuela 'Из школе је изашао Ø/један/тај/извесни дечак', *Brilla la lámpara* 'Светли лампа', *Ladra el perro* 'Лаје пас' спрам *Salieron (los) niños* 'Ишла су деца', *Sale (el) agua del grifo* 'Излази вода из чесме' *Brillan (las) luces* 'Сјаје светла', *Salen (las) aguas* 'Излазе воде' (Мартинес Алварес 2000: 300, 302); *Despegan (Ø) aviones cada cinco minutos* 'Авиони узлећу сваких 5 минута', *Crece(n) (Ø) rosas entre las zarzas* 'Расту руже међу купинама', *Entran los fríos por la ventana* 'Улазе налети хладног ваздуха кроз прозор' (Алварес Мартинес 1986: 208).

Егзистенцијални глаголи попут *quedar* 'преостати', *faltar* 'недостајати' и *sobrar* 'претећи', били би изузеци јер омогућавају јављање и бројивих и небројивих именица у једнини без члана, наравно, уз извесну значењску рекатегоризацију обележја бројивог: *Faltaba toalla* 'Фали пешкир', *No quedaba asiento* 'Није било слободног места', *Sobraba habitación* 'Била је соба вишка' (Мартинес Алварес 2000: 301). У наведеним примерима, бројиве именице употребљавају се као небројиве, што им и омогућава јављање без члана у субјекатској позицији.

Пасивне и повратне пасивне конструкције, такође, бивају представљене именским изразима с нултим чланом, што је и логично ако се узме у обзир неагентивни карактер субјекта (ГШКА 2010: 1152-1153): *Se celebraron (Ø) elecciones para elegir un nuevo vicepresidente* 'Прослављени су избори за новог председника', *Se alquilan (Ø) apartamentos* 'Издају се станови'.

Алварес Мартинес (1986: 209) додаје да употреба члана у именским изразима који прате пасивне конструкције осликава не субјекатску, већ објекатску позицију именског израза, будући да се на месту логичког субјекта пасивне конструкције налази објекат прелазне активне конструкције, те да је и актуализација логичког субјекта у пасивној конструкцији већ претходно утврђена: *se contuvo la epidemia* 'сузбијена је епидемија', *se vende (la/Ø) parcela a buen precio* 'продаје се плац повољно'.

Може се закључити да именски изрази у функцији субјекта у шпанском језику имају веома ограничене могућности да се појаве без члана, нарочито у случају бројивих именица у једнини, које само у посебним случајевима, рекатегоризовано или регистарски маркирано, могу да се јаве без члана.

Превербална субјекатска функција с нултим чланом углавном се остварује помоћу именских израза који имају као управни члан небројиву именицу у једнини или бројиву именицу у множини. Наставку за множину приписује се слична актуализаторска функција коју има и одређени члан (в. Грин 1988: 60), те не чуди што су неактуализовани субјекти, било испред или иза глагола, управо именски изрази у множини.

Наслови у новинама, телеграми, пословице и наративна проза били би случај за себе, ослоњени на неке друге језичке механизме, као што су принцип економичности и одржање архаичне употребе именица без члана с генеричком интерпретацијом.

Поствербална субјекатска функција без члана је учесталија и, за разлику од превербалне, није регистарски маркирана. Бројиве именице у једнини су готово увек актуализоване, а без члана се јављају углавном бројиве именице у множини и небројиве у једнини. Ако се изузму пословице, генеричка интерпретација исказа је чинилац који, без обзира на одлике управне именице, често прати јављање члана уз именице у поствербалној субјекатској позицији.

5.6.1.1. Модификација управног члана именског израза

Као што смо већ назначили у претходним разматрањима, модификација управног члана именског израза, било да је реч о атрибуту (($\emptyset$) *altas montañas rodean el valle* 'високе планине окружују долину'), предлошком модификаторском изразу (*pasaron por allí* ($\emptyset$) *agentes de la autoridad* 'прошли су онуда законодавни извршитељи') или апозицији (*Estambul, ($\emptyset$) ciudad milenaria* 'Истамбул, миленијумски град'), не значи аутоматски да ће да се јави неки премодификатор иако модификација често доприноси издвајању референта (ГШКА 2010: 1150). У наставку ћемо да наведемо неке од одлика именица и именских израза који допуњавају другу именицу.

5.6.1.1.1. Предлошка модификација

Присуство члана уз именицу у предлошком модификаторском изразу, исто као и у другим синтаксичким позицијама, подразумева издвајање назначеног ентитета, па тако Алварес Мартинес (1986: 228) контрастира примере с чланом (*jugetes del niño/ jugetes de Paquito* 'дечакове /Пакитове играчке'), и примере без члана, који најчешће представљају именицу „попридевљену“ уз помоћ предлога (*jugetes de (Ø) niño/ jugetes infantiles* 'дечје играчке').

Лака (1999: 913) такође истиче неаргументски карактер предлошке модификације унутар именског изрази, која се јавља без члана (*el color de (Ø) trigo de su piel* 'боја жита његове коже', *su hipocresía de (Ø) beata* 'њена богомољачка дволичност' и др.), што управо и дозвољава јављање другог предлошког модификатора у функцији аргумента или присвојног детерминатива испред именице.

Сличне предлошке модификације именици, које никада не садрже члан, и које имају неаргументски карактер, налазимо и у следећим примерима: *bolsa de (Ø) mano* 'ручна торба', *libro de (Ø) bolsillo* 'џепна књига', *obra de (Ø) teatro* 'позоришно дело', *palabra de (Ø) honor* 'часна реч', *caja de (Ø) música* 'музичка кутија', *carcel de (Ø) mujeres* 'женски затвор', *hogar de (Ø) ancianos* 'старачки дом', *coche de (Ø) caballos* 'запрежно возило' (Лака 1999: 913; ГШКА 2010: 1155). Рајић и Маркос (2009: 49) истичу да се већина горе поменутих примера (шп. *denominaciones complejas* 'сложени називи') преводе придевом на српски језик.

Сличан случај представљају и предлошке модификације, допуне именицама насталих од глагола, које се јављају без члана и углавном се остварују небројивим именицама, или бројивим именицама у множини, нпр. *la circulación de (Ø) vehículos* 'кретање возила', *la construcción de (Ø) viviendas* 'изградња станова', *el consumo de (Ø) agua* 'потрошња воде', *el conocimiento de (Ø) idiomas* 'познавање језика' (Лака 1999: 912-913).

Иако смо их већ навели код разматрања односа употребе члана и врсте именица, истаћи ћемо овде још једном да именице у псеудопартитивним конструкцијама (именице за количину, бројне именице, именице класе) уводе предлошку модификацију која садржи именицу без члана, нпр. *una brizna de (Ø) hierba* 'сноп траве', *un kilo de (Ø) patatas* 'кило кромпира', *un montón de (Ø)*

regalos 'мноштво поклона', *decena de (Ø) personas* 'десетак особа', *miles de (Ø) años* 'хиљаде година', *esa clase de (Ø) mentiras* 'та врста лажи', *un tipo de (Ø) niño* 'тип детета' (ГШКА 2010: 216-218).

5.6.1.1.2. Апозиција

Што се тиче апозиције, односно именског израза који допуњује други именски израз без предлога, присуство или одсуство члана у њој, према мишљењу неких аутора (в. Алварес Мартинес 1986: 229), представља питање стила:

Carlos V, (el) rey de España, abdicó en su hijo 'Карлос V, краљ Шпаније, абдицирао је у корист сина' {*el río Guadalquivir/ el río, el Guadalquivir,*} *va entre naranjos y olivos* '{река Гвадалкивир/ река, Гвадалкивир,} тече међу наранџиним дрвећем и маслињацима' (Алварес Мартинес 1986: 229, 230); *Alejandro (el) Magno* 'Александар Велики' (ГШКА 2010: 879).

Међутим, постоје и случајеви у којима апозиција има функцију идентификације референта; на пример, када је управна реч лична заменица првог или другог лица множине, апозиција је именски израз који служи да референцијално одреди нуклеусну реч, па је употреба члана обавезна (шп. *aposición especificativa o identificativa*) (ГШКА 2010: 881):

Vosotros, los españoles, sois alegres y ruidosos 'Ви Шпанци сте весели и бучни' (Сармјенто и Еспарса 1993: 72); *En fin, vosotros, los niños de hoy, queréis minar la vieja sociedad* 'На крају крајева, ви, данашња деца, желите да минирате старо друштво' (РКСШ: Nieva, F. La señora tártara); *Marcos, el cartero, ya pasó por casa* 'Маркос, поштар, већ је навраћао код нас' (Алварес Мартинес 1986: 229).

Насупрот њој, у описној апозицији (шп. *aposición explicativa*), будући да се само додају информације тј. опис управне именице, имамо одсуство члана:

Estambul, (Ø) ciudad milenaria 'Истамбул, миленијумски град' или *Recuerdo mi entrada en clase del profesor Maronius, (Ø) persona de gran reputación* 'Сећам се свог првог доласка на час професора Маронијуса, човека велике репутације' (ГШКА 2010: 220); *El Museo del Prado, (Ø) tesoro de la pintura mundial* 'Музеј Прадо, ризница светског сликарства' (Саторе Грау 2000: 297).

5.6.1.1.3. Прилошка модификација

Нешто другачији је случај именица које се јављају као прилошки модификатори заузимајући место испред прилога. Будући да је њихова функција прилошка, исказују време, место или начин предикације, и скоро увек се јављају без члана (*calle arriba* 'улицу горе', *boca abajo* 'потрбушке', *panza arriba* 'главом горе', *semanas después* 'недељама после', *días antes* 'неколико дана пре') (Алварес Мартинес 1986: 227). Члан може да се појави у наизглед сличним конструкцијама да означи екстензију квантификоване именице (*las tres semanas antes* 'пуне три недеље пре'), или с катафоричком вредношћу (*los días después del accidente* 'у данима после несреће'), само што у овим примерима није именица допуна прилогу већ обрнуто, прилог је допуна именици (Алварес Мартинес 1986: 227, 228).

5.6.2. Именски изрази у објекатској функцији

Лајонс (1999: 335) наводи да у шпанском и другим романским језицима, објекти често немају члан иако се могу идентификовати. Та чињеница могла би да се припише општелингвистичкој тенденцији да се у језицима тематска, углавном субјекатска, позиција у реченици обавезно одреди, а да детерминација именице у другим позицијама није толико обавезујућа. Присуство и одсуство члана у именским изразима у објекатској функцији директно је везано за глаголску лексему, која у неким случајевима захтева издвајање именованог ентитета а у неким само реферише о његовој врсти (Мартинес Алварес 2000: 300). Ради бољег увида у употребу члана, разматрамо употребу члана у именским изразима у функцији право (директног) објекта, затим неправог (индиректног) објекта, као и предлошког објекта (шп. *objeto preposicional, complemento de régimen preposicional*).

5.6.2.1. Прави (директни) објекат

Најшире гледано, разлика између одређеног и нултог члана уз бројиву именицу у функцији директног објекта, нпр. *Coge {Ø/el} lápiz* у *{Ø/el} papel* 'Узми оловку и папир', своди се на то да употреба одређеног члана упућује на конкретан

ентитет у дељеном дискурсу саговорника, док се нултим чланом само указује на врсту назначеног ентитета (Сармјенто и Еспарса 1993: 67).

И у множини имамо сличну ситуацију; нулти члан означава да није дата информација о екстензији именице, а с друге стране, присуство члана упућује или на конкретне ентитете или на њихову укупност:

Perdí las plumas/ (Ø) plumas 'Изгубио сам (сва) наливпера/ наливпера' (Сармјенто и Еспарса 1993: 71); *Yo buscaba (Ø) papeles del gran sainetero Don Ramón de la Cruz* 'Тражио сам папире великог писца једночинки Дон Рамона де ла Круса' (Абад Небот 1977: 32); *cambiar (Ø) dólares por (Ø) euros* 'мењати доларе за евре' (ГШКА 2010: 1154).

Истакли смо већ да је глаголска лексема одлучујућа при интерпретацији а самим тим и при детерминацији објекатског именског израза, те тако глаголи осећања (*odiar* 'мрзети', *adorar* 'обожававати', *amar* 'волети' и др.) намећу обавезно јављање члана у шпанском језику: *Detesta la pobreza* 'Презире сиромаштво', *Admira la sencillez de esta persona* 'Диви се једноставности ове особе' (Сармјенто и Еспарса 1993: 75).

Обавезну употребу одређеног члана налазимо и уз објекатске именице које означавају делове тела, одећу и обућу, затим разне предмете и украсе из свакодневне употребе с присвојним значењем (ГШКА 2010: 1061-1062):

Cuando vio a su padre levantó los brazos y lo saludó 'Када је угледао оца, подигао је руке и махнуо му', *Cuando la regañan, frunce el entrecejo y se va a su cuarto sin decir nada* 'Када је грде, намршти чело и иде у собу без речи' (КЛАВЕ 2002: 299, 936); *Se puso las botas y se marchó* 'Назуо је чизме и отишао', *Todos los días se hace la cama y se prepara el desayuno* 'Свакога дана спрема свој кревет и прави себи доручак'.

Члан се јавља и када глагол поред правог објекта захтева предлошку допуну (ГШКА 2010: 1154): *cargar el depósito de agua* 'напунити суд водом', *limpiar la habitación de polvo* 'очистити собу од прашине' и слично.

Насупрот обавезној употреби члана, нулти члан налазимо у именским изразима који се јављају као допуна глаголима менталних активности попут глагола *estudiar* 'студирати', *enseñar* 'подучити', *aprender* 'учити', *comprender* 'разумети': *Está aprendiendo (Ø) piano y practica con unos estudios de Chopín* 'Учи клавир и вежба на неким Шопеновим комадима', *Los abogados han estudiado (Ø) derecho* 'Адвокати су студирали право' (КЛАВЕ 2002: 852, 616).

Међутим, свака специфична модификација, па чак и јављање аспектуалне заменице *se*, доводи до обавезног јављања члана уз горе наведене изразе, на пример:

Comprendes muy bien las explicaciones del profesor 'Разумеш ти врло добро објашњења наставника', *No puedo comprender la crueldad hacia los niños* 'Не могу да схватим окрутност према деци' (КЛАВЕ 2002: 494); *Los actores tienen que estudiarse los guiones* 'Глумци морају да науче текст' (КЛАВЕ 2002: 852).

Даље, уз глагол *tener* 'имати' или уз глаголе стицања који потражују прави објекат (*comprar* 'купити', *sacar* 'набавити', *conseguir* 'обезбедити'), именски изрази обично не иду уз члан:

El edificio tiene (Ø) ascensor 'Зграда има лифт', *Pedro sacó (Ø) entradas* 'Педро је набавио улазнице', *He conseguido (Ø) trabajo* 'Нашао сам посао' (Рајић и Маркос Бланко 2009: 49); *En verano tenemos (Ø) vacaciones* 'Лети имамо распуст', *Compré (Ø) pan esta mañana* 'Купио сам хлеба јутрос' (КЛАВЕ 2002: 1816, 494).

Исто тако, небројиве именице (*agua* 'вода', *harina* 'брашно' и сл.) и апстрактне именица (*belleza* 'лепота', *audacia* 'храброст', *valor* 'вредност', *inteligencia* 'способност') у објекатској функцији обично се јављају без члана:

¿Tienes (Ø) pan para hacerme un bocadillo? 'Имаш ли хлеба да ми направиш сендвич?', *Si tienes (Ø) sed, toma (Ø) agua* 'Ако си жедан, узми воде', *No puedo tomar (Ø) café porque me pone nervioso* 'Не могу да пијем кафу јер ме чини нервозним', *Este bono solo tiene (Ø) valor hasta finales de mes* 'Овај купон вреди само до краја месеца' (КЛАВЕ 2002: 1436, 63, 328, 1898).

Међутим, уколико небројиве именице посматрамо као бројиве, односно ако указујемо на одређену количину неке материје у смислу *чаши* воде, *со из сланика*, *џак* брашна и слично, или ако истичемо специфичност апстрактне именице, тада употребљавамо члан испред именице:

Pásame el pan, por favor 'Додај ми хлеб, молим те' или *En cuanto respiró las sales recobró la consciencia* 'Када је удахнула миришљаву со, повратила је свест' (КЛАВЕ 2002: 1457, 1704); *Todo el mundo alabó la audacia del intrépido escalador* 'Цео свет је поздравио храброст неустрашивог алпинисте', *Los expertos fijaron el valor del terreno en treinta mil euros* 'Стручњаци су проценили вредност земљишта на тридесет хиљада евра' (КЛАВЕ 2002: 203, 1898).

Када говоримо о временском узрасту особа не употребљавамо члан уз глаголе *tener* 'имати', *contar* 'бројати', а уз глагол *cumplir* 'напунити' члан може и не мора да се јави (Коронадо Гонсалес и др. 1998: 200):

Tiene (Ø) veinte años 'Има двадесет година' (КЛАВЕ 2002: 1561), *Campeón de Europa (...) espera ganar el título mundial cuando apenas cuenta (Ø) veintidós años* 'Европски шампион (...) очекује да освоји светску медаљу а тек има двадесет две године' (РКСШ: Tiempo, 19/11/1990); *Cumple (Ø) veinte años el próximo abril* 'Пуни двадесет година следећег априла' (КЛАВЕ 2002: 1561, 581); *Cuando cumplí los treinta años les dije a mis padres que me iba a tocar la trompeta* 'Када сам напунио тридесет година рекао сам родитељима да ћу да свирам трубу' (РКСШ: Arrabel, F. *El cementerio de automóviles*).

Већ смо поменули код субјекатске позиције да фокализација именског израза подразумева стављање у фокус нове информације, па се такви изрази јављају без члана: *(Ø) Vino tinto me ofreció, cuando sabe que lo detesto* 'Црвено вино ми је понудио, а зна да га не подносим' (Лака 1999: 918).

Употреба члана у објекатском изразу често се везује и за јављање предлога „a“, ознаке за категорију аниматности у директном објекту, нпр. *Busco (Ø) secretaria* 'Тражим секретарицу (било коју)' спрам *Busco a la secretaria* 'Тражим секретарицу (тачно одређену)'. Ако је допуна бројива именица у једнини, обавезна је њена актуализација, док у множини члан може и да изостане:

Reconoció al muchacho 'Препознао је дечака', *El adjetivo modifica al nombre* 'Придев допуњује именицу' (Рајић и Маркос Бланко 2009: 121, 122); *Conozco a (Ø) gentes que podrían ocuparse de usted* 'Познајем људе који би могли да се брину о вама', *Interrogando en el estudio de la calle Belén o ante una grabadora, a (Ø) artistas de cabaret y a (Ø) parlamentarios, a (Ø) futbolistas y a (Ø) niños prodigio, aprendí que todo el mundo, sin excepción, podía ser tema de cuento* 'Испитујући у студију у улици Белен или пред диктафоном кабаре уметнике и парламентарце, фудбалере и вундеркиндове, схватио сам да цео свет, без изузетка, може да буде тема приче' (ГШКА 2010: 1146).

Ако се именица у једнини, пак, јави без члана, најчешће је случај о рекатегоризованој именици, нпр. *No se dice que el club pertenece a (Ø) fulano, sino que (Ø) fulano pertenece al club* 'Не каже се да клуб припада ОНОМЕ већ да ОНАЈ припада клубу' (РКСШ: Alba, Víctor, *El pájaro africano*).

Шпански језик обилује и такозваним декомпонованим предикатима, конструкцијама са семантички ослабљеним глаголом код којих је значењско

тежиште на именици (в. Бакингам 2009), и за које је карактеристично одсуство члана пример: *dar susto* 'улити страх', *echar mano* 'пружити руку', *pasar vergüenza* 'стидети се [поднети стид]', *poner fin* 'ставити крај', *tener suerte* 'имати среће', *tomar nota* 'хватати белешке' (ГШКА 2010: 1157):

Tengo (∅) miedo a los monstruos 'Имам страх од чудовишта', *Se enfadó con todos, así que echó (∅) mano al bolso y se marchó* 'Наљутила се на све редом, те је зграбила руком торбу и отишла' (КЛАВЕ 2002: 1816, 1255).

Боске (1996: 40) наводи да су три најпродуктивнија глагола која налазимо у семантички ослабљеним конструкцијама с тежиштем на именици управо глаголи *tener* 'имати', *dar* 'дати' и *hacer* 'чинити', који се јављају без члана уколико немају додатну модификацију у виду описног придева:

tener calor 'бити (некоме) вруће', *tener hambre* 'бити гладан', *tener lugar* 'одигравати се', *tener razón*, 'бити у праву', *tener sueño* 'бити поспан', *tener suerte* 'имати среће'; *dar alegría* 'пружити радост', *dar lástima* 'изазвати сажаљење', *dar pena* 'изазвати жалост', *dar orden* 'наредити', *dar permiso* 'дозволити'; *hacer caso* 'обратити пажњу', *hacer frío* 'бити хладно', *hacer sitio* 'направити места', *hacer sol* 'бити сунчано', *hacer ilusión* 'уливати наду', *hacer ruido* 'правити буку'.

Поред неких од горе наведених безличних конструкција које се јављају с директним објектом и именицом без члана (*hace (∅) sol* 'сунчано је', *hace (∅) viento* 'ветровито је', *hace (∅) calor* 'вруће је'), постоје и конструкције којима се истоветни садржаји исказују другим глаголима (*brillar* 'сијати', *lucir* 'сјајити', *soplar* 'дувати') али уз обавезно јављање члана уз именицу која стоји у поствербалној субјекатској функцији (*brilla/luce el sol* 'сунце сија' или *sopla el viento* 'дува ветар'). Тиме се још једном потврђује да су семантика глагола и функција именског израза кључни елементи за употребу члана испред управне именице.

5.6.2.2. Неправи (индиректни) објекат

Именски изрази у функцији индиректног објекта, будући да углавном указују на конкретне референте и идентификују их у релевантном дискурсу, бивају уведени неким премодификатором, нарочито ако је именица у једнини, било да је бројива или небројива. Алварес Мартинес (1986: 213-214) истиче да је одсуство члана у позицији неправог објекта ретко колико и одсуство у

субјекатској функцији јер је реч о прилично независној функцији у односу на предикацију:

Los que vivían en un marquesado debían pagar tributos al marqués 'Они који су живели у маркизату морали су маркизу да плаћају намете' (КЛАВЕ 2002: 1266); *Dio limosna al pobre/ a los hombres* 'Дао је напојницу сиромасу/ (оним) људима', *No pusieron azúcar a las natillas* 'Нису ставили шећера у шлаг' (Сармјенто и Еспарса 1993: 72); *Añadieron alcohol al vino* 'Додали су алкохол у вино'; *Le hicieron frente al frío* 'Супротставили су се хладноћи' (Алварес Мартинес 1986: 213).

Примери именице у једнини без члана наводе се у граматикама, међутим, такви примери подразумевају или додатну модификацију управне именице у виду придева, или представљају множину (често значењску или синтаксичку), а понекад имају и контрастивни фокализирајући карактер (Лака 1999: 909):

Prestaron ayuda a ($\emptyset$) gente necesitada 'Пружили су помоћ угроженим људима', *Añadieron limón a ($\emptyset$) miel у agua* 'Додали су лимуна у мед и воду' (Мартинес Алварес 2000: 302); *Por su tono se notaba que no estaba hablando a ($\emptyset$) subordinados, sino a ($\emptyset$) amigos* 'Из његовог тона се закључивало да се није није обраћао поданицима него пријатељима' (Лака 1999: 909).

Додатно, наводи се да је члан уз именицу у индиректном објекту обавезан ако је и директни објекат одређен или ако је поред лексичког присутан и морфолошки индиректни објекат:

Compré las patatas al tendero de la esquina 'Купио сам кромпир од продавца на ћошку', *Los miembros del tribunal decidieron darles la máxima calificación a los dos aspirantes* 'Чланови жирија одлучили су да дају максималан број бодова обома кандидатима' (Сармјенто и Еспарса 1993: 71); *Daba clase a (los) adultos* *спрам* *Les daba clase a los adultos* 'Држала је часове одраслима' (Алварес Мартинес 1986: 214-215).

Може се рећи, такође, да бројиве именице у множини у индиректној објекатској функцији имају највећу осцилацију у јављању члана, што се може видети кроз следеће примере:

Dieron golpes a (los) coches 'Изразбијали су аута' (Сармјенто и Еспарса 1993: 72); *Da lecciones a (los) niños* 'Даје часове деци' (Мартинес Алварес 2000: 299); *Supuso un duro golpe a ($\emptyset$) ilusiones forjadas durante años por la niña* 'То је значило јак ударац илузијама које је девојчица годинама утврђивала'; *sólo concedía crédito a ($\emptyset$) sensibilidades exquisitas como la suya* 'само је пружао помоћ изванредним душама као што је његова' (Алварес Мартинес 1986: 214); *Andrés estaba acusado de matar a un*

falsificador de títulos que se vendían a (Ø) profesores de ejército 'Андрес је оптужен да је убио кривотворца диплома које су продаване војним професорима' (ГШКА 2010: 1154).

Дакле, у именским изразима који су индиректна допуна глаголу, члан се углавном јавља јер је потребно означити референта. Занимљиво је да је у овој синтаксичкој позицији једнина, како бројивих тако и небројивих именица, фактор који намеће обавезну употребу члана. Додатно, небројиве именице у множини такође потражују актуализацију, а бројиве и апстрактне именице у множини су те које могу да се јаве с нултим чланом, углавном услед процеса фокализације.

Одређеност именице у функцији правог објекта директно утиче на актуализацију неправог објекта, исто као и јављање проклитика индиректног објекта (*le, les*) у реченици.

5.6.2.3. Предлошки објекат

Што се тиче предлошког објекта у шпанском језику, он спада у глаголске аргументе и остварује везу с глаголом увек помоћу предлога. Неки глаголи могу да се јаве или с правим (*pensar algo* 'мислити нешто') или с предлошким објектом (*pensar en algo* 'мислити о нечему'), а неки се јављају и с једним и с другим. За разлику од неправог објекта, предлошки објекат најчешће се реализује именским изразима без члана:

Huele a (Ø) rosas 'Мирише на руже', *sabe a (Ø) naranja* 'има укус поморанце', *suena a (Ø) lamento* 'звучи као жал', *ir de (Ø) viaje* 'ићи на пут', *disponer de (Ø) dinero* 'располагати новцем', *gozar de (Ø) buen clima* 'уживати у лепом времену' (ГШКА 2010: 1154); *carece de (Ø) sentido* 'нема смисла', *carece de (Ø) amigos* 'нема пријатеље', *se arrepiente de (Ø) pecados* 'каје се због грехова' (Алварес Мартинес 1986: 226).

Даље, глаголи који означавају промену стања као предлошку допуну такође имају именицу без члана, чак и када је реч о називима делова тела, који у позицији предлошког објекта често попримају идиоматски карактер, док се у правој објекатској функцији јављају у основном значењу и обавезно са чланом (ГШКА 2010: 1154):

bajar de (Ø) precio 'снизити цену', *subir de (Ø) categoría* 'попети се за степен', *cambiarse de (Ø) posición* 'променити положај', *encogerse de (Ø) tamaño* 'смањити

ce' (ГШКА 2010: 1154); *El hechizo los convirtió en (Ø) cerdos* 'Чаролија их је претворила у свиње' (Лака 1999: 918);

cruzarse de (Ø) brazos 'седети скрштених руку', *encogerse de (Ø) hombros/ espaldas* 'слегнути раменима'спрам *cruzarse los brazos* 'прекрстити руке' или *encoger los hombros* 'слегнути раменима' (ГШКА 2010: 1154; КЛАВЕ 2004: 300, 1045).

Уз глаголе који су дворекцијски, директна именска допуна обично се јавља уз члан док је предлошка допуна без члана, као у следећим примерима:

cargar el depósito de (Ø) agua 'напунити суд водом', *vaciar el estadio de (Ø) espectadores* 'испразнити стадион од посетилаца' *limpiar la habitación de (Ø) polvo* 'очистити собу од прашине', *dotar la biblioteca de (Ø) fondos* 'снадбети библиотеку књижевним фондовима', *convertir el solar en (Ø) piscina pública* 'претворити земљиште у јавни базен', *transformar la habitación en (Ø) despacho* 'преуредити собу у кабинет', *cambiar (Ø) dólares por (Ø) euros/ por (Ø) moneda nacional* 'мењати доларе за евре/ за националну валуту' (ГШКА 2010: 1154).

У неким идиоматским изразима с директним и предлошким објектом употреба члана може и да осцилира, на пример: *mezclar (Ø) churras con (Ø) merinas* (РКСШ: Ynduráin, Domingo, *Del clasicismo al 98*) спрам *mezclar las churras con las merinas* 'мешати бабе и жабе' (Гомес Торего 2003: 140).

Иако су чешће употребе без члана, постоје и примери предлошких објеката уведених чланом. Као и код других објекатских позиција, опет је битна значењска веза глагола и именице, затим да ли именица стоји у једнини или множини, да ли има потребе за издвајањем екстензије именицом назначеног ентитета, и друго:

Julia había optado esta tarde por la informalidad 'Хулија је вечерас изабрала неформалност', *El ejército acabó con los terroristas* 'Војска је завршила са терористима' (Рајић и Маркос Бланко 2009: 124); (...) *las personas que han tomado la medida de separar al niño del colegio* '(...) особе које су из предострожности издвојиле дете из школе' (РКСШ: Lorenzo, Ricardo; Anabitarte, Héctor, *Sida. El asunto está que arde*); *confía en el niño* 'има поверење у дечака', *se olvida del pan* 'заборавља на хлеб' (Алварес Мартинес 1986: 226); *La clase versó sobre el feudalismo* 'На часу је било речи о феудализму' (Гомес Торего 2004: 140).

С друге стране, члан се обавезно јавља у изразима који означавају доколицу, називе игара, било да је реч о предлошкој или директној допуни глаголу: *jugar al tenis* 'играти тенис', *jugar a las cartas* 'играти карте', *ir al cine/teatro* 'ићи у биоскоп/позориште' (Сармјенто и Еспарса 1993: 73).

Употреба члана у предлошким допунама глаголу поред катафорске вредности (*hablan de (Ø) política* 'причају на тему политике' *hablan de la política* 'причају о политици (уопштено или о некој одређеној политици)'), често мења и значење исказа (*carece de (Ø) sentido* 'нема смисла', *carece del sentido (de la vista)* 'нема чуло (вида)') (Алварес Мартинес 1986: 226).

Негде је члан чак и показатељ различитих синтаксичких позиција, нпр. *Llegar a (ser) (Ø) alcalde* 'Догурати до, постати градоначелник' спрам *Llegar al alcalde* 'СТИћи до градоначелника' (ГШКА 2010: 1154; Коронадо Гонсалес и др. 1998: 181-183).

5.6.3. Именски предикат и предикатски апозитив ³²

Поред горе наведених случајева, члан се најчешће изоставља када је именица део именског предиката уз глагол *ser* 'бити'. Лајонс (1999: 104) наводи да члан изостаје из именског израза ако је именица део предиката који означава занимање, друштвени статус и слично, јер је нагласак на дескриптивном садржају именице: *Ana es (Ø) enfermera* 'Ана је медицинска сестра' или *Juan es (Ø) soltero* 'Хуан је самац', *Las cuevas de Altamira fueron (Ø) refugio de los cazadores del Pelolítico* 'Пећине Алтамире су биле уточиште за палеолитске ловце' (Гомес Торего 2003: 119). Ипак, одређени члан се може јавити уз такву именицу у циљу недвосмисленог издвајања и идентификације референта:

Ana es la enfermera 'Ана је ОНА медицинска сестра (која ме лечила, коју треба избегавати, о којој смо причали)', *Zeus era el rey de los dioses* 'Зевс је био врховни бог', *La O es el bostazo del alfabeto* 'Слово О је алфабетско зевање', *La proa es la parte delantera de una nave* 'Прамац је предњи део брода' (Гомес Торего 2003: 119, 121).

Члан се изоставља и када је именица допуна глаголима *estar/actuar/trabajar de* 'бити у улози, радити као', затим глаголима *nombrar/ proclamar* 'именовати', *elegir* 'изабрати', *llamar* 'називати' (ГШКА 2010: 1154-1155), као и уз глаголе расуђивања *imaginar, creer, considerar* и *ver* са значењем 'замишљати, сматрати' (Лака 1999: 917):

Hoу está ella de (Ø) jefa 'Данас је она шеф', *Estamos de (Ø) matanza en el pueblo* 'У току је свињокољ у нашем селу' (КЛАВЕ 2002: 840); *Con él de (Ø) portero*,

³² Термин *предикатски апозитив* преузимамо од Ковачевић (2013).

mejorarán los resultados 'С њим као голманом, биће бољи резултати', *No me lo imagino de (Ø) rector de la universidad* 'Не могу да га замислим као ректора универзитета', *Se imaginan (Ø) campeones* 'Замишљају да су шампиони' (ГШКА 2010: 1154-1155); *Cundo fue nombrado (Ø) presidente tenía sesenta años* 'Када је изабран за председника, имао је шездесет година', *Sus compañeros la han elegido (Ø) delegada de clase* 'Другари су је изабрали за председницу разреда' (КЛАВЕ 2002: 1371, 734); *Sus amigos lo creían ya (Ø) médico* 'Пријатељи су га већ сматрали лекарем', *Lo considero (Ø) buen empleado* 'Сматрам га добрим радником' (Лака 1999: 917).

Уз именске изразе који представљају атрибутивну допуну такозваним глаголима промене (шп. *verbos de cambio*), који се понашају на сличан начин као и копулативни глаголи, члан се такође изоставља:

hacerse (Ø) campeón 'постати шампион', *hacerse (Ø) médico* 'постати лекар', *volverse (Ø) católico* 'преобратити се у католика' (Коронадо Гонсалес и др. 1998: 181-183); (...) *entonces ya les gusta ponerse de (Ø) porteras* '(...) па им већ погодује да се преруше у голмана' (РКСШ: Orúe, E.; Gutiérrez, S., *Locas por el fútbol*); *Nadie podía pensar que salieran a la luz con tales procedimientos máquinas tan fabulosas (...) que, según quien los pilotara, podían volverse (Ø) bólidos imbatibles o veloces asesinos* 'Нико није могао да замисли да ће тим поступцима да се створе тако моћне машине које ће, у зависности од тога ко пилотира њима, да буду непобедиви болиди или спретне убице' (РКСШ: Pérez San Emeterio, C., *Pilotos y aventura*).

5.6.4. Прилошке одредбе

Прилошки изрази у шпанском језику (шп. *locuciones adverbiales*) углавном се јављају без члана јер, како смо већ поменули у делу о одређености (в. Микеш 1972), именица која се налази у склопу прилошког израза има прилошку а не именичку вредност и, самим тим, њено јављање без члана одговара њеној вредности: *a (Ø) ciegas* 'на невиђено', *a (Ø) trancas y barrancas* 'повуци потегни', *a (Ø) hurtadillas* 'кришом', *a (Ø) contrapelo* 'контра', *a (Ø) brazo partido* 'из петних жила' (Алварес Мартинес 1986: 220).

У наставку износимо неке од значајних увида у употребу члана у прилошким одредбама, с тим што прилошке одредбе за простор и време, због њихове специфичности, дајемо у одвојеним пододељцима.

5.6.4.1. Прилошке одредбе за начин, средство, узрок и друштво

Именски изрази у функцији прилошке одредбе за **начин и средство** углавном се користе без члана (Боске 1996: 43-46), нарочито када су уведени предлогом „а“ (*a* (∅) *pie* 'пешице', *a* (∅) *gritos* 'виком', *a* (∅) *medias* 'напола', *a* (∅) *mano* 'ручно'), или неким другим предлогом без специфичне модификације именице (*ante* (∅) *multitudes* 'пред светином', *bajo* (∅) *presión* 'под притиском', *por* (∅) *azar* 'игром случаја'). У наставку дајемо неке од примера за прилошке одредбе за начин:

Me gusta mucho viajar en (∅) *tren* 'Волим да путујем возом', *Guarda sus cartas (...) en el escritorio cerrado con* (∅) *llave* 'Чува писма у писаћем столу закључаном кључем', *La sopa se come con* (∅) *cuchara* 'Супа се једе кашиком' (КЛАВЕ 2002: 1919, 1501, 816, 497); *Lo escribió con* (∅) *serenidad* 'Написао је то смирено' (Сармјенто и Еспарса 1993: 73).

Треба, наравно, напоменути да свака додатна модификација именице подразумева употребу детерминатора, као што се види на следећим примерима:

Cerró la puerta con (∅) *llave* 'Затворио је врата кључем' спрам *Cerró la puerta con una/la llave oxidada/con una/la llavecita* 'Затворио је врата зарђалим кључем/ (једним) кључићем', *Hizo el viaje en* (∅) *tren* 'Допутовао је возом' спрам *Hizo el viaje en un/el tren de mercancías* 'Допутовао је теретним возом' (Лака 1999: 923); (...) *el maquinista empezó a extraer con la cuchara de hierro arena de los fondos de la playa* 'машиновођа је металном кашиком почео да вади песак с дна плаже' (РКСШ: Molina Foix, V., *La quincena soviética*); (...) *la pobre chica había vivido toda su vida bajo la presión de ese gemelo inexistente* 'јадна девојчица провела је цео живот под притиском тог непостојећег брата близанца' (РКСШ: Millás, J.J., *Articuentos*).

Алварес Мартинес (1986: 220) наводи да јављање члана у прилошким изразима попут *en* (∅)/*el tren* 'возом/у возу', *ante* (∅)/*el tribunal* 'пред судом', *con* (∅)/*la llave* 'кључем' повлачи разлику у значењу прилошке одредбе; док се прилошке одредбе за начин готово увек јављају без члана, у прилошким одредбама за место, време и средство, члан се јавља. У неким примерима који се наводе та разлика је уочљива, нпр. *Eduardo se halla en* (∅) *cama* 'Едвардо је у постељи' (начин) спрам *Eduardo se halla en la cama* 'Едвардо је у (свом) кревету' (место) или *cobra por* (∅) *día* 'наплаћује дневно' (начин) спрам *cobra por*

el día 'наплаћује током дана' (време); међутим, у већини примера не чини се да се може утврдити значењска разлика само на основу присуства или одсуства члана:

llegó con (Ø) sombrero 'дошао је са шеширом (начин)' спрам *llegó con el sombrero* 'дошао је са шеширом' (средство); *venía de (Ø) calle* 'дошао је с улице' (начин) / *venía de la calle* 'дошао је с улице/из улице' (место); *París en (Ø) primavera* 'Париз (сав) у пролећу' (начин) / *París en la primavera* 'Париз с пролећа' (време) (Алварес Мартинес 1986: 220, 222).

Боске (1996: 48) додаје да су поједине именице „срасле“ уз поједине предлоге без члана у оквиру појединих функција, па тако предлог *con* 'са' углавном стоји уз именицу без члана у прилошком изразу за средство, док, с друге стране, предлог *mediante* 'помоћу' захтева присуство члана; исто тако, предлог *por* 'због' у прилошкој одредби за узрок углавном остварује директну везу с именицом, док предлошки израза *a causa de* 'из разлога' захтева употребу члана.

У неким случајевима употреба члана потпада под домен фразеологије, па тако имамо прилошке изразе са чланом, у којима се члан усталио у својој транспозиторској функцији, нпр: *Lo hizo a la francesa* 'Урадио је то на француски начин' и *Saltó el problema a la torera* 'Вешто је избегао проблем' (Сармјенто и Еспарса 1993: 73); *a la antigua* 'као у стара времена', *a la inversa* 'обрнуто', *a la larga* 'на дуже стазе', *a la ligera* 'лаганице', *a la primera* 'на прву лопту'; или имамо осцилацију члана као у примерима *a (los) saltos* 'на прескок', *a (los) empujones* 'на мишиће' (ГШКА 2010: 1160).

Сличан случај представљају изрази везани за начин припреме намирница, у којима се, такође, фосилизовала употреба члана: *al óleo* 'на уљу', *al champán* 'на шампањцу', *al horno* 'у рерни', *a la plancha* 'на рингли', *al pilpil* 'у пацу' (Боске 1996: 43).

Као и начинске, и прилошке одредбе којима се исказује **узрок** обично се јављају без члана (в. Лапеса 1975б), и најчешће су уведене предлозима *por* и *de*:

Lo hizo por (Ø) compasión 'Учинио је то из сажаљења' (Сармјенто и Еспарса 1993: 73); *Cerrado por (Ø) vacaciones* 'Затворено због одмора' (РШКА 1998: 1640); *No fui por (Ø) motivos personales* 'Нисам ишао из личних разлога', *40 000 niños y niñas mueren cada día de (Ø) hambre* '40 000 дечака и девојчица умре сваког дана од глади' (Гомес Торего 2003: 108, 111); *Si un día te dicen que Larra se quitó la vida, no pienses que lo hizo por (Ø) amor* 'Ако ти једног дана буду рекли да је Лара одузела

себи живот, немој да мислиш да је то урадила због љубави' (РКСШ: Buero Vallejo. A., *La detonación*).

Разлог честог одсуства члана у одредбама за узрок може да се припише и врсти именица које се јављају у тој функцији и које су обично небројиве или апстрактне: *estallar de (Ø) alegría* 'скакати од радости', *llorar de (Ø) rabia* 'плакати од беса', *resplandecer de (Ø) felicidad* 'клицати од среће', *gritar de (Ø) emoción* 'викати од узбуђења', *revolcarse de (Ø) risa* 'ваљати се од смеха' (Боске 1996: 47).

Јављање члана уз именицу у прилошким изразима за узрок, као и у другим случајевима, обично је условљено специфичном модификацијом именице:

Los pedidos de aceite de oliva caen un 62% por la crisis del orujo 'Потражња маслиновог уља пада око 62% због кризе с коминама' (Гомес Торего 2003: 113); *-Quiero decir (...) que lo hizo por el amor que me tenía* 'Хоћу да кажем да је то учинила из љубави према мени' (РКСШ: Marsé, J. *La muchacha de las bragas de oro*).

Што се тиче предлошких израза који исказују семантичко својство **друштва**, код њих је јављање члана обично условљено врстом и морфолошким бројем управне именице, па тако уз бројиве именице у једнини увек стоји неки премодификатор, док именица у множини може да се јави без премодификације (Боске 1996: 42): *Alguno ha cruzado con dos mozas en la espalda, otros con la abuela y el nieto, con (Ø) amigos o hermanos...* 'Неко је прошао с две девојке на леђима, други с баком и унуком, с пријатељима или браћом' (РКСШ: Agromayor, L., *España en fiestas*).

5.6.4.2. Просторни изрази

Када су у питању именски изрази који просторно одређују предикацију, они су углавном уведени предлогом и подразумевају јављање одређеног члана, што се и читава кроз следеће примере:

Todo lo que sabe lo aprendió en la escuela 'Све што зна научио је у школи', *La gente emigra del campo a la ciudad en busca de trabajo* 'Људи се селе из села у град у потрази за послом', *Todas las noches nos sentamos al calor del hogar* 'Сваке ноћи седнемо поред топлог огњишта', *Los astronautas viajan por el cosmos* 'Астронаути путују по свемиру' (КЛАВЕ 2002: 317, 348, 1042, 550).

Занимљиво је, такође, да сви изрази с просторним значењем који бивају уведени предлозима или предлошким изразима *antes/ frente a* 'испред', *bajo/ debajo de* 'испод', *desde* 'од', *sobre/ encima de* 'на, поврх', *tras/detrás de* 'иза', јављају се увек уз члан (Фернандес Рамирес 1986: 167).

Иако већина именских израза уведених предлозима *en* 'у, на' и *a* 'ка, према' подразумева јављање одређеног члана (*a/en la calle* 'на улицу/на улици', *a/en la costa* 'на обалу/на обали', *a/en la escuela* 'у школу/у школи' и сл.), изузетке представљају именице *casa* 'кућа', *misa* 'миса', *clase* 'час', *prisión* 'затвор', које су се у прилошким одредбама за место лексикализовале у већем степену, те се јављају без члана (Боске 1996: 47). Лака (1999: 919) наводи друштвено подразумевану специфичност ентитета на ког поменуте именице упућују као један од разлога одсуства члана у овим изразима (в. поделељак о омисији члана): *En (Ø) casa solemos acostarnos pronto* 'У кући обично рано лежемо', *Hoу no había calefacción en (Ø) clase y hemos pasado mucho frío* 'Данас на часу није било грејања и смрзли смо се' (КЛАВЕ 2002: 379, 455).

Без члана могуће је наћи и именске изразе који исказују просторне оквире предикације без издвајања ентитета, и који се углавном остварују предлозима „*de ... a*“ 'од ... до'.

(...) *a veces impulsada por la desesperación paseaba de (Ø) pared a (Ø) pared* 'понекад је обузета очајем ходала од зида до зида (РКСШ: García Hortelano, J., *Gramática parda*); *el diálogo se establece siempre de (Ø) barrio a (Ø) barrio, de (Ø) ciudad a (Ø) ciudad, nunca de (Ø) Estado a (Ø) Estado* 'дијалог се увек одвија између четврти и четврти, града и града, никад између државе и државе' (РКСШ: *El País*, 01/12/1984); *Casi hemos ido (Ø) puerta por (Ø) puerta preguntando* 'Скоро да смо ишли од врата до врата питајући' (РКСШ: Silva, L., *El alquimista impaciente*).

Одређени члан употребљава се и уз називе страна света (*norte* 'север', *sur* 'југ', *este/oriente* 'исток', *oeste/occidente* 'запад', осим ако није реч о употреби поменутих назива као властитих имена, када члан изостаје:

Esta habitación está orientada al oeste 'Ова соба је окренута ка западу', *España limita al norte con Francia* 'Шпанија на северу граничи с Француском', *El Sol sale por el Oriente* 'Сунце излази на истоку' (КЛАВЕ 2002: 1392, 1208, 1412); *Vive en Moscú y no piensa volver a (Ø) Occidente* 'Живи у Москви и не мисли о повратку на Запад' (КЛАВЕ 2002: 1392).

Такође, у пододељку о употреби члана уз властита имена поменули смо да се члан употребљава у именским изразима с просторним значењем у којима је управни члан хидроним (*en el Pacífico* 'на Тихом Океану', *llegó al Amazonas por el Atlántico* 'стигао је до Амазона преко Атлантског океана'), или ороним (*en los Balcanes* 'на Балкану', *en las Canarias* 'на Канарским острвима').

5.6.4.3. Временски изрази

Прилошки изрази за време могу да се формирају уз присуство члана (*por la noche* 'ноћу', *por la mañana* 'ујутро', *por la tarde* 'поподне', *a la madrugada* 'у зору'), или без њега (*a (Ø) mediodía* 'у подне', *a (Ø) medianoche* 'у по ноћи', *de (Ø) día* 'дању', *de (Ø) noche* 'ноћу'; *llegar a(l) tiempo* 'стићи на време') (Рајић и Маркос Бланко 2009: 50).

Постоји само једна временска конструкција у којој је одређени члан неизоставан елемент а то је временска клауза која се остварује сажетим обликом предлога „а“ и одређеног члана, и инфинитивом (*al amanecer* 'у цик зоре', *al atardecer* 'када је пао мрак', и сл.).

Као и у другим случајевима, и у овој функцији множина именице и специфична модификација играју значајну улогу при употреби члана, па се јављају контрасти попут следећег: *El eneldo se ha cultivado por sus hojas y semillas desde (Ø) tiempos antiguos* 'Мирођија се гајила због свог лишћа и семенки од најранијег доба' (Гомес Торего 2003: 113) спрам *Me gusta mucho el ruido de la lluvia, desde el tiempo de las cavernas hasta el día de hoy* 'Допада ми се много звук кише, од пећинског доба све до дана данашњег' (РКСШ: Aridjis, H., *Hombre solo*).

Будући да употреба члана уз именицу која означава време зависи углавном од саме именице, као и од контекста, у наставку представљамо употребу члана уз временске називе.

Уз датуме и називе дана у недељи члан се користи када се прича о (1) одређеном прошлом или будућем дану или (2) када се говори о данима уобичајених активности, односно када имамо генеричку интерпретацију израза:

- (1) *Tengo ganas de que llegue el viernes, porque el sábado no trabajo* 'Једва чекам да дође петак јер у суботу не радим' (КЛАВЕ 2002: 1924); *Comienzo mis vacaciones el 20 de*

junio 'Одмор ми почиње двадесетог јуна', *La ley se aprobó **el 3 de mayo***³³ 'Закон је усвојен трећег маја' (ПХРН 2005: fecha 1);

- (2) *Los domingos no trabajo* 'Недељом не радим', *En algunas religiones, **el sábado es un día sagrado*** 'У неким религијама, субота је свети дан' (КЛАВЕ 2002: 706, 1699).

Члан се не употребљава уз називе дана у недељи или уз датуме само када су део именског предиката (3) или ако се даје временски оквир предикације без референцијалног издвајања (4):

- (3) *Es (Ø) lunes* 'Понедељак је', *Ayer fue (Ø) 15 de Julio*³⁴ 'Јуче је био петнаести јули' (ПХРН 2005: fecha 1); *Estamos a (Ø) lunes* 'Понедељак је'³⁵, *Estamos a (Ø) 9 de mayo* 'Девети мај је' (КЛАВЕ 2002: 840); *Hoy parece (Ø) domingo, todo está vacío* 'Данас као да је недеља, све је пусто' (Коронадо и др. 1998: 200);
- (4) *Trabajamos de (Ø) lunes a (Ø) viernes* 'Отворено од понедељка до петка' (Коронадо Гонсалес и др. 1998: 200).

Занимљиво је истаћи да употреба члана испред датума у именском делу предиката доприноси референцијалном издвајању, идентификацији наведеног датума (*Mi cumpleaños es **el 20 de junio*** 'Мој рођендан је двадесетог јуна (ГЕН)'), док одсуство члана доприноси само његовом именовану (*Hoy es (Ø) 20 de junio* 'Данас је двадесети јун (НОМ)'), што се у преводу на српски језик одражава кроз различите падеже, генитив наспрам номинатива.

Стилски посматрано, изостављање одређеног члана испред датума представља једну од одлика формалне кореспонденције, са или без предлога „а“, на пример: *Expido el presente certificado **a (Ø) 3 de enero de 1998*** 'Издајем ову потврду трећег јануара 1998', *En Madrid, **a (Ø) 8 de junio de 2000*** 'У Мадриду, 8. јуна 2000', или *Quito, (Ø) 21 de febrero de 1996* 'Кито, 21. фебруар 1996' (ПХРН 2005: fecha 1).

Када је реч о *називима месеци у години*, већ смо поменули да се они понашају као властита имена па се јављају без члана чак и када стоје у функцији субјекта, како поствербалног тако и превербалног: *No me gusta (Ø) febrero* 'Не

³³ Треба избегавати архаичну употребу предлога *en* испред датума: *La ley se aprobó (*en) 3 de mayo* (ПХРН 2005: fecha 1).

³⁴ Ако се заједно јаве датум и назив дана, између те две временске одреднице употребљене без члана ставља се зарез: *Hoy es (Ø) sábado, (Ø) 18 de agosto* 'Данас је субота, 18 август' (ПХРН 2005: fecha 1).

³⁵ Буквалан превод би био 'у понедељку смо'.

допада ми се фебруар, *Ya llegó (Ø) agosto* 'Већ је дошао август', *(Ø) Diciembre es un mes lluvioso* 'Децембар је кишовит месец' (Боске 1996: 47).

Члан може да се јави само испред надређена именица *mes* 'месец' која уводи назив месеца: *Estamos en (Ø) mayo* 'Мај је' спрам *Estamos en el mes de (Ø) mayo* 'Месец је мај' (ПХРН 2005: fecha 1); *El mes de (Ø) febrero tiene veintiocho días, salvo en los años bisiestos, que tiene veintinueve* 'Месец фебруар има двадесет осам дана, осим у преступним годинама, када има двадесет девет' (КЛАВЕ 2002: 893).

Што се тиче прилошких одредби, одређени члан уз називе месеци користи се само ако постоји специфична модификација у именском изразу, на пример:

Cumple veinte años el próximo abril 'Пуни двадесет година следећег априла' (КЛАВЕ 2002: 581); *La segunda vez fue en el marzo siguiente, durante un recital de poesía* 'Други пут се десило у марту који је уследио, током песничког рецитала' (РКСШ: Gala, A., *Los invitados al jardín*); *el diciembre que pasamos juntos* 'децембар који смо провели заједно' (Коронадо Гонсалес и др. 1998: 200).

За разлику од назива месеци, **називи годишњих доба** обично иду уз члан, са или без специфичних одредница, чак и када су део именског предиката: *La estación que más me gusta es el verano* 'Годишње доба које највише волим је лето' (Коронадо Гонсалес и др. 1998: 200).

Одређени члан уз називе годишњих доба може да изостане ако се нађе у конструкцијама с предлогом „en“ или „de“, што би опет представљало својеврсну лексикализацију израза (Боске 1996: 47):

En (Ø) invierno los días son más cortos que las noches 'Зими су дани краћи од ноћи' (КЛАВЕ 2002: 1137); *El „Coprinus comatus“ es una especie muy abundante de (Ø) primavera y otoño* 'Coprinus comatus је врста која је веома распрострањена у пролеће и јесен' (РКСШ: Toharia, M., *El libro de las setas*).

С друге стране, јављање специфичне допуне уз именицу, свакако условљава употребу одређеног члана:

Julián Carax y yo nos conocimos en el otoño de 1933 'Хулијан Каракс и ја упознали смо се у јесен 1933' (РКСШ: Ruiz Zafón, C., *La sombra del viento*); *Tiene veinte años y está en la primavera de la vida* 'Има двадесет година и у цвету младости је' (КЛАВЕ 2002: 1561).

Што се тиче употребе члана се уз одреднице **календарске године**, почев од средњег века³⁶ (1101. година па надаље), у формалној кореспонденцији члан се не употребљава (1), осим ако није случај да се наводе само последње две цифре (2) (ПХРН 2005: fecha 1):

- (1) *Nací en (Ø) 1978* 'Рођена сам 1978', *Está prevista la eliminación de aranceles en (Ø) 2007, y para algunas partidas sensibles en (Ø) 2010* 'Предвиђено је укидање намета у 2007, а за неке осетљиве групе у 2010' (РКСШ: Cuenca García, E., *Europa e Iberoamérica*);
- (2) *En el 92 se celebraron las Olimpiadas de Barcelona* 'Деведесет и друге Олимпијске игре су се одржале у Барселони', *Murió en el año (de) (Ø)1974* 'Умро је године 1974' (ПХРН 2005: fecha 1).

Такође, у свакодневном говору постоји тенденција да се користи одређени члан и уз године почев од двехиљадите па на даље, нпр. *de (Ø) 2007* и *del 2007*, што је регистровано и у Новом правопису (ПШКА 2010)³⁷:

Fui al Caribe en el verano de(l) 2000 'Био сам на Карибима у лето 2000', *La autovía estará terminada en (el) 2010* 'Аутопут ће бити завршен 2010', *Este documento fue revisado en (Ø) febrero de(l) 2002* 'Овај документ прегледан је у фебруару 2002', *La inauguración está prevista para (el) 2008* 'Свечано отварање предвиђа се у 2008' (ПХРН 2005: fecha 1).

Што се тиче **временских јединица већих од календарске године** попут *década* 'деценија', *siglo* 'век', *centuria* 'сталеће', *milenio* 'миленијум', оне се увек употребљавају уз члан (ГШКА 2010: 1072-1073): *en la década de los treinta* 'тридесетих година', *en la centuria anterior* 'у претходном веку', *en el siglo XXI* 'у 21. веку', *en el segundo milenio* 'у другом миленијуму' и др.

У временским одредбама у којима прецизирамо **сате и минуте у дану** члан се, такође, употребљава: *Llegó a casa a las diez de la mañana* 'Стигао је кући у десет ујутро', *Son las once* 'Једанаест сати је' (КЛАВЕ 2002: 1258); *A los pocos minutos llegó Pírame* 'Кроз неколико минута стигао је Пирам' (Гомес Торего 2003: 115).

³⁶ За навођење календарских година пре средњег века употреба члана варира, па можемо да наиђемо на примере и са чланом и без њега (в. ПХРН 2005: fecha 1).

³⁷ Иако су обе употребе, са и без члана, дозвољене, у формалним писаним употребама шпанског језика ипак се препоручује варијанта без члана (ПШКА 2010).

Члан може да изостане, као и код назива дана у недељи, ако је реч само о временском оквиру без референцијалне карактеризације, често у комбинацији предлога *de...a* 'од...до', што је уобичајено за натписе, нпр. *Abrimos de (Ø) ocho a (Ø) dos* 'Отворено од осам до два' (Коронадо Гонсалес и др. 1998: 200).

Када говоримо о **временском узрасту особа**, односно ако радњу смештамо у оквиру одређене доби појединца, члан се употребљава (Коронадо Гонсалес и др. 1998: 200):

(...) *murió el domingo en Moscú a los setenta y nueve años* 'Умро је у недељу у Москви у седамдесет деветој години' (РКСШ: ABC Prensa Española, 4/7/1989); *Hay gente que pasa de los cuarenta y tiene espíritu de veinticinco* 'Има људи који су зашли у четрдесете а имају дух двадесетпетогодишњака' (РКСШ: Landero, *Juegos de la edad tardía*); (...) *sobresalía el talento del niño José, despierto y brillante ya a la edad de seis años* 'истицао се таленат малог Хосеа, паметног и духовитог већ у узрасту од шест година' (РКСШ: Fajardo, M. *La epopeya de los locos*).

5.6.5. Ванреченичне функције

Од ванреченичних функција које Гомес Торего наводи (2003: 146-151), једино вокатив и реченични топик могу да буду остварени именским изразом, док су остале ванреченичне функције претежно реализоване прилозима или предлошким конструкцијама (*por eso* 'па тако', *en fin* 'на крају крајева' и др.).

5.6.5.1. Вокатив

Вокативну функцију Ђорђевић (1989: 407) убраја се у ред тзв. *секундарних* детерминатора јер се, поред апелацијске функције, одликује и директним издвајањем референта. Вокатив би био типичан пример одсуства члана из именских израза, будући да се успоставља директна веза именског израза и њиме назначеног ентитета:

¿Podemos pasar, (Ø) señor director? 'Господине директоре, можемо ли да уђемо?', *(Ø) Hijo, no te preocupes* 'Сине, немој да бринеш', *(Ø) Camarero, traiga un café con leche* 'Конобару, донесите кафу с млеком', *(Ø) Caballeros, pueden pasar* 'Господо, можете да уђете', *Nos vemos mañana, (Ø) amigos* 'Видимо се сутра, другари' (Гомес Торего 2003: 148, 149).

Вокативна функција, дакле, услед јасне везе језичког и ванјезичког чиниоца, представља једину функцију која се никада не реализује уз присуство члана.

5.6.5.2. Топикализација или тематизација

За разлику од фокализације, која подразумева стављање информације с највишим степеном новог значења у фокус комуникативног интересовања (*Eso dije yo* 'ТО сам (ја) рекао'), топикализација или тематизација представља обрнут процес у информативном структурисању исказа, и подразумева „померање неког конституента на почетак реченице да би могао да функционише као предмет тј. као тема‘ (*Eso lo dije yo* 'То сам ЈА рекао') (Боске 1996: 81; Кристал 1985: 69, 198). Тема или предмет исказа може да буде представљена у саставу реченице (*Eso lo dije yo* 'ТО сам (ја) рекао'), али може да се јави и као ванреченични елемент (*En cuanto a eso, lo dije yo* 'Што се тога тиче, то сам ЈА рекао') (Боске 1996: 81-83).

Топикализовани изрази као ванреченични елементи који представљају већ познату информацију у дискурсу често су остварени предлошком конструкцијом *en cuanto a...* / *en lo que respecta a...* 'што се тиче', а управна именица на тој позицији се јавља увек с неким од премодификатора: *En cuanto al yate, casi les parecía una agresión* 'Што се тиче јахте, скоро им се чинила као напад' (РКСШ: Gironella, J.M., *Los hombres lloran solos*); *El reloj, ¿se lo devuelves tú mañana a Tomás?* 'Сат, да ли га ти враћаш сутра Томасу?' (Гомес Торего 2003: 166).

Дакле, и ванреченичне функције имају своје особености када је реч о употреби члана, па док је за вокатив особено потпуно одсуство члана, топикализовани именски изрази претежно се јављају са чланом испред управне именице.

5.6.6. Члан између граматике и фразеологије

У анализи употребе члана треба се осврнути и на тзв. *фосилизовану* употребу члана (енгл. *frozen article usage*) која одликује лексикализоване именске изразе, па у зависности од степена лексикализације, члан се употребљава или изоставља, или, пак, постоје извесне осцилације у његовом јављању унутар израза. Фраземи и колокације не представљају увек прост збир значења саставних речи, те је тешко закључити који критеријум треба узети у обзир при разматрању

употребе члана у њиховом оквиру. Па тако, именица *mano* 'рука', која означава неутуђиво својство, на пример, јавља се с одређеним, неодређеним, понекад и с нултим чланом, у зависности од израза: *echar una mano a alguien* 'пружити руку некоме, помоћи', *dar a alguien la mano* 'пружити руку некоме', *abrir/aflojar la mano* 'изаћи у сусрет, бити лаке руке', *levantarle a alguien (una/la) mano* 'дићи руку на некога' (ГШКА 2010: 1051).

Занимљиве случајеве одсуства члана чине *декомпоновани предикати*, који представљају семантички ослабљене конструкције глагола с тежиштем на именици, а најпродуктивнији глаголи овог типа у шпанском језику су *tener* 'имати', *dar* 'дати' и *hacer* 'чинити' (Боске 1996: 40):

TENER: *tener aptitud* 'бити способан', *tener ardor* 'бити одважан', *tener calor* 'бити (некоме) вруће', *tener capacidad* 'бити способан', *tener conciencia* 'бити свестан', *no tener cura* 'бити непоправљив', *tener ganas* 'желети', *tener hambre* 'бити гладан', *tener lugar* 'одигравати се', *tener miedo* 'плашити се', *tener razón*, 'бити у праву', *tener sed* 'бити жедан', *tener sueño* 'бити поспан', *tener suerte* 'имати среће', *tener valor* 'бити храбар';

DAR: (уз именице сензације) *dar alegría* 'пружити радост', *dar asco* 'гадити (некога)', *dar envidia* 'изазвати завист', *dar miedo* 'изазвати страх', *dar hambre* 'изазвати глад', *dar lástima* 'изазвати сажаљење', *dar pena* 'ојадити', *dar sueño* 'изазвати поспаност'; *dar orden* 'наредити', *dar permiso* 'дозволити', *dar satisfacción* 'пружити задовољство';

HACER: *hacer caso* 'обратити пажњу', *hacer frío* 'бити хладно', *hacer fuego* 'отворити палбу', *hacer sitio* 'направити места', *hacer sol* 'бити сунчано', *hacer ilusión* 'уливати наду', *hacer gracia* 'поштедети', *hacer ruido* 'правити буку'.

У неким конструкцијама, нпр. *dar carta blanca* 'дати одрешене руке', *dar cuenta* 'положити рачун', *dar guerra* 'досађивати', степен лексикализованости је знатно већи и именице не задржавају своје основно значење, што их чини фраземима, док је у горе наведеним примерима, тежиште управо на именици и на њеном основном значењу.

Да је употреба односно изостављање члана у лексикализованим изразима и фраземима условљена специфичним разлозима, показује и чињеница да је обично могуће употребити неки од квантификатора или неодређени члан у случајевима субјективног вредновања, или када је именица праћена описним придевом. Насупрот томе, само у малом броју случајева, посредством метафоре или метонимије, могуће је јављање одређеног члана у лексикализованим изразима

(нпр. *dar la nota* 'дати оцену'), или у фраземима (нпр. *hacer la calle* 'бити уличар/ка, проституисати се' и *dar la lata* 'досађивати') (Лака 1999: 920).

Делује понекад да различити фактори утичу на присуство или на одсуство члана; у неким изразима уведеним негацијом делује да се одсуство члана лексикализовало, нпр. *no probar (Ø) bocado* 'не узети ни залагај', *no decir (Ø) palabra* 'не рећи ни реч', као и у фразему *no dejar (Ø) títere con cabeza* 'не оставити ништа за собом' (Лака 1999: 920).

Такође, различити предлози који уводе именски израз могу да буду одлуђујући фактор приликом употребе или изостављања члана, па се иза предлога „a“ члан обично јавља, а иза предлога „en“ и „de“ обично изостаје: *estar en (Ø) venta* спрам *estar a la venta* 'бити у продаји', *estar en (Ø) espera de* спрам *estar a la espera de* 'бити у ишчекивању' (Лака 1999: 921).

Поред уклопљених облика члана које је могуће наћи лексикализоване у именским изразима, у већем или мањем степену, нпр. *a la larga* 'на дуге стазе', *a la ligera* 'лаганице', *al pilpil* 'у пацу', лексикализацијом је често обухваћен и облик *lo* (*a lo sumo* 'поврх свега', *de lo contrario* 'насупротив томе', *en lo sucesivo* 'убудуће', *por lo menos* 'у најмању руку', *a lo mejor* 'можда', *por lo pronto* 'привремено', *por todo lo alto* 'врло добро', *por {lo~el} contrario* 'напротив' и др.).

Неки од поменутих израза употребљавају се као дискурсни маркери (*lo {primero/ segundo/ tercero}* '(Као) {прво/ друго/ треће}'), а неки служе да уведу тему реченице (*lo que es* 'као што јесте' и *lo que se dice* 'као што се каже') (ГШКА 2010: 1085, 1086).

У наставку наводимо још неке од примера фразема у шпанском језику који илуструју фосилизовану употребу члана према ГШКА (2010: 853); неки од лексикализованих именских израза јављају се са структуром именица + предлог „de“ + именица, где друга, модификаторска именица увек стоји БЕЗ члана, на пример:

(*estar oscuro como*) *boca de (Ø) lobo* 'бити мрачно као у вучјој чељусти', (*convertirse en*) *un cajón de (Ø) sastré* 'претворити се у хаос, све и свашта', (*ser alguien*) *hombre de (Ø) paja* 'бити марионета', (*ser algo*) *juego de (Ø) niños* 'бити мачији кашаљ', *pájaro de (Ø) cuenta* 'лисац, човек с којим треба обазриво поступати' и др. (ГШКА 2010: 853).

С друге стране, имамо лексикализоване изразе који се увек јављају са чланом, са структуром детерминатив + именица + предлог „de“ + властита именица или именски израз:

el amo del cotarro 'онај који води главну реч', *el chocolate del loro* 'ситуација нерационалних мера штедње', *tener la edad del pavo* 'бити у лудим годинама', *No hacía un favor ni al lucero del alba* 'Није чинио услуге ни богу оцу', *ser alguien el rigor de las desdichas* 'бити баксуз', *la ley del embudo* 'закон неједнак за све', *la purga de Benito* 'чудо невиђено', *el talón de Aquiles* 'Ахилова пета' (ГШКА 2010: 853)..

Не претендујући, дакле, да дубље улазимо у анализу фразема и лексикализованих израза у шпанском језику, јер то превазилази оквири и циљеве нашег рада, изложеним смо хтели указати на то да употреба члана делимично залази и у поље фразеологије и лексикологије, те би се тиме ваљало посебно забавити.

5.7. Одсуство члана из именског израза у шпанском језику

Будући да смо доста рекли о употреби члана, требало би да се осврнемо и да изнесемо закључке и о одсуству члана из именског израза³⁸, јер, како Голтон (1973: 5-13) наводи, функционална вредност члана јесте детерминација именице и његово присуство имплицира одређеност именског израза; међутим, то не значи да одређеност именског израза не постоји тамо где члана нема.

Одсуство члана из именског израза тумачи се и под називом *именски израз без члана* (шп. *sin artículo*; енгл. *no article*), *нулти члан* (шп. *artículo cero*; енгл. *zero/null article*), такође и *слободни* или *огољени* именски израз (шп. *grupos nominales escuetos*; енгл. *bare nouns*). Такви именски изрази углавном не упућују на појединце ни на групу, не идентификују него реферишу о својству или врсти назначеног ентитета (ГШКА 2010: 1146).

С друге стране, иако је одређени члан углавном језички знак који референцијално одређује именицу, наводе се и примери *огољене одређености* именице (енгл. *bare definiteness*, в. Кверк и др. 1985: 276-280) или, како Бикић-Царић (2008: 211) назива, случајеви *скривеног члана*, у којима неки други

---

³⁸ У суштини, ради се о одсуству било ког вида детерминације, али будући да ми контрастирамо употребу и изостављање одређеног члана у именском изразу, у раду користимо назив *одсуство члана*.

параметри доприносе одређењу именског појма и реферисању о њему (морфолошка, синтаксичка или значењска множина именице, придевска модификација, напоредна употреба именица и др. (в. Алварес Мартинес 1986: 83). Да би се стекла јасна и подробна слика о употреби одређеног члана треба, дакле, размотрити и разне контексте у којима члан одсуствује из именског израза у шпанском језику.

У уводном делу свог рада о именицама без члана у шпанском језику, Боске (1996: 2) износи различите примере одсуства члана из именског израза:

- (1) *Quiero (Ø) café* 'Хоћу кафу', *Leen (Ø) periódicos* 'Читају новине', *Lleva (Ø) sombrero* 'Носи шепир', *Pedían (Ø) consejo* 'Тражили су савет', *Hay (Ø) baile* 'Организује се плес', *Da (Ø) pena* 'Штета је'; *Llegaron (Ø) estudiantes* 'Стигли су студенти', *Es (Ø) médico* 'Он је лекар', *Lo hicieron (Ø) ministro* 'Поставили су га за министра'; *Sale con (Ø) amigos* 'Излази с пријатељима', *Con (Ø) bufanda* 'Са шалом', *Ante (Ø) multitudes* 'Пред мноштвом';
- (2) *Nunca fuera (Ø) caballero/ de (Ø) damas tan bien servido/ como fuera don Quijote/ cuando de su aldea vino:/ (Ø) doncellas curaban dél;/ (Ø) princesas de su rocino (Quijote, I, 2)* 'Јоште никад не би витез/ Тако служен од госпођа/ К'о што беше Дон Кихоте,/ Кад из свога села пође:/ Девице се зањ стараше, / Принцезе за коњица му'³⁹ (Боске 1996: 2).

Поменули смо већ да се у традиционалним сагледавањима именског израза без члана (Алонсо 1974[1933]; Аларкос Љорак 1967; Косерју 1962; Фернандес Рамирес 1987[1951]) истиче да такви изрази указују на *врсту* назначеног ентитета, док именски изрази са чланом актуализују именицом означени појам повезујући га с референтом и с другим деловима дискурса. У том смислу, Алонсо (1974: 152-154) наглашава јасан предикативан и квалитативан карактер именских израза који немају члан.

Што се тиче структуре именског израза без члана, може да се јави сама именица или именица с модификаторима који могу да одрже класификаторску и предикативну природу огољеног израза, нпр. *No tiene (Ø) amigos {que lo puedan acoger/íntimos/de confianza}* 'Нема пријатеље {који га могу примити/ интимне/од поверења}'. Поред постмодификатора, који су чешћи случај, модификација обухвата и јављање придева или прилога испред именице - *Había allí (Ø) notables*

---

³⁹ Превод Ђ. Поповић-Даничар

artistas 'Било је тамо истакнутих уметника' или *¿Habla solo (Ø) inglés o también (Ø) alemán?* 'Да ли говори само енглески или и немачки' (ГШКА 2010: 1143).

Јављање модификатора попут *así* 'тако', *de este tipo* 'тог типа', *como ese* 'такав, као тај', иза неактуализоване именице, појачава идеју да именски израз упућује на врсту ентитета а не на појединачан ентитет, нпр. *(Ø) Individuos así no merecen ningún aprecio* 'Такве особе не заслужују никакаво поштовање' или *Tipos como ese no suelen tener paciencia* 'Типови као тај обично немају стрпљења' (ГШКА 2010: 1146-1147; Лака 1999: 908).

Лака (1999: 908) истиче да присуство горе поменутих модификатора обезбеђује именском изразу генеричко, универзално значење, што није својствено огољеном већ само актуализованом именском изразу у шпанском језику. Оно што јесте уобичајена интерпретација огољених израза у шпанском је *парцијална* генеричка интерпретација, и управо је то главни разлог који омогућава одсуство члана у изразима који представљају навике, тежње, рутину (Лака 1999: 903 према Кристоферсен 1939: 33-35). Дакле, огољени изрази дозвољавају модификацију која и даље може да подржи класификаторски карактер именског израза (*Solía plantearnos (Ø) preguntas difíciles* 'Обично нам је постављао тешка питања'), док рестриктивна модификација захтева обавезно јављање члана (*Nos ofrecieron (Ø) vino dulce/ *(un) vino delicioso* 'Понудили су нам слатко вино/ (једно) изврсно вино') (Лака 1999: 903).

Именски изрази без члана могу чак да буду претече анафорским конструкцијама али само ако предикација не подразумева издвајање референта:

Prepara (Ø) tartas y biscochos y los vende a los amigos y conocidos 'Прави торте и колаче и продаје их пријатељима и познаницима', *Le ofrecieron (Ø) dinero, pero no lo aceptó* 'Понудили су му новац али није га прихватио' (ГШКА 2010: 1148); на супрот *Nadie encontró (Ø) fotografías. #Estaban bien escondidas* 'Нико није пронашао (никакве) фотографије. #Биле су добро скривене', *#Juan se llevó (Ø) libros y María se llevó otros/los otros* 'Хуан је однео књиге а Марија је однела друге/остале (Лака 1999: 898, 901).

Још један показатељ предикативног и квалитативног карактера именског израза без члана јесте могућност да у дискурсу буде замењен обликом *lo*, могућност која се не даје код актуализованих именских израза (ГШКА 2010: 1147):

(Ø) Fusiles y ametralladoras era lo que había que llevar a esos hambrientos 'Пушке и митраљеци били су оно што је требало однети тим незаситим особама' и *(Ø) Personas como esas {son las que/es lo que} no necesitamos aquí* 'Такве особе су {оне које нису потребне/ оно што не требамо} овде'.

5.7.1. Фактори који доприносе одсуству члана у шпанском језику

О чиниоцима који утичу на јављање неактуализоване именице у шпанском језику писали смо у раду контрастирајући именске изразе који садрже или не садрже члан. У овом пододељку још једном их наводимо, у циљу јаснијег прегледа случајева одсуства члана из именског израза.

5.7.1.1. Обележје неспецифичног

Истакнуто је већ да се одсуство члана доводи у везу с одсуством обележја специфичности у именском изразу, што управо и потврђује карактер неспецифичне референцијалности која се постиже употребом именице без члана (Сармјенто и Еспарса 1993; Алварес Мартинес 1986: 83):

Me hacen falta (Ø) destornilladores 'Требају ми шрафцигери', *Vi (Ø) aviones que surcaban los cielos* 'Видео сам авионе који крстаре небом', *A todos los niños les gusta comer (Ø) pasteles* 'Сва деца воле да једу колаче' (Сармјенто и Еспарса 1993: 45).

У ГШКА (2010: 1146) се објашњава да у реченици - *Sonia vio (Ø) piratas por todas partes* 'Соња је на све стране видела гусаре', подвучена именица реферише о неспецифичном, односно да су бића којима је Соња била окружена припадала категорији гусара, а не да је видела конкретну групу гусара коју је поново сретала на више места, значење које би се добило додавањем одређеног члана испред именице.

Додатно, истиче се и постојање разлике између неспецифичности огољеног израза у једнини и у множини: *Me hace falta (Ø) bolígrafo* 'Недостаје ми оловка (та врста предмета)' спрам *Me hacen falta (Ø) bolígrafos* 'Недостају ми оловке (неодређено колико)' (Сармјенто и Еспарса 1993:13).

Занимљиво је истаћи да обележје неспецифичног у огољеним именским изразима обезбеђују дисјунктивну интерпретацију напоредних предиката у примерима попут *Se pasó el día reparando y probando (Ø) coches* 'Провео је дан поправљајући и проверавајући аута', *Toda la mañana estuvo entrando y saliendo (Ø)*

gente del edificio 'Цело јутро улазили су и излазили људи из зграде'. Употребом члана уз исте изразе (*unos coches* 'нека аута', *la gente* 'људи') постиже се конјунктивна интерпретација, дакле причало би се о оправци и провери истих аутомобила, као и о уласку и изласку једне одређене групе људи (ГШКА 2010: 1147; Лака 1999: 900).

5.7.1.2. Обележје небројивог и граматички број множина

Када је реч о могућности јављања именице без члана, у раду смо већ поменули и образложили да је синтаксичко понашање небројивих именица у једнини слично понашању бројивих именица у множини, нпр. *Compró (Ø) azúcar/ (Ø) caramelos* 'Купио је шећер/ бомбоне' (в. пододељак о бројивим и небројивим именицама), те да чак и у субјекатској поствербалној функцији налазимо примере именице без члана с поменутиим обележјима (небројива у једнини и бројива у множини): *Ha llegado (Ø) harina/ Han llegado (Ø) hombres* 'Стигло је брашно/ Стигли су људи' (Лака 1999: 894).

С друге стране, јављање бројиве именице у једнини у именском изразу без члана много је ређе и зависи, како од прагматичких чинилаца, тако и од глагола који уводи именски израз, или је, пак, обухваћено процесом лексикализација, у већој или мањој мери: *Tiene (Ø) casa en el pueblo donde nació* 'Има кућу у месту где је рођен', *Estudia (Ø) español* 'Учи шпански', *Escribe con (Ø) pluma estilográfica* 'Пише стилским наливпером' (ГШКА 2010: 1146).

5.7.1.3. Негација

Негација, такође, може да допринесе јављању именице без детерминатора, што је, опет, чешћи случај с бројивим именицама у множини и небројивим у једнини, нпр. *No tuvimos (Ø) problemas* 'Нисмо имали проблема', *No hay (Ø) luz* 'Нема светла'. Одсуство члана испред именице у једнини углавном се јавља уз егзистенцијалне глаголе, или подразумева именску постмодификацију: *No hay (Ø) profesor que no se haya enterado* 'Нема наставника који није схватио', *No le quedó (Ø) trámite por hacer* 'Није му преостало никакво решење' (Лака 1999: 920).

5.7.1.4. Партитивност

Одсуство члана доводи се у везу и с партитивним значењем именског израза (Лака 1999; Сармјенто и Еспарса 1993; Саторе Грау 2000: 291), што се илуструје примерима који следе: *Comen (Ø) pan* 'Једу хлеб(а)', *Tomaron (Ø) vino en la taberna* 'Пили су вина у крчми' (Сармјенто и Еспарса 1998: 48); *Ponme (Ø) agua, por favor* 'Наспи ми воде, молим те' (Саторе Грау 2000: 291).

Саторе Грау (2000: 291), међутим, истиче да се права партитивна вредност у шпанском језику исказује конструкцијама као у реченици *Los niños comieron de la tarta* 'Деца су јела (од) торте'. Насупрот томе, реченицом *Los niños comieron (Ø) tarta* 'Деца су јела торту/торте', само се реферише о врсти намирнице. Додаје да шпански језик дозвољава и исказ типа *Los niños se comieron la tarta* 'Деца су **по**јела торту', праћеним аспектуалном заменицом „se“, у којем се чланом имплицира да предикација обухвата назначени ентитет у целини (Саторе Грау 2000: 291).

5.7.1.5. Лексички аспект предиката

Још један елемент глаголског израза се све чешће узима у обзир приликом сагледавања присуства и одсуства члана из именског израза, а то је *лексички аспект предиката*, односно *тип глаголске ситуације* (в. Зечевић Крнета 2009). Огољени именски изрази, према неким тумачењима, јављају се уз ателичне⁴⁰, неделимитиране предикате, углавном представљене статичним, неагентивним глаголима, који информишу о постојању ентитета лоцирањем истог или успостављањем присвојних односа (Лака 1999: 905-907; ГШКА 2010: 1148-1149):

Había (Ø) trenes en la estación 'На станици је било возова', *Juan tiene (Ø) parientes en Francia* 'Хуан има рођаке у Француској', *Se produjeron (Ø) manifestaciones a lo largo de toda la jornada* 'Током целог дана организовани су протести', *Están previstas (Ø) asambleas en todas las fábricas* 'Предвиђени су синдикални састанци у свим фабрикама', *Aquí viven (Ø) inmigrantes* 'Овде живе досељеници', *El candidato posee (Ø) cualidades muy notables* 'Кандидат поседује истакнуте квалитете' (ГШКА 2010: 1149).

⁴⁰ Догађај је теличан уколико поседује природну унутрашњу границу, односно јасно одређену завршну тачку, нпр. *caer* 'пасти', *golpear* 'ударити', насупрот ателичним догађајима који немају завршну тачку, на пример, глагол *jugar* 'играти се'.

Одсуство члана понекад може да укаже на то да је предикат, који се обично реализују као теличан, употребљен да искаже ателичан догађај, односно да означи секвенце једнаких сукцесивних сегмената који могу да трају а, притом, немају издвојен крајњи сегмент којим се ситуација завршава:

Leyó (Ø) informes durante dos horas ~ Pasó dos horas leyendo (Ø) informes 'Читао је извештаје два сата ~ Провео је два сата читајући извештаје', *En cuanto vio (Ø) policías ~ que había policías*, *desapareció del lugar* 'Када је видео {полицију ~ да је било полиције}, збрисао је', *El niño comió (Ø) pescado* 'Дечак је јео рибу' спрам *El niño se comió el pescado*⁴¹ 'Дечак је појео рибу' (ГШКА 2010: 1148).

Из приложеног се закључује да предикатско обележје (а)теличности претежно одређује употребу члана у именским изразима у функцији директног објекта, ређе и у функцији субјекта (повратна пасивна конструкција која значењски одговара директном објекту), што се очитава и на основу следећих примера: *Ana sabe (Ø) alemán* 'Ана зна немачки' спрам *Ana domina *(el) alemán* 'Ана влада немачким' или *Elvira bebe (Ø) vino* 'Елвира пије вино/вина' спрам *Elvira apura *(el) vino* 'Елвира искапи вино' (ГШКА 2010: 1149).

Лака (1999: 911) истиче да је употреба или изостављање члана у објекатским изразима понекад питање представљања информативне структуре, односно питање да ли се именски појам представља као нова или дискурс-позната информација: *Usaban (Ø) aguardiente como anestético* 'Користили су ракију као анестетик' (рематска информација) спрам *Usaban el aguardiente como anestético* 'Користили су (ону) ракију као анестетик' (тема).

Насупрот ателичним предикатима, логично је да се уз конструкције *апсолутног партиципа*, које су увек теличне, јављају само актуализоване именице: *Una vez pintados los cuadros, se expusieron en una afamada galería* 'Чим су слике насликане, изложене су у једној угледној галерији' или *Terminada la obra, los obreros se marcharon* 'Када је посао био завршен, радници су отишли' (ГШКА 2010: 1149).

---

⁴¹ О употреби аспектуалног „se“ који захтева делимитацију глаголске ситуације, а самим тим и детерминисаност именског израза види Зечевић Крнета (2009): *Juan (*se) come normalmente en ese bar* 'Хуан обично једе у том ресторану', *Juan (*se) come tortilla siempre que puede* 'Хуан једе тортиљу кад год може' и *Juan (se) come una tortilla él solo* 'Хуан поједе целу тортиљу сам'.

Исто тако, *афективни глаголи*, будући да означавају *стања*, а не догађаје, готово увек траже као аргументе актуализоване именске изразе, нпр. *No le gustan los animales* 'Не допадају јој се животиње', *Adora la música clásica* 'Обожава класичну музику', *Me duelen las muelas* 'Боле ме умњаци', *Odia el teatro* 'Мрзи позориште' (ГШКА 2010: 1149).

Узимајући у обзир све синтаксичко-семантичке одлике одсуства детерминације из именског израза, као и различите вредности које се њиме постижу, у наставку износимо једну од могућих класификација неактуализованих именских израза у шпанском језику.

5.7.2. Класификација неактуализованих именских израза у шпанском језику

Поједини аутори (Честермен 1991; Кверк и др. 1985) уочавају различиту природу именских израза који се јављају без члана те настоје да установе различите врсте одсуства члана у именским изразима наводећи (1) *омисију*, (2) именски израз *без члана* и (3) *нулти члан* као три различита случаја одсуства члана из именског израза (в. Кверк и др. 1985: 275-276; Душкова и Клегр 2002: 29).

Слично мишљење, да одсуство члана може на различите начине да доринесе значењу именице, дели и Боске (1996: 15), који објашњава да нулти члан уз именице у множини у шпанском језику има квантификаторску вредност. Разлику између неспецифичности именског израза без члана у једнини и у множини објашњава и Сармјенто и Еспарса (1993:13), који такође истиче квантификаторску вредност именице у множини без члана: *Me hace falta (∅) bolígrafo* 'Недостаје ми оловка (та врста предмета)' спрам *Me hacen falta (∅) bolígrafos* 'Недостају ми оловке (неодређено колико)'.

Једна од могућих класификација одсуства члана из именског израза на примерима шпанског језика, уз осврт на тумачења која дају Боске (1996), Саторе Грау (2000) и Душкова и Клегр (2002), могла би да обухвати горе наведену поделу, а примере и особености различитих врста одсуства члана из именског израза наводимо у наставку.

5.7.2.1. Омисија члана

Омисија би представљала тенденцију изоставља члана из именског израза. У шпанском језику ту бисмо могли да наведемо случај *бројивих именица у једнини без члана*, које, иначе, захтевају неки вид детерминације (в. Санћес де Савала 1976; Гаридо Медина 1987; Боске 1996).

Дакле, у објекатским именским изразима са значењем неотуђивог или отуђивог својства, који су допуна глаголима *tener* 'имати', *gastar* 'трошити', *llevar* 'носити', *usar* 'користити' и др., имали бисмо омисију члана која се приписује друштвеним претпоставкама о јединствености референта, али се објашњава и карактеришућим присвојним односом субјекта и директног објекта (в. Лака 1999: 919; ГШКА 2010: 1156). Примери омисије члана били би следећи:

El día de su desaparición llevaba (Ø) traje oscuro, camisa blanca y zapatillas 'Оног дана када је нестало носио је тамно одело, белу кошуљу и патике', *Usaba (Ø) sombrero/corbata/bastón/uniforme* 'Носио је шешир/кравату/штап/ униформу', *María tiene (Ø) coche/casa en la playa* 'Марија има ауто/кућу на обали' (Лака 1999: 919).

Ова тенденција, поред горе наведених глагола, обухвата и именске изразе који су допуна глаголима стицања (*comprar (Ø) coche* 'купити ауто', *conseguir (Ø) piso* 'стећи стан', *sacar (Ø) billete* 'набавити улазницу'), као и изразе у којима се успоставља *однос карактеришућег својства* (Лака 1999: 919): *un edificio con (Ø) ascensor* 'зграда с лифтом', *un piso con (Ø) balcón* 'стан с терасом', *un señor de (Ø) traje oscuro* 'господин у тамном оделу', *dos policías de (Ø) uniforme* 'два полицајца у униформи'.

Омисијом члана могли бисмо назвати и случајеве јављања огољених именица попут *casa* 'кућа', *misa* 'миса', *clase* 'час', *palacio* 'двор', *prisión* 'притвор', у прилошким изразима за место, када обележје одређеног добијају претпоставком о јединствености референта и на основу контекста у коме се јављају (ГШКА 2010: 1158-1159):

Así, pues, los viejos pasaban fuera de (Ø) casa la mayor parte del tiempo 'Па тако су старци проводили већину времена ван куће', *Cuando Serafín apareció sobre (Ø) cubierta, la tempestad bromaba más que nunca* 'Када се Серафим појавио на вратима, олуја је беснела више него икада'. *¡Vale más ir a (Ø) presidio que llevar esta vida!* 'Боље је ићи у затвор него живети овакав живот!' (Саторе Грау 2000: 296);

A estas horas, posiblemente está en (Ø) Facultad 'У ово време је вероватно на факултету', *He visto a las mejores almas de mi generación cobrando en (Ø) tesorería* 'Видео сам најбоље из моје генерације како раде на шалтеру' (Лака 1999: 923).

Наравно, свака специфична модификација нуклеусних именица потражује аутоматски јављање одређеног члана:

En la casa nueva se está muy bien 'У новој кући веома је комотно', *El ministro salió del palacio de la Zarzuela a las 11 horas* 'Министар је изашао из палате Сарсуела у 11 часова', *Al Pedro ne le gusta estar en la clase que hay al otro lado del patio* 'Педро не воли да буде у учионици с друге стране дворишта' (Саторе Грау 2000: 296).

Додатно, напоредне конструкције с именицама у једнини које представљају значењско јединство попут *hombre* у *mujer* 'мушкарац и жена', *padre e hijo* 'отац и син', *madre y bebé* 'мајка и беба', дозвољавају изостављање члана, што би могло да се наведе као још један пример омисије члана будући да су референти већ издвојени, и само је питање стила да ли ће члан да буде употребљен или не: *(Ø) Padre e (Ø) hijo salieron a dar un paseo* 'Отац и син су изашли у шетњу' или *Añadieron limón a (Ø) miel y (Ø) agua* 'Додали су лимуна у мед и воду' (Саторе Грау 2000: 295; Мартинес Алварес 2000: 302).

У случају омисије, дакле, одсуство члана подразумева друштвено или контекстуално подразумевану специфичност референта као и однос карактеришућег својства. Члан, када се и јави у поменутих изразима, представља прагматички или стилски неуобичајен случај али се не може говорити о неправилној употреби члана.

5.7.2.2. Именски изрази без члана

Други случај одсуства члана били би *именски изрази без члана* (енгл. *no article nouns*; Кверк и др. 1985: 275), који представљају именске изразе с типичном прилошком функцијом, углавном одредбом за начин. Рекли смо већ да је један од предуслова за идентификацију именског израза тај да функција именског израза одговара његовом именичком карактеру, а не да буде у функцији типичној за друге врсте речи. На тај начин, именски изрази који се јаве у реченици са „неименичком“ функцијом представљају неактуализоване одредбе и

могу да буду замењени прилогом или герундом, нпр. *Hicam to учинио с намером/намерно* 'No lo hice con intención/deliberadamente', затим у лексикализованим изразима попут *ir a (Ø) pie* 'ићи пешице', *estar de (Ø) pie* 'стајати', *escribir a (Ø) mano* 'писати ручно', *envíar por (Ø) fax* 'послати факсом', као и у фраземима - *en (Ø) ristre* 'к'о запета пушка', *de (Ø) propina* 'приде' и др. (Саторе Грау 2000: 298).

Поред њиховог неименичког карактера, чињеница је да не упућују на конкретне ентитете, што додатно објашњава одсуство члана. Јављање члана у њима захтева специфичне контекстуалне услове или доводи до промене значења, нпр. *a (Ø) pie* 'пешице' спрам *al pie de un árbol* 'при дну дрвета'.

5.7.2.3. Нулти члан

Нулти члан би обухватао случајеве изостављања члана уз небројиве именице у једнини и уз бројиве именице у множини, односно уз именице које могу да означе делове целине и које Боске (1996: 15) наводи као примере одсуства члана с квантификаторском вредношћу.

Нулти члан у објекатском именском изразу указује на то да се предикација протеже само на делове ентитета означене именским појмом, нпр. *En la batalla ganó (Ø) honra* 'У бици је стекао углед' и *El coche perdió (Ø) aceite* 'Ауту је исцурело уље' (Саторе Грау 2000: 295). Насупрот томе, употреба одређеног члана уз ове именице значила би да се предикација протеже на целокупан ентитет означен именским појмом - *En la batalla ganó la honra* 'У бици је стекао (сав) углед' и *El coche perdió el aceite* 'Ауту је исцурело (сво) уље' (Саторе Грау 2000: 295).

Код неких глагола, као што је случај с глаголом *cumplir*, који дозвољава именске изразе и са и без члана, употреба члана само појачава протезање радње над објекатским појмом у целости:

Cumple (Ø) veintidós años el próximo abril 'Пуни двадесет две године следећег априла' (КЛАВЕ 2002: 1561, 581); *Cuando cumplí los treinta años les dije a mis padres que me iba a tocar la trompeta* 'Када сам напунио (округло) тридесет година рекао сам родитељима да ћу да свирам трубу' (РКСИ: Arrabel, F. *El cementerio de automóviles*).

Нултим чланом могло би да се назове и одсуство члана у напоредно употребљеним именицама у множини, које имплицира *неискључивост* референта, односно реферише о категорији именицом означеног појма (Душкова и Клегр 2002: 29). Другим речима, одсуство члана у овом случају представља ознаку *парцијалног генеричко значење* именског израза (Кристоферсен 1939: 34), на пример: *(∅) Mujeres y niños se salvaron del naufragio* 'Жене и деца су се спасли из бродолома', *(∅) Padres y profesores estuvieron presentes en la reunión* 'Родитељи и наставници су били присутни на састанку' (Сармјенто и Еспарса 1993: 19).

Примери подвучених именских израза с нултим чланом указују на то да су особе које су биле спашене тј. присутне, припадале именованим категоријама а не да су све особе именованих категорија из релевантног контекста биле спашене или присутне. Дакле, употреба члана даје информацију о целој групи ентитета обухваћеној предикацијом, док се именицом с нултим чланом само категорише именицом означен појам.

6. РЕЗУЛТАТИ КВАНТИТАТИВНЕ АНАЛИЗЕ⁴²

Будући да је тест нуди лимитиран број контекста, који су већ представљени у другом поглављу (док састави покривају само неке од тих контекста али уводе и друге контексте у анализу), лакше је било осмислити и припремити статистичку обраду података добијених на основу теста, па ћемо у наставку прво њих да представимо а потом прелазимо и на представљање резултата добијених анализом састава, дајући уједно и анализу тачних одговора и анализу грешака.

6.1. Анализа резултата граматичког теста

6.1.1. Анализа тачних одговора на тесту

На основу одговора на граматичком тесту који су студенти решавали урађена је детаљна анализа тачних одговора помоћу неколико различитих статистичких тестова (једнофакторска АНОВА, двофакторска АНОВА и Пирсонов коефицијент корелације).

У првом делу обраде формиран је скор који је укључио укупан број тачних одговора који је испитаник могао да оствари на тесту. За сваки тачан одговор испитаник је добио један поен, а за нетачан нула поена. Расподела ових скорова приказана је на хистограму 1 (в. прилог В.1), а дескриптивни показатељи овог скорa налазе се у табели 11. На основу расподеле и вредности скјуниса и куртозиса можемо закључити да је тест био средње тежине. У просеку, број тачних одговора који су студенти правили у укупном узорку од 58 износи 40, а број грешака је 18.

	Збир тачних одговора
Укупан број испитаника	222
Аритметичка средина	40.19
Медиана	40

⁴² Статистичка обрада података урађена је у СПСС програму од стране лиценцираног статистичара.

Мод	35
Стандардна девијација	5.860
Распон	Min 20 - max 53
Скјунис	-.037
S.E. ⁴³ скјунис	.163
Куртозис	-.255
S.E. куртозис	.325

Табела 11. Дескриптивни показатељи расподеле тачних и нетачних одговора у укупном узорку граматичког теста

Уколико се погледа број тачних одговора у односу на субузорке студената, добијају се интересантни резултати. Анализом варијансе за непоновљена мерења (АНОВА) са фактором који се односи на универзитет на ком испитаници студирају, добијају се статистички значајне разлике ($F(1,220)=15,06$, $p<0.01$). Ова разлика иде у корист студената који уче шпански језик у Београду ($AS=41.56$; $SD=5.96$) у односу на студенте који уче шпански у Крагујевцу ($AS=38.59$; $SD=5.34$).

Када се исти статистички метод (непоновљена АНОВА) примени на фактор пол, добијене разлике нису статистички значајне. Другим речима, студенти и студенткиње у оба подузорка исто решавају граматички тест који захтева од њих да употребе одређени члан или да га изоставе. Статистички значајне разлике нису пронађене ни у случају када се посматра утицај средње школе који су студенти завршили на знање на тесту. Тачније, испитаници из сва три подузорка (филолошка гимназија-смер шпански језик, затим усмерена школа и гимназија) остварују подједнака постигнућа на овом тесту.

Што се тиче анализе броја тачних одговора на тесту, интересантни налази, које детаљно обрађујемо у наставку, добијају се укрштањем два фактора: факултета на коме студенти уче шпански језик и године студија. Двофакторском анализом варијансе за непоновљена мерења (двофакторска АНОВА) добијено је да нема значајне интеракције ова два фактора, али посматрано одвојено фактори су значајни (табела 12). То значи да два фактора не зависе један од другог када су

⁴³ Скраћенице директно преузете из СПСС програма за статистичку обраду података типа *S.E.*, *AS*, *SD*, *df*, *F*, *p*, остављамо у латиничној варијанти, како у тексту тако и у графиконима.

у питању тачни одговори при употреби члана, али сваки фактор за себе доприноси објашњењу постигнућа студената.

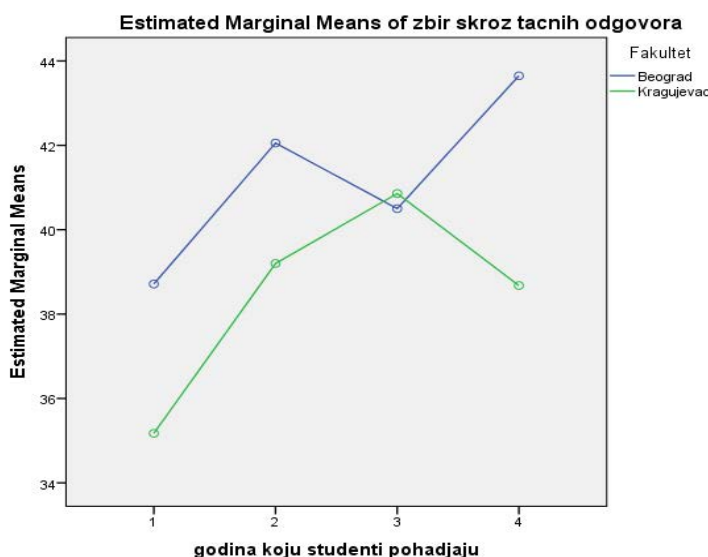
	Сума квадрата	Степени слободe (<i>df</i>)	<i>Mean Square</i>	<i>F</i>	Значајност
Кориговани модел	1265,022 ^a	7	180,717	6,116	.000
Интерцепт	337453,487	1	337453,487	11419,837	.000
Факултет	402,202	1	402,202	13,611	.000*⁴⁴
Година	543,225	3	181,075	6,128	.001*
факултет * година	221,931	3	73,977	2,503	.060
Грешка	6323,649	214	29,550		
Укупно	366237,000	222			
Кориговано укупно	7588,671	221			

Табела 12. Резултати двофакторске АНОВЕ (фактори: факултет и године студија) у односу на број тачних одговора на граматичком тесту

Пошто смо указали на који начин фактор факултета на коме испитаници студирају прави разлику у резултатима, сада ћемо се позабавити фактором који се односи на годину студија и његовом корелацијом са бројем тачних одговора на тесту који остварују студенти. На графикону 1. види се да постоји разлика између студената прве и четврте године у односу на то на ком факултету уче шпански језик. Конкретно, на првој години студија студенти и једног и другог факултета дају најмање тачних одговора ($AS=36,86$; $SD=4.95$), али студенти у Београду статистички значајно имају више тачних одговора у односу на студенте исте године студија у Крагујевцу ($F(1,42)=6.31$, $p<0.05$). Тачније, просечан број тачних одговора које студент прве године да у Београду је 38, а у Крагујевцу је 35. Тренд који се даље види је да број тачних одговора расте у другој и трећој години и ту нема значајних разлика између факултета. Међутим, интересантна је разлика која се јавља код студената четврте године студија. Студенти у Београду остварују најбоље резултате када су управо на последњој години студија, док код испитаника у Крагујевцу немамо такву ситуацију ($F(1,63)=17.23$, $p<0.00$). Наиме, код студентата четврте године Универзитета у Крагујевцу јавља се значајан пад

⁴⁴ Звездицом (*) су означене значајне корелације на нивоу 0.05.

броја тачних одговора у односу на студенте у Београду, али и у односу на претходну годину студија!

Графикон 1. Резултати двофакторске АНОВЕ (фактори: факултет и године студија) у односу на број тачних одговора на граматичком тесту

Додатно, хтели смо да испитамо да ли неки од податка добијених на основу упитника о испитаниковој *субјективној процени познавања шпанског језика* и о *субјективној процени познавања граматике шпанског језика* (на скали од 1 до 7), може да се доведе у везу с бројем тачно употребљеног члана у тесту, те смо ове везе испитали помоћу Пирсоновог коефицијента корелације. Резултати анализе приказани су у табели 13 и показују да нема повезаности између наведених варијабли. Поред тога, истим методом хтели смо да утврдимо и повезаност фактора *броја страних језика с категоријом члана које студенти познају*, и успеха на граматичком тесту, међутим, ни овде нисмо нашли статистички значајну корелацију. Напоменућемо да су сви испитаници навели енглески језик као један од страних језика којим се служе, али смо хтели да испитамо да ли студенти који су учили додатно француски или немачки језик, имају појачану свест за употребу члана у шпанском језику у односу на оне који су, поред енглеског, учили руски језик. Али, како смо већ поменули, значајне корелације нису пронађене.

Важно је било и испитати да ли варијабла *претходно похађање курсева шпанског језика* прави разлику у успешности решавања граматичког теста. Једноструке анализе варијансе за непоновљена мерења нису дале значајних

разлика по овом питању, ни у погледу укупних разлика на броју тачних одговора на тесту, ни у погледу године коју похађају студенти, ни у погледу факултета на коме студирају. Занимљив податак је да је на основу ове анализе једина статистички значајна веза пронађена између фактора *субјективне процене познавања граматике српског језика* и тога колико пута су студенти тачно употребили одређени члан на тесту из шпанског. Ова веза је умерено позитивна, што значи да у нешто мањој мери, али опет статистички значајној, можемо очекивати да студенти који процењују да је њихово знање граматике српског језика одлично (оценом 6 и 7), остварују и нешто већи број тачних одговора од студената који процењују да им познавање граматике српског језика слабије. Зашто се баш ова варијабла издвојила од осталих и колико се можемо поуздати у испитаникову процену властитих знања и компетенција у J1, J2, J3, није сасвим извесно, али, свакако, овде наводимо тај податак, који можда буде занимљив за нека будућа психолингвистичка истраживања.

		Познавање шпанског језика-степен	Познавање граматике шпанског језика-степен	Познавање граматике српског језика-степен	Број страних језика које студенти знају а који имају члан
Збир тачних одговора	Пирсонов коефицијент корелације	-0,113	-0,094	,149*	0,007
	Значајност	0,094	0,163	0,026	0,922
	N	222	222	222	222

Табела 13. Корелације степена познавања шпанског и српског језика, као и других J2 који имају члан, са бројем тачно употребљеног члана на граматичком тесту

6.1.2. Анализа грешака на тесту

Грешке које су студенти направили у тесту разврстане су у неколико категорија које су детаљно описане у пододељку *Инструменти анализе и кодификација података*. Дескриптивни показатељи свих типова грешака приказани су у табелама 14 и 15.

У табели 14 дати су подаци о укупном броју грешака на основу дескриптивног критеријума, односно на основу погрешне површинске стратегије у изразу које студенти на оба факултета праве. На основу ових параметара можемо уочити да је најчешћа грешка коју студенти праве заправо грешка

додавања и то у просеку један испитаник направи скоро 10 таквих грешака на 58 постављених питања ($AS=9,82$; $SD=4.84$). Грешка изостављања је, такође, честа: студенти у просеку на тесту направе око 7 таквих грешака ($AS=6.68$; $SD=3.04$). Занимљиво је истаћи да постоје тестови у којима се не јавља ниједна грешка изостављања а максимум је 16 грешака, док су грешке додавања присутне код свих испитаника, а распон за грешке додавања иде од две грешке до двадесет шест грешака.

Грешке погрешног одабира у овоме тесту су, као што је већ објашњено у кодификацији података, показатељ лоше схваћеног задатка, јер је од студената тражено да попуне тест одговарајућим облицима одређеног члана; упркос томе, поједини испитаници су употребљавали и неодређени члан тамо где им се чинило да има разлога за то. Исту ситуацију имамо и код грешака наведених као „остале грешке“, јер су студенти стављали присвојне и показне детерминативе, као и квантификаторе, уместо одређеног члана. Сходно томе, грешке погрешног одабира и грешке означене као „остале грешке“ значајно су ређе и просечан број њиховог јављања мањи је од 1.

Тип грешке	Број испитаника	Минимум	Максимум	AS	SD
Грешка додавања	222	2	26	9,82	4,484
Грешка изостављања	222	0	16	6,68	3,044
Грешка погрешног одабира члана	222	0	8	0,19	0,899
Остале грешке	222	0	4	0,11	0,433

Табела 14. Дескриптивни показатељи типова грешака на граматичком тесту према употребљеној површинској стратегији

Што се тиче дескриптивних показатеља за морфолошке грешке при употреби члана на тесту, они су детаљније приказани у табели 15. Морфолошке грешке тичу се слагања члана у роду и броју с именицом уз коју стоје, те тако се ова врста грешака директно повезује са знањем које испитаник има о именици у шпанском језику, па их одвојено и тумачимо од грешака додавања, изостављања и погрешног одабира. На основу просечних вредности закључујемо да студенти у просеку чешће праве грешку у роду (просечно направе 1.5 грешака у роду), него грешку у броју, где је просечна вредност знатно нижа. Тај резултат је и предвидив,

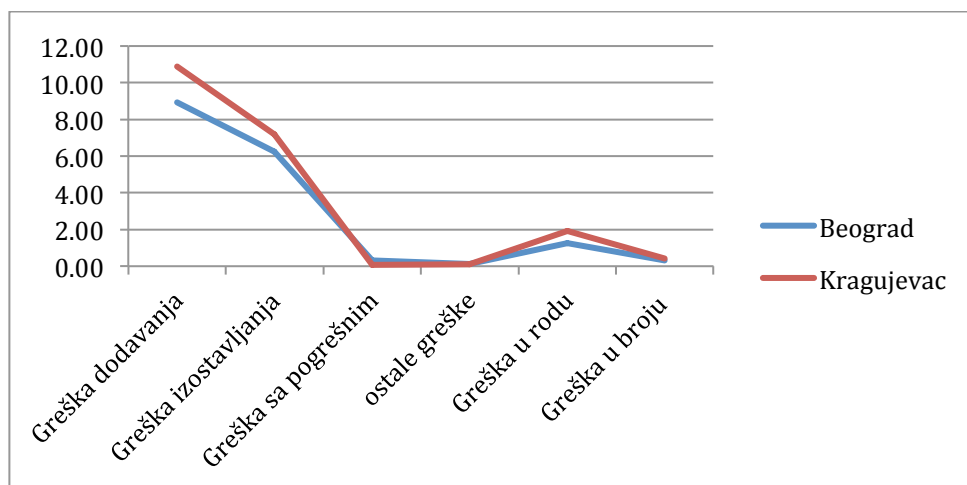
будући да је у шпанском језику, исто као и српском, граматичку категорију рода именице потребно знати да би се остварила конгруенција конституената унутар именског израза, док категорија броја не представља толики проблем будући да веома мали број именица има исти облик и за једину и за множину.

Тип грешке	Број испитаника	Минимум	Максимум	AS	SD
Грешке у роду	222	0	13	1,55	1,788
Грешке у броју	222	0	5	0,36	0,669

Табела 15. Дескриптивни показатељи морфолошких типова грешака на тесту

6.1.2.1. Анализа грешака у односу на универзитетски центар

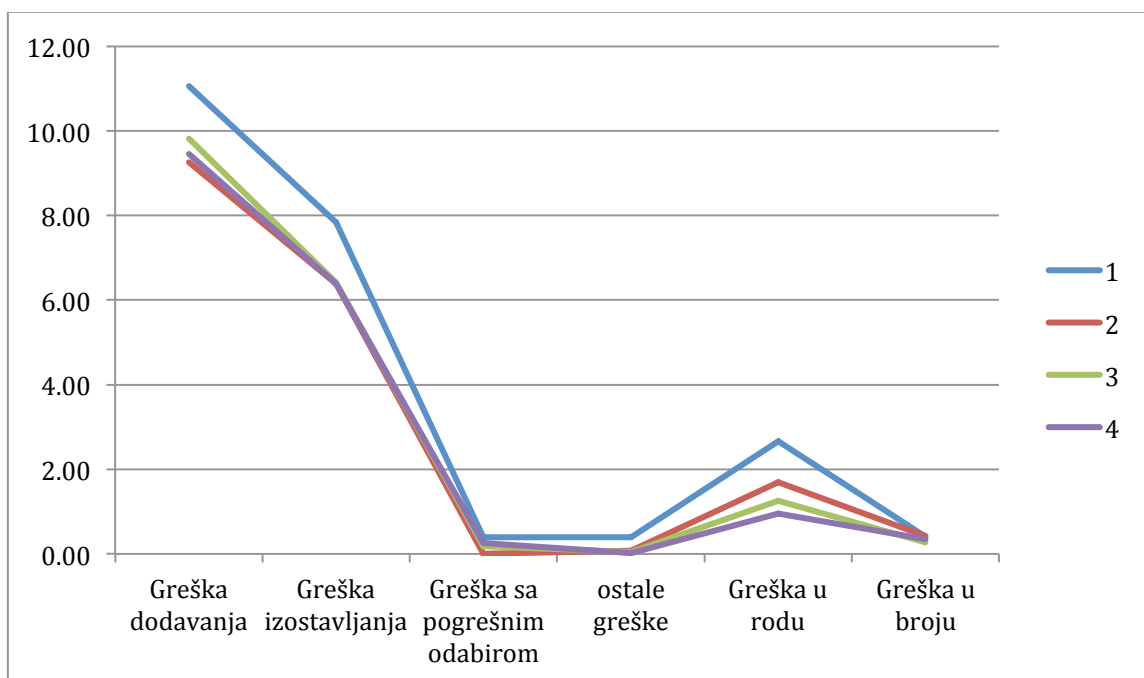
Вишеструким анализама варијансе за непоновљена мерења испитано је да ли постоје разлике у учесталости јављања грешака код студената на два различита универзитета. Као што се може видети на графикону 2, статистички значајне разлике откривене су код грешака додавања ($F(1,220)=10.86$, $p<0.01$), изостављања ($F(1,220)=5.53$, $p<0.05$) и код грешака слагања у роду ($F(1,220)=7.34$, $p<0.01$). Занимљив податак је да у сва три случаја, студенти у Београду у просеку статистички значајно мање греше него њихове колеге у Крагујевцу. Код осталих типова грешака, као што смо већ поменули, више је реч о омашкама (погрешан одабир члана, остале грешке, као и грешке у броју), просек јављања је мањи од 1 и нема значајних разлика.

Графикон 2. Просечан број грешака студената у Београду и Крагујевцу на тесту

6.1.2.2. Анализа грешака у односу на годину студија

Уколико се погледа просечан број грешака који студенти праве на различитим годинама студија приликом решавања истог теста, добијају се занимљиви подаци. Значајне разлике добијају се само код два типа грешака: остале грешке ($F(3,218)=8.51$, $p<0.01$) и грешке у роду ($F(3,218)=9.71$, $p<0.01$). Што се тиче осталих типова грешака, у просеку се подједнако јављају на свим годинама студија, што се и види на графикону 3. Пошто нас интересује и детаљније на којим годинама студија се јављају овакве разлике у наведеним типовима грешака, рађене су и накнадни *post-hoc* тестови који су приказани у табели 16. Значајне разлике су болдоване и на основу тих разлика можемо видети да се ови типови грешака значајно више јављају на првој години студија, док тај проценат грешака опада на осталим годинама и није значајан.

Графикон 3. Просечан број типова грешака у односу на годину студија

Типови грешака	Год.студија		Разлика просека	Стандардна грешка	Значајност	95% Интервал поверења	
	-мета	год.студија				Доња граница	Горња граница
Остале грешке	1	2	,316*	,083	,003	,08	,55
		3	,351*	,083	,001	,12	,58
		4	,371*	,080	,000	,14	,60

	2	3	,034	,078	,978	-,18	,25
		4	,055	,075	,911	-,16	,27
	3	4	,020	,075	,995	-,19	,23
Грешке у роду	1	2	,975*	,339	,044	,02	1,93
		3	1,409*	,341	,001	,45	2,37
		4	1,705*	,330	,000	,77	2,64
	2	3	,434	,318	,602	-,46	1,33
		4	,730	,307	,133	-,13	1,60
	3	4	,296	,308	,820	-,57	1,16

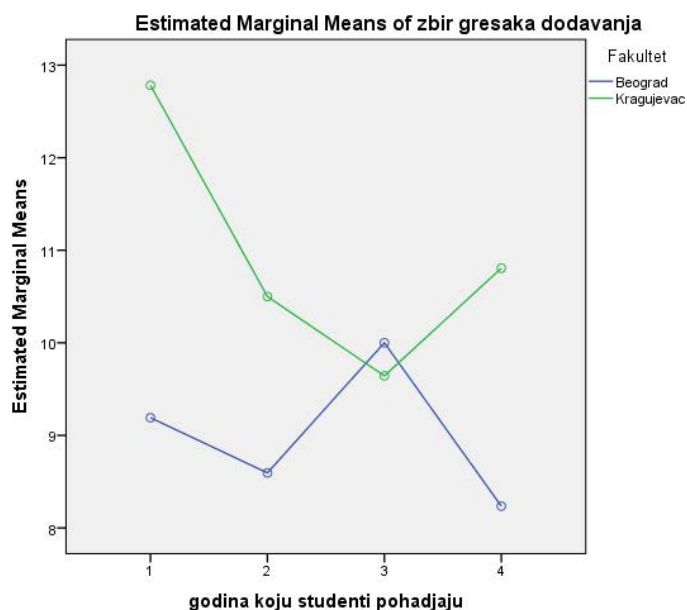
Табела 16. Накнадни резултати *post-hoc* анализа добијени помоћу Шефе (*Scheffe*) теста

6.1.2.3. Анализа грешака у односу на годину студија и универзитетски центар

До сада смо приказивали резултате за факторе године студија и универзитетски центар одвојено. Међутим, поред тога интересовало нас је и шта се добија укрштањем ова два фактора, факултета где студенти уче шпански и године студија (фактори) са бројем различитих типова грешака које студенти праве (зависна варијабли). Детаљни резултати двофакторске анализе варијансе за непоновљена мерења (двофакторска АНОВА) приказани су у прилогу В2. За даљу интерпретацију резултата, одлучили смо да на графичким приказима од 4 до 9 прикажемо просечан број прављења одређених типова грешака у односу на то где студенти уче шпански и која су година студија.

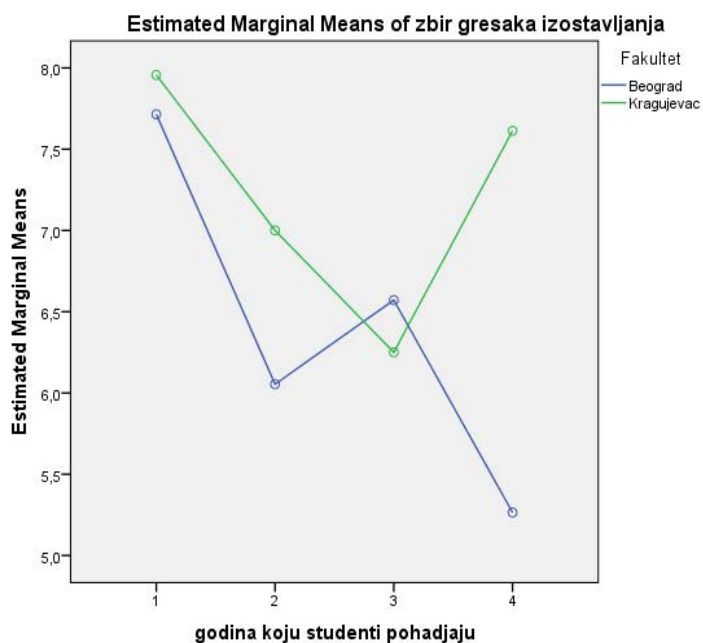
На графикону 4. код грешке **додавања** видимо да се понавља образац који је добијен на основу анализе броја тачних одговора на тесту. Поново добијамо податке са значајном разликом између два факултета на првој и четвртој години студија и то тако да студенти факултета у Крагујевцу праве више оваквих грешака. Разлика на првој години студија у просеку је 3.5 грешке више за крагујевачке студенте у односу на београдске. На другој и трећој години нема разлика у односу на факултет, с тим што се примећује генерални пад у прављењу оваквих типова грешака. А затим, интересантно, поново се јавља разлика у четвртој години, где студенти у Крагујевцу праве 2.5 грешке више у односу на студенте у Београду. Подсетимо, укупан број просечних грешака за цео узорак је 9.8 грешака, а за све студенте четврте године је 9.5.

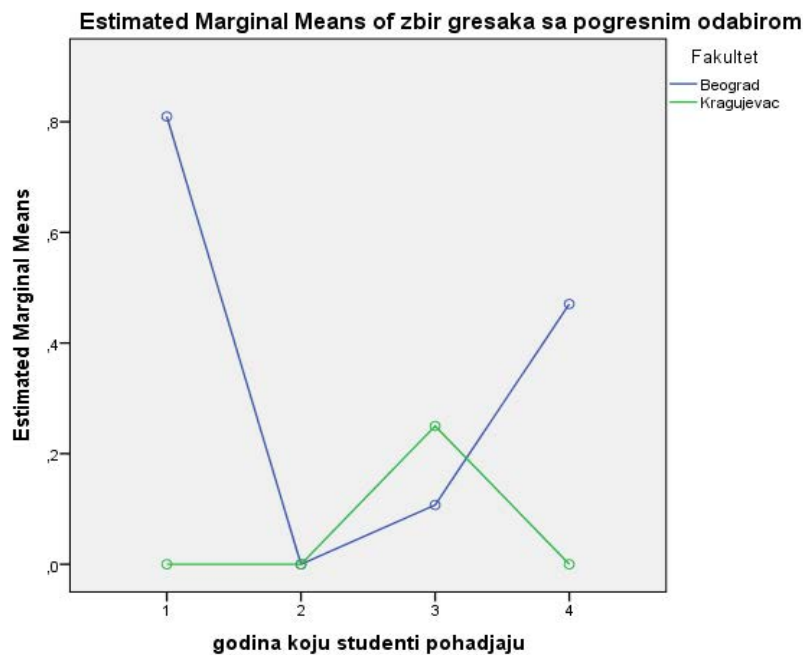
Графикон 4. Резултати двофакторске анализе варијансе за грешку додавања

Што се тиче грешака **изостављања** (графикон 5), видимо прво да се највећи број оваквих грешака прави на првој години студија, а затим да опада. Као и код грешака додавања, и овде имамо значајну разлику у четвртој години студија и поново студенти у Крагујевцу праве значајно више оваквих грешака него студенти у Београду. Оно што је посебно интересно, просечан број тих грешака на четвртој години код студената у Крагујевцу приближно је исти као број грешака који праве студенти прве године.

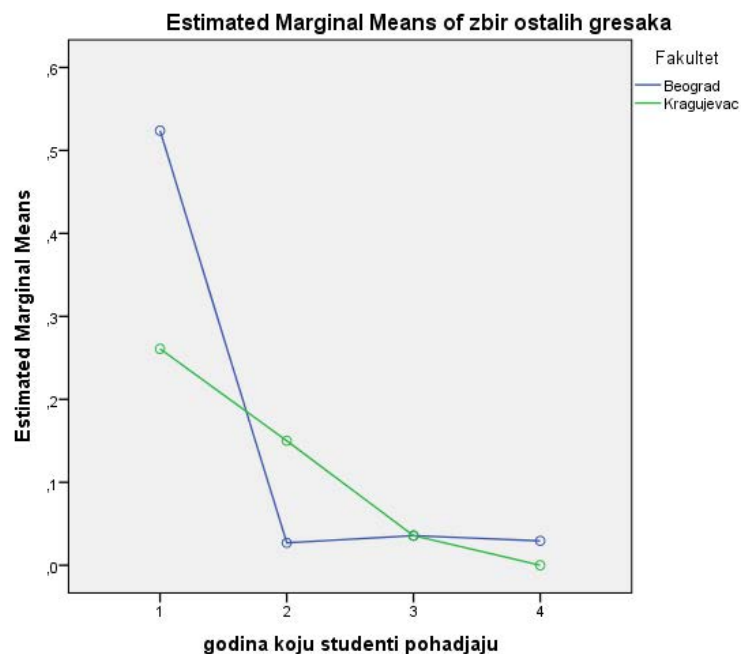
Графикон 5. Резултати двофакторске анализе варијансе за грешке изостављања

Код грешака **погрешног одабира** (графикон 6) имамо исту ситуацију као и код грешака додавања. Значајне разлике између факултета јављају се на првој и четвртој години, с тим што је овог пута обрнута ситуација у погледу места где студенти уче шпански језик. Студенти из Београда праве већи број оваквих грешака на поменутиим годинама студија од студената из Крагујевца.

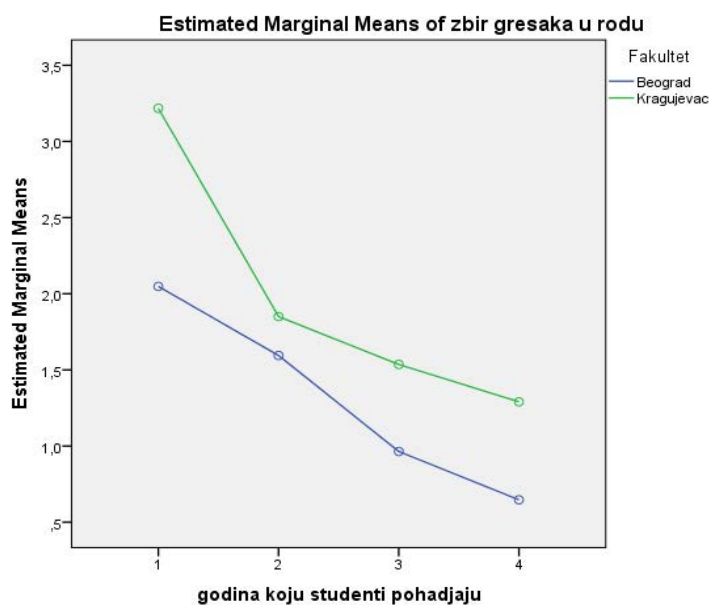
Графикон 6. Резултати двофакторске анализе варијансе за грешке погрешног одабира

Остале грешке (графикон 7) које студенти праве највише се јављају на првој години студија а затим се њихове јављање смањује са вишим годинама студија. На првој години студија ипак имамо појаву да се код студената београдског универзитета чешће јављају грешке него у Крагујевцу, с тим што видимо и да та разлика на другим годинама студија нестаје.

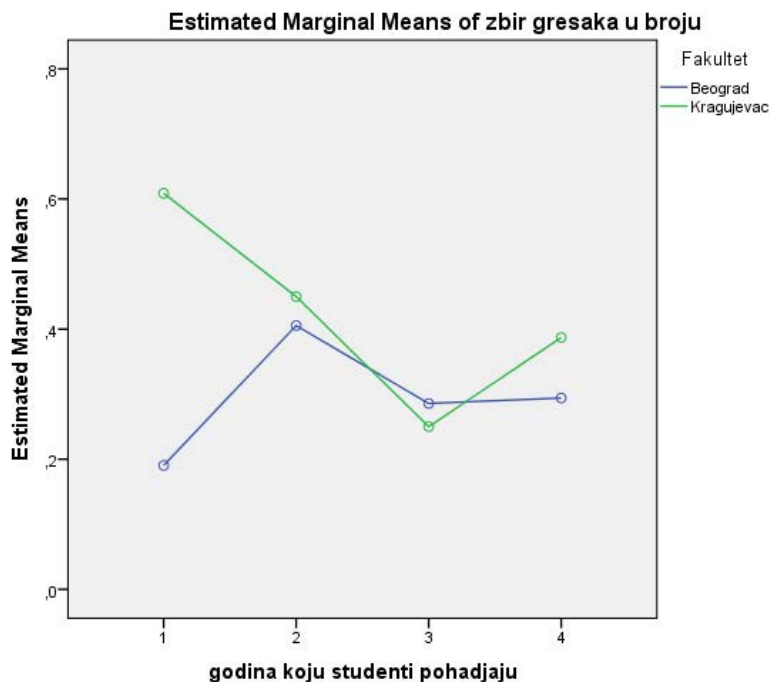

Графикон 7. Резултати двофакторске анализе варијансе за остале грешке

Што се тиче **морфолошких** грешака, односно грешака у слагању члана с именицом у роду и броју (графикони 8 и 9), видимо да се у оба случаја ове грешке смањују током година и да једине значајне разлике имамо на првој години студија и то у корист студената из Београда. Другим речима, студенти у Београду праве на првој години у просеку 1.5 грешку мање од њихових колега из Крагујевца, с тим што се ова разлика на вишим годинама студија изједначава и нестаје.

Графикон 8. Резултати двофакторске анализе варијансе за грешке у роду

Графикон 9. Резултати двофакторске анализе варијансе за грешке у броју

6.1.2.4. Анализа грешака у односу на тип школе коју су завршили студенти

Нису пронађене статистички значајне разлике у случају када се посматра утицај средње школе коју су студенти завршили на знање на тесту. Тачније, испитаници из сва три подузорка (филолошка гимназија-смер шпански, усмерена школа и гимназија) остварују подједнака постигнућа на овом тесту.

6.1.2.5. Повезаност испитаниковог знања језика и знања о језику и броја грешака на тесту

Још један од елемената који нас је интересовао јесте у каквој су вези испитаниково знање шпанског језика, затим његово знање о шпанском језику, и просечног броја грешака у тесту који су решавали студенти. Додатно, интересовала нас је веза познавања граматике српског језика и просечног броја грешака на тесту, као и броја језика с категоријом члана који студенти познају. Пирсоновим коефицијентом корелације нису утврђене значајне корелације између наведених варијабли, што говори о томе да нема повезаности између испитаниковог субјективно процењеног знања шпанског језика и његове

граматике, с једне стране, и броја грешака који студенти праве на тесту, с друге стране.

Од значаја нам је било и да испитамо да ли *претходно похађање курсева шпанског језика* прави разлику у броју грешака на тесту знања с употребом одређеног члана у шпанском језику. Једностране анализе варијансе за непоновљена мерења нису дале значајне разлике по овом питању ни у погледу укупних разлика на броју погрешних одговора на тесту, ни у погледу године коју похађају студенти, нити у погледу факултета на коме студирају.

6.2. Анализа резултата писаних састава

Пре обраде података из писаних састава студената, извршено је детаљно кодирање свих употребљених и неупотребљених ситуација члана. У циљу сагледавања укупног учинка употребе члана у шпанском језику у поређењу с осталим језичким средствима детерминисања именице, обрада је захтевала да се за сваки писани састав из узорка израчуна прво укупан број именица и поименичених израза у којима се јавља члан с придевом, предлошком конструкцијом или с односном реченицом, а које студент користи у саставу. Такође, за сваки састав, поред тачних употреба одређеног члана рачунат је и укупан број других детерминатива (показни, присвојни, неодређени, одрични детерминативи, као и квантификатори). Уз све те неопходне увиде у припреме за статистичку обраду података, наметнуло се и то да се из анализе изузму називи земаља, градова и лична имена који се не употребљавају с чланом, као и изрази типа *por ejemplo* 'на пример', *por favor* 'молићу лепо', *sin embargo* 'међутим', *de verdad* 'заправо' и *a veces* 'понекад', јер је учестала употреба поменутих имена и израза у писаним саставима претила да одвуче статистичку обраду у нежељеном правцу. На тај начин, укупан број тачних одговора или одређеног типа грешака рачунат је у односу на укупан број именица употребљених у писаном саставу умањен за број других детерминатива који одређују именицу као и за број горе поменутих случајева властитих имена и лексикализованих израза. Пропорција за рачунање варијабле мета била је: $x : 100 = \text{варијабла мета} : (\text{укупан број именица} - \text{укупан број осталих детерминатива} - \text{број властитих имена и лексикализованих израза без члана})$.

Даље анализе подразумевале су коришћење сличних статистичких тестова као и за анализу одговора са граматичког теста (једнофакторска АНОВА, двофакторска АНОВА и Пирсонов коефицијент корелације).

6.2.1. Анализа тачних одговора у писаним саставима

За ову прилику рачунате су две категорије тачних одговора: *тачно употребљен члан* и *тачно изостављен члан* у тексту. Дескриптивни показатељи процентуално израженог скорa наведених варијабли налазе се у табели 17. У просеку и за једну и за другу категорију, проценат тачних одговора кретао се нешто више од 50% (55.03% и 59.3%). Међутим, према стандардним варијацијама можемо видети да су се испитаници више разликовали у овом постигнућу када је требало да тачно изоставе члан, а уједначенији су били код тачне употребе члана. Поред тога, видимо на основу распона скорова, минимума и максимума, да за оба скорa постоје испитаници који имају 100% тачних употреба и тачних изостављања члана, док су им минимуми различити. Другим речима, најмањи скор који неки студент има за тачно употребљен члан је 8.82 %, док с друге стране имамо испитанике који не знају где треба да изоставе члан (изузимајући притом одсуство члана из властитих имена и лексикализованих израза, као што је већ претходно објашњено).

	Тачно употребљен члан	Тачно изостављен члан
Укупан број испитаника	222	222
Аритметичка средина	55.03	59.3
Стандардна девијација	17.73	32.8
Минимум	8.82	0
Максимум	100	100

Табела 17. Дескриптивни показатељи тачних употреба и тачних изостављања члана у укупном узорку писаних састава

6.2.1.1. Анализа тачних одговора у односу на универзитетски центар

Анализом варијансе за непоновљена мерења са фактором који се односи на универзитет на ком студенти студирају, утврђено је да нема статистички значајне разлике ни у погледу тачних употреба члана, ни код тачних изостављања члана.

Студенти на оба универзитета имају исте резултате. Тачније, код тачно употребљених чланова скор за студенте у Београду је 54.7%, а за студенте у Крагујевцу је 55.4%. Што се тиче тачних изостављања, овде су студенти још уједначенији и код оба субузорка проценат тачно изостављеног члана је 59%.

6.2.1.2. Анализа тачних одговора у односу на годину студија

На графиконима 10 и 11 видимо како се процентуално расподељују тачни одговори у саставима у односу на годину студија коју студенти похађају. Што се тиче тачно употребљеног члана, разлика на различитим годинама студија је значајна, ($F(3,218)=3.09$, $p<0.05$). Накнадним *Scheffe post-hoc* тестом утврђено је и да се поменута разлика налази између друге и треће године. Слична ситуација је и са тачним изостављањем члана ($F(3,218)=4.19$, $p<0.01$); накнадни тестови показују да се разлике јављају поново између друге и треће године али, у овом случају, и између треће и четврте године.

Графикон 10. АНОВА за тачно употребљене чланове у саставу у односу на годину студија

Графикон 11. АНОВА за тачно изостављене чланове у саставу у односу на годину студија

Додатно, укрштањем два поменута фактора (факултета и године студија на којој се студент налази) у односу на проценат тачних одговора у писаном саставу, не добијају се подаци који доприносе даљем објашњавању резултата. Другим речима, ни за једну од две категорије нису пронађене разлике у односу на то да се студенти у Београду и Крагујевцу разликују на одређеној години студија у тачном коришћењу члана у писаним саставима.

6.2.1.3. Анализа тачних одговора у односу на школу коју су завршили студенти

Истим статистичким методама проверене су и разлике у тачним одговорима у односу на средњу школу коју су студенти завршили и показано је да нема значајних разлика при употреби одређеног члана у саставима. Конкретније, испитаници из сва три подузорка (филолошка гимназија-смер шпански, усмерена школа и гимназија) остварују подједнак проценат тачних одговора приликом писања текста.

6.2.1.4. Повезаност испитаниковог знања језика и знања о језику и броја тачних одговора у саставу

Што се тиче везе између испитаникове субјективне процене знања шпанског језика и знања о шпанском језику, затим процене знања о матерњем језику, као и броја страних језика којима влада а који имају члан, са процентима тачних одговора, нису пронађене статистички значајне везе. Исти резултат добијен је и приликом испитивања да ли претходно похађање курсева шпанског језика прави разлику у успешности коришћења члана у саставу. Закључак свих урађених анализа ове врсте јесте да ниједан од показатеља који покушава да опише испитаниково претходно познавање језика не утиче на проценат тачних одговора у писаном саставу.

6.2.2. Анализа грешака у писаним саставима

Грешке које су студенти направили у писаним саставима разврстане су у исте категорије као и код теста знања. Дескриптивни показатељи свих типова

грешака приказани су у табелама 18 и 19. У табели 18. дати су подаци о грешкама које студенти на оба факултета укупно праве на основу употребљене површинске стратегије. Аритметичка средина у табели показује нам колико је у просеку процентуално направљено грешака по испитанику. На основу тог параметра видимо да је најчешћа грешка, грешка изостављања (11%), затим грешке додавања (4%) и онда грешке погрешног одабира (1%). Ови подаци се разликују од оних које смо добили на граматичком тесту, где је најчешћа грешка била грешка додавања, па грешка изостављања и затим следе други типови грешака.

Тип грешке	Број испитаника	Минимум	Максимум	АС	СД
Грешка додавања	222	0	35,00	4,32	5,74
Грешка изостављања	222	0	60,00	11,73	11,47
Грешка погрешног одабира	222	0	11,11	1,08	2,58

Табела 18. Дескриптивни показатељи типова грешака у писаном саставу

Од морфолошких грешака, студенти чешће праве грешке у роду (1.81%) од грешака у броју (0.14%). Ови подаци одговарају и односу грешака направљених на тесту знања.

Тип грешке	Број испитаника	Минимум	Максимум	АС	СД
Грешке у роду	222	0	28,57	1,81	0,14
Грешке у броју	222	0	10,00	0,14	0,99

Табела 19. Дескриптивни показатељи морфолошких грешака у писаном саставу

6.2.2.1. Анализа грешака у односу на универзитетски центар

Као и код граматичког теста, и овог пута смо помоћу неколико непоновљених АНОВА испитивали да ли постоје разлике у учесталости јављања грешака код студената из различитих универзитетских места. Резултати показују да нема разлика ни на једном типу испитиваних грешака у односу на место где студенти уче шпански језик. Другим речима, студенти у Београду и у Крагујевцу праве подједнак број свих типова грешака приликом писаног изражавања.

6.2.2.2. Анализа грешака у односу на годину студија

Просечан проценат различитих типова грешака који студенти праве на различитим годинама студија приликом писања састава приказан је на графикону 12. Значајне разлике у погледу фактора који се тиче године студија добијају се само код грешака *изостављања* ($F(3,218)=6.30, p<0.01$). Накнадне анализе тестом *Scheffe* показују да се та разлика налази између друге и треће године студија. Као што се на графикону 12 види, студенти треће године студија праве значајно више оваквих типова грешака него студенти друге године.

Графикон 12. Просечан број типова грешака у односу на годину студија

6.2.2.3. Анализа грешака у односу на годину студија и универзитетски центар

Као и за претходне ситуације и овде нас је интересовало шта се добија укрштањем ова два фактора која се односе на годину студија и место студирања. Међутим, за разлику од граматичког теста, код писаних састава нисмо добили значајне податке који би додатно појаснили испитивани феномен. Конкретно, двофакторска анализа варијансе за непоновљена мерења потврдила нам је да фактор универзитета нема утицаја, да фактор године студија има утицаја само на једну врсту грешака, али интеракција ова два фактора за све типове грешака није дала значајне разлике. То значи да не постоје општи трендови у прављењу грешака код студената два факултета на одређеним годинама студија. Сви наведени подаци видљиви су и у табели коју дајемо у прилогу В3.

6.2.2.4. Анализа грешака у односу на школу коју су завршили студенти

Анализа варијансе такође је показала да нема разлика у односу на средњу школу коју су студенти завршили. Другим речима, разлика се не показује у типу грешака које праве студенти с различитим средњошколским образовањем.

6.2.2.5. Повезаност испитаниковог знања језика и знања о језику и броја грешака у саставу

Ситуација с варијаблама које испитују испитаниково познавање страних језика и знање о језику (познавање граматике шпанског и српског језика, затим познавање других страних језика у којима се употребљава члан, као и похађање курсева шпанског језика), са процентом направљених грешака у саставу слична је као и код тачних одговора који се праве у саставу. Све испитиване корелације нису статистички значајне.

6.3. Дискусија и закључци

Ако упоредимо податке добијене на основу квантитативних анализа на граматичком тесту и у писаним саставима, видимо да постоје разлике у резултатима, што је и за очекивати, будући да и јесте био циљ испитати разлике кроз спонтану и кроз освешћену употребу одређеног члана на различитим годинама студија два универзитетска места.

Грамматички тест. - Што се тиче тачних одговора на граматичком тесту, број тачних одговора који су студенти у просеку правили у укупном узорку од 58 износи 40, а број грешака је 18, што указује на то да је тест средње тежине. Прогресија је таква да на првој години студија студенти оба универзитета дају најмање тачних одговора, али студенти у Београду имају статистички значајну предност (38 тачних одговора у просеку) у односу на студенте исте године студија у Крагујевцу (35 тачних одговора). Дакле, ако се осврнемо на бројке, испитаници прве године у Крагујевцу праве око три грешке више него колеге у Београду, што у односу на просечни скор од десет грешака чини отприлике трећину. Тренд који се даље види је да број тачних одговора расте у другој и трећој години и ту нема значајних разлика између факултета. Међутим, на

последњој години студија имамо занимљиву ситуацију када упоредимо резултате добијене анализом теста: док студенти у Београду остварују најбоље резултате када су управо на последњој години студија, код испитаника четврте године Универзитета у Крагујевцу јавља се статистички значајан пад броја тачних одговора у односу на студенте у Београду, али и у односу на претходну годину студија! Студенти крагујевачке четврте године праве око 2.5 грешке више од београдских колега.

Чему можемо да припишемо чињеницу да су испитаници четврте године крагујевачких студија статистички значајно лошије урадили граматички тест од београдских колега с четврте године? Додатно, зашто су се у грешкама изостављања члана чак изједначили са својим колегама с прве године студија? За изналажење одговора на ова питања битно је уврстити у разматрање и то да се анализом резултата писаних састава код истих испитаника не бележи статистички значајна разлика међу факултетима, ни у погледу тачних употреба члана ни код тачног изостављања члана, о чему ће у наставку да буде речи; дакле, сасвим супротно од резултата на граматичком тесту, у спонтаном писаном изражавању истих испитаника не региструје се никакав пад резултата при употреби члана. Та чињеница намеће још једно питање - зашто у спонтаном изражавању испитаници четврте године крагујевачких студија исказују готово исти успех у употреби члана као и београдске колеге (да нагласимо и то да крагујевачки корпус на четвртој години броји три испитаника мање у односу на београдски али скоро деветсто речи више!), док на граматичком тесту региструјемо несигурност у употреби члана својствену испитаницима на првој години студија?

Ако оставимо по страни фактор *изнимности* испитаничке групе (јер и он може да уђе у разматрање), разлоге можемо да потражимо у организацији наставе, јер је крагујевачка четврта година у оквиру наставе језика имала само шест часова језика (четири часа превођења и два часа конверзације са страним лектором), док је београдска четврта имала, како смо већ објаснили, поред превођења и конверзације још два часа предавања и два часа вежби из синтаксе сложене реченице у шпанском језику. Крагујевачка четврта година (осим *Увода у фразеологију* као изборног предмета) нема обавезне часове експлицитне обраде лингвистичких садржаја (што би требало да буде препорука за даље дидактичко планирање и деловање), али, свакако, то не делује као довољан разлог за објашњење пада резултата на тесту.

Додатно, на београдском факултету *Синтакса просте* и *Синтакса сложене реченице* су двосеместрални предмети, док су у Крагујевцу једносеместрални, па у београдској настави језика има више простора за обраду проблематичних језичких јединица, између осталог, и члана (што се, уосталом, и види на основу предочених наставних програма у пододељку о корпусу). Међутим, онда би требало очекивати и значајну разлику учинка на тесту знања и на трећој години међу факултетима, што није случај. Нагласићемо и то да студенти треће године у Крагујевцу имају три обавезна лингвистичка предмета, као и осам часова наставе језика (четири превођења и четири часа комуникативне наставе са страним лектором), што им даје значајну предност у односу на студенте крагујевачке четврте године, те не чуди што постижу боље резултате.

Још једна чињеница која је значајна за сагледавање постигнутих резултата јесте та да је на граматичком тесту најчешћа грешка коју студенти праве грешка *додавања* (у просеку један испитаник направи око 10 таквих грешака на 58 постављених питања), па затим следи грешка *изостављања* (у просеку око 7 грешака), док у писаним саставима најчешће бележимо грешку *изостављања* (11%), затим грешку *додавања* (4%) и онда грешку погрешног одабира (1%). То значи да је општа тенденција да испитаници на граматичком тесту у контекстима у којима нису сигурни да ли се члан употребљава или не, обично додају члан и када он не треба да буде употребљен, за разлику од писаних састава у којима, будући да не постоји фокус на члан, испитаници обично заборављају да га употребе. Овакви резултати иду у прилог Кршеновој (1988) теорији о двојним компетенцијама. Такође, потврђују став Теронове (1983) о важности технике прикупљања података за тумачење међујезичке променљивости.

Ако се осврнемо још једном на анализу грешака на граматичком тесту, статистички значајне разлике у учесталости јављања грешака региструју се у корист испитаника с београдског универзитета, и то код грешака *додавања*, *изостављања* и код *грешака слагања у роду*.

Код грешке *додавања*, понавља се образац који је добијен на основу анализе броја тачних одговора на тесту: разлика је на првој години студија (у просеку 3.5 грешке више за крагујевачке студенте), као и на четвртој години (у просеку 2.5 грешке више за крагујевачке студенте). На другој и трећој години нема разлика у односу на факултет, с тим што се примећује генерални пад у прављењу оваквих типова грешака.

Што се тиче грешака *изостављања*, највећи број оваквих грешака прави се на првој години студија а затим опада. И овде имамо значајну разлику у четвртој години студија, када студенти у Крагујевцу праве значајно више оваквих грешака него студенти у Београду, што смо већ прокоментарисали.

Код грешака *погрешног одабира*, као и код грешака додавања, јављају се значајне разлике између факултета на првој и четвртој години, али је интересно да је у овом случају обрнута ситуација у погледу универзитетског места - студенти из Београда праве већи број оваквих грешака на поменутиим годинама студија од студената из Крагујевца! Напоменули смо већ у кодификацији података да су грешке погрешног одабира на граматичком тесту, уствари, последица лоше схваћеног задатка, што би могло можда да се припише мањој заинтересованости београдских испитаника за овакав облик рада, будући да је стари програм имао тежиште на обради експлицитних знања у настави J2, што је често имало за последицу мању мотивисаност студената.

Што се тиче грешака слагања члана с именицом у роду и броју, у оба случаја остварује се позитивна прогресија између студијских година на оба универзитска места, а значајну разлику имамо само на првој години студија у корист студената из Београда; студенти у Београду на првој години праве у просеку 1.5 грешку мање од њихових колега из Крагујевца. Овде би ваљало да прокоментаришемо предност београдске прве године у односу на крагујевачку, која се региструје као статистички значајна и у тачним одговорима и у различитим типовима грешака, иако је реч, заправо, о просечних три грешке. Ако погледамо организацију наставе, београдска прва година имала је шест часова комуникативне наставе са страним лектором без часова експлицитне обраде лингвистичких садржаја, док су студенти прве године у Крагујевцу имали четири часа превођења и један час правописа, као и два часа предавања и два часа вежби на предмету *Увод у морфосинтаксу шпанског језика*. Даље, на основу података добијених из упитника сазнајемо да је седмеро београдских испитаника (скоро трећина испитаничке групе) имало веома напредан ниво познавања шпанског језика, што услед завршене филолошке гимназије (смер шпански језик), што услед вишегодишњег похађања курсева у Институту Сервантес. С друге стране, шест крагујевачких испитаника учило је две године шпански језик у гимназији нефилолошке оријентације. Да ли је могуће да је баш тај фактор однео превагу у употреби члана код испитаника на првој години студија (иако се у просеку не

бележе статистички значајне везе између варијабле *средња школа испитаника* и успеха на тесту), или је ипак била пресудна концепција комуникативне наставе језика на београдском факултету, окренута процедуралном знању, за разлику од крагујевачке прве на којој се више пажње поклањало вештини превођења и настави морфосинтаксе тј. декларативним знањима?

Ако се још осврнемо и на односе резултата на граматичком тесту и других фактора који су добијени путем упитника, занимљиво је да се помене да је пронађена статистички значајна веза између фактора *субјективне процене познавања граматике српског језика* и тачних одговора на граматичком тесту, док, с друге стране, таква веза није пронађена између субјективне процене испитаника о знању *шпанског језика* (ни граматике ни језика уопште) и броја тачних одговора на граматичком тесту. То значи да се може очекивати да студенти који процењују да је њихово знање граматике J1 одлично, остварују нешто већи број тачних одговора од студената који то супротно процењују, односно да је субјективна процена матерњег језика поузданији фактор при анализи језичке компетенције J2 од субјективне процене компетенција у J2, J3 итд. Напоменућемо још да се друге корелације међу резултатима на тесту и фактора испитаним путем упитника не региструју.

Писани састав. - Што се тиче резултата добијених анализа писаних састава, они износе на видело интересантан податак у односу на анализе добијене на граматичком тесту, а то је да НЕМА статистички значајне разлике међу факултетима ни у погледу тачних употреба члана, ни код тачних изостављања члана, односно, студенти на оба универзитета постижу исте резултате. Код тачно употребљених чланова скор за студенте у Београду је 54.7%, а за студенте у Крагујевцу је 55.4%; што се тиче тачних изостављања, овде су студенти још уједначенији и код оба субузорка проценат тачно изостављеног члана је 59%. Сагледано из угла грешке, студенти у Београду и у Крагујевцу праве подједнак број свих типова грешака приликом писаног изражавања, и не постоје општи трендови у прављењу грешака код студената два факултета на одређеним годинама студија, чиме се уједно и потврђује почетна хипотеза рада да је усвајање члана универзалан проблем у процесу усвајања језика.

Једина значајна разлика у погледу фактора који се тиче године студија добија се само код грешака *изостављања*, и та разлика се бележи између друге и треће године студија у корист студената друге године, односно, студенти треће

године студија значајно више изостављају члан него студенти друге године. Ова чињеница је неочекивана јер у анализама граматичког теста нисмо регистровали никакву значајну разлику између друге и треће године а и дало би се претпоставит да ће студенти нижих година више да изостављају члан од студената на вишим годинама.

Обрнуто посматрано, друга година има статистичку предност у односу на трећу годину када су у питању тачне употребе члана. Таква ситуација могла би да имплицира, између осталог, да је експлицитна обрада члана у оквиру предмета *Морфологија шпанског језика* на другој години студија могла значајно да утиче на знање студената, односно на освешћивање студената о употреби члана, па су студенти имали довољно времена да у свом „негованом“ писаном саставу обједине научено и усвојено знање о правилној употреби члана.

С друге стране, треба да објаснимо зашто трећа година у спонтаном писаном изражавању предњачи у изостављању члана у односу на друге године, како тачном тако и нетачном изостављању? Да ли је изостављање члана последица (не)знања о употреби члана или се интуитивно из J1 преноси огољени именички израз, то не можемо са сигурношћу да тврдимо. Анализирајући наставне програме и обраду члана у настави језика на трећој години, можемо једино да укажемо на то да трећа година има детаљно обрађену тему одсуства члана из именског израза у шпанском језику (Јака 1999), па је то могло да утиче на њихову тенденцију да углавном изостављају члан из именског израза, и тамо где је подразумевано и тамо где није.

Када се сагледају целокупни резултати, квантитативна анализа грешака у писаној продукцији и на тесту знања студената све четири године студија Филолошког факултета у Београду и Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу показује да не постоји јасан напредак у процесу усвајања коректне дистрибуције одређеног члана, али ни његовог изостављања. Умерена прогресија постоји, али постоје и различита одступања од ње. Резултати писаних састава уједначенији су од резултата на тесту и показују универзалност проблема овладавања категоријом одређеног члана, док резултати на тесту више показују степен наученог, свесног о употреби члана, и тај степен варира од године до године.

Добијени резултати, као што смо већ и нагласили, иду у прилог поставкама Теронове (1983, 2007) о значају самог задатка и технике прикупљања на основу

које се испитује међујезик ученика J2. Такође, јасно подвлачи разлику између усвојеног и наученог у процесу овладавања J2 (Крешен 1988); док у спонтаном изражавању ученици J2 немају фокус на форму, изражавају се у складу с усвојеним језичким материјалом и у могућности су да различитим комуникативним стратегијама избегну употребе члана за које нису сигурни, на граматичком тесту испитаници су стављени у различите контексте употребе члана и морају да се одреде за употребу или за изостављање члана, али у недостатку експлицитног знања најчешће бирају да употребе члан.

7. РЕЗУЛТАТИ КВАЛИТАТИВНЕ АНАЛИЗЕ

Будући да смо и у квантитативној анализи грешке сагледавали према површинским стратегијама којима студенти прибегавају, и у квалитативној анализи података користимо исти критеријум, наводећи примере неоправданог додавања (*el, la, los, las*), затим неоправданог изостављања одређеног члана (---), као и грешке погрешног одабира (*la, los*) у различитим синтаксичким, семантичким и прагматичким оквирима. Исто тако, наводимо и грешке у слагању одређеног члана и управне именице, у роду и у броју, као и грешке на тесту обједињене под називом *остале* грешке (в. 6.1.2). Напоследку, употребу облика *lo* сагледавамо у саставима будући да тестом није предвиђена провера знања о употреби поменутог облика, али пошто смо регистровали у корпусу занимљиве контексте за анализу, и њих предочавамо у оквиру квалитативне анализе.

Представљајући грешке оба универзитетска места, тежимо да објаснимо узрок јављања, као и контексте у којима долази до грешке, што уједно представља и основ за даље дидактичко деловање. Такође, напомињемо да не наводимо све грешке које смо уочили кроз анализу корпуса, али наводимо све типове грешака нудећи притом реалан омер примера из београдског и из крагујевачког корпуса. Ако су грешке типичне само за један корпус или само за једну студијску групу, то онда и наглашавамо приликом тумачења резултата.

У циљу лакшег прегледа грешака, анализу смо поделили на грешке у употреби члана са властитим именима и на грешке у употреби члана са заједничким именицама, а у оквирима употребе члана уз заједничке именице разматрамо различите уже и шире синтаксичке контексте који су уочени као проблематични. Истичемо да прво сагледавамо грешке у писаним саставима, сматрајући их грешкама аутентичног, спонтаног изражавања на шпанском као J2, а онда се осврћемо и на грешке на тесту, настојећи да направимо корелације у употреби члана у сличним контекстима; уколико не постоји веза у грешкама у саставу и на тесту, само наводимо које су грешке типичне за састав а које за тест, и тражимо могуће објашњење и решење за то.

7.1. Анализа грешака у употреби члана уз властита имена у саставима

Грешке које налазимо код испитаника оба универзитетска места у писаним саставима обухватају грешке *додавања* и грешке *изостављања* одређеног члана испред именица које члан имају у склопу имена или се члан граматикализовао у употреби с називом као ознака за надређени именски појам. Грешке *погрешног одабира* не бележимо уз властита имена у саставима. Напомињемо да у двочланим називима посматрамо обе именице, и управну и модификаторску, будући да се грешка може подвући и у другом делу назива, као у случају неоправдане употребе члана уз модификаторску именицу у називу *Plaza del Oriente* **IIIKr27** (уместо *Plaza de Oriente*), или, пак, неоправдано изостављање члана, нпр. *Carrer d --- Bisbe* **IKr8** (уместо *Carrer del Bisbe*), као и *América de --- Sur* **IVBr29** (уместо *América del Sur*).

Променљивост међујезика као нестабилног језичког система најлакше се огледа кроз бројне осцилације у употреби одређеног члана испред властитих имена које налазимо у писаним саставима једног те истог испитаника, у оба корпуса углавном на прве две године, на пример:

Me gusta Cúba спрема *Me gustaría ir a Cúba una vez* **IBr14**; *Toda la América del Sur me parece fascinante* спрема *algun país de (Ø) América del Sur* **IIBr3**; *Es Río* спрема *Después del Río* **IIBr9**; *Estados Unidos* спрема *los Estados Unidos* **IIBr12**; *en España* спрема *sobre a España* **IIBr19**; *viaje a Nesebar* спрема *en Nesebar* **IIIBr18**;

me marcharía directamente a Cuba спрема *a Cuba es muy bonita y exótica* **IKr2**; *me gustaría visitar otra vez a Fénix* спрема *muchas personas (...) viven en Fenix* **IKr14**; *tuve un viaje por Estados Unidos* спрема *algunos personas (...) murieron en los Estados Unidos* **IKr14**; *quería visitar España, toda a España* **IIKr7**; *el viaje a a Italia / he ido a a Italia* спрема *quería vivir en Italia/ te amo Italia!* **IIKr15**; *viajar por toda a España* спрема *en España/ partes de España* **IIKr19**; *mi deseo era visitar el Japón/ El Japón en si mismo* спрема *en Japón* **IVKr31**.

Поменуте осцилације вероватно су додатно проузроковане чињеницом да је поједина властита имена могуће употребити и са чланом и без њега, нпр. *(los) Estados Unidos*, *(la) América del Sur*, *(el) Japón* (в. § 5.4.1.2).

Понекад је проблем у употреби члана испред кореферентне именице која уводи властито име, па бележимо у корпусу углавном грешке изостављања члана.

Иначе, поменута структура по правилу представља идентификован именски израз, па је обавезно присуство члана испред заједничке именице која је хипероним властитом имену, на пример:

ir a --- televisa San Angel **ИБг4**; *Me gustaría visitar --- ciudad de México* **ПБг2**;
viajar en --- ciudad de México **ПБг27**; *Las islas en --- Océano Pacífico* **IVБг7**; *en el centro de --- océano Atlántico* **IVБг13**; *el stadion de --- club Real Madrid* **IKг7**; -
-- Park Guëll que es parque de mis sueños **IKг8**; *leyendas del rey Arturo y --- mago Merlín* **IVKг2**.

У неколицини примера налазимо и грешку слагања у роду с надређеним термином: *unos clubes (...) con el musica reggae* **IKг16**; *imaginaba visitar ... la ('museo') Louvre, la ('río') Sena* **IVKг3**; *me gustaría continuar mi viaje por el América del Sur* **IVБг4**.

7.1.1. Грешка додавања члана испред властитих имена у саставима

Што се тиче грешака додавања члана, бележимо их на све четири године оба универзитетска центра. Треба истаћи да се овај тип грешке у нашем корпусу односи искључиво на *топониме*, као и то да је чест контекст неоправдане употребе одређеног члана уз властита имена у склопу сажетог облика с предлогом „а“ и иза облика *todo*, чак и на завршним годинама студија:

Me gustaría ir ~~а~~ Cúba una vez **ИБг14**; *voy a ir, probablemente, a ~~а~~ Grecia* **ИБг22**;
Toda ~~а~~ América del Sur me parece fascinante **ПБг3**; *el viaje de mis sueños sería ~~а~~ Egipto (...)* *ir ~~а~~ Luxor* **ПБг14**; *viajar por ~~а~~ Europa* **ПБг21**; *conocer ~~а~~ España* **ПБг28**; *Quiero visitar también ~~а~~ Machu Pichu / Después de ~~а~~ America del Sur* **ПБг35**; *viaje ~~а~~ Nesebar* **ПБг18**; *Viví en ~~а~~ Brasil un año / fuera ~~а~~ Brasil* **IVБг10**; *viajar un mes por todo ~~а~~ España* **IVБг28**;
~~А~~ Cuba es muy bonita y exótica **IKг2**; *me gustaría visitar otra vez ~~а~~ Fénix* **IKг14**;
El viaje de mis sueños es ir ~~а~~ Mexico y Florida **IKг22**; *todo ~~а~~ España* **ПKг7**; *el viaje а ~~а~~ Italia / he ido а ~~а~~ Italia* **ПKг15**; *me encantaría viajar todo ~~а~~ España* **ПKг17**; *visitar los países ~~а~~ Europa* **ПKг20**; *viajar por todo ~~а~~ España* **ПKг19**;
Plaza ~~а~~ Oriente **ПKг27**; *viajar ~~а~~ Cercano Oriente* **ПKг28**; *visitar Moscua, o sea, ~~а~~ Russia completa* **IVKг26**.

7.1.2. Грешка изостављања члана испред властитих имена у саставима

За разлику од грешака додавања, грешке изостављања одређеног члана не односе се само на топониме, већ укључују и антропониме, хидрониме, орониме и друге називе. И ова врста грешака присутна је на све четири године оба универзитетска центра, а примери су следећи:

*la obra " --- Retablillo de Don Cristóbal" **IBr2**; se llama "--- Chavo del 8" **IBr6**; Me gustan las playas, por eso --- R. Dominicana y La Habana **IBr10**;
--- Islas Canarias me gustan **IBr13**; iría al museo en --- Cairo **IBr14**; a todos los países en --- Mediterraneo **IBr20**; visitaría --- Televisa sin falta **IBr27**; viajar a --- Isles Caribes **IBr33**; visitar Alemania o --- Paises Bajos **IBr13**; ví --- Sagrada Familia / --- Costa Brava es una costa bonísima **IBr22**; donde nació --- Che **IBr14**; las selvas de --- Amazonas **IBr10**;
mi gran deseo es que alguien me besa debajo de --- Torre Eifel **IBr11**; defensor quien juega por --- Manchester United / He visto --- Nou Camp, estadio de fútbol **IBr12**; el Museo d--- Vaticano **IBr17**; Cuba y --- Havana estan esperandome **IBr20**; se llama --- Jardin del Turia **IBr21**; --- BBC tiene muy bien estandard **IBr7**; Mi destinación será --- República Dominicana **IBr8**; vida en --- Sahara **IBr21**; cumbre de --- Mont Everest **IBr22**; visitar --- Nou Camp, Estadio de --- Barcelona **IBr26**.*

Поред условљене употребе члана уз властита имена која то захтевају, грешке изостављања члана проналазимо и уз властита имена која се не употребљавају с чланом осим ако није реч о специфичној и рестриктивној модификацији властитог имена, која у шпанском језику захтева јављање одређеног члана, на пример: *He leído mucho sobre la cultura de --- antiguo Egipto **IBr14**; Eso es --- España de mi corazón **IBr4**; visitar --- famoso Taj Mahal **IBr19**.*

7.1.3. Гранични случајеви између властитих и заједничких имена

Посебан случај грешака изостављања била би употреба члана уз називе народа и националности, који се у шпанском језику не убрајају у властита имена али у српском језику то јесу. Будући да испитаници те називе доживљавају као властита имена, углавном бележимо грешке изостављања члана испред именице која је, притом, често написана великим словом:

civilizaciones tan antiguas como las de --- Maya, Inca o Azteca **IIБг4**; *la cultura de --- Mayas, Incas y Aztecas* **IIБг22**; *la cultura de --- Mayas y Aztecas* **IIБг35**; *donde --- musulmanes vivían 8 siglos* **IIIБг11**; *Mi hermana dice que son muy diferentes de --- Serbios* **IIIБг23**; *me dijo que --- cubanos eran pobres* **IVБг28**; *El spirito de --- Mayas y Aztecas* **IKг10**; *Quiero sentir esa vida exotica que se dice que --- Españoles tienen* **IKг23**; *Por ejemplo, --- Japoneses se dedican a puntualidad y precisión* **IIKг5**; *Son parecidos a --- Serbios* **IIKг19**; *pero --- Italianos inventaron todos tipos de pastas* **IIKг15**; *creo que --- Mexicanos son muy amables* **IIIKг3**; *He escuchado que --- españoles son muy amables* **IVKг10**; *estoy enamorado de --- Russos* **IVKг26**; *civilizaciones de --- Mayas, Incas e Aztecas* **IVKг17**.

Поменућемо још овде и називе делова света, који због јављања с великим словом могу да створе недоумице око тога да ли је реч о властитом имену или о заједничкој именици, а самим тим и да ли се користи члан или не. Посебан случај била би именица *oriente/Oriente* 'исток/ Оријент (државе на истоку)' (исто као и *occidente/Occidente* 'запад/Окцидент (државе на западу)', али њу не региструјемо у корпусу), која се може користити и као властито име и тада се не јавља уз члан: *Me gustaría visitar España y --- sur de Francia* **IIБг11**; *América de --- Sur / hasta --- norte* **IVБг29**; *visitar España, especialmente --- sur* **IVKг23**; *Plaza del Oriente* **IIIKг27**; *viajar el Cercano Oriente* **IIIKг28**.

Додатно, и називи научних области и дисциплина могу да се понашају и као властита и као заједничка имена у шпанском језику, што доказује и могућност да се јаве написани малим или великим словом у различитим контекстима, па је логично да се у корпусу бележе и грешке при употреби члана уз поменуте називе, како додавање члана (*Él estudia la Facultad del Transporte* **IBг11**), тако и његово неоправдано изостављање (*mi gran amor hacía --- Astrología* **IVKг7**).

7.2. Анализа грешака у употреби члана уз властита имена на тесту

Што се тиче грешака у употреби члана уз властита имена на граматичком тесту, ту постоје укупно девет контекста који су понуђени студентима (детаљно о контекстима види §2.5.6.2.2). Контексти (6) (*en la ciudad de (6) (Ø) México*), (9) (*en medio de (9) la Revolución mexicana*), (13) (*Concluida (13) la Segunda Guerra Mundial*), (30) (*galardonado con (30) el Premio Nobel de Literatura*), и (58) (*Todo*

hombre es como (58) la Luna), обухватају различите називе, који се, с изузетком топонима, употребљавају са чланом, и то изгледа да не представља већи проблем нашим испитаницима јер преко три четвртине сваке испитаничке групе дало је тачан одговор.

Оно што се региструје као велики проблем јесте контекст (29) (*las letras (29) del México moderno*), у коме је употребљен исти топоним као и у контексту (6), али овај пут са специфичном модификацијом, што захтева обавезну употребу члана. На овом примеру преко две трећине испитаничких група на оба универзитета дало је погрешан одговор (с изузетком крагујевачке прве и београдске друге године, које скоро да и немају тачних одговора); дакле, испитаници нису сагледали шири контекст, већ су само регистровали властито име и изоставили члан, исто као и у контексту 6.

Преостала три случаја, контексти (10), (11) и (31) (*Estudia (10) (Ø) Filosofía y (11) (Ø) Letras* и *el Premio Nobel de (31) (Ø) Literatura*), представљају оно што смо назвали граничним случајевима, обухватају називе области и дисциплина, које могу да се користе и као властите и као заједничке именице, и ту, управо, лежи други већи проблем. Док у контекстима (10) и (11) приближно две трећине испитаника са сваке испитаничке групе да тачан одговор, у контексту (31) две трећини групе да погрешан одговор (крагујевачка прва и крагујевачка трећа година скоро да и немају тачних одговора).

Овакав резултат постаје јаснији ако се осврнемо и на контекст (18) (*Paz fue influenciado desde pequeño por (18) la literatura*), који такође садржи именицу *literatura* али употребљену у својству заједничке именице, у пасивној конструкцији, у значењској улози агенса, што обавезује на употребу члана; у овом контексту крагујевачка прва и трећа немају ниједан нетачан одговор (!), док остале испитаничке групе имају незнатан број грешака (највише грешака региструјемо на београдској другој години, укупно 8 грешака од 36 испитаника).

На основу резултата на тесту можемо да закључимо да је највећи проблем изостављање одређеног члана уз властита имена која се иначе не употребљавају с чланом али рестриктивна модификација управне именице налаже да члан мора да буде употребљен.

Други проблем јавља се код именица које смо именовали као гранични случај између властитих и заједничких именица, уз које наши испитаници, без обзира на годину студија и на универзитет, углавном употребљавају члан.

Занимљиво је да на тесту региструјемо и понеки пример употребе неодређеног члана уз ову уникатну именицу која је, притом, написана великим словом (нпр. IVБг7 *todo hombre es como una Luna*).

7.3. Анализа грешака у употреби члана уз заједничке именице у саставима

Што се тиче грешака у употреби одређеног члана уз заједничке именице које бележимо у писаним саставима, њих ћемо да посматрамо одељене у неколико група: прво ћемо да прикажемо најчешће грешке код именских израза који представљају глаголске аргументе (именски предикат, субјекат, објекат), а затим ћемо да представимо и грешке које се јављају у именским изразима у другим, допунским реченичним функцијама (прилошке одредбе), као и грешке у употреби члана у модификаторским именским изразима, настојећи да групишемо и образложимо грешке у оквиру контекста.

Поред наведених синтаксичких контекста, посебно ћемо да наведемо и анализирамо контексте који могу да се издвоје као проблематични у писаним саставима, а потом ћемо да их упоредимо с паралелним контекстима на тесту; ти контексти су употреба члана у комбинацији с другим детерминативима, употреба члана уз односне заменице, употреба члана у суперлативним и партитивним конструкцијама, употреба члана у негираним егзистенцијалним изразима, као и употреба члана у координираним именским изразима и у набрајању. Грешке при анафоричкој употреби члана, такође, сагледавамо у посебном подељку иако се осврћемо на њих и у оквиру других контекста.

Као и код анализе грешака уз властита имена, посебно разматрамо грешке додавања и грешке изостављања члана. Напомињемо да не наводимо све регистроване грешке из корпуса, јер се многи примери преклапају, већ само дајемо типове контекста у којима проналазимо грешку, као и приближну пропорцију грешака у једном и у другом корпусу.

7.3.1. Именски предикат у саставима

Код анализе грешака у именским изразима који се налазе у функцији именског предиката, чешћа грешка код наших испитаника је *изостављање*

одређеног члана у контекстима у којима је потребно издвојити или идентификовати референта. Додатно, специфична и рестриктивна модификација именица уз које је изостављен члан у неким од доле наведених примера, углавном код испитаника крагујевачког корпуса, требало би да буду разлог више за препознавање контекста који захтевају употребу члана:

*El viaje de mis sueños es --- viaje de Cúba **IBr14**; el mayor problema es --- dinero **IVBr4**; El mayor problema es --- maldito dinero **IVBr11**; La única cosa que me preocupa son --- visados **IVBr33**; Problem es --- dinero **IKr4**; Park Guëll que es --- parque de mis sueños **IKr8**; Pero no es sólo eso --- razón por mí entusiasmo **IKr10**; me viajé a Nueva York que es --- ciudad de mis sueños **IKr14**; Esto es --- razon que nos explica **IKr18**; Eso podría ser --- mar en verano o tal vez mejor --- montaña en invierno **IIIKr22**; España es --- pais de mis sueños **IIIKr25**; nadie puede decir con seguridad que era --- propósito de los grandes bloques de piedra **IVKr2**; las destinaciones populares como son --- ciudades como París, Roma, Londres **IVKr30**.*

У нешто мањој мери, грешке додавања члана јављају се у контекстима када је нагласак на дескриптивном садржају именице, односно када је потребно само назначити категорију именицом означеног ентитета. Грешка је учесталија у београдском корпусу, занимљиво је да се понавља код различитих испитаника на различитим нивоима учења шпанског језика с именицом *realidad* 'стварност', чија категоријална, предикативна вредност може да се докаже и могућношћу замене придевом: *me gustaría mucho que un día sea ~~la~~ realidad* **IIBr4**; *sin ellos seríamos ~~los~~ animales, bestias* **IVBr11**; *Si nuestra imaginación en un momento llega a ser ~~la~~ realidad* **IVBr11**; *España siempre sería ~~el~~ parte de mis sueños* **IVB32**; *mis sueños un día serán ~~la~~ realidad* **IKr6**.

7.3.2. Субјекат у саставима

Када је реч о субјекатској позицији, одвојено ћемо представити грешке у употреби члана у превербалној и поствербалној позицији субјекатског именског израза будући да су различити контексти у којима долази до грешке.

Помињали смо у пододељку 5.6.1 да је превербална субјекатска позиција обележена као тематска, одређена реченична позиција и да је, самим тим, логично да су све грешке у овој позицији, уствари, грешке *изостављања* члана.

С друге стране, и у поствербалној субјекатској позицији углавном имамо грешке *изостављања* одређеног члана; региструјемо и неколико грешака *додавања* члана у контекстима у којима се именицом само именује, не издваја се референт ни група њих, на пример: *En Nesebar llegan ~~la~~ gente de todo el mundo* **ШБг18**; *Existen ~~las~~ creaturas maravillosas* **ИКг13**.

7.3.2.1. Грешке изостављања члана у превербалној субјекатској позицији

Навели смо да су грешке изостављања члана оно што одликује превербалну субјекатску позицију, али занимљиво је то да се грешке јављају и на самом почетку реченице, где би се очекивало да студенти увек ставе члан, јер је у граматицама шпанског језика тако представљено:

En Polonia --- clima es templado **ИБг12**; *En Cuba --- cosas que necesitas son más baratas que algun otro pais* **ИБг14**; *En mi opinión --- viajes son también parte de la cultura* **ШБг6**; *--- Punto final de mi viaje sería España* **ШБг29**; *--- Aqua es aún fría / --- Casa de Julia no es nada especial* **ШБг22**; *--- Arquitectura es muy interesante* **IVБг16**; *--- Calles son bulliciosas* **ИКг3**; *--- Gente es diferente. --- Gente de aquí es muy nervioso y eso no me gusta / --- Problem es dinero* **ИКг4**; *También --- gente en la ciudad son muy agradables* **ИКг14**; *--- Jente sería alegrado y felices* **ИКг16**; *--- Cine sería más visitado edificio en ciudad* **ИКг16**; *--- Galerías tenían pintas de pintores famosos* **ИКг16**; *--- Vida es corta* **ИКг17**; *Para mi --- viajes son interesantes / En este capital --- arte es en las calles* **ИКг18**; *Par mi --- lengua portugués es lengua más bonita* **ШКг12**; *Además, como --- técnica, día por día, avanza* **IVКг1**; *Claro --- fin de cualquier viaje es conocer diferentes personas* **IVКг23**.

Неки од уочених примера изостављања члана на самом почетку реченице могли би да буду приписани и лингвостилистичким разлозима, фокализацији и сл., те тако примери огољених именских израза у множини, са или без модификације, као и изрази који имају као управну апстрактну или небројиву именицу у једнини, могу да се протумаче као прихватљиви, стилски маркирани случајеви одсуства

члана, будући да се такви примери и у књижевно-уметничком стилу могу наћи без детерминатива испред именице. Колико су наши испитаници свесни тога, то не можемо да утврдимо, али, свакако, овакви случајеви изостављања члана могу се приписати и оном „усвојеном“ у процесу овладавања шпанским као J2, односно ономе што су испитаници, нарочито они с виших година студија, усвојили у настави и ван ње (читањем књижевних дела, слушањем музике, гледањем телевизије и сл.): --- *Sueños reflejan nuestros deseos* **IIБг17**; *no sólo --- sueños hacen de nosotros homo sapiens* **IVБг11**; --- *Paises de oriente son mucho mas tradicionales* **IIКг1**; --- *Tejados conocidos en China tienes esa forma* **IIКг5**; --- *Música es una lengua de todos* **IIIКг7**.

С друге стране, контексти изостављања члана у субјекатском изразу који се јавља у напоредној реченици или у зависном делу сложене реченице, донекле су и предвидиви јер се у тим случајевима губи фокус на синтаксичку функцију употребљене именице, на пример:

He oído que --- gente de Río es muy abierta **IIБг22**; *Allí nos espera un coche lujo, guía de turístico, y --- abentura comienza* **IIБг4**; *En La Habana se pueden ver los coches del siglo XIX, --- gente vive como si nunca hubiera visto la televisión* **IIБг11**; *porque su gramática es demasiado difícil y --- ortografía cambia cada año* **IIБг13**; *Tengo mucho sueños y --- viaje de España es uno* **IKг4**; --- *cerveza allí es uno de mejor en mundo* **IKг9**; --- *mar es cerca, --- clima es tropical* **IIКг5**; *y --- gente es más alegre* **IIIКг17**; *donde --- sol brilla cada día* **IVКг8**; (...) *y --- horóscopo dice que estoy inclinada a soledad* **IVКг8**; (...) *y --- único viaje de mis sueños en este momento* **IVКг22**.

Као што се види из приложеног, грешке овог типа чешће се региструју код крагујевачких испитаника, и занимљиво је да се задржавају и на четвртој години, док их у београдском корпусу бележимо углавном на трећој години.

7.3.2.2. Грешке изостављања члана у поствербалној субјекатској позицији

У поствербалној субјекатској позицији грешке изостављања одређеног члана јављају се у највећој мери уз глаголе *gustar*, *encantar*, *interesar* и сл., и то и на завршним годинама студија оба универзитетска места, што је неочекивано, јер

поменути глаголи захтевају обавезну актуализацију именице. Примери су следећи:

Me gusta --- fruta y verdura diferente **IBr4**; *a mí me gusta --- español* **IBr13**; *Me gustan ---edificios altos* **IBr12**; *Me atraen especialmente --- países orientales* **IBr22**; *Me gusta mucho --- sol y las playas* **IBr33**; *También, me encantan --- mar, --- playas y --- sol* **IVBr4**; *probablemente no me gusta ni --- español* **IVBr27**; *porque me gustan --- ciudades bullisiosos* **IKr14**; *Tambien me gusta --- musica latina o española* **IKr19**; *para conocer la gente quien gustan --- música* **IKr7**; *Me interesan mucho --- diferentes culturas* **IKr17**; *me atraen --- sitios exóticos* **IKr24**; *Me gusta mucho --- religia de los indios* **IKr25**; *Mis sueños me dicen que me gustan --- lugares distantes* **IVKr8**; *Me gustaban mucho --- juguetes* **IVKr11**; *me gusta --- música típica de cada país / me gusta --- literatura española* **IVKr24**; *me gusta --- deporte* **IVKr26**.

Нестабилност и променљивост међујезика доказују и примери осцилација при употреби члана уз заједничке именице, које, понекад, налазимо чак и у истој реченици, нпр. *como viven los niños en África* спрам *como viven niños en favelas de Brasil* **IVBr3**. Насупрот осцилацијама, неки испитаници потврђују да су њихове грешке у употреби члана системске, односно да је реч о недостатку у језичкој компетенцији, не у говорној делатности, јер се исте грешке понављају више пута у писаном саставу (*se encuentra --- estadio Camp Nou/ se encuentra --- fábrica de coches „Tramontana“* **IVKr15**).

Остали примери изостављања члана у поствербалној субјекатској позицији обухватају примере субјекта у оквиру зависне односне реченице, што смо помињали и код превербалног субјекта, те испитаници вероватно губе из вида обавезујућу субјекатску употребу члана, на пример: *otras cosas que hizo --- famoso artista* **IBr22**; *un lugar donde nunca cae --- noche* **IKr26**; *todo que nos ofrece --- naturaleza de este isla* **IVKr28**.

7.3.3. Прави објекат

Прави објекат представља, можда, најзанимљивију синтаксичку позицију за анализу семантичког опсега употребе одређеног члана, јер испитаници морају добро да познају разлику која се постиже употребом члана или нултим чланом у именском изразу. Код одсуства члана имамо указивање на врсту ентитета,

именовање без издвајања референата, док, с друге стране, присуство члана имплицира издвајање референта и идентификацију именицом означеног појма. Додатно, јављање члана у множини подразумева да се предикација протеже на све референте који задовољавају опис дат именским изразом.

Исто тако, управо на примеру директног објеката се потврђује и наша хипотеза да је проблем употребе одређеног члана универзалан проблем при усвајању J2, јер се буквално исти контексти који доводе до грешака јављају на оба универзитетска места.

Код субјекатске позиције видели смо да су грешке готово увек биле грешке изостављања члана, међутим, код правог објеката имамо подједнако и грешака додавања и грешака изостављања члана, а честе су и грешке погрешног одабира, о којима ће нешто касније да буде речи. Због бољег прегледа грешака, поделили смо примере углавном према контексту у ком се јављају, односно према глаголу који их уводи, наводећи паралелно грешке додавања и изостављања члана.

На примеру глагола *conocer* 'познавати, упознати' најбоље се види несигурност наших испитаника око разлике која се постиже употребом и изостављањем члана, па тако, имамо примере неоправдане употребе одређеног члана у контекстима у којима је само акценат на дескриптивном садржају именичког појма, на именовању ентитета, а не на његовом издвајању и делимитирању:

la gente nueva **IIБг6**; *conocer la gente nueva* **IIБг32**; *conocer distintas culturas, las lenguas* **IIIБг12**; *conocería la gente diferente* **IIIБг19**; *Me apetece conocer las culturas distintas* **IVБг30**; *conocer las chicas y los muchachos en otras partes del mundo* **IKг17**; *sali a conocer la ciudad, la gente nueva* **IIIКг8**; *conocer la gente nueva y diferente* **IVКг18**.

С друге стране, ређи су примери изостављања члана испред именског израза уведеног глаголом *conocer* у контекстима у којима долази до издвајања и идентификације именицом означеног ентитета: *Me gustaría tomar el sol en una de las playas, visitar museos, conocer --- cultura...* **IIБг13**; *pero también tenía oportunidad conocer y --- parte interior de Brasil* **IVБг24**; *Me gustaría conocer --- vida de los españoles* **IVБг28**.

Сличне осцилације региструју се и уз глаголе *ver* 'видети', *visitar* 'посетити', *hablar* 'говорити', *aprender* 'научити', *escuchar* 'слушати',

beber 'пити' и др., у којима студенти неоправдано додају члан тамо где је његовим одсуством потребно само класификовати врсту ентитета:

por lo menos podría guardar ~~las~~ ovejas IBГ12; veíamos ~~los~~ monumentos preciosos/ bebimos ~~las~~ bebidas alcoholicas IBГ19; Espero aprender ~~las~~ cosas nuevas IIБГ19; comería ~~las~~ frutas de todos colores IIIБГ3; Allí pasearía por ~~las~~ calles nuevas (...) mirando ~~los~~ edificios y monumentos restos de otros tiempos IIIБГ5; allá se habla ~~el~~ español IIIБГ6; se puede disfrutar bebiendo ~~los~~ cocteles de varios frutos IIIБГ10; No se puede hablar ~~el~~ alemán sin contacto con hablantes nativos IIIБГ13; escuchar ~~la~~ música clásica IIIБГ12; intercambiar ~~las~~ ideas sobre diferentes asuntos IVБГ2; podíamos ver ~~los~~ peces de todos colores IVБГ13; muchas palmas alrededor de la piscina que crean ~~las~~ sombras IVБГ8; Espero que la embajada española no me haga ~~los~~ problemas IVБГ30;

Quiero visitar y ~~las~~ playas de muchos países exóticos IKr6; museos donde podemos ver ~~las~~ pinturas de gran pintores IKr18; quería probar ~~los~~ tes, ver ~~los~~ templos / visitaria ~~los~~ conventos IIKr8; bebiendo ~~los~~ cocteles IIKr17; hablar ~~el~~ catalán IIIKr10; visitando ~~las~~ ciudades distintas, viendo ~~los~~ paisajes bonitos IIIKr19; Pasearía por esta misteriosa selva, buscaría ~~las~~ cuevas IIIKr24; También quiero leer ~~los~~ libros y escuchar ~~la~~ música en mi terraza IVKr8; tengo ganas de montar ~~los~~ elefantes IVKr12; podríamos disfrutar en lugar de poca braceja bebiendo ~~los~~ cocteles y escuchando ~~la~~ música IVKr28; negrinos quienes venden ~~las~~ bolsas IVKr29.

Насупрот додавању члана у објекатској позицији, које ипак представља чешћу грешку од изостављања члана, наши испитаници на оба универзитетска места неоправдано изостављају члан у контекстима у којима је потребно издвојити именицом означен ентитет, одвојити га од остатка његове врсте или истаћи јединственост денотата, нпр.

Solo queremos aprender --- lengua IBГ6; vamos a la playa y tomamos --- sol IBГ18; yo no puedo aguantar --- calor IBГ12; estudio --- lengua española IIIБГ11; aprender --- baile de Egipto IIIБГ21; También ví --- museo de Salvador Dali IIIБГ22; prefiero --- verano IVБГ21; Ahí podría hablar --- lengua del amor IKr1; quería ver --- gran statua de Cristo IIIKr12; tomando --- sol y descansando IIIKr8; Me gustaría tomar --- sol IIIKr12; no soporto --- ruido y --- frio en viaje de mis sueños IVKr8; visitaré --- museo con sus obras IVKr24; Espero que me cumpliré --- resto de condiciones con dinero IVKr26.

Помало неочекиване грешке су неоправдане употребе члана уз егзистенцијалне глаголе попут *haber/tener* 'имати', и то углавном на вишим годинама студија, будући да се овакви контексти још од прве године студија наводе као типични примери одсуства члана, односно, употребе неодређеног члана у објекатској позицији:

tiene ~~las~~ playas bonitas **ПБг19**; *me gustaría ir a algún lugar donde sólo hay ~~el~~ sol, ~~la~~ playa y ~~el~~ mar* **ШБг5**; *si hay ~~la~~ razón para sentir la nostalgia* **IVБг12**; *Y ni mencionar que tiene ~~el~~ mar* **IKг23**; *este país tiene ~~el~~ mar* **IVKг4**; *Málaga tiene el mar precioso, ~~las~~ playas bonitas* **IVKг23**; *En Venecia hay ~~la~~ gente con las mascas* **IVKг29**.

С друге стране, глагол *tener* 'имати' веома је продуктиван у шпанском језику, и углавном се употребљава без члана, нарочито када је реч о конструкцијама семантички ослабљеног глагола са значењским тежиштем на именици која га директно допуњава, нпр. *tener cariño*, *tener cuidado*, *tener hambre*, *tener plan* и др. (сличну ситуацију имамо и с другим глаголима, в. §5.6.2.1 и §5.6.6), што вероватно додатно утиче на повећан број грешака изостављања члана у ендорфорицима контекстима, у којима је јављање члана при првом помињању обезбедбеђено елементима унутар самог именског израза:

Tenemos --- plan que cuando llegamos a España, buscamos un apartamento **ПБг6**; *pero también tenía --- oportunidad conocer y parte interior de Brasil* **IVБг24**; *Tendría --- oportunidad de practicar mi español* **IVБг33**; *antes no tenía --- oportunidad hablar con alguien en español* **IKг8**; *si algún día tengo --- oportunidad viajar en México* **ПКг14**; *cuando escucho su música tengo --- impresión que todo lo entiendo* **ПКг15**.

Понекад је само реч о граматикализованом члану у оквиру фразема, па испитаници праве грешке окарактерисане као „покушаје“, нпр. *vale --- pena* **ПБг9** или *tener éxito sin ponerme --- pilas* **IVKг11**, што поново указује на то употреба члана залази и у поље лексикологије и фразеологије, па би се тиме ваљало додатно позабавити у даљем дидактичком планирању.

7.3.4. Неправи и предлошки објекат

Код „неправих“ објеката у шпанском језику, индиректног и предлошког, немамо неких значајнијих увида будући да су грешке веома ретке.

За случај индиректног објекта можемо да кажемо да ту скоро да и нема погрешне употребе члана; наши испитаници углавном користе одређени члан у склопу именских израза у овој синтаксичкој позицији, понекад га у множинским изразима и оправдано изостављају у контекстима где је акценат на дескриптивном садржају именског израза. Грешке региструјемо само у два случаја, оба уз глагол *parecer* 'наликovati, личити', и те грешке пре можемо да припишемо именицама које се односе на назив народности (*los serbios* 'Срби'), и на одговарајући присвојни придев (*el serbio* 'српски (језик)'), него њиховој синтаксичкој позицији (случај смо већ објаснили у оквиру граничних случајева између властитих имена и заједничких именица, в. §7.1.3): *Aunque es una de las lenguas eslavas, no parece mucho a --- serbio* **IBr12**; *Son parecidos a --- Serbios* **IIKr19**; у првом примеру назив *serbio* 'српски (језик)' анафорски се надовезује на именски израз *las lenguas eslavas*, што представља разлог више да члан буде употребљен.

Што се тиче предлошког објекта, ни у овој синтаксичкој позицији нема неких већих проблема при употреби члана, готово увек је реч о његовом изостављању, и то најчешће у контексту с глаголом *disfrutar* 'уживати', који уводи именски израз у једнини и тражи делимитацију, издвајање именицом назначеног ентитета: *que un día yo disfrute en las bellas de Río y de --- atmosfera de carnaval* **IIBr23**; *Disfrutaremos a --- naturaleza* **IIKr11**; *Podíamos disfrutar en --- paisaje* **IIKr18**; *donde podríamos disfrutar en --- lugar de poca braceja* **IVKr28**.

Сличан случај је и са глаголом *jugar* 'играти, тренирати', који захтева употребу одређеног члана, а наши испитаници га углавном употребљавају као прави прелазни глагол изостављајући притом члан: *Mi hermano juga --- baloncesto en España* **IKr12**.

7.3.5. Прилошке одредбе: време, место, начин, узрок

Грешке које смо регистровали у функцији прилошких одредби, поделили смо према значењу које се њима исказује, па тако посматрамо грешке у употреби

члана у временским и просторним изразима, као и грешке у прилошким изразима за средство и узрок.

Мало зачуђује чињеница да су најбројније грешке управо грешке изостављања члана у именским изразима који врше функцију прилошке одредбе за *место*, које се углавном у шпанском језику употребљавају са чланом. Осцилацијама при употреби члана у изразима овог типа, вероватно доприносе и случајеви које смо навели као омисију члана, односно када се именица попут *casa* 'кућа', *misa* 'миса', *clase* 'час', *prisión* 'притвор', јаве без члана у прилошким изразима за место, а обележје одређеног се добија на основу друштвене претпоставке о јединствености референта у оквиру датог контекста.

Случајеве омисије члана бележимо и код наших испитаника, нпр. *Todo es mejor de estudiar y estar en (Ø) universidad todo el día* **IBr3**; *para conocer en vivo todo sobre que estamos estudiando en (Ø) Universidad* **IIIKr22**.

За разлику од наведених примера, који с обзиром на контекст не могу да буду протумачени као неоправдно одсуство члана, грешке изостављања одређеног члана у одредбама за место код испитаника оба универзитетска центра обухватају обично контексте уведене предлозима, *en* 'на', *a* 'у, на' и *por* 'по', који услед специфичности референта или посредством анафоре захтевају јављање члана:

en --- carnaval en Rio **IIBr23**; *Podría ser en --- costa del mar* **IIIBr2**; *voy a viajar por --- ciudades alemanas - Berlín y Munich* **IIIBr13**; *bañarme en --- mar* **IIIBr14**; *me iría a cualquier lugar en --- planeta* **IIIBr28**; *Me gusta mucho viajar por --- extranjero* **IKr3**; *por un club en --- ciudad Valls* **IKr12**; *más visitado edificio en --- ciudad* **IKr16**; *voy a --- biblioteca* **IIKr2**; *es bastante diferente que en --- resto del mundo* **IIKr18**; *Deje las maletas en --- habitación* **IIIKr8**; *quiero ir en --- ciudades de España que salgan a las playas bonitas* **IIIKr13**; *así que pudiera ir a --- playa* **IIIKr15**; *Parece un paraíso en --- tierra* **IIIKr26**; *había estado en un hotel en --- famoso barrio llamado Moncloa* **IIIKr27**; *vuelo por --- universo* **IVKr7**.

Употребу одређеног члана захтевају и прилошко-предлошки изрази који означавају место радње, те региструјемо грешке у изостављању члана у оквиру предлошког израза *al lado de* 'поред'. Оно што мало зачуђује јесте што овакве грешке бележимо и на четвртој години, што још једном доказује међујезичку идиосинкразију:

Al lado de --- entretenimiento hay un razón más por visitar Cape Verde **IVBr6**;
vive al lado de --- casa donde nació Unamuno **IVBr33**; *está al lado de --- mar*
IVKr21; *cerca de --- mar* **IIBr10**; *mi gran deseo es que alguien me besa debajo de*
--- Torre Eifel **IKr11**; *irme adentro de --- piramidas* **IVKr20**.

Насупрот грешкама изостављања члана у просторним изразима, бележимо и грешке додавања члана, углавном на вишим годинама студија, и то уз именице у множини или уз именице преузете из енглеског језика (*internet, facebook*), које се више могу посматрати као властита имена. И ове грешке додавања уз именицу у множини, као и оне које смо регистровали код позиције правог објекта, показују још једном да студентима није јасна употреба члана у множини, и значење свеобухватности референата које се имплицира ако се члан употреби. Грешке су следеће:

quiero viajar en ~~los~~ países extranjeros **IIBr2**; *Allí pasearía por ~~las~~ calles nuevas*
IIBr5; *es un viaje a ~~los~~ países exóticos* **IVBr9**; *A mí me gustan mucho los viajes*
en ~~los~~ países lejanos **IIKr12**; *En ~~el~~ facebook tengo un amigo* **IIKr14**; *Yo veía*
esos edificios solo en ~~el~~ internet **IIKr19**.

Грешке у употреби одређеног члана у **временским** изразима ређе региструјемо него у просторним изразима у саставима; тачније, бележимо само два случаја неоправдане употребе члана (*voy a quedarme a Estados Unidos hasta ~~el~~ Octubre* **IIBr12**; *viajaría por ~~los~~ años sin parar* **IVKr2**), од којих је прва анализирана у оквиру властитих имена (садржи назив месеца у години који смо навели као гранични случај), а у другом случају поново имамо пример нултог члана услед неспецифичног, неделимитираног контекста.

Остале грешке односе се на неоправдано изостављање члана у временски одређеним контекстима, дакле у тачно издвојеним временским тачкама или периодима:

quiero ir a mi casa a estudiar inglés para --- sabado **IBr6**; *Despues de --- viaje a*
Cuba me gustaría visitar México **IIBr16**; *esta situación va a cambiar en --- futuro*
IIBr27; *Desde --- escuela cuando estudiavamos sobre cultura y vida en Egipto*
IKr5; *en --- futuro me voy a ver este lugar* **IKr19**; *la historia que la ha llevado*
hasta este momento en --- presente **IIKr20**.

Занимљиво је да студенти у појединим временским одредбама користе предлог *en* 'у' уместо одређеног члана (*mi madre vienen aquí en --- verano pasado* **ПБг22** или *en --- día de mi cumpleaños* **ИКг20**), што се региструје као тенденција и у савременом шпанском језику (делује да је намера говорника да временски појам представи као „време-период“ у који се радња смешта, а не као време сагледано као тренутак, в. Зечевић-Крнета 2013в).

И код употребе члана у прилошким изразима сусрећемо се с лексикализованим изразима, па студенти услед непознавања жељене структуре сами покушавају конструисати жељену структуру и у том покушају греше, односно неоправдано додају или изостављају члан, у ужем или ширем контексту реченице:

por --- principio lo suficiente sería solo viajar **ПБг3**; *En --- fin de ese viaje me gustaría ir a Barcelona* **ПБг16**; *En --- final me iría a los Estados Unidos* **ПБг9**; *en ~~el~~ medio del pueblo* **ИКг2**; *en --- corazón de --- ciudad* **ИКг21**; *Por ~~la~~ diferencia del anteriormente mencionado* **ИВКг7**.

Прилошке одредбе за **начин**, с обзиром на то да се углавном одликују одсуством члана, представљају не тако чест контекст за грешке, али контекст с тенденцијом фосилизације нарочито за грешке додавања члана уз називе превозних средстава, али и у другим контекстима:

Iríamos ~~del~~ coche **ПБг29**; *Viajamos ~~el~~ autobús* **ПБг18**; *Me gustaria viajar por ~~el~~ tren* **ПБг19**; *Voy a viajar en ~~el~~ avión* **ПБг23**; *llegar allí solo por ~~el~~ avion* **ИКг9**; *esos viajes podrían afectar de ~~la~~ manera negativa a nuestra imaginación* **ИВКг1**; *no se podría explicar con ~~las~~ palabras* **ИВКг30**.

Насупрот њима, у саставима испитаника на београдској другој години региструјемо одсуство члана у изразима у којима се наводи **узрок** предикације, а у неким примерима додатно се може регистровати и агентивност денотата: *Estoy en este facultad precisamente por --- posibilidad de viajar al extranjero* **ПБг8**; *Todos estos problemas son por --- política* **ПБг8**; *no sólo por las playas hermosas si no por -- gente también* **ПБг22**.

7.3.6. Предлошка модификација именице у саставима

На оба универзитета региструјемо грешке при употреби одређеног члана у именским изразима који су у функцији именске или придевске модификације. Грешке се углавном региструју уз модификације уведене предлогом *de*, *con* и *como*.

Употреба члана у конструкцији с предлогом *de* представља чест контекст за грешку, што доказује и истраживање Фернандес (1997: 93). Несигурност при употреби члана баш у овим контекстима условљена је, вероватно, различитим значењским и функционалним конструкцијама које се остварују с овим предлогом, те тако испитаници често погрешном аналогијом додају или изостављају члан уз поменути предлог.

Грешке *изостављања* чешће су од грешака додавања, и у овим контекстима представљају занемаривање чињенице да је потребно издвојити назначени ентитет, који се даје у модификаторском изразу:

mundo de --- mar **IBr1**; *La ciudad de --- carnaval, de --- sol y de playas largas* **IBr9**; *Él daba a mi corazón la luz de --- amor* **IIIBr7**; *viajar para mí es un sinónimo para⁴⁵ --- lujo* **IIIBr8**; *un espíritu de --- "bit" generación* **IIIBr25**; *arte de --- barroco* **IVBr23**; *Paris es la ciudad le --- luz, de --- amor, de --- chocolates pequeñas que se llaman Ferrero Rocher, de --- Torre Eiffel y de --- can-can* **IKr11**; *Jardin de --- Rey* **IKr21**; *statua de --- libertad* **IIKr3**; *se siente la presenía de --- tradición* **IIKr5**; *sus escritores de --- renacimiento* **IIKr15**; *quiero mucho de --- vida* **IIIKr7**; *contemplando las salidas y puestas de --- sol / te sientes como en el fin de --- mundo* **IIIKr26**; *presentan una riqueza de --- naturaleza española* **IVKr4**; *Respiro profundamente el olor de --- mar y --- sol* **IVKr21**.

Насупрот изостављању, грешка *додавања* члана у именским модификацијма с предлогом *de* региструје се у нашем корпусу уз именице које представљају допуну именицама класе, за које смо рекли да уводе огољене посмодификаторске именице, јер се њима реферише о врсти ентитета, односно, не издваја се референт:

eso quedará sólo un viaje de mis sueños y no de ~~la~~ realidad **IIIBr13**; *todos estos países se pueden encontrar en mi lista de ~~los~~ sueños para un perfecto viaje* **IVBr4**;

⁴⁵ Реч је о погрешно употребљеном предлогу, предлог *para* стоји уместо предлога *de*.

*casting para*⁴⁶ ~~los~~ modelos **IIIKr6**; *toda la isla es en*⁴⁷ ~~el~~ color de naturaleza y libertad **IIIKr14**; *llevando algunas gafas del sol* **IIIKr20**.

Грешка додавања члана поткрала се у крагујевачком корпусу и уз градивне, небројиве именице, које представљају „школски“ пример именица без члана, чак и у поствербалној субјекатској позицији: *me da miedo sus bordes del oro* **IIKr2**; *Una botella del vino con mi marido* **IIIKr5**.

Такође, још један пример неоправданог додавања члана иза предлога *de*, у оба корпуса, представља случај када је именски израз допуна придеву *lleno* 'пун, испуњен': *miraría en ese color azul lleno de los pequeños rayos del sol* **IIIKr5**; *La playa (...) estaba llena con*⁴⁸ ~~la~~ gente **IIIKr18**; *con alma llena de la belleza* **IKr1**; *esa isla es llena de la energía positiva* **IKr2**.

Што се тиче предлога *con*, углавном региструјемо грешке додавања члана у именским модификацијама које су предикативног, квалитативног карактера, и овај контекст грешке представља већи проблем за београдске испитанике:

Cuba es un país rica de diversidades con la gente divertido, alegre y agradable **IBr21**; *Supongo que existen varias discotecas con la música diferente para cada oyente* **IIIKr10**; *una isla desierta, donde hay poca gente, con las playas largas con arena blanca y muy fina* **IVBr5**; *La nave también tiene algunos jardines con las flores de colores diversos* **IVBr8**.

Грешке изостављања члана у именским изразима уведеним предлогом *con* одражавају исте недоумице као и код употребе предлога *de*, с тим што чешће представљају допуна придеву него именици: *Todo relacionado con --- turismo, en general* **IVBr29**; *hay lugares quien son similares con --- paraíso* **IKr18**; *no quiero ir sola si no con mi novio, con --- amor de mi vida* **IKr22**.

Иста тенденција се запажа и у крагујевачком корпусу само уз предлоге *como* 'попут, као' и *para* 'за': *Como --- corrida por ejemplo* **IVKr10**; *Quiero ver los animales extraordinarios como --- camilas* **IVKr20**; *cogeríamos frutos de árbol como las bananas o --- coco* **IVKr28**; *es bueno para --- ciudadanos aquí* **IIIKr7**.

---

⁴⁶ Види претходну фусноту.

⁴⁷ Предлог *en* стоји уместо *de*.

⁴⁸ Предлог *con* стоји уместо *de*.

7.4. Анализа грешака члана у ширем контексту и у комбинацији с другим речима у саставима

7.4.1. Суперлативне, партитивне и псеудопартитивне конструкције

Неочекиван контекст за јављање грешака при употреби члана, бар на завршним годинама студија, представљају конструкције суперлатива, за које смо поменули да су пример семантичке одређености и да су увек уведене одређеним чланом јер им параметар јединствености референта загарантован. Реч је, дакле о грешки *изостављања* члана, региструјемо је на оба универзитета у саставима (али и на тесту, в. §7.5.1), и синтаксички посматрано, грешке се јављају у различитим позицијама - субјекатској, објекатској, предикатској, прилошкој и модификаторској, као што и илуструју следећи примери:

olorosas florecillas eran de --- más hermosos colores **IIБг17**; *ver --- monumentos más conocidos/ Iría a --- teatros más conocidos* **IIIБг12**; *esos siete meses son --- más bonitos* **IIIБг19**; *Estuve en --- acuario más grande en Europa* **IIIБг22**; *Pienso que es --- mejor parte de España* **IIIБг24**; *alguien de la familia, o --- mejor amigo / amiga, o el novio* **IVБг4**;
y --- cerveza allí es uno de --- mejor en mundo **IKг9**; *unos de --- más conocidos rascacielos del mundo son en la ciudad* **IKг14**; *Cine sería --- más visitado edificio en ciudad* **IKг16**; *Pero --- mejor momento en toda mi vida / Mi viaje en Italia fue --- mejor diez días en mi vida* **IKг17**; *un famoso carnaval que es --- más grande y más exitoso por todo el mundo* **IKг19**; *pasar --- momentos más felices en mi vida* **IIKг7**; *Par mi lengua portugués es --- lengua más bonita* **IIIKг12**; *España tiene --- mejor arquitectura en el mundo* **IIIKг19**; *me sentaba --- más tranquila en el mundo* **IVKг25**; *serán --- más conocidos en el mundo* **IVKг31**.

Као и суперлативне, и партитивне конструкције представљају контекст, иако не тако чест, у којем долази до грешке изостављања члана, углавном у партитивној допуни, која будући да обухвата све јединке у релевантном дискурсном домену подразумева јављање одређеног члана. Грешке изостављања одређеног члана у партитивној допуни региструјемо у крагујевачком корпусу (*La famosa „Opera haus“, Great Barrier Rief son unas de --- cosas que yo quiero a ver* **IKг9**; *Mi viaje de Cuba es una de --- cosas que yo deseo a mi misma cada año / eso es una de --- razones porque le gusto tanto* **IKг20**; *primera parte de --- viaje* **IIKг4**), док

у београдском корпусу бележимо грешку изостављања члана испред управне именице у партитивној конструкцији (*Como --- mayoría en Serbia, no tengo mucha experiencia con viajes* **ШБг13**).

Иако у савременом шпанском језику постоје примери изостављања члана у партитивној допуни уведеној именским изразима *la mayoría* 'већина' и *la mayor parte* 'већи део', у ГШКА (2010: 1060) се, ипак, препоручује употреба члана, па пример - *La mayoría de --- tiempo pasé en parque Guëll* **Кг8** - региструјемо као још један пример грешке у партитивној допуни.

7.4.2. Грешке у употреби одређеног члана у комбинацији с другим детерминативима

Анализом грешака уочили смо да се код испитаника на оба факултетска места јављају грешке и у комбинацији с другим детерминативима, у случајевима где је обавезна употреба или изостављање члана.

Па тако, честа грешка неоправданог *изостављања* одређеног члана подстакнута је присуством детерминатива *todo, toda, todos, todas*, који се готово увек користе с чланом испред заједничких именица. Међутим, како смо видели и у пододељку о употреби члана с властитим именицама, код неких испитаника постоје осцилације у употреби члана уз наведени облик (*hace calor todos --- dias del año/ se puede tomar el sol por todos los días* **Бг14**), или се члан изоставља, вероватно услед погрешне аналогije с употребом других детерминатива, нпр. *cada* и слично:

Viajaría a todas --- capitales **Бг4**; *la lengua oficial en todos --- países es español* **ШБг9**; *gente de todos --- partes del mundo* **ШБг32**; *ayudar a los niños de todo --- mundo* **IVБг3**; *pueda ver todos --- animalitos* **IVБг5**; *por todos --- sitios hermosos del mundo* **ШКг11**; *pero Italianos inventaron todos --- tipos de pastas* **ШКг15**; *Todo --- mundo sueña* **ШКг18**; *Casi todo --- tiempo paso en la playa* **ШКг8**; *olvidar todas --- cosas malas que están pasando en el mundo* **IVКг8**.

Исто тако, грешке изостављања члана бележимо и испред **редних бројева**, у случајевима у којима постоји референцијална карактеризација именског израза:

Eso será --- primera vez que visitaré este país **IVБг18**; --- *Primer parte es "L'Oceonögrafe"* / --- *Cuarto parte no es muy interesante* **Кг21**; *Por --- primera*

parte de viaje visitaría las capitales Europeas **IIKr4**; --- *Segunda parte del viaje* **IVKr7**.

Само код једног испитаника бележимо две грешке додавања члана испред редног броја, и то у конструкцији која служи као дискурсни маркер (*en primer lugar* 'на првом месту, првенствено'), а коју испитаник гради с погрешним предлогом додавајући, притом, одређени члан: *el primer lugar me iría a Canadá / Al segundo lugar Cuba aparecería* **IVKr7**. Реч је вероватно о тенденцији коју смо уочили и код употребе властитих имена (в. §7.1.1 и у наставку), уз које испитаници неоправдано употребљавају члан нарочито када је именица уведена предлозима *a* или *de*, па делује да се члан „поткраде“ уз предлог.

Спорадичне случајеве додавања члана у саставима представљају случајеви додавања члана испред квантификатора *mucho* 'много' (*Soñamos sobre las muchas cosas* **IKr3**), испред бројне именице (*las millones de inmigrantes llegaban* **IKr14**), као и испред заменице *uno* у контексту у коме се идентификују и издвајају два пола двочланог састава (*el uno* и *el otro*): *sin miedo de perder --- uno al otro* **IKr13**.

Даље, грешка изостављања забележена је и уз заменички облик *mismo*, и то на првој и на четвртој години крагујевачког факултета, у погрешно формулисаној конструкцији *en mismo tiempo* уместо *al mismo tiempo* 'истовремено': *en --- mismo tiempo hay lugares* **IKr18**; *en --- mismo tiempo nos mueve y hace bailar* **IVBr6**.

Сажете облике предлога „*a*“, „*de*“ и одређеног члана већ смо навели као једну од проблематичних конструкција, па грешке додавања члана испред присвојних детерминатива управо налазимо у оквиру сажетих конструкција: *podemos escuchar del nuestros profesores* **IBr6**; *distintos lugares del nuestro país* **III Br12**; *ver el nuestro rey Milutin* **III Kr16**; исти случај имамо и у комбинацији с детерминативом *cada - culturas diferentes del cada rincón del mundo* **IVKr2**.

С друге стране, контексти у којима је потребно употребити анафорички члан испред присвојне заменице региструју се као чест случај грешке изостављања одређеног члана:

Ahora me gustan los países con una cultura muy distinta de --- nuestra **III Br20**;
una población muy semejante que --- nuestra **III Br27**; *Encontrarse en un ámbito tan diferente de --- nuestro y conocer a gente similar pero a la vez muy diferente de --- nuestra* **IV Br9**; *la mentalidad semejante que --- nuestra* **IV Br17**; *si la gente se parece a --- nuestra* **IV Br19**; *Su cultura y vida que llevan es muy diferente que - - nuestra* **IKr5**; *los costumbres que son diferentes de --- nuestros* **IVKr4**.

Још једну недоумицу стварају контексти у којима се јавља облик *otro*, који се углавном користи без члана (с чланом може да стоји само у скупу од два ентитета или две групе ентитета који су један наспрам другог). Грешке ове врсте, како додавања тако и изостављања члана, бележимо код београдских испитаника: *Estoy convencida de que realizaré ~~el~~ otro, más bueno, y más largo en la vida* **ПБг7**; *Querría visitar más lugares como Barcelona, Madrid y ~~los~~ otros centros importantes* **ПБг19**; *Viajar de un lado del mundo a --- otro* **ШБг25**.

Треба поменути да нисмо пронашли ниједан пример додавања члана испред детерминатива *cualquier*, који и јесте типичан детерминатив неререференцијалног именског израза, па је изостанак такве грешке и очекиван.

Напоследку, иако није реч о детерминативу, овде бисмо желели да скренемо пажњу и на употребу одређеног члана уз придеве типа *diferente, diverso, distinto* 'различит, другачији', које смо и помињали у оквирима различитих контекста прављења грешке у саставима. Наиме, чест је случај код наших испитаника, и то на завршним годинама студија, да се члан неоправдано додаје у именским изразима који садрже поменуте придеве без обзира на синтаксичку позицију именског израза, на пример: *conocería ~~la~~ gente diferente* **ШБг19**; *Me apetece conocer ~~las~~ culturas distintas* **IVБг30** (прави објекат); *varias discotecas con ~~la~~ música diferente para cada oyente* **ШБг10**; *conocer las costumbres y la gente de ~~los~~ diversos países* **IVКг28** (именска модификација).

Иако није реч о великом броју грешака, наведени примери нам откривају контексте који код наших испитаника још увек стварају недоумице приликом употребе одређеног члана, што би значило да треба да им се посвети пажња.

7.4.3. Одређени члан и односне речи

Још једна тенденција која се опажа у корпусу јесте изостављање члана у везничким изразима који уводе зависне односне реченице а испред којих стоји предлог, при чему се сматра грешком изостављање члана испред односне заменице *cual/cuales*, док се у случају односне заменице *que* члан може изоставити у појединим случајевима када је уведен предлогом *de, en, con, por*, као и у случају предлога *a* (осим ако није реч о односној речи у функцији директног или индиректног објекта) (в. §5.5.1.5). Грешке које бележимо у корпусу су следеће:

*Una de las ideas de todo el equipo con --- **cual** trabajábamos IBГ5; esos días fríos durante --- **cuales** no te da la gana salir fuera de tu casa IVБГ14; El primer por su historia larga y rica por --- **cuales** estudié mucho sobre Egipto IVБГ26; Soy persona a --- **que** afectan los sueños ПБГ17; no hay persona a --- **que** no le guste viajar IVБГ14; con mi ex amor que ahora es mi mejor amigo y --- **que** adoro IКГ22; Subré a un monte alto y precioso desde --- **que** podré ver un grande parte del mundo IIIКГ11; del futuro de--- **que** yo mismo podría ser testigo IVКГ1.*

Примери изостављања члана које наводимо у наставку не сматрају се грешкама али, свакако, указују на тенденцију изостављања одређеног члана у сложеним односним везничким изразима уведеним предлогом:

*quiero ver España de --- **que** tanto escuchaba, leía, veía películas IVБГ19; ver todos esos países de --- **que** sólo podía escuchar de otra gente IVБГ22; uno más de los motivos por --- **que** me encanta tanto IVКГ31; La Isla Elis es la isla en --- **que** los millones de inmigrantes llegaban IКГ14; Me encanta la alegría con --- **que** gente vivan IIIКГ14.*

Треба још додати да се грешке додавања члана у везничким изразима односних реченица не региструју ни у једном од два корпуса, те је и то значајан закључак за даље дидактичко планирање.

7.4.4. Негација и употреба члана

Иако је реч о статистички занемарљивом броју грешака ове врсте, занимљиво је поменути и грешке додавања члана које бележимо у контекстима негиране егзистенције у београдском корпусу (*no existe la gente universal IBГ10; no tengo el viaje de mis sueños ПБГ15*). Будући да на тесту немамо ниједан контекст овог типа, не можемо да направимо значајније увиде у опсег овог проблема који се у саставима тек наслуђује. Контексте негиране егзистенције, по правилу, одликује одсуство сваког вида детерминације, будући да имају јасан предикативан карактер и да се њима, ако се узме у обзир значење целог исказа, не може постићи референцијална карактеризација.

7.4.5. Употреба члана у набрајањима

Набрајања представљају посебан случај када је реч о употреби члана, делом због принципа језичке економије а делом због лингвостилистичких разлика, што оставља разне могућности кориснику Ј2. Навели смо да јављање одређеног члана може да послужи динамичности дискурса, да појачава везу између наратора и ситуације која се описује (в. §5.5.1.2).

Могућности су различите - члан може да се јави само испред прве именице а испред осталих именских конституената се изоставља, или се може оставити члан испред свих побројаних именица. Једна од могућности је, наравно, и изостављање члана испред свих наведених именица под условом да то дозвољава синтаксичка позиција и сам контекст.

Грешке *изостављања* члана у набрајањима бележимо у оба корпуса, на различитим годинама студија:

Adoro el mar, las islas y --- estilo de ciudades en Mediterraneo **IIБг20**; *Yo adoro el mar, la playa, --- sol* **IIБг23**; *Nunca no he pensado sobre el viaje de mis sueños, tampoco de --- profesión de mis sueños, de --- hombre de mi sueño* **IVБг27**; *Me encanta Rio de Janeiro, sus playas, --- carnaval, el mar* **IVБг34**; *el mundo de Petar Pan, Vendí, las sirenas y --- piratos* **IKr13**; *La paz, el amor, la belleza y --- armonía* **IIIKr5**; *desde --- religión, --- gente, --- comida, --- estilo de la vida* **IIIKr9**; *depende de --- precio, --- situación económica, --- tiempo libre* **IVKr24**; *me fascina su cultura, su manera de vestir, --- paisajes orientales y lo que más me gusta es su música* **IVKr30**.

Као што се закључује из примера, често је неоправдано одсуство члана у набрајањима уз последњу именицу, која се обично јавља после саставног везника, што би могло да се повеже с тенденцијом изостављања члана уз другу именицу у координираним именским синтагмама (види следећи пододељак).

Што се тиче грешака *додавања* члана у набрајањима, можемо само да поновимо оно што смо изнели код грешака у позицији правог објекта будући да набрајања углавном налазимо у поменутој позицији; реч је, дакле, о контекстима који, ако се узме у обзир њихов предикативни карактер, траже одсуство члана:

conocer distintas culturas, ~~las~~ lenguas **IIБг12**; *me gustaría ver este seminario, ~~los~~ movimientos nuevos y elegantes, estilos diferentes* **IIБг21**; *soñaba con muchas*

cosas, como p.e. lugares exóticos, países lejanos, ~~la~~ gente diferente, playas calientes **ШБг28**; *Quiero ver todo: ~~los~~ monumentos, museos, cines, paisajes...* **IKr23**; *con sus monumentos, museos, ~~los~~ grandiosos edificios* **ШКг20**; *quiero visitar monasterios, edificios importantes, ~~las~~ calles* **IVKг10**; *De ropa y zapatos a ~~los~~ suvenires y dulces* **IVKг21**.

7.4.6. Координација две или више именица

Већ смо предочили у поглављу о употреби одређеног члана да координиране именице често одступају од општих правила употребе одређеног члана, будући да заједно представљају синтаксичку множину, и да једна другој пружају контекст за референцијалну карактеризацију, нпр. *Japoneses se dedican a (Ø) puntualidad y precisión* **ШКг5**.

Поред грешака изостављања одређеног члана испред друге именице, што може да се протумачи као да испитаник подразумева да два назначена појма чине једну значењску целину, нпр. *La cultura y --- costumbres son diferentes de nosotros* **IKr10**; *Quiero ver la Capilla Sixtina y --- trabajo artística de Miquelangelo* **ШКг15**; *Me gusta la cultura de los españoles y --- gentes* **ШКг19**, налазимо и примере у којима други именски члан тешко може да буде протумачен као значењска целина с првим делом, односно сам контекст захтева издвајање, идентификацију оба референта: *Los pueblos pequeños del mundo y --- vida cotidiana de esa gente me interesa mucho* **IVБг7**; *pero un problema muy grande es el vizado y --- dinero* **IVБг25**; *disfrutar en el mar y --- sol* **ШКг8**; *leyendas del rey Arturo y --- mago Merlín* **IVKг2**.

Посебан, непредвидив случај изостављања члана у напоредним именским конструкцијама, представљале би грешке које налазимо у београдском корпусу у којима је члан изостављен испред првог именског елемента а употребљен је испред другог: *durante la lucha entre --- torrero y el torro* **ШБг15**; *Me gusta mucho --- sol y las playas* **ШБг33**; *--- Mar y la playa son dos cosas que pueden relajarme mejor* **ШБг9**. Ми их тумачимо као грешке изостављања члана будући да је уз други именски елемент члан употребљен уз напомену да би контекст дозволио и да се у примерима *entre torrero y el torro* и *Mar y la playa* употребљени члан протумачи као додати елемент.

7.4.7. Анафоричка употреба члана

Иако смо анафоричку употребу члана у више наврата помињали, нарочито код употребе одређеног члана уз односне речи или код изостављања члана уз називе народа и цивилизација, имамо потребу да је издвојено прокоментаришемо, будући да у саставима грешке изостављања члана уз кореферентни именски израз бележимо као једну од тенденција наших испитаника. Неки од илустративних примера су следећи: *Aunque es una de las lenguas eslavas, no parece mucho a --- serbio* **IBГ12**; *me gustan mucho las lenguas, --- italiana es una de mis preferidas* **IKГ1**; *Existen muchos razones. --- Principal es por que pienso* **IVKГ16**.

7.5. Анализа грешака у употреби члана уз заједничке именице на тесту

У наставку ћемо да се осврнемо на проблематичне контексте које смо забележили у употреби члана уз заједничке именице у различитим синтаксичким функцијама на тесту следећи распоред који смо утврдили код анализе грешака у саставима. Будући да у овом пододељку није циљ квантитативна већ квалитативна анализа података, издвојићемо контексте који су регистровани као проблематични дајући приближан податак о (не)успеху испитаника или групе испитаника при употреби члана.

7.5.1. Именски предикат на тесту

Тест садржи шест различитих контекста употребе члана уз именицу у саставу именског предиката, и контексти морају да се одвојено посматрају јер су посебни сваки за себе.

Контексти (1), (2) и (19) (*Octavio Paz es (1) el poeta y (2) (Ø) ensayista mexicano más prestigiado y controvertido; su abuelo, que también era (19) (Ø) escritor*) слични су контексти јер обухватају називе професија. Међутим, док је пример (19) јасан случај одсуства члана у којем се наши испитаници углавном сналазе (изузетак је крагујевачка четврта година која има трећину нетачних одговора), контексти (1) и (2) представљају знатно сложенији везани контекст јер чине координирани кореферентни суперлативни израз, уз који обавезно иде члан

испред прве именице, а друга напоредна именица, будући да се односи на истог референта, употребљава се без члана. Код наших испитаника ова два везана контекста показала су се као значајан проблем јер већина испитаника није сагледала контекст до краја па су у првом примеру изостављали члан у значајној мери, од једне трећине до две трећине испитаника (изузетак је крагујевачка друга година која има само 4 грешке). У другом примеру испитаници су се мало боље снашли, вероватно због тога што је опет назив професије у питању, па су поновним изостављањем члана давали тачан одговор; значајно је рећи да су само три испитаника дала погрешну комбинацију одговора у контекстима (1) и (2) (IVБг5, IКг6, ШКг16). Из овога произилази да је веома битно увести у наставу граматике и сложене контексте употребе члана, који укључују различите аспекте промишљања о употреби или одсуству члана.

Овде бисмо могли додати и пример (15) - *Como (15) (Ø) diplomático viaja mucho*, не само што је реч о још једном називу професије, већ зато што се и предлог *como* може заменити помоћним глаголом *ser* 'бити' у герунду - *siendo (Ø) diplomático viaja mucho*. У овом контексту крагујевачки испитаници су значајно више грешили (прва и четврта имају тек половину тачних одговора, а друга и трећа трећину), док у Београду само прва година има трећину грешака, остале су знатно боље.

У функцији именског предиката налазимо и називе дана у недељи и називе годишњих доба (*era (45) (Ø) viernes; era (48) (Ø) verano*), као и називе сати (*eran sólo (43) las nueve de la mañana*), које ћемо да анализирамо у склопу временских израза.

7.5.2. Субјекат на тесту

Што се тиче субјекатске позиције на тесту, имали смо само два контекста у којима је употреба члана била обавезујућа и ниједан се није показао као проблематичан, испитаници скоро да и не праве грешке.

Напомињемо да је реч о једном превербалном контексту ((55) *La expresión de su rostro era triste*) и једном посвербалном контексту (*me dolían (41) los pies*). Први пример представља пример ендофоричке употребе члана (елементи унутар самог именског израза доприносе идентификацији истог при првом помињању), а други пример представља употребу члана као означивача ненаглашених

присвојних односа између именицом означених појмова, што имплицира јављање члана (в. §5.5.1.3 и §5.5.1.4). Управо тај чити присвојни однос је и навео пар испитаника прве године београдског факултета да испред именице ставе присвојни детерминатив *mis* 'моји, моја' уместо одређеног члана, што је у квантитативној анализи дефинисано као случај *осталих грешака*, које ће бити анализирани у једном од наредних пододелака.

7.5.3. Прави објекат на тесту

Као и у саставима, и на тесту се показало да студенти, без обзира на годину студија и на универзитет, не владају разликама у значењу које се постижу употребом или изостављањем члана када је именица директна допуна глаголу.

Контексте (10) и (11) (*Estudia (10) (Ø) Filosofía* у (*11) (Ø) Letras*), који садрже сложени именски израз у функцији правог објекта, објаснили смо у оквиру употребе члана уз властита имена наводећи да грешке обухватају приближно трећину сваке испитаничке групе. Поред њих, на тесту имамо још осам контекста који обухватају именске изразе у функцији правог објекта.

У контекстима (50), (51) и (54) (*Una niñita me llamó (50) la atención; tenía (51) el pelo negro; me dio (54) (Ø) lástima*) региструјемо не више од пет грешака по испитаничкој групи с изузетком београдске четврте године за контекст (50), и крагујевачке четврте за контекст (51), где приближно једна трећина испитаника неоправдано *изоставља* члан. Контексте (50) и (51), додатно, одликује присвојни однос између неправог и правог објекта, тј. између субјекта и објекта, који се читава и кроз присуство заменичких облика у предикацији, што би требало да буде јасна назнака за употребу члана.

Занимљиво је да је контекст (46) - *ya había (46) (Ø) niños en el parque*, који представља „школски“ пример одсуства одређеног члана, представља проблем нашим испитаницима, те између једне трећине и једне половине сваке студијске групе греша тј. додаје члан у овом контексту (што смо, иначе, регистровали и у писаним саставима)!

Као веома проблематичне контексте региструјемо примере (16), (49) и (53) (*conoce (16) (Ø) sitios que le servirán de inspiración; tenían (49) (Ø) vacaciones; Aunque llevaba (53) (Ø) ropa de buena calidad*), у којима је акценат на дескриптивном садржају именицом означеног појма, нема издвајања конкретног

референта, па их, самим тим, карактерише одсуство члана. Могло би се претпоставити да су наши испитаници тумачили контексте (16) и (53) као „одређене“, јер именица има посмодификацију, која често доводи до одређења референта, само што у овим случајевима није реч о рестриктивној модификацији, већ о односу карактеришућег својства између модификатора и управне именице, што не подразумева употребу члана у шпанском језику (тзв. *парцијално* генеричко значење). Делује, међутим, да ни јављање модификатора уз именицу није од пресудног значаја јер испитаници значајно греше и у контексту (49), који нема посмодификацију и још садржи именицу у множини, за коју смо помињали да је један од предуслова за огољени именски израз. У контексту (16) само београдска друга и крагујевачка трећа година успевају да дају трећину тачних одговора, док су код осталих група тачни одговори веома ретки, крећу се од једног тачног одговора (крагујевачка друга година) до седам (београдска трећа).

Насупрот томе, у контексту (53) (*llevara (53) (Ø) ropa de buena calidad*) не бележимо баш такав пад резултата (осим код крагујевачке друге, где поново имамо само један тачан одговор) јер крагујевачка прва даје скоро све тачне одговоре, а београдска четврта две трећине тачних, док остале групе дају између једне трећине и једне четвртине тачних одговора. Занимљиво је да друга и трећа година оба студијска места имају идентичан број тачних одговора у ова два контекста (!), док се прва и четврта разликују, правећи значајно мање грешака додавања члана у контексту (53).

У контексту (49) (*tenían (49) (Ø) vacaciones*), који нема именичку посмодификацију и представља директну допуну глаголу *tener*, неочекивано региструјемо велики број грешака *додавања* члана (код половине испитаника на београдској првој и крагујевачкој трећој, док на осталим студијским групама региструјемо приближно две трећине грешака).

Као и у случају писаних састава, можемо да закључимо да код именских израза у позицији правог објеката имамо подједнако грешака додавања и грешака изостављања члана, те да нашим испитаницима и на вишим годинама студија остаје нејасно шта треба да буде поуздан показатељ при употреби члана, и да треба циклично понављати граматичке садржаје који се тичу употребе и изостављања члана, што се најбоље види на основу грешака у употреби члана уз глагол *haber* (контекст 46).

7.5.4. Неправи и предлошки објекат на тесту

На тесту немамо именске изразе у функцији индиректног објекта, јер ова позиција, како је објашњено у пододељку 5.6.2.2, не представља проблем при употреби члана. Синтаксички посматрано, само један контекст бисмо могли да доведемо у везу с индиректним објектом (*Su contribución a (28) las letras del México moderno*), јер је именица *contribución* настала поименичавањем глагола *contribuir* и задржава иста својства као и глагол, тј. потражује индиректну допуну, међутим, њега ћемо објаснити у склопу са другим модификаторским изразима уведеним предлогом.

Што се тиче предлошког објекта, на тесту издвајамо три контекста, од којих су два обавезујућа за употребу члана (*ingresa en (14) la carrera diplomática*; и *me interesé en (56) la causa de su tristeza*). У контексту (14) бележимо знатан број грешака, а пошто представља фигуративно смештање радње, анализираћемо га у склопу просторних израза. У контексту (56) остварује се анафорска веза са целим претходним реченичним садржајем, што испитаници изгледа да лепо разазнају јер је проценат грешака мали (од само једне грешке на београдској првој до 11 грешака на београдској трећој).

У контексту (17) (*sitios que le servirán de (17) (Ø) inspiración*), који подразумева одсуство члана, бележимо приближно једну четвртину грешака код свих испитаничких група осим на обе треће године које имају највећи проценат грешака, око једне трећине.

7.5.5. Временски изрази на тесту

Објаснили смо већ у пододељку 2.5.6.2.2. да под временским изразима обухватамо називе сати, дана, месеци, годишњих доба, година, векова и друго, будући да сви временски одређују радњу или референта у складу с општом временском поделом, или, пак, одређују радњу у складу с временским узрастом појединца, као у примеру (20) (*Ya a (20) los diecinueve*). Поред контекста (20), у тесту постоји још десет примера који обухватају називе векова и његових делова (*el poeta y ensayista (...) de (3) la segunda mitad (4) del siglo XX*), називе календарских година и месеци у години (*Nace en (7) (Ø) 1914* спрам *Murió en (32) (Ø) abril (33) del 98*), називе годишњих доба (*era (48) (Ø) verano*), називе дана,

сати и делова дана (*por (36) las mañanas salía; eran sólo (43) las nueve de (44) la mañana; и era (45) (Ø) viernes*).

Контексте (43), (45) и (48) поменули смо говорећи о именским изразима који чине део именског предиката, а овде ћемо да их анализирамо у склопу осталих временских израза. Контексти (45) и (48) (*era (45) (Ø) viernes; era (48) (Ø) verano*) слични су јер имају предикативан карактер и употребљавају се без члана, док је у контексту (43) (*eran sólo (43) las nueve de la mañana*) обавезна употреба члана јер је реч о називима сати. Наши испитаници су, изгледа, више склони да додају члан, јер у контекстима (45) и (48) имамо скоро симетричну ситуацију на оба универзитетска места што се броја грешака тиче - између једне трећине и једне половине испитаника неоправдано додаје члан (у грешкама предњаче београдска трећа и крагујевачка прва и четврта година); с друге стране, у контексту (43), где је употреба члана обавезна, поново имамо крагујевачку прву и четврту годину које значајно више греше од осталих група (обе друге године и београдске четврта немају већи проблем с овим контекстом).

Што се тиче назива година, контекст (7) (*Nace en (7) (Ø) 1914*), као веома чест временски контекст, не представља проблем на тесту, бележимо од нула до две грешке, осим на крагујевачкој четвртој (која опет из необјашњивих разлога даје чак седам погрешних одговора). Супротно непроблематичности контекста (7), контекст (33) (*Murió en abril (33) del 98*), који садржи само последње две цифре календарске године уз које је обавезна употреба одређеног члана, регистрован је као највећи проблем у временским изразима. Наиме, поред мноштва нетачних одговора на свим студијским групама (на обе прве и обе друге године тачних одговора скоро и да нема, а на трећим и четвртим имамо од једне половине до две трећине нетачних одговора); испитаницима на првој године контекст делује тако неуобичајено да уместо члана додају чак прве две цифре календарске године!

Назив месеци у години садржан је у примеру (32) (*Murió en (32) (Ø) abril del 98*), и у овом контексту опет региструјемо проблем, нарочито код крагујевачких испитаника који праве између једне трећине и једне половине грешака (осим треће године која има најбољи резултат од свих група на оба универзитета), којима се придружује и београдска прва с једном трећином грешака додавања члана. Сличан распоред тачних одговора по студијским групама, али и мало мање грешака, имамо у контексту (4) (*la segunda mitad (4) del siglo XX*), који садржи вековну одредницу, и који представља велики проблем за

крагујевачку прву годину (више од половине неоправданих изостављања члана одговора), а на крагујевачкој другој и четвртој региструјемо четвртину нетачних одговора).

Даље, контексти (36) и (44) (*por (36) las mañanas salía; las nueve de (44) la mañana*), који садрже идентичан назив дела дана, један у једнини и то као допуна именици, а други у множини и као допуна глаголу, не представљају проблем ниједној испитаничкој групи, али је занимљив податак да се највећи број грешака јавља на обе четврте године (крагујевачка четврта има највећи број грешака у контексту (36), а београдска у контексту (44)).

Иако припадају временским изразима, издвојено ћемо да посматрамо контексте (3) и (20) (*el poeta у ensayista (...) de (3) la segunda mitad del siglo XX; Ya a (20) los diecinueve*), будући да именски израз садржи и квантификаторске јединице, које имају занимљиву комбинаторику са чланом.

7.5.6. Просторни изрази на тесту

У овом делу објединили смо изразе који просторно одређују радњу, и који су најчешће уведени предлогом *en* 'у, на'. Контексти у којима је обавезно присуство члана су следећи: *Nace en (5) la ciudad de México; Estudia en (12) la capital de México; se mantuvo en (22) el centro de los acontecimientos artísticos, políticos у sociales del país; vagabundeaba por (40) la vecindad; había niños en (47) el parque.*

Контекст (5) обавезујући је за употребу члана јер је именица *ciudad* надређена класификаторска именица; да је *ciudad* написано великим словом, онда би се именски израз *Ciudad de México* посматрао као властито име и члан би изостао (ПШКА 2010: 463). Поменути контекст не региструјемо као проблематичан за наше испитанике, бележимо само по две-три грешке код већине испитаничких група. Занимљиво је да обе четврте године имају дупло више грешака од осталих (београдска једну шестину, а крагујевачка једну четвртину грешака), вероватно због постојања варијанте (Ø) *Ciudad de México*, с којом имају прилике да се сретну на предмету *Хиспаноамеричка књижевност*.

У контекстима (12), (22) и (47) (*Estudia en (12) la capital de México; se mantuvo en (22) el centro de los acontecimientos artísticos, políticos у sociales del país; había niños en (47) el parque*), уведеним предлогом *en*, студенти скоро да и не

греше, имамо скоро половину испитаничких група без иједне грешке. Међутим, контекст (12) региструјемо као проблематичан за грешке слагања у роду (случај хомонимије именице *capital: el capital* 'капитал' / *la capital* 'главни град', в. §7.7.3).

Што се тиче контекста (40) (*vagabundeaba por (40) la vecindad*), ни он не представља проблем нашим испитаницима, иако је израз уведен полифункционалним предлогом *por*, али занимљиво је да највећи број грешака региструјемо, као и у контексту (5) (*Nace en (5) la ciudad de México*), на обе четврте године (заједно са београдском другом).

Међу просторним изразима анализирамо и пример фигуративно употребљеног именског израза у позицији предлошког објекта (*ingresa en (14) la carrera diplomática*), који је, такође, уведен предлогом *en* и захтева јављање члана. Да ли испитаници нису успели да докуче то пренесено локативно значење, или им је овај контекст мање познат, не можемо да утврдимо са сигурношћу, али у њему региструјемо од једне трећине до једне половине грешака код свих испитаничких група осим на првој години, на којој бележимо најбоље резултате у овом контексту (београдска прва има једну четвртину грешака а крагујевачка само једну осмину грешака).

Овде бисмо прикључили и контексте (35) и (38) (*yo estaba en (35) (Ø) paro, salía en (38) (Ø) busca de trabajo*), који немају локативно одређење, већ представљају лексикализоване конструкције, али садрже предлог *en*, уз који наши испитаници имају тенденцију неоправданог додавања члана. У поменутих контекстима бележимо велики број нетачних одговора код већине испитаничких група: обе прве године у контексту (35) имају две трећине нетачних одговора (оне су, иначе, у контексту (14) (*ingresa en (14) la carrera diplomática*) имале најбоље резултате јер је употреба члана била обавезна). Контекст (35), вероватно због присуства глагола *estar* 'бити, налазити се' и предлога *en* 'у', подсећа на изразе просторног одређење радње (који обично садрже одређени члан) и представља контекст који броји значајно велики број грешака додавања члана.

Одсуство члана у просторним изразима имамо и у случају (37) (*salía de (37) (Ø) casa*), и то због присуства именице *casa* 'кућа' (в. §5.7.2.1), где се услед друштвено претпостављеног јединственог референта употребљава именица без члана, наочито пошто је реч о кући лица које говори. Управо овај контекст представља највећи проблем у употреби члана у просторним изразима за наше испитанике, који праве око једне трећине грешака, а крагујевачка трећа и четврта

додају члан чак и код више од једне половине одговора на тесту, што потврђује да је у настави неопходно посебно обрадити граматичке садржаје које се налазе између граматике и фразеологије, како Лака (1999) именује.

7.5.7. Остале одредбе на тесту

У овом пододељку издвојили смо примере одредби прилошког карактера, којима је могуће постићи различита значења, а у којима се члан лексикализовао и потребно је познавати структуру да би се члан могао употребити или изоставити; дакле, нема речи о промишљању приликом употребе члана, већ се једноставно конструкција познаје или не.

Контекст (42) (*seguía yendo a (42) (Ø) pie*) представља јасан пример одредбе за начин и, као такав, јавља се без члана; резултати су занимљиви јер док за београдске испитанике овај контекст не представља проблем, као ни за крагујевачку другу годину, на крагујевачкој првој и четвртој години имамо преко половине нетачних одговора, а на трећој бележимо једну трећину. Да ли је разлог таквом резултату тај што израз садржи назив дела тела, па се крагујевачки испитаници приклањају тој логици при употреби члана, можемо само да претпоставимо.

Контекстом (38) (*salía de casa en (38) (Ø) busca de trabajo*) исказује се намера, и он формално подсећа на контекст (8) (*en (8) (Ø) medio de la Revolución mexicana*), који има временску интерпретацију, а оба примера се и јављају без члана. Будући да контекст (8) представља предлошки израз примарно просторног значења, наши испитаници га доживљавају као и друге локативне изразе с предлогом *en*, па региструјемо значајан број грешака додавања члана: на обе прве године и на крагујевачкој трећој бележимо половину нетачних одговора, док на осталим региструјемо трећину, с изузетком београдске четврте која једина остварује убедљиву већину тачних одговора. Сличан проблем (вероватно и због сличности конструкција), али мањег обима имамо и у контексту (38), где бележимо између половине и трећине нетачних одговора, само што у овом контексту, поред београдске четврте године, минималан број грешака бележимо на београдској првој и крагујевачкој трећој години.

Преостала два контекста (*Sus palabras son llevadas a (27) la perfección, A (34) (Ø) continuación presentamos*), конструкцијски су слични, само што у првом

контексту члан се обавезно јавља, док у другом изостаје; могу да буду протумачени и просторно и начински, а контексту (34) може чак да се припише и временско значење. Контекст (27) доста је уједначен с грешкама јер све испитаничке групе дају између једне трећине и једне четвртине погрешних одговора (од шест до девет нетачних одговора), с изузетком крагујевачке четврте која овај пут има само један нетачан одговор! Контекст (34), који се одликује одсуством члана, много је проблематичнији за крагујевачке студенте, код којих бележимо преко једне половине грешака додавања, док београдски греше у истој мери као и у контексту (27), само што у контексту (34) неоправдано додају члан.

7.5.8. Употреба члана с квантификаторима

Као што смо поменули међу контекстима с временским значењем, контексти (3) и (20) (*el poeta у ensayista (...) de (3) la segunda mitad del siglo XX; Ya a (20) los diecinueve*) могу посебно да се издвоје уз контексте (52) и (57) (*pelo negro recogido en (52) (∅) dos trenzas; Todo (57) (∅) hombre es como la Luna*), јер садрже квантификаторске јединице испред (или иза) којих треба размотрити употребу члана. Док се контекст (3) јавља с редним бројем уз који се употребљава члан, и не представља никакав проблем нашим испитаницима, а контекст (52) само на првој години може да се назове проблемом (око трећине испитаника додаје члан, код осталих група грешке се крећу у распону од две до пет грешака), у контексту (20) имамо другачију ситуацију.

Наиме, у контексту (20) (*Ya a (20) los diecinueve*) потребно је познавати задату структуру, што се код наших испитаника показало непознаницом; поред тога што испитаници нису сигурни да ли треба да употребе члан или не, и када га употребе, праве велики проценат грешака слагања у роду и броју с подразумеваном именицом *años* 'године' (вероватно мешајући две конструкције истог значења у шпанском језику - *a los diecinueve* и *a la edad de diecinueve*). У поменутом контексту региструјемо две трећине грешака на обе прве и на обе треће године, половину нетачних одговора код крагујевачке друге и четврте, и једну трећину грешака код београдске друге и четврте.

Што се тиче контекста (57) (*Todo (57) (∅) hombre es como la Luna*), употреба универзалног квантификатора *todo* без члана у значењу 'сваки човек, сви људи', представља веома проблематичан контекст нарочито за београдске

испитанике код којих бележимо две трећине грешака додавања члана; код крагујевачких испитаника имамо доста бољу ситуацију, грешке се региструју у распону од једне половине до једне трећине, а на другој години бележимо само 4 грешке, односно једну петину грешака.

7.5.9. Предлошка модификација именице на тесту

Иако смо у досадашњим анализама већ наводили примере предлошких модификација именици који су сагледани кроз значење модификаторске именице, овде издвајамо неколико примера модификаторских израза уведеним предлогом „de“, да би се сагледала његова полифункционалност. Контекст (21) (*una colección de (21) (Ø) poemas*), као и контекст (39) (*en busca de (39) (Ø) trabajo*), који смо већ објаснили код прилошких одредби, представљају примере у којима је акценат на дескриптивном карактеру именицом означеног појма па се члан не употребљава.

Насупрот њима, у контекстима (23), (24), (25) и (26) (*se mantuvo en el centro de (23) los acontecimientos artísticos, políticos y sociales (24) del país; Nos ofreció una visión (25) del mundo diferente de (26) la nuestra*) имамо другачију ситуацију јер сваки од четири наведена контекста има различит разлог јављања члана. Док пример (23) представља ендофоричку употребу члана, у примеру (24) постоји присвојни однос између субјекатског референта и референта назначеног именског израза; у примеру (25) имамо, како смо већ објаснили, именицу с јединственим референтом, а у примеру (26) имамо случај директне анафоре у којој је именица *visión* 'визија, поглед' изостављена при другом помињању и одређеним чланом се указује на њу.

Што се тиче грешака додавања члана у контекстима (21) и (39) (*una colección de (21) (Ø) poemas; en busca de (39) (Ø) trabajo*), београдски испитаници имају идентичан број грешака по години студија, који се креће око једне трећине, док код крагујевачких студената имамо неуједначену ситуацију и према контексту и према години студија; у контексту (39) крагујевачки испитаници на првој и трећој години праве исто грешка као и београдске колеге, док на другој и четвртој години праве дупло мање грешака. Насупрот томе, у контексту (21), крагујевачка прва, друга и четврта година дупло више греше од београдских колега, а трећа има исте резултате као и студенти београдске треће године. Делује као да испитаници теже да ставе члан испред именице у множини, јер је могуће да

не могу да појме шта представља делимитација „множине“, што се уосталом региструје и у писаним саставима нарочито у позицији директног објекта (в. §7.3.3 и 7.3.6).

У осталим контекстима, у којима је члан обавезан, најмање грешака изостављања бележимо у примеру (26) (*una visión del mundo diferente de (26) la nuestra*), у ком имамо директну анафору (на крагујевачкој трећој бележимо само једну грешку), док у осталим контекстима немамо јасну прогресију код испитаника, неуједначено према контексту остварују између једне трећине и једне половине грешака, с тим што се може издвојити да је београдска прва значајно боља од крагујевачке.

У оквиру позиције индиректног објекта поменули смо и контекст (28) (*Su contribución a (28) las letras del México moderno*) јер је именица *contribución* настала поименичавањем и задржава иста својства као и глагол *contribuir*, па би пример могао делимично да се тумачи кроз синтаксичку перспективу. Међутим, оно што је можда ов већег значаја за разматрање употребе члана у овом контексту, јесте јављање назива дисциплине, који садржи и рестриктивну модификацију, па имплицира јасно употребу одређеног члана. Исти назив, само у једнини, имамо и контексту (18) (*fue influenciado desde pequeño por (18) la literatura*), па ни код њега не региструјемо проблем у употреби члана; осим крагујевачке друге и треће године код којих је евидентирана трећина погрешних одговора, у осталим групама грешке изостављања члана региструјемо код мање од једне петине испитаника (да напоменемо да наши испитаници имају велики проблем да оправдано изоставе члана испред назива дисциплина, в. §7.2, контекст *el Premio Nobel de (31) (Ø) Literatura*).

7.5.10. Грешке дефинисане као *остале грешке* на тесту

Грешке које смо у квантитативној анализи података сврстали под називом *остале грешке* већ смо окарактерисали као последицу погрешно схваћеног задатка, али дубљим увидом у њих могуће је сагледати логику и стратегије језичке компетенције наших испитаника, јер ова врста грешака није случајна, што показују и примери које наводимо. Иако је реч о спорадичним грешкама и о занемарљивом броју, занимљиво је да представимо грешке које региструјемо код неколицине испитаника, претежно на прве две године, који, свесно или несвесно,

прибегавају употреби присвојних детерминатива, понекад и предлога или бројева, што им, вероватно, налаже мањак компетенције при разумевању датог контекста.

Употребу присвојних детерминатива бележимо у контекстима у којима се може наслутити присвојност односе међу именичким појмовима, нпр. *a (20) su diecinueve* (ИБг21), *a (27) su perfección* (ИКг18), *ingresa en (14) su carrera diplomática* (ИБг2), *de (24) su país* (ИБг14), *me dolían (41) mis pies* (ИБг6).

Даље, три студента стављају предлог у конструкцији апсолутног партиципа - *Concluida (13) con Segunda Guerra Mundial* (ИБг6); *Concluida (13) de Segunda Guerra Mundial* (ИБг21; ПКг19), али региструјемо још четири контекста који испитанике наводе на употребу предлога: *me llamó (50) con atención* (ИБг6); *Todo (57) para hombre* (ИБг6); *eran sólo (43) a nueve de la mañana* (ШБг8); *me dolían (41) en pies* (ПКг19),

Већ смо поменули, али и овде напомињемо да је осам студената прве године на оба универзитетска места, услед непознавања контекста (33), ставило прве две цифре календарске године уместо одређеног члана - *en abril de 19 98* (ИБг1, ИБг3, ИБг21; ИКг3, ИКг6, ИКг7, ИКг9, ИКг12).

Ове грешке, иако нису показале правилну или неправилну употребу одређеног члана, драгоцене су за сагледавање идиосинкразије међујезичког система јер нам дају увид у учениково поимање контекста и директна су манифестација стратегија компетенције, будући да испитаници нису имали прилике (или су имали недовољно) да се сусретну с конструкцијама, које су на тесту сами изнедрили.

7.6. Грешке погрешног одабира у писаним саставима и на тесту

Када је реч о грешкама погрешног одабира, напомињемо да смо у саставима само разматрали случајеве употребе одређеног члана уместо неодређеног члана, не и обрнуто, будући да наша тема обухвата само анализу грешака употребе одређеног члана у шпанском језику. Контексти у којима долази до ове врсте грешке су углавном контексти дискурс-неуведених ентитета, односно **прво помињање именице у контексту**, који представљају референцијално неодређене изразе:

Tal vez vaya en las fiestas locales **ШБг20**; *También pensaba del trabajo como profesora de literatura* **ШБг36**; *Soñaba del mar grande, inmenso* **ШБг7**; *De*

*repente, llegamos a la playa / todo eso era como de la película **ШБг18**; Hace 4 días estuve en la excursión de doce días **ШБг22**; Me gustaría cruzar todo el abismo lingüístico y geográfico **IVБг3**; entonces me dio cuenta que todo había sido sólo el sueño **IVБг13**; Estudio español, así, muchos pueden pensar que sueño el viaje a España **IVБг27**;*

*Quería ver La fontana Di Trevi y tirar la moneda **ПКг15**; Me gustaría llevar la cámara de fotos **ПКг26**; Sería bonito encontrarse de repente en otra ciudad, ir en el concierto **IVКг1**; Hay diferentes razones para visitar el país determinado **IVКг9**; me gustaría ir mucho ~~а~~ Safari **IVКг7**.*

Ако се узме у обзир тема састава, не чуди што се углавном грешке погрешног одабира јављају у конструкцији именског предиката, при квалитативном издвајању именице, што је својствено неодређеном члану у шпанском језику:

*Pero el viaje de mis sueños probablemente sea el viaje a todos los países en Mediterraneo **ШБг20**; El viaje de mis sueños también podría ser la aventura en la montaña **ШБг2**; El viaje de mis sueños? (...) Tal vez, el viaje en Barcelona **ШБг4**; pero en realidad esos viajes son para el nivel después del primer año en esta facultad **ШБг15**; el viaje que voy a emprender este verano, será el viaje a España **IVБг1**; El viaje de mis sueños era el viaje en Barcelona **IVБг16**; Fue el viaje a España, por supuesto **IVБг32**;*

*pude ver que es el país donde hay casas muy bonitas **ПКг14**; Para mi el viaje de mis sueños es el viaje a España **IVКг4**; Segunda parte del viaje sería el vuelo por universo **IVКг7**.*

Још један битан контекст грешака погрешног одабира код наших испитаника на оба студијска места јесте употреба одређеног уместо неодређеног члана при такозваном *субјективном вредновању денотата* (в. Боске 1995: 61-62):

*tener suficiente dinero para la vida sana y decente **IBг4**; Son las islas maravillosas **ШБг10**; cómo se puede ver la ciudad como Barcelona dentro de 3 días? **ШБг15**; También, pienso que la gente tenga el temperamento parecido al nuestro **ШБг24**; mi conocimiento de esta lengua no está al nivel de la persona que mañana vaya a ser **IVБг1**; Toda mi vida quería viajar con la nave grandísima **IVБг8**; todos los estudiantes de la lengua española tienen el deseo muy fuerte de viajar a España **IVБг11**; Lo más interesante para mí sería conocer distintas culturas y tradiciones*

de los países con la historia muy larga IVБг23; El viaje maravilloso que duró más de un mes IVБг32.

eso fueron los países muy interesantes y guapisimas IКг22; un lugar fascinante para descubrir la mera yo, conocer la naturaleza diferente IIКг6; Tienen la naturaleza maravillosa IIКг17; Me gusta esta ciudad porque tiene la arquitectura muy bonita / allí se habla español, el idioma que me gusta IIIКг3; También se que Málaga tiene el mar precioso IVКг23; Mostró a mí otro lado del mundo, la cultura diferente de la mía IVКг25.

Занимљив је податак да грешке погрешног одабира региструјемо и на тесту, иако то није било предвиђено самим задатком. Насупрот грешкама погрешног одабира у саставима, у којима смо посматрали употребу одређеног члана у контекстима у којима је потребно употребити неодређени члан, на тесту нам се наметнуо обрнут случај јер су испитаници, непредвиђено, употребљавали и неодређени члан, па тако, грешке погрешног одабира на тесту подразумевају употребу неодређеног члана уместо одређеног, односно, чешће подразумевају употребу неодређеног члана уместо одсуства члана испред именице, што нам, у неку руку, представља комплементарну информацију у односу на резултате добијене из састава, па смо одлучили да и те податке уврстимо у анализе.

Грешке погрешног одабира на тесту бележимо код београдских испитаника на првој и четвртој години, као и на крагујевачкој трећој, углавном уз називе професија (контексти 1, 2, 15, 19), у којима испитаници поред класификаторског одсуства члана, које се од њих и тражи, осећају да треба да буде употребљен неодређени члан, будући да и он утиче на класификаторску вредност именичког појма. Контексти (25) и (46) (*Nos ofreció una visión (25) del mundo diferente de la nuestra; ya había (46) (Ø) niños en el parque*), такође, стварају услов за употребу неодређеног члана, само што у контексту (25) делује да студенти не сагледају контекст довољно добро, па уместо повезивања придева *diferente* с именицом *visión*, они повезују придев с именицом *mundo*, што и доводи до грешке.

Насупрот томе, употреба неодређеног члана у контексту (46) била би прикладна колико и одсуство члана да је то било наведено као задатак.

Поред горе наведених контекста, занимљиве су и неке појединачне грешке погрешног одабира које региструјемо; на пример, испитаник IVБг7 ставља неодређени члан уместо одређеног у контексту *Todo hombre es como (58) una Luna*,

сагледавајући именицу *Luna* као заједничку именицу упркос великом почетном слову. Испитаник ШКГ20 у контексту *salía de casa en busca de (39) un trabajo* употребљава такође неодређени члан, јер би и то било уобичајено за тај контекст да се задатак састоји у томе.

Грешке погрешног одабира на тесту илуструју, уствари, да испитаници препознају и типичне контексте употребе неодређеног члана, па их то наводи да се одреде за неодређени члан упркос чињеници да се то од њих не тражи. Сличну ситуацију смо имали и код *осталих* грешака на тесту, које одражавају когнитивне процесе испитаника.

7.7. Грешке у слагању одређеног члана и управне именице

7.7.1. Грешке слагања у роду у саставима

Што се тиче грешака слагања у роду, у писаним саставима углавном наилазимо на случајеве погрешне употребе мушког и женског рода, док су веома ретке грешке у којима долази до употребе облика члана за мушки и женски род уместо облика *lo* (*Por la diferencia del anteriormente mencionado* **IVKГ7**).

У неким случајевима делује да је реч о омашки јер су остали конституенти именског израза правилно сложени с управном именицом, нпр. *tomar el sol en una de los playas* **IBГ14**; *Darían los películas más favoritas* **IKГ16**; *Fuimos al misma escuela* **IBГ20**; *Su manera de vida es muy parecida al nuestra, o por lo menos al mía* **IVБГ29**.

У осталим случајевима, вероватно се ради о интерлингвалној грешки тј. о језичком трансферу из Ј1. Наиме, како смо видели у делу о одређеном члану као показатељу категорије рода и броја именице, именице које завршавају на консонат или на „е“ у шпанском језику, могу да буду или мушког или женског граматичког рода, те испитаници морају да знају сва значења именице која се остварују у складу с граматичким родом (нпр. *el/la capital*). У грешкама ове врсте које смо уочили у писаним саставима, испитаници углавном додељују именици у шпанском језику граматички род именице из српског језика, и занимљиво је да се грешке понављају код испитаника на оба универзитетска места, као што се и види на следећим примерима:

Именице на -E: *la parte* 'део м.' (*el parte de mis sueños* IVБг32; *entré en el primer parto* IКг17; *en el segundo parte de mi viaje* IIIКг9; *todos los partes del mundo* IIIКг14); *la costumbre* 'обичај м.' (*los costumbres* IIБг19; *los costumbres raros* IIКг13; *ver los costumbres* IIКг17; *los costumbres* IVКг4); *la cumbre* 'врх м.' (*en el cumbre de Mont Everest* IVКг22); *la clase* 'разред м.' (*al mismo clase* IБг20).

Именице на -dad, -tad: *la ciudad* 'град м.' (*uno de los mas bellos ciudades* IIБг30; *los grandes ciudades* IIБг32; *los ciudades* IIКг20; *el ciudad* IIIКг15); *la universidad* 'универзитет м.' (*el viaje del universidad a casa* IVКг22); *la facultad* 'факултет м.' (*en el mismo facultad* IБг20; *el facultad* 'факултет м.' IКг22).

Именице на -s, -n -l: *el país* 'земља, држава ж.' (*Las tres países* IIБг2; *la país* IIКг8; *documentarios sobre las países* IIIКг14); *la razón* 'разлог м.' (*uno de los razones* IIБг16; *El razón de mi viaje* IIБг32; *Los rasones* IКг10; *uno de los razones más importantes* IVКг14); *la capital* 'главни град м.' (*los capitales de diversos países* IIIБг18); *el animal* 'животиња ж.' (*miedo de las animales* IIIКг4).

Именице на -ción: *la vacación* 'одмор м.' (*Viajaba al vacación* IIIБг18); *la estación* 'годишње доба ср.' (*todos los estaciones del año* IIКг11); *la satisfacción* 'задовољство ср.' (*sería el mejor satisfacción* IIКг20).

Остале именице: *la fiesta* 'празник м.' (*a los fiestas* IIIБг23); *el año* 'година ж.' (*en la proxima año* IКг12).

Поред утицаја J1, регистровани смо и један јасан пример интерлингвалне грешке, која је настала под утицајем доминантног J2 (испитаник наводи 4 године учења француског језика у средњој школи): *México city es le más grande y capital de este país* IКг10.

У неким случајевима, поред трансфера из J1 као могућег узрока грешке, делује да је реч и о грешки регулације, јер испитаници именицама које завршавају на „а“ приписују женски, а именицама на „о“ мушки граматички род: *A mí me gusta muchísimo la idioma italiana* IIКг15; *La clima en Maroco* IIIБг20; *Durante todas las días veo las fotos de Madrid* IIIКг13; *Me levanto a los ocho* IIIБг4.

Напоследку, увек постоје извесне грешке чији узрок није лако докучив и које доказују сложеност и посебност сваког међујезичког система, нпр. *La viaje hasta Australia* IКг9; *Eso sería la viaje de mi sueño* IIКг12; *Pienso que las viajes son las experiencias más preciosas* IIIКг12; *Me gustan mucho las sonetes de Petrarca*

IIIKr15; *tocando el gitara* IKr16; *Quiero conocer la cultura azteca y maya, los pirámides* ПБг2; *encontrar en las paredes en los piramidas* IVKr20; *Me regreso a la hotel* IVKr21; *con la conosimiento de la lengua rusa* IVKr26. Вероватно је реч о развојним, интралингвалним грешкама, које понекад теже да се фосилизују (случај *la viaje* код крагујевачких испитаника налазимо на првој, другој и на трећој години); или, у неким случајевима, о грешкама перформансе за које је тешко утврдити да ли су недостатак у компетенцији студента или само лапсус.

Дакле, може се уочити да се у оба корпуса понављају именице чији граматички род остаје непознаница за испитанике чак и на четвртој години студија, и чији граматички род се „преписује“ из Ј1. Реч је о именицама које у шпанском језику завршавају самогласником „e“ (*parte, costumbre, cumbre, viaje, pirámide*) или сугласником (*facultad, ciudad, universidad, razón, estación, país, animal, capital*), и што је веома важно, различитог су граматичког рода од кореспондирајуће именице у Ј1.

Додатно, овакви резултати потврђују оправданост нашег става да члан у настави треба да буде пласиран увек у оквиру именског израза с инсистирањем на његовој функцији означивача рода и броја именице коју уводи или на коју анафорски упућује.

7.7.2. Грешке слагања у броју у саставима

Што се тиче грешака слагања у броју, оне су малобројне и овај тип грешке може се назвати омашком, лапсусом, јер је често само реч о изостављању морфеме за број „s“: *Por la noche vamos a la discotecas* ПБг18, *escuchando la música que producen la orillas* ПБг10.

Занимљиво је да испитаници из Крагујевца грешку овог типа праве искључиво у сажетом облику с предлозима *a* и *de* (*Palacio del artes Reina Sofia* IKr21; *los diosos del habitantes están ahí* IKr2; *Viajaría a los países pequeños y extraordinarios, y no al lugares muy famosos* ПБг1), што је био случај и код грешака слагања у роду код неколико београдских испитаника. Делује да се контраховани облик предлога и одређеног члана прихвата као готов језички елемент, а не као двочлани сегмент који варира у зависности од контекста.

Напоменућемо још да се у писаним саставима јављају грешке које се тичу слагања, како у роду тако и у броју, између кореферентног именског израза и

анафорски употребљеног члана, нпр. *todas las cosas para los que no he tenido tiempo durante mis estudios* ПБг6; *si vas con la gente que te caen bien, y con las que te sientes muy cómodo* IVБг4; *Por la diferencia del anteriormente mencionado* IVКг7. Иако се грешке ове природе тичу уопштено слагања унутар реченице, понекад и унутар дискурса, и то треба имати на уму приликом осмишљавања одговарајућег дидактичког материјала.

7.7.3. Грешке слагања у роду на тесту

Као и у писаним саставима, и на тесту бележимо исту тенденцију у прављењу грешка у роду, дакле, испред именица које завршавају самогласником „e“ или сугласником. Контексти у којима студенти највише греше су контексти (12), (21) и (41/42) (*en (12) la capital de México; una colección de (21) (Ø) poemas; me dolían (41) los pies; seguía yendo a (42) (Ø) pie*).

Контекст (12) садржи именицу *capital* која у зависности од рода мења значење (*el capital* 'капитал' / *la capital* 'главни град'), па испитаници греше од прве до четврте године, с тим што број грешака опада од прве до четврте године на оба универзитетска места.

Исту ситуацију имамо и у контексту (21), с именицом *poemas* 'песме', која је у шпанском језику мушког рода иако завршава самогласником „a“, а и у српском језику је женског рода, те постоје два разлога која могу да наведу студенте на грешку у слагању у роду. Поново региструјемо грешке на све четири године на оба универзитетска места чији број се, као и у контексту 12, смањује са студијском годином.

У контекстима (41/42), који садрже именицу *pie/s* 'стопало/ стопала', региструјемо нешто мање грешака у односу на претходна два поменута контекста, као и у контексту (43), који представља израз за исказивање сати (*a las nueve*), у којем бележимо не више од четири грешке по студијској години.

Највећи проблем нашим испитаницима представља контекст *a (20) los diecinueve*, који представља временски израз којим се одређује радња у складу с временским узрастом појединца, и који наши испитаници мешају, вероватно, с изразом *a la edad de* 'у узрасту од', јер бележимо грешке у роду, али и у броју.

Занимљиво је, такође, да је код испитаника на свим годинама оба универзитетска места уочена тенденција да греше у роду код именица које

завршавају на *-ción, -sión* (*revolución* 'револуција ж.', *vacación* 'одмор м.', *inspiración* 'инспирација ж.', *expresión* 'израз м.', *perfección* 'перфекција ж., савршенство н.', *continuación* 'наставак м. '), можда услед аналогije с именицама које завршавају на *-ón*, које су претежно мушког рода, а у неким случајевима вероватно и услед утицаја матерњег језика. Ову тенденцију уочили смо и у писаним радовима испитаника.

Можемо још и да додамо да се на тесту региструју спорадичне грешке, које понекад можемо да објаснимо интерференцијом: *el causa* 'разлог м.' (IБг8, IIБг32), али често само можемо да их припишемо интралингвалним когнитивним механизмима ученика J2, будући да их бележимо и на вишим годинама студија: *Premio Nobel del literatura* 'књижевност ж.' (IIIКг3), *el lástima* 'жалост, штета ж.' (IIIКг7, IVКг6, IVКг24, IVКг29), *el busca* (IKг9, IIКг7, IIIКг27), које се чешће региструју код крагујевачких испитаника.

7.7.4. Грешке слагања у броју на тесту

Грешке слагања у броју везујемо за три контекста, од којих смо контексте (20) и (43) (*a (20) los diecinueve; a (43) las nueve*) већ помињали у оквиру грешака слагања у роду. У контексту (45), који нисмо помињали у вези с грешкама у роду, јавља се именица *viernes* 'петак', која има исти облик и за једину и за множину у шпанском језику, и број именице се извлачи из контекста, што нашим испитаницима изгледа да промиче, па грешке бележимо на свим годинама на оба универзитетска места у распону од једне до шест грешака.

Исти распон грешака само мало другачије распоређен по годинама студија на два универзитета имамо у контексту (20), у којем недовољно познавање израза *a los diecinueve* 'с деветнаест година' наводи испитанике не само да греше у роду, што смо већ поменули, већ да греше и у броју именице, односно у бројно осетљивом модификатору.

На крају, у контексту (43) (*a las nueve* 'у девет сати'), региструјемо тек по пар грешака на оба универзитетска места, с тим што београдске прва и друга не греше у овом контексту, а трећа и четврта греше, што још једном доказује потребу да се члан обрађује циклично и да се понављају исти садржаји на различитим годинама студија.

7.8. Употреба облика *lo* у писаним саставима

Када је реч о облику *lo*, анализе потврђују да студенти с успехом користе овај облик у различитим конструкцијама на различитим нивоима учења језика. Грешке су ретке и односе се на неправилну употребу референцијалног или индивидуализирајућег *lo*, и то углавном на изостављање поменутог облика. Присуство заменице *todo* чест је контекст у коме долази до грешке изостављања:

Pero --- más importante es que la compañía fue maravillosa **IBr2**; *todo --- qué es relacionado de Cuba* **IBr14**; *me encanta todo --- que tiene que ver con ese país* **IIBr16**; *me encanta todo --- que tiene que ver con él* **IIBr27**; *es un país donde se mezclan --- moderno y antiguo* **IIIb14**; *todo --- que ví* **IVBr16**; *Todo --- relacionado con turismo* **IVBr29**; *¡--- Qué pueden hacer los viajes!* **IVBr32**; *poder ver todo --- que me encanta o interesa* **IIKr3**; *--- Único que no me gustan en Italia* **IIKr15**; *todo --- que está relacionado con este país* **IVKr24**; *todo --- que ese lugar lugar magico ofrece* **IVKr25**; *todo --- que nos ofrece naturaleza de este isla* **IVKr28**.

Грешке додавања облика *lo* у оба корпуса веома су ретке и углавном је реч о грешкама погрешне аналогије - *Para eso necesito lo mínimo ('como mínimo')* *cuatrocientos euros* **IIIb15**, или је реч о хиперкорекцији - *Barcelona es algo lo que sueño cada día* **IIIb4**.

Вредно је помена још и то да у писаним саставима нисмо нашли ниједан пример конструкције с емфатичким *lo*, па, самим тим, не бележимо ни примере грешака с том употребном вредношћу облика *lo*.

7.9. Дискусија и закључци квалитативне анализе

Као што се може закључити на основу квалитативних анализа, различити проблеми различитог омера јављају се у спонтаном писаном изражавању и на граматичком тесту. Иако резултате у саставима и на тесту није могуће директно поредити, што због чињенице да се не јављају исти контексти у једном и у другом, а делом и због тога што нису исте две врсте знања активне приликом слободног писаног изражавања и приликом решавања граматичког теста, настојали смо пронаћи додирне тачке и издвојити тенденције у прављењу грешака у употреби

одређеног члана у шпанском као J2 код наших испитаника на оба универзитетска места. Грешке које региструјемо у саставима пружају нам увид у грешке у употреби члана које студенти шпанског као J2 процедурално нису још увек аутоматизовали у свом језичком изразу, док грешке на тесту додатно могу да потврде не само необрађеност информације о употреби или изостављању члана, него и непознавање правилне употребе члана, јер се од студената на тесту тражи да покажу своје свесно владање употребом одређеног члана у шпанском језику.

Битно је напоменути да у квалитативној анализи података углавном региструјемо грешке у дистрибуцији члана, док би под *функционалне* грешке могле да се подведу тек неке од грешака које смо забележи на тесту, нпр. *pelo recogido en las dos trenzas* 'коса увезана у *обе (две) плетенице' или *todo el hombre es como la Luna* '*цео (сваки) човек је као месец'. Наилазимо и на интралингвалне и на интерлингвалне грешке, а неке од грешака могли бисмо назвати и инструкционим грешкама, што смо детаљно и објаснили кроз квалитативну анализу грешака.

Анализа контекста употребе члана уз *власито име* изнела је на видело јасне случајеве грешака перформансе, јер бележимо бројне осцилације у употреби одређеног члана, које налазимо у писаном саставу једног те истог испитаника, или у саставу и на тесту истог испитаника, чиме се потврђује променљивост и пропустљивост међујезика као нестабилног језичког система. Значајно је поменути да грешке у употреби члана уз властита имена налазимо на све четири године студија, што јасно имплицира потребу да се више пажње посвети употреби члана уз властита имена на свим годинама студирања. Топоними представљају контекст у ком наши испитаници најчешће неоправдано додају члан, и то иза предлога „a“, уз који делује да се члан за мушки род у једнини код наших испитаника „поткрада“ као део предлога, а не као сажети облик предлога и члана. Исту тенденцију неоправданог додавања члана региструјемо и у другим контекстима, с предлогом „de“ и с универзалним квантификатором „todo“ (овај последњи контекст вероватно по аналогији употребе поменутог облика уз заједничке именице, када је уметање члана између квантификатора и именице обавезно).

Док топоними пружају контекст у ком региструјемо додавање члана, неоправдано изостављање члана присутно је у саставима уз све подврсте властитих имена, као и уз именице које се не јављају уз члан а рестриктивна

посмодификација то захтева. На граматичком тесту, такође, као веома проблематичан контекст региструјемо контекст употребе члана уз властито име који је условљен рестриктивном модификацијом. Мишљења смо да је ова врста грешака делимично проузрокована и самом инструкцијом, јер је обично почетна ставка у обради употребе члана да се члан уз властита имена у шпанском језику не употребљава.

Још један значајан контекст изостављања члана који бележимо представљају називи народа и народности, које наши испитаници у саставима, услед утицаја матерњег језика, пишу великим словом сматрајући их властитим именима и не употребљавају члан уз њих, што је у шпанском језику у већини контекста потребно. Треба скренути пажњу и на граничне случајеве између властитих и заједничких именица (називи области и дисциплина, стране света), који могу да се понашају двојачко, што и условљава употребу тј. одсуство члана и што додатно ствара забуну при употреби члана.

Када је реч о употреби члана уз заједничке именице, ту се најбоље показује колико је употреба члана распрострањен проблем и колико различитих аспеката она подразумева, јер у саставима региструјемо различите контексте који доводе до грешака, првенствено изостављања, а онда и додавања. Након сагледавања грешка при употреби члана уз различитим синтаксичким и семантичким контекстима, закључује се да су неке синтаксичке функције непогодне за сагледавање употребе члана, јер над њима доминирају семантички и прагматички чиниоци употребе члана. Позиција правог објекта представља, можда, најбољи пример садејства различитих фактора који одлучују о јављању или одсуству члана, и управо на примеру правог објекта важно је објаснити употребу члана, јер, поред сагледавања ширег контекста, захтева се и сагледавање одлика управног глагола и одлика управне именице (глаголски аспект, једнина/множина, обележје бројивог/небројивог и др.).

Исто тако, делује да је потребно с ученицима шпанског као J2 обрадити употребу члана уз одређену врсту глагола (нпр. глаголи који захтевају употребу члана у поствербалној субјекатској позицији - *gustar*, *encantar*, *interesar*, или глаголи попут *conocer* и *buscar*); такође, потребно је обрадити с ученицима употребу члана уз одређену семантичко поље, јер се закључује да испитаници праве аналогију и према томе (нпр. случај изостављања члана уз називе професије

на тесту или додавања члана уз називе тела, чак и када су у јасној прилошкој функцији).

Региструје се и потреба за сагледавањем употребе члана уз предлоге: поред употребе предлога „*a*“ и „*de*“, који се региструју као чест контекст за грешку додавања члана, али и за грешке слагања у роду (јер се испитаницима поткрада одређени члан мушког рода у једнини уз поменуте предлоге), издвајамо и предлог „*en*“, који наши испитаници углавном повезују с његовим основним локативним значењем и често неоправдано додају члан (в. §7.3.5 и §7.5.7).

Лексикализовани изрази, такође, су се показали као чест контекст јављања грешака при употреби члана, у којима делује да студенти насумице употребљавају члан, често правећи и грешке слагања у роду и броју с управном именицом, или стављају уместо члана неку другу детерминаторску јединицу, што би ваљало посебно издвојити и објаснити у текстовима који се обрађују на часу.

Поред синтаксичке позиције, у саставима и на тесту смо потврдили и друге чиниоце проблематике, који су у вези са семантичком и прагматичком (не)одређеношћу, и који се јасно манифестују кроз анафоричку употребу члана, најчешће уз односне речи, али и кроз употребу члана у суперлативним и партитивним конструкцијама, егзистенцијалним изразима (негираним или афирмативним), као и кроз употребу члана у сложеним, координираним именским изразима.

Напоследку, случајеви које региструјемо као *омисију* члана, као и грешке у набрајањима, јасан су показатељ да и културолошки стереотипи (случај друштвено подразумеване јединствености референта) и лингвостилистика имају свој удео у сагледавању проблематике.

Што се тиче грешака *погрешног одабира*, у саставима бележимо два контекста у којима наши студенти употребљавају одређени члан уместо неодређеног: у именским изразима који се први пут помињу у контексту и који представљају дискурс-неуведене ентитете, а затим и у случајевима субјективног вредновања денотата, обично у конструкцијама именског предиката, где је потребна употреба неодређеног члана. Поред тога, анализа грешака погрешног одабира на тесту показала је да студенти на тесту употребљавају неодређени члан уместо да оставе празно поље, јер вероватно не могу да одвоје класификатарску вредност одсуства члана у шпанском језику од употребе неодређеног члана, што се посебно показало код употребе члана уз називе професија (контексти 1, 2, 15,

19). Поред позиције правог објекта, сматрамо да је и позиција именског предиката врло погодна за контрастирање сва три контекста, од неререференцијално неодређеног (одсуство члана као означивача врсте ентитета), преко референцијално неодређеног (присуство неодређеног члана у циљу издвајања јединке/-и из класе ентитета без идентификације или у циљу вредновања референта), па до референцијално одређеног (присуство одређеног члана у циљу издвајања и идентификације референта).

Грешке слагања у роду и броју, како смо и навели, делимично се тичу употребе одређеног члана, јер је члан понекад једнини показатељ категорије рода и броја у именском изразу. Њих бележимо углавном на прве две године, док на осталим годинама број ових грешака прогресивно опада. Квалитативном анализом грешака слагања у роду у писаним саставима и на тесту дошли смо до закључака да испитаници углавном додељују именици у шпанском језику граматички род именице из српског језика, и осцилације су присутне, као што је могуће и претпоставити, код именица које у шпанском језику завршавају самогласником „e“ или сугласничким наставцима (-*tad*, -*dad*, -*ón*, -*ción*, -*s*, -*l*). Случајеви хомонимије и полисемије издвајају се такође као проблем. Занимљиво је да се исте грешке понављају код испитаника на оба универзитетска места, што иде у прилог теорији о утицају матерњег језика на процес учења и усвајања страног језика. Посматрано из угла узрока грешке, поред грешака интерференције, бележимо и грешке регулације, хиперкорекције, па чак и један очигледан пример формалне интрузије француског језика у међујезичком систему шпанског као J2, што и јесте својствено почетним фазама учења J2.

Грешке слагања у броју у писаним саставима често делују као омашке јер су други именски конституенти правилно слажу с именицом. Осцилације бележимо само код именица које су двозначне када је граматички број у питању (на тесту нпр. *el/los viernes*), такође и у конструкцијама у којима је именице изостављена и која је, изгледа, испитаницима недовољно позната (нпр. *a los diecinueve*, *a las nueve*), или је потребно шире разматрање контекста да би се параметри правилно укопили. Интересантно је да је и код грешака слагања у роду и у броју чест контекст јављање предлога „a“ и „de“ испред члана, на шта у настави треба да се стави посебан акценат.

Најзад, наше анализе потврђују да студенти с успехом користе облик *lo* у различитим конструкцијама на различитим нивоима учења језика, и да су грешке

веома ретке. Оно што може бити значајно за даљу анализу и даље дидактичко планирање јесте чињеница да у корпусу региструјемо само употребу референцијалног или индивидуализирајућег *lo*, док емфатичко *lo* не региструјемо ни у једном од радова испитаника. Зашто је то тако, можемо само да претпоставимо, можда зато што је употреба емфатичке конструкције ретка и код изворних говорника шпанског, али, свакако, требало би осмислити примере употребе емфатичког *lo*, које ће студенти потом моћи да употребе у конкретним ситуацијама током активностима комуникативног карактера.

8. ПЕДАГОШКО-ДИДАКТИЧКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ

На основу анализа писмених састава, граматичког теста и упитника, као и закључака који су проистекли из њих, преостало је још да, како је и наговештено у самом раду, дамо препоруке и конкретне предлоге за даље дидактичко планирање и делање у вези с употребом одређеног члана у настави шпанског као главног J2 на факултету филолошке оријентације, али и наставе шпанског као J2 уопште. На тај начин заокружујемо рад у складу с препорукама акционог приступа настави страног језика.

8.1. Импликације проистекле из резултата писаних састава

Ако се осврнемо на резултате писаних састава са циљем даљег дидактичког планирања, видимо да је најчешћа грешка код наших испитаника грешка изостављања (11%), затим грешка додавања (4%), а онда у врло малом проценту и грешка погрешног одабира (1%), што имплицира да акценат у настави треба да буде на контекстима обавезне употребе члана у шпанском језику. Од морфолошких грешака, студенти чешће праве грешке у роду (1.81%) од грешака у броју (0.14%) (процент јављања грешака у броју заправо је занемарљив), па треба обратити додатну пажњу на именичку категорију рода, као и на слагање конституената унутар именског израза.

Најзанимљивији податак проистекао из анализе погрешних употреба члана у писаним саставима јесте да испитаници не остварују очекивану прогресију од прве до четврте године, односно да у просеку праве исти број свих типова грешака (с изузетком треће године, код које смо регистровали нешто већи број грешака изостављања члана); дакле, квантитативно посматрајући, обим грешака и тип грешке (изостављање, додавање и погрешан одабир) статистички су уједначени на свим годинама студија на оба универзитетска места, само се, наравно, разликују контексти погрешног додавања и изостављања члана (мада бележимо и не тако редак случај преклапања контекста на различитим студијским годинама). Та чињеница нам не даје конкретне смернице за даље дидактичко планирање и делање, али нам потврђује полазну ставку рада да је проблем употребе члана у спонтаном писаном изражавању универзалан код наших испитаника и да му је потребно посветити посебну пажњу у свим фазама учења и

приступити му еклектички; тек након осмишљавања и реализације наставе шпанског језика фокусиране на употребу члана, могли бисмо да говоримо о евентуалним помацима и о уделу дидактичког материјала и одговарајућих стратегија учења J2 у овладавању поменутом категоријом.

Исто тако, закључили смо да је синтаксичка функција само у случају субјекатске и индиректне објекатске позиције погодан оквир за сагледавање употребе одређеног члана, док је у осталим случајевима потребно учестало контрастирати значења која се постижу употребом члана, одређеног и неодређеног, али и његово изостављање из именског израза, што је нарочито битно за позицију директног објеката и именског дела предиката, у којима региструјемо значајан број грешака. Потребно је додатно обрадити у настави и разлику у употреби члана уз именице с обележјем бројивог/небројивог, као и с обележјем једнина/множина.

Квалитативне анализе писаних састава наших испитаника истичу као проблем и употребу члана у предлошким модификаторским изразима; делује да испитаници „фиксирају“ нека од основних значења предлога и употребу или изостављање члана уз предлог, и онда ту комбинацију пресликавају на остале случајеве не осврћући се на измењен контекст и значење (нпр. неоправдано изостављање члана уз предлог *de*, или често додавање уз предлог *en*). И у случају употребе члана уз предлог у модификаторским изразима требало би истицати разлику у категоријалном и референцијалном одређењу именског појма на примерима попут следећих: *gafas de (Ø) sol* 'сунчане наочаре' спрам *salida del sol/puesta del sol* 'излазак/залазак сунца', *posición de presidente* 'председничка позиција' спрам *discurso del presidente* 'председничково излагање', и сл.

Пожељно би било да се употреба члана у суперлативним и у партитивним конструкцијама обнови и на вишим студијским годинама, исто као и употреба члана у комбинацији с другим речима које стоје испред именице (редни бројеви, присвојни детерминативи, облици *todos* и *mismo*), јер делује да студенти не обраћају пажњу на те елементе. Анафоричка употреба члана треба додатно да се размотри у оквиру анализе сложене реченице и ширег дискурса, нарочито у комбинацији с односним заменицама у сложеним односним везничким конструкцијама, у којима региструјемо веома често изостављање члана.

Напоменућемо још да је потребно укључити у садржаје о члану и лингвостилистичку компоненту његове употребе, нарочито у сложеним именским

изразима и у набрајањима (садржаји који, ако је судити према датим програмима рада на два факултета, нису заступљени).

Што се тиче употребе облика *lo*, закључили смо да не захтева додатну пажњу од оне која већ постоји у настави (барем што се тиче његове референцијалне употребе), али, свакако, требало би осмислити вежбе које садрже емфатичко *lo*, употребљено у различитим комуникативним ситуацијама.

8.2. Импликације проистекле из резултата граматичког теста

Што се тиче резултата са граматичког текста, поновићемо да на тесту региструјемо очекивану прогресију између година студија (с изузетком крагујевачке четврте године за коју смо већ навели неке од могућих разлога њене изнимности), као и да београдски испитаници на првој и четвртој години студија мање греше у односу на крагујевачке колеге с исте године студија. Уочене разлике навеле су нас да анализирамо наставне материјале и облике рада у настави језика на два факултета, као и податке о испитаницима, што нам је дало основа да уочене разлике припишемо различитој организацији наставе на првој и четвртој години студија на два факултета, али, такође, и већем претходно стеченом знању шпанског језика код испитаника на београдској првој години. Будући да је на београдској првој години једна трећина испитаника имала веома добар ниво познавања шпанског језика (стечен у филолошкој гимназији-смер шпански језик или на курсевима шпанског), сама концепција наставе (комуникативни приступ са шест часова конверзације с изворним говорником и без часова експлицитне обраде граматичких садржаја) не може да се наведе као једини фактор за успешну употребу члана (мада вероватно у доброј мери јесте).

Насупрот ситуацији на првој години, на крагујевачкој четвртој години, недостатак часова експлицитне обраде граматичких садржаја могао би да буде довољан разлог за њихов неочекивано лош резултат на тесту у односу на београдску четврту годину, али и у односу на остале године студија (упитником се не добијају никакви значајни подаци који би допринели тумачењу разлике); треба да подсетимо да крагујевачка четврта у саставима постиже исти успех као и београдска, а ако се узме у обзир чињеница да крагујевачки испитаници броје три испитаника мање у односу на београдске испитанике, а имају скоро деветсто речи више у саставима, можемо да кажемо и да постижу већи успех.

Ако, пак, погледамо ситуацију на тесту на другој и трећој години, број тачних одговора расте и ту не региструјемо значајне разлике између факултета, што имплицира, између осталог, да настава језика на поменутиим годинама два универзитета (базирана на сличним граматичким садржајима и материјалима о употреби члана, в. §2.5.3.1 и §2.5.4.1) погодује развоју декларативног знања о употреби одређеног члана, и ту треба да нам буде ослонац за даља планирања директних дидактичких интервенција и развоја декларативних знања о употреби члана (треба, дакле, преузети вежбе истог типа с прилагођеним вокабуларом за прву годину, а на четвртој години обнављати градиво кроз вежбе претежно аналитичког типа).

Квалитативне анализе података са теста показале су да треба периодично понављати чак и она правила употребе члана која се сматрају базичним, јер како смо видели, у неким контекстима четврта година предњачи у грешакама у односу на другу и трећу годину (нпр. контексти *por (36) las mañanas salía* и *las nueve de (44) la mañana*, као и *Nace en (5) la ciudad de México*). Ти примери су јасан показатељ међујезичких механизма пропустљивости и невољне регресије.

Иако смо рекли да нагласак треба да буде на контекстима употребе члана, (сходно резултатима писаних састава), потребно је на вишим годинама обрадити и случајеве одсуства члана у шпанском језику истичући случај *омисије* као изостављање члана услед друштвено подразумеване јединствености именског појма, као и случајеве *нултог* члана, као могућности јављања огољене небројиве именице у једнини и бројиве именице у множини у контекстима у којима је обавезна употреба члана испред бројивих именица у једнини.

Поновићемо још да лексикализовани изрази и конструкције у којима се члан или одсуство члана граматикализовало треба такође да буду континуирано обрађивани (што уједно представља и рад на фразеолошким јединицама у настави J2), али узимајући у обзир природу ствари, то је могуће само индиректно, континуираним рецептивним и продуктивним активностима и кроз континуирано језичко освешћивање.

Предоченим импликацијама, из састава и са теста, додаћемо и податке добијене упитником, који се тичу учениковог сагледавања употребе члана и могућности за даљи напредак.

8.3. Импликације проистекле на основу изнетог у упитнику

Податке добијене на основу упитника уврстили смо у квантитативну анализу у циљу бољег сагледавања грешака у употреби члана у писаном изражавању и на тесту, а потом смо исте податке користили и при тумачењу резултата квалитативне анализе. Овде ћемо прикључити и податке из упитника који се тичу мишљења испитаника о облицима рада који им погодују за стицање знања о употреби члана у шпанском језику, као и чиниоце на које се испитаници ослањају када треба да одлуче да ли да употребе члан или не у неком контексту.

Већина испитаника наводи да, поред ослањања на знање тј. на правила о употреби члана у шпанском језику, члан употребљава по слуху (осећају, интуицији), што јасно указује да ослонац при употреби члана имају и у наученом и у усвојеном језичком материјалу. Као факторе који утичу на промишљање о употреби члана у нешто мањој мери наводе и сам контекст именског израза, а спорадично помињу и аналогију с употребом члана у другим језицима, анализу грешака и синтаксичку позицију именице.

Што се тиче облика рада који би, према мишљењу испитаника, могао да допринесе бољем овладавању категоријом члана, већина испитаника на првом месту наводи што више вежби и бољу систематизацију употребе члана, али као потребу региструју и континуирану комуникативну активност на шпанском језику, како рецептивну тако и продуктивну.

Као што се може закључити, мишљења и потребе испитаника добрим делом се преклапају с циљевима рада и с оним што је већ урађено у раду (систематизација употребе члана, предлози за додатну обраду члана у настави, анализа проблематичних контекста, и др.).

8.4. Дидактичка планирања

За наставу граматике, па самим тим и за обраду члана, питање *начина и редоследа увођења грађе* представља једну од најважнијих поставки, па томе и придајемо пажњу у наставку.

Будући да студенти прве године углавном стижу без претходних знања о шпанском језику, потребно је увести их у материју без посебних објашњења о природи одређеног члана кроз што богатији језички материјал и кроз адекватан

избор рецептивних и продуктивних активности у настави. Примери су разноврсни и лако се налазе; који год текст да се узме, аутентичан или прилагођен нивоу владања језиком, могу се пронаћи илустративни примери употребе члана, само треба ученике подстицати да увиђају контексте и да размишљају о томе зашто се негде члан јавља а негде не. Без тог доследног фокуса на форму, ученици теже да већу пажњу придају јединицама веће комуникативне вредности и веће функционалности, па на крају имамо ситуацију да се од прве до четврте године једнако грешу при употреби члана у спонтаној писаној продукцији, упркос томе што писање представља вештину која оставља ученицима J2 довољно простора да осмисле свој језички израз.

У дидактичким активностима на почетним нивоима учења треба додатно инсистирати и на контекстима јављања члана испред именице, као и на слагању члана и именице у роду и броју, по могућности додавати и придев као модификатор, који ће допринети и синтагматској и реченичној конгруенцији (а чиме се уједно обједињују лингводидактички принципи економичности и рационалности). Треба водити рачуна и о одабиру вокабулара и бирати *функционални* вокабулар који ученику може да користи у активностима комуникативног карактера, остављајући по страни речи које су граматички изузеци, али не могу баш да се наведу под активни вокабулар (*el hacha, el hada* и сл.). Подсетићемо да је у петом поглављу рада, кроз систематизацију употребе члана у шпанском језику, представљен и велики број примера именских израза који су, с фокусом на именички наставак, осмишљени уз члан као родно и бројно осетљив модификатор, као и уз одговарајући придев (што, наравно, може да се преузме за даљу обраду у настави шпанског као J2).

На вишим годинама, као што су резултати теста и показали, треба уврстити разноврсне вежбе аналитичког и синтетичког типа, које погодују развоју декларативних знања (видети материјале који се тичу употребе члана по годинама студија изнете у пододељцима 2.5.3.1 и 2.5.4.1), али, свакако, оно што видимо као кључ за могући напредак јесте континуирана рецептивна и продуктивна језичка активност у настави J2, у коју су укључени различити интеракциони обрасци који ученику J2 пружају могућност да пронађе модел који му највише одговара и из којег највише разумљивог материјала црпи. Ту првенствено мислимо на активности комуникативног карактера у којима се кроз интересантне теме и мотивишуће дискусије ученици прво излажу жељеном језичком узорку, а онда се

на основу њега освешћују, преузимају потребне структуре и подстичу на даљу комуникацију, од планиране ка спонтаној. У почетним фазама учења ученицима је неопходно осмислити и припремне, преткомуникативне вежбе које садрже примере типичних употреба или одсуства члана у шпанском језику (нпр. *¿Tienes hermanos/ amigos en España/ libros españoles?*; *¿Hablas inglés/ francés/ español?*; *¿A qué hora te levantas? -A las ocho de la mañana*; *¿Cuándo sales a la ciudad?*, *¿Te gusta la cerveza?*, *¿Bebes vino?*; *¿Viajas en tren o en autobús?*, *Soy estudiante de Filología/ Derecho/ Medicina*, и др.), док на вишим нивоима познавања J2 припремне вежбе нису потребне, али је и даље потребан континуиран фокус на употребу члана.

Важан аспект за дидактичко планирање и делање, свакако, представљају и контексти грешака које је овај рад изнедрио и који су регистровани према студијској години; они такође могу да буду увршћени у наставу као материјал за експлицитну обраду члана.

У наставку поглавља изнећемо неке од конкретних предлога дидактичког материјала комуникативног карактера, који садржи циљане контексте употребе члана у шпанском језику и који ученицима пружа добру основу за анализу и граматичко освешћивање о употреби члана у шпанском језику; такође, наводимо и вежбе синтетичког типа, којима се увежбавају граматичке структуре и учвршћује се језички израз.

8.5. Примери конкретних дидактичких активности

Поновићемо овде још једном један од наших полазних ставова да је члану посвећена недовољна пажња у настави, вероватно због његове често занемарљиве комуникативне вредности у односу на друге језичке јединице, и да ту лежи већи део проблема. Потребно је у настави, дакле, да наставник и ученици J2 улажу свестан и континуиран напор у докучивање значења члана и у спознавање његове употребе (јер је именица у шпанском језику углавном актуализована), као и разлога за његово одсуство (неспецифичност, неименички карактер израза, обележје бројивог/небројивог, једнина/множина, напоредни именски изрази, као и набрајање). У текстовима различитог типа (у зависности од потреба и интересовања ученичке групе) могуће је издвојити контексте употребе члана, које би потом требало обрадити кроз вежбе *аналитичког типа*, тј. кроз вежбе *сензибилизације*; ученик треба да уочи и објасни употребу члана у тексту, затим

да формулише правило употребе (чиме се активирају и механизми индуктивног и абдуктивног резоновања у усвајању граматике J2), а затим и да примени правила употребе члана у вежбама синтетичког типа (вежбе грађења граматичких облика различитих врста речи, структурирање различитих врста израза, исправљање ученикових грешака из писаних састава и слично). Синтетички тип вежби окренут је форми, правилном језичком изразу, и треба увек да га прати одговарајућа репаратура или коректура у настави J2.

Напомињемо да су материјали које предлажемо у наставку делом преузети од других аутора (што уз њих доследно и наводимо) или су плод нашег промишљања и креативности; највише пажње поклањамо управо контекстима који су регистровани као проблематични у квалитативним анализама писаних састава наших испитаника.

8.5.1. Индиректна дидактичка интервенција

Индиректна интервенција подразумева текстове са циљаним контекстима употребе члана, који прво бивају обрађени стратегијама рецептивних вештина, што је од суштинског значаја за међујезички развој, а после могу и додатно да се обрађују аналитички, активирајући друге когнитивне и метакогнитивне стратегије учења J2. То, наравно, подразумева да се узме у обзир и разматрање употребе неодређеног члана, као члана који уводи дискурс-неуведене ентитете, а затим и употреба одређеног члана, као и контексти одсуства било ког вида детеминације.

Рекли смо већ да скоро сваки текст на циљном језику, у писаном облику или као аудио/видео запис, пружа довољно примера употребе члана, само је потребно уложити континуиран напор у сагледавање проблематике. У наставку дајемо неке од примера текстова, за које сматрамо да имају добру подлогу за анализу циљаних контекста употребе члана у случају наших испитаника, али то је свакако тек мали део од онога што већ постоји као дидактички материјал за шпански као страни језик, како за имплицитну обраду, тако и за експлицитну.

Једна од идеја која излази из оквира овога рада јесте осмишљавање активности тзв. *забавне* граматике, која би, с једне стране, кроз забавне и поучне садржаје подстицале ученике на комуникацију, док би, с друге стране, пружала могућност за обраду различитих граматичких садржаја на специфичан начин, с

освртом на врсту речи и њене особености, на колокације и на фраземе у шпанском језику, све у зависности од потреба наставе и од узраста ученика.

С тим циљем, одважили смо се да осмислимо три текста у којима је нагласак на употреби члана уз једносложне речи које завршавају на сугласник и наликују једне другима, али се разликују у категорија рода (па често представљају проблем ученицима шпанског као J2); њих у тексту употребљавамо у различитим контекстима. Поред основних примера употребе члана мушког и женског рода (укључили смо и понеки контекст употребе облика *lo*), наводимо и примере употребе члана у временским конструкцијама уз инфинитив, затим употребу члана у различитим предлошким конструкцијама, у партитивним конструкцијама, лексикализованим изразима, као и епицене, аугментативе и сл. (што у циљу истицања наводимо подвучено). Као визуелну потпору памћењу рода именице у текстовима именице мушког рода наводимо у плавој боји, именице женског рода у црвеној боји, а облик *lo* у зеленој боји.

Текст 1. *La ciega Y griega o poema de la ley, minorías y otras fantasías*

Hubo *un rey*
que promulgó *una ley*
para *toda la grey terrestre*.
La ley fue muy guay
porque apoyó a *los gais*
y a *otras minorías existentes*.

Pero solo *la abeja*
y, *con ella, el buey*
se quedaron fuera de *la ley*
por haber llevado *jersey*.

La cosa fue así
que *un modista cursi*
estando *en la corte*
influenció *al rey*
en que se hiciera *un corte de la ley*
desechando *todo el jersey*
porque no *estaba de moda*.

La abeja y *el buey*
decidieron luchar a favor de *su grey*
y sin quitarse *jersey*
se fueron a *la corte*
para encontrar *soporte*.

Al explicar al rey que la mona
aunque se vista de seda
mona se queda,
aquel se dio por entender el asunto
y rectificó en *la ley ese punto*.

Desde *aquel día*
cada minoría
cualquiera que sea su grey
bien sabe que no se sigue la pista
de lo que dice *un modista*
y que aunque *el buey se vista de jersey*
debe ser incluido en *la ley*.

Gracias a *Dios,*
la ley del embudo
cambiar se pudo
y convivir bajo *el mismo techo*
es de todos *un derecho*.

Pues, sea quien sea,
lleve *lo que lleve* -
juzgar a *los demás*
a ver, ¿quién se atreve?

Текст 2. *La L tal o poema de bromas pesadas*

Ocurrió en un local
que un árbol
bróto sobre el mármol.

Un caracol
picando col
bajo el sol
eso vio y compás perdió.

Se le erizó la piel
al pensar
que alguien vendía
al colmenero miel.
Por un asunto tal
el caracol
se enrolló en espiral tanto
que se cerró a cal y canto

Y desde entonces
ni cal ni canto
tampoco el llanto
ni siquiera un pincel,
usado en la cárcel,
ha podido sacar al caracol
a la luz del sol.

Caracol de su casa
Separarse no quiere
Porque toda broma pesada
Al corazón le hiere.

Текст 3. *Historieta de la zeta o de un pez precoz*

Una vez a un pez
le dio por broncearse la tez.
igual que el resto de las damas
(porque fue un pez hembra)
quería poner brillo a sus escamas.

Pero como no solía salir del agua
tampoco se sometía a la luz del día
viendo la tele, de repente
se le planteó un dilema:
¿Qué pasaría si le saliera
en las manos un eccema?

Sucedió que ese mismo pez
en su decisión tan tenaz
no podía encontrar la paz
y se puso colorantes incluso en la faz.

Se vio un poco precoz
y llegó a tener mala voz
de un pez egoísta.
Los demás de su banco
se quedaron en blanco
al ver el resplandor de sus escamas
que se asemejaba más a las apariencias de dramas.

Pero como el pez ese
figuraba como un vip marino
y de un cinturón fue sobrino
el banco fiel cogió lápices
para obtener brillantes matices.

Y ahora brillo y tatuajes
están hasta en los garajes,
porque apariencia es lo que cuenta
y sirve solo para la compra y venta.

Los peces son así
deslizadizos y muy creídos,
se mantienen dentro de su banco
tapándose los oídos.

Aunque se deduce
que no es oro
todo lo que reluce
Si no te bronceas y no brillas mucho
llegarás a ser un pobre animalucho.

Сматрамо да су три текста погодна за комуникативне активности већ од степена Б1, и да су истовремено подобни за аналитичку обраду карактеристика именице у шпанском језику и члана као њеног уобичајеног пратиоца.

Будући да се употреба члана уз властита имена показала као значајан део проблема, потребно је у настави скренути пажњу и на контексте у којима се члан региструје као саставни део имена (*La Haya, La Habana, La Pas, El Cairo, La Mancha, El Salvador*), или као учестали пратилац властитог имена (нпр. *los Estados Unidos, los Países Bajos, el Reino Unido, la Unión Soviética, la Guayana Holandesa, el Perú, el Chile, la Argentina*, као и уз називе река, планина, архипелага и других географских назива, културних здања и др.); или као допуна специфичној, рестриктивној модификацији (*el Madrid de los Asturias, el Borges de Bioy Casares*).

У наставку наводимо два примера текста који би могли да послуже, између осталог, за сензибилизацију употребе члана уз властита имена на почетном нивоу учења шпанског језика (текст 4) и на вишим етапама учења J2 (текст 5).

У тексту 4, поред члана као пратиоца властитог имена, јављају се и суперлативне конструкције, називи страна света, рестриктивни модификатори управне именице који захтевају употребу члана, употребе члана у комбинацији с другим детерминативима и са предлозима, као и неки од типичних примера одсуства члана. И у тексту 5 региструјемо значајне контексте употребе члана уз властита имена (*India vs. la India del dominio inglés*), затим употребу члана у логичким субјектима у пасивним реченицама, као и употребу/ одсуство члана у временским одредницама, декомпонованим предикатима, уз називе народа и националности, називе научних области и др.

Текст 4.

España

España es la patria de cuarenta millones de españoles. La capital de España es Madrid. Otras ciudades importantes son Barcelona, Valencia, Sevilla, Málaga, Bilbao y Zaragoza. Barcelona es la capital de Cataluña. España tiene altas montañas, como los Pirineos y la Sierra Nevada. Los ríos más importantes de España son el Ebro, el Guadalquivir, el Tajo, el Guadiana, el Duero y el Miño.

La capital de Portugal es Lisboa. Otros territorios no españoles de la Península Ibérica junto a Portugal son la República de Andorra (situada en los Pirineos) y el territorio de Gibraltar. El puerto más importante del Norte de España es Bilbao. Las joyas de Andalucía son la Giralda en Sevilla, la Mezquita en Córdoba y la Alhambra en Granada.

(Хенш и Пуј Коста 1971: 9)

Текст 5.

“No hay caminos para la paz. La paz es el camino.” (Gandhi)

Gandhi nació en Portbandar (India) en 1869. Fue enviado a Londres por sus padres de 1888 a 1891. Allí completó sus estudios de Derecho. En mayo de 1893 se trasladó a Sudáfrica como representante legal de una empresa india. Pensaba estar un año, pero permaneció 21 años. Numerosos indios sufrían entonces discriminación en Sudáfrica por parte de los europeos. Gandhi inició un movimiento de desobediencia civil, que concluyó con unos acuerdos muy favorables para los inmigrantes indios.

En 1915 regresó a su país. Allí dio inicio a la lucha no violenta por la independencia de la India del dominio inglés. Esta se consiguió en 1947. Este logro se vio ensombrecido por las luchas internas entre hindúes y musulmanes, que acabaron con la separación de Pakistán. Gandhi fue asesinado por un extremista hindú en Nueva Delhi el 30 de enero de 1948.

(Гомес Топеро 2004: 37)

Међу текстовима примереним за индиректно дидактичко деловање на плану употребе одређеног члана на вишим нивоима познавања језика навешћемо и текст који, између уобичајених примера употребе одређеног и неодређеног члана, обилује примерима погодним за обраду *омисије* члана. Текст песме *Él estaba cómodo en casa* у... преузимамо из уџбеника *Curso Avanzado de Español Lengua Extranjera Abanico* издавачке куће *Difusión*:

Текст 6. *Él estaba cómodo en casa* у...

Cómodo estoy en casa...

Cómodo estoy en casa... ¡Humm...!

cómodo estoy en casa...

qué cómodo estoy en casa...

Ella está en un bar y por mí allí se va a quedar,

no me importa qué “se cuece” en la ciudad...

hoy no estoy para dar con mis huesos en ningún

lugar, que no sea el tacto dulce del sofá.

Cambiaré de canal, cada vez se sintonizan más,

y seguiré ese libro que tenía a medias.

Cuando me iba a sentar el teléfono empezó a sonar...

era ella que llamaba desde un bar.

Cómodo estoy en casa...

Siempre fui incapaz de decir que no, y la verdad,
esa chica, bien pensado, no está mal.

Nunca a mí me hizo mal una copa antes de acostar,
no hace falta plantearse nada más.

Trataré de llegar con un “look” que tire para atrás,
alquilaré esta noche, si es preciso, un “Porsche”,

*cuando me iba a afeitarse el teléfono volvió a sonar...
y era ella que seguía en el bar.*

Cómo estoy en casa...

*Trataré de llegar con un “look” que tire para atrás,
alquilaré esta noche, si es preciso, un “Porsche”,
ya en la puerta me coloco el pelo y al entrar...
sólo el “barman” y con ganas de cerrar,
no me saca de casa nunca más.* (Ћаморо Гереро и др. 2007: 44)

Изневши тек неке од текстова у којима смо запазили занимљиве контексте употребе члана неопходне за обраду члана у настави шпанског као J2, у даљем тексту осврнућемо се и на облике рада који представљају директно дидактичко деловање у учионици, и који су намењени, углавном, развоју декларативних знања.

8.5.2. Директна дидактичка интервенција

Када је реч о директној дидактичкој интервенцији, она обухвата граматичке вежбе *синтетичког* типа, али и сваку другу експлицитну обраду формалних и функционалних особности категорије члана. Поред питања *начина увођења граматичке грађе* (које се уствари одвија кроз имплицитну интервенцију), и питање *редоследа увођења граматичке грађе* представља једну од веома важних поставки за наставу граматике. Имајући у виду различите стратегије у учењу J2 - *додавање, реструктурирање и подешавање* (Рамелхарт и Норман 1978), својствене различитим етапама међујезичког развоја (в. табелу 1), у наставку дајемо типове вежбања које сматрамо одговарајућим за различите нивое владања језиком.

Да поновимо, *додавање* је најчешћи тип уврштавања нових знања у већ постојећа; *реструктурирање* подразумева нову концептуалну обраду уврштених знања, сагледавање информација помоћу нових концептуалних шема, а *подешавање* је најспорији и најучинковитији начин учења, јер подразумева језичку продуктивност која се огледа у ефикасној примени постојећих знања, често лишена сваког преиспитивања (дакле, опет се враћамо на неопходну континуирану рецептивну и продуктивну активност у настави J2). Даље, наводи се да се *додавање* подстиче мнемотехничким вежбама, понављањима, дримовима; *реструктурирање* се постиже рефлексивом, односно наставом која укључује

мноштво примера, аналогију, интер- и интрајезичка поређења, метафоре и слично; а *подешавање* се подстиче увежбавањем језичких вештина, али и повратним информацијама корективног карактера (Рамелхарт и Норман 1978: 51-52).

Пре навођења било ког примера вежби, напоменућемо да граматички тест, који смо користили у истраживању у циљу прикупљања података, може да се уврстити у граматичке садржаје на свим годинама студија, а притом је већ дато детаљно објашњење контекста употребе одређеног члана (в. кодификацију и инструменте анализе), што ће, свакако, погодовати додавању нових знања на почетним нивоима, као и реструктурирању већ постојећих хипотеза о употреби члана на другим годинама студија. Исто тако, контексти грешака регистровани у корпусу могу да буду значајна основа за обраду употребе члана у случају свих српских говорника који уче шпански језик, тако да сагледавање грешака које су други направили може да допринесе развоју и утврђивању знања о употреби члана. Студентима, на пример, могу да се дају реченице с урађеним исправкама, па да они сами покушају да закључе у мањим групама шта би био правилан одговор; али наглашавамо да овај тип вежбања треба избегавати на почетним годинама, јер се и ти погрешни примери понекад несвесно обрађују и остају као језички модел.

Исто тако, сви материјали за експлицитну обраду члана који се већ користе на два филолошка факултета (нарочито материјали на другој и трећој години, референце су наведене у пододелјцима 2.5.3.1 и 2.5.4.1) могу да послуже као ваљани примери за обраду члана, само приликом планирања њихове обраде на часу треба узети у обзир и лингводидактичке принципе наведене у другом поглављу рада (принцип активирања, принцип економичности, етапног формирања знања, навика и вештина, повезивања теорије с праксом и др.).

Примери вежби које наводимо у наставку представљају неке од пожељних облика рада када је реч о члану, који су у неким случајевима већ присутни у настави J2, али и надоградњу исте.

У првим фазама учења, када треба инсистирати на јављању члана испред именице, погодна су вежбања која контрастирају употребу неодређеног и одређеног члана, као и вежбања у којима је фокус на слагању конституената унутар именског израза.

Вежба 1. Fíjate en los contextos en que aparecen artículos.

<i>En el salón de casa de Lucia hay solo un cuadro en la pared.</i>	<i>Carmen: Me gusta mucho EL cuadro del salón. Siempre he querido tener una pintura como esa.</i>
<i>Carmen y Lucía han terminado su trabajo de Historia.</i>	<i>Lucía: ¿Puedo llevarme EL trabajo a casa para leerlo otra vez? Si quieres puedo hacer una copia.</i>
<i>Carmen llega con una tarta muy grande. Lucía no sabe nada.</i>	<i>Carmen: Mira, mi madre ha hecho LA tarta. ¿Te apetece un trozo?</i>
<i>Carmen ha cortado la tarta. Hay un trozo grande y otro pequeño.</i>	<i>Lucía: A mí dame EL trozo pequeño.</i>
<i>Las dos chicas conocen a toda la familia de Julia.</i>	<i>Lucía: Voy a ir al cine con unos amigos. Bueno, tú los conoces, son Paco y Pepe, LOS hermanos de Julia, ¿te acuerdas?</i>
<i>Carmen tiene un reloj, como todas sus compañeras de piso.</i>	<i>Carmen: ¿Sabes qué? Pues que he perdido EL reloj. Lucía: Bueno, yo he visto un reloj pequeño encima de la cama, no sé si es el tuyo.</i>

(Алонсо Раја и др. 2005: 32)

Вежба 2. Completa con las formas adecuadas del artículo. Si es necesario, completa también el género y número del adjetivo:

1. *Vamos a buscar un aula libre para hacer ..... examen de morfología.*
2. *Tengo ..... sensación de que alguien nos sigue.*
3. *Mira en ..... últim.... aula en la que has estado a ver si encuentras el bolígrafo.*
4. *Papá, ¿..... extraterrestres existen?*
5. *En ..... pared de su casa hay un águila horrorosa, de piedra y de madera. No he visto una cosa más fea en mi vida.*
6. *Esa es ..... leche que el médico nos recomendó tomar.*
7. *..... aguas de este balneario son excelentes para ..... riñón.*
8. *Mató al policía con ..... mism.... arma que había utilizado para matar a su novio.*
9. *Mamá, ¿dónde está aparcado ..... coche?*
10. *Coge la olla por ..... dos asas. Si no, se te va a caer.*

(адаптирано према Алонсо Раја и др. 2005: 31)

Пажња је потребна и код разлика које постоје између заједничких и властитих именица, али с јасном напоменом да има више различитих контекста у којима се властито име јавља уведено чланом, као да и постоје различити контексти употребе именице без детерминатора (метајезичка употреба, оmissija, нулти члан, неименички карактер именског израза и др.).

Вежба 3. ¿Son correctas estas frases en el que el nombre común aparece sin determinate y el propio con determinante?

1. *¿Te acuerdas de aquel Fernando que nos presentaron en la fiesta?*
2. *Nos aconsejó hacer el viaje en tren.*

3. *El titular del periódico decía así: Accidente mortal en el Madrid de los Asturias.*
4. *No hay nada como el sol del Mediterráneo.*
5. *Acuérdate de que el café que has de traer ha de ser café Curly.*
6. *Oficiales y marinos se amotinaron en el buque.*
7. *Juan es director de administración del hospital.*
8. *Perdone, señor, se le ha caído el pañuelo.*
9. *Creo que no llegaré a tiempo.*
10. *El cabo de La Nao es el más saliente de la costa mediterránea.*

(Сармјенто и Еспаса 1993: 115)

Вежба 4. *Algunos de los nombres de estas ciudades, países, regiones o accidentes geográficos se construyen sin artículo; otros, con artículo. Escríbalo donde corresponda.*

1. *He de viajar a ..... Palmas.*
2. *La situación económica es algo complicada en ..... Perú.*
3. *Ya me hablaron de los encantos de ..... Habana.*
4. *¿Quién escribió “Viaje a ..... Alcarria”?*
5. *Me encantó aquel crucero por ..... Mediterráneo.*
6. *Los montañeros iniciaron la ascensión a ..... Aconcagua.*
7. *Al menos una vez al año hago una excursión a ..... Gredos.*
8. *..... Ferrol no queda lejos de ..... Coruña.*
9. *..... Alemania es un país poderoso.*
10. *..... Cairo es la capital de Egipto.* (Сармјенто и Еспаса 1993: 115-116)

На вишим нивоима, пожељно је пронаћи занимљиве примере употребе члана, који ће погодовати и за комуникативе активности, као пример вежбе 5.

Вежба 5. *Señala los artículos que aparecen en las greguerías citadas de Ramón Gómez de la Serna y explica su uso. También, trata de explicar la ausencia del artículo ante nombres comunes.*

1. *El libro es el salvavidas de la soledad.*
2. *La W es la M haciendo la plancha.*
3. *Al inventar el cine las nubes paradas en las fotografías comenzaron a andar.*
4. *La ü con diéresis es como la letra malabarista del abecedario.*
5. *Ballena se escribe con elle por los dos surtidores líquidos que lanza a lo alto por la nariz.*
6. *El de los platillos espera, con uno en alto, la orden de la batuta para despertar a los que se han dormido.* (примери узети из Гомес Торего 2007: 126)

Као пример веома значајног вежбања за сагледавање употребе одређеног, неодређеног и нултог члана, као и преклапања у њиховом значењу, можемо да наведемо следећи пример:

Вежба 6. En cada grupo, relaciona cada frase con una o más de las continuaciones que están debajo:

<p>a. - ¿Has comprado pan? b. - ¿Has comprado el pan? c. - ¿Has comprado un pan?</p> <p>1. +Sí, pero hoy he comprado menos. 2. +No, porque estamos a régimen, ¿ya no te acuerdas? 3. +No, he comprado una barra.</p>	<p>a. ¿Tienes lápiz? b. ¿Tienes un lápiz? c. ¿Tienes el lápiz?</p> <p>1. Te va a hacer falta para el examen. 2. Es que se me he olvidado el mío. 3. Te lo dejé hace una semana y no me lo has devuelto.</p>
<p>a. Es médico. b. Es médico. c. Es el médico.</p> <p>1. Trabaja en un hospital de Madrid. 2. Es buenísimo. 3. Ya va a empezar la consulta.</p>	<p>a. Tomaron café. b. Se tomaron un café. c. Se tomaron el café.</p> <p>1. que les puse y se marcharon. 2. porque no les gusta el té. 3. en el bar de enfrente.</p>
<p>a. Dame veinte mil pesetas. b. Dame las veinte mil pesetas. c. Dame unas veinte mil pesetas.</p> <p>1. Ni un duro menos. 2. Si son diecinueve mil da igual. 3. Estoy harto de pedirte las.</p>	

(Коронадо Гонсалес и др. 1998: 203)

Додатно, у циљу бољег сагледавања показних и присвојних значења која је могуће исказати чланом, предлажемо и следећа два вежбања.

Вежба 7. ¿En qué oraciones es preferible usar el artículo o el demostrativo y no el posesivo?

1. Pedro tenía una mancha en su traje.
  2. El policía le pidió su documentación.
  3. El cartero entregó mi correspondencia, no la tuya.
  4. Tuvo que acudir a los tribunales para que sus razones fueran escuchadas.
  5. Sus ideas son siempre brillantes.
  6. Le dije la verdad, que sus posibilidades de triunfar eran escasas.
  7. Siempre tenía sus libros perfectamente ordenadas en su estantería.
  8. Cuando pases por mi casa, no dudes en hacerme una visita.
  9. Tu barrio es uno de los mejor situados de la ciudad.
  10. Desde luego, tiene su ánimo por los suelos.
- (Сармјенто и Еспаса 1993: 125)

Вежба 8. Señale en qué casos, con las debidas modificaciones si sea necesario, es posible sustituir el artículo por el demostrativo y en qué casos tal sustitución es imposible.

1. En el caso que nos ocupa, no veo disculpa alguna.
2. Las cosas que te dijo no me gustaron nada.
3. El lápiz del que me hablas lo olvidé en el cajón.
4. Ha vuelto a preguntar por ti la señorita que llamó ayer.
5. Las carreteras españolas no son precisamente seguras.
6. La carretera por la que circulamos no es precisamente segura.
7. Los escombros que ves es lo único que ha quedado de tu casa.
8. Con el equipo que tenemos no vamos a ninguna parte.
9. Con el equipo que tenéis no vais a ninguna parte.
10. ¿Te acuerdas del muchacho que nos presentaron en la fiesta?

(Сармјенто и Еспаса 1993: 128)

На другој и трећој студијској години, након обрађених садржаја који се тичу односних речи и односних реченица, пожељно би било и следеће вежбање.

Вежба 9. ¿En qué oraciones es necesaria o usual la presencia del artículo ante el pronombre relativo?

1. Los niños que vimos jugando al balón eran nuestros vecinos.
2. Los niños a que vimos jugando al balón eran nuestros vecinos.
3. No entiendo las razones que le guían.
4. No sé el camino por que llegaré antes a casa.
5. Me devolvieron las cartas de que te hablé.
6. Suspendieron los alumnos que habían copiado.
7. Suspendieron los alumnos a que habían visto copiar.
8. El dentista a que me enviaste era tan caro como desagradable.
9. Han vuelto las personas de que te hablé.
10. Ahora nadie invierte en cosas que no sean inmediatamente rentables.

(Сармјенто и Еспаса 1993: 126-127)

У циљу наглашавања употребе члана с предлогом, укључујући и могућност увежбавања лексикализованих израза, ученицима је потребно уврстити у наставу граматике и вежбања следећег типа, уз напомену да је на вишим годинама студија пожељније понудити празнине унутар текста (примери различитих текстова с фокусом на употребу члана рада могу се пронаћи у Сармјенто и Еспарса 1993: 134-139, као и у Абат Небот 1977: 91-101).

Вежба 10. Añada, si procede, la preposición y el artículo correspondientes.

1. *Juan es aficionado ..... fútbol.*
2. *A Pedro le gusta viajar ..... día.*
3. *Se metió ..... llamas para buscarlo.*
4. *La boda será ..... Navidad.*
5. *Traduce muy bien ..... francés ..... inglés.*
6. *Navegaba ..... rumbo fijo.*
7. *Es un encanto ..... mujer.*
8. *Se volvió ..... primera parada.*
9. *El herido yacía en la tierra.*
10. *Vivió toda la vida ..... salvajes.* (Сармјенто и Еспаса 1993: 133)

Вежба 11. Añada, si procede, el artículo correspondiente.

1. *Esta tela es agradable a ..... tacto.*
2. *Me desperté hacia ..... dos.*
3. *Fue ..... primero en llegar a ..... meta.*
4. *Hablaba sin ..... ton ni ..... son.*
5. *Mis hijos vienen por ..... Navidad y, a veces, por ..... primavera.*
6. *Se marcharon en ..... coche.*
7. *Se mareó con ..... vino.*
8. *Le mataron a ..... palos.*
9. *Se metió en ..... líos.*
10. *No le mira más que por ..... ojo de la cerradura.*
11. *Se movió a ..... derecha.*
12. *Navegó entre ..... aguas.* (Сармјенто и Еспаса 1993: 133-134)

Напоследку, међу директним дидактичким материјалом треба да буду уврштена и вежбања која се тичу употребе члана у напоредним именским изразима, с фокусом на то када се члан употребљава испред обе именице, када само испред прве именице и у којим условима се изоставља испред обе именице (с освртом на одлике именица попут морфолошке једине/множине, бројивости/небројивости, апстрактности/конкретности и др.).

Вежба 12. Explica los contextos de uso y ausencia del artículo en los siguientes sintagmas nominales compuestos.

1. *Padres y profesores estuvieron presentes en la reunión.*
2. *Mujeres y niños se salvaron del naufragio.*
3. *Se prohíbe la entrada y salida de camiones.*
4. *No está permitida la carga y descarga.*
5. *Se prohíbe el consumo y la venta de bebidas alcohólicas.*

6. *Ya son marido y mujer.*
7. *Llegaron padre e hijo.*
8. *Añadieron limón a miel y agua.*
9. *El sombrero, las botas y el abrigo del general*
10. *El vestíbulo o entrada de la casa está orientada al sur.*
11. *El vestíbulo o entrada de la casa está orientada al sur.*

(примери преузети из Гомес Торего 2004 и Соле&Соле 1977)

Додаћемо још да сваки текст на вишим годинама студија треба да буде искоришћен за сагледавање контекста употребе члана у набрајањима, и да студенти треба да спознају лингвостилистичку димензију члана, да схвате да је понекад и сам корисник језика тај који одлучује да ли ће члан да буде употребљен или не (можда чак у већој мери него што је то у настави представљено). Контексти сложених именских израза, набрајања, али и други контексти у шпанском језику, нпр. (*El ver es creer*, *Es (la) costumbre de la Universidad*, *Es (el) privilegio del Decano*, *La novela de (la) que te hablé*, и др. (Соле&Соле 1977: поглавље 16), показују да је употреба члана понекад само последица тога да ли говорник жели да нагласи именицом означен појам или не, на шта такође треба да се стави акценат у настави шпанског као J2.

9. ЗАКЉУЧАК

У закључку се још једном осврћемо на елементе који су размотрени у раду у циљу свеобухватне анализе грешака у употреби члана у шпанском као главном страном језику код говорника чији је матерњи српски језик на филолошким студијама два различита универзитета, да бисмо, потом, представили закључке о проблемима у овладавању одређеним чланом у шпанском као страном језику, као и облике рада који треба да буду основ за даље дидактичко планирање и деловање, првенствено на филолошким студијама, али и у настави шпанског језика уопште.

Ако се узме у обзир превасходно примењени карактер рада и његова проблемска усмереност, јасно је да сва поглавља која претходе анализи грешака у употреби члана представљају корак напред ка решавању проблема употребе члана у шпанском као Ј2. У ту сврху, поред *анализе грешака* као централног поступка у раду, применили смо и *контрастивну анализу* и *анализу међујезика* као комплементарне поступке, који су допринели потпунијем сагледавању проблема.

Након разматрања поставки комуникативне наставе, теорија учења и усвајања Ј2, и фактора који утичу на међујезички развитак, као основни проблем неадекватне употребе члана у Ј2, мада не и једини, може да се наведе мала функционална вредност члана у односу на друге реченичне елементе, па отуда произилази и недовољан фокус на употребу члана у настави Ј2. Нагласили смо да, са становишта контрастивне лингвистике, постојање нултог односа у морфолошкој реализацији члана између српског и шпанског језика треба да скрене посебну пажњу у настави Ј2 на пласирање и обраду садржаја који се тичу члана, што, опет, захтева један континуирани рад у учионици Ј2, како кроз комуникативне активности, тако и кроз граматичко освешћивање ученика. Додатно, савремена лингводидактика препоручује акциони приступ и различите облике рада у настави: пре свега, индиректну дидактичку интервенцију, а онда и директну, затим и активирање различитих когнитивних и метакогнитивних стратегија ученика, што, када се размотри контекст наставе у случају наших испитаника, подразумева одређене измене у приступу настави језика. Поред индукције и дедукције, које треба да буду комплементарни поступци, у контексту учења језика истакли смо и значај абдукције, јединственог сазнајног процеса уочавања специфичних језичких особености Ј2 и прављења претпоставки о њиховом облику и/ли о функционисању на основу већ устаљених механизма и

потенцијала из J1. Истакли смо и то да, поред традиционалних импликатура о комплементарности процеса учења и усвајања J2, у којима су се учење и усвајање посматрали као засебни процеси, у савременој настави J2 све већа пажња се придаје учењу морфосинтактичких компоненти, за које се сматра да имају проширено деловање на усвајање семантике, што нас опет враћа на потребу да се у наставу језика морају уврстити разноврсни, мотивишући и добро осмишљени језички садржаји.

У циљу продубљивања и систематизације знања о одређености и одређеном члану као главном морфолошком носиоцу поменуте значењске категорије, у поглављима три, четири и пет представили смо *одређеност*, видове и степене њеног испољавања у српском и у шпанском језику, а затим смо дефинисали одређени члан као део именског израза, анализирајући његове облике, значења и функције, као и различите факторе који утичу на његово јављање у оквиру именског израза.

Педагошки оријентисана контрастивна основа рада обухватила је контрастирање основних механизма исказивања одређености у српском и шпанском језику, тј. поређење парадигматских и селективних језичких средстава којима поменути језици располажу. У шпанском језику *проста* одређеност јесте граматикализована, што значи да именице потражују морфолошку ознаку (не)одређеног, и то управо кроз употребу одређеног или неодређеног члана, или изостављањем члана испред именице. Насупрот томе, у српском језику *проста* одређеност није граматикализована и као еквивалент шпанском одређеном члану у српском језику наводи се одсуство било каквог наглашеног маркера референцијалности. Будући да се *проста* одређеност у српском и шпанском језику испољава на различите начине, у раду смо упоредили и истакли механизме исказивања *сложене* одређености, који се тичу употребе показних и присвојних речи, падежних наставака, као и редоследа речи у реченици; нагласили смо еквивалентске односе између одређеног члана као примарног детерминатора у шпанском језику, и секундарних детерминаторских елемената у српском језичком систему.

Као једину парадигматску опозицију одређеног и неодређеног у српском језику наводимо одређени и неодређени придевски вид, мада релевантне студије на ту тему показују да је видска опозиција одређено/неодређено скоро па „усахла“ у савременој употреби српског језика, и да све мање говорника српског

језика препознаје различите облике придева, што потврђују и наши испитаници кроз одговоре у упитнику. Даље, навели смо да се опозиција референцијално/нереференцијално може исказати у српском језику и редним и основним бројевима, и док редни бројеви имплицирају референцијалност именског израза, основни могу да буду употребљени и референцијално и неререференцијално, што смо упоредили и са ситуацијом у шпанском језику. Додатно, суперлатив се такође наводи као типичан пример семантичке одређености и референцијалности у језику, како у шпанском тако и у српском језику, што је загарантовано параметром јединствености референта именског израза у чијем саставу се налази, за разлику од компаратива, који се углавном употребљава неререференцијално.

Међу селективним средствима маркирања одређености именског појма навели смо показне детерминативе, којима се остварује наглашена, рематична идентификација, док је за члан карактеристична ненаглашена, *остензивна* идентификација именичког појма, с одликама неинтензивног и нерематичног. То значи да деиктичка и референцијална употреба, како члана тако и показних речи у односу на ванјезичку стварност, потпадају под домен комуникативне ситуације или под конкретан контекст; и док одређени члан у шпанском језику тек понекад, углавном у условима анафоре, може да добије наглашено, деиктичко одређење у виду показног детерминатива у преводу на српски језик, много чешће имамо случај кореспонденције показних речи у једном и у другом језику.

Присвојни детерминативи су, такође, наведени као еквивалент одређеном члану, јер је члан углавном присутан у контекстима у којима се имплицира присвојност у шпанском језику. Међутим, то што члан стоји на месту присвојног детерминатива, не значи да постоји директна веза између категорија посесивности и одређености, што потврђују и контексти у којима је члан изостављен, а значење присвојности је и даље присутно. Присвојна значења углавном се откривају из самог контекста, као и референцијалност, те не чуди што се ове две категорије доводе у везу. Српски језик, као и шпански, присвојност обично исказује личним заменицама, а одређени члан у шпанском језику јавља се у контексту с присвојним значењем из истог разлога као и у другим случајевима - да актуализује именицу.

Сагледавши еквиваленције у два језика и значења која се постижу, закључили смо да одређени члан у шпанском језику, у својим наглашеним

деиктичким и приписаним присвојним значењима, понекад и у условима анафоре, може да се оствари као еквивалент показним и присвојним детерминативима у српском језику, али да његово основно, остензивно значење нема морфолошку реализацију у српском језику.

Када је реч о падежним наставцима и о опозицији акузатив/партитивни генитив у објекатској позицији небројивих именица, који се такође доводе у везу с појмом (не)одређености и употребом/изостављањем члана, указали смо на то да, поред (не)специфичности именског појма, постоје и други фактори (нпр. глаголски аспект или присуство квантификатора), који утичу на интерпретацију (не)одређености објекатског појма.

Поред наведеног, и линеаризација реченице је испитана као један од маркера (не)познатог у дискурсу, јер је универзално правило да се позната, тематска информација ставља као почетна, а непозната, рематска, као финална информација у реченици. Међутим, то може да се узме као правило само ако нема других морфосинтаксичких, прозодијских или значењских назнака о другачијем тумачењу.

Још један важан елемент који рад обухвата јесте обрада контекста одсуства члана из именског израза, што је у српском језику углавном и случај (обележје (не)одређености закључује се на основу интерпретације дискурсног статуса именског израза). Иако се „огољене“ именице у шпанском језику посматрају као именице без референта, јер се њима указује на целу класу ентитета или на материју, прагматички оквири попут физичког окружења исказа, претходног дискурса, друштвених стереотипа или општег познавања света, могу да допринесу приписивању обележја *одређеног* у тим случајевима. На тај начин, огољени именски изрази у шпанском језику, баш као и именски изрази у српском језику, захтевају анализу прагматичког оквира у коме је исказ дат у циљу референцијалне карактеризације именског израза. Размотривши различите факторе и контексте у којима се члан изоставља, издвојили смо три различита случаја одсуства члана у шпанском језику - омисију, именски израз без члана и нулти члан.

Омисија представља тенденцију изостављања члана из именског израза услед друштвено или контекстуално подразумеване специфичности референта, која се углавном остварује уз бројиве именице у једнини, а које, иначе, захтевају неки вид детерминације. Насупрот њој, *именски изрази без члана* обухватају

именске изразе с типичном прилошком функцијом, најчешће одредбом за начин, и јављање члана у њима захтева специфичне контекстуалне услове или доводи до промене значења; поред њиховог неименичког карактера, одсуство члана додатно објашњава и чињеница да ови изрази не упућују на конкретне ентитете. Као *нулти члан* наводе се случајеви изостављања члана уз небројиве именице у једнини и уз бројиве именице у множини, односно уз именице које могу да означе делове целине.

Контрастивни карактер рада, додатно, скренуо је пажњу на терминолошку неуједначеност термина *детерминатив/детерминатор*, *придев* и *заменица* у шпанском и српском језику, као и на потребу да се поменути термини разграниче у српском језику. Сматрамо да би таква полазна класификација, која посебно разматра детерминативе као врсту речи, допринела освешћивању студената страних филологија да именице могу да имају предмодификаторе, који су у неким језицима обавезни за актуализацију именице, а у некима не. Исто тако, настојали смо да усагласимо појмове који се користе у вези с појмом *одређености* у шпанској и српској лингвистичкој традицији, те смо у раду користили често и појам *референцијалности* именског израза, јер је то, према свему судећи, термин који се „одомаћио“ у српској лингвистичкој средини и који, можда, најјасније представља феномен којим се бавимо - повезаност садржаја реченице или неког њеног дела с извесном конкретном ситуацијом или неким њеним елементом, уз напомену да се и термин *специфичност* користи с истим значењем.

Када се, дакле, цела проблематика сагледа из визуре матерњег језика наших испитаника, закључује се да су говорници српског језика навикли да референцијална карактеризација именског израза може јасно да се постигне и без употребе члана, те у процесу учења и усвајања J2 тек треба да овладају новим језичким елементом, чланом, чија дистрибуција у J2 зависи од различитих, често врло испреплитаних, синтаксичких, семантичких и прагматичких чинилаца, које је потребно детаљно обрадити у настави језика.

Грешке у употреби члана код студената све четири године студија на два различита места, испитали смо на основу корпуса, осмишљеног и прикупљеног у складу с препорукама корпусне лингвистике и међујезичких студија, који се састоји од писаних састава, граматичког теста и упитника, и обухвата 222 испитаника. У фокусу истраживања налазе се правилно и неправилно употребљени облици одређеног члана, првенствено облици за мушки и женски

род, али смо сагледали и употребу облика *lo* кроз писане саставе. Размотрили смо, такође, и одсуство члана (јер се, како је предочено у раду, и њиме је могуће маркирати (не)одређеност именског израза у шпанском језику). Издвајање правилних и неправилних употреба одређеног члана урађено је у складу са нормом савременог шпанског језика са простора Шпаније, а додатно је потврђено независним оценама корпуса од стране четири изворне говорнице шпанског језика, све четири филолошкиње, као и примерима употребе одређеног члана у текстовима Референтног корпуса савременог шпанског језика (књижевни текстови с простора Шпаније). Грешке у саставима смо класификовали на грешке изостављања члана, грешке додавања члана, као и грешке погрешног одабира (одређени члан уместо неодређеног). Анализа података са теста нам је, неочекивано, дала у разматрање контексте употребе неодређеног члана уместо одређеног, као и контексте грешака дефинисаних као *остале* грешке, које износе на видели занимљиве податке о стратегијским компетенцијама наших испитаника. На крају, сматрали смо важним да се осврнемо и на грешке слагања одређеног члана у роду и броју с управном именицом, будући да је управо одређени члан у извесном броју случајева у шпанском језику „гласник“ морфолошких карактеристика именице, а понекад и њеног значења.

Комбинованим поступком, који обухвата квантитативну и квалитативну анализу података, (обезбеђујући на тај начин и ширину и дубину сагледавања прикупљених података), упоредили смо резултате и напредак у употреби члана од прве до четврте године на два различита универзитетска места у циљу доказивања универзалности проблематике, издвајања проблематичних контекста код наших испитаника, и зарад даљег дидактичког планирања и деловања. Анализа грешака у писаним саставима и на граматичком тесту, будући да се ради о две различите врсте знања и вештина, показује однос усвојеног (процедуралног) и декларативног језичког знања наших испитаника; показује која знања студенти нису још увек аутоматизовали у слободном писаном изражавању на циљном језику, а који контексти стварају недоумице чак и у фокусираној употреби члана, што, такође, треба утиче на одабир дидактичког материјала. Подаци добијени упитником омогућили су нам да утврдимо повезаност различитих варијабли с успехом при употреби члана у саставима и на тесту (средњошколско језичко образовање, похађање курсева шпанског језика, познавање других страних језика који имају категорију члана, добро познавање граматике J1 и J2), тамо где је то

било могуће.

Почетна хипотеза да је проблем употребе одређеног члана код испитаника српског J1 који уче шпански као J2 универзалан проблем, најбоље се огледа кроз резултате квантитативне анализе података добијених на основу писаних састава, који показују да се проценат тачних одговора у просеку креће нешто више од 50% (тачна употреба члана 55.03% и тачно изостављање члана 59.3%), а анализом варијансе за непоновљена мерења с фактором који се односи на универзитетско место утврђено је да нема статистички значајне разлике међу универзитетима ни у погледу тачних употреба члана, ни код тачног изостављања члана: студенти на оба универзитета постижу исте резултате. Прецизније говорећи, проценат тачне употребе члана код студената у Београду је 54.7%, а код студената у Крагујевцу је 55.4%. Што се тиче тачног изостављања члана, овде су студенти још уједначенији и на оба факултета проценат износи 59%. Значајно је истаћи да постоје испитаници који у писаном саставу немају ниједну грешку у употреби члана, што, свакако, улива наду за даља бављења овом проблематиком.

Резултати квантитативне анализе писаних састава показују да у задатку без фокуса на употребу члана испитаници на свим годинама студија оба универзитетска места остварују једнаке резултате, с изузетком треће године, која значајно више греша у изостављању члана од осталих година. То показује да нема јасне прогресије од прве до четврте године у употреби члана у слободном писаном изражавању код наших испитаника, већ да се само могу установити тенденције у прављењу грешака, првенствено у грешкама *изостављања* члана (11%), затим и у грешкама *додавања* (4%). Грешке *погрешног одабира* односе веома мали проценат у укупним резултатима, тек један посто.

Даље, квалитативна анализа писаних састава донекле је потврдила резултате квантитативне анализе показавши да се на оба универзитетска места понављају слични, понекад и исти контексти у којима испитаници греше. Поред грешака у употреби члана испред заједничких именица, квалитативне анализе износе на видело и значајан број грешака при употреби члана уз властита имена, у чему предњаче топоними. Иако углавном региструјемо грешке изостављања члана уз властита имена, грешке додавања члана уз властито име често бивају подстакнуте предлозима „*a*“ и „*de*“, као и јављањем универзалног квантификатора *todo* у именском изразу.

Квалитативне анализе грешака у употреби члана уз заједничке именице износе на видело нестабилност и променљивост међујезика код наших испитаника, што потврђују многобројни примери осцилација у употреби члана, које понекад налазимо у истом саставу, чак и у истој реченици, не само на почетним него и на вишим годинама студија. Насупрот осцилацијама, које су показатељ да испитаник није још усталио правилну употребу члана, али је на путу ка томе, неки испитаници потврђују своје непознавање употребе члана тако што понављају исту грешку више пута у саставу.

Још један битан аспект наглашен кроз квалитативне анализе (што је било могуће видети и у систематизацији правила употребе члана у поглављу 5), јесте да су неке синтаксичке позиције именског израза сложене за давање било каквих смерница о употреби члана, нпр. прави објекат, код којег региструјемо и грешке *додавања*, и *изостављања*, као и *грешке погрешног одабира*; у таквим случајевима потребно је ослонити се на друге, семантичке и прагматичке факторе (шири контекст, особености управног глагола и управне именице), који односе превагу над употребом члана. Неке синтаксичке позиције су, опет, једноставније за анализу и корекцију, јер обухватају само једну врсту грешака (на пример, субјекатска позиција, превербална и поствербална, подразумева углавном грешке *изостављања*). Позиција именског предиката бележи приближан број грешака *изостављања* и *додавања*, и ту се јасно види да испитаници не схватају довољно разлику између означавања класе ентитета, која се остварује нултим чланом, и издвајања и идентификације референта. Парадокс је што је управо ова именска позиција веома погодна за сагледавање поменуте разлике, разлике коју наши испитаници, очигледно, нису још довољно обрадили и уврстили у своја знања и вештине на циљном језику.

Што се тиче управних глагола, у поствербалној субјекатској позицији грешке *изостављања одређеног члана* јављају се у највећој мери уз глаголе *gustar*, *encantar*, *interesar* и сл., чак и на завршним годинама студија оба универзитетска места, што је неочекивано, јер поменути глаголи захтевају обавезну актуализацију именице. Додатно, испитаници заборављају да употребе члан у ендофоричким конструкцијама, тј. уз именицу која обележје специфичног остварује постмодификацијом, што се региструје како уз властита имена, тако и уз заједничке именице.

У објекатским именским изразима грешке се региструју најчешће уз глаголе *conocer* 'познавати, упознати', *ver* 'видети', *visitar* 'посетити', *hablar* 'говорити', *aprender* 'научити', *escuchar* 'слушати', *beber* 'пити' и др., у којима студенти неоправдано додају члан. Ти примери јасно показују несигурност наших испитаника око разлике која се постиже употребом и изостављањем члана уз именице у множини (испитаници додају члан тамо где он треба да буде нулти, јер се не имплицира издвајање одређене групе референта, већ се указује на врсту ентитета). Као неочекиване грешке можемо да наведемо неоправдане употребе члана уз егзистенцијалне глаголе попут *haber/tener* 'имати', што се региструје и на тесту, и то углавном на вишим годинама студија, будући да се овакви контексти још од прве године студија наводе као типични примери одсуства члана (или употребе неодређеног члана или квантификатора). Када је реч о неправим објектима, грешке су веома ретке, у позицији индиректног објекта их скоро и не региструјемо, а у случају предлошког објекта углавном се бележе грешке изостављања члана уз глаголе *disfrutar* 'уживати' и *jugar* 'играти, тренирати'.

У случају прилошких одредби, за простор и за време, најчешће бележимо грешке изостављања члана. Грешке у просторним одредбама обухватају обично контексте уведене предлозима *en* 'на', *a* 'у, на' и *por* 'по', као и предлошким изразом *al lado de* 'поред', док се грешке у временским одредбама региструју у веома различитим контекстима. Уочено је да студенти у појединим временским одредбама користе предлог *en* 'у' уместо одређеног члана, што се бележи и као тенденција у савременом шпанском језику. Прилошке одредбе за начин представљају контекст, не тако чест, али с тенденцијом фосилизације, за грешке додавања члана, најчешће уз називе превозних средстава, на шта треба обратити пажњу, јер их бележимо и на тесту и у саставима на свим годинама.

Што се тиче именских израза који су допуна другим именицама или придевима, издвојене су грешке најчешће уз предлог *de*, јер је њиме могуће остварити разна значења у шпанском језику, али неретко и уз предлоге *con* и *como*. Грешке *изостављања* чешће су од грешака *додавања* у овим изразима, и последица су занемаривања чињенице да је у извесним контекстима потребно издвојити назначени ентитет. Насупрот њима, пример неоправданог додавања члана уз предлог *de*, који бележимо у оба корпуса, везује се уз придев *lleno* 'пун, испуњен', који већ својим значењем имплицира нулти члан.

Још један битан фактор правилне употребе члана у прилошким изразима представљају изрази у којима је члан граматикализован елеменат, а студенти често услед непознавања жељене структуре сами смишљају конструкцију која садржи грешку, како изостављања, тако и додавања члана. Грешке у употреби члана бележимо и у конструкцијама десемантизованих глагола са значењским тежиштем на именици, што имплицира да треба посебно обрадити ту врсту садржаја у настави Ј2.

Као чест контекст за грешку изостављања (и крајње неочекиван) региструје се и суперлативна конструкција, затим (псеудо)партитивна конструкција, и везничке конструкције зависних односних реченица у којима се чланом остварује анафоричка веза с претходно датом именицом. Не тако чести контексти за грешку *додавања* члана, али опет, забележени код наших испитаника, односе се на егзистенцијалне изразе, са или без негације. Осцилације у употреби члана региструју се и у комбинацији члана уз квантификаторе, уз присвојне речи уз придев *misimo*.

Квалитативна анализа издвојила је и сложене именске изразе и набрајања као значајан проблем, јер се бележе различите, очекиване и неочекиване, комбинације употребе члана; на пример, поред грешака изостављања одређеног члана испред друге именице, што може да се протумачи као да испитаник подразумева да два назначена појма чине једну значењску целину (а у неким контекстима није тај случај), у београдском корпусу региструјемо и случајеве у којима је члан изостављен испред првог именског елемента а употребљен је испред другог, што је крајње неочекивано.

Значајно је поменути и то да су резултати квалитативне анализе писаних састава потврдили закључке претходних студија да не постоје проблеми при употреби облика *lo*, али су скренули пажњу да на то да студенти уопште не користе облик *lo* с емфатичком вредношћу.

Када су узроци грешака у питању, квалитативна анализа је показала да је у саставима најчешћа грешка изостављање члана, што би могло, у извесној мери, да се припише интерференцији и разликама у структури двају језика, али може да се тумачи и као развојна међујезичка грешка. Најјаснији пример интерлингвалних грешака бележимо, уствари, код грешака слагања члана у роду с именицом, где видимо како испитаници преносе морфолошке одлике именице из српског у шпански језик; поред њих, честе су и грешке регулације (именице које завршавају

на *-a* су женског рода, именице на *-o* су мушког рода), а за само један случај можемо јасно да кажемо да је грешка интрузије (на првој години студија), док код осталих грешака, иако не оспоравамо могуће утицаје других страних језика, не можемо са сигурношћу да их издвојимо од других могућих узрока јављања грешке.

Насупрот резултатима добијеним квантитативном и квалитативном анализом писаних састава, резултати добијени обрадом података са граматичког теста показују знатно другачије резултате, што је и било за очекивати. Анализом грешака на тесту закључује се да и поред тога што наши испитаници имају универзитетску наставу филолошке оријентације, која, осим часова чисто комуникативног карактера подразумева и часове лингвистике и експлицитну обраду граматичких садржаја, они често не показују очекивано знање о употреби одређеног члана, чак и када су неки школски примери употребе члана у питању (што имплицира да се граматички садржаји у настави J2 морају циклично понављати).

Квантитативна анализа грешака показала је да је тест био средње тежине, број тачних одговора који су студенти у просеку правили у укупном узорку од 58 износи 40, а број грешака је 18. За разлику од случаја у писаним саставима, где немамо јасну прогресију између нижих и виших година студија, прогресија на тесту постоји и очекивана је за све осим за испитанике крагујевачке четврте године, који из нејасних разлога имају статистички значајан пад броја тачних одговора. Док студенти у Београду остварују најбоље резултате на тесту када су управо на последњој години студија, испитаници четврте године у Крагујевцу праве око 2.5 грешке више од београдских колега (иако говоримо о просечној разлици од 2.5 грешке, она је статистички значајна), не само у односу на испитанике на истој години у Београду, већ и у односу на крагујевачке испитанике нижих година студија (праве скоро исто грешака изостављања члана као испитаници прве године студија).

Поред разлике у успешности решавања граматичког теста на четвртој години међу факултетима, статистички значајна предност региструје се и на првој години, поново у корист студената у Београду. Тренд који се даље читава из резултата анализе је да број тачних одговора на тесту расте на другој и трећој години и ту нема значајних разлика између факултета, што имплицира, између осталог, да настава језика на поменутих годинама два универзитета погодује

развоју декларативног знања о употреби одређеног члана, и ту треба да нам буде и ослонац за даља планирања директних дидактичких интервенција. Даље, у дискусији о резултатима квантитативне анализе покушали смо да дамо објашњење за статистичку предност београдских испитаника на првој и четвртој години, и поред фактора *изнимности* испитаничке групе (који се не могу спорити), разлоге смо нашли у разликама у организацији наставе и наставним материјалима на поменутиим годинама, као и у претходно стеченим знањима шпанског језика испитаника београдског универзитета.

Што се тиче ситуације на првој години, предност београдске прве године у односу на крагујевачку региструје се и у тачним одговорима и у различитим типовима грешака (грешке додавања и грешке слагања члана с именицом у роду и броју); разлика није велика али, опет, јесте статистички значајна. Увидом у организацију наставе, београдска прва година имала је према реформисаном програму шест (!) часова комуникативне наставе са страним лектором, без часова експлицитне обраде лингвистичких садржаја, док студенти прве године у Крагујевцу нису имали часове конверзације са страним лектором, али су имали четири часа превођења, један час правописа, као и четири часа експлицитне обраде лингвистичких садржаја (два часа предавања и два вежби) на предмету *Увод у морфосинтаксу шпанског језика*. Подацима из упитника сазнали смо и да је седморо београдских испитаника (скоро трећина испитаничке групе) имало веома напредан ниво познавања шпанског језика, што услед завршене филолошке гимназије (смер *шпански језик*), што услед вишегодишњег похађања курсева у Институту Сервантес. С друге стране, шест крагујевачких испитаника навело је да су две године учили шпански језик у гимназији нефилолошке оријентације. Да ли је могуће да је баш тај фактор претходно стеченог знања шпанског језика однео превагу у употреби члана код београдских испитаника на првој години студија (иако се у просеку не бележе статистички значајне везе између варијабле *средња школа испитаника* и успеха на тесту), или је ипак била пресудна концепција интензивне комуникативне наставе језика на београдском факултету, или су оба фактора у корелацији допринела успеху, можемо само да претпоставимо и да дамо као смерницу за даља истраживања.

Насупрот организацији наставе на првој години, на четвртој години, на којој бележимо значајну разлику у грешкама додавања, али и изостављања у корист београдских испитаника, имамо обрнуту ситуацију у погледу експлицитне

обrade граматичких садржаја; док је крагујевачка четврта година у оквиру наставе језика имала само шест *устаљених* часова језика (четири часа превођења и два часа конверзације са страним лектором), и, осим изборног предмета *Увод у фразеологију*, није имала обавезне часове експлицитне обраде лингвистичких садржаја, београдска четврта година, поред шест *устаљених* часова, јесте имала часове експлицитних лингвистичких садржаја (два часа предавања и два часа вежби из синтаксе сложене реченице у шпанском језику), што је дало више простора за обраду члана (то се, уосталом, види и на основу предочених наставних програма у пододељку о корпусу).

Код грешака *погрешног одабира* имамо значајне разлике између факултета на првој и четвртој години, али у овом случају ситуација је обрнута у погледу универзитетског места - студенти из Београда праве већи број оваквих грешака од студената из Крагујевца. Будући да су грешке погрешног одабира на граматичком тесту последица лоше схваћеног задатка, ове резултате приписујемо мањој заинтересованости београдских испитаника за дати облик рада.

Још једна чињеница коју су резултати анализа изнели на видело јесте разлика у стратегији употребе члана у нефокусираној и фокусираној употреби члана. На граматичком тесту најчешћа грешка коју студенти праве је грешка *додавања* (у просеку један испитаник направи око 10 таквих грешака на 58 постављених питања), па затим следи грешка *изостављања* (у просеку око 7 грешака), насупрот ситуацији у писаним саставима, у којима најчешће бележимо грешку *изостављања* (11%), затим грешку *додавања* (4%) и онда грешку *погрешног одабира* (1%). То значи да је општа тенденција да испитаници на граматичком тесту, у контекстима у којима нису сигурни да ли се члан употребљава или не, обично додају члан и када он не треба да буде употребљен, за разлику од писаних састава, у којима, будући да не постоји фокус на члан, испитаници обично заборављају да га употребе. Овакви резултати потврђују још једном важност технике за прикупљање података, а иду у прилог и Кршеновој теорији о двојним компетенцијама.

Осврнућемо се још и на односе резултата остварених на граматичком тесту и анализираних варијабли које су добијене путем упитника. Једина статистички значајна корелација бележи се између фактора *субјективне процене познавања граматике српског језика* и тачних одговора на граматичком тесту, што имплицира да се може очекивати да студенти који процењују да је њихово

знање граматике матерњег језика одлично, остварују нешто већи број тачних одговора од студената који то супротно процењују. Овај податак, да је субјективна процена матерњег језика поузданији фактор при анализи језичке компетенције J2 од субјективне процене компетенција у J2, J3..., морао би додатно да буде испитан у посебним истраживањима, али, будући да смо поменуто корелацију установили у раду, наводимо је као релевантну.

Резултати теста показали су и то да испитаници имају тенденцију прављења истих грешака уз именице из једног семантичког поља, без обзира на синтаксичко окружење и шири контекст, нпр. изостављање члана уз називе професија или додавање члана уз називе делова тела, што може да се реши груписањем речи из истог семантичког поља у различитим контекстима и контрастивном обрадом употребе и одсуства члана. Проблем представља и употреба члана уз именице које могу да се понашају и као властите и као заједничке именице, и уз које наши испитаници, без обзира на годину студија и на универзитет, углавном употребљавају члан (нпр. називи дисциплина и области и називи месеци). Додатну пажњу захтевају и контексти у којима рестриктивна модификација именског појма налаже јављање одређеног члана, било да је реч о властитом имену или о заједничкој именици (што смо већ потврдили и у саставима).

Насупрот синтаксичким позицијама субјекта и индиректног објекта, које не представљају већи проблем нашим испитаницима, синтаксичкој позицији правог објекта потребно је посветити посебну пажњу, јер у њима различити семантички и прагматички фактори суделују у кодирању одређености именичког појма. Такође, мишљења смо да је потребно детаљно обрадити контексте одсуства члана у шпанском језику, посебно случајеве наведене као *омисија* и *нулти члан* (нарочито одсуство члана уз бројиве у множини, не толико уз небројиве именице), јер се то код наших испитаника показало као велики проблем, како у саставима, тако и на тесту.

Неки контексти могу да се протумаче и као пропуст у настави (инструкциона грешка), на пример, непознавање употребе члана уз скраћену одредницу календарске године, или, пак, одсуство одређеног члана уз глагол *haber*, или да се једноставно припишу *теорији незнања*.

Још једном ћемо да истакнемо потребу да се што чешће у настави, и директном и индиректном интервенцијом, обрађују изрази у којима је употреба

члана граматикализована, јер и у саставима и на тесту региструјемо значајне осцилације на свим годинама на оба универзитета. Слично као и у лексикализованим изразима, и у предлошким конструкцијама студенти су склони прављењу погрешних аналогича услед недовољног познавања структуре, па поред изостављања члана региструјемо и велик број грешака у роду и броју.

Грешке које смо на тесту издвојили под називом *остале* грешке, иако нису показале правилну или неправилну употребу одређеног члана, драгоцене су за сагледавање идиосинкразије међујезичког система. Њивов значај је у томе што нам дају увид у учениково поимање контекста и директна су манифестација ученичких стратегија компетенције. Сличну ситуацију имамо и са грешкама *погрешног одабира* на тесту, које показују да испитаници препознају типичне контексте употребе неодређеног члана, што их и наводи да се определе за неодређени члан упркос чињеници да се то од њих не тражи.

На крају, сагледавање грешака у употреби одређеног члана у шпанском као J2 код говорника српског матерњег језика, којима смо изнели на видело како очекиване, тако и неочекиване проблематичне контексте у употреби одређеног члана код наших испитаника (неки од њих су потврђени јављањем и у саставу и на тесту), употпунили смо предлозима и конкретним примерима за даље дидактичко планирање и делање.

Наше виђење оптималне обраде одређеног члана у настави шпанског као главног J2 филолошке оријентације, засновано на резултатима урађеног истраживања, али и на вишегодишњем наставничком искуству у настави шпанског језика, обухвата првенствено континуирану комуникативну активност на циљном језику, како рецептивну, тако и продуктивну, али и континуиран фокус на употребу члана, осмишљен кроз аналитичке вежбе као вежбе спознаје значења и функције члана, али и кроз вежбе синтетичког типа, које погодују аутоматизацији употребе члана у језичком изразу корисника шпанског као J2.

Узимајући у обзир степен познавања шпанској језика, као и план и програм рада на студијама, дали смо конкретне примере текстова и вежби, као примере пожељних и као надоградњу постојећих облика рада. Такође, у наставни материјал за експлицитну обраду члана може да се уврсти и анализа контекста грешака које је овај рад изнедрио и који су регистровани према студијској години, као и граматички тест који смо користили у раду као модел аналитичке обраде употребе члана у шпанском језику.

Оно што преостаје јесте, свакако, да педагошко-дидактичке импликације овога рада нађу одговарајуће место у настави шпанског као J2, филолошке и нефилолошке оријентације, и да се на тај начин провери могућност напретка у овладавању категоријом члана од стране говорника српског језика, и да се сагледају аспекти и обим напретка.

За неки будући тренутак, свакако, остављамо и предлог да се ураде лонгитудинална истраживања, која ће да дају поузданије податке о међујезичком развоју и напретку и проблемима у употреби члана.

10. ЛИТЕРАТУРА

- Абад Небот 1977:** ABAD NEBOT, Francisco. *El artículo: sistema y usos*. Madrid: Aravaca.
- Абот 2004:** ABBOTT, Barbara. „Definiteness and Indefiniteness“, in: HORN, Laurence R. and Gregory WARD (eds.), *Handbook of Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 61-72.
- Абот 2008:** ABBOTT, Barbara. „Issues in the Semantics and Pragmatics of Definite Descriptions in English“, in: GUNDEL, Jeanette K. and Nancy HEDBERG (eds.), *Reference. Interdisciplinary Perspectives*. Oxford: Basil Blackwell, 122-149.
- Адјемјан 1976:** ADJEMIAN, Christian. „On the nature of interlanguage systems“, *Language Learning* 26: 297-320.
- Адјемјан 2006:** ADJEMIAN, Christian. „On the nature of Interlanguage Systems“, *Language Learning*, vol. 26, 2: 297-320.
- Адолфс 2008:** ADOLPHS, Svenja. *Corpus and context*. Amsterdam: John Benjamins.
- Алан и Вестни 1981:** ALLAN, James and Paul WESTNEY (eds.). *New linguistic impulses in foreign language teaching*. Tübingen: Narr.
- Аларкос Љорак 1967:** ALARCOS LLORACH, Emilio. „El artículo en español“, en: ALARCOS LLORACH, Emilio. *Estudios de gramática funcional del español*. 2.ª ed. Madrid: Gredos, 166-177.
- Аларкос Љорак 1994:** ALARCOS LLORACH, Emilio. *Gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe.
- Алвар 2000:** ALVAR, Manuel (ed.). *Introducción a la Lingüística española*. Barcelona: Ariel.
- Алвар Ескера 1979:** ALVAR EZQUERRA, Manuel. „El determinante“, *Lingüística Española Actual*, I, 1, Madrid, 31-66.
- Алварес Мартинес 1986:** ÁLVAREZ MARTÍNEZ, María Ángeles. *El artículo como entidad funcional en el español de hoy*. Madrid: Gredos.
- Алварес Мартинес 1989:** ÁLVAREZ MARTÍNEZ, María Ángeles. *El pronombre I: Personales, artículo, demostrativos, posesivos*. Madrid: Arco libros.
- Ален и Видоусон 1975:** ALLEN, John Patrick Brierley and Henry G. WIDDOWSON. „Grammar and language teaching“, in: ALLEN, John Patrick Brierley and Stephen Pit CORDER (eds.). *The Edinburgh Course in Applied Linguistics, vol. 2. Papers in Applied Linguistics*. London: Oxford University Press, 45-97.

- Алонсо 1974:** ALONSO, Amado. „Estilística y gramática del artículo en español“, en: ALONSO, Amado, *Estudios lingüísticos. Temas españoles*. 3.ª ed. Madrid: Gredos, 151-174.
- Алонсо Раја и др. 2005:** Alonso RAYA, Rosario; Alejandro CASTAÑEDA CASTRO, Pablo MARTÍNEZ GILA, Lourdes Miquel LÓPEZ, Jenaro ORTEGA OLIVARES y José Plácido RUIZ CAMPILLO. *Gramática básica del estudiante de español*. Barcelona: Difusión.
- Алсина Франк и Блекуа 2001:** ALCINA FRANCH, Juan y José Manuel BLECUA. *Gramática española*. 11.ed. Barcelona: Ariel.
- Аљовић 2000:** ALJOVIĆ, Nadira. *Recherches sur la morpho-syntaxe du groupe nominal en serbo-croate*, Thèse de doctorat: Sciences du langage, Linguistique Générale. Paris: Université Paris 8.
- Андерсон 1980:** ANDERSON, John R. *Cognitive Psychology and its Implications*. San Francisco: Freeman.
- Андријевић 2006:** АНДРИЈЕВИЋ, Маја. *Улога хипертекста у разумевању читања: провера хипотезе о значају опажања у усвајању језичког материјала у L2*. Необјављен магистарски рад. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.
- Арабски 1979:** ARABSKI, Janusz. *Errors as indications of the development of interlanguage*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Аријел 1988:** ARIEL, Mira. „Referring and Accessibility“, *Journal of Linguistics*, 24: 65-87.
- Арсенијевић и Станковић 2009:** АРСЕНИЈЕВИЋ, Бобан и Бранимир СТАНКОВИЋ. „Неодређени придевски вид у одређеним окружењима“, *Српски језик у употреби*, Зборник радова, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 241-252.
- Асеведо 1992:** AZEVEDO, Milton Mariano. *Introducción a la lingüística española*. New Jersey: Prentice Hall.
- Бајбер 1993:** BIBER, Douglas. „Representativeness in corpus design“, *Literary and Linguistic Computing*, 8: 243-257.
- Бајбер 2012:** BIBER, Douglas. „Corpus-based and corpus-driven analyses of language variation and use“, in: HEINE, Bernd and Heiko NARROG (eds.), *The Oxford handbook of Linguistic Anaysis*. Oxford: Oxford University Press, 159-191.
- Барало 1999:** BARALO, Marta. *La adquisición del español como lengua extranjera*. Madrid. Arco Libros.
- Барало Отонело 2004:** BARALO OTTONELLO, Marta. „La interlengua del hablante no nativo“, en: SÁNCHEZ LOBATO, Jesús y Isabel SANTOS GARGALLO (eds.),

Vademécum para la formación de profesores. Enseñar español como segunda lengua (L2)/lengua extranjera (LE). Madrid: SGEL, 369-390.

Бат и Бенџамин 2000: BUTT, John and Carmen BENJAMIN. *A New Reference Grammar of Modern Spanish*, 3. ed. Chicago: McGraw-Hill.

Бах 1988: BACH, Kent. „On Referring and Not Referring“, in: GUNDEL, Jeanette K. and Nancy HEDBERG (eds.), *Reference. Interdisciplinary Perspectives*. Oxford: Oxford University Press, 13-58.

Бахо Перес 2008: BAJO PEREZ, Elena. *El nombre propio en español*. Madrid: Arco Libros.

Бељић 2013: БЕЉИЋ, Изабела. „Најчешћи проблеми у изговору и транскрипцији имена из шпанског језика“, у: Вучо, Јулијана и Весна ПОЛОВИНА (eds.), *Савремени токови у лингвистичким истраживањима III/2*, Београд: Филолошки факултет, 25-40.

Бељо 1981 [1847]: BELLO, Andrés. *Gramática de la lengua castellana destinada al uso de los americanos*, edición de Ramón Trujillo, Santa Cruz de Tenerife.

Бељо Естевес и др. 1990: BELLO ESTÉVEZ, Pilar et al. *Didáctica de las segundas lenguas: estrategias y recursos básicos*. Madrid: Santillana.

Бенет 2002: BENNETT, Paul. *Semantics: an Introduction to Non-Lexical Aspects of Meaning*. Muenchen: Lincom Europa.

Бердсонг 1995: BIRDSONG, David. „Learnability, pre-emption, domain-specificity, and the instructional value of „Master Mind““, in: EUBANK, Lynn and al. (eds.). *The Current State of Interlanguage. Studies in honor of William E. Rutherford*. Amsterdam: Benjamins, 43-55.

Бернардес 1982: BERNÁRDEZ, Enrique. *Introducción a la lingüística del texto*. Madrid: Espasa Calpe.

Бернс и Ричардс 2012: BURNS, Anne and Jack RICHARDS (eds.). *The Cambridge Guide to Pedagogy and Practice in Second Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.

Бикертон 1983: BICKERTON, Derek. *Pidgin and Creole Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.

Бикић-Царић 2008: ВИКИЋ-ЦАРИЋ, Gorana. *Član u francuskom i rumunjskom, te njegovi hrvatski ekvivalenti u računalnom usporednom korpusu: neobjavljena doktorska disertacija*. Zagreb: Filozofski fakultet.

Бјалисток 1978: BIALYSTOK, Ellen. „A theoretical model of second language learning“, *Language Learning*, 28: 69-83.

- Бјалисток 1995:** BIALYSTOK, Ellen. „Why we need grammar: Confessions of a cognitive generativist“, in: EUBANK, Lynn and al. (Eds.). *The Current State of Interlanguage. Studies in honor of William E. Rutherford*. Amsterdam: Benjamins, 55-62.
- Блеј-Вроман 1983:** BLEY-VROMAN, Robert. „The comparative fallacy in interlanguage studies: the case of systematicity“, *Language Learning*, 33: 1-17.
- Блок 2000:** BLOCK, David. „Revisiting the gap between SLA researchers and language teachers“, *Links & Letters*, 7: 129-143.
- Борего Ледесма 2001:** BORREGO LEDESMA, Inmaculada. „Errores y aprendizaje“, en: *Interferencias, cruces y errores. Colección Forma: formación de formadores*, 2. Madrid: SGEL, 85-100.
- Боске 1983:** BOSQUE, Ignacio. „Clases de nombres comunes“, in: VVAA, *Serta philologica F. Lázaro Carreter*, 1. Madrid: Cátedra, 75-88.
- Боске 1989:** BOSQUE, Ignacio. 1989. *Las categorías gramaticales*. Madrid: Síntesis.
- Боске 1996:** BOSQUE, Ignacio. „Por qué determinados sustantivos no son sustantivos determinados. Repaso y balance“, en: BOSQUE, Ignacio (ed.), *El sustantivo sin determinación. La ausencia de determinante en la lengua española*. Madrid: Visor, 13-119.
- Боске 1998:** BOSQUE, Ignacio. „La competencia gramatical“, en: ACERO, Juan José (ed.), *Filosofía del lenguaje I. Semántica*. Madrid: Trotta / CSIC.
- Боске 2015:** BOSQUE, Ignacio. „Nuevas reflexiones sobre la enseñanza de la gramática. Actitudes frente a contenidos“, *II Jornadas GrOC (Gramática orientada a las competencias)*. Barcelona: Universidad Autónoma de Barcelona.
<https://dl.dropboxusercontent.com/u/70356034/Bosque%20GrOC%202015.pdf>
- Боске и Демонте 1999:** BOSQUE, Ignacio y Violeta DEMONTE. *Gramática descriptiva de la lengua española*. 3 vols. Madrid: Espasa Calpe.
- Боске и Гутјерес-Решак 2009:** BOSQUE, Ignacio y Javier GUTIÉRREZ-REXACH. „Sujetos y objetos“, *Fundamentos de Sintaxis Formal*. Madrid: Akal, 392-393.
- Боске и Морено Кабрера 1990:** BOSQUE, Ignacio y Juan Carlos MORENO CABRERA. „Las construcciones con *lo* y la denotación del neutro“, *Lingüística*, 2: 5-50.
- Браун и Јул 1983:** BROWN, Gillian y George YULE. *Teaching the Spoken Language*, Cambridge: Cambridge Language Teaching Library.
- Брун де Гаравито и Вајт 2002:** BRUHN DE GARAVITO, Joyce and Lydia WHITE. „L2 acquisition of Spanish DPs: The status of grammatical feature“, in: PÉREZ LEROUX, Ana Teresa and Juana LICERAS (eds.), *The acquisition of Spanish morphosyntax: the L1/L2 connection*. Dordrecht, Netherlands: Kluwer, 153-178.

- Бугарски 1997а:** BUGARSKI, Ranko. *Ka jedinstvu lingvistike*. Beograd: Čigoja štampa: XX vek.
- Бугарски 1997б:** BUGARSKI, Ranko. *Jezik u kontekstu*. Beograd: Čigoja štampa: XX vek.
- Вајт 2003:** WHITE, Lydia. *Second Language Acquisition and Universal Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ван дер Овера 1980:** VAN DER AUWERA, Johan (ed.), *The Semantics of Determiners*. London: Croom Helm.
- Ван Питегем 1989:** VAN PETEGHEM, Marleen. „Non-spécificité, attributivité et article indéfini dans les langues romanes“, *TL Gand*, 18: 45-56.
- Ван Патен 1993:** VAN PATTEN, Bill. „Grammar Teaching for the Acquisition Rich Classroom“, *Foreign Language Anals*, 26: 435-450.
- Ван Патен и Кадјерно 1993:** VAN PATTEN, Bill and CADIerno, Teresa. „Explicit instruction and input processing“. *Studies in Second language Acquisition*, 15: 225-243.
- Ван Патен и Ојкенон 1996:** VAN PATTEN, Bill and OIKKENON, Soile. „Explanation versus structured input in processing instruction“, *Studies in Second language Acquisition*, 18: 495-510.
- Васкес 1999:** VÁZQUEZ, Graciela. *¿Errores? ¿Sin falta!* Madrid: Edelsa.
- Вера Лухан 1979-80:** VERA LUJÁN, Agustín. „Los adjetivos deícticos en español“, *Anales de la Universidad de Murcia*, XXXVIII, 1: 159-176.
- Вес и др. 2010:** VEZ, José Manuel; Manuel GONZÁLEZ PIÑEIRO y Carmen GUILLÉN DÍAZ. *Didáctica de las lenguas modernas*. Madrid: Síntesis.
- Виготски 1996 [1934]:** ВИГОТСКИ, Лав. *Научно наслеђе*, [у редакцији М.Г. Јарошевског; превод Аија Куге]. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Видоусон 1990:** WIDDOWSON, Henry G. *Aspects of language teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- Вјежбица 1988:** WIERZBICKA, Anna. *The semantics of grammar*. Amsterdam: Benjamins.
- Вјежбица 1996:** WIERZBICKA, Anna. *Semantics: primes and universals*. Oxford: Oxford University Press.
- Вјежбица 2003:** WIERZBICKA, Anna. *Cross-cultural pragmatics: the semantics of human interaction*. 2nd ed. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

- Вучо 2009:** ВУЧО, Јулијана. *Како се учио језик*. Београд: Филолошки факултет.
- Гаридо Медина 1987:** GARRIDO MEDINA, Joaquín César. *Aspectos semánticos y sintácticos del artículo en español*. Tesis doctoral, 2. vol. Madrid: Universidad Complutense.
- Гаридо Медина 1991:** GARRIDO MEDINA, Joaquín César. „*Sobre el número nominal y el artículo en español*“, en: KREMER, Dieter (comp.), *Actes du XVIIIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes, II*. Tubinga: Niemeyer, 346-359.
- Гас и др. 1998:** GASS, Susan; Alison MACKEY Y Teresa PICA. „The rol of input and interaction in Second Language Acquisition. Introduction to the Special Issue“, *The Modern Language Journal*, 82 (3): 299-305.
- Гас и Селинкер 2001:** GASS, Susan and Lary SELINKER. *Second Language Acquisition*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Гебали 2005:** GEBALY, Maged El. *Interlengua y niveles de desempeño gramatical en la escritura en idioma extranjero*, Ph.D thesis. Bogotá: Universidad de San Buenaventura, Facultad de educación.
- Гивон 1984:** GIVÓN, Talmy. *Syntax*. Vol. 1. Amsterdam: Benjamins.
- Гијом 1988:** GIJOM, Gistav. *Principi teorijske lingvistike*. (Prevod: Vjekoslav Ćosić). Zagreb: Globus.
- Гилд 1970:** GUILD, David. *The Development of the concept of definiteness in Baltic and Slavic*: Donum Balticum, Stocholm: 167-172.
- Гихаро-Фуентес 2013:** GUIJARRO-FUENTES, Pedro. „What does the acquisition of the determiner phrase features reveal about bilingualism and L2 acquisition? Some introductory remarks“, *International Journal of Bilingualism*, 17: 543-549.
- Глесген 2007:** GLESSGEN, Martin-Dietrich. *Linguistique romane: Domaines et méthodes en linguistique française et romane*. Paris: Armand Colin.
- Годард 1998:** GODDARD, Cliff. *Semantic analysis: a practical introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Голтон 1973:** GALTON, Herbert. „The Function of the Definite Article in Some Indo-European Languages: The Grammatical Category of Determinacy“, *Linguistics* 107: 5-13.
- Гомес Мансано и др. 2009:** GÓMEZ MANZANO, Pilar et al. *Ejercicios de gramática y de expresión: (con nociones teóricas)*. Madrid: Editorial Centro de Estudios Ramón Areces.
- Гомес Торего 1998:** GÓMEZ TORREGO, Leonardo. *Gramática didáctica del español*. Madrid: SM.

- Гомес Торего 2003:** GÓMEZ TORREGO, Leonardo. *Análisis sintáctico: teoría y práctica*. Madrid: SM.
- Гомес Торего 2004:** GÓMEZ TORREGO, Leonardo. *Nuevo manual de español correcto. Morfología y sintaxis*, 2 vols. Madrid: Arco Libros.
- Гомес Торего 2007:** GÓMEZ TORREGO, Leonardo. *Análisis morfológico: teoría y práctica*. Madrid: SM.
- Гонсалес Калво 2000:** GONZÁLEZ CALVO, José Manuel. „Morfología nominal“, en: ALVAR, Manuel (ed.). *Introducción a la Lingüística española*. Barcelona: Ariel, 177-193.
- Гонсалес Ермосо и др. 1999:** GONZÁLEZ HERMOSO, Alfredo; J. Raymond CUENOT y María SÁNCHEZ ALFARO. *Gramática de español lengua extranjera: normas, recursos para la comunicación*. Madrid: Edelsa Grupo Didascalía, § 4.
- Грајс 1975:** GRICE, Henry Paul. „Logic and Conversation“, in: COLE, Peter and Jerry L. MORGAN et al., *Syntax and Semantics 3: Speech Arts*. Harward: Harward University Press, 41-58.
<http://www.ucl.ac.uk/ls/studypacks/Grice-Logic.pdf>
- Грејнцер 2009:** GRANGER, Sylviane. „The contribution of learner corpora to second language acquisition and foreign language teaching: a critical evaluation“, in: AIJMER, Karin (ed.), *Corpora and Language Teaching*, Vol. 8, 2009: 13-33.
- Грејнцер 2002:** GRANGER, Sylviane. „A Birds-eye view of learner corpus research“, in: GRANGER, Sylviane; Joseph HUNG and Stephanie PETCH-TYSON (eds.), *Computer learner corpora, second language acquisition and foreign language teaching*, Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, 3-30.
http://books.google.rs/books?id=SgEtnIOdC5kC&pg=PA3&dq=sylviane+granger&hl=sr&sa=X&ei=oviEUfqLOciK4gSfjIDgCw&redir_esc=y
- Гроув 2003:** GROVE, Charles. „The role of Instruction in Spanish Second Language Acquisition“, in: LAFFORD, Barbara A. and Rafael SALABERRY. *Spanish Second Language Acquisition: State of the Science*. Washington: Georgetown University Press, 287-320.
- Гутјерес Ордоњес 1997:** GUTIÉRREZ ORDÓÑEZ, Salvador. „El artículo sí sustantiva“, en: GUTIÉRREZ ORDÓÑEZ, S. *Principios de sintaxis funcional*. Madrid: Arco Libros, 229-255.
- Гутјерес Ривиља 2004:** GUTIÉRREZ RIVILLA, Rebeca. „Directrices del Consejo de europa: el Marco común europeo de referencia“, en: SÁNCHEZ LOBATO, Jesús y Isabel SANTOS GARGALLO (eds.), *Vademécum para la formación de profesores. Enseñar español como segunda lengua (L2)/lengua extranjera (LE)*. Madrid: SGEL, 619-641.

- ГШКА 2010:** REAL ACADEMIA ESPAÑOLA Y ASOCIACIÓN DE ACADEMIAS DE LA LENGUA ESPAÑOLA. *Nueva gramática de la lengua española*. 2 vols. Madrid: Espasa Calpe.
- Данеш 1974:** DANEŠ, František. *Papers on functional sentence perspective*. The Hague/Paris: Mouton
- Далеј, Берг и Крашен 1982:** DULAY, Heidi; Marina BURT and Stephen KRASHEN. *Language two*. New York: Oxford University Press.
- Демонте 1988:** DEMONTE, Violeta. „El artículo en lugar del posesivo y el control de los sintagmas nominales“, *Nueva Revista de Filología Hispánica*, XXXVI, 1: 89-108.
- Демонте 1991:** DEMONTE, Violeta. „El falso problema de la posición del adjetivo. Dos análisis semánticos“, in: DEMONTE, V. *Detrás de la palabra. Estudios de gramática del español*. Madrid: Alianza, 257-283.
- Денст Гарсија 2006:** DENST GARCIA, Edyta. *Uso del artículo en español para hablantes eslavos. Trabajo de investigación*. Madrid: Universidad Complutense, Facultad de Filología.
[HTTP://WWW.MECD.GOB.ES/DCTM/REDELE/MATERIAL-REDELE/BIBLIOTECA/2010_BV_11/2010_BV_11_1ER_TRIMESTRE/2010_BV_11_09DENST_GARCIA.PDF?DOCUMENTID=0901E72B80E19048](http://www.mecd.gob.es/dctm/redele/material-redele/biblioteca/2010_BV_11/2010_BV_11_1er_trimestre/2010_BV_11_09DENST_GARCIA.PDF?DOCUMENTID=0901E72B80E19048)
- Дерњеј 2007:** DÖRNYEI, Zoltán. *Research methods in applied linguistics: quantitative, qualitative, and mixed methodologies*. Oxford: Oxford University Press.
- Добренов 1991:** ДОБРЕНОВ, Марија. *Категорије одређености и неодређености у немачком и мађарском језику*. Нови Сад: Институт за стране језике и књижевности Филозофског факултета.
- Дурбаба 2011:** ДУРБАБА, Оливера. *Теорија и пракса учења и наставе страних језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Душкова и Клегр 2002:** DUŠKOVÁ, Libuše and Aleš KLÉGR. „Coordination as a factor in article usage“, *Sborník Prací Filozofické Fakulty Brněnské Univerzity. Studia minora facultatis philosophicae universitatis brunensis s.8. Brno Studies in English* 28: 27-56.
- Ђорђевић 2001:** ЂОРЂЕВИЋ, Драгана. *Систем граматичког члана у семитским, алтајским и индоевропским језицима: необјављени магистарски рад*. Београд: Филолошки факултет.
- Ђорђевић 2009:** ЂОРЂЕВИЋ, Драгана. „Неке дистрибуционално-функционалне одлике система граматичког члана у семитским и индоевропским језицима“, У: МИТРОВИЋ, Анђелка (ур.), *Истоци и утоци: сећање на Славољуба Бинђића: зборник радова*. Београд: Филолошки факултет, 353-366.
- Ђорђевић 1989:** ЂОРЂЕВИЋ, Радмила. *Енглески и српскохрватски језик: Контрастивна граматика именичке групе*. Београд: Научна књига.

- Ђорђевић 1990:** ЂОРЂЕВИЋ, Радмила. „Нулти односи у контрастивној анализи“, *Зборник радова, IV симпозијум Контрастивна језичка истраживања*, Нови Сад, 5-14.
- Ђорђевић 2004:** ЂОРЂЕВИЋ, Радмила. *Увод у контрастирање језика*, 5. допуњено издање. Београд: Филолошки факултет Универзитета.
- Егурен 1999:** EGUREN, Luis J. „Pronombres y adverbios demostrativos. Las relaciones deícticas“, en: BOSQUE, Ignacio y Violeta DEMONTE (eds.). *Gramática descriptiva de la lengua española. Sintaxis básica de las clases de palabras*. RAE. Madrid: Espasa Calpe, 929-972.
- Екман 1977:** ЕСКМАН, Fred R. „Markedness and the contrastive analysis hypothesis“, *Language learning*, 27/2: 315-330.
- Елис 1985:** ELLIS, Rod. *Understanding Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- Елис 1996:** ELLIS, Rod. *The study of second language acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- Елис 1997:** ELLIS, Rod. *SLA research and language teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- Енч 1991:** ЕНЧ, Mürvet. „The Semantics of Specificity“, *Linguistic Inquiry*, 22: 1-25.
- Ереро Весино 1997:** HERRERO VECINO, Carmen. *El nombre en español: 1. El sustantivo*. Salamanca: Colegio de Espana.
- Ернандес Алонсо 1996:** HERNÁNDEZ ALONSO, Cesar. *Gramática funcional del español*. Madrid: Gredos.
- Ернандес Фернандес 2001:** HERNÁNDEZ FERNÁNDEZ, Antonio. *Los errores lingüísticos: tipología y necesidad*. Granada: Universidad de Granada.
- Ернанс и Брукарт 1987:** HERNANZ, María Lluisa y José María BRUCART, Antonio. *La sintaxis. Principios teóricos. La oración simple*. Barcelona: Crítica.
- Есбосо 1973:** REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Esbozo de una nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe.
- Ескандел Видал 1995:** ESCANDELL VIDAL, M. Victoria. *Los complementos del nombre*. Madrid: Arco Libros.
- Еџ 1989:** EDGE, Julian. *Mistakes and Correction*. London/New York: Longman.
- Зерман 2007:** SÖHRMAN, Ingrid. *La lingüística contrastiva como herramienta para la enseñanza de lenguas*. Madrid: Arco Libros.

- Зечевић Крнета 2009:** ЗЕЧЕВИЋ КРНЕТА, Горана. „Улога клитике „МЕ, ТЕ, СЕ...“ у формирању типа глаголске ситуације у шпанском језику“, у: *Савремена проучавања језика и књижевности*, књига 1. Зборник радова са I научног скупа младих филолога Србије. ФИЛУМ: Крагујевац, 125-136.
- Зечевић Крнета 2010:** ЗЕЧЕВИЋ КРНЕТА, Горана. „Датив и(ли) акузатив као падежи директног објекта: глаголи са двојакком реакцијом у српском и шпанском језику“, *Наслеђе*, 15/2, ФИЛУМ: Крагујевац, 55-75.
- Зечевић Крнета 2013а:** ZEČEVIĆ KRNETA, Gorana. „Le cas de la forme fin en judéo-espagnol balkanique“, in: ROUISSI, Soufiane & Ana STULIC-ETCHEVERS (eds.), *Recensement, analyse et traitement numérique des sources écrites pour les études séfarades*, Bordeaux: Presses Universitaires de Bordeaux, Collection de la Maison des Pays Ibériques, Série Littéralité, 273-286.
- Зечевић Крнета 2013б:** ZEČEVIĆ KRNETA, Gorana. „Una aproximación al estudio del corpus de aprendices serbios de E/LE“, *Colindancias - Revista de la Red Regional de Hispanistas de Hungría, Rumanía y Serbia* 4, Editura Universităţii de Vest din Timişoara, Timisoara, 413-422.
- Зечевић Крнета 2013в:** ЗЕЧЕВИЋ КРНЕТА, Горана. „Употреба предлога EN испред назива дана у недељи у шпанском језику“, *Српски језик*, 18/1, Београд, Филолошки факултет (Београд), Филозофски Факултет (Никшић), Филозофски факултет (Бања Лука), Филозофски факултет (Источно Сарајево), Филолошко-уметнички факултет (Крагујевац), 505-516.
- Зимерман 1987:** ZIMMERMANN, Rainer. „Form-oriented and content-oriented lexical errors in L2 learners“, *International Review of Applied Linguistics*, 25: 55–67.
- Ивић 1971:** ИВИЋ, Милка. „Лексема један и проблем неодређеног члана“, *Зборник за филологију и лингвистику*, 14/1, Нови Сад: Матица српска, 103-120.
- Ивић 1989:** ИВИЋ, Милка. „On referentially used nouns and the upgrading/downgrading of their identificatory force“, in: M. Radovanović (ed.), *Yugoslav General Linguistic*. Amsterdam: John Benjamins, 91-99.
- Ивир 1970:** IVIR, Vladimir. „Remarks on Contrastive Analysis and Translation“, in: Filipović, R. (ed.), *Studies*, 2, Zagreb: Institut of Linguistics, 14-26.
- Иглесијас Банго 1986:** IGLESIAS BANGO, Manuel. „El artículo en español: aportaciones a un viejo debate“, *Contextos*, 7: 103-146.
- Итуриос 1996:** ITURRIOS, José Luis, „Los artículos y la operación de determinación“, in: BOSQUE, Ignacio (coord.). *El sustantivo sin determinación. La ausencia de determinante en la lengua española*. Madrid: Visor, 241-268.
- Јакобсен 1986:** JACOBSEN, Per. „Definiteness and indefiniteness in Serbo-Croatian“, U: ĐUROVIĆ, Lubomir (prir.). *Slavica Lubomiro Durovic sexagenario dedicata*. Lund: *Slavica Lundensia* 10: 109-113.

- Янг 2000:** YANG, Sung-Hye. „La adquisición del artículo español por parte de los coreanos“, In: *Nuevas perspectivas en la enseñanza E/LE. Actas del X Congreso Internacional de ASELE*, Vol. 2: 749-755.
- Јовановић 2008:** JOVANOVIĆ, Ana. *Student and teacher perceptions of their learning environment*. A doctoral dissertation. West Lafayette, Indiana: Purdue University.
- Јовановић и Зечевић 2012а:** JOVANOVIĆ, Ana and Gorana ZEČEVIĆ KRNETA, „Teaching Intercultural Communicative Competence: A Contrastive Look at the Manuals for Spanish Language Instruction“, in: АКБАРОВ, Azamat and Vivian СООК (eds.), *Contemporary Foreign Language Education: Linking Theory into Practice*, Sarajevo: International Burch University Publications, 77-84.
- Јовановић и Зечевић 2012б:** JOVANOVIĆ, Ana and Gorana ZEČEVIĆ KRNETA, „Abductive Reasoning and Second Language Acquisition“, *Journal of Language Teaching and Research*, Vol. 3/2, Academy Publisher, (Finland), 306-313.
- Јонин 2006:** IONIN, Tania. „THIS is definitely specific: Specificity and definiteness in article systems“, *Natural Language Semantics*, 14: 175–234.
- Јохансон 2009:** JOHANSSON, Stig. „Some thoughts on corpora and second-language acquisition“, in: AIJMER, Karin (ed.), *Corpora and Language Teaching*, Vol. 8: 33–44.
- Јубенк и др. 1995:** EUBANK, Lynn; Larry SELINKER and Michael SHARWOOD SMITH (eds.). *The Current State of Interlanguage. Studies in honor of William E. Rutherford*. Amsterdam: Benjamins.
- Карейрас и др. 1995:** CARREIRAS, Manuel; Morton Ann GERNSBACHER and Victor VILLA. „The advantage of first Mention in Spanish“, *Psychonomic Bulletin and Review*, 2 /1: 124-129.
- Каспер и Блум-Кулка 1993:** KASPER, Gabrielle and Shoshana BLUM-KULKA (eds.), *Interlanguage Pragmatics*. New York: Oxford University Press.
- Каспер и Шмит 2001:** KASPER, Gabrielle and Richard SCHMIDT, „Developmental Issues in Interlanguage Pragmatics“, *SSLA*, 18: 149-169.
[HTTP://NFLRC.HAWAII.EDU/PDFs/SCHMIDT%20DEVELOPMENTAL%20ISSUES%20IN%20INTERLANGUAGE%20PRAGMATICS.PDF](http://NFLRC.HAWAII.EDU/PDFs/SCHMIDT%20DEVELOPMENTAL%20ISSUES%20IN%20INTERLANGUAGE%20PRAGMATICS.PDF)
- Кастро 2001а:** CASTRO, Francisca. *Uso de la gramática española. Gramática y ejercicios de sistematización para estudiantes de E.L.E de nivel elemental/intermedio*. Madrid: Edelsa.
- Кастро 2001б:** CASTRO, Francisca. *Uso de la gramática española. Gramática y ejercicios de sistematización para estudiantes de E.L.E de nivel avanzado*. Madrid: Edelsa.

- Кемпсон 1975:** KEMPSON, Ruth. *Presupposition and the delimitation of semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Кемпсон 1988:** KEMPSON, Ruth. „Grammar and conversational principles“, in: NEWMEYER, Frederick (ed.), *Linguistics: the Cambridge Survey*, vol. II: *Linguistic theory: extensions and implications*. Cambridge: Cambridge University Press, 139-163.
- Керол 1995:** CARROLL, Susanne E., „The irrelevance of verbal feedback to language learning“, in: EUBANK, Lynn and al. (Eds.). *The Current State of Interlanguage. Studies in honor of William E. Rutherford*. Amsterdam: Benjamins, 73-88.
- Кетер и Балзигер 1999:** KOTTER, Rudolf & BALSIGER, Philipp W. „Interdisciplinarity and Transdisciplinarity: A constant Challenge to the Sciences“, *Issues in Integrative Studies*, 17: 87-120.
www.units.miamioh.edu/aisorg/pubs/issues/17_kotter.pdf
- Кверк и др. 1985:** QUIRK, Randolph et al. *A Comprehensive Grammar of English Language*. London: Longman.
- Клаве 2004:** *Clave: Diccionario del uso de español*, prólogo de Gabriel García Márquez, 8a ed. Madrid: Ediciones SM.
- Клајн и Пипер 2010:** КЛАЈН, Иван и Предраг ПИПЕР (eds.). *Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати*, књ.1. Београд: САНУ, Одбор за српски језик у поређењу са другим језицима (Београд: Полиграф).
- Клајн и Шипка 2007:** КЛАЈН, Иван и Милан ШИПКА. *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј.
- Кларк 1992:** CLARK, Eve V. *The lexicon in acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Кларк 1994:** CLARKE, Mark A. „The dysfunctions of the theory-practice discourses“, *TESOL Quarterly*, 28: 9-26.
- Ковачевић 1988:** KOVAČEVIĆ, Miloš. *Uzročno semantičko polje*. Sarajevo: Svjetlost. [2. издање. Београд: Јасен, 2012].
- Ковачевић 2007:** КОВАЧЕВИЋ, Милош. *Србистичке теме*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Ковачевић 2011:** КОВАЧЕВИЋ, Милош. *Граматичка питања српског језика*, Београд: Јасен.
- Ковачевић 2012:** КОВАЧЕВИЋ, Милош. „Криза језика или лингвисти против лингвистике“, у: КОВАЧЕВИЋ, Милош и Драган Бошковић (ур.), *Савремено друштво и криза проучавања језика и књижевности*, Крагујевац: ФИЛУМ, 389-402.

- Ковачевић 2013:** КОВАЧЕВИЋ, Милош. „Предикатски апозитив без непосредне везе с предикатом“, *Зборник Матице српске за славистику*, 83 (2013), Нови Сад, 243-256.
- Комри 1989:** COMRIE, Bernard. *Universales de lenguaje y tipología lingüística: sintaxis y morfología*. Madrid: Gredos.
- Контрерас 1976:** CONTRERAS, Heles. *A Theory of Word Order with Special Reference to Spanish*. Amsterdam: New Holland.
- Контрерас 1996:** CONTRERAS, Heles. „Sobre la distribución de los sintagmas nominales no predicativos sin determinante“, in: BOSQUE, Ignacio (coord.). *El sustantivo sin determinación. La ausencia de determinante en la lengua española*. Madrid: Visor, 141-168.
- Корблен 1987:** CORBLIN, Francis. *Indéfini, défini et démonstratif. Construction linguistique de la référence*, Paris/Genève: Droz.
- Кордер 1967:** CORDER, Stephen Pit. „The significance of learner’s errors“, *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, V/4: 161-170.
- Кордер 1974:** CORDER, Stephen Pit. „Error Analysis“, in: ALLEN, John Patrick Brierley and Stephen Pit CORDER (eds.), *The Edinburgh Course in Applied Linguistics*, vol. 3. *Techniques in Applied Linguistics*. London: Oxford University Press, 122-154.
- Кордер 1981:** CORDER, Stephen Pit. *Error Analysis and Interlanguage*. Oxford: Oxford University Press.
- Коронадо Гонсалес и др. 1998:** CORONADO GONZÁLEZ, María Luisa, Javier GARCÍA GONZÁLEZ y Alejandro R. ZARZALEJOS ALONSO. „El artículo“, *Materia Prima*, Madrid: SGEL: 197-205.
- Косерју 1952:** COSERIU, Eugenio. *Sistema, norma y habla*. Montevideo: Universidad de la República.
- Косерју 1962:** COSERIU, Eugenio. „Determinación y entorno. Dos problemas de una lingüística del hablar“, in: Coseriu, E. *Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios*. Madrid: Gredos, 282-323.
- Косерју 1992:** COSERIU, Eugenio. *Competencia lingüística*. Madrid: Gredos.
- Крамски 1972:** KRÁMSKÝ, Jiri. *The Article and the Concept of Definiteness in Language*. The Hague: Mouton.
- Крешен 1982:** KRASHEN, Stephen D. *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford, New York: Pergamon Press.
- Крешен 1988:** KRASHEN, Stephen D. *Second Language Acquisition and Second Language Learning*. Prentice-Hall International.

- Крешен и Терел 1981:** KRASHEN, Stephen D. and Tracy D. TERRELL. *The natural approach: language acquisition in the classroom*. Englewood Cliffs, New Jersey: Alemany Press.
- Кристал 1985:** KRISTAL, Dejvid. *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Drugo izdanje. (Prevod: Ivan Klajn i Boris Hlebec). Beograd: Nolit.
- Кристал 1987:** KRISTAL, Dejvid. *Kembrička enciklopedija jezika*. (Prevod: Gordana Terić i dr.; priredili: Boris Hlebec, Ivan Klajn i Slavoljub Trudić). Beograd: Nolit.
- Кристијан 1987:** CHRISTIAN, Reginald Frank. „Some consequences of the lack of a definite and indefinite article in Russian“, *Slavic and East European Journal* 5: 1-12.
- Кристоферсен 1939:** CHRISTOPHERSEN, Paul. *The Articles. A Study of Their Theory and Use in English*. Copenhagen: Munksgaard; London: Oxford University Press.
- Кресвел 2003:** CRESWELL, John W. *Research Design. Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. 2nd ed. Thousand Oaks-London-New Delhi: Sage Publications. [HTTP://ISITES.HARVARD.EDU/FS/DOCS/ICB.TOPIC1334586.FILES/2003_CRESWELL_A%20FRAMEWORK%20FOR%20DESIGN.PDF](http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic1334586.files/2003_CRESWELL_A%20FRAMEWORK%20FOR%20DESIGN.PDF)
- Крофт 2001:** CROFT, Wiliam. *Radical Construction Grammar. Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Круз 2004:** CRUSE, D. Alan. *Meaning in language*. Oxford: Oxford University Press.
- Крукс 1993:** CROOKES, Graham. „Action research for SL teachers - Going beyond teacher research“, *Applied Linguistics*, 14: 130-144.
- Крукс 1997:** CROOKES, Graham. „SLA and language pedagogy“, *Studies in Second Language Acquisition*, 19: 93-116.
- Кук 1999:** COOK, Vivian. „Going beyond the native speaker in language teaching“, *TESOL Quarterly*, 33/ 2: 185-209.
<http://homepage.ntlworld.com/vivian.c/Writings/Papers/NS1999.htm>
- Ладо 1957:** LADO, Robert. *Linguistics across cultures: Applied Linguistics for language teachers*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Лажбер 2004:** LIEBER, Rochelle. 2004. *Morphology and lexical semantics*. Cambridge: UP.
- Лажонс 1977:** LYONS, John. *Semantics*. Vol. I. Cambridge: Cambridge University Press.
- Лажонс 1999:** LYONS, Christopher. *Definiteness*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Лака 1996:** LACA, Brenda. „Acerca de la semántica de los plurales escuetos del español“, en: BOSQUE, Ignacio (coord.). *El sustantivo sin determinación. La ausencia de determinante en la lengua española*. Madrid: Visor, 241-268.
- Лака 1999:** LACA, Brenda. „Presencia y ausencia de determinante“, en: BOSQUE, Ignacio y Violeta DEMONTE (eds.). *Gramática descriptiva de la lengua española. Sintaxis básica de las clases de palabras*. RAE. Madrid: Espasa Calpe, 891-928.
- Ламбрехт 1994:** LAMBRECHT, Knud. *Information Structure and Sentence Form. Topic, Focus and the Mental Representations of Discourse Referents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Лапеса 1975а:** LAPESA, Rafael. „El, la, lo como antecedente del relativo en español“, en: FRANCISCO MARCOS MARÍN. *Aproximación a la gramática española*. Madrid: Cincel, 9-17.
- Лапеса 1975б:** LAPESA, Rafael. „El sustantivo sin actualizador en español“, en: LAPESA, R. *Dos estudios sobre la actualización del sustantivo en español. Boletín de la Comisión Permanente de Academias*, 21: 50-67.
- Лапеса 2000а:** LAPESA, Rafael. „El neutro en calificativos y determinantes castellanos“, en: LAPESA, R. *Estudios de morfosintaxis histórica del español*. Madrid: Gredos, 167-209.
- Лапеса 2000б:** LAPESA, Rafael. „Un, una como artículo indefinido en español“, en: LAPESA, R. *Estudios de morfosintaxis histórica del español*. Madrid: Gredos, 477-487.
- Лапеса 2000в:** LAPESA, Rafael. „Del demostrativo al artículo“, en: LAPESA, R. *Estudios de morfosintaxis histórica del español*. Madrid: Gredos, 360-387.
- Ларсон-Фримен и Лонг 2014:** LARSEN-FREEMAN, Diane Y Michael H. LONG, *An introduction to second language acquisition research*. London: Longman.
- Ласаро Каретер 1980:** LÁZARO CARRETER, Fernando. „El problema del artículo en español“, *Estudios de Lingüística*. Barcelona: Crítica, 27-61.
- Лафорд и Салабери 2003:** LAFFORD, Barbara A. and Rafael SALABERRY. *Spanish Second Language Acquisition: State of the Science*. Washington: Georgetown University Press.
- Леко 1999:** LEKO, Nedžad. „Functional categories and the structure of the DP in Bosnian“, In: M. DIMITROVA-VULCHANOVA and L.HELLAN (eds.), *Topics in South Slavic Syntax and Semantics*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 229-253.
- Леко 2010:** LEKO, Nedžad. *The Syntax of Noun Phrases in Bosnian and English. Studies in Slavic Linguistics 37*. Munchen: LINCOM.

- Ленеберг 1966:** LENNEBERG, Eric H. *New directions in the study of language*, Cambridge, Mass: The M.I.T. Press.
- Леонети 1990:** LEONETTI JUNGL, Manuel. *El artículo y la referencia*. Madrid: Taurus.
- Леонети 1999:** LEONETTI JUNGL, Manuel. „El artículo“, en: BOSQUE, Ignacio y Violeta DEMONTE (eds.). *Gramática descriptiva de la lengua española. Sintaxis básica de las clases de palabras*. RAE. Madrid: Espasa Calpe, 787-890
- Лисерас 1992:** LICERAS, Juana (ed.), *La adquisición de lenguas extranjeras: hacia un modelo de análisis de la interlengua*. Madrid: Visor.
- Лисерас 1996:** LICERAS, Juana. *La adquisición de las lenguas segundas y la gramática universal*. Madrid: Síntesis.
- Литлвуд 1996:** LITTLEWOOD, William. *La enseñanza comunicativa de idiomas. Introducción al enfoque comunicativo*. Madrid: Cambridge University Press.
- Лоис 1996:** LOIS, Ximena. „Los grupos nominales sin determinante y el paralelismo entre la oración y la frase nominal“, in: BOSQUE, Ignacio (coord.). *El sustantivo sin determinación. La ausencia de determinante en la lengua española*. Madrid: Visor, 201-240.
- Лопес Гарсија 1998:** LÓPEZ GARCÍA, Ángel. *Gramática del español. III. Las partes de la oración*. Madrid: Arco Libros.
- Лофер 1990:** LAUFER, Batia. „Words you know: How they affect the words you learn“, in: FISIÁK, Jacek (ed.), *Further insights in contrastive linguistics*. Amsterdam: John Benjamins, 573-593.
- Лубнер 2010:** LÖBNER, Sebastian. „Definiteness“, *Journal of Semantics*, 4: 279-326. (<http://jos.oxfordjournals.org/content/4/4/279.full.pdf?ijkey=fFrja.QZpVEFk&keytype=ref&siteid=semant>)
- Маклохлин 1987:** MCLAUGHLIN, Barry. *Theories of Second Language Learning*. London: Edward Arnold.
- Маркос Марин и др. 1998:** MARCOS MARÍN, Francisco; Francisco Javier SATORRE GRAU Y María Luisa VIEJO SÁNCHEZ. *Gramática española*. Madrid: Síntesis.
- Марса Алварес 1986:** MARSÁ, Francisco. *Diccionario normativo y guía práctica de la lengua española*. Barcelona: Ariel.
- Мартин Гонсалес 1995:** MARTÍN GONZÁLEZ, M. Rocío. *El análisis de errores en español como lengua extranjera: el caso del checo. Tesis doctoral*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid.
- Мартин Перис 1997:** MARTÍN PERIS, Ernesto. *Las actividades de aprendizaje en los manuales de ELE*. Tesis doctoral. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra de Barcelona.

- Мартин Перис 2004:** MARTÍN PERIS, Ernesto. „La subcompetencia lingüística o gramatical“, en: SÁNCHEZ LOBATO, Jesús y SANTOS GARGALLO, Isabel (eds.). *Vademécum para la formación de profesores. Enseñar español como segunda lengua (L2)/lengua extranjera (LE)*. Madrid: SGEL, 467-490.
- Мартине 1982:** MARTINE, Andre. *Osnove opće lingvistike*. (Prevod i predgovor: August Kovačec). Zagreb: GZH.
- Мартинел 1987:** MARTINELL, Emma. „El uso de las formas *el, la, los, las* en español y de sus equivalentes en inglés“, *Revista Atlantis*, IX, 1-2: 9-24.
- Мартинес Алварес 1994:** MARTÍNEZ ALVÁREZ, José. *Funciones, categorías y transposición*. Madrid: Istmo.
- Мартинес Алварес 2000:** MARTÍNEZ ALVÁREZ, Josefina. „Nombres discontinuos y artículo“, en: ALVAR, Manuel (ed.). *Introducción a la Lingüística española*. Barcelona: Ariel, 299-305.
- Масуљо 1996:** MASULLO, Pascual José. „Los sintagmas nominales sin determinante: una propuesta incorporacionista“, en: BOSQUE, Ignacio (coord.). *El sustantivo sin determinación. La ausencia de determinante en la lengua española*. Madrid: Visor, 169-200.
- Мате Бон 1992:** MATTE BON, Francisco. „El artículo“, *Gramática comunicativa del español. De la lengua a la idea*, t. I. Madrid: Difusión, 197-221.
- Мендикочеча 1999:** MENDIKOETXEA, Amaya. „Construcciones incusativas y pasivas“, en: BOSQUE, Ignacio y Violeta DEMONTE. *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. Madrid: Espasa, 1575-1629.
- Микеш и др. 1972:** МИКЕШ, Меланија; Ласло ДЕЖЕ и Гордана ВУКОВИЋ, *Основна питања номиналне синтагме, Контрастивна граматика српскохрватског и мађарског језика*, Св. 2, Нови Сад: Институт за хунгарологију (Нови Сад: Форум).
- Миранда Подадера 1966:** MIRANDA PODADERA, Luis. *Análisis gramatical: curso superior de gramática española*. Madrid: Hernando.
- Мишеска Томић 1968:** MIŠESKA TOMIĆ, Olga. „Definitization of English and Serbo-Croatian Nouns“, *Exercises in Contrastive Linguistics II*. Seattle: University of Washington.
- Мишеска Томић 1972:** MIŠESKA TOMIĆ, Olga. „Prevođenje engleskog člana na srpskohrvatski jezik“, *Živi jezici*, 12-13: 55-65.
- Мишеска Томић 1973:** MIŠESKA TOMIĆ, Olga. „Definiteness Types and their Behaviour in Relativization in English“, *Filološki pregled*, I-IV: 75-86.
- Мишеска Томић 1991:** MIŠESKA TOMIĆ, Olga. „Odnos lingvističke teorije i nastave stranih jezika“, *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti*, 12: 7-15.

- Монтрул 2004:** MONTRUL, Silvina A. *The Acquisition of Spanish. Morfosyntactic development in monolingual and bilingual L1 acquisition and adult L2 acquisition*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
<http://site.ebrary.com/lib/belgrade/Doc?id=10073631&>
- Моравчик 1969:** MORAVCSIK, Edith. *Determination: Working Papers on Language Universals 1*: 64-98.
- Морено Кабрера 1991:** MORENO CABRERA, Juan Carlos. *Curso universitario de lingüística general I*. Madrid: Síntesis.
- Мразовић 1977:** MRAZOVIĆ, Pavica. „Mogućnosti primene istog gramatičkog modela pri konfrontaciji dvaju jezika“, *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije*, 1: 117-125.
- Мразовић 2009:** MRAZOVIĆ, Pavica (u saradnji s Zorom VUKADINOVIĆ). *Gramatika srpskog jezika za strance*. 2. prerađeno i dopunjeno izd. Sremski Karlovci; Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Наваро Гала 2000:** NAVARRO GALA, Rosario. „Análisis de errores en el marco de la lingüística contrastiva: la expresión escrita“, en: *Nuevas perspectivas en la enseñanza E/LE. Actas del X Congreso Internacional de ASELE*, Vol.1: 480-490.
- Немзер 1971:** NEMSER, William. „The Approximative System of Foreign Language Learners“, *IRAL*, 9: 115-123.
- Неселхоф 2005:** NESSELHAUF, Nadja. *Collocations in a learner corpus*. Studies in Corpus Linguistics, vol. 14. Amsterdam: John Benjamins.
- Николић 2012:** НИКОЛИЋ, Милија. *Методика наставе српског језика и књижевности*. Шесто допуњено издање. Београд: Завод за уџбенике.
- О’Киф и др. 2007:** О’КЕЕФЕ, Anne; Michael MCCARTHY AND Ronald CARTER. *From corpus to classroom: Language use and language teaching*, Cambridge: Cambridge University Press.
- О’Мејли и Ул Шамот 1990:** O’MALLEY, J. Michael and Anna UHL CHAMOT. *Learning Strategies in Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Онјева Моралес 1999:** ONIEVA MORALES, Juan Luis. *Análisis gramatical superior. Nivel superior. Teoría y práctica*. Madrid: Playor.
- Олврајт и Бејли 1991:** ALLWRIGHT, Dick and Kathleen M BAILEY. *Focus on the language classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Орс 1994:** ORS, Inés d’ . „El uso genérico del artículo y las funciones de tema y rema“, *Español actual*, 62: 19-33.

- Остин 1962:** AUSTIN, John L. *How to do things with words?* Oxford: Oxford University Press.
- Пастор Сестерос 2004:** PASTOR CESTEROS, Susana. *Aprendizaje de segundas lenguas. Lingüística aplicada a la enseñanza de idiomas.* Alicante: Publicaciones de la Universidad de Alicante.
- Пејн 1997:** PAYNE, Thomas. *Describing morphosyntax. A guide for field linguists.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Пејовић 2013:** ПЕЈОВИЋ, Анђелка. „О еквиваленцији и лажним пријатељима у српској и шпанској фразеологији“, *Српски језик*, XVIII: 401-414.
- Пис-Горисон 1980:** PEASE-GORRISSEN, Margarita. „The use of the article in Spanish habitual and generic sentences“, *Lingua* (Amsterdam), 51: 311-316.
- ПЕЈ 2007:** El Portfolio Europeo de las Lenguas y la enseñanza de lenguas extranjeras/ segundas lenguas: aprendizaje, enseñanza y evaluación: propuestas para la enseñanza de ELE (II) [coordinadora editorial, Isabel Alonso Belmonte]. Madrid: Sociedad General Española de Librería.
- Пенадес Мартинес 1999:** PENADÉS MARTÍNEZ, Inmaculada. „La lingüística contrastiva y el análisis de errores desde la perspectiva del español“, en: *Lingüística contrastiva y análisis de errores (español-portugués y español-chino)*. Madrid: Edinumen, 7-17.
- Пикаљо и Хема 1999:** PICALLO, M. Carme y Gemma RIGAU. „El posesivo y las relaciones posesivas“, en: BOSQUE, Ignacio y Violeta DEMONTE, *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*, Madrid: Espasa, 973-1024.
- Пипер 2009:** ПИПЕР, Предраг. „Српски језик“, у: МАЛЦИЈЕВА, Вјара; Зузана ТОПОЛИЊСКА, Маја ЂУКАНОВИЋ и Предраг ПИПЕР. *Јужнословенски језици: граматичке структуре и функције*. Београд: Београдска књига, 381-536.
- Пипер 2013:** ПИПЕР, Предраг и Иван КЛАЈН. *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Пирс 1992/1998:** PIERCE, Charles Sander. 1992/1998. *The Essential Peirce. 2 vols.* Edited by HOUSER, Nathan; Christian KLOESEL and the Pierce Edition Project. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Пишковић 2010:** PIŠKOVIĆ, Tatjana. *Kategorije roda u hrvatskome standardnom jeziku (gramatička, leksička, referencijalna i društvena)*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
<https://bib.irb.hr/prikazi-rad?lang=EN&rad=446762>
- Поповић 2004:** ПОПОВИЋ, Љубомир. *Ред речи у реченици*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

- Порто Дапена 1982:** PORTO DAPENA, José Álvaro. „Los posesivos personales en español: intento de descripción funcional“, *Dicienda, Cuadernos de Filología Hispánica*, 1: 55-108.
- Поснер 1996:** POSNER, Rebecca. *The Romance languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Потије 1972:** POTTIER, Bernard. *Introduction à l'étude linguistique de l'espagnol*. París: Ed. Hispanoamericanas.
- Посо 2006:** POZO, Juan Ignacio. *Teorías cognitivas del aprendizaje*. 9. ed. Madrid: Morata.
- Прадо Ибан 2000:** PRADO IBÁN, María Elena. „El artículo: contraste *el/un*/ausencia de artículo“, en: *Nuevas perspectivas en la enseñanza E/LE. Actas del X Congreso Internacional de ASELE*. Vol. 2: 558-567.
- Прањковић 2000:** PRANJKOVIĆ, Ivo. „Izražavanje neodređenosti/određenosti imenica u hrvatskom jeziku“, *Riječki filološki dani. Zbornik radova* 3: 343-349.
- Пријето 1999:** PRIETO DE LOS MOZOS, Emilio. „Sobre las gramáticas normativas y las gramáticas no normativas“, en: *Homenatge a J.Tusón*. Barcelona: Empúries, 245-258.
- Проговац 1998:** PROGOVAC, Ljiljana. „Determiner phrase in a language without determiners“, *Journal of Linguistics*, 34: 165-179.
- ПХРН 2005:** REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. 2005. *Diccionario panhispánico de dudas*. 1.ª ed. 2.ª tirada. Madrid: Real Academia Española: Asociación de Academias de la lengua española: Santillana.
- ПШКА 2010:** REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. 2010. *Ortografía de la lengua española*. Madrid: Espasa Calpe.
- Радовановић 2004:** РАДОВАНОВИЋ, Милорад. *Планирање језика и други списи*. Сремски Карловци - Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Радовановић 1973:** РАДОВАНОВИЋ, Милорад. „Општелингвистички аспект категорије «обавезни детерминатор» у синтакси“, у: *Годишњак Филозофског факултета*. Књ. 15, 1, Нови Сад: Филозофски факултет, 211-240.
- Раичевић 2011:** РАИЧЕВИЋ, Вучина. *Речник лингводидактичке терминологије*. Београд: Завод за уџбенике.
- Рајић 2009:** РАЈИЋ, Jelena. „Algunas observaciones sobre la traducción desde la perspectiva del análisis del discurso y de la pragmática“, en: CABALLERO RODRÍGUEZ, María del Rosario y María Jesús PINAR SANZ, *Modos y formas de la comunicación humana, XXVII Congreso internacional de la AESLA*. Ciudad Real, Vol. 2: 1293-1298.

- Рајић и Маркос Бланко 2009:** RAJIĆ, Jelena y Hugo MARCOS BLANCO. *Gramática de la lengua española: con ejercicios*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Рамелхарт и Норман 1978:** RUMELHART, David and Donald NORMAN. „Accretion, tuning and restructuring: Three modes of learning“, in: COTTON, John W. and Roberta L. KLATZKY (eds.), *Semantic Factors in Cognition*. Hillsdale, NJ: Erlbaum: 37-53.
(<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.709.3100&rep=rep1&type=pdf>)
- Расел 1905:** RUSSELL, Bertrand. „On denoting“, *Mind*, 14: 479-493.
- Риђановић 1985:** RIĐANOVIĆ, Midhat. *Jezik i njegova struktura*. Sarajevo: Svjetlost.
- Рингбом 2007:** RINGBOM, Hakan. *Cross-linguistic similarity in foreign language learning*. Clevedon-Buffalo-Toronto: Multilingual Matters.
- Ристић 2010:** RISTIĆ, Stana. „Korpus „živog jezika“ i njegov značaj za izučavanje jezičkih pojava“, *Srpski jezik, književnost, umetnost: zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa održanog na Filološko-umetničkom fakultetu u Kragujevcu. Knj.1, Jezički sistemi i upotreba jezika*, 109-114.
- Ричардс 1974:** RICHARDS, Jack C. (ed.). *Error Analysis*. Harlow: Longman.
- Ричардс и др. 1997:** RICHARDS, Jack C.; John PLATT y Heidi PLATT. *Diccionario de lingüística aplicada y enseñanza de lenguas*. (Versión española y adaptación de Carmen MUÑOZ LAHOZ y Carmen PÉREZ VIDAL). Barcelona: Ariel.
- РКСШ:** REAL ACADEMIA ESPAÑOLA: Banco de datos (CREA) [en línea]. *Corpus de referencia del español actual*. <<http://www.rae.es>>
- Робертс 2003:** ROBERTS, Craige. „Uniqueness in definite noun phrases“, *Linguistics and Philosophy*, 26: 287-350.
- Рока-Понс 1960:** ROCA-PONS, Josep. *Introducción a la gramática*. Barcelona: Teide.
- Рубињони Стругар 2014:** РУБИЊОНИ СТРУГАР, Влатка. „Análisis de los errores de concordancia en la expresión escrita de los aprendientes serbios de ELE“, *LinRed*, XI (18/4/2014): 1-34.
(http://www.linred.es/articulos_pdf/LR_articulo_12042014.pdf)
- Руис Биканди 2011:** RUIZ BIKANDI, Uri (coord.). *Didáctica de la lengua castellana y la literatura*. Barcelona: GRAO.
- Рулић и Пејовић 2014:** РУЛИЋ, Дивна и Анђелка ПЕЈОВИЋ. „Превођење властитих имена у књижевности за децу и младе“, *Lunar*, 54: 43-55.
- РШКА 1998:** Real Academia Española, *Diccionario de la lengua española*, 2 vols., 21a ed. Madrid: Espasa Calpe.

- Совет Европе 2002:** CONSEJO DE EUROPA. *Marco Común Europeo de referencia para las lenguas: aprendizaje, enseñanza, evaluación*. Madrid: Secretaría General Técnica del MECD-Subdirección General de Información y Publicaciones y Grupo ANAYA.
- Сајавара 1981:** SAJAVAARA, Kari. „Psycholinguistic Models, Second Language Acquisition and Contrastive Analysis“, in: FISIÁK, J. (ed.). *Contrastive Linguistic and the Language Teacher*. Oxford: Pergamon, 87-121.
- Сантјаго Алонсо 2016:** SANTIAGO ALONSO, Gemma. *Enseñanza significativa del artículo español desde la perspectiva de la gramática cognitiva (Pomesko poučevanje španskega člena z vidika kognitivne slovnice)*, neobjavljena doktorska disertacija. Filozofska fakulteta: Ljubljana.
- Сантос Гаргальо 1992:** SANTOS GARGALLO, Isabel. *La enseñanza de segundas lenguas. Análisis de errores en la expresión escrita de estudiantes de español cuya lengua nativa es el serbo-croata*. Madrid: Universidad Complutense.
- Сантос Гаргальо 1993:** SANTOS GARGALLO, Isabel. *Análisis contrastivo, análisis de errores e interlengua en el marco de la lingüística contrastiva*. Madrid: Síntesis.
- Сантос Гаргальо 2004:** SANTOS GARGALLO, Isabel. „El análisis de errores en la interlengua del hablante no nativo“, en: J. SÁNCHEZ LOBATO & I. SANTOS GARGALLO (eds.), *Vademécum para la formación de profesores. Enseñar español como segunda lengua (L2)/lengua extranjera (LE)*. Madrid: SGEL, 391-410.
- Санһес 2000:** SÁNCHEZ, Álvaro. „Language teaching before and after digitalized corpora. Three main issues“, *Cuadernos de Filología inglesa*, 9/1: 5-37.
- Санһес де Савала 1976:** SÁNCHEZ DE ZAVALA, Víctor, „Sobre una ausencia del castellano“, en: SÁNCHEZ DE ZAVALA, V. (coord.). *Estudios de gramática generativa*. Barcelona: Labor, 195-254.
- Санһес Лобато и Сантос Гаргальо 2004:** SÁNCHEZ LOBATO, Jesús y Isabel SANTOS GARGALLO (eds.). *Vademécum para la formación de profesores. Enseñar español como segunda lengua (L2)/lengua extranjera (LE)*. Madrid: SGEL.
- Санһес Перес 1992:** SÁNCHEZ PÉREZ, Aquilino. *Historia de la enseñanza del español como lengua extranjera*. Madrid: SGEL.
- Санһес Перес и др. 1991:** SÁNCHEZ PÉREZ, Aquilino; Ernesto MARTÍN y José A. MATILLA. *Gramática práctica de español para extranjeros*. Madrid: SGEL.
- Сармјенто и Еспарса 1993:** SARMIENTO, Ramón y Miguel Ángel ESPARZA. *Los determinantes*. Madrid: SGEL.
- Саторе Грау 2000:** SATORRE GRAU, Francisco Javier. „El artículo“, en: ALVAR, Manuel (ed.). *Introducción a la Lingüística española*. Barcelona: Ariel, 271-298.
- Секо 1979:** SECO, Manuel. *Gramática esencial del español*. Madrid: Aguilar.

- Селинкер 1992:** SELINKER, Larry. *Rediscovering interlanguage*. London & New York: Longman.
- Сенос 2001:** CENOZ, Jasone. „The effect of linguistic distance, L2 status and age on cross-linguistic influence in third language acquisition“, in: CENOZ, Jasone; Britta HUFSEISEN and Ulrike JESSNER (eds.). *Cross-linguistic influence in third language acquisition*. Clevedon: Multilingual Matters, 8-20.
- Серл 1969:** SEARLE, John R., *Speech acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Сестеро Мансера и др. 2002:** CESTERO MANCERA, Ana María et al. „Corpus para el análisis de errores de aprendices de E/LE (CORANE)“, en: GIMENO SANZ, Ana María (ed.). *Tecnologías de la información y de las comunicaciones en la enseñanza de ELE: Actas del XII Congreso Internacional de ASELE*, Valencia: Universidad Politécnica de Valencia, 527-534.
- Синклер 2004:** SINCLAIR, John (ed.). *How to use corpora in language teaching*, Amsterdam, John Benjamins.
- Спалатин 1976:** SPALATIN, Leonardo. „An approach to the Definite Article“, in: M. RADOVANOVIC (ed.), *The Yugoslav Serbo-Croatian-English Contrastive Project. Reports 10*: 121-136.
- Станковић 2009:** СТАНКОВИЋ, Бранимир. „О одређености као категорији именица у српском језику“, *Савремена проучавања језика и књижевности: зборник радова са I научног скупа младих филолога Србије*, књ. 1. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 139-147.
- Станковић 2011:** СТАНКОВИЋ, Бранимир. „Одређеност, партитивна специфичност, *ad hoc* класе и придевски вид у српском језику“, *Годишњак за српски језик и књижевност*, ур. М. Стојановић: зборник радова, год. 24, бр. 11. Ниш: Филозофски факултет, 185-201.
- Станковић 2012:** СТАНКОВИЋ, Бранимир. „Адноминални и предикативни тип *какав* питања и *који* питања у српском језику“, *Годишњак за српски језик*, ур. Б. Димитријевић: зборник радова, год. 25, бр. 12. Ниш: Филозофски факултет, 129-147.
- Станковић 2015:** СТАНКОВИЋ, Бранимир. *Синтакса и семантика одређеног и неодређеног придевског вида у српском језику, докторска дисертација*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Станојчић 2010:** СТАНОЈЧИЋ, Живојин. *Граматика српског књижевног језика*. Београд: Креативни центар.
- Станојевић 1995:** СТАНОЈЕВИЋ, Веран. *Неодређени и одређени члан као квантитативни морфемски у француском*. Необјављен магистарски рад. Београд: Филолошки факултет.

- Станојевић 1998:** СТАНОЈЕВИЋ, Веран. *О квантитативној природи неодређеног и одређеног члана у француском језику. Филолошки преглед XXV/1*, Београд: Филолошки факултет, 87-104.
- Стевановић 1991:** СТЕВАНОВИЋ, Михаило. 1991. *Савремени српскохрватски језик: граматички системи и књижевнојезичка норма. 2, Синтакса, 5.* издање. Београд: Научна књига.
- Стоквел и др. 1965:** STOCKWELL, Robert Peter; J. Donald BOWEN and John W. MARTIN. *The Grammatical structures of English and Spanish*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Сулуага Оспина 1975:** ZULUAGA OSPINA, Alberto. „La fijación fraseológica“, *Thesaurus*, XXX, 2, 25: 225–248.
(http://cvc.cervantes.es/lengua/thesaurus/pdf/30/TH_30_002_017_0.pdf)
- Сулуага Оспина 1980:** ZULUAGA OSPINA, Alberto. *Introducción al estudio de las expresiones fijas*. Francofort: Peter Lang.
- Терон 1983:** TARONE, Elaine. „On the variability of interlanguage system“, *Applied Linguistics*, 4: 142-163.
- Терон 2007:** TARONE, Elaine. „Sociolinguistic approaches to second language acquisition research“, *Modern Language Journal*, 91: 837-848.
- Терон и Јул 1989:** TARONE, Elaine and George YULE. *Focus on the language learner: approaches to identifying and meeting the needs of second language learners*. Oxford: Oxford University Press.
- Тополињска 1981:** ТОПОЛИЊСКА, Зузана. „Рестрикција насупрот апозиције: две врсте атрибута именичке синтагме“, *Јужнословенски филолог*, књ. 37 Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ, 1-11.
- Торихано Перес 2004:** TORIJANO PÉREZ, J. Agustín. *Errores de aprendizaje, aprendizaje de errores*. Madrid: Arco Libros.
- Торего 1988:** TORREGO, Esther. „Operadores en las exclamativas con el artículo determinado de valor cuantitativo“, *NRFH*, 36: 109-122.
- Торего 1999:** TORREGO, Esther. „El complemento directo preposicional“, en: BOSQUE, Ignacio y Violeta DEMONTE. *Gramática Descriptiva de la Lengua Española*. Madrid: Espasa.
- Тренкић 2000:** TRENKIĆ, Danijela. *The acquisition of English articles by Serbian speakers*. Ph.D. thesis, Cambridge: University of Cambridge.
- Тренкић 2001:** TRENKIĆ, Danijela. „Establishing the definiteness status of referents in dialogue (in languages with and without articles)“, *Working Papers in English and Applied Linguistics 7*. Cambridge: Research Centre for English and Applied Linguistics, University of Cambridge, 107-131.

- Тривић 2015:** ТРИВИЋ, Анета. *Лексичко-семантичка анализа соматизама у фразеологији савременог шпанског и српског језика: контрастивни приступ*. Необјављена докторска дисертација. Крагујевац: Филолошко-уметничко факултет.
- Ћаморо Гереро и др. 2007:** CHAMORRO GUERRERO, María Dolores et al. *Abanico. Curso Avanzado de Español Lengua Extranjera*. Libro del alumno. Barcelona: Difusión.
- Ћерћија 1998:** CIERCHIA, Gennaro. „Reference to Kinds across Language“, *Natural Language Semantics*, Vol. 6, Issue 4: 339-405.
- Фарук 1998:** FAROOQ, Mohammad Umar. *Contrastive and Error Analysis Based Teaching Strategies. General Education and Interdisciplinary Research*. Aichi Women's Junior College.
<http://www.cels.bham.ac.uk/resources/essays/farooq2.pdf>
- Фејнголд 2004:** FAINGOLD, Eduardo. *The Development of Grammar in Spanish and Romance Languages*. Gordonsville, VA, USA: Palgrave Macmillan.
<http://site.ebrary.com/lib/belgrade/Doc?id=10103763&>
- Фекете 1969/73:** ФЕКЕТЕ, Егон. „Облик, значење и употреба одређеног и неодређеног придевског вида у српскохрватском језику“, 1. део у: *Јужнословенски филолог* 28/1, 2, (1969): 321-386 и 2. део у: *Јужнословенски филолог* 29/3, 4, (1973): 339-523.
- Фернандес 1997:** FERNÁNDEZ, Sonsoles. *Interlengua y análisis de errores en el aprendizaje del español como lengua extranjera*. Madrid: Edelsa.
- Фернандес Лагуниља и Анула Ребољо 1995:** FERNÁNDEZ LAGUNILLA, Marina y Alberto ANULA REBOLLO. *Sintaxis y cognición. Introducción al conocimiento, el procesamiento y los déficits sintácticos*. Madrid: Síntesis.
- Фернандес Леборанс 1999:** FERNÁNDEZ LEBORANS, María Jesús. „El nombre propio“, en: BOSQUE, Ignacio y Violeta DEMONTE (eds.), *Gramática descriptiva de la lengua española. Sintaxis básica de las clases de palabras*. Madrid: Espasa Calpe, 77-128.
- Фернандес Рамирес 1987 [1951]:** FERNÁNDEZ RAMÍREZ, Salvador. *Gramática española. Vol. 3.2. El pronombre*, ed. de José Polo e Ignacio Bosque. Madrid: Arco Libros, 125-160.
- Физијак 1981:** FISIAK, Jacek (ed.). *Contrastive Linguistics and the Language Teacher*. Language Teaching Methodology Series, Oxford: Pergamon.
- Физијак 1990:** FISIAK, Jacek (ed.). *Further Insights Into Contrastive Analysis*. Linguistic and literary studies in Eastern Europe, Vol. 30. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

- Филиповић 2001:** FILIPOVIĆ, Jelena. „Interlanguage and error analysis in SLA theory: an account of the ESL syllable structure acquisition by Serbian native speakers“, *Filološki pregled. Časopis za stranu filologiju*, XVIII/1-2: 177-189.
- Филиповић 2010:** ФИЛИПОВИЋ, Јелена. „Контрастивна проучавања српског и шпанског језика“, у: КЛАЈН, Иван и Предраг ПИПЕР (eds.). *Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати; књ. 1*. Београд: САНУ, Одбор за српски језик у поређењу са другим језицима (Београд: Полиграф), 353-375.
- Фриз 1945:** FRIES, Charles C. *Teaching and learning English as a foreign language*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Фодор 1983:** FODOR, Jerry A. *The Modularity of Mind*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Фроруд 1990:** FRAURUD, Kari. „Definiteness and the processing of noun phrases in natural discourse“, *Journal of Semantics*, 7: 395-433.
- Хајм 1988:** HEIM, Irene. *The Semantics of Definite and Indefinite Noun Phrases*. New York & London: Garland Publishing.
- Хајмс 1972:** HYMES, Dell. „On Communicative Competence“, in: PRIDE, John Bernard and Janet HOLMES (eds.), *Sociolinguistics. Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin, 269-293.
- Хајн 1997:** HEINE, Bernd. *Cognitive Foundations of Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Хенш и Пуј Коста 1971:** HAENSCH, Günther у Mariano PUY COSTA. *Español vivo: ejercicios practicos de lengua espanola: Morfologia-Sintaxis-Ortografia-Vocabulario-Fraseologia у modismos-Estilistica*. München: Max Hueber Verl.
- Хили Гаја 2002:** GILI GAYA, Samuel. *Curso superior de sintaxis española*. 15. ed., Barcelona: SPES.
- Хлебец 1976:** HLEBEC, Boris. „Одређеност у енглеском и српскохрватском језику – један покушај објашњења“, *Живи језици*, XVII, 1-4: 55–70.
- Хлебец 1986:** HLEBEC, Boris. „Serbo-Croatian correspondents of the articles in English“, *Folia Slavica*, Vol. 8/ 1: 29–50.
- Хокингс 1978:** HAWKINGS, John A. *Definiteness and Indefiniteness*. London: Croom Helm.
- Хокингс 1991:** HAWKINGS, John A. „On (in)definite articles: Implicatures and (un)grammaticality prediction“, *Journal of Linguistics* 27: 405-442.
- Чејф 1976:** CHAFE, Wallace. „Givenness, contrastiveness, difiniteness, subjects, topics, and points of view“, in: LI, Charles N. (ed.), *Subject and topic*. New York: Academic Press, 25-55.

- Честермен 1991:** CHESTERMAN, Andrew. *On Definiteness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Честермен 1998:** CHESTERMAN, Andrew. *Contrastive functional analysis*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Чомски 1968:** CHOMSKY, Noam. *Language and Mind*. New York [etc.]: Harcourt Brace & World.
- Чомски 1971:** ČOMSKI, Noam. *Gramatika i um* (izbor i redakcija Ranko Bugarski; prevod Ranko Bugarski, Gordana B. Todorović). Beograd: Nolit.
- Чомски 1975:** CHOMSKY, Noam. *Reflections on Language*, New York: Pantheon.
- Џејмс 1980:** JAMES, Carl. *Contrastive analysis*. London: Longman.
- Џејмс 1998:** JAMES, Carl. *Errors in language learning and use: Exploring Error Analysis*. London: Longman.
- Џекендоф 1983:** JACKENDOFF, Ray. *Semantics and cognition*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Џекендоф 1990:** JACKENDOFF, Ray. *Semantic structures*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Џекендоф 1991:** JACKENDOFF, Ray. „Parts and boundaries“, In: B. Levin and S. Pinker (eds.), *Lexical and conceptual semantics*. Oxford: Blackwell, 9–46.
- Џиновић и др. 2013:** ЏИНОВИЋ Владимир, Рајка ЂЕВИЋ и Ивана ЂЕРИЋ. „Перцепције наставника о сопственој иницијативности: колективна иницијатива спрам личне иницијативе“, *Зборник Института за педагошка истраживања*, 45, 2: 282–297.
- Џордан 2004:** JORDAN, Geoff. *Theory Construction in Second Language Acquisition*. Language Learning and Language Teaching. Amsterdam: John Benjamins.
- Шејфер и Метјусон 2005:** SCHAEFFER, Jeannette and Lisa MATTHEWSON. „Grammar and Pragmatics in the Acquisition of Article Systems“, *Natural Language & Linguistic Theory*, Vol. 23, 1: 53-101.
- Шмит 1993:** SCHMIDT, Richard. „Consciousness, learning and interlanguage pragmatics“, in: Gabriele KASPER and Shoshana BLUM-KULKA (eds.). *Interlanguage pragmatics*. New York: Oxford University Press, 21-42.

11. ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ А. ЕЛЕМЕНТИ КОРПУСА КОРИШЋЕНИ У РАДУ (А1, А2, А3)

А1. Модел за писање састава:

Escribe un texto de 20 oraciones sobre el tema:

El viaje de tus sueños

А2. Модел теста коришћен за проверу употребе одређеног члана у циљаним контекстима у шпанском језику:

COLOCA EL ARTÍCULO DETERMINADO DONDE SEA NECESARIO:

Octavio Paz es (1) _____ poeta y (2) _____ ensayista mexicano más prestigiado y controvertido de (3) _____ segunda mitad de (4) _____ siglo XX. Nace en (5) _____ ciudad de (6) _____ México en (7) _____ 1914, en (8) _____ medio de (9) _____ Revolución mexicana. Estudia (10) _____ Filosofía y (11) _____ Letras en (12) _____ capital de México. Concluida (13) _____ Segunda Guerra Mundial, ingresa en (14) _____ carrera diplomática. Como (15) _____ diplomático viaja mucho y conoce (16) _____ sitios que le servirán de (17) _____ inspiración. Paz fue influenciado desde pequeño por (18) _____ literatura a través de su abuelo, que también era (19) _____ escritor. Ya a (20) _____ diecinueve, Paz publicó *Luna Silvestre*, una colección de (21) _____ poemas, y desde entonces se mantuvo en (22) _____ centro de (23) _____ acontecimientos artísticos, políticos y sociales de (24) _____ país. Nos ofreció una visión de (25) _____ mundo diferente de (26) _____ nuestra. Sus palabras son llevadas a (27) _____ perfección. Su contribución a (28) _____ letras de (29) _____ México moderno fue inmensa. Fue galardonado con (30) _____ Premio Nobel de (31) _____ Literatura. Murió en (32) _____ abril de (33) _____ 98.

A (34) _____ continuación presentamos un fragmento de su obra:

“En aquella época yo estaba en (35) _____ paro y por (36) _____ mañanas salía de (37) _____ casa en (38) _____ busca de (39) _____ trabajo y vagabundeaba por (40) _____ vecindad. A menudo, de tanto caminar, me dolían (41) _____ pies, pero seguía yendo a (42) _____ pie. Ese día aunque eran sólo (43) _____ nueve de (44) _____ mañana y era (45) _____ viernes, ya había (46) _____ niños en (47) _____ parque porque era (48) _____ verano y tenían (49) _____ vacaciones. Una niñita, sobre todo, me llamó (50) _____ atención. Era delgadita y tenía (51) _____ pelo negro recogido en (52) _____ dos trenzas. Aunque llevaba (53) _____ ropa de buena calidad y parecía rica, me dio (54) _____ lástima. (55) _____ expresión de su rostro era triste. Enseguida, me interesé en (56) _____ causa de su tristeza. Todo (57) _____ hombre es como (58) _____ Luna: tiene una cara oscura que a nadie enseña.”

A3. Модел упитника коришћен за прикупљање података о испитаницима и њиховом познавању страних језика и члана као граматичке категорије:

I	Лични ПОДАЦИ	ОДГОВОРИ
1.	Име:	
2.	Презиме:	
3.	Година рођења:	
4.	Место рођења:	
5.	Основна школа коју сте похађали: (навести име школе и место у коме се налази)	
6.	Средња школа коју сте похађали: (навести име школе и место у коме се налази)	
7.	Година уписа на групу за шпански језик и хиспанске књижевности:	
8.	Година студија коју тренутно похађате: (прва, друга, трећа или четврта)	

II	ПИТАЊА О ПОЗНАВАЊУ ЈЕЗИКА	ОДГОВОРИ
1.	Наведите ваш матерњи језик:	
2.	На скали од 1 до 7 оцените ваше познавање граматике матерњег језика: (заокружите)	1 2 3 4 5 6 7
3.	Наведите стране језике којима се служите:	
4.	Да ли сте у предшколском периоду учили страни језик? Ако јесте, наведите који.	
5.	Који/е страни/е језик/е сте учили у основној школи и колико дуго?	
6.	Који/е страни/е језик/е сте учили у средњој школи и колико дуго?	
7.	Да ли сте ван школе похађали курсеве страних језика? Ако јесте, наведите када, у којој институцији и колико дуго.	
8.	На скали од 1 до 7 оцените ваше	_____ 1 2 3 4 5 6 7 _____ 1 2 3 4 5 6 7 _____ 1 2 3 4 5 6 7 _____ 1 2 3 4 5 6 7

	познавање страних језика којима се служите:	_____ 1 2 3 4 5 6 7 _____ 1 2 3 4 5 6 7
9.	На скали од 1 до 7 оцените ваше познавање граматике страних језика којима се служите:	_____ 1 2 3 4 5 6 7 _____ 1 2 3 4 5 6 7 _____ 1 2 3 4 5 6 7 _____ 1 2 3 4 5 6 7 _____ 1 2 3 4 5 6 7 _____ 1 2 3 4 5 6 7
10.	Да ли и у којим приликама се служите страним језиком ван наставе?	

III	ПИТАЊА О ЧЛАНУ	ОДГОВОРИ
1.	Који језици којима се служите, поред шпанског језика, имају граматичку категорију члана?	
2.	При употреби члана у шпанском језику, да ли вам помаже или одмаже чињеница да познајете систем чланова још једног страног језика?	
3.	На скали од 1 до 7 наведите у којој мери вам помаже односно одмаже?	1 2 3 4 5 6 7
4.	При употреби члана у шпанском језику, да ли вам помаже или одмаже чињеница да ваш матерњи језик нема граматичку категорију члана?	
5.	На скали од 1 до 7 наведите у којој мери вам помаже односно одмаже?	1 2 3 4 5 6 7
6.	Да ли у српском језику постоје граматички начини да се успостави разлика одређено/неодређено? Ако постоје, наведите пример.	
7.	Да ли вам већи проблем представља употреба одређеног или неодређеног члана?	
8.	Који су то чиниоци на које се ослањате приликом одабира да ли употребити члан или не?	
9.	Шта мислите да би вам било од помоћи да боље овладате категоријом члана у шпанском језику?	

ПРИЛОГ Б. ТРАНСКРИПЦИЈА ПИСАНИХ САСТАВА (Б1, Б2)

Прилог Б1. Транскрипција радова студената Филолошког факултета Универзитета у Београду

I/Бг/1

Bueno, es difícil para decir. Me gustaría viajar en Egipto. Quería que conocer un nuevo mundo, nueva cultura, nueva lengua. Me gustaría nadar en aquel buenísimo mar, ver nuevo, y espero, muy interesante mundo de mar. Me encantan los países donde hay mucho sol, donde hay diferentes animales y plantas que no tengo en mi país, no sé, algunas cosas nuevas y interesantes. Me gustaría ver multicolor piscis, estrellas etc.

I/Бг/2

Pues, tengo que decir que el tema me dá mucha risa, y ahora voy a explicar porque.

Hace dos meses yo y mis amigos hemos empesado trabajar y practicar en la función de la obra "Retablillo de Don Cristóbal" de G. Lorca. La función era todo éxito y hemos conseguido muchos aplausos y buenas críticas.

Pero más importante es que la compañía fue maravillosa y que ahora, todos los días vamos todos a tomar café o algo así. En esas tertulias ahora hablamos de viaje a España, porsupuesto. Como el nombre del teatro es "Teatro dislocado", hemos pensado tener una gira por toda España presentando la obra. Lo principal ahora es conseguir dinero de donadores y quién sabe, talvez los sueños se realizan y mi compañía i yo fuemos a España.

Esó es el sueño de todos juntos, y dicen que para cumplir tus sueños, solo hay que ten fe y soñar.

I/Бг/3

Hoy me he levantado a las 7. Y desde las 8 soy en la universidad. Estoy cansada, muy cansada. En este momento daría mi alma para una copa de vino, o café. Quiero dormir y no tengo inspiración para escribir. Pero quisiera estar en Haití en este momento. Quisiera tomando el sol o pasear por la playa. Todo es mejor de estudiar y estar en universidad todo el día. Espero el día, cuando todo esto ya esta acabado. Y estoy pensando sobre el examen que tengo dentro de una semana, y que no tengo tiempo de estudiar.

I/Бг/4

Me gustaría viajar a México, porque creo que es un país interesante y exótico. México tiene una cultura muy diversa e interesante. Me gustaría visitar la capital, Ciudad de México (Mexico city), su iglesia católica y el parque Chapultepec. También, me gustaría ir a televisa San Angel para ver los grandes estudios que ese citio tiene. Me daría mucha ilusión si podría pasar unos dias en Cancun o Acapulco, porque me agrada nadar en el tomar y tomar el sol en la playa. Querría visitar otras ciudades, como por ejemplo, Guadalajara, Veracruz y Guanajuato. Menos México, sería feliz si podría visitar toda América Latina y viajar a Venezuela, Colombia y Perú. Viajaría a todas capitales - Caracas, Lima, etc. Si tuviera suficiente dinero, me iría con un avion y me quedaría en hoteles finos. Me gustaría probar la comida nacional y degustar bebidas que no tienen alcohol. Me gusta fruta y verdura diferente y por eso creo que me agradaría estar ahí por un tiempo. Me gustaría conocer gente nueva y formar grupo de muchos amigos. Querría buscar trabajo y tener suficiente dinero para la vida sana y decente. Me gustaría vivir en un departamento que no está lejos del centro. Me gustaría vivir ahí toda la vida, pero primero debo de estar seguro que eso es lo que quiero de verdad. Y en fin, me gustaría casarme y tener hijos, cuya idioma materna sería castellano.

I/Бг/5

Me encanta viajar. Estuve dos veces en Grecia y una vez en Italia, pero nunca he estado en España. Según esto, se puede ver que sueño con viajar exactamente a España. No importa que ciudad, ni que región, me apetecería cualquier lugar donde podría escuchar español y hablar con la gente sin parar. Hace unos días hicimos una función de teatro y salió muy bien. Una de las ideas de todo el equipo con cual trabajábamos era relacionada con el viaje a España. Desde ese momento no paro de pensar sobre el viaje y me encantaría que lo hiciéramos todos juntos. Tenemos planes de presentar la función en los festivales en España y mostrar a los españoles que estamos muy interesados en su cultura y también mostrarles como la vemos nosotros los serbios.

Pues, eso sería todo. Ojalá que este viaje no esté solo un sueño o solo de un sueño. Si lo realizamos, me encantaría escribir sobre como fue.

I/Br/6

A... Sí, ahora recuerdo. Me gustaría que mis deseos sobre este verano se cumplen porque son relacionados con mi viaje a España. Yo y mi amiga Sonja queremos ir a España. Tenemos plan que cuando llegamos a España, buscamos un apartamento y quedamos allí por un mes. Todo eso es un poco complicado porque las visas para los serbios se pueden ganar bastante difícil, solo me consuela eso que somos estudiantes y no tenemos plan de casarnos con un Español y así quedar allí. Solo queremos aprender lengua y visitar lugares de quien podemos escuchar del nuestros profesores. Para mi es interesante eso que yo hablo más como una persona de Sud America y utilizo palabras como: chistoso, chavo, carros, caraj... Mi profesor dice que yo hablo como de la seria que se llama "Chavo del 8" pero todavía no la vi. Eso es todo. No tengo inspiracion y quiero ir a mi casa a estudiar inglés para sabado.

I/Br/7

En toda mi vida, creo que he tenido varias oportunidades para viajar. Alguien diría que no fuera mucho, pero para mi lo es. Fui a Inglaterra, Suiza y Grecia, mas un sueño todavía no se me ha cumplido: visitar España.

De niña, cuando tenía cuatro años, mis padres hicieron un viaje de sueños. Solían decirme que eso era época en la que se ganaba suficiente y se podía viajar. Realizaron ese viaje en España. Nos instalamos en Lloret de Mar y visitamos Barcelona. No me recuerdo de nada. Las fotos son la única cosa que me ayudan a ver mi misma en España.

No creo que este viaje haya sido el último de mi vida. Estoy convencida de que realizaré el otro, más bueno, y más largo en la vida. Como estudiante del español, supongo que esto es mi obligación. Ahorro una cierta cantidad de dinero, para que pueda vivir el viaje de mis sueños hasta que no termine los estudios y hasta que no empice a ganar.

Soy optimista y siempre creo en los sueños y en su cumplimiento. Mis padres suelen bromear a veces: ¿Quién diría diez años antes que estudiaras español?

I/Br/8

Cada viaje representa un parte significativa de nuestras vidas, no solo por el facto de que hemos visto algo nuevo, interesante y que hemos enriquecido nuestra experiencia, sino como una prueba de madurez. Todavía no he tenido la oportunidad de ver algunas cosas que querría, pero espero que sea muy pronto. El viaje de mis sueños no existe. Existe solo un deseo de pasar el tiempo divirtiéndome, en buena compañía de mis amigos, sea donde sea. Pero, si debo elegir, un viaje en barco con al menos 6-7 amigos, 10 o 15 días. Cuando lleguemos al destino, Cuba por ejemplo, no me importaría nada si el tiempo sea horrible o empiece La Tercera Guerra Mundial. No tengo ni idea que escribir...

I/Br/9

Me gustaria viajar a un lugar donde hay sol y muchas playas. Puede ser Grecia, sur de España o islas en America Latin. El pais no es tan importante. Lo mas importante son el mar, la arena, el sol i viajar con buenos amigos. Me gustaria conocer paises nuevos, gente interesante y aprender idiomas extranjeros. Quiero aprender mas sobre culturas indijenas porque eso me parece muy interesante y America Latin es buen lugar para hacerlo. Tambien quiero ir a Jamaica porque me encanta la musica reggae. Creo que esa isla es buena para ir de vacaciones, relajarse y divertirse sin muchos compromisos.

I/Br/10

Cuando tenía 10 años soñé con un viaje largo, un viaje inolvidable por todo el mundo. Hoydía no sueño cosas como esa porque sé que eso me pasará en algunos 40, 50 años. Pero sueño con un viaje por toda la América Latina. Me gustaría ver Madrid, Valencia, Granada, no sé... Barcelona, por supuesto, pero eso no es algo que se sueña sino que se hace. Con la América Latina es diferente. Es un otro continente, me falta siempre dinero para comprar algo que la representa, y para el billete... De todos modos, me gustaría ver por ejemplo República Dominicana, o Cuba, La Habana especialmente. Me gustan las playas, por eso R. Dominicana y La Habana por la música, la gente, que es muy simpática, por la salsa cubana. ¡Ay! ¡Cuánto me gusta la salsa! Bueno, me gusta casi toda la música. Por ejemplo la música Rock, Havy Metal también, aunque la gente no me cree. Todos dicen que soy simpática y interesante, que no soy tímida ni... ¿cómo se dice? Oscura. Yo les digo que sobre los gustos no hay nada escrito, y que no existe la gente universal, que todos somos diferentes. ¡Viva la diferencia!

I/Br/11

Me llamo S. Mi apellido es M. Tengo 24 años. Vivo en Belgrado. Es la capital de Serbia. Me gusta mucho mi ciudad. Mi padre se llama Milan. Mi madre se llama Dijana. Tengo un hermano. Se llama Nikola. Tiene 22. Él estudia la Facultad del Transporte. Mi padre es profesor, mi madre es arquitecta. Mi padre tiene 55 años. Mi madre también.

I/Br/12

Yo querría viajar a Polonia. Polonia es un país lejano. Se encuentra en el norte de Europa. Está poblada por los Polacos. Cuando termine de estudiar inglés como mi lengua segunda, yo aprendere polaco. Este idioma me interesa mucho. Aunque es una de las lenguas eslavas, no parece mucho a serbio. En Polonia clima es templado y no hay muchos días de calor. Eso es satisfechable para mi porque yo no puedo aguantar calor. También, alguien me dijo que la cerveza polaca está conocida por toda Europa por su calidad. No creo que sea mejor de "Jelen", pero debería ser de buen sabor. Me quedaré en Warszawa, y si no viva allí, me trasladaré a Nueva Zeland (por lo menos podría guardar las ovejas).

I/Br/13

Yo quiero viajar a las Islas Canarias. Me gustaría ir allí porque estas islas me parecen muy exóticas. Me gustaría tomar el sol en una de los playas, visitar museos, conocer cultura... Islas Canarias me gustan porque en ellos se habla español y a mí me gusta español. Me gustaría conocer nuevas personas y disfrutar en noches hasta madrugada. Me gusta musica española tambien y por esto me gustaría ir a las Islas Canarias.

I/Br/14

El viaje de mis sueños es viaje de Cúba. Quería visitar este país porque me interesa sus maneras de vivir, la cultura, música y todo qué es relacionado de Cúba. Me gusta Cúba no solo por lo qué ya he mencionado sino por que como país tiene muchas bellezas. Por ejemplo hace calor todos días del año, el mar esta caliente, se puede tomar el sol por todos los días y disfrutar la vida por completo. En Cúba cosas qué necesitas son más baratas qué algun otro país, y eso esta muy bueno para alguien que no tiene mucho dinero como por ejemplo alguien de Serbia. La jente son muy divertidos y su manera de vivir es muy interesante. Me gustaría ir al Cúba una vez pero no para visitar sino qué vivir allí dos o tres meses para qué puedo conocer mucho más mejor la vida de Cubanos y su comida igual qué su país.

I/Br/15

Cada uno tiene sus deseos escondidos. Mucha gente no quiere descubrir lo que en realidad quiere.

Yo por ejemplo no soy así. A mi me gusta rebelar mis preferencias, si no fuera así nunca hubiera estado aquí donde estoy - escribiendo esto. El viaje de mi vida sería ir a Perú. La cultura peruana, su tradición y modo de vivir me encantan. Lima es una ciudad fantástica, es verdad que no la he visto ni he estado allí, pero viendo la tele y creyendo en reportajes pude llegar a esta conclusión. Enamorada de Perú deseé estudiar español, lengua oficial en Perú. Espero que llegará el día cuando podré ir a Perú.

Pienso que todos deben trabajar muy fuerte y hacer hasta lo imposible para cumplir sus sueños. Esto es una de las obligaciones en la vida. ☺

I/Br/16

Esta mañana me he levantado, me he duchado y me he tomado café. Tomando café es mi actividad favorita en el día. Después he ido a la universidad y allí quedé cuatro horas. En continuación me he vuelto a mi casa y después otra vez he ido a la universidad. Todo esto duró tres horas. Y ahora estoy muy muy cansada, pero tengo que estudiar para mis exámenes.

I/Br/17

Mucha gente sueñan viajar al fin del mundo, conocer personas diferentes, ser rico, ser enamorado. Pero lo más importante es el viaje donde conocemos nosotros mismos. También, es el viaje más difícil. ¿Cómo podemos conocer nuestro corazón de verdad? Podemos escuchar los mayores y no dejar caer. ¡No es suficiente! Necesitamos nuestras experiencias, serán buenas o malas, pueden ayudarnos. Cuando estamos solos tenemos que pensar con nuestra cabeza, hacer cosas de nuestra manera y eso nos hace mejor personas. Duele cuando caemos, pero tenemos que levantar y luchar la batalla en la vida. Sólomente después de la lucha viene lo mejor - hacemos nuestros sueños real. No debemos esconder o huir de la vida porque así nunca no estaremos felices. Un problema mas, es que la gente no sabe decir lo que quiere algunas veces. No sabe hablar con otros y por eso suffran. Por eso estudio esta facultad, para aprender expresar mi misma y no estar confundida con muchas pensamientos.

I/Br/18

Yo quiero viajar, más de todo con mis amigos, porque ellos son mis mejor compañeros de viaje. Nosotros siempre tenemos de que hablar, donde ir y no discutamos, casi nunca. No es importante donde nos quedamos ni que hacemos.

No sé exactamente que es el viaje de mis sueños. Eso incluye el mar y buen tiempo, mucho sol... Por el día nosotros vamos a la playa y tomamos sol. Por la noche vamos a la discotecas donde bailamos y tomamos copas.

I/Br/19

El viaje de mis sueños fue cuando viajé a Italia. Eso fue una excursión en el cuarto año de la gimnasia. Fuimos en autobús. Visitamos las siguientes ciudades: Roma, Florencia, Verona, Venecia, Rimini... Eran bellísimas. La arquitectura, las fachadas y los monumentos me encantaron mucho. Los hoteles eran con tres estrellas, pero las habitaciones eran muy limpias y bonitas. Había tres camas, un tele, un teléfono, una cajera y una mesa. Allí solo estaba dormiendo, porque todos los días salíamos a la ciudad. Nos paseábamos por las zonas peatonales y carreteras y veíamos los monumentos preciosos. Por la noche, fuimos a la discoteca y nos divertimos. Escuchamos la música bacalao y bebimos las bebidas alcohólicas. Las fiestas eran estupendas y las chicas tan bonitas. No olvidaré este viaje nunca.

I/Br/20 Mi mejora amiga

Mi mejora amiga se llama Masha. Nosotras dos nos conocimos por 6 años. La conocí el primer día de mi escuela secundaria. Fuimos a la misma escuela, al mismo clase, pero nunca sentimos juntas. En mi vida tenía muchas amigas y cambiaba mis mejores amigas por muchas veces. Pero ahora, estoy completamente segura que ella es mi mejora amiga y que será eso para siempre. Ella me entiende mucho mejor que toda otra gente que conozco. Nosotras dos hablamos de todo. Puedo confiar todos mis pensamientos y sentimientos a ella. Ahora no estamos en el mismo clase, pero estamos en el mismo facultad. Ella estudia ruso y yo español.

Lo más que me gusta es pasar mi tiempo con ella. Muchas cosas hacemos juntas. Nos gusta salir por la noche, beber tequila y bailar. También nos gusta pasear, comprar ropa, comer nuestro helado preferido y por supuesto charlar de nuestros novios. Pero lo más que nos gusta hacer es cocinar juntas.

I/Br/21

Me gusta Cuba, como un país muy interesante y divertida. Quiero viajar algún día a Cuba y, si lo puedo, quedar allí. Me encanta las playas blancas, el sol fuerte y el mar, azul como el cielo. Cuba es un país rico de diversidades con la gente divertido, alegre y agradable. Ellos tienen un ritmo específico en su sangre y encanta bailar mucho. De Cuba viene un ritmo, un orden de música muy específico y conocido que se llama Latin Jazz. Por todas de estas cosas me gusta Cuba y Cuba va quedar mi sueño.

I/Br/22

¡Hola! Yo soy Jelena. Me gusta viajar mucho. Este verano yo voy a ir, probablemente, a la Grecia. Yo voy a ir con mis amigas, mi mejor amigas. Ahora, en este momento, nosotros no se a donde van a ir. Estamos pensando de Thasos. Si yo voy a Thasos, yo voy a estar diez días. Me gusta Thasos porque mi madre viene aquí en verano pasado. Ella me presentó Thasos en el mejor luz. Yo vi fotos de este sitio y estas fotos son muy bonitas. Pienso que este verano voy a estar muy interesante y divertido. Me gusta viajar mucho con mis amigas. Nosotras siempre tienen un buen tiempo.

II/Br/1

Desde que era muy pequeña tenía muchas ganas de viajar por el mundo y visitar muchos países bonitos. Me atrae mucho todo lo que es especial, extraordinario, las culturas y civilizaciones de otros países.

Aunque me gustaría visitar muchos países, mi mejor deseo es ir a España. Me encanta ese país, su gente, lengua, naturaleza, todo. Me gustaría visitar Madrid, como capital, porque supongo que es muy bonita. También, desearía ir a Barcelona porque de verdad vale la pena ver todo lo que nos ofrece: la Sagrada Familia, el Parque Güell, Montjuic, Camp Nou, la famosa fuente y muchos otros monumentos más. También, no hay que olvidar Andalucía con sus preciosos edificios de la época de los Árabes y sus ciudades excepcionales, Granada y Sevilla. Ya ahora puedo imaginar que sería un viaje estupendo e inolvidable. Ojalá algún día tenga la oportunidad de realizar este sueño. Nada me gustaría más.

II/Br/2

A mí me gusta mucho viajar. Por eso, uno de mis mayores sueños es trabajar como guía turístico. Me gustaría recorrer todo el mundo. Ya he tenido suerte de viajar un poco con mi grupo de danza, pero

claro que me gustaría ver más de lo que ya he visto. En el viaje de mis sueños son incluidos tres países: Brasil, México y Cuba. Las tres países me gustan por sus lindas costas pero cada una de ellos es especial e interesante. La música cubana me encanta, también su pueblo que aun siendo pobre, siempre tiene ganas de bailar y cantar. Los mexicanos también son gente alegre pero su cultura es muy distinta a la cultura de los cubanos. Me gustaría visitar Ciudad de México, esa enorme ciudad. También, me gustaría ver Acapulco, creo que él es otra cosa, lleno de turistas y de la vida nocturna. Quiero conocer la cultura azteca y maya, los pirámides, las iglesias, los museos y probar su comida. Brasil me gusta por sus playas, gente joven y sus fiestas, especialmente el carnaval en Rio. En ese viaje podría practicar mi español y aprender algo de portuges que también me gusta. A lo mejor un día se me cumple el sueño. Hasta entonces solo me queda soñar.

И/Бг/3

A mi me gusta mucho viajar, pero las condiciones en que vivimos no son muy buenos. Poca gente tiene dinero o tiempo para viajar. Soy estudiante y no tengo tiempo, porque siempre hay algunos exámenes y tengo que estudiar. Además no tenemos suficiente dinero. Los gastos son muy grandes, los libros son caros como todo lo demás que necesitamos. A mi me gustaría viajar a las tierras Hispánicas. En primer lugar a Madrid y Buenos Aires. Toda la América del Sur me parece fascinante y atractiva. Las ciudades son grandes, bellas. Además creo que me ayudaría estar en estos países para emprender hablar español mejor. Yo sería en contacto con hablantes nativos de español y aprendería muchas cosas sobre la cultura y de vida de extranjeros. Así que yo no quiero un viaje de sueño, por principio lo suficiente sería solo viajar o pasar un tiempo en España o en algun país de América del Sur.

И/Бг/4

Desde pequeña, soñaba con un viaje por toda América Latina. Viajar desde México hasta Argentina sería una experiencia enorme, llena de aventuras.

Me gustaría conocer ese continente muy exótico y ver si la vida allí es muy diferente de nuestra vida aquí. Seguramente habría muchas cosas nuevas para mí: plantas y animales que nunca he visto antes o comida preparada en una manera diferente, con nuevos sabores.

También sería muy interesante ver y saber más sobre sus costumbres; estoy segura de que aprendería mucho.

Estar en la tierra de civilizaciones tan antiguas como las de Maya, Inca o Azteca es algo que nunca podría olvidar. Me gustaría ver sus huellas y escuchar (y tratar de aprender) sus lenguas.

Pero lo que más me gustaría conocer es la gente. Es una cultura diferente de la nuestra, pero creo que tenemos cosas en común, aunque vivimos tan lejos.

Esto es todavía sólo un sueño mío, pero me gustaría mucho que un día sea la realidad.

И/Бг/5

Algo que a mí más me gusta es viajar. Hasta ahora he ido solo a Montenegro y una vez estuve en Grecia. Pero el lugar más bonito para mí es la República Dominicana. Bueno, no lo sé por seguro, porque nunca he ido ahí, pero he visto en la tele un programa sobre ese país y a mí me gustó mucho.

En la República Dominicana siempre hace sol, la costa y el mar son muy bonitos y eso es todo lo que yo necesito para un buen viaje. Además, si eso estuviera el viaje de mis sueños, yo llevaría mi hermana, mi novio y algunas amigas, porque sólo con ellas puedo pasar buen tiempo. La lengua española es, también la razón porque quiero irme a ese país exótico. Pero, por ahora, de este viaje solo puedo soñar.

И/Бг/6

La mayoría de mis deseos sobre el futuro está relacionada con la facultad que estudio. Cuando termino mis estudios querría encontrar un buen trabajo, avanzar en la carrera... También querría hacer cosas p.e. - aprender una nueva lengua, tocar un instrumento - simplemente todas las cosas para los que no he tenido tiempo durante mis estudios. Esto incluye tambien hacer un viaje de mis sueños. Solo espero que voy a tener suficiente dinero. En mi opinion viajes son también parte de la cultura. Querría visitar países como España, Inglaterra, Portugal... No sé, pienso que cada país tiene algo específico, que ningún otro país tiene... Cada país tiene su propia historia, monumentos, bellezas naturales... También, en cada país la gente es diferente. Me parece muy interesante viajar y conocer la gente nueva, su mentalidad, hábitos...

И/Бг/7

Es muy difícil hablar de un lugar particular, porque a mí me gustan muchas ciudades y países. Pero si tengo que escoger un lugar eso sería México. Es el lugar de mis sueños, porque es un país muy interesante y exótico. Su cultura es diferente. Mi gran deseo es vivir allí un día, pero eso es una cosa

bastante imposible. Pero no quiero perder la esperanza que eso va a suceder en el futuro. Pero también hay otros lugares en el mundo que me gustaría visitar. México es en primero lugar, pero yo sueño sobre Argentina, China, Cuba... Cualquiera viaje puede ser interesante. Cuando viajas aprendas mucho sobre la gente, su lengua, manera de pensar y vivir. Entonces tú puedes conocer nueva gente y disfrutar en la naturaleza de ese país. Todo eso es una bonito memoria y recuerdo. Tú siempre vas a recordarte de cada viaje. Claro viajar es caro pero si no puedes visitar un país extranjero puedes ver tú propio país. Es puede ser una experiencia mágica también.

II/Br/8

Yo no tengo ningún sitio especial que quiero ver. Hay muchos países en Europa que son bonitos y interesantes y que me gustaría ver. Grecia, España, Alemania, Francia... todo estos países me gustan y los quiero ver algún día, pero por el momento no tengo suficiente dinero para viajar. Estoy en este facultad precisamente por posibilidad de viajar al extranjero. Espero que algún día veré estos países o tal vez uno de ellos. Quien sabe a lo mejor me toca la lotería y entonces voy a tener suficiente dinero para mi viaje. Sé que ésto es solamente sueño pero puedo imaginar y esperar. Mis compañeros tambien tienen los mismos problemas. Ellos tambien quieren viajar pero su situación económica está muy mala. Todos estos problemas son por política. Un día cuando nuestro país sea en mejor situación económica todo va a ser bien y podremos viajar al extranjero.

II/Br/9

Hay muchas lugares maravillosos en el mundo que me gustaría visitar. Pero un lugar me fascina y espero que vaya allí. Es Río. La ciudad de carnaval, de sol y de playas largas. Su alrededor completo me gusta mucho. Me imagino cómo interesante estaría participar en el carnaval. Bailar, cantar, vestida en algo de "mil colores". Eso es algo que vale pena. Después del Río visitaría toda América del Sur porque me parecen muy interesantes diferentes influencias culturales. Además la lengua oficial en todos países es español (menos Brasil), y también por eso me atrae mucho. De todas maneras, ahora esto de verdad es un sueño, pero espero que, en unos años, sea realidad.

II/Br/10

No sé a dónde querría viajar. Probablemente el viaje de mis sueños sea un lugar en la playa, cerca de mar. Querría viajar a un lugar no contaminado, con una naturaleza pura. Pero no voy a ir sola, voy a ir con mi novio. Nos gustan las regiones tropicales y por eso nos gustan las islas como: Cuba, República Dominicana, las Islas Canarias... En estas partes del mundo siempre hace sol. La gente es alegre. La naturaleza es rica, hay muchas frutas, el aire es puro. Por eso estas lugares son muy buenos. Eso es el viaje de mis sueños y espero que un día vaya a trabajar ahí. Claro, quiero visitar España y también y conocer los Españoles. Ahora no tengo mucho dinero, pero quién sé qué el futuro lleva consigo.

II/Br/11

Viajar es muy importante para toda la gente, especialmente para gente joven. Es la manera más adecuada para conocer distintas culturas y personas. A mí me gusta viajar, y mucho. Me gustaría visitar España y sur de Francia. Creo que eso sería el viaje de mis sueños. La razón para visitar España es obvio - estudio la lengua española, y todo sobre ese país me fascina y interesa. Me "muero" por ver el museo de Salvador Dalí en Barcelona - es mi pintor favorito; bailar en Sevilla y disfrutar en juegos de corrida de toros, en Madrid. También querría visitar las playas de Niza y Can, como y los castillos antiguos en cualquier otra parte de Francia. Querría visitar y otros países europeos, como Italia y Ingleterra, pero eso podría esperar hasta algún otro viaje. Estoy completamente segura que ese periodo de mi vida sería el más bonito.

II/Br/12

La ciudad que más me gusta es Nueva York. Siempre he soñado irme allí. Me gustan edificios altos y que siempre hay mucha gente en las calles. Mi sueño se va a cumplir este verano porque voy a ir a los Estados Unidos en Julio. Logré ganar un trabajo en New Jersey. No puedo esperar más, porque tengo deseo enorme viajar ahí. Me voy a quedarme a Estados Unidos hasta el Octubre. Creo que voy a conocer mucha gente de todo el mundo.

II/Br/13

Como el español es mi lengua preferida, a mí me gustaría más viajar a un país hispanohablante, por ejemplo, a Cuba. Pienso que Cuba es un país de los sueños por el mar, por mucho sol que hay ahí, por la música, por el ron y especialmente por la gente que parece tan contenta, divertida y alegre.

También, lo que me gustaría ver y sentir es el espíritu cubano: los morenos viejos que se sientan delante de sus casas con el cigarro cubano en sus bocas, los coches antiguos, el comunismo en toda su gloria. Pero, desde este punto de vista, me parece que eso quedará sólo un viaje de mis sueños y no de la realidad.

II/Br/14

Yo no he viajado mucho hasta ahora. Los países que visité son cerca de Serbia. Quisiera visitar Perú y aprender más sobre la cultura Inca y visitar los restos de su imperio. Pero, el viaje de mis sueños sería al Egipto. Claro, lo primero que quiero ver son las Pirámidas. Pero también quiero ver los restos de ciudades, ir al Luxor y Carnac. Por supuesto iría al museo en Cairo para ver los objetos que estaban en las tumbas, especialmente la de Tutankamon. He leído mucho sobre la cultura de antiguo Egipto. Quisiera ver con mis propios ojos todo eso que ví en la televisión y de que me enteré de los libros y aprender más de lo que sé ahora. También quiero viajar por el río Nil e imaginar como era todo eso en su tiempo.

II/Br/15

Me gustaría viajar a España, porque estudio español y me gustaría conocer más su cultura y sus costumbres. También me gustaría ver la corrida y sentir la atmósfera durante la lucha entre torero y el toro. Mi mayor sueño es vivir en la capital de España, Madrid. Quisiera ver los barrios antiguos de Madrid, sus monumentos famosos, sus paisajes y edificios. Pero lo que más me interesa es la gente. Yo soy una persona muy comunicativa y sería muy feliz si conociera algún chico de Madrid. Él estaría mi amigo y me ayudaría con mis estudios de español. Visitar a España me ayudaría mucho porque con eso mejoraría mi español. Además, me interesa saber las costumbres de Madrid y especialmente la comida (sobre todo como se hace). Luego, estoy curiosa de conocer la vida durante la noche. Tengo ganas de descubrir si la gente vive más o menos igual que nosotros en Serbia. Además de todo eso, me gustaría aprender algún baile típico de España (aunque debo reconocer que no tengo mucho talento para esas cosas - soy un poco torpe, pero bueno). A mí siempre me fascinaron esos vestidos de muchos colores que sólo podía ver en la tele. Espero que mi sueño llegue a realizarse un día. Yo no pierdo la esperanza y la esperanza última muere ¿o no?

II/Br/16

Me gustaría viajar a Cuba. Cuba es el país de mis sueños. Me gusta mucho la cultura, música, la gente cubano. También oí que en Cuba hay muchas ciudades interesantes. Me gustaría visitar el museo de Che Guevara. Che Guevara es como una leyenda de Cuba y yo pienso que todos quieren visitar ese famoso museo. Cuba esta famosa por la salsa que es un tipo de baile. Aquí en Belgrado podemos aprender bailar la salsa, existen clases de salsa. Después de viaje a Cuba me gustaría visitar México, porque también me encanta todo que tiene que ver con ese país. En fin de ese viaje me gustaría ir a Barcelona. A mí me encantan todos los países de América Latina y España también, por supuesto, y esto es uno de los razones porque estudio español.

Quizá cuando sea mayor, yo voy a lograr hacer un viaje por todo el mundo junto con mi marido. Esto es mi deseo pero espero visitar por lo menos España en el año próximo y mi padre me prometió un viaje a México, pues ya veremos...

II/Br/17

Ahora en el tiempo de los exámenes no tengo mucha oportunidad para soñar, porque duermo poco. Pero, puedo escoger un sueño muy extraño que soñé hace mucho tiempo.

Estaba en un jardín. Todo era muy lindo: alegres pajarillos volaban alrededor de mí; olorosas florecillas eran de más hermosos colores. Todo era perfecto hasta que un perro muy grande apareció frente de mí. Me espantó mucho. Empecé a correr. El perro ladraba mucho y yo tenía tanto miedo que pareció como que todo esto fuera realidad. ¡Una realidad muy horrible! Conseguí a esconderme detrás de un roble grande y el perro se fue. Sentía un gran alivio... Y entonces fue cuando me desperté. No sé que significa este sueño, pero me gustaría oír su significado de un psicólogo. Soy persona a que afectan los sueños, y pienso que cada sueño ocupa un parte muy importante en nuestras vidas. Sueños reflejan nuestros deseos que no son cumplidos, nuestros miedos y nuestros pensamientos escondidos.

II/Br/18

El viaje de mis sueños es España. Allí yo quiero viajar por que eso es el país de la lengua que yo estudio. Creo que este viaje sera muy éxito, porque la lengua se aprende facilmente con la convercación. En nuestra universidad no tenemos suficiente convercación con los lectores de España. En España nosotros no podemos hablar nuestra lengua y entonces tenemos usar la lengua español. Así estudiamos español con facilidad, entendimiento y con desea que aprendemos muchas cosas de esta país y lengua. Nosotros tenemos que ir con los profesores porque ellos pueden ayudarnos en muchas facilidades, ellos

pueden explicarnos como podemos pensar en español. Entonces ese viaje de mis sueños puede ser muy exito para los estudiantes.

II/Br/19

Claro, cada persona ha soñado, por lo menos una vez con irse a un país exótico, bonito, lleno de monumentos preciosos. Todos tenemos un sueño donde querríamos ir y a donde nos gustaría viajar. A mí me gustaría ir a un país de la América Latina, pero este año espero viajar a Málaga, en España. Y cuando pienso de este viaje, me doy cuenta de que ese lugar podría ser el lugar de mis sueños. He escuchado muchas cosas sobre España y sobre todo sobre Andalucía, pero estoy feliz porque tengo la oportunidad de convencerme de eso. Espero aprender las cosas nuevas sobre la España, su cultura, los costumbres y la gente que vive ahí. Me gusta Málaga porque tiene las playas bonitas, muchos lugares para salir por la noche y eso me ayudará pasarme bien. Pienso que la gente es amable y agradable. Querría visitar más lugares como Barcelona, Madrid y los otros centros importantes. Al fin voy a tener la oportunidad de aplicar las cosas que hemos estudiado hasta ahora. Tengo miedo de que no voy a entender todo pero para todo exista la primera vez. Estoy muy contenta porque voy a visitar ese lugar precioso. Sobre todo estoy segura de que Málaga está inolvidable durante el verano. Me gustaría probar su vino, su comida tradicional y conocer su manera de vivir. Ojalá tenga aun mejor impresión sobre ese lugar cuando vuelva.

II/Br/20

Me gusta viajar mucho. Y no es importante donde. Pero el viaje de mis sueños probablemente sea el viaje a todos los países en Mediterráneo. Adoro el mar, las islas y estilo de ciudades en Mediterráneo. Si me va en este viaje no se que sea la primer cosa que hago. Siguramente comería las frutas por todo el día, y voy a pasear en ciudades viejos por la noche. Y por el día también voy a ser en la playa. Tal vez vaya en las fiestas locales. Probablemente vaya y al rastro para conocer mejor el tipo de gente que viven allí. Y si sea con bien compañía eso voy a ser el viaje de mis sueños. ☺

II/Br/21

Si alguien me diera mucho dinero y me dijera que puedo escoger cualquier sitio en el mundo para irme allí, probablemente escogía una isla desierta o algo así.

Ahora, con los exámenes y todo sólo quiero descansar un poco. Un crucero por el mar Caribe, Mediterráneo... Un mes de descanso no estaría tan mal. Me gusta nadar, tomar el sol y todas esas cosas que se hacen durante el verano. Tampoco me molestarían las temperaturas altas, si estuviera en algún sitio así.

También tengo un deseo grande, es viajar por el Europa. Cuando se trata de extranjero, me he ido sólo en Grecia, EE.UU., Bulgaria. Me gustaría visitar España, Italia, Francia. Los viajes son siempre buenos, porque te dan la oportunidad de conocerte con unas culturas distintas, con la gente, con su comida y su manera de vivir.

Por lo pronto no tengo planes para el verano. Si me voy por algún lado, probablemente será algo muy cercano, Montenegro o Grecia.

II/Br/22

Hay muchos países que quería visitar. No sólo esas del habla hispana. Me atraen especialmente países orientales como India, Nepal. Me fascina su cultura, religión, costumbres. Generalmente quería conocer todo el mundo así que mi viaje de sueños sería en un barco que viaja alrededor del mundo. Pero no estoy interesada tanto en los países y ciudades conocidos como Francia, Italia, América si no en islas pequeñas que no son tan famosas y exploradas. Por eso me fascina Brasil y sus selvas. En cuanto las ciudades, la de mis sueños es Río de Janeiro. Me gusta porque está en la costa y por sus playas conocidas como Copacabana y Ipanema. Es una ciudad en que quería vivir y no sólo por las playas hermosas si no por gente también. He oído que gente de Río es muy abierta, alegre, amable. Me conviene esa clima porque soy una persona que no quiere mucho el invierno y el otoño. Quería viajar por toda América Latina, no sólo en Brasil, para abrigar y aprender sobre la cultura de Mayas, Incas y Aztecas. Pienso que soy un cosmopolita y que podría vivir y sentir me bien en cualquier lugar en el mundo.

II/Br/23

El viaje de mis sueños sería el viaje a cualquier país exótico o cualquiera isla exótica, quizás Cuba, Mallorca, Islas Canarias o algo así. Yo adoro el mar, la playa, sol, así que cada uno de los países del "verano eterno" es el país que yo quería visitar. Pero si tenía decidirme sólo por un país, o mejor dicho una ciudad, eso sería Río de Janeiro. Es la ciudad de mis sueños. Muchas veces yo imaginaba mi misma bailando en el ritmo de samba en carnaval en Río. Espero que ese deseo cumpla, y que un día yo disfrute en las bellezas de Río y de atmósfera de carnaval.

И/Бг/24

Es muy temprano y no puedo recordar nada. No sé, puede ser que puedo hablar de mi futuro, pero y sobre eso no puedo recordar nada.

Pienso que nuestros sueños y nuestros pensamientos se cambian con el correr del tiempo. En este tiempo solo quiero ir de este país, quiero finalizar mis estudios y encontrar un buen trabajo. Quiero vivir en algún país, otro país, cualquier país donde puedo trabajar y ganar mucho dinero por mi trabajo.

Por este momento estos son mis sueños y no tengo otros.

И/Бг/25

Generalmente, la gente de Serbia no tienen muchas oportunidades para viajar, pero podemos soñar, por lo menos. Me gusta mucho viajar. Hasta ahora había visitado Grecia y España. Espero que este año viaje a Portugal. Éste es un país muy especial para mí. Me fascina su cultura, costumbres y idioma también. Quizá un día estudie la lengua portuguesa.

Por ahora esto es sólo un sueño. Claro, tengo algunos planes para realizarlo. Pero yo querría que este viaje sea algo especial. Todo debería ser perfecto.

Hay muchas cosas que la gente piensa son importantes, y no lo son. Por ejemplo: el medio de transporte, acomodación...

Pienso que el viaje va a ser perfecto si llevas contigo amigos verdaderos.

И/Бг/26

Yo no quiero viajar a ninguna parte. Mi único viaje es ir a mi casa para ver mis padres. Yo estaba muy enamorada y planeaba viajar con mi novio, pero terminamos nuestro compromiso. Me sentía muy mal por algunos días pero ahora estoy bien, o creo que estoy bien. Tengo que estudiar mucho, porque los exámenes son muy cerca y así no voy a pensar en él. A veces me duele el corazón por todo eso. Pero espero que todo va ser bien. Creo que lo voy a olvidar muy pronto, porque no estaba bueno novio. Yo merezco alguien mejor, que me va a respetar y amar. Bien dice mi abuela: "Todos los hombres son iguales." Asta que ahora no encontré ningún buen hombre, pero espero que lo voy a encontrar algún día. Solo espero...

И/Бг/27

A mí me gustaría viajar en ciudad de México, porque me encanta todo que tiene que ver con él; música, cultura, naturaleza, historia... Cuando era adolescente es decir cuando tenía 13 o 14 años empecé a estudiar la lengua española con ayuda de las telenovelas de Televisa. Llevo estudiándolo once años más o menos. Por eso, quiero aprenderlo perfectamente porque veo mi futuro en él. Mi mayor sueño es recibir la beca de estudios postgrados. Y no sólo eso, también me gustaría probar la comida mejicana. Si tuviera la oportunidad de viajar en Ciudad de México visitaría Televisa sin falta y les daría las gracias por las telenovelas que han hecho y que a mí me han ayudado aprender español como lengua extranjera. Yo pienso que las telenovelas son buen ejercicio para todos que quieran estudiar la lengua de puro placer o de cualquier otro razón.

И/Бг/28

Con el hecho de que estudio la lengua española, puede suponer que mi gran deseo es conocer la España. Me gusta mucho viajar pero ésto (lo de España) es más que un viaje. Este verano me voy a ir a Malaga y voy a atender su escuela de verano. Creo que esa escuela es útil para los estudiantes de español y no sólo por las clases que voy a tener sino también porque voy a ser obligada hablar español (o inglés) por un mes.

Aquí, en la facultad, no estudiano suficiente la lengua, porque los profesores de literatura nos ocupan mucho más. Y eso me parece injusto. Mucha gente vino aquí para aprender la lengua y no la literatura. Y sólo nosotros solos podemos aprender la lengua española con nuestra propia esfuerzo.

И/Бг/29

Ojalá viaje mucho en mi futuro. Es un sueño mío. ¡Como me gustaría ver Africa, cada lugar de nuestra Tierra, lagos y ríos! Ahora pienso solamente en los exámenes y este tema me alegra mucho, porque puedo relajar un poco y pensar como será bueno un día disfrutar y viajar.

Empecé estudiar portugues y quería visitar Portugal este verano. Espero que este sueño sea realizado. Entonces, ¡qué alegría!

Apesar de Portugal, me gustaría visitar Suecia, Brasil, Argentina y mucho más. Claro, el viaje de mis sueños tiene que durar un o dos años, por lo menos. También tengo que estar con mis amigos o con mi hermana. Y entonces podemos empezar la fiesta. Iríamos del coche, barque, treno, ¡qué maravilla eso

sería! Me gusta tanto viajar, conocer otras culturas, comer comida rara... Punto final de mi viaje sería España porque más me gusta, y quería conocerla.

II/Br/30

Viviendo en Serbia es muy difícil viajar mucho, porque el estado económico no nos permite. Sin embargo, nadie me puede prohibir soñar y cuando cierro los ojos imagino que estoy en algunas partes del mundo que me fascinan. Me gustaría mucho visitar Inglaterra porque para mí Londres es uno de las más bellas ciudades en Europa y porque adoro su fútbol. Especialmente, me gustaría visitar Liverpool. España, también me gusta mucho y creo que la gente son muy amable y alegre parecido a nosotros. Cuando se trata de otros continentes, África me parece muy interesante, porque la cultura es muy distinta de la nuestra. Un razón más para mí son las historias de mi padre que trabajó durante mucho tiempo en Libia. Creo que no existe ningún país que no me gustaría conocer. Cada uno tiene algo interesante. Espero que vengan los momentos mejoren en mi país y se cumplan todos mis sueños.

II/Br/31

Lo que más me gustaría es ir a Ibiza. Quería escapar de todo lo que me pasa aquí, de toda la gente que no me gusta. Imagino Ibiza como un país de sueños, de esperanza, de tranquilidad y de alegría. No sé por qué todos esos símbolos me acuerdan de Ibiza. Yo nunca fui allí. Todo lo que sé de ese país es lo que vi en la televisión. Pero me imagino que eso es un lugar donde se pasa por toda la noche, donde hay mucha gente de todo el mundo, y por supuesto donde hay muchos negros ☺. Cuando me regreso en la realidad, me doy cuenta que todo eso es sólo mi imaginación. No sé, probablemente sólo quiero escapar.

II/Br/32

Hay muchos sitios en el mundo que me gustaría ver. Desde las grandes ciudades como por ejemplo Tokio, Madrid, París hasta lugares todavía muy poco conocidos. Creo que no existe el hombre en el mundo a quien no le gustan los viajes.

Es muy difícil escoger un sitio en particular como que el mundo está lleno de lugares interesantes y bonitos.

El viaje de mis sueños sería el viaje a Nueva York y tengo un razón especial para esto. Desde el punto de vista turístico prefería irme por ejemplo a Perú principalmente por su gran riqueza histórica y cultural. Me gustaría ver Machu Picchu y otros lugares importantes. El razón de mi viaje a Nueva York no tiene nada que ver con la cultura, tradición, historia, sino con una persona.

Esa persona es mi mejor amiga que vive allí tres años. Nos conocimos en la escuela muchos años antes de que se fue, y llegamos a ser muy buenas amigas.

Ahora me extraña muchísimo y me gustaría verla y pasar con ella unos días. Creo que nos pasaríamos muy bien.

Espero que un día voy a cumplir mi sueño. Y por otro lado en cuanto a Nueva York, creo que sería interesante ver una ciudad tan grande y tan llena de gente de todas partes del mundo.

II/Br/33

Siempre quería viajar a Islas Cariben. Me gusta mucho sol y las playas. Lo que más quiero es ver los piratas. No sé es posible que ellos existan en esta edad, pero quería por lo menos verlos en un museo. También, quiero sentir el viento del mar y probar los cocos. Sí tenía un yajta, me soleaba todo el día. En la playa, bajo de las palmas puedo beber zumos fríos.

Por la noche iría en las discotecas y fiestas.

II/Br/34

Siempre quería ir a Ibiza. Ibiza es la destinación de mis sueños, porque tiene muchas discotecas que me encantan. Además, me parece que el mar y las playas son muy bonitas allí. Yo quiero irme allí con mis amigos. Ellos también tienen muchas ganas de ir. Eso es porque todos escuchamos la misma música y en Ibiza se encuentran todos los DJs que nosotros adoramos. También tenemos un acuerdo de irnos a Amsterdam porque esa es la ciudad que tiene todo: la cultura rica, la gente interesante y simpática, y las mejores fiestas de Europa.

II/Br/35

El viaje de mis sueños sería el viaje a América del Sur. El primer país que quiero visitar es Argentina. Me gustaría conocer gente y hablar con ellos, porque el dialecto argentino para mí es el dialecto más bonito. Quiero conocer Buenos Aires y la forma de vida de los argentinos. Después de eso iría a Brasil. Me gustaría que ese viaje sea durante los carnavales. En Brasil quiero visitar y conocer

Brasilia y después de Brasilia quiero ir a Rio de Janeiro para ver el carnaval. También quedaría un poco en la playa para bañarme en el mar, tomar el sol y disfrutar en el mar brasileño. Después de eso me gustaría ir a Colombia, Ecuador, Uruguay... Quiero visitar también el Machu Pichu y ver los restos de la cultura de Mayas y Aztecas. En Ecuador quiero visitar Galápagos y ver las tortugas gigantes. Después de la America del Sur iría a España, a Madrid y Barcelona y después de eso probablemente agotada me regresaría a Belgrado.

II/Br/36

No podría decir mucho sobre este tema, pero sé que me gustaría viajar por América un día cuando termine mis estudios. También, me gustaría visitar las ciudades más conocidas de España, conocer la gente nueva etc. El país en que más me gustaría viajar es Argentina, principalmente por su manera de hablar. Tengo que admitir que eso me fascina. He oído que es un país con mucha gente pobre y tal, pero no me importa... De todas maneras, no voy a cambiar de mi opinión, o sea, de mi sueño más grande.

Pero primero tengo que terminar la facultad antes de pensar seriamente de viajes. También, encontrar algún trabajo. Todavía no sé que me gustaría hacer después de mis estudios, tal vez trabajar como traductora. También pensaba del trabajo como profesora de literatura... No sé, ya veré cuando llegue tiempo para eso...

III/Br/1

Mi sueño siempre ha sido viajar a España. Este año por primera vez tengo la oportunidad de realizar mi deseo, pero me encontré con muchos problemas y me siento peor que cuando no pensaba que iba a visitar el país de mis sueños. Ojalá que todo sea bien y que por fin me encuentre allí. Me estoy preparando para dormir lo menos posible, porque no quiero perder el tiempo. Mi viaje durará sólo doce días y sé que eso es muy poco tiempo para ver todo lo que quiero. Estaré allí el día de los sanfermines y espero tener la oportunidad de ir a Pamplona. Eso sería una experiencia maravillosa de verdad. Sé que no voy a tener tiempo para visitar la costa del sur de España, pero tendré otras ocasiones en mi vida... O, al menos, lo espero. Pero sólo pensar que voy a estar en ese país, que voy a hablar y escuchar solamente español, me hace feliz. Estoy contando los días y espero que todo sea bien y que no tenga más problemas con administración...

III/Br/2

El viaje de mis sueños no necesita ser algo special. Es un evento con mucho descanso i pocas cosas por hacer. Podría ser en costa del mar, pero sin diverticiones como las discotecas con ruido, humo y personas borachas. Pero también podría ser un pueblo aislado donde los arboles hacen sombra i matan el calor. En el pueblo puedo hacer en la tierra, con plantas y frutas.

También, quiero viajar en los países extranjeros y conocer muchas personas interesantes y nuevas. Pero, la cosa mas importante en el viaje es conocer algo nuevo. Porque, en la ciudad en que vivimos todas las cosas que nos rodean son demaciadas conocidas y, con tiempo, se quedan muy aborridas y monotonas. El viaje de mis sueños también podría ser la aventura en la montaña, con deportes peligrosos.

III/Br/3

Me gusta mucho el mar. Entonces, el viaje de mis sueños, seguramente sería en el mar, en una playa exótica con la arena fina. Tomaría el sol durante todo el día, haría diferentes deportes, comería las frutas de todos colores. A veces leería debajo de una palma, y pensaría que la vida es maravillosa. Por las noches iría a fiestas en las playas. Pero, todo esto no puede ser tan estupendo si no estaría con la gente interesante. Pienso que esto es la primera condición para que me pase bien en cualquier viaje. Como en esa película "La vida es bella" podemos pasarnos bien en cualquier lugar sólo depende de nosotros y de nuestro entendimiento del mundo. Con este pensamiento filosófico voy a finir este pequeño cuento. ☺
¡Hasta luego!

III/Br/4

El viaje de mis sueños? Que maravilloso! Pero no se que puedo escribir sobre este tema. Tal vez, el viaje en Barcelona es algo lo que sueño cada día. Parecería así: Me levanto a los ocho, llamo mi amigo, y nos vamos a la ciudad más bonita. Allí nos espera un coche lujo, guía de turístico, y abentura comienza. Mi sueño es conocer el arte española, sus monumentos, ver actores españoles que viven en Barcelona, no se, de verdad, hay muchas cosas. Pero lo más importante para mí es aprender hablar español como los españoles nativos, y quedar allí por mucho tiempo. Así parecería mi sueño. Tal vez, se puede realizar un día. Todo es posible.

III/Br/5

¿Cuál sería el viaje de mis sueños? No se si puedo describir aquí un viaje concreto porque mis deseos dependen de muchas cosas. A vez me gustaría ir a algún lugar donde solo hay el sol, la playa y el mar. En ese momento no me gustaría que haya mucha gente en mi alrededor. Así podría escuchar las olas y el viento, miraría en ese color azul lleno de los pequeños rayos del sol que le darían la luz.

Otras veces me encantaría ver algunas ciudades que todavía no he conocido. Allí pasearía por las calles nuevas todos los días mirando los edificios y monumentos restos de otros tiempos que quedaron en el pasado. También a noche saldría a ver los lugares que ofrece esa ciudad para divertirse, y quería conocer la gente que vive en ese país, saber como son y hacer amigos con gente nueva. Esos dos viajes me gustarían más.

III/Br/6

No podría decir que tengo viaje de mis sueños, pero viajes sí. Hay un lugar donde quiero ir y eso es San Salvador. Pienso que la Republica Dominicana es un país muy bonito, especialmente para las vacaciones. Y lo que es más importante, es un país muy lejo de la ciudad donde yo vivo, y eso significa que mis padres no podrian aburirme tan frecuente. También, allá se habla el español y podría aprenderlo mucho más. Pero, también me gustaría conocer la gente de otro país. Claro que no iría sólo en ese viaje, llevaría una amiga conmigo. Así nunca me aburriría. Nosotras dos pasearíamos todos los días, tomaríamos café y muchas otras cosas que son divertidas. Sería magnífico si podríamos conocer Puerto Rico también, porque es muy cerca. Pero no creo que tendríamos suficiente dinero y para ese viaje. Todo esto es muy, pero muy bonito, pero creo estamos muy lejos de realizar ese viaje. Podemos soñar, y eso no cuesta nada.

III/Br/7

Soñaba del mar grande, inmenso. El viaje de mi corazón, del alma y de los ojos de un chico. Un chico que me gusta mucho, de su pelo negro, de su sonrisa tan profunda. Todo en él tenía sentido, su aparición, su opinión, su sabiduría y su grande amor por el mar. Como persona era modesto, sensible. Hablaba de su vida, de su germana, madre, de las personas más importantes en su vida. Le gustaba caminar solo y perdido en este mundo de extranjeros, que no saben nada de él. Era diferente de otros, no quería decir mucho de su vida. Todo en cuanto a él parecía como un misterio. El misterio me gustaba, pero también me asustaba. Me asustaba su venida. Y eso ocurrió un día. No me llamaba, no me quería... Él daba a mi corazón la luz de amor. La luz que no existe más...

III/Br/8

Pienso que, cualquier tipo de viaje es útil y agradable. De esa manera, el hombre alarga su aprendizaje y sus conocimientos, tal vez cambia sus miradas, el concepto de su mundo. Sin embargo, si hablamos de viajar en nuestro país, podemos decir con seguridad que eso es un poco discutible. El hecho es que nuestras condiciones de vida y la situación en la que nos encontramos no nos permite ese tipo de lujo. Porque, afortunadamente viajar para mí es un sinónimo para lujo. Especialmente en nuestro caso, cuando somos estudiantes de una lengua y su literatura y todavía no hemos visitado el país para mejorar nuestro imagen de lo que estamos estudiando. En estos momentos, el viaje de mis sueños es viaje a España. Espero que voy a realizarlo muy pronto porque es necesario para terminar mi facultad.

III/Br/9

El viaje de mis sueños sería a una isla desierta. Estos últimos días me aburren todos. Quiero estar sola sólo por un par de días. Hoy en día no hay ningún sitio donde uno se puede descansar sin pensar en todos los deberes que tiene. Un fin de semana sin coches, televisión, móvil es algo que me falta. Mar y la playa son dos cosas que pueden relajarme mejor, pero sin gente cerca de mi. Esta isla podría estar aquí, en un río. No me importa que esté lejos. Cuando pienso mejor - aún no debería estar en un río, podría estar en mi mente... Sí podría iría lejos en mi mente, muy lejos.

III/Br/10

Mi gran sueño es viajar a las Islas Canarias. Son las islas maravillosas con el clima tropical. Las temperaturas en verano son mas de 35 grados. Hay playas espléndidas donde se puede disfrutar bebiendo los cocteles de varios frutos. En la sombra de alguna palma se puede disfrutar también escuchando la música que producen la orillas. Y cuando llegue la noche se puede salir en alguna discoteca. Supongo que existen varias discotecas con la música diferente para cada oyente. Allí se puede bailar y bailar por toda la noche hasta la madrugada. No sé si se va cumplir mi sueño pero yo trataré realizarlo. Hay que trabajar y aprender mucho para que se pueda realizar este sueño. En cada caso yo sigo soñar...

III/Br/11

Nunca había visitado a España y porque estudio lengua española, el viaje de mis sueños sería España, o otro sitio donde se habla español. Por ejemplo Cuba, porque es un sitio exótico, me gusta mucho su música, La Habana es una ciudad antigua del siglo XIX pero situada en la época moderna.

Me gustan los sitios fríos, que se encuentran en el mar. Mi deseo sería visitar Madrid o Salamanca porque es una ciudad universitaria. En España se mezclan las culturas ibéricas y orientales. Por eso es interesante ver las construcciones que reúnen esos estilos, escuchar su música o leer su literatura. Las catedrales musulmanas se encuentran en casi cada ciudad española, sobre todo en Andalucía, que era la región donde musulmanes vivían 8 siglos.

En Cuba, por ejemplo se puede ver un mix de culturas indígenas y de la cultura española. Sobre todo es interesante porque esa isla es aislada casi un siglo, a causa de eso es la dictadura de Fidel Castro. En La Habana se pueden ver los coches del siglo XIX, gente vive como si nunca hubiera visto la televisión, ordenadores... Viven en su tiempo, pero para nosotros eso es un tiempo pasado muy lejano de nuestra manera de vivir. ¡Ojalá que algún día viaje a esos sitios que me gustan!

III/Br/12

Siempre me gustaba viajar, pero no viajé mucho. Viajaba sólo a distintos lugares del nuestro país y a Grecia, pero me gustaría viajar a muchos países: España, por primero, también a Francia, Italia, Alemania, etc. Me gustaría visitar no sólo las ciudades muy conocidas sino los pueblos, conocer distintas culturas, las lenguas, la ropa nacional, pero también las comidas nacionales, la música, visitar a museos, ver monumentos más conocidos...

Viajaría a todos los continentes, no sólo a Europa, sino a América del Norte y del Sur, Asia, África. Tengo que confesar que nunca me gustaría viajar a Australia, no sé por qué. Si pudiera me iría por todas las partes del mundo, por primero viajaría en coche con mi familia a Europa y después en avión a otros continentes. Iría a teatros más conocidos para mirar a ballet, diversas representaciones, escuchar la música clásica especialmente en Polonia...

Trabajaré mucho para que mis sueños lleguen a ser cumplidos.

III/Br/13

Como mayoría en Serbia, no tengo mucha experiencia con viajes internacionales. Hasta ahora he salido de mi país solo dos veces y ya no sé si voy a visitar Alemania o Países Bajos - mis destinos de sueños - este verano. Para ir a Alemania necesito por lo menos 1.200 € y 20 ó 30 señas en mi pasaporte. Por eso, en Serbia solemos contemplar los viajes dos o tres meses antes y no podemos estar seguros si ganaremos los visados. Y cada uno ha de pensar en sí mismo, tiene que decidir donde iría, aún sin sus amigos, si ellos no tienen dinero y no quieren visitar las ciudades que nos interesan.

Si obtengo el visado (y dinero), voy a viajar por ciudades alemanas - Berlín y Munich. Antes de nada, mi intención es aprender el idioma alemán que me encanta desde hace 8 meses. No se puede hablar el alemán sin contacto con hablantes nativos porque su gramática es demasiado difícil y ortografía cambia cada año. Es obvio que la arquitectura y obras de arte son marginales para mí.

III/Br/14

A mí me gustaría visitar todo el mundo pero creo que eso es imposible. Me gustan mucho los países exóticos y por eso quiero viajar a Cuba. Claro, en primer lugar es España pero esa país me interesa mucho por su cultura, lengua, historia y gente.

Pienso que Cuba es muy interesante también porque es un país donde se mezclan moderno y antiguo, porque la gente de Cuba parece muy alegre y divertida. Me gustaría visitar La Habana y su parte vieja donde se puede sentir el espíritu de esa ciudad. Eso sería un viaje turístico, con muchos paseos, donde se podrían ver edificios, iglesias y monumentos antiguos. Esa parte de viaje duraría 5 días y después me gustaría ir a una ciudad pequeña en la costa donde podría bañarme en mar y tomar el sol.

III/Br/15

Los viajes... Una palabra tan abstracta en nuestro país. Incluye muchísimo dinero y las aburridas visas para casi cualquier lugar. Y al final sucede que te rechazan en la embajada por una razón estúpida. Las visas turísticas las podemos conseguir, pero en realidad esos viajes son para el nivel después del primer año en esta facultad. Empezar con Vienna, entonces siguen Nice, Can, Verona, Venezia, y al final llega Barcelona donde nos quedamos 3 días. Así parece cada segunda ruta de las excursiones de mi tiempo. Para eso necesito lo mínimo cuatrocientos euros y además la excursión costa alrededor de trescientos. Y la pregunta principal es: cómo se puede ver la ciudad como Barcelona dentro de 3 días, y cómo yo, como una estudiante de español, conseguir practicarla en ese poco tiempo?! Por supuesto, necesito un viaje de un mes mínimo. Y es preferible y más.

La conclusión es - no tengo el viaje de mis sueños. Iría donde sea, cuando tendría la oportunidad. Pero el hecho es que las condiciones de nuestra sociedad no nos permiten.

III/Br/16

Coger un avión directo hasta Dubrovnik, con tres amigos. Desde acá, tomar tres cervezas (cada uno) "Ožujsko", antes de embarcarnos a nuestro catamarán al Viejo Puerto, afuera de las murallas. Después, navegar por el Adriático. Hacer escalas cada noche en una ciudad diferente: Korčula, Split, Poreč, Pula... Tomar el sol durante el día, salir de noche y beber... hasta el amanecer. Y regresar a casa.

III/Br/17

El viaje de mis sueños será el del 3 de julio. Iré a España, pasaré un mes en Valencia, aprendiendo la lengua y divirtiéndome. Me voy sola, eso es lo único que falta. Espero que todo saldrá bien. Tengo un poco de miedo del viaje en avión. Nunca viajé en avión. Esta será la primera vez. Bueno, llegaremos más rápido, por lo menos. Todos dicen que Valencia es una ciudad majestuosa. Ya lo comprobaré por mi misma. Pero, me parece que no habrá tiempo para verlo todo. También quiero visitar a Madrid y Barcelona. Quizá iré a Ibiza. Será un viaje estupendo. Lo tendré en memoria para siempre.

III/Br/18

El viaje de mis sueños es viaje al Nesebar. Viajaba al vacación. Conmigo viajaba mi amiga Jelena. Viajábamos al autobús. El viaje era un poco aburrido, porque esperábamos 9 horas para entrar en el país. Pero, cuando llegamos, éramos muy felices. El sol, el mar, la naturaleza, todo fue muy hermoso. Podemos decir - maravilloso. De repente, llegamos a la playa. La playa tenía muchos árboles, cafés y estaba llena con la gente. Los árboles hacían la sombra, y todo eso era como de la película. En esta vacación, nosotros pasábamos muy bien tiempo. Ibamos a la playa cada día, por la tarde pasábamos por la naturaleza... Y por la noche íbamos a la disco. Quedábamos allí hasta la mañana. Conocimos muchos amigos nuevos. En Nesebar llegamos a la gente de todo el mundo. Después de 10 días regresábamos a Belgrado.

III/Br/19

El viaje de mis sueños no tiene una destinación específica. Lo importante es que sea divertida y no aburrida. Me gustaría viajar por el tren. Así podría ver todas cosas interesantes de un país donde me encuentro en ese momento; la gente, el paisaje, los animales. Me gustaría visitar las capitales de diversos países, pero también algunas ciudades pequeñas y menos conocidas. Mi viaje tendría que empezar en la primavera y terminar en el otoño. Creo que esos siete meses son más bonitos. Viajaría por toda Europa, conocería la gente diferente. Siempre estaría en acción. Podría viajar en compañía pero no me molestaría si iría sola.

Ahora voy a terminar mi historia sobre ese viaje porque no quiero soñar más, me gustaría ir a un verdadero viaje y luego contar sobre ello.

III/Br/20

Me gusta mucho viajar. Cuando era pequeña quería ir a París. Ahora me gustan los países con una cultura muy distinta de nuestra y por eso quería ir a Marroco. Me gustan mucho ese país, su gente, su manera de vivir... Quería saber todo de su cultura. Me gusta también su baile tradicional. Y su ropa de baile es muy interesante. Aquí también podemos comprar su ropa de baile, pero es muy cara.

El clima en Marroco es también distinto que en nuestro país. Hay mucha sol y eso también me gusta.

Por todo esto y por mucho más quería ir a este país y conocer todas sus bellezas. Pero el viaje de mis sueños es mucho más que ir a sólo un país. Siempre soñaba viajar por todo el mundo.

III/Br/21

El viaje de mis sueños... Me gustaría viajar a Egipto, pero no para descansar, sino bailar. En Egipto, cada año, en Egipto hay un seminario estupendo sobre el baile del vientre o "rag's charki", como se llama en árabe. Entonces allí están todas las bailarinas famosas, que dan clases a las mujeres y hombres que quieren aprender baile de Egipto, que se diferencia muchísimo de aquel de Turquía, aunque la gente de nuestro país piensan que es el mismo baile. A mí me gustaría ver este seminario, los movimientos nuevos y elegantes, estilos diferentes, porque cada bailarina o bailarín tiene su propio estilo de baile, su manera de mover el cuerpo, de mirar a la pública.

Por eso, para mí, este seminario es en primer lugar, y no es tan caro como los viajes a países lejanos.

III/Br/22

Hace 4 días estuve en la excursión de doce días. En una excursión que consistía en un viaje sobre Austria, Francia, España y Italia. Me pasé estupendo. Cuatro días estuve en Lloret de Mar al lado de la

Costa Brava. Desde allí iba a Barcelona dos veces. Quedé espupefacta en Barca donde ví Sagrada Familia y casa de Gaudí y otras cosas que hizo famoso artista. También ví museo de Salvador Dalí, pintor que vivía desde 1904 hasta 1989. Sus pintas y esculturas son maravillosas. Estuve en acuario más grande en Europa donde ví diferentes especies del mar. Barcelona es ciudad moderna pero con cultura rica.

Costa Brava es una costa bonísima. Aqua es aún fría. Monaco es una país independiente muy rica, como Can también. No me gusto mucho Nica.

En Italia estuve en Venecia y Verona. Bonito pero sucio. Venecia es más bonita que Verona. Casa de Julia no es nada especial.

Austria es también bonita. Wiena es una ciudad museo, muy limpio y perfecto, con cultura rica.

No quería regresarse, pero tenía.

III/Бг/23

Dentro de dos meses iré a Noruega, para visitar mi hermana mayor. Ella trabaja y estudia en Noruega. Espero con mucho entusiasmo este viaje, porque no he visto mi hermana cinco meses.

Pasaré dos semanas con ella, y con la familia donde ella vive. Ellos viven juntos en una ciudad cerca de la capital Oslo. Voy a viajar en el avión, y único lo que no me gusta es que el viaje va a durar mucho. A mi me gusta viajar en el avión.

Voy a conocer dos niñas que viven con mi hermana y sus padres. Las niñas son de tres y nueve años y se llevan muy bien con mi hermana. También me gusta que voy a conocer la ciudad donde viven, y Oslo que es una ciudad maravillosa. Me interesa el carácter de la gente que vive en este país. Mi hermana dice que son muy diferentes de Serbios.

Espero que la naturaleza de Noruega es tan bonita como todos dicen. La casa de su familia es cerca de un lago, donde la familia pasa los fiestas.

III/Бг/24

Me gustaría viajar en España, eso sería el viaje de mis sueños. Espero que se cumplirá ese mi deseo, porque ya tengo la oportunidad para viajar en España pero tengo problemas con el visado. También me gustaría continuar a vivir allí porque es mucho más divertido, la gente vive mejor. Al menos no tienen problemas con el visado.

España es el país de mis sueños. En este viaje en España querría ver todos esos museos, construcciones árabes, templos... Toda su cultura que una vez fue la mezcla de la cultura judea, árabe y española. También, pienso que la gente tenga el temperamento parecido al nuestro y que le gusta tener muchos amigos, salir con ellos, son alegres, hablan mucho...

Especialmente, querría visitar a Andalucía. Pienso que es mejor parte de España donde se pueden ver muchas cosas. Y la capital - Madrid es mejor que toda Andalucía, y ¡tengo que ir allí!

Espero que se cumplieran mis deseos...

III/Бг/25

A lo mejor, el viaje de mis sueños, sería un viaje sin planos y países determinados. Con mi amigo/ amiga, viajamos hasta aventuras no previsibles. El medio de transporte puede ser parar.

El libro de Keruak "En viaje" es la causa de esos sueños. "En viaje" mantiene la idea de libertad y un espíritu de "bit" generación, que abren las ventanas de mi imaginación.

Viajar de un lado del mundo a otro, con los amigos queridos, sin obligaciones y fronteras... Ese viaje sería un viaje modesto, con el dinero que podríamos ganar trabajando al mismo tiempo.

"Hit the road Jack" - como el credo único!

III/Бг/26

Me gustaría ir a Estados Unidos este año a visitar mi tía y a mis primos que nunca he visto. Mi tía vive allí casi treinta años y tiene una casa enorme en Chicago con un lago. Esta visita era en mis planes hace muchos años pero no podía realizarla por la situación de mi país. Me gustaría conocer la cultura americana tan distinta de la europea. Dicen que todo es diferente. También mis primos me prometieron que me van a llevar a Hollywood, a Las Vegas, Nueva York... Espero que este año realizaré mi sueño, por los problemas en embajadas que tenemos nosotros los serbios. Y también el problema es que eso es una viaje larga y sí me voy tenía que quedarme al menos un mes o dos, y eso será malo por mis estudios.

III/Бг/27

A mi me gusta mucho viajar. Las Islas Baleares siempre estaban una destinación de mis sueños. A mi me gusta viajar por la montaña, pero el mar es otra cosa. Ibiza es una isla donde mucha gente va a disfrutar, salir por la noche. Dicen que en Ibiza nunca no duermen. Allí va la gente que quieren sentirse

libertados... Dicen que en Ibiza son las mejores fiestas... Despues, quería ir a Menorca. Es una isla algo diferente y no tanto bullicioso como Ibiza.

Allí querría disfrutar a mirar el mar, pasear por las playas, bañarse...

Despues querría ir (por supuesto con mi aeroplano privado) a Argentina. Allí me gusta la lengua. Me gusta como les hablan, es algo diferente que en otros países hispanohablantes. Pienso que es una población muy semejante que nuestra.

Hay muchos países que quería visitar, pero porque vivo en Serbia eso es imposible, por ahora.

Pero, creo que esta situación va a cambiar en futuro y que los jóvenes podrán viajar.

III/Br/28

Yo no tengo ni idea como sería el viaje de mis sueños. Antes soñaba con muchas cosas, como p.e. lugares exóticos, países lejanos, la gente diferente, playas calientes, alguna manera diferente de vivir. Pero ahora no tengo alguna inspiración. Supongo que ese viaje sería algo que nunca he visto en mi vida. Para empezar, me gustaría ir a un lugar distinto por completo de aquí. Pero, entonces me queda todo el mundo. Si tendría que decir, me gustaría volver a la época de grandes civilizaciones como p.e. maya, inca. Me interesa conocer sus vidas, costumbres... Pero, si yo hubiera vivido en aquella época, a mí me descuartizarían los españoles.

O a lo mejor podría vivir en alguna época futura, por ej. tras un mil años, en algún otro planeta, como es ese recién descubierto. O en otro sistema solar donde no deberíamos respirar, beber agua, dormir...

Por ahora, me da igual, me iría a cualquier lugar en planeta, o fuera de él. De verdad, no sé.

IV/Br/1

Después de cuatro años de estudio de la lengua española, puedo decir que mi conocimiento de esta lengua no está al nivel de la persona que mañana vaya a ser profesora. ¿Por qué? Simplemente porque yo sé mucho de teoría, mucho de gramática, de literatura... y mucho menos estoy capaz de aplicar ese conocimiento en la conversación con los españoles u otras personas hispanohablantes. Es que tengo miedo a hablar delante de los que puedan actuar como profesores y corregir mis errores y mis equivocaciones. Creo que todo esto proviene de la falta de clases de conversación en grupos pequeños, donde cualquiera podría desarrollar su competencia comunicativa, lo que no es el caso de nuestras clases. Además, no tenemos la oportunidad de viajar a los países en los cuales se habla español y desarrollar de una manera natural y espontánea nuestra capacidad de expresar sentimientos e ideas en la lengua extranjera. Por eso el viaje que voy a emprender este verano, será el viaje a España...

IV/Br/2

A mí no me importa mucho dónde viajo sino con quién. Entonces, el viaje de mis sueños sería con mis padres, mis amigos o con mi novio. Cuando no estás en tu ambiente habitual, es importante tener alguien que te entienda. (Alguien a quien no le molesta caminar 2 kilómetros para encontrar un bocadillo con atún - porque tú "no comes mamíferos").

Claro, el viaje depende también de lo que se visita. Me gusta Europa y África. Me dicen mis amigos que soy europocéntrica. - Pues, eso no es cierto; la verdad es que me gustaría viajar por toda Europa. (Y luego, en unos 5-10 años por África.)

Como me gusta mucho el arte moderno, en cada ciudad que ya he visitado; siempre he buscado los museos del arte moderno o contemporáneo. Y si estoy en un museo así con mis amigos o con mi novio (a quienes le gusta también ese período artístico) la satisfacción es completa.

En los viajes me gusta conocer a nueva gente y intercambiar las ideas sobre diferentes asuntos.

El viaje de mis sueños sería uno que me ayudaría a profundizar mi persona.

IV/Br/3

Me encanta viajar. Me gustaría cruzar todo un abismo lingüístico y geográfico, conocer diferente gente y sus culturas. Cuando termino mi carrera, me gustaría dedicarse a un trabajo voluntario con que pudiera viajar y ayudar a los niños de todo mundo. Creo que es muy importante ver como viven los niños en África por ejemplo, sin condiciones básicas para conseguir educación, como viven niños en favelas de Brasil en condiciones muy difíciles también, etc.

Claro, lo que más me gustaría hacer durante mis veraneos, es pasar tiempo en algunos países exóticos bañando, tomando el sol, aprendiendo bailes extraños. En diferentes países vive diferente gente con diferentes culturas. Me gustaría conocerlos.

IV/Br/4

Me gustaría viajar a Cuba, porque me parece como un país muy interesante y mágico. Me gusta mucho escuchar música cubana y bailar salsa. También, me encantan mar, playas y sol. Después de ver

Cuba, me gustaría continuar mi viaje por el América del Sur. México, Argentina, Colombia, todos estos países se pueden encontrar en mi lista de los sueños para un perfecto viaje. Pero, el mayor problema es dinero. No tengo suficiente dinero para realizar este sueño, pero, claro, esto no significa que algún día no tendré dinero y podré ver todas las cosas que quiero. Mientras tanto, puedo soñar, y se sabe que soñar es gratis.

Es muy importante tener una persona adecuada para el viaje. Esto significa: alguien de la familia, o mejor amigo/amiga, o el novio. No me gustaría viajar sola, porque es muy importante compartir impresiones sobre varios lugares con alguien, y también, tener una persona de confianza en un país lejano.

Me parece que cada viaje puede convertirse en un viaje de los sueños, si vas con la gente que te caen bien, y con las que te sientes muy cómodo.

IV/Br/5

Me encanta el tema que ha puesto porque precisamente estos días estoy pensando en las vacaciones. Mi novio y yo vamos a hacer un viaje largo en agosto. Todavía no hemos decidido donde será pero deseamos ir en una isla. Una de aquellas islas maravillosas que ves en la TV y dices - "Esto sería el viaje de mis sueños". Querría ir en una isla desierta, donde hay poca gente, con las playas largas con arena blanca y muy fina, nadar en el mar profundo donde el agua es bastante transparente que pueda ver todos animalitos y las plantas desde arriba. Me gustaría tomar el sol escuchando nada más que el rumor del viento y la canción de los pájaros. Sería un lugar tranquilo, lejos de las ciudades grandes, donde pueda relajarme y olvidar los problemas cotidianos.

IV/Br/6

El viaje de mis sueños... Hay tantas destinaciones que querría visitar y los sueños no me permiten todo. Por eso, cada vez que sueño, visito Cape Verde. Son las islas en África cerca de Senegal. Es un paraíso, sólo las fotos que he visto me dejaron sin comentario. El país tiene unas de las más bonitas playas en el mundo. La naturaleza es tan rica y bella que cada persona puede sólo imaginar. En cada paso se oye música portuguesa, tan romántica e inspirativa que en mismo tiempo nos mueve y hace bailar. Al lado de entretenimiento y las bellezas naturales hay un razón más por visitar Cape Verde, y eso es aprender portugués. Yo no puedo imaginar mejor ambiente para aprendizaje: ¿Qué eso no es suficiente para visitar algún país?

IV/Br/7

Me gusta mucho viajar. Hay muchos lugares que quiero visitar. El viaje de mis sueños sería conocer países lejanos y menos conocidos. Los pueblos pequeños del mundo y vida cotidiana de esa gente me interesa mucho.

Nunca tuve la oportunidad de viajar a un lugar muy lejano. Me gustan las playas también. Quería visitar todos los países que tienen costa del mar. Las islas en Océano Pacífico son las que más me gustan. Espero llegar a conocer casi todo el mundo. Me gustaba viajar desde cuando era niña. Mis padres estaban muy ocupados y viajaba mucho con ellos.

IV/Br/8

Toda mi vida quería viajar con la nave grandísima. Ahora imagino que estoy viajando con una, hasta una isla maravillosa del clima trópica. La nave tiene cuatro pisos, muchos dormitorios con camas dobles y cuatro piscinas. La nave también tiene algunos jardines con las flores de colores diversos. En este momento estoy nadando en una de las piscinas más grandes y el sol está poniendo sus rayos por el superficie del agua. La nave además tiene muchas palmas alrededor de la piscina que crean las sombras. Los viajeros están leyendo en ellas por esconderse del sol. La isla se está acercando cada vez más. El viaje es gracioso. Quiero que nunca termine. En este momento aun puedo ver la imagen lejana de la isla. Estoy feliz.

IV/Br/9

El viaje de mis sueños, como de los sueños de la mayoría de nosotros, es un viaje a los países exóticos. En mi caso, este país es Méjico. Por favor, no me pregunte por qué, porque ni siquiera yo lo sé. Es simplemente así. Para todo el mundo Méjico es un tópico, y toda la América Latina también. Precisamente por eso me gustaría viajar a este país lejano, conocer a su gente, costumbres y manera de vivir. Hasta ahora he leído mucho sobre Méjico y su historia y cultura, pero creo que la vida real, la vida de hoy es algo totalmente diferente. La verdad es que me gustaría muchísimo vivir allí.

Otro viaje de mis sueños sería un viaje por toda Europa. Encontrarse en un ámbito tan diferente de nuestro y conocer a gente similar pero a la vez muy diferente de nuestra sería una experiencia que

nunca podría olvidar. Especialmente me gustaría visitar España y Barcelona - la ciudad más bella de todo el mundo.

IV/Br/10

Yo ya tuve la oportunidad de realizar el viaje de mis sueños. Estuve en la América Latina que es, desde mi punto de vista, el continente más bello del mundo. Viví en el Brasil un año y viajé por el país entero. Visité todas las ciudades grandes, las selvas de Amazonas, la costa atlántica, las pampas del sur del Brasil etc. También visité algunas ciudades en Uruguay, Paraguay y Argentina. Lo que más me gustó fuera del Brasil fue Buenos Aires, la capital de Argentina. En mi opinión, es una de las ciudades europeas, aunque no se encuentre en Europa. Las demás ciudades que visité no son así, tienen un verdadero espíritu latinoamericano. ¿Por qué me encanta tanto la América Latina? Porque el pueblo es muy agradable, alegre y generoso y los paisajes son maravillosos. A pesar de que los países latinoamericanos tengan muchos problemas económicos y sociopolíticos, me gustaría vivir allí.

IV/Br/11

Toda la vida la gente sueña y sueña. Los sueños son la esencia del mundo entero, sin ellos seríamos los animales, bestias... Pero, no sólo sueños hacen de nosotros *homo sapiens*. Si nuestra imaginación en un momento llega a ser la realidad, podemos decir que sí somos personas reales.

La cosa con la que más se sueña son los viajes. Y es muy normal que todos los estudiantes de la lengua española tienen el deseo muy fuerte de viajar a España o a lo mejor a los países latinoamericanos. Nunca he estado en España y por lo tanto tengo la impresión de que este mundo hispánico es algo estupendo, algo que sólo se puede ver en la televisión y de lo que nos hablan y hablan nuestros lectores. ¿Por qué no podemos viajar más? El mayor problema es maldito dinero. Y las visas más malditas.

Yo, personalmente, puedo contar sólo en becas.

Y para terminar, el viaje de mis sueños no llegó a ser algo real y concreto. Si tuviera dinero o si obtuviera una beca, me iría al sur de España, probablemente a Granada. No sé porque. Es así. Es un sueño.

IV/Br/12

Yo nací en Travnik, en Bosnia. Viví allí hasta mis diez años de edad. Ahora vivo en Montenegro, estudio en Serbia y de Bosnia me quedan sólo recuerdos. No sé si esos recuerdos son positivos, negativos o hasta neutrales, pero los tengo. Lo que a mí me gustaría es viajar a Travnik después de quince años. Ya no es lo mismo. Me asusta ese sentimiento que me provocaría el regreso después de tanto tiempo. No es la misma gente, no son las mismas calles, nada es lo mismo. Sin embargo, éste sería el viaje de mis sueños. Hay que prepararse. Hay que irse con alguien que tenga el mismo sentimiento, el mismo asusto. Creo que esto será mi hermana. Nosotras dos queremos visitar la ciudad donde nacimos i vivimos tantos años. Riesgamos y veremos si se puede sentir el mismo aire de antes y si hay la razón para sentir la nostalgia. El viaje se nos va a demostrar...

IV/Br/13

El viaje de mis sueños ya había tenido en mi sueño. Estaba con mi novio en una isla abandonada en el centro de océano Atlántico. La isla era pequeña pero muy muy bonita, con palmas altas. En un momento me pareció que las palmas alcanzaban el cielo. Toda la playa tenía una arena preciosa y el mar, el mar era de color azul pero tan transparente que podíamos ver los peces de todos colores. La barca colgada con una piedra nos esperaba. No había ondas, el mar era tranquilo. Hacía sol, pero no había tanto calor porque el viento soplaba. Mi novio me abrazó y yo estaba feliz. Todo era perfecto, pero en ese momento de perfección sonó el despertador y entonces me dio cuenta que todo había sido sólo el sueño.

IV/Br/14

En ese momento la destinación que más me gustaría visitar es América Latina: México, Cuba, Argentina, Brasil. A lo mejor, lo que me interesa más es Cuba. Quiero visitar el país de Fidel Castro antes de su muerte, si es posible. Quiero ver el país donde él triunfó con su revolución, junto a Che Guevarra. Quiero ver a la gente sonriente, alegre, cantando y bailando en la calle. O por lo menos, eso es lo que he oído de Cuba. También me gustaría visitar Buenos Aires, donde nació Che, o quizás hacer la ruta por América Latina que él hizo. Debe ser increíble el paisaje de ese continente. Es algo totalmente diferente de lo que estamos acostumbrados aquí. Allí siempre hace sol, bueno, por lo menos no tienen esos días fríos durante cuales no te da la gana salir fuera de tu casa, días cuando te sientes tan perezoso o incluso un poco depresivo. Eso es lo que, en mi mente no puede pasarte en América Latina. O a lo mejor yo estoy exagerando un poco.

IV/Br/15

Me encantan los viajes. Desgraciadamente los serbios no tienen muchas oportunidades para viajar y pensar de este tema. Bien dicho, en este país los viajes son sueños. A mí me gustaría viajar por todo el mundo, pero creo que el viaje de mis sueños sería visitar Argentina - un país magnífico, precioso que tiene una cultura auténtica, compuesta de varias culturas europeas mezcladas con culturas indígenas.

IV/Br/16

El viaje de mis sueños era el viaje en Barcelona hace unos meses. Siempre quería irme allí, porque estudio español. Antes de irme en Barcelona, veía reportajes sobre esa ciudad y quería conocerla personalmente. No tenía palabras de describir todo lo que pasó allí y todo que ví. La gente es muy amable, la ciudad es maravillosa con calles limpias, parques muy arreglados... Arquitectura es muy interesante. También el campo del Barcelona "Camp Nou". El mar es muy limpio, la costa litoral también. En todo, pasé muy bien tiempo allí y decidí regresar y revivir de nuevo todo.

IV/Br/17

Supongo que no hay persona a que no le guste viajar. Pero nos diferenciamos en cuanto al viaje de nuestros sueños, porque cada uno sueña con otra cosa.

A mí me gusta mucho viajar y conocer a gente de todo el mundo - sus costumbres, personalidades, historia; creo que cada uno tiene su encanto. Por eso, si tuviera que decidirme de hacer sólo un viaje (sin tener límites de cualquier tipo), me costaría bastante. Quizás el viaje de mis sueños sea el de por todo el mundo, pero no en ochenta días, sino casi toda la vida. Más tarde o temprano hay que elegir un ciudad para su casa y hacerse la vida. Sin embargo, es posible que uno se canse de tanto viajar mucho antes de lo que se piensa, aunque sea muy aventurero.

De todos modos, seguiré tratando de visitar cuantos más países posible y tal vez así encuentre uno que pueda llamar el lugar de mis sueños.

IV/Br/18

El viaje de mis sueños pasará el próximo verano. Me voy a España. Eso será primera vez que visitaré este país. Me gusta hablar español y me gusta ver todo lo importante en España. Quiero conocer su cultura, gente. Me gustaría visitar muchos países. Me voy a Salamanca a estudiar. Pienso que es una buena ciudad. Viva. Aunque no haya muchos españoles en verano, pienso que conoceré otros extranjeros. Me gusta hablar con españoles nativos, pero soy un poco tímida. Pienso que mi timidez no será tan grande después de mi viaje. Respetaré mi conocimiento de la lengua más que lo respeto ahora. De verdad, no sé que voy a decir más.

El viaje de mis sueños no tiene por motivo solo a conocer a España sino a volver la fe en mí misma. Es lo único que necesito en este momento.

IV/Br/19

Yo no he viajado mucho. Y me gusta viajar, así que cada viaje es como un sueño para mí. No me gusta mucho hacer planes, así que si ocurre algún viaje, mejor. Ahora, me gustaría viajar en España, porque no he ido y siento que es el tiempo mejor para esto, porque estoy en cuarto año o mejor dicho estoy terminando y necesito eso por conversación. También, sueño con este viaje, porque quiero ver España de que tanto escuchaba, leía, veía películas, quiero conocer la gente, sentirlo de una manera más cerca. Quiero ver Madrid, Barcelona, Salamanca, el sur de la península, también ver sus monumentos, visitar los museos y muchas otras cosas. Me interesa ver si todo es como lo imaginaba, si la gente se parece a nuestra, como es su temperamento de verdad...

Así que, esto no parece como un gran sueño, pero es algo o, mejor dicho, es sueño que aún no se ha cumplido.

IV/Br/20

No tengo un específico lugar a dónde quisiera viajar. Siempre me ha interesado la misteria y lugares cuales no están todavía explorados por parte de la gente. Hay muchísimos plazos en este mundo que esconden secretos misteriosos del pasado, como las pirámidas, Macchu Piccu, Isla de Pascua... Todos fueron construidos muchos años antes nuestra existencia y todavía los científicos no puedan resolver sus usos.

He oído que estos lugares poseen una energía especial y que en ellos están unidos todos los secretos del pasado y el futuro. No sé si eso es la verdad, pero si pienso un poco más sobre las cosas en esta vida cuales no se pueden explicar como suerte, amor, odio cuales puedan conmover el mundo, entonces puedo creer que lugares mágicos como estos pueden poseer la energía que nos puede dar respuestas para muchísimas cuestiones que ya quedan abiertos.

IV/Br/21

A mí me gusta mucho viajar. Hasta ahora, he sido varias veces en países extranjeros. Todavía tengo algunas destinaciones que me gustaría visitar. Sobre todo, me haría feliz visitar Cuba. Es mi deseo desde siempre. Cuba es, para mí, un país bellissimo. Hace sol todo el tiempo y eso me gusta porque prefiero verano. Además, me gusta el mar y las playas. Pienso que la gente es muy alegre y amable. Cuando pienso en Cuba, me imagino todo el día tomando el sol, bañando en el mar, bailando con los cubanos en la playa. Me gustaría irme con todos mis amigos en un gran yacht. Así tendríamos la ocasión de girar por el mar toda la isla. Espero realizar algún día este sueño mío.

IV/Br/22

Cuando era muy pequeña quería viajar mucho, ver todos esos países de que sólo podía escuchar de otra gente o ver a tele. Entonces, antes matricular a la facultad, me gustó mucho España, ese país, la gente, la cultura y todo eso. Y fue a España, y estaba impresionada y realicé mi sueño. Ahora, en dos días voy a América para vivir y trabajar por cinco meses. Eso quería mucho, pero como se aproxima el determinado día para ir lejos, para dejar mi familia y mis amigos que solía ver todos los días, estoy muy triste y tengo miedo de todo que me espera allí. Ya lo sé, voy a trabajar todo el tiempo, no pensaré tanto de la vida que he dejado aquí. Pensaba que estoy capaz de vivir en un país lejano, pero ahora no estoy tan segura. No imaginaba que dejar todo y ir en una nueva ciudad, vivir con otra gente, cambiar todo en un minuto, es tan, tan difícil. Pero, así es la vida, todo el tiempo sigues sus sueños y aún por el riesgo de perder mucho más importantes cosas en la vida. Puedes ver todo el mundo, pero esto no significa que vas a estar feliz.

IV/Br/23

Me gustaría realizar un viaje copuesto por diferentes destinaciones. Lo más interesante para mí sería conocer distintas culturas y tradiciones de los países con la historia muy larga. Por ejemplo, me gusta mucho Italia, con su arquitectura de diferentes períodos del tiempo: los restos de los edificios hechos en los años ante Cristo, obras de arquitectura y arte del barroco, renacimiento, edad media... Cada parte de ese país lleva el espíritu de la vida cultural y cotidiana de cierta época, y para mi sea estupendo conocerla.

Me gustaría combinar este viaje a Italia con otros países y sus culturas. India, China, con sus obras artísticas y religiones, América Hispánica y su naturaleza específica.

Viajar y conoser diferentes aspectos de la vida de otra gente, significa enriquecer tu pensamiento, vida y mirar ampliamente.

IV/Br/24

En el año 2000 tuve la oportunidad de viajar para Brasil. Cuando era niña yo vivía 6 años con mi familia en Brasil. Entonces este viaje fue también una manera de revivir mi infancia, mis recuerdos, encontrarse con mis amigos que yo no ví por muchos años. A mí me gusta mucho la ciudad Rio de Janeiro. Es verdad cuando la gente dice que es una ciudad maravillosa. Pasaba allí 8 meses, pero también tenía oportunidad conocer y parte interior de Brasil. Visité Pantanal, con todú su naturaleza increíble. Vi animales diferentes y conocí un mundo que hasta ese momento era muy lejo de mí. Conocí una cultura diferente, muy rica y hermosa. Pasaba en Pantanal un mes y me sentí como parte de esa naturaleza salvaje que era tan bonita, tan rica de colores. Todo este viaje era como un sueño para mí. Un sueño muy hermoso. Agora cuando quiero sentir de nuevo toda la belleza de este mi viaje solamente cierro mis ojos y sueño con Brasil.

IV/Br/25

Durante este verano voy a ir a Salamanca, y creo que este viaje será el viaje de mis sueños. Mis amigas que estuvieron en Salamanca el año pasado, me hablaron mucho de esa ciudad bonita. Salamanca es una ciudad muy acogedora, llena de turistas, especialmente llena de estudiantes. Hay muchos monumentos culturales, los poetas famosas que estudiaban en Salamanca eran Góngora, fray Luis de León y sería mucho interesante ver esos lugares. Ahora pienso mucho en España, siempre estoy imaginando como sería mi vida en ese bonito lugar de mis sueños, pero un problema muy grande es el vizado y dinero, porque yo también quería ver todo el mundo, pero creo que esto será imposible. También quería visitar y vivir en Honolulu. Para mí Honolulu es la ciudad más bonita en todo el mundo. Pienso que la gente allí es muy alegre, no tiene muchas problemas, siempre hace sol, la naturaleza es divina.

IV/Br/26

Me gusta mucho viajar pero con el dinero que tengo eso no es posible muy a menudo. Este verano iré por primera vez a España. Es una de las destinaciones de mis sueños. Me encantan su lengua, cultura, gastronomía, costumbres y paisaje. Por eso me gustaría ver y sentir todo eso con mis propios sentidos.

Los países que me atraen también son Egipto e Irlanda. El primero por su historia larga y rica por la cual estudié mucho sobre Egipto en el colegio. Sería un gran placer ver las pirámides que son uno de los siete milagros del mundo. El segundo país es interesante para mí por su danza que bailo unos años y también, por su costa característica.

Me gustaría visitar estos países en el futuro, pero muchos más también y espero que mis sueños se vayan a cumplir.

IV/Br/27

Nunca no he pensado sobre el viaje de mis sueños, tampoco de profesión de mis sueños, de hombre de mi sueño... Simplemente creo que no tengo enormes sueños. Sobre el viaje - no estoy segura donde me gustaría ir, quiero decir, en alguna parte donde va a ser algo fantástico. No he viajado mucho, entonces, quiero viajar a muchos lugares. Estudio español, así, muchos pueden pensar que sueño el viaje a España. No, al contrario. No me atrae de nada (probablemente no me gusta ni español, pero...) Por allí tengo algunos planes, pero claro, eso es por la lengua, necesito mejorarla y aquí no lo puedo hacer. Así, España es el primer país que voy a visitar. Si puedo elegir entonces probablemente vaya a Francia, a París. Tal vez las películas o esa opinión general que París es la ciudad más bonita del mundo, influyeron en mí. La América Latina me atrae, pero sólo para verla, no me gustaría vivir allí (más de un, dos años). Y tal, hay muchos lugares que quiero visitar pero pensando de la situación hasta ahora, no lo creo.

IV/Br/28

Me gustaría ir a cualquier país donde se habla español y baila salsa. Hay muchas opciones pero en primer lugar es Cuba. Conocí muchos cubanos en las calles de Belgrado. Me gusta mucho su música, su ritmo. Mi amiga estuvo allí hace dos años y me dijo que cubanos eran pobres pero sabían disfrutar la vida. Yo aprovecharía las vacaciones en Cuba bailando salsa cubana cada noche.

Pero el viaje de mis sueños es viajar un mes por toda la España. Me gustaría conocer vida de los españoles que no viven en las ciudades donde hay muchos turistas. Me gustaría ver cómo vive la gente en la costa. Querría probar todas las comidas nacionales.

IV/Br/29

Me gusta tanto viajar. Todo relacionado con turismo, en general. Leo muchos periódicos de turismo, o cualquier otro fuente del que puedo informarme sobre una nueva destinación. Tengo una lista larguísima de países que me gustaría visitar, gente nueva que querría conocer, sus costumbres, disfrutar de su naturaleza. Pero ahora no tengo medios para hacer mis sueños realidad. Nunca es tarde.

Me gustaría mucho recorrer América de Sur, por ejemplo. Como lo que hizo Che Guevarra, desde Argentina hasta norte. Conocer esta gente pobre, pero muy feliz. Visitando esos países se puede mucho aprender sobre su historia.

También, Italia me gusta muchísimo. Podría vivir allí. Su manera de vida es muy parecida a la nuestra, o por lo menos a la mía, porque soy de Dalmacia.

Tienen todo: mar, montañas, comida riquísima, interesantes ciudades medievales, etc. Son también un poco perezosos. Pero creo que el clima determine el carácter de la gente. Y allí hay mucho sol.

En palabra, es muy importante viajar. Se aprende mucho, y a la vez se disfruta mucho. Y yo todavía no hice el viaje de mis sueños.

IV/Br/30

Tengo muchos sueños, casi cada noche sueño algo. Pero, especialmente me gusta soñar viajes; es porque, cuando era pequeña decía que cuando crecía iba a viajar toda la vida. Como un sagitario, mi deseo es viajar todo el mundo. Pero desde ahora no tenía muchísima oportunidad por eso, claro el dinero es problema. Querría viajar con mi hermana (nunca sola), entonces dinero necesito hay que doblar... y la destinación... no es importante, porque me gustaría ver todo. Me apetece conocer las culturas distintas, la gente y su vida, sus costumbres también. Probar su comida... claro! Por ejemplo, nunca estuve en España, por final mi deseo va a cumplirse. Este verano por primera vez voy a visitar este país. Espero que la embajada española no me haga los problemas y que todo termine bien. (aquí pienso en visa)

IV/Br/31

“Gracias” a la situación política en Serbia nosotros tenemos muchos problemas si queremos visitar un país. No hay muchas personas que pueden decir que visitaron muchos países, por esta razón. Gracias a dios yo puedo decir que visité los países más hermosos en Europa. El verano pasado fui a Italia, España y Francia, y fue un viaje maravilloso. Me encantan todas las cosas de estos países: la comida, la gente, la manera de vivir, la cultura... todo lo que me interesaba a conocer. Y cuando alguien me dice que la vida nocturna en Serbia es muy guay yo le digo que esto es una grande mentira. Es que la vida nocturna en Serbia no se puede comparar con la vida nocturna en Barcelona, por ejemplo, o en Nica. Pero no se trata sólo de esto que esa gente allí tiene mucho más dinero sino que todos son muy relajados y muy abiertos para conocer todo lo que es nuevo. Yo pienso que aquí la gente es mucho más conservativa y introvertida. Seguramente yo puedo decir que el verano pasado fue el más bonito en toda mi vida y mi viaje fue el viaje de mis sueños.

IV/Br/32

Me gusta viajar mucho. Bailé en un grupo folklórico y tuve la oportunidad de ver muchas ciudades y países lejanos, y de conocer mucha gente, sus culturas, hábitos... Por eso, puedo decir que ya tuve el viaje de mis sueños. Fue el viaje a España, por supuesto. El viaje maravilloso que duró más de un mes. No sólo que vi todas las ciudades tan famosas, como Madrid, Barcelona, Sevilla, Salamanca, sino también pude estar entre los campesinos, entre el pueblo español que me encanta cada vez más. Su música, sus costumbres, su literatura, y, por supuesto, su lenguaje, todo me impresionó de tal manera que hoy soy un estudiante de la lengua y literatura española. ¡Qué pueden hacer los viajes! Cambiar toda la vida... Desde entonces, no puedo imaginar mi futuro trabajo sin alguna relación con España. Viajes turísticos o viajes para el trabajo, me da igual. Sólo es importante que el viaje esté a España. España siempre sería el parte de mis sueños, y yo nunca dejaré a soñar...

IV/Br/33

Me gustaría visitar Bilbao. Tengo allí un amigo que conocí en internet. Fui a España hace un año en Barcelona y me gustó mucho, pero me gustaría ver otras ciudades también. Sé que en Bilbao nació Miguel de Unamuno, mi escritor favorito. Ese mi amigo vasco vive al lado de casa donde nació Unamuno. Sería interesante dar un paseo por la calle donde caminaba ese escritor. También me gustaría visitar el famoso festival de cine amateur que cada año se organiza en Bilbao. Estoy pensando enviar una de mis películas y quién sabe... La playa se encuentra cerca y oí de mi amigo que son preciosas. Me gusta nadar y tomar el sol, así que sería un viaje perfecto. Tendría oportunidad de practicar mi español con la gente que vive allí. La única cosa que me preocupa son visados. No estoy segura que puedo organizar todo el viaje en mi imaginación y que después se cumple.

IV/Br/34

El verano pasado fui a Barcelona. Eso fue un viaje de mis sueños. Visité además de Barcelona muchas ciudades en el sur de Europa, precisamente en Francia (Nica, Kannes, Monte Carlo) y en Italia (Venezia, Verona). Pero mis sueños no se acabaron allí. Me gustaría visitar Brasil. Me encanta Rio de Janeiro, sus playas, carnaval, el mar. Pero sé que estaría muy difícil realizar este sueño, porque este bello país está muy, muy, muy lejos de aquí. Pero, nunca se sabe. A lo mejor, algún día conoceré un príncipe con que viajaré a Brasil durante nuestra luna de miel. Esto será verdadero viaje de mis sueños. Hasta entonces, viajaré cuanto sea posible a otros lugares más cercanos.

Прилог Б2. Транскрипција радова студената Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу

I/КГ/1

Viajar significa descubrir nuevos horizontes, conocer nueva gente, conocer nuevas culturas, tradición, costumbres. Viajar es sentir el espíritu de cada lugar que visitamos. Me gustaría visitar cada país del continente europeo, porque cada país tiene su encanto. Por ejemplo, me gustaría mucho andar por las calles de París, de Madrid, Roma, Praga... No importa adónde, sólo me gustaría viajar sin rumbo, con alma llena de la belleza de lugares diferentes. Si tendría la oportunidad de elegir a donde ir, primero visitaría a España. Es mi sueño más grande poder hablar con un español frente a frente. Después visitaría a Francia. Ahí podría hablar lengua del amor.

Visitaría también a Italia. He estado en Italia antes, pero no estuve en Roma. Y como me gustan mucho las lenguas, italiana es una de mis preferidas. Es uno de los motivos por lo que me gustaría ir allí. Y también visitaría a Estambul. Allí tendría la oportunidad de aprender algo de otra religión.

Es importante viajar y tener nuevas experiencias.

I/КГ/2

Me gustaría visitar muchos países porque adoro los viajes pero lo que más me gustaría visitar son Ibiza y Cuba. Siempre soñaba visitar Ibiza porque creo que es una isla ideal especialmente para los jóvenes. Es un lugar que tiene los mejores fiestas en toda Europa. Simplemente es un paraíso. Las playas son maravillosas y creo que también la gente. Pienso que esa isla es llena de la energía positiva. Me gustaría visitar Ibiza sobre todo para divertirme y disfrutar en la magia de esa bella isla. También me gustaría relajarme un poco de todo. Me encantaría ir en una de las fiestas que organizan en la playa porque nunca he estado en una fiesta así. Desde ahí (me) marcharía directamente a Cuba.

La Cuba es muy bonita y exótica. Por un lado me gustaría conocer la gente porque todos sonríen y son optimistas. Y por otro lado me gustaría visitar a el museo de Bob Marley porque adoro a el y su música. Su música es muy inspirativa y llena de la energía positiva. Adoro de escuchar sus canciones y especialmente cuando estoy triste. Por todo eso necesito mucho dinero. Pero, soy optimista. Espero que algún día visita esos maravillosos sitios.

I/КГ/3

Me gusta mucho viajar por extranjero. Cuando era pequeña soñaba sobre el viaje por toda España. La razón es porque me gustaría conocer nuevos amigos, conocer otros costumbres y tradiciones. Me gusta cuando hace sol y entonces puedo nadar aunque no soy buena nadadora y puedo tomar el sol. Es un lugar de veraneo, puedo descansar, divertirse, conocer otras personas. Me encantan su playas que son grandes y limpias. Por las mañanas puedo tomar el sol y por las noches puedo salir hasta muy tarde. Calles son bulliciosas, hay mucha gente en las calles y hay una gran actividad por el día y por la noche. Cuando quiero puedo hacer un deporte en las playas como baloncesto. Además me gustaría ver los monumentos antiguos que son parte de una tradición y historia. Me gusta viajar porque soy aventurero y no me gusta nuestra aburrida vida cotidiana. Tengo muchos sueños pero algunos no se pueden realizar pero eso no significa que son imposibles. Otras personas pueden quitar las cosas materialísticas pero no pueden quitar nuestra anima y habilidad de soñar. Soñamos sobre las muchas cosas, queremos un mejor futuro. Los sueños son parte de nuestra vida, son otra página de nuestra anima.

I/КГ/4

El viaje de mi sueño es que voy a España. Estudio español. Y me gusta mucho. Creo que me parece bien España. Gente es diferente. Gente de aquí es muy nervioso y eso no me gusta. Tengo mucho sueños y viaje de España es uno de mi sueño. Ella me espera y se que aun día voy allí. Eso es España de mi corazón. Espero que mi viaje era divertido. Mis padres me prometen que voy a viaje. Me encanta esa idea. Mi hermano también quiere ir conmigo. Eso es uno de mi sueños y tambien de muchos mis amigos. Todos quiere ver a España y eso es difícil porque no tengan dinero. Problem es dinero y nosotros somos estudiantes.

I/КГ/5

Me gusta mucho viajar. Hay tantos países que me gustaría visitar. No tenía tantas oportunidades para viajar, pero en este momento me gustaría que visitara España. Primero porque estudió español, segundo porque me gustaría estudiar allí y por último tengo tantas ganas de ver las bellas de España. Pero, además de España pienso que mi viaje de sueños es Egipto. Desde escuela cuando estudiábamos sobre cultura y vida en Egipto me fascinó. Y desde entonces tengo tantas ganas de viajar allí y ver las

piramidas. Pienso que todo es muy magico y misterioso que no se puede perder de ver. Tambien quería visitar museos y estudiar algo más sobre su cultura. No soy persona que solo le gustaría ver un país y eso es todo. A mi me gustaría viajar por todo el mundo, me interesan todas las culturas y ver todas las bellezas de nuestro planeta.

Hay tantas playas con arena blanca y divino mar azul, por ejemplo islas en los mares Canarias o Bora Bora y muchos mas. tambien India es un país místico. Su cultura y vida que llevan es muy diferente que nuestra. La religión es diferente y muy interesante y me gustaría saber algo más de ella.

Y por todo esto y mucho mas espero que algun día visitara muchos países.

I/KГ/6

Como toda la gente y a mí me gusta viajar mucho. Sueño que un día visitaré todas las ciudades principales, como Madrid, París... Quiero ir al viaje por todo el mundo con mis amigas. Pienso y espero que mis sueños un día serán la realidad. Quiero visitar y las playas de muchos países exóticos. Cuando era pequeña soñaba que un día visitaré Italia y antes dos años mi sueño se realizó, y por eso pienso que nada es imposible. Quiero visitar España porque ese viaje es buena oportunidad para mis estudios de español. Este verano voy a pasar dos semanas en Valencia y me siento feliz por eso. Voy a conocer muchos estudiantes de otros países y tal vez voy a encontrar amigos por toda la vida. Me gusta mucho tomar al sol y por eso pienso que país como España es un elección real por sus playas exóticas. Quizá esto va a ser el viaje de mi vida. Además de eso, me gusta conocer la cultura diferente. Y España es el país donde la gente sabe divertirse y pienso que aquí voy a pasar un tiempo maravilloso. Mis sueños van a realizarse. Y pienso que todos deberán soñar y que nunca quitan de sus sueños.

I/KГ/7

Cuando pienso de viajes, la única imagen que se construye en mi mente ahora mismo es España. Fui una vez a España y por eso tal vez es extraño porque España representa mi destinación de sueños de nuevo pero es así. No se, tal vez por la lengua que estoy estudiando, o la gente, su cultura que a un día a otro conozco más. Me gustaría ir a España este verano con mis amigas y eso representaría viaje de mis sueños. En primer lugar, la más importante cosa es buena compañía, en esa manera cualquier lugar será ideal. Unos diez días, unas de las islas de España, mis amigas y yo serían suficiente para realizar mi viaje. Segunda cosa claro es pensar mapa de viaje. Tal vez ahora, Ud va a pensar que mapa, para que?! Pero, eso es algo que yo recomiendo antes de viajar. Mi famosa mapa es lista de lugares que quiero visitar. Claro, el lugar donde voy y el hotel representan mi base, pero como yo quiero visitar lugares que son fuera de la ciudad donde voy tengo que tener una lista, mejor un diario que me va a ayudar a cumplir todo eso en diez días. El primer lugar, concreto me voy a visitar Aranjuez, unas horas fuera de Madrid porque cuando ví las fotos de ese lugar me quede sin aliento. Me gustaría ir ahí de verdad. Creo que ese lugar representa refugio de la vida cotidiana. Como los reyes iban ahí para descansar, yo sentiría como estoy en mi mundo irreal, lejos de problemas, de la monotonía de todo eso que me fastidia. En este mismo momento toda España representa eso para mí, y eso es algo que sueño casi todas las noches. Sé que estoy idealizando un poco más pero así me siento y espero cuando me regreso en septiembre entonces me voy a hablar como pase mi viaje, y todas las cosas que viví porque ahora la única cosa en mi cabeza es la destinación de la que no tengo dudas, Aranjuez que me voy a visitar seguro, el estadio de club Real Madrid, mis amigos... para todas otras cosas es cuestión de momento, nuestro humor y la cantidad de dinero que tenemos ☺ ¡Hasta aquel momento!

I/KГ/8

De siempre mi sueño fue viajar en España porque España es mi país favorito. Hace dos años mi sueño cumplió y fui a España. Me gustó mucho Barcelona, hay muchos lugares interesantes para ver: park Guëll que es parque de mis sueños, La Rambla, Torre Agbar, La Citadella, El museo de Picasso...También me encanto los barrios con calles anchas como Carrer Bisbe...también fue en Figueras, el país de Salvador Dalí y visité su museo. Él es mi pintor favorito y me encantan sus pinturas. Me gusta mucho el español, y antes no tenía oportunidad hablar con alguien en español. Mi segundo deseo también se cumplió. Hablé con la gente en Barcelona y le pedí que me explica como puedo llegar al lugar donde quiero. La gente fue muy amable y quería ayudarme. Me sentí si como estaba en paraíso. La mayoría de tiempo pasé en parque Guëll y no quera salir. Me encantó la arquitectura de Antoni Gaudí, (группе) de piedras en varios colores, las flores de color violado y otras bellezas. Desde siempre me gustó España, su lengua, los edificios extraordinarios como Casa Milá, Casa Batlló y otras. Me gustaría ver a Madrid, me espero que algún día veré. Ese fue mi mejor sueño que se cumplió.

I/Kr/9

De pequeño quería a visitar Australia. Ma fascina la naturaleza de este país y las ciudades. Mi ciudad favorita es Sidney. La famosa „Opera haus“, Great Barrier Rief son unas de las cosas que yo quiero a ver. Australia es famosa por sus animales que son únicas para este país. La comida allí es muy rica y yo quiero a probar todo. La viaje hasta Australia es muy largo, y es posible a llegar allí solo por el avion. Las fiestas en la playa son muy famosas. Desde allí quiero a viajar a Japon. La cultura allí es totalmente diferente de nuestra. Ciudad como Tokyo es lleno de atracciones turisticas. La comida es única para ese país y cerveza allí es uno de mejor en mundo. Tambien yo quiero a visitar otras países, pero ese dos son las primeras que yo quiero a visitar.

I/Kr/10

Mi sueño es viaje por México. Es un país muy exótico y atractivo. Su clima es caliente. México tiene salida en el mar y eso me encanta. Pero no es sólo eso razón poe mí entusiasmo relacionado para este país. Escuchaba mucho de historia famosa. El espíritu de Mayas y Aztecas y de sus civilizaciones son presentes aquí aún. Sus piramidas me parecen extraordinarios. Me gustaría a conocer los gentes y su tradición, sin duda muy interesantes. La cultura y costumbres son diferentes de nosotros. México city es le más grande y capital de este país. Es muy famoso. Los rasones son numerosos. Visitar México es sueño de muchos, porque la vida en este país es como un sueño. Yo quería soñar solo parte de aquel sueño.

I/Kr/11

Yo soy una chica que le gusta viajar mucho. Sin embargo, nunca he ido en una país extranjera. A, sí, he ido en Budapest y eso es todo. Pero, hay tiempo... Creo que voy a pasar mi vida viajando poe todo el mundo. Pero ahora, cuando estoy pensando de un lugar donde me gustaría ir, voy a decir que eso es Paris. ¿Por qué? Porque Paris es la ciudad le luz, de amor, de chocolates pequeñas que se llaman Ferrero Rocher, de Torre Eifel y de can-can. Paris no está lejos de Serbia y tal-vez, muy pronto, iré allí. En mi opinión, Paris es maravilloso, romántico y parece como ciudad de los sueños. Jeje, mi gran deseo es que alguien me besa debajo de Torre Eifel, y cuando digo „alguien“ pienso en mi novio. Este viaje no está imposible y por eso queda en mi mente como algo que se va realizar, si no muy pronto, entonces algún día en el futuro. Cada sueño se convierte en realidad – sólo debes tener paciencia y creer en en eso.

I/Kr/12

El viaje de mis sueños es para visitar España otra vez. Quiero visitar Madrid, Valencia, Tenerife y Bilbao. Estuve en Barcelona, hace tres años. Creo que es un ciudad maravilloso. Mi hermano juga baloncesto en España, por un club en ciudad Valls, pero en la proxima año querré jugar para un club en Tenerife. Me voy a visitar mi hermano. Tambien, quiero viajar en Manchester, Inglateria. Allí tambien tengo un hermano deportista. Es Nemanja Vidic, futbolista, defensor quien juga por Manchester United. En españa la gente es igual como en Serbia, pero en Inglateria ña gente es muy frío. He visto Nou Camp, estadio de fútbol club Barcelona, y ahora quiero visitar estadios en Madrid, Valencia, Bilbao, Manchester...

Mi deseo es que viajar con mi novia, Nevena. Nuestros planes son para visitar España juntos. Ahora sólo necesito buscar dinero para esos deseos. Espero que mis padres van a pagar estos viajes. Quiza mis hermanos deportistas decidir a pagar mis viajes.

I/Kr/13

El viaje de mis sueños es un viaje imposible, imaginable. Es un viaje de mis deceos, mi mundo de deceos y sueños que son real. Cuando era niña, quisiera visitar Nuncatierra, el mundo de Petar Pan, Vendi, las sirenas y piratos. Alla, todo es limpio, precioso, perfecto. Los niños pequeños son siempre felices porque pueden jugar todo el día. Existen las creaturas maravillosas como las sirenas, las bellas niñas con pelos largos y voces preciosas. En este país, los Indios viven tranquilamente, con sus costumbres, sin miedo de perder uno al otro.

Existen, tambien, los gentes malos, como los piratas, pero no son tan peligrosos, como verdaderos. Sí, es un viaje imaginable, ¿o no? Quisiera viajar en tiempo donde la Nuncatierra es realidad, donde no hay maldad y donde los gentes son felices, sin miedos, preocupaciones y problemas, donde nturalesa se vale mucho y los animales se aman y cuiden, donde aire es limpio y los acesinatos no son la primera cosa que oiga en las noticias. Este es mi viaje de mis sueños – el viaje de un realidad mejor!

I/Kr/14

Porque no tenía suficiente dinero y oportunidades no viajaba mucho. Pero hace tres años tuve un viaje por Estados Unidos. Allí visité algunos ciudades como son Fénix en Arizona donde trabajaba cuatro meses y después visité mi amigo en Seattle. Fénix es un ciudad fenomenal, en él viven

mucha gente diversada, muchas personas desde América latina viven en Fenix y son agradables y con buen corazón y me gustaría visitar otra vez el Fénix. Después de mi visita de mi amigo en Seattle, me viajé a Nueva York que es ciudad de mis sueños. „La gran manzana“ es un ciudad que tiene muchas atractivos turísticos. Tal vez tiene muchas atractivos turísticos. Tal vez unos de más conocidos rascacielos del mundo son en la ciudad entre los son Empire State Edificio y Edificios Gemelas de Mundo Centro de Comercial, las cuales fueron derribadas en los atentados del 11 de septiembre de 2001. Estuve en la cima de Empire State Edificio y de la cima pude ver la ciudad y Manhattan que es un de los distritos de la ciudad. Me gustó mucho el viaje por la Isla Elis. La Isla Elis es la isla en que los millones de inmigrantes llegaban en el fin del siglo diecinueve.

También gente en la ciudad son muy agradables y le gustan ayudar cuando gente necesitan ayudarlo. Conocí algunas personas que son de Serbia pero movieron en los Estados Unidos. Nueva York me he fascinado porque es una ciudad increíble. Me gustaría visitar otra vez la ciudad y ojalá viviré en Nueva York porque me gustan ciudades bullisiosos y no me gusta la vida en esté país.

Por fin, esos seis meses que estuve en los Estados Unidos, pasaron muy rápido porque tenía un tiempo increíble allí.

I/Kr/15

Me gusta mucho viajar. El viaje de mis sueños sería un viaje a/por Méjico. Desde que era una niña me gustó y me quiero ir a visitarlo un día. Quisiera primero ir a ver Cancún, Acapulco, porque me gusta mucho el mar. También quisiera ver las piramides, los restos de la civilización Maya. Ir a visitar unos pueblitos y ver como se vive en sus pueblitos. Ver los barrios en las grandes ciudades y sus anchas calles. Después quisiera visitar su capital Méjico City. También me gustaría escuchar a los mariachi. Probar tequila y su comida. También me gustaría ver su celebración de el día de los Muertos. Estoy segura de que es un día maravilloso. Este viaje sería como un sueño para mí. Ojalá algún día pueda ir a visitarlo.

I/Kr/16

El viaje de mis sueños sería un país lejado, como por ej. un país en que yo no necesito trabajar. En este país gente no jace nada más que escuchar musica y tengan buen tiempo. Porsupuesto este país tiene que tener sol todo el año y mar tambien. Playas largas en que se juega el bitch voley, fútbol en playa... Por la noche necesita unos clubes en la playa, con el musica reggae. Cine sería más visitado edificio en ciudad. Darían los películas más favoritas y los que ganaron premios. Tenia museos y galerias. Galerias tenían pintas de pintores famosos como Picaso, Yurbaran, Goya... Museos tenía unos objetos d ,ezoamerica. Todos esos lugares me visitaré. Mi tiempo pasaria en playa tocando el gitara y el saxofon. Jente sería alegrado y felices. Con ellos salia por la noche y me divertiría. Por fin, en este país nunca me viajare porque ese lugar no existe.

I/Kr/17

Este mundo es muy grande. En nuestra alrededor hay tanta gente, tantas culturas. Vida es corta, y por eso es muy importante para los jovenes hacer viaje y en esta manera conocer las chicas y los muchachos en otras partes del mundo. Ellos pueden motivar nosotros y darnos fuerza para sobrevivir. Otras paises motivarnos que seramos exsitosos.

Yo tenía el viaje de mi sueños. Hase dos años con mi clase de escuela, viajé en Italia. Cuando era niña soñé de Roma, Firenze, Milano... Y no puedo explicar cuanto era feliz en este tiempo. Arte de italia, su pintores, cocina, musica, museos son maravillosos. Pero mejor momento en toda mi vida fue cuando entré en el Museo Vaticano. Antes de mi llegar allí yo sabía todo lo que puedo de este lugar, solo falta veo este palacio en realidad. En la entrar siente en mi estomago pequeñas mariposas y cuando entré en el primer parto, me enamoré. Ahora cuando escribo sobre esto siento la misma cosa. Mi viaje en Italia fue mejor diez días en mi vida. No puedo esperar el mes cuando me regreso, y hablé con mis amigos de allí. Es muy posible que este aó voy a visitar Sicilia tambien. Me facina este paraíso. Espero que mis planes seran realidad.

I/Kr/18

Todos saben que viajar es una cosa mas bella. Viajes nos dan oportunidad para conocer el mundo, mucha gente y su cultura.

Par mi viajes son interesantes. Cuando viajamos podemos ver que este mundo es lindo y que no es todo negro.

Cuando estuvi en Italia me enamoro en este país. Italia tiene una gran historia. De todos ciudades de este país me gusta más Roma. En este capital arte es en las calles, edificios, etc. Este ciudad tiene muchos museos donde podemos ver las pinturas de gran pintores.

Museo Vaticano es algo especial para mí. Recuerdo cuando vi este museo por primera vez no tenía palabras para decir cuanto me gusta. Ahora quiero viajar en Italia otra vez, pero hay otros países que desea conocer. Por ejemplo pienso que París es un sitio maravilloso, con gran museos como Luvr etc. Mi sueño es ver todo el mundo, conocer muchas personas.

La vida no es un sueño, la vida es realidad. Sabemos que esta planeta no es un paraíso. Pero, en mismo tiempo hay lugares quien son similares con paraíso. Esto es razón que nos explica que los viajes son maravillosos y los viajes afectan positivamente en cada persona.

I/KГ/19

Desde era niña quería viajar en Brasil. Es un país en Latinoamérica donde se habla el idioma portugueses. El clima es calor y me gusta mucho. Quiero ver la ciudad que se llama Río de Janeiro cual tiene muchos rascacielos, el mar maravilloso como y la playa también. Encima hay una estatua de Dios. En este lugar cada año se celebra un famoso carnaval que es más grande y más exitoso por todo el mundo. Dura varios días y se aparecen muchas turistas. La gente en Brasil bailan samba y todos son muy contentos y felices con mucha energía positiva.

En Brasil hay muchas personas pobres, pero espero que esta situación se va a mejorar. Por qué este país se prospera. Brasil es el país de deporte, como Fútbol por ejemplo. Quiero probar el café y la comida de ellos, me interesa mucho. También me gustaria saber todo de su historia y origen. La naturaleza es preciosa con la flora y fauna muy especial y riqueza. Pienso que viajar en cualquier país es muy interesante y espero que en futuro me voy a ver este lugar de mis sueños. Me gustaria vivir allí.

I/KГ/20

Cuba! País de mis sueños! Mi viaje de Cuba es una de cosas que yo deseo a mí misma cada año, en día de mí cumpleaños. No sé porque, pero pienso que Cuba es uno de países muy especiales. Se encuentra en Hispanoamérica. Tiene Son que me pone de buen humor, tiene muchas playas, el clima es fenomenal y una cosa más importante, la música cubana es el mejor música en el Mundo. Cuba es el ísle y eso es una de razones porque le gusta tanto. Yo estaba en muchos países, pero nunca fue a Cuba. Tengo unos amigos que estaban y ellos dicen que la vida allí es muy diferente de la vida que nosotros vivimos aquí. Tengo que mencionar que yo bailo salsa. Eso es un bailo muy sensual y alegre. Cuba es un país exótico, y con salsa, timba, ron y rumba es como idóneo para los jóvenes. En Serbia hay mucha gente que bailan todos estos bailes. también tengo que mencionar los puros, que son mascotas de Cuba. Espero que Cuba y Havana estan esperandome, porque tengo intención para visitarla.

I/KГ/21

El viaje de mis sueños es no muy lejos, y tampoco cerca. Me gustaría trabajar en Valencia en España. Yo nunca viajé en alguna ciudad en España, y pienso que eso estara muy bien experiencia. ¿Porque Valencia? Bueno, Valencia no esta riquísimo ni máximo ciudad en mundo, además ni en España, pero me gusta mucho. En otro caso, Valencia tiene mucho que ofender turistas. Por ejemplo, esa ciudad tiene largo (шггалиште) en corazón de ciudad, que se llama Jardín del Turia. Gran número de playas y clubes es especialmente interesante por alguien turistas. Para mí no. Soy mucho interesado en museo de Valencia "Ciutat de les arts i les ciències". "Ciutat" tiene cuatro partes. Primera parte es "L'Oceanògraf", que es gran cine con muy gran pantalla en 900 m². Segundo es "Palacio de las Artes Reina Sofía" que es lugar por opera. Tercera es "Jardín de Rey" que es gran jardín. Cuarta parte no es muy interesante. (y yo olvidado como se llama.) Por fin, Valencia es mi favorita ciudad, y mi viaje de sueños me voy (осгварити)

I/KГ/22

Yo quiero mucho viajar. Viaje mucho, mas o menos, eso fueron los países muy interesantes y guapisimas. El viaje de mis sueños es ir al México y Florida. Eso son los países que me gustan mucho. Y allí, en México y Florida no quiero ir sola si no con mi novio, con amor de mi vida. Un día soñé que viaje con esa persona en el mismo país que escribí, en México. Eso fue el sueño más bonito en mi vida. Pense que era realidad, pero no era. Yo quiero realizar ese sueño un día y espero que voy. Pero si no puedo viajar con mi amor, puedo también con mi ex amor que ahora es mi mejor amigo y que adoro. (обожавам). Ese viaje en mi sueño fue tan bonito, fuimos en un hotel costoso y muy bonito, íbamos a la playa. Fue tan bonito que no podía creer cuando me desperté que eso era solo un sueño. Desde ahora decidí que voy a realizar ese sueño y que voy a viajar esos países un día. Espero que ese día va a ser muy pronto y que lo voy a realizar cuando termino el facultad.

I/KГ/23

Si tenemos en cuenta que yo soy estudiante de la lengua española es lógico que un viaje de mis sueños sería el viaje a España. No tenía la oportunidad para conocer ese país tan maravilloso, pero ojala

lo logre algun día. Me encanta su cultura, la gente de España, y claro su idioma. España es un país “caliente”, con cultura rica y con los paisajes esplendidos. Y ni mencionar que tiene el mar. Sería divino conocer ese país, pasar un tiempo allí. Eso ayudaría a mi conocimiento sobre español, claro pienso que eso sería un acontecimiento inolvidable para mí. Es imposible planear cuando eso podría suceder pero ya encontraré la manera. Quiero ver todo: los monumentos, museos, cines, paisajes... Quiero sentir esa vida exótica que se dice que los Españoles tienen. Para sentir que no soy sólo un turista si no un parte de sus vidas. Pienso que no será difícil lograr eso porque oí que los Españoles son muy gentiles. Podría practicar el español sin miedo de equivocarme... Allí tendría la oportunidad de hacer nuevas amistades que van a durar toda la vida. Ojalá mi deseo se cumple algun día y entonces eso no será un viaje de mis sueños sino una realidad.

II/Kr/1

En general creo que es muy importante viajar, ver otros países, otras culturas porque creo que eso es la mejor manera pasar un bien tiempo, relajarse y tambien educarse. Me gustaría viajar por el mundo, eso será el viaje de mis sueños, pero eso no es posible, me lo supongo. Ahora, cuando pienso en viajes cada país es un sueño, porque el tema central son los exámenes... En general, voy a esforzarme a viajar mucho, mi destinación favorita ahora será Miami o Cuba... porque a mí me gusta mucho el mar, sol, salsa y necesito algo que me va a relajar... Después elegiré países del oriente... me gustaría visitar pueblos, sus tribus... conocer costumbres, leí que son muy crueles en algunas cosas... me extraña su manera de vivir... sin teléfonos, internet y sin cosas cuales, por nosotros, son necesarios... se preocupan solo como van a comer, (sobrevivir), bailar... quiero ver eso porque aún no creo que eso de verdad existe. Países de oriente son mucho más tradicionales y quiero conocer su tradición, oír las lenguas, escuchar la música, aprender sus bailes y cada cosa que está típica para esos países. Puedo escribir de viajes mucho, pero, espero que algo de esto voy a cumplir...

II/Kr/2

Cuando cierro mis ojos, veo una montaña grande, llena de bosques verdes, cubierta por flores de colores diferentes, y con una blanca piedra en su ápice. Si pudiera mis manos en el aire, tocaría las alas de pájaros divinos, cuya existencia es poder de la montaña. El río está al pie de la montaña, tiene una lumbre tan rara, me da miedo sus bordes del oro. Puedo ver el cielo en su agua. Los peces bailan y las conchas cantan a sus perlas. Se puede ver un pueblo con la gente desnuda y descalza. Veo los animales salvajes. Están tan cerca de mí. Pero no tengo miedo, sólo tengo un sentir que haya una (tradicional-tachado) templo tradicional en el medio del pueblo. Las figuras de los dioses de los habitantes están ahí.

Abro mis ojos y no puedo creer. Mi sueño siempre está igual. Quiero viajar a África. Siempre quería eso. Estoy en mi recámara, pienso sobre el viaje a África, el continente más lindo. Ahora no tengo dinero, pero hay voluntad en mi corazón que está tan fuerte como la piedra blanca de la montaña africana.

II/Kr/3

Me gusta viajar. Creo que viajar es muy importante para cada hombre. Viajando hacemos nuestro opinión ancho.

Quería ver todo el mundo ☺. Desde Europa, Africa hasta Australia. En Europa quería ver España, precisamente Barcelona, Sevilla, Granada, Valencia y Madrid. Entonces me encanta Rim dónde todo empezó, toda la historia europea. Y Amsterdam como una ciudad muy interesante. En Africa me gustaría ver Egipto, por su pirámidas y tambien historia maravillosa. En Estado Unido (USA) en primer lugar es Nueva York – statua de libertad, Bronx, todas las partes de el (de Nueva York). Entonces quería ver tambien Los Ángeles y San Francisco. En America Hispana me gusta mucho Cuba, La República Dominicana... Ay... Mi lista es muy, muy larga... Más de viajar me gustaría tener más de un vida y mucho dinero para poder ver todo que me encanta o interesa. ☺

II/Kr/4

El viaje de mis sueños sería visitar todo el mundo en 80 días. Por primera parte de viaje visitaría las capitales Europeas como: Roma, Madrid, Berlín, París... pero también visitaría algunas ciudades menores que me gustan mucho como Barcelona, Verona, Nica... Después de visitar ciudades europeas viajaría por toda América- de norte a sur. El país que más me atrae es Brasil. Me atrae mucho por sus bellezas naturales pero también me atrae por la lengua portuguesa. Después de visitar América visitaría el norte de África, pero no visitaría el sur de África porque no me gusta, me parece muy oscuro. Después de África visitaría Asia. Visitaría casi todos los países porque me parecen bastante interesante. Especialmente interesantes me parecen China y Japón. Algunos días también dedicaría a la visita de Rusia, porque me parece super interesante y creo que rusos son muy parecidos a nosotros. Después de Rusia, visitaría Australia porque he oído que es muy popular por el ‘surfing’. Este viaje costaría muchísimo así que

probablemente nunca tendrá la oportunidad de hacerlo. Es una lástima porque sería un viaje muy divertido.

II/Kr/5

Conocer el mundo, la gente, diferentes culturas es algo muy importante para nuestra educación y cultura.

Si tengo que elegir, el viaje de mis sueños será Oriente del Mundo. La gente que vive allí, tiene costumbres muy típicas. Por ejemplo, Japoneses se dedican a puntualidad y precisión. Hay una historia interesante sobre eso - si tardan hacer algo, ellos suicidan. También su tecnología es la mejor del mundo; son muy inovativos.

Por otro lado, se siente la presecsía de tradición. Hay muchas cuentas de mitología, y creencia tradicional. Su arquitectura está conectada con estas leyendas. Tejados conocidos en China tienes esa forma, porque la gente cree que en esa manera los fantasmas malos no pueden entrar en sus casas. Y muchos sitios de interés turística se encuentran en este parte del mundo.

Tal vez quiero visitar Oriente, porque ahora una parte está destruida, y no sabemos que podemos expectar mañana.

II/Kr/6

Me gusta viajar. Alguna vez voy a biblioteca y busco en libros fotografías de los países. Cuando era pequeña, soñaba alguna lugar donde el sol besaba el mar. Es aquí cuando empiezan mis sueños, pensaba que yo iba a viajar de un país a otro. Desde pequeña he querido conocer el Caribe o Mayorca. Son lugares muy atractivos. Hace sol, mar es cerca, clima es tropical. Todo es maravilloso. No he tenido la posibilidad de ir allá pero algún día me voy a tumbar en la playa de Mayorca.

Quiero viajar en aéreo, ver las nubes. Creo que el mundo es pequeño. Me parece que Mayorca sea un lugar fascinante para descubrir la mera yo, conocer la naturaleza diferente. Mayorca me parece un lugar secreto, atractivo por aventuras, tiene muchas partes y animales desconocidos. Algún día cumpliré mi sueño. Y espero que voy a hacerlo pronto.

II/Kr/7

Para mi, un viaje de mis sueños, será un viaje con una persona especial. Una persona que la quiero mucho y con la quien queiría pasar momentos más felizes en mi vida, momentos especiales como es un viaje de sueños.

Con esa persona queríía visitar España, toda la España, exactamente Valencia, Sevilla, Madrid...

Quería visitar Brasil y la capital de Brazil.

Después de España y Brasil me iré por un barco (en mis sueños claro) a Italia y Francia para visitar Paris y Roma por ejemplo...

Tambien quiero conocer habitantes de esos países, hablar con ellos, conocer su cultura y idioma, y claro, para contar de mi país y sobre mi cultura. Cada país es especial de su manera y bonita de su manera y por eso, con mi persona especial, cada viaje estará como viaje de sueños.

II/Kr/8

Yo haría un viaje que consistía de diferentes lugares y culturas. En primer lugar, visitaria Italia, Francia y España. Me quedaría unos cuatro o cinco días en cada país. Me iría sola y en España me encontraría con unos amigos que me acompañarían a America. Entonces, visitaría Argentina, Mexico. Talvez me quedaría más de cinco días para conocer alguen más, la país... Norte America, me iría solamente a Alaska... es hermosa. Principalmete, iría a estos países por la naturaleza que es divina. Despues de Alaska me iría a Madagaskar, disfrutar en el mar y sol, despues a India, es decir para ver Taj Mahal. China me parece tambien interesante, quería probar los tes, ver los templos, aprender algo más sobre su cultura e historia, creo que su cultura es muy rica. Japón tambien me atrae, su cultura, me fascinan sus codigos de honor. Por ejemplo, harakiri, que es un extremo pero es su cultura. ¡Muy interesante! Desde Japón el viaje acabaria en Grecia, en alguna isla, y antes de disfrutar en playa, visitaria los conventos porque me interesa la architectura vizantina.

II/Kr/9

Supongo si tuviera la oportunidad de viajar ahora mismo me iría a algún país exótico. Probablemente pasaría mi tiempo libre en alguna playa haciendo absolutamente nada, sólo disfrutado en absoluto aquellos momentos de la vida que ocurren con raridad. Para mi, eso sería también una época destinada para la reflexión sobre la vida, la reflexión sobre los acontecimientos ya ocurridos, y de los que van a ocurrir. Quién sabe, a lo mejor utilizaría ese viaje para aprender algo nuevo, un deporte extremo,

eso siempre era mi deseo, o para conocer a otra gente, gente que quizás pertenezca a otras culturas, me gustaría mucho conocer e investigar otros puntos de vista sobre algunas cuestiones de tipo global.

Pero, la verdadera pregunta sería: ¿si hay que llevar alguien conmigo?

Al fin y al cabo, da igual. Ir solo o acompañado. Lo importante es pasar lo bien. Si uno prefiere, según mi opinión, hacer algo extraordinario entonces sería mejor ir solo.

Al otro lado, si uno escoja conocerse mejor con alguien o a lo mejor pasar una época romantica allí, entonces creo que sería mejor que viajara con una persona querida.

II/Kr/10

Viajar por el mundo es mi sueño. Porque me gusta mucho viajar, conocer nuevos culturas, gentes, sus costumbres. Quiero visitar diferentes países. Quiero ver todo. En ese viaje me gustaría ir con mi novio con mis amigos porque con ellos todo eso será mucho más interesante. Podríamos visitar las capitales de esos países, y las periferias, porque pienso que es interesante conocer diferentes tipos de personas y su modo de vivir. Por ejemplo me gustaría ir a Africa. Conocer esas culturas. Ver salvajes animales. Me gustaría ir a una isla tropical y disfrutar. Ahí podría nadar, caminar y ver muchas cosas, que aquí no puedo. Por ejemplo Cuba o Bora Bora. Me parece interesante y Tayland. Algunos países europeos también son muy lindas y muy interesados. Pienso que cada país tiene su historia y es diferente de otras. Y yo quiero aprender y escuchar.

II/Kr/11

El viaje de mis sueños es un viaje por el mundo. Mi sueño es que viaje por todos sitios hermosos del mundo. Tendré mucho tiempo libre para hacer eso y muy bien compañía de dos o más amigos. Disfrutaremos a naturaleza, preciosos monumentos, museos, parques... Por la noche saldremos y nos pasaremos fenomenal. Conoceré mucha gente nueva y interesante. Viajaré en barco mirando el mar. Subré a un monte alto y precioso desde que podré ver un grande parte del mundo. Mi viaje durará un año y voy a disfrutar a todos los estaciones del año. Visitaré todos los continentes del mundo y sus bellas regiones. En mi vaje aprenderé muchos lenguas nuevas y muchas culturas que no he conocido nunca. Eso va a ser un experiencia que no se olvide nunca. En ese viaje pondré un diario y una cámara para apuntar y notar lo que me gustaba y impresionaba más. Y cuando se acabará mi viaje yo podré pasarlo de nuevo viendo mis notas y mis fotografías. Escribiré un libro de mi gran viaje.

II/Kr/12

Me gustaría mucho visitar a España, especialmente Barcelona, y eso porque me encanta la gente, son mucho parecidos a nosotros. También me gustaría conocer su cultura, costumbres y a aprender la lengua mejor. Los viajes son muy prácticos para esto. Pero pienso que la compañía es una de las cosas más importantes. Barcelona es muy conocida por la vida nocturna y por las compras y esto me encanta. También me gustaría escuchar flamenco en vivo. Aprendí mucho sobre la Sagrada Familia y si alguna vez me voy a España iré a visitarla por seguro. También me gustaría probar su comida y su caña y disfrutar en sus playas maravillosas. Eso sería la viaje de mi sueño.

II/Kr/13

A mí me gustan mucho los viajes en los países lejanos. Mi sueño es viajar por todo el mundo. Conocer las tradiciones y culturas de la gente diferente. Quería ver Oriente medio, me interesan los países como India, Japón, China, Maruecos también las partes tropical del mundo, las playas de Cuba, Republica Dominicana...

Todas estas partes son muy interesantes para averiguar, tienen los costumbres raros y por eso son atractivos para mí. Estas destinaciones son muy caras por los estudiantes, y por mí claro. Y por eso yo pienso que todo esto que he dicho son puros deseos, y esta es cruel realidad. Pienso que me voy a concentrar en la Europa por ahora, ni eso no es nada malo, y ahora me voy a organizar mi viaje de sueños!

II/Kr/14

Todos nos gusta viajar. Los viajes nos sirven para relajarnos, distanciamos de todo y todos y disfrutarnos en el mar, montañas, naturaleza. Hasta ahora yo viaje en la Grecia e Italia. Y me pasé muy bien. Pero algún día me gustaría ir a la América Latina, sobre todo en México. Es el país que me encanta. Por que es muy grande, hay mucho que ver en ella. Es el centro de las actores, más famosos. Viendo las telenovelas pude ver que es el país donde hay casas muy bonitas, diferentes que los nuestros. Me gustan las calles, los parques... todo. Claro - México tiene y sus desventajas. En primer lugar venir hasta el. Es necesario ir por avión y eso es lo que mí no me gusta. Por que tengo miedo de volar. Pero por supuesto, si algún día tengo oportunidad viajar en México, un vuelo de avión no será mi obstáculo. En el

facebook tengo un amigo que es de México y el me ofreció la casa, comida y todo, sólo es necesario que yo voy. Así que cuando tengo suficiente dinero, ¡México ahí vengo!

II/Kr/15

Siempre soñaba sobre el viaje a la Italia. Lo que más me gusta sobre Italia son su cultura, su arte, su idioma, su comida... Yo he ido a la Italia, pero no tenía suficiente tiempo para visitar todo lo que me interesa. He visto Verona y la casa de Julia. También he visto Venecia y me gustó mucho. Pero eso es todo que he visto de Italia y yo también quiero ver Roma-la ciudad eterna. Quiero ver la Capilla Sixtina y trabajo artística de Miquelangelo, Leonardo. Quería ver La fontana Di Trevi y tirar la moneda para que mi deseo se cumple. ☺ También quería ver el famoso Coloseo porque me fascina. Quería probar sus pastas, pizzas aunque comía en mi país, pero Italianos inventaron todos tipos de pastas y por eso son famosos.

A mí me gusta muchísimo la idioma italiana y me gustaría aprenderla y por eso quería vivir en Italia por un tiempo. También me gustan mucho las obras de sus escritores de renacimiento. Me gustan mucho las sonetes de Petrarca. Cuando se trata de música adoro Eros Ramazzotti. Aunque no entiendo y no hablo el idioma italiano, cuando escucho su música tengo impresión que todo lo entiendo. ☺ Único que no me gustan en Italia son chicos, porque generalmente son muy bajos. ☺ Para concluir solo voy a decir, te amo Italia! ☺

II/Kr/16

El viaje de mis sueños no sería nada más que viajar por el mundo, no importa a que país, lo que más importa es sólo viajar. Si pudiera escoger, eso sería probablemente España o algún país de Hispanoamérica. En este momento ésto sería solamente por puro conocimiento de la lengua, la religión y la cultura. No soy un soñador y sería inútil pensar sobre el viaje de mis sueños, porque es imposible realizarlo. Pero trataré inventar algo. De pequeño quería viajar a Londres, porque la ciudad me encanta y la gente también. París es una ciudad interesante, tiene una gran historia y allí hay muchos museos y monumentos, y eso es interesante porque estoy interesado en varias culturas. También porque me interesaba la mitología griega y la mitología egipcia, quería ir a ver Grecia y Egipto, y también porque nunca he visto desierto. La historia egipcia es atractiva tanto como la mitología. Por supuesto quiero ver muchos lugares pero no puedo decidir cuales. Si tuviera dinero eso probablemente sería mucho más fácil, pero por ahora no sé.

II/Kr/17

Los viajes son mi gran pasión. No hay nada que me alegre más que los viajes. Por la situación económica y las obligaciones relacionadas con la facultad, lamentablemente no tengo muchas oportunidades de viajar. Viajar por el mundo siempre ha sido mi sueño. Conocer a otras culturas, probar la comida, ver los costumbres ... Primero quería visitar los países europeos. En Italia fue una vez y me impresionó. Me gustaría visitar el famoso París, la capital de cerveza- Praga, Viena, y claro, me encantaría viajar toda la España. Especialmente las islas como Mayorca, Menorca. El Museo Thissen visitaría obligatoriamente. Los países que me encantan son también los hispanoamericanos. Especialmente los del sur. Tienen la naturaleza maravillosa (supongo, porque sólo he visto las fotos). Me gustaría pasar el día en la selva. Es peligroso y no creo que es posible, pero es mi sueño y mi deseo. Estar en la playa de Acapulco, tomando el sol y bebiendo los cocteles... ¿A quién no le gustaría?

II/Kr/18

Todo mundo sueña sobre un viaje de su sueños, pero solo pocas puede realizarle. Cuando se trata de mí, creo que no exajero cuando digo que solamente quiero visitar cada país y cada rincón en el mundo. En esa manera podría conocer cada cultura y cada idioma y eso es algo que más me interese. Pero, tengo que reconocer que esto nunca se sucederá, porque solo tengo una vida que es corta para todo esto. Por eso, voy a seleccionar algunos países y visitarlos. El país que más quería visitar es España. Quiero conocer todas sus regiones. España es famosa por su baile flamenco y por sangría. Quería visitar todos los museos y todos los centros culturales. Pero, lo que más me atrae son las bellezas naturales de España que son muchos. La vida en campo es mucho más diferente que la vida en ciudad. Y eso es algo que quería comparar y ver sus costumbres. Y cuando se trata de estación del año, me gustaría estar allí en primavera, porque podría ver su celebración de la Semana Santa que es bastante diferente que en resto del mundo. En fin, España tiene mucho para ofrecer y supongo que ni un año me sobra para ver todo lo que quiero. Lo que puedo decir es que intentaré visitarle en cuanto puedo.

II/Kr/19

El viaje que quiero a visitar y viaje de mis sueños es España, especialmente Barcelona y Madrid. Me gusta la cultura de los españoles y gentes. Tenía ocasión a conozer muchos españoles y todos son muy divertidos, con bien sentide de humor. Son parecidos a Serbios, en mi opinión. Me gusta mucho platicar con ellos. Quiero visitar sus museo, pargues, catedrales, Camp Nau, Santiago Bernabeu. Mi sueño es viajar por toda España y quedarme en España. Despues de España quiero visitar otros paises donde se habla español, sé que eso no es posible, pero eso es mi sueño. Me gustaría ir a México, Argentina. Quiero conozer tambien sus culturas, y conozer paizes latinoamericanos. Tambien me gusta musica latina o española, que escucho por todo el día. Quiero aprender hablar en español, perfectamente, para que despues puedo hablar en español con mis amigos españoles.

II/Kr/20

El viaje de mis sueños no sería solo un viaje y un destino en concreto. Mi sueño significa la vida llena de aventuras, viajes y acciones en los diferentes lugares. Me da igual que me vaya sola o en compañía de mis amigos porque ambos casos tienen sus venturas y desventuras. Viajar por el mundo y conocer lugares diferentes sería el mejor satisfacción para mí. También sería una honor para mí conocer la gente, su cultura, costumbres, su percepción y comprensión de la vida. Me parece fascinante aprender y conocer la historia de una nación, la historia que la ha llevado hasta este momento en presente. Que ha tenido la influencia en su arquitectura, lieteratura, lengua, el arte.

En primer lugar, empezaría por los países orientales porque desde mi punto de vista su cultura no se explora y estudia dentro de nuestro sistema de enseñanza. Tan mística y envelada.

En segundo lugar, me gustaría visitar los países del Europa y sus capitales que son los mayores centros del arte contemporánea como clásica, con sus monumentos, museos, los grandiosos edificios.

Creo que los ciudades tienen la vida noche más encanador y más interesante porque los europeos son sociables, alegres y llenos de vida. Tengo la impresión que por la noche se comportan como nosotros aquí, que bailan y beben toda la noche, como en Belgrado solo con más opciones para salir. Por eso pienso que podría pasar mucho tiempo allí.

III/Kr/1

Porque no tenía muchos viajes en mi vida, soñaba un viaje que duraría al menos un mes. Entonces yo tendría tiempo suficiente para ver todo lo quiero. Tendría mucho tiempo para mí mismo, también.

Viajaría a los países pequeños y extraordinarios, y no al lugares muy famosos porque creo que países pequeños tienen algo que ofrecer, y a veces mucho más que los famosos. También creo que estos países tienen todo lo mismo como aquellos. Quería ver, por ejemplo, países de África, porque para mí son muy extraordinarios. Los animales son interesantes y la naturaleza también. También quería ir a una playa donde no hay mucha gente, donde esta muy tranquilo. Disfrutaría todo el día y no haría nada. Y por supuesto iría sola, porque entonces podría hacer todo lo que quiero.

No tengo un país o un lugar que quería visitar especialmente.

III/Kr/2

Me gustaría viajar a Madrid. Pienso que Madrid es el sueño para cualquier estudiante de la lengua española, porque es una buena oportunidad a mejorar la lengua. También para saber más de los españoles, de su vida, cultura, costumbres...

Pienso que es una ciudad hermosa que puede ofrecer muchas cosas interesantes. Me gustaría ir en mayo porque en ese tiempo se mantiene un grande torneo de tenis y eso será buena oportunidad para ver los tenistas más famosos y lo más buenos, en primer lugar Rafael Nadal. ☺

III/Kr/3

Desde que era una chica tenía muchas ganas de visitar México. No se exactamente porque esa país me atrae tanto, pero una razón muy importante es porque allí se habla español, el idioma que me gusta mucho. Es mi plan para el futuro, pasar mínimo un mes en México, conocer mucha gente, porque creo que Mexicanos son muy amables y generosos. He conocido un amigo en facebook, que vive en Monterrey y siempre me invita a México porque quiere enseñarme su país. Ya he conocido muchos amigos suyos, que son muy buenos y creo si me voy a México voy a pasar un viaje inolvidable. También quería ver sus iglesias, museos y conocer mejor su cultura. No me gusta el invierno, así que me gustaría pasar mis vacaciones en un lugar donde hace sol. me gustaría mucho subirme en un lugar central en México, no se como se llama, pero es muy alto. Creo que tiene un ángel dorado. Pero creo que allí no se puede subir, es prohibido. Sería padrísimo si pudiera subirme en ese lugar porque desde allí se puede ver toda la ciudad. Me imagino que la vista es estupenda. Pero creo que ese viaje de mis sueños tendrá que

esperar un poco, porque la situación en México ahora no está segura. Hay mucho narcotraficantes que no permiten que la gente se siente segura. Pero cuando todo se arregle, seguramente voy a visitar esa país y estoy segura de que eso será el viaje de mis sueños.

III/Kr/4

Todavía no he ido en un lugar interesante y famoso, así que el viaje de mis sueños sería por ejemplo en un lugar idílico. Iría con mis dos compañeras. Con ellas siempre me divierto muy bien y lo pasamos de maravilla. Iría a una isla, sola con ellas, sin ningún chico. No llevaría el teléfono móvil también no hay televisión, internet... Solo quiero disfrutar en un lugar lejos de todos. Ese viaje no costaría mucho dinero pero si alguien me paga un viaje por ejemplo para Egipto, no lo rechazaría. Me gustaría ir a Filipinas. No tengo miedo de las animales. Dormiría cerca del mar en una tienda de campaña, llevaría un poco de ropa. Pero llevaría mucha comida, porque no estoy segura de que podría comer algunas animales. Tomaría el sol, nadaría, cogería unos peces. No sé cuando volvería, pero eso sería dentro de 10 días. No soy una persona apasionada para los viajes. No tengo mucho tiempo para viajar, y también no tengo suficiente dinero para eso.

III/Kr/5

Cerrando los ojos, me imagino: una playa muy larga y amplia, el mar con agua como de cristal, la gente que amo y un vaso de coctel ☺. El sol brilla todo el día. Las noches son calientes y tranquilas. No hay coches, autobuses y trenes, solamente puedo oír los grillos que me hacen sentir como si estoy en un paraíso. Una botella del vino con mi marido bajo el cielo despejado, mirando las estrellas que parecen muy cerca hace cada noche una noche maravillosa. Estamos lejos de todos, no se donde, pero muy lejo ☺. Cuando queremos a conocer a alguien, solamente tenemos que sentar en nuestro coche e irnos en ciudad situado al lado de nuestro pueblo donde todo está vivo. La paz, el amor, la belleza y armonía... Es el viaje de mis sueños.

III/Kr/6

Me gusta mucho viajar. Hasta ahora he viajado mucho a muchas partes de Europa. Pero, me gustaría ir a América, o sea a Nueva York. Me encantan los edificios, grandes ciudades con parques, grandes calles, con mucha gente. Allí podría hacer cada día algo diferente y nunca estaría aburrida. Visitaría monumentos, altos edificios, cuando tengo tiempo, podría ir al Central Park. Todos los días pasearía por las calles entre la gente. Conocería varias personas para ver su mentalidad. Iría todos los días a las grandes playas, bebería bebidas interesantes en Manhattan. Trataría aprovechar la oportunidad para aplicarse a casting para los modelos, quien sabe. ☺ Iría a las fiestas cada segunda noche. Tomaría fotos de cada momento de mi estado allí. Subiría a la Estatua de Libertad para ver toda la ciudad de mis sueños y para memorar toda la vista en mi cámara, y en mi mente.

III/Kr/7

Mi grande sueño es la música. Tengo ganas para conocer la gente quien gustan música, quien gustan bailar, cantar, componer la música también. Quiero viajar por todo el mundo y aprender diferentes culturas musicales, ritmos y cantantes. Música es una lengua de todos, un emoción que todos podemos sentir. Como Estados Unidos son un industria de música más conocida en el mundo mi primer deseo es viajar en este país y conocer famosos productores de música. Ellos pueden explicarme todo de su trabajo y como es cuando uno de ellos trabaja con estrellas de música. Y no solo eso... Música es conectado con las medias, televisión, radio etc. En nuestro ciudad no tenemos un radio urbano, radio que esta trabajando para los oyentes, radio que piensa que es bueno para ciudadanos aquí. Por eso, mi deseo es viajar a Inglaterra y visitar BBC radio para ver como cosas funcionan aquí. BBC tiene muy bien estandard y su forma de noticias, habla, música en la radio es estupenda. Mi sueño es aprender más sobre ese trabajo. No puedo decir que tengo sólo un sueño o viaje de mi sueño. No es tan fácil, porque quiero mucho de vida y muchas cosas me interesan. Posiblemente, es mejor para decir que no es importante en que país puedo viajar, es importante para estudiar, aprender que trabajo y siempre tener ganas por más conocimientos.

III/Kr/8

El viaje de mis sueños... A mi me gusta mucho viajar y conocer otra gente, otras culturas. Mi destinación será República Dominicana. Preparo las maletas, cojo un avión y algunas horas despues estoy en Santo Domingo. Estoy encantada por el paisaje, el sol brilla, la mar está tranquila, las playas maravillosas. Hay muchos árboles alrededor, los pajaritos cantan una canción muy interesante. Por fin encontré mi hotel. Ese enorme edificio, muy moderno. Deje las maletas en habitación y sali a conocer la ciudad, la gente nueva. Hay que descubrir nuevos sitios, probar la comida dominicana, disfrutar de esa naturaleza. Casi todo tiempo paso en la playa, tomando sol y descansando. Conoci nueva gente

interesante y con mis nuevos amigos paso los días que me quedan allí. Estoy relajada y feliz. Llevo muchos recuerdos hermosos de ese maravilloso país. Tal vez, algún día volvere...

III/Kr/9

Puedo decir que el viaje de mis sueños sería muy largo, es decir, sería un viaje del mundo. En primer lugar me gustaría visitar los países Europeos. Primero Grecia porque tiene una historia largísima, entonces Italia, luego Francia, Portugal, Inglaterra, España. Después de Europa, me iría a África... Egipto, Marroco porque son tan diferentes de Europa en todo sentido, desde religión, gente, comida, estilo de la vida, ver desiertos.

Entonces, me iría a América del Sur. Otra vez para vivir el contraste de la vida... conocer las islas bonitas, playas, gente alegre que baila muchísimo. En final me iría a los Estados Unidos para ver su estilo de vida, conocer gente moderna porque todos viven muy rápido, ver las ciudades grandes, muchos museos, discotecas y tocar mi „Sueño americano“.

En breve, esto sería mi viaje perfecto. Supongo que duraría sobre un año. Y el resto del mundo me gustaría ver en el segundo parte de mi viaje. Por ejemplo Rusia, Japón... ¡¡¡Ojalá que se mi sueño se cumpla!!!

III/Kr/10

Me gustaría viajar a España porque pienso que cada estudiante que estudia español tiene que visitar esa hermosa país. Me gustaría aprender más de su cultura y de sus costumbres. También pienso que si viajara a España, aprendía mejor su lengua.

Me gustaría visitar en Barcelona „La Sagrada familia“ y el „Parque Güell porque me encanta la arquitectura y el arte. Si pudiera quedarme un tiempo en Barcelona, intentaría aprender el catalán. Pienso que es una lengua muy interesante y bonita. El profesor Pepe nos dijo que cuando sabes hablar el catalán, entiendes mucho francés y también italiano.

III/Kr/11

Si podría escoger donde viajaría, el primer lugar estuviera Nueva York. También, me gustaría ver otros ciudades de Estados Unidos, pero Nueva York es mi ciudad favorita. Es el centro del mundo. Me gusta la gente, su manera de pensar y vivir. Son muy relajados y modernos. Me parece que hagan las cosas con gran rapidez y con mucha energía. Porque las horas pasan muy rápido, la gente sabe pasar su tiempo libre en una manera correcta. Me gusta este ciudad porque es enorme y porque puedo conocer mucha gente, cada día alguien nuevo. Tengo presión que allí nunca puede estar aburrido, y que cada día se suceden cosas nuevas y interesantes. También la vida cultural está en un buen nivel. Se puede ver y aprender muchas cosas. Los museos son interesantes para ver, conicertos, también las discotecas. Dicen que en Nueva York todos los sueños se cumplen, espero que es la verdad, porque mi único deseo es vivir allí por el resto de mi vida.

III/Kr/12

Pienso que las viajes son las experiencias más preciosas. Podemos aprender mucho y conocer cosas nuevas. Me gustaría visitar Rio de Janerio. Creo que es un ciudad muy bonito, que la naturaleza es preciosa y que la gente es muy amable. Me gustaría tomar sol en las playas de Rio. También quería probar la comida típica de este país. Creo que las mujeres de Brasil son muy bonitas y creo que bailan perfectamente. Y por eso quería ir a Carnaval y disfrutar en esa magia. También quería ver gran statua de Cristo porque creo que la vista te deja la boca abierta.

Par mi lengua portugués es lengua más bonita y la podría escuchar siempre. Puedo imaginarme vivir en esta ciudad.

III/Kr/13

Me gusta mucho viajar. Perro no viajé mucho. Solo estaba en Montenegro, Grecia y Inglaterra. Espero que en el futuro viajaré mucho más. Me encanta Europa. España es mi país favorito. Me parece muy divertida por su cultura, por su gente, también y por la música. También me gusta mucho la lengua española. Madrid es la capital de España. En un ciudad enorme, muy vivo y lleno de gente de todos los partes del mundo. Allí se encuentran moñumentos muy interesantes y bonitos que espero que voy a ver en el futuro. Durante todas las días veo las fotos de Madrid en internet. También tengo tres amigos de Madrid, en facebook, me hablan mucho de su ciudad, también me llaman y dicen que serán mis guías. También quiero ir en ciudades de España que salgan a las playas bonitas. Este verano voy a trabajar muy duro para ganar dinero y en el año que viene iré en Madrid.

III/Kr/14

Siempre veía en la tele documentarios sobre las países de todo el mundo, pero la que me gustó más es Cuba. Me encanta la musica de Cuba. Me encanta la alegría con que gente vivan. Esa Simplicidad de la vida y la libertad, me pareció como que toda felicidad viene de su manera de vivir; aunque son pobres tienen gran voluntad para seguir adelante, siempre con sus canciones alegres, siempre en las calles... y como que no piensan que va a suceder mañana, si tenían algo para comer o no... Todo eso y impresión que toda la isla es en el color de naturaleza y libertad, en color y olor de tabaco y café me gustaba y me encantaba cuando veía y me llamó gran intención para (cuando tenga dinero) visitar esa isla extraordinaria. ☺

III/Kr/15

Me gustaría viajar a Barcelona. El viaje a Barcelona es uno de mis deseos que quiero cumplir especialmente porque quiero ir con mi hermano. Me gusta esta ciudad porque tiene la arquitectura muy bonita.

Como me gusta mucho el fútbol quisiera visitar Camp Nou, y especialmente quisiera ir a un partido del club Barcelona. Me gusta también que el ciudad tiene mar así que pudiera ir a playa. Conocería mucha gente de diferentes nacionalidades porque hay muchos turistas que les gusta conocer a Barcelona. Muchos de mis amigos ya visitaron la ciudad y me han dicho que es muy bonito y que vale ver todo que se encuentra en la ciudad. Quisiera visitar cafés y discotecas y sobre todo escuchar la música tradicional y probar la comida típica de este parte de España. Me gustaría visitar los museos y la arquitectura gótica. Los edificios que proyectó Gaudi también quisiera ver porque me encantan. Esta ciudad me encanta y quisiera visitarlo porque iré con mi hermano y porque realizaríamos nuestro sueño.

III/Kr/16

Si pudiera escoger un viaje perfecto, claro que escogería el viaje al infierno que Dante describió en su „Divina comedia“. Me hubiera interesado el mundo creado y descrito por uno de los más grandes escritores italianos. Lo primero que había echo es que hubiera bajado al noveno ciclo y hubiera visto si el diablo tenía la forma exacta que Dante describió, por ejemplo si hubiera tenido barba. ¿Y qué raro si hubiera tenido? Siempre lo imaginaba como una forma deshumanizada que escupía el fuego a los pecadores. Y hubiera querido saber que tipo de organización social reinaba en ese lugar tan grande. Lo primero en que pienso es la dictadura, pero me interesa como una bestia sin el sentido de hablar podría gobernar, no me suena lógico. Pero eso ya no es importante, lo hubiera hecho para ver unos de los más grandes pensadores y escritores que Dante había puesto en aquel lugar tan terrible. Hubiera querido ver al nuestro rey Milutin, que según algunos se había encontrado allí por falsificar el dinero. No tengo más tiempo para pensar... me voy.

III/Kr/17

Siempre he soñado viajar a un sitio que tiene mar y playa, dónde hace sol durante todo el año. Pienso que quiero viajar a Cuba o Bali, porque allí las playas son preciosas y gente es más alegre que en los ciudades dónde siempre llueve. A este viaje quería ir en avión. También quiero que mi hermano viaje conmigo y que me cuenta chistes durante todo el vuelo porque tengo miedo de los aviones.

He oido que cuando viajas laa compañías aire pueden perder tus maletas y por eso yo no quiero llevar maletas y porque pesan mucho. Quiero viajar por la noche para ver las lucs de ese ciudad dónde voy. Durante mi vuelo quiero comer y voy a llevar un libro para leer. Cuando llego a Cuba quiero bañarme, descansar un poco, tomar el sol y conocer gente. Me interesan mucho diferentes culturas y quería pasear y mirar monumentos y museos. También comer comida tradicional.

III/Kr/18

De pequeña soñaba e imaginaba un viaje maravilloso. Soñaba que viajaba en un barco muy grande. Navegaba así por todo el mundo. Conmigo viajaba un chico bonito con ojos azules. Él era muy bonito. Nuestro viaje empezó desde las orillas de España. Entonces navegábamos por el océano Atlántico. Hacía muy buen tiempo. Podíamos disfrutar en paisaje. Muy lejos el cielo se unía con el agua. Luego llegamos a las orillas de América. Nuestro viaje era como ese de Colón. Después de América seguimos con nuestro itinerario. Viajábamos a América del Sur, a Brasil y a otros países en ese territorio. Recorrimos toda la tierra y acabamos nuestro viaje por donde lo empezamos. Todo era muy lindo. Y entonces me desperté.

III/Kr/19

Nunca estuve en España. El viaje de mis sueños sería pasar unos días en España, si sea posible durante el verano.

Me gustaría conocer el país que me encanta tanto, visitar los museos, y otros lugares que me ayudarían en conocer más cerca la cultura española. En España hay muchos edificios que construyeron famosos arquitectos. También se dice que España tiene mejor arquitectura en el mundo. Yo veía esos edificios solo en el internet. Me gustaría probar la comida española, especialmente el gaspacho. Unas de las más bonitas playas en el mundo se encuentran precisamente en España. Estar en la playa, escuchar el rumor de las olas, beber un coctel y tomar el sol para mi es algo ideal. Me gustaría ir sola y viajar por toda la España, visitando las ciudades distintas, viendo los paisajes bonitos... También me gustaría conocer las diferencias que se establecen entre la gente que vive en diferentes partes de España. Trataría de bailar el flamenco, y quizás de encontrar un español para que me lo enseñe. Disfrutaría en cada momento. Pero, por ahora todo esto es solo viaje de mis sueños, pero dicen que los sueños un día se convierten en realidad...

III/Kr/20

El viaje de mis sueños es un viaje a una isla exótica y esto sé con seguridad. Como dicen mis sueños sería un descansamiento de 3 meses, a lo largo del mar disfrutando en todas las cosas positivas que esta vida lleve. Me bañaría, nadaría, comería, bebería, dormiría y al día siguiente todo lo mismo de nuevo. Sería bueno que alguien sea conmigo pero no me molestaría si estaría solo, al final, a todos nos necesita a veces que fuéramos solos sin pensar de otra persona y sus problemas, sin pensar a las nuestras, y este mi viaje imaginado sería el más conveniente para realizarlo. A demás no hay mejor lugar en el mundo que una orilla y ya me imagino allí leyendo, escuchando el agua, llevando algunas gafas del sol, un sombrero grande.

III/Kr/21

Me gustaría hacer un viaje a Africa, porque estoy fascinada de su tipo de vida en Sahara. Quería probarme en montar un camello. Me gusta mucho el sol y también el calor. Quiería caminar en esa arena suave y caliente. Me gustaría ver esos paisajes que están descritos en todos los libros y que se pueden ver en las películas. Los bailes que bailan acompañado de su música son muy exóticos. Me gustaría probar bailarlas, pero creo que sería un poco demasiado torpe. Probaría viajar en sus trenes. Me gustaría hacer fotos de esa manera. Me imagino que saldrían buenísimas todas porque los paisajes son estupendos. Quería ver la puesta del sol, porque creo que es maravillosa. Este viaje es de mis sueños porque me gustaría probar su comida, que creo que es riquísima. Imagino que dormir en sus casas es muy buena experiencia, y que es muy cómodo.

En fin, me gustaría ir a Africa por la gente, paisajes, animales, y porque estaría una experiencia inolvidable.

III/Kr/22

El viaje de mis sueños no tenía que ser un viaje exótico, como todos imaginan cuando se dice viaje de sueños. Creo que no es tan importante la destinación como es importante con quien estamos en ese viaje. Yo tengo dos opciones cuando imagino el viaje perfecto. Una de ellas sera el viaje con todos mis amigos y mi novio, porsupuesto. Todos mis amigos, es decir, nuestros amigos, de mi novio y de mi son muy positivos y alegros. Nosotros os divertimos mucho y cuando estamos en casa de uno de nosotros, y pienso que la mejor destinación para todos nosotros sería una que puede ofrecer algo muy divertido. Lo perfecto sera algun rafting, o algo así, algo con mucho acción y mucho adrenalina. Y la segunda opción de un viaje perfecto para mi sera ir a algun lugar romantico solo con mi novio. Eso podría ser mar en verano o tal vez mejor montaña en invierno. Yo soy una persona muy romantica, y cuando imagino viaje perfecto con mi novio casi siempre imagino una choza en montaña, que tiene hogar, nosotros sentados en frente de el hablando y tomando chocolate caliente, y fuera esta nevando...Generalmente me gusta viajar, pero como ya lo había dicho no es muy importante donde voy a ir sino con quien...

Creo que los viajes tambien son muy utiles para conocer otros paises y sus habitantes, su manera de vivir...A mi me gustaría viajar mucho, y conocer culturas diferentes.Me gustaria visitar España, para conocer en vivo todo sobre que esamos estudiando en Universidad. Tambien me gustaria ver Rusia, me gusta mucho esa pais y estaría encantada a conocer la mejor.

Lo mas importante es viajar, no importa por que razón, por divertirse o estudiar, eso solo puede ser bueno, conocer otras paises, otro gente y su vida cultural, de ese manera vamos a saber mucho mas y sobre la misma vida en general.

III/Kr/23

Frecuentemente, sueño de ir a un viaje largo para descansar de la facultad y conocer otras culturas, visitar monumentos y sentirme diferente respirando otro aire.

Hace mucho tiempo busco por internet alguna buena oportunidad de escapar unos días de mi país. Si pudiera escoger, me gustaría visitar varios países en un viaje. Esos países serían, por ejemplo, Francia, España, Venecia, Roma y Portugal. Como estudio español y soy en tercer curso me gustaría mejorar mi español y visitar La Sagrada Familia, las famosas construcciones de Gaudí, probar las especialidades de gastronomía española, probar el famoso vino de Portugal, lasañas italianas etc. Me gustaría tomar el sol en una de las preciosas playas del Mediterraneo y beber cocteles. Allí encontraría un chico guapo y me quedaría en alguno de esos países para siempre.

III/Kr/24

Muchísimas veces me pillo como pienso en que querría hacer. Soy aventurista y curiosa, así que me interesan, me atraen sitios exóticos. Me gustaría viajar a una isla abandonada con toda su selva, playa, crocodiles y cositas misteriosas. Me sentía llenada y encantada si conociera los habitantes nativos de estas islas divinas, su cultura, su lengua, sus costumbres. Pasearía por esta misteriosa selva, buscaría las cuevas y disfrutaría en aire fresco, en ese sentimiento de libertad, lleno de vida, de sueños. Me hace feliz y contenta cuando debo desenvolverme en las situaciones difíciles e inesperadas, porque, como he dicho antes, soy aventurista y soñador que vive por solo un momento mágico. Vivo para descubrir cosas y sitios no habituales. Y como tengo el espíritu inquieto, sueño a conocer a la pura naturaleza, cosas profundas, lejanas.

III/Kr/25

El viaje de mis sueños es un viaje a una isla preciosa, pero abandonada. Donde podía tomar cocteles todo el día y escuchar mi band favorito „Live“. Después de eso, me voy a India. Pienso que este país es muy interesante por su cultura. Me gusta mucho religión de los indios y sus templos. Ellos tienen muchos filósofos muy conocidos, que a mí me gustan. Y su mirada sobre la vida generalmente es diferente, única y muy interesante para mí. Y al final, mi viaje está terminado en España, por supuesto. No es tan importante en cual ciudad, solo es importante para mí que será en el mar. Yo digo „terminado“ por qué no me voy a regresar de este viaje, me quedé en España. Porque España es país de mis sueños. Llego mucho tiempo que no pensaba en esto, porque esos son solo mis sueños, y cuando pensé que tal vez no va a realizarse, estoy triste.

III/Kr/26

Para que un viaje sea el viaje de mis sueños tendría que viajar con personas queridas. Esta es la primera condición. Luego me gustaría hacerlo en verano cuando hace buen tiempo porque no me gusta cuando llueve o mal tiempo me lo arruinan. De pequeña sueño hacer un cruceo por todo el Danubio. Así podría conocer todos los países por los que corre este río. También de ese modo podría disfrutar contemplando las salidas y puestas de sol. Me gustaría llevar la cámara de fotos para poder hacer fotos de esos paisajes maravillosos. Luego, me gustaría hacer otro viaje de mis sueños – visitar a una persona querida a la que considero mi abuelo que vive en Suecia. Él me había mostrado las fotos y vídeos de un lugar donde siempre es día o sea donde nunca cae noche. Se trata de un lugar pequeño lleno de casitas de colores brillantes. Ese lugar me gusta mucho porque parece muy tranquilo, alegre y como he oído, cuando estás allí, te sientes como en el fin de mundo, como si no existiera nada a tu alrededor. Parece un paraíso en tierra.

III/Kr/27

En la vida tenía suerte a viajar mucho y conocer diferentes culturas y costumbres. Un viaje que había esperado por mucho tiempo y que me había inspirado a aprender la lengua española cada día más y más pasó en año dos mil diez. Madrid fue mi destino final. Antes visité el norte de España, la ciudad más bella en esta parte de Europa, Barcelona, con un grupo de estudiantes. Estaba allí unos ocho días y de verdad disfrutaba en cada parte de la ciudad y de las playas de la Costa Brava. Esta vez el viaje no fue solamente por placer, esta vez tenía que trabajar dos días en la capital de España y después de todas las obligaciones a ver las partes más famosas de Madrid. Como había estado en un hotel en famoso barrio llamado Moncloa, podía organizar mi ruta de la gira sin problemas. Al principio quería ver el centro y famosa Plaza Mayor. Después insistí en ver el Palacio Real, Plaza del Oriente y famosa Puerta del Sol. Todo lo que había visto despertó un sentimiento muy profundo dentro de mí, porque se trataba de las cosas y de la tierra de un país cuya historia conozco por mucho tiempo. Además de los edificios viejos con las fachadas renovadas que de verdad parecen muy encantadores, me gustó y como la vida pasa cada día en las calles y como la gente disfruta en todo lo que Madrid puede ofrecer. Había caminando por las calles de Madrid muchas horas y fotografiaba todo lo que me había parecido interesante. Como tenía solamente dos días más no quería perder mucho tiempo en la habitación del hotel. Todo lo que había comido, bebido y visto, está memorizado en la cabeza y por esto tengo ganas de volver un día en este

ciudad tan impresionante para mí. Probablemente por mucha gente un viaje de sueños consiste en ver una destinación muy lejos o conocer una cultura poco conocida para nosotros, pero para mí esta experiencia fue algo nuevo, en cuatro días conseguí en finalizar un buen trabajo y sentir la vida madrileña de primera mano.

III/Kr/28

A mí me gusta viajar, y siempre solo pienso en irme de vacaciones a donde sea, no me importa el lugar, siempre hay calles que callejear, gente que conocer, sitios que visitar y monumentos para recordar después una vez que vuelves. Hace unos años, vi un documental sobre estos países, y me quedé encantada.

Mi sueño es poder viajar al Cercano Oriente. Todo lo relacionado con lo árabe es una fiesta para mis sentidos. La música, la danza, sus aromas, la arquitectura, el lenguaje, el idioma, sus paisajes, todo esto junto al misticismo y lo exótico de su gente hacen de él, un lugar sin igual. Deseo estar una noche, al menos, en una tienda de campaña, en medio del desierto entre la inmensidad, la soledad, fuera de la civilización. Sola yo, y mis pensamientos. Escuchar el canto de las dunas y ver las estrellas. Sentir la arena suave acariciando mis pies mientras oigo música tribal de fondo. En este viaje no me gustaría compartirlo con nadie, pero tampoco no creo que haya alguien de mis amigos que quiera acompañarme, especialmente porque es un poco peligroso y este tipo de viaje cuesta mucho, pero a mí no me importa.

Ahora es todo un sueño, pero lo tengo en la cabeza y algún día lo realizaré.

IV/Kr/1

A mí me gustaría poder viajar en el tiempo y el espacio, por ejemplo, encontrar alguna puerta o algún paseo en un rincón escondido de la ciudad y aparecer en el tiempo de los turcos, por ejemplo, o en el tiempo de hace cuarenta o treinta años. También sería bien, como he mencionado, viajar en el espacio, pasar por un portal y aparecer inmediatamente en algún otro país, como en Portugal, p.e., o en Inglaterra. Sería bonito encontrarse de repente en otra ciudad, ir en el concierto y después pasar de nuevo por aquella portal y regresar a la casa e ir a la cama. Así podría conocer mucha gente de diferentes culturas y épocas, casi sin moverme de mi cuarto. De esa manera quizás podría tener una visión exacta del pasado, y no necesitaría libros históricos para crear esa visión. En cuanto al futuro, me gustaría saber acontecimientos que van a pasar, p.e., a partir de 2100. No me parece interesante saber lo que pasará en el futuro que yo puedo ver, del futuro de que yo mismo podría ser testigo. Ahora estoy pensando que tal vez todos esos viajes podrían afectar de la manera negativa a nuestra imaginación. Porque si pudiéramos viajar así por el tiempo y el espacio nada quedaría a la imaginación. Además, como técnica, día por día, avanza cada vez más, es posible que todo eso se podría realizar. Pero hasta entonces, ¡viva la imaginación!

IV/Kr/2

El viaje de mis sueños sería recorrer todo el mundo y conocer países y culturas diferentes del cada rincón del mundo. Si pudiera, empezaría un viaje por el mundo esta mañana y viajaría por los años sin parar. Pero, eso es casi imposible.

Cuando se trata de los viajes que se pueden realizar, mi primera destinación sería Inglaterra. Quiero visitar este país desde que era pequeña. Claro, quiero visitar Londres o Glasgow, pero lo que más me interesa visitar es el monumento Stonehenge. Este monumento neolítico me interesa por dos razones. Primero, porque es muy misterioso, es decir, nadie puede decir con seguridad que era propósito de los grandes bloques de piedra. No se sabe con certeza por qué y cómo fue construido. En segundo lugar, este monumento se conecta con las leyendas del rey Arturo y mago Merlín como un lugar mítico, espiritual y mágico. Las leyendas del rey Arturo y sus caballeros de la mesa redonda eran la literatura preferida en mi niñez. Por eso, una visita a este lugar sería cumplimiento de mis sueños infantiles.

Otra razón para elegir viaje a este país es su naturaleza especial con paisajes verdes y muy serenos. También, me gusta la arquitectura medieval de este país en que muchos castillos están bien conservados.

Me gustaría realizar este viaje muy pronto en futuro y, si es posible, que este sería mi viaje próximo.

IV/Kr/3

Nunca creía que fuera tan difícil escribir sobre ese tema. Probablemente porque a uno no es fácil decidir cuál es el lugar de su sueños. Aunque estamos de verano y todos pensamos en vacaciones, en las playas maravillosas, mar, etc. yo no escribiré sobre eso.

Cre que, para mí, el viaje de mis sueños y la ciudad de mis sueños es París. De niña imaginaba visitar la Torre de Aífel, la Louvre, la Sena y todo interesante lo que se puede ver en esa ciudad maravillosa. Pero tampoco creo que todo sea perfecto allí. Supongo que, y una ciudad tan famosa tiene sus aspectos

negativos. Pero aún me gustaría ir allí. Claro, no sólo; Llevaría unos amigos y amigas porque con ellos cada viaje sería más interesante. Viajaríamos en tren y aunque fuera un viaje más largo sería más interesante así que ir en autobús.

De llegar allí, visitaríamos todos los monumentos, conoceríamos gente nueva y no quedaríamos en algún hotel sino que arquilaríamos un piso porque así nos sentaríamos más cómodos. Y de noches, pues claro visitaríamos todas las discotecas.

Claro, la realidad es más dura y ese viaje de mis sueños tendrá que esperar un poco hasta que terminemos la facultad y ganemos dinero. Pero soñar y hacer planes para futuro es gratis. París, ¡espéranos que pronto llegamos!

IV/Kr/4

Cada persona imagina su viaje ideal, es decir, el viaje de sueños. Para mi el viaje de mis sueños es el viaje a España. Porque estudio eso (la lengua española) a mi me gustaría mucho conocer este país. Me gustaría visitar todo el país, conocer la gente, la lengua, visitar lugares conocidos, museos, universidades. Como hemos estudiado mucho sobre la literatura española en la facultad tengo deseo a visitar algunas bibliotecas y investigar algo sobre los escritores famosos. También, este país tiene el mar lo que significa que tiene muchos lugares turísticos donde los jóvenes se pueden divertir en las playas. Me gustaría ver la naturaleza de España, conocer algunos pueblos donde podría entender la tradición de este nación y los costumbres que son diferentes de nuestros. España es el país de mis sueños porque quiero escuchar y aprender más sobre la lengua, su origen, quiero aprender su lengua callejera y mejorar mi conocimiento sobre esta lengua y la cultura. Y además de eso en este país podría disfrutar en las grandes playas, muy exóticas y relajadas que presentan una riqueza de naturaleza española.

IV/Kr/5

Sentándome en el avión para París y escribiendo mi primera novela, me viene la idea de empezar a vivir la vida verdaderamente. Estoy mirando la hoja, y veo un refrán latino muy viejo: Carpe Diem. El viaje de mis sueños empieza.

Paris es tan bonito. Con la multitud de edificios y la gente buen educada y muy fina, parece como si nunca duerma. Me voy a un café y empiezo a conocer la cultura francesa. Un francés encantador se acerca de mi con la idea de viajar juntos por amplia Europa. Me acuerdo de nuevo del refrán latino y le digo que sí, ¡acepto! La Torre Eiffel, el museo del Louvre, la catedral de Notre-Dame. El paseo por la calle principal es impresionante, Pierre aún más. Están pasando horas y horas... La noche esta llegando poco a poco, y París parece más bonito. Pierre me informa que ha reservado una mesa para nosotros dos en el restaurante más caro de la ciudad. Me voy a mi habitación en el hotel y sigo escribiendo mi novela, entonces me pongo el vestido más elegante y estoy lista de probar algo nuevo. Con la copa del mejor vino francés, estamos hablando, riéndose y disfrutamos de una cena romántica. Planeamos nuestra próxima destinación. Me siento tan contenta.

En ese momento se acerca la azafata: „Señorita, el avión acaba de aterrizar en el aeropuerto más grande de Europa, puede quitar el cinturón.“ ¡Ahora lo veo claro! Voy a nombrar mi libro „Aprovecha la vida“.

IV/Kr/6

Me gustaría viajar a cualquier país. No me importa a donde, o si se trata de un lugar exótico o no. He visto poco del mundo y por esto, lugar no me importa. Querría ver los monumentos más conocidos del Mundo antiguo, pero también y del Mundo contemporaneo. Es muy importante que no estoy solo en el viaje. Me gustaría ir con algunos amigos, la gente que amo. No tengo muchos sueños y no se si me vaya al norte, o sur. Como el medio de transporte escojería un barco porque parece muy aventurístico. Probablemente viajaría a las tierras con culturas ricas y naturaleza exotica. Buscaría lugares olvidados y rusticos. Mi viaje de sueños probablemente sea como una película de Disney. Debería de tener muchas aventuras, y lugares misteriosos. No sea un viaje de descanso. Mi viaje sería una búsqueda.

IV/Kr/7

Resulta muy difícil responder a ese tema, porque abre muchas posibilidades de sestinios turísticos. Y como se trata del viaje de mis sueños no puedo detenerse sólo en un destino. La primera parte del viaje sería por las tierras y las aguas de ese planeta. En ese caso, al primer lugar me iría a Canadá. Allí existe una maravillosa isla llamada Prince Edward Island, cuyo paisaje se distingue de los demás alrededor de ella. Hay muchos árboles, flores colorados, que son la paz para los ojos ☺. También me iría en la casa de una celebre actriz. Al segundo lugar Cuba aparecería como la siguiente meta de mis sueños. Quisiera ver las calles, hablar con la gente de allí, bailar la salsa con ellos. Segunda parte del viaja sería el vuelo por universo. Según mi gran amor hacia Astrología, eso sería un gran espectáculo y cumplida de mis sueños

en realidad. El único planeta, que no me atrevería visitar es Marso. Por la diferencia del anteriormente mencionado, me quedaría en Venera, donde tendría mucha amor, canciones y fiestas.

IV/Kr/8

Mis sueños me dicen que me gustan lugares distantes. Lugares de clima caliente, donde hace mucho calor, donde sol brilla cada día. Esos lugares nunca han visto la nieve. Por eso, compro un billete y me voy a cumplir los deseos de mi corazón. Viajo hacia una isla desierta que se encuentra en el centro del océano. Viajo sin bagaje, la isla tiene todo lo que me necesita. Pescado, frutas y agua. Me voy sin mis amigos o mi familia porque quiero estar sola como un espárrago. Quiero descansar de todo lo que me ha pasado en esos años pasados.

La isla de mis sueños tiene una playa larga con arena blanca y caliente, tiene también una casita con una terraza amplia que mira al océano. Quiero nadar y tomar el sol, quiero pasearme, pensar, reposarme. También quiero leer los libros y escuchar la música en mi terraza, mirar el océano y olvidar todas cosas malas que están pasando en el mundo.

Por favor no piensa que soy una chica loca. Soy piscis en el horóscopo y horóscopo dice que estoy inclinada a soledad. Solo quiero un poco de paz y sol porque no soporto ruido y frío en viaje de mis sueños.

IV/Kr/9

Cada persona tiene el deseo de visitar el país de su sueño. Hay diferentes razones para visitar el país determinado. Como nosotros somos estudiantes de la lengua española, el viaje de nuestros sueños es el viaje a España. Es muy importante estar en el país donde la lengua meta es la lengua materna (nativa). Entonces, podríamos hablar con los españoles, practicar la lengua y aprender mucho. Por otro lado, puedo ver muchas cosas sobre las que hemos estudiado en clase, por ejemplo, monumentos, su cultura, algo de arquitectura. Puedo visitar los lugares turísticos, conocer sus costumbres, su comportamiento cuando se encuentran en diferentes ocasiones. Porque no es suficiente conocer sólo la lengua, sino también su cultura y civilización. Mi sueño es quedar en España más de seis meses. Cuando se queda menos, no hay tantas oportunidades para mejorar el conocimiento de este país, y de todo que está relacionado con este país. También, me gustaría saber y aprender más sobre la historia española porque nos significaría para entender mejor su situación actual y su pensamiento y ideología.

IV/Kr/10

Me gustaria viajar mucho. Mi deseo es visitar a España, conocer su cultura, su lengua que estudio. Quiero hablar con españoles, ver sus costumbres. Barcelona es mi ciudad favorita, pero tambien me gustan ciudades en la playa por ejemplo Marbella. En España hay muchas cosas interesantes para ver, he estudiado de su pasado y por eso quiero visitar monasterios, edificios importantes, las calles. Y museos. Tambien hay lugares para diversion. Como corrida por ejemplo. Es necesario pasar mucho tiempo alli para visitar todo eso. He escuchado que españoles son muy amables y quieren ayudar a los extranjeros. Pienso que me sentiria muy bien porque conozco su lengua y su historia. Tambien me gustaria ir alli en compra, y divertirme en discotecas y restaurantes. Se que por la noche es muy interesante. Creo que el tiempo ideal para la visita es en verano cuando hay mucha sol y se puede ir a la playa. Espero que mi sueño va cumplir muy pronto y que voy a poder ver todo esto que había escuchado sobre España.

IV/Kr/11

El viaje de mis sueños. Es muy difícil imaginarlo porque cada cinco minutos se me ocurre una nueva idea, un nuevo destino exótico. Mis preocupaciones ahora ne me permiten pensar ahora sobre los viajes ideales. Tal vez antes, pero ahora no. Cuando era pequeño cada uno de nosotros tenía sus sueños. Cada niño quería ser el mejor en la compañía. Me gustaban mucho juguetes y de siempre quería más y más. Lo que era mi dese incumplido era convertirme en una persona joven y con mucho éxito y no torturarme en la facultad, es decir tener éxito sin ponerme pilas. De viajes de siempre me gustaba hacer la ruta más famosa del mundo – la ruta 66 que se encuentra en los Estados Unidos. Yo, junto con mis amigos en motocicletas viajando por los Estados Unidos. Ahora no sueño tanto sobre las cosas que me gustaría hacer. Cada cosa que se me ocurre exige dinero. He madurado mucho y estoy consciente de las posibilidades materiales que tengo. Único deseo ahora es licenciarme y ascender mis conocimientos de español.

IV/Kr/12

A mí me gusta mucho visitar diferentes lugares, países, ciudades. De esa manera puedo conocer a mucha gente y sus costumbres. También puedo aprender su lengua y ver muchas cosas que no hay en mi país. Pero, lo que me da mucha pena es viajar. Es decir, no puedo estar muchas horas en autobús,

coche o tren, así que prefiero el avión y viaje de mis sueños tendría que ser en avión. Visitaría África porque pienso que es continente que tiene flora y fauna más interesante y diferente que otros continentes. Quiero ver desiertos pero y sus selvas y ríos. También tengo ganas de montar los elefantes. Lo que me impresiona en este país es la gente. Ellos no viven como otra gente del mundo. Son muy diferentes de todos porque y en esos tiempos logran guardar su cultura y sus costumbres, su manera de vestir y de vivir. Hoy en día ellos cazan con armas primitivas, llevan maquillaje llamativo, van desnudos. Pero, no les importa que otros „hombres modernos“ piensan sobre ellos y sobre su comportamiento. Por estas razones quier viajar a África y quizás vivir ahí por algún tiempo.

IV/Kr/13

Es difícil decidirse para solo una destinación porque yo ador los viajes y me gustaría viajar por todo el mundo. Un viaje ideal para mí sería el viaje alrededor del mundo. Pero si tengo que decidirme e imaginar, un viaje de los sueños para mí duraría por un año. Primero me iría a India, allí me quedaría por tres meses, entonces me iría a Europa (España, Francia, Italia), y después de eso a Bora Bora, a disfrutar de lo máximo. Bora Bora es mi sueño, porque he oído y visto que es como un paraíso. Las playas son maravillosas, todo es tan bonito. Al fin me iría a Jamaica y allí me quedaría por un largo tiempo. Jamaica es mi sueño desde siempre, porque es el sitio natal de la música reggae, quiero disfrutar en la playa con el sonido del reggae y visitar el museo de Bob Marley. ☺

IV/Kr/14

Mi viaje de sueños es, viajar a India, por un mes, o más. No conozco mucho de este país, y nunca he viajado a India, y es uno de los razones más importantes para verla.

Me gusta mucho su cultura y quería conocerla mejor. Sé un poco sobre sus reglas de comportamiento, de su tratamiento de las mujeres, de las cosas que son para los hombres, y otros que son para las mujeres, pero quería aumentar mis conocimientos, y ver todo esto en la práctica.

He visto en algunas fotografías sus calles, ciudades, y pueblos que estan muy diferentes del resto del mundo.

El río Gang, es sagrado por esa nación, y me gustaría mucho verlo.

También quería conocer algún hindú, para ver como es, que le gusta, que piensa, etc. Me atraen mucho sus costumbres, especialmente sobre los matrimonios, y preparación de las mujeres para ese ritual. Ellas tienen una ropa maravillosa con muchos detalles, con una joya extraordinaria, y con cuerpo pintado, y cubierto con los tetuajes.

Gustaría comprar su maquillaje, y aprender usarlo como sus mujeres, que son preciosas. Y para concluir me atrae mucho India, porque está muy diferente de Serbia, tiene diferente cultura, y muy diferente modo de vivir.

Tengo la esperanza que algún día me viaje a india.

IV/Kr/15

Quiero viajar a Madrid en España. Me interesa mucho visitar los sitios más importantes de Madrid. También quiero visitar los bares, beber las copas españolas, comer la cocina tradicional. La arquitectura de Madrid es muy interesante y tiene algunos edificios muy viejos. Pero, no quiero viajar solo a Madrid. También, me interesa mucho visitar Barcelona. En Barcelona se encuentra estadio Camp Nou, que es „la casa“ de mi equipo favorito – FC Barcelona. En Barcelona se encuentra fábrica de coches „Tramontana“ y para mí es un sitio que me mucho interesa. A pesar de esas ciudades, quiero visitar Sevilla y Valencia.

Quiero aprender algo sobre la cultura española y, también, conocer la gente, esto es mi razón principal para viajar a España.

IV/Kr/16

El viaje de mis sueños tendrá que ser viaje por toda la América Latina. Existen muchas razones. Principal es por que pienso que América latina y sus países tienen una naturaleza magnífica, las islas más bellas del mundo con las playas encantadoras. Para mí sería un gran gusto conocer la cultura de América Latina antes de que habían llegado los españoles. Me encantaría conocer la cultura de los Indios y sus monumentos como por ejemplo la pirámida en México. Me daría mucho gusto probar los platos típicos de América Latina. Los Latinoamericanos son conocidos como gente muy alegre, que disfruten en la vida y me gustaría comprobar esto. Me parece que son similares en algunas cosas con nosotros de Serbia.

IV/Kr/17

Nunca había pensado en el viaje de mis sueños, pero, naturalmente, esto no significa que no lo tengo, solo que no existe un único viaje que querría realizar. Voy a explicar a qué me refiero.

En primer lugar quiero decir que no me gusta mucho imaginar las cosas si no las puedo realizar. En segundo lugar quiero destacar que sí claro que me gusta mucho viajar pero por culpa de la falta de los recursos necesarios puedo decir que no he viajado mucho en mi vida. Creo que de cada viaje en un país extranjero que elegiría yo, podría hacer el viaje de mis sueños. Todo depende del motivo, o sea del porqué del viaje. Existen muchos países donde me gustaría ir, pero por diferentes razones. De tal modo querría ir a América Latina, a Perú, Chile o México para poder ver los antiguos reinos de civilizaciones de Mayas, Incas e Aztecas. Sobre todo me refiero a México, porque ese país exótico me atrae mucho. He visto varios reportajes en la tele y me fascina. También me gustaría visitar España otra vez porque he ido dos veces y pienso que es un país que ofrece mucho y que sin visitarlo varias veces uno no puede conocer ni 10% de sus bellezas, así que me gustaría ir aunque sea a unos lugares rurales, porque muchas veces exactamente allí se esconden la verdadera cultura, tradición y mentalidad del pueblo español. Por supuesto que en „el mapa de los viajes de mis sueños“ se encontrarían muchos países y ciudades europeos, pero lo que sería ineludible sería Moscú, aunque, francamente, no puedo explicar por qué. Hay algo, algún factor X en Rusia y no lo puedo exponer. Tal vez los monumentos, el frío que hace, la mentalidad semejante que nuestra sea lo que me interesa, no lo sé. Asimismo podría hacer el viaje de mis sueños si me querría descansar y disfrutar durante las vacaciones. En esa situación elegiría un país o una isla exótica lejana con tales playas y frutas a los que ni siquiera los he visto en la tele. Vaya, ¡qué viaje eso sería!

Creo que ahora es obvio por que no existe un único lugar de mis sueños, pero que es aún más obvio cuanto me gusta viajar teniendo en cuenta todo lo expuesto (e imaginado también) aunque, de hecho, yo no soy una persona que le gusta mucho hacerse ilusiones.

IV/Kr/18

El viaje de mis sueños sería el viaje a un país donde siempre hace sol. Iría con mis amigos con las mochilas en la espalda. Me gustaría viajar en tren, conocer la gente nueva y diferente. Este viaje serviría para disfrutar y también conocer las culturas y costumbres diferentes. Viajaría por Europa primero, y después a otros lados del mundo.

El viaje de mis sueños tiene que durar más de un mes. Me gustaría prolongarlo para toda la vida ya que me gusta viajar. Sin embargo, la situación económica en nuestro país no es a gusto para los que quieren viajar. Por esta razón, el viaje de mis sueños queda realizable solamente en los sueños.

IV/Kr/19

Este título representa el tema del que pienso cada día. Por primero quería destacar que viaje de mis sueños no se podría realizar en un solo sitio. El viaje de mis pensamientos se realizaría en numerosas rutas. Primer destinación sería India. Allí me gustaría visitar famoso Taj Mahal. Taj Mahal representa un complejo de edificios, construido hace 4 siglos. Con este monumento se relaciona una leyenda que dice que Taj Mahal fue construido un hombre para su mujer. Siguiente destinación sería una ciudad europea, Praga. Allí visitaría el Museo de Franc Kafka porque estoy gran admirador de este ingenuo escritor. En mi ruta turística también se encuentra Australia. En aquella país visitaría „Opera de Sidney“. Allí me gustaría ver y escuchar ballet, opera y otros rendimientos musicales que sean interesantes para ver y escuchar.

Por fin, prefería visitar una isla bonita que se encuentra lejos de mi país. En la isla podía nadar, descansar y hacer todas esas cosas que no hago normalmente. Allí traería un libro, algo de comida y eso fue todo. ¡Ojalá mis sueños se realicen un día!

IV/Kr/20

El viaje de mis sueños será Egipto. Desde era pequeña me fascinaba este país, la gente, sus costumbres, las pirámidas. Estudiaba la mitología de esa gente, su historia en mi primer escuela. Nunca tenía la oportunidad para irme a Egipto, pero espero algún día podré.

Es una país fascinante, hay muchas cosas para ver. Quiero irme adentro de pirámidas y ver con mis propios ojos. Me fascinaba su historia, que hicieron los faraones, y todo eso se puede ver y encontrar en las paredes en las pirámidas. Quiero ver los animales extraordinarios como camellos. Quiero irme al desierto, ver tal vez una oaza. Viajar tras un caraván y espero que no cruce el camino ningún terrorista.

IV/Kr/21

Compré un billete de avión, sin planear cosas, sin maletas, sin prisa, solo llevaré mucho dinero conmigo. Me voy a cualquier sitio en que no haya estado. Pero primero me voy a algún ciudad turístico y grande que está al lado de mar.

Me levanto temprano para ir a una playa preciosa y disfrutar en la salida del sol y su reflexión en el mar. Respiro profundamente el olor de mar y sol en el aire. Doy un largo paseo y disfruto en el paisaje.

Sigo con unas compras de muchas cosas. De ropa y zapatos a los suvenires y dulces. Me siento en un pequeño restaurante en la plaza y en el mismo tiempo observo la gente en la calle que no está en ningún prisa, paseando tranquilamente. Respiro profundamente y dejo que el sol me lava con sus rayos.

Me regreso a la hotel por un masaje y despues me voy a la playa para continuar con mi relajación. El camarero me trae coctéles y frutos. El mar me está llamando. Respiro profundamente y me buceo...

IV/Kr/22

En primer lugar quiero decir que yo estoy de esas personas que viven para hoy. No me interesa el futuro y que va a pasar, solo hoy, y por eso no tengo deseos y sueños. Trato cumplir todo lo que puedo. La verdad es que mañana tengo un examen muy importante y único viaje de mis sueños es este momento es el viaje del universidad a casa. ¡Sí, sí! Y, ¿por qué no? El sentimiento más bonito en el mundo, estas contento porque has terminado con tu obligación. Y durante ese viaje caminas lento, respirando el aire como si eso es algo que no haces cada día. Ves gente que nunca antes habías visto. Pones atención en los niños en el parque. ¡Que alegría! Los edificios y las casas son nuevos. ¿No estaban allí antes? No pienses, solo caminas. No te necesita un viaje o algun lugar que está millones kilometros de ti. En ese momento te sientes mismo como ese hombre en el cumbre de Mont Everest, como esa mujer en desierto en Africa... No cambiaría ese momento, ese sentimiento que tienes cuando vas a casa, a tu casa.

IV/Kr/23

Muy pronto, concretamente, en agosto, voy a realizare el viaje de mis sueños. Voy a pasar un més entero en Málaga, España. Tenía un deseo muy grande de vistar España, especialmente sur, ya ahora ese deseo va a cumplir. Antes nunca había estado en España, asi que solamente puedo imaginar como es. Málaga, mi destinación, es una ciudad no muy grande. Es la ciudad con una historia bonita. Es la ciudad donde nacieron Pablo Picasso y Antonio Banderas. Voy a probar todo en Málaga. La famosa paella, vino de Málaga, como me ha dicho mi profesor es buenísimo y muchas cosas más. Como soy una muchacha normal siempre quiero que mis viajes sean utiles y que yo puedo aprender algo de mis viajes. Asi que voy a visitar museos, monumentos y voy a aprender mucho sobre la cultura e historia de Málaga. También se que Málaga tiene el mar precioso, las playas bonitas y eso también voy a visitar. Quería ver la Universidad de Málaga y también ver como estudian los estudiantes fuera de mi país. Claro fin de cualquier viaje es conocer diferentes personas, de diferentes nacionalidades. Espero que voy a conocer muchos y que mi numero de amigos va a crecer. Pasaré un buen tiempo en Málaga y volveré en mi país con las impresiones bonitas.

IV/Kr/24

Me gusta mucho viajar, pero no puedo cumplir (realizar) cada mi deseo porque tengo muchas obligaciones en la facultad, me necesita dinero para muchas cosas y por eso muchas veces depende de precio, situación económica, tiempo libre – es realidad. Cuando era niña mi deseo era visitar Australia, no era importa que ciudad. Hoy mi deseo y sueño es visitar España primero y después otros países ☺. Uno de los razones porque elegí estudiar español es este país maravilloso. Me gusta España porque siempre hace sol, las personas son amables, alegres, la comida es exótica, tiene cultura muy rica. He probado su comida tradicional – paella y esa buenísima y también sangría. Pienso que un día visitaré a España y muchos ciudades como Barcelona, Madrid, Granada, Málaga y por supuesto otros ciudades menos famosos y pequeños. Quería aprender su lengua mejor, cantar sus canciones tradicionales, cocinar su comida típica y todo que está relacionado con este país. También me gusta música típica de cada país y quería aprender su música folclórica y claro que visitaré museos, monumentos importantes, parques, plazas. Muchos artistas importantes para cultura universal nacieron y vivieron en España y es una razón más para cumpliré mi sueño. Una cosa más, me gusta literatura española, precisamente Garsilaso de la Vega y visitaré museo con sus obras, monumentos y aprenderé muchas cosas sobre él y sus poemas.

IV/Kr/25

Siempre soñe con viajar a un lugar exotico, lejano y paradisíaco - ¿quien no? Lugar que cumplió totalmente mí expectación es Dubaí, país de mí sueños que me atrae con su pasión, extravagancia y calidez.

En Dubaí descubrí la luz y la oscuridad, la agresividad de su arquitectura y la tranquilidad del mar. Ese intenso y brillante paisaje, noches nostalgicas, luz de la luna, las playas con arena blanca y fina, aroma del mar y el sal me hicieron que me sentaba más tranquila en el mundo.

Caminar es la mejor manera de conocer un lugar así y yo camine muchisimo admirando a su cultura, costumbres, su parte natural y atractivo. Yo gozaba y utilizaba todo que ese lugar magico ofrece. Siempre estará en mi corazon y pensamiento como un paraiso lleno de encanto y de misterio,

exotismo, naturaleza virgen, flores, gente sonriente. Mostró a mí otro lado del mundo, la cultura diferente de la mía y como el lujo y la pobreza conviven en una extraña armonía.

Convivir con gente tan diferente abre mi mente y amplía mi visión del mundo, me hace relativizar los problemas y apreciar mucho más mi propio país.

IV/Kr/26

Cuando era pequeño, el viaje de mi sueño era aquella destinación que ví en la tele, en películas, etc. Esas destinaciones fueron exóticas, en mar, algunas ciudades populares, o, puesto que me gusta deporte, algún estadio de los equipos grandes del fútbol.

Pero, puesto que no estoy pequeño más, y soy más grande comprendo que para esos viajes hay que tener mucho dinero, y hay que conocer algunas idiomas extranjeros. Hasta ahora yo me cumplí algunos condiciones en relación con idiomas, y me falta solamente más dinero. Mi viaje de sueño sigue es visitar Nou Camp, Estadio de Barcelona, pero aún más mi viaje favorito es visitar Moscú, o sea, la Russia completa porque estoy enamorado de la cultura Russa, de Russos, su tradición...

Espero que me cumpliré resto de condiciones con dinero, con la conosimiento de la lengua rusa y su estadio geografico, mapa de Moscú, monumentos de Moscú y otras cosas relacionados con esto.

IV/Kr/27

Me gustaría viajar por todo el mundo. Pero, mi destinación favorita es Miami. Me gusta la vida allí, me gustan las playas y me gusta la mezcla de gente allí: los inmigrantes de América latina y los americanos. Me encantan los edificios y las discotecas, que, desgraciadamente, sólo he visto en la tele. Al lado de Miami, me gustaría viajar a India y a Cuba. Me encanta la cultura de India y me gustaría conocerla mejor. Quiero conocer también su música y sus bailes, sus trajes y sus costumbres.

Cuando se trata de Cuba, pienso que el ambiente es muy exótico y me gustaría bailar la salsa. También, me gusta la gente de allí y su lengua (cuando no pronuncian algunas letras).

Cuando era niña, solía decir que mi luna de miel sería en Río de Janeiro porque solía mirar una telenovela brasileña „Amor prohibido“ y me gustó mucho ese monumento de Jesús y los carnavales. Si me toca la lotería, estas destinaciones serán primeras en la lista.

IV/Kr/28

Hay tantos lugares hermosos en el mundo. En cada continente hay ciudades antiguas, naturaleza impresionante, culturas distintas. A mí me gustaría ver todo el mundo y conocer las costumbres y la gente de los diversos países. Pero, el viaje de mis sueños sería un viaje con mis amigos y mi novio a una isla con las playas espectaculares donde podríamos disfrutar en lugar de poca braceja bebiendo los cocteles y escuchando la música. Todos dormiríamos juntos en una cabaña, por supuesto con clima. Comeríamos lo que prepararíamos solitos, cogeríamos frutos de árbol como las bananas o coco. También, allí estaría muy cerca un lugar donde podríamos bucear y disfrutar en el mar azul. Tendríamos nuestra propia Lancha automóvil. Iríamos en las playas salvajes. Por la noche iríamos en las fiestas en la playa o a una discoteca donde cada noche estarían de tournee los más famosos DJ como Tiesto, Guetta, White etc. Con mi novio disfrutaría en los paseos por la noche, miraría la luna y las estarellas, bañaríamos juntos... pasaríamos los momentos más romanticos en el mundo. Mis amigos y yo disfrutaríamos como nunca en todo que nos ofrece naturaleza de este isla.

IV/Kr/29

Soy una de personas que les gusta viajar. Solo una vez estaba en el extranjero, en Italia. Me gustó mucho, especialmente Venecia e Verona. Son las ciudades como los de cuentos de hadas. En Venecia hay la gente con las mascas, animadores, vestidos como Charli Champli, Casper etc. Las calles son llenas de negrinos quienes venden las bolsas y son dispuestos bajar los precios hasta el mínimo. En Verona hay edificios (tan) viejos, parece como el tiempo está parado. Yo tenía un gran deseo a ver la casa de Julieta. Ese deseo se cumplió. En Venecia también (cerca) en frente de Santo Marco la calle está llenísima de palomas.

Además, estaba en Lido di Jesolo, Padova, Montecatini. Fue una experiencia muy bonita e interesante. Me gustaría ir otra vez. Y hoy en día ahorro para que podía ir en Italia. Espero que algún día viva allí.

IV/Kr/30

A mí siempre me ha gustado viajar. Me ilusiona descubrir nuevos países y paisajes y también conocer la cultura de un país extranjero. Como prefiero el verano, y el invierno no me gusta mucho, me gusta viajar a una playa durante las vacaciones y cada año paso un tiempo en el mar. Pero, como he viajado y he conocido muchísimas playas de diferentes mares me gustaría descubrir algo nuevo. Por ejemplo, un viaje ideal sería un viaje a India porque me fascina su cultura, su manera de vestir, paisajes

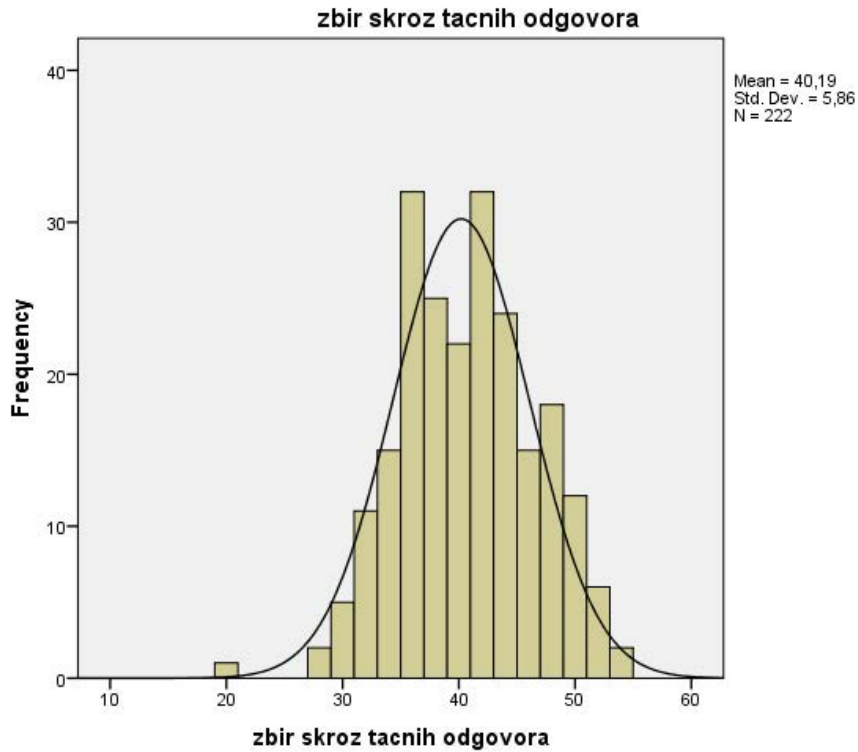
orientales y lo que más me gusta es su música. Por supuesto, esto sería solo un viaje y solo para cumplir con mis sueños, pero nunca me quedaría vivir allí. También, a parte de un viaje a India, me gustaría ir mucho al Safari, ver todos los animales salvajes (pero desde lejos) y caminar por el desierto. Son las dos destinos que me fascinan y espero que algún día podrá conocer al menos una de ellas. No me gusta visitar tanto las destinos populares como son ciudades como París, Roma, Londres, sino que prefiero algo más exótico y algo que voy a llevar en mi memoria para siempre. Creo que un viaje como este es algo que no se podría explicar con las palabras y que es algo que me gustaría vivir. Ahora solo puedo imaginar como me quedaría la ropa tradicional de India o que sentimiento provocaría el desierto en mi y hasta eso no se cumpla solo me queda el sueño de mi viaje ideal.

IV/Kr/31

Desde pequeña mi deseo era visitar el Japón. Siempre me gustaba mucho la lengua y la cultura de los japoneses. Espero que sería muy buena experiencia viajar a Tokyo, y desde allá empezar a conocer las maravillas que ofrece el Japón. Su tradición cultural es algo que atrae mucha atención, porque es tan larga, permanente y exótica. La disciplina de los japoneses tal vez sea el fenómeno por el cual serán más conocidos en el mundo. No sé como funcionaría yo en alguna sociedad como esa, pero me gustaría intentar a hacerlo. Si pudiera escoger el país de mi nacimiento, esto definitivamente hubiera sido el Japón. No me apetece la idea de viajar solo allá, me gustaría vivir allá, y trabajar también. Los kimonos que llevan sus ujeres son preciosos, parecen como algunos muñecos. El Japón en si mismo es un país de tradición y de tecnología muy desarrollada. Será que esto es uno más de los motivos porque me encanta tanto. En cuanto la lengua, sí sé que es muy difícil (especialmente la ortografía), pero suena tan bien hasta que yo misma empecé a aprenderlo. Un año (o más) trabajando en Japón es no solo mi sueño, sino que también la opción que estoy considerando muy seriamente.

ПРИЛОЗИ В (В1, В2, В3)

Прилог В1. Расподела тачних одговора на тесту знања

Прилог В2. Двофакторска АНОВА за непоновљена мерења (фактори=година студија и место факултета; зависна варијабла = типови грешака)

Двофакторска АНОВА						
Извор		<i>Type III Sum of Squares</i>	<i>df</i>	<i>Mean Square</i>	<i>F</i>	<i>Sig.</i>
Исправљен модел	грешка додавања	392,338 ^a	7	56,048	2,961	,006
	грешка изостављања	177,079 ^b	7	25,297	2,893	,007
	грешка погрешног одабира	15,034 ^c	7	2,148	2,809	,008
	остале грешке	5,310 ^d	7	,759	4,498	,000
	грешке у роду	110,437 ^e	7	15,777	5,661	,000
	грешке у броју	2,924 ^f	7	,418	,932	,483

Интерцепт	грешка додавања	21115,360	1	21115,360	1115,600	,000
	грешка изостављања	9833,125	1	9833,125	1124,558	,000
	грешка погрешног одабира	8,899	1	8,899	11,638	,001
	остале грешке	3,748	1	3,748	22,222	,000
	грешке у роду	573,805	1	573,805	205,888	,000
	грешке у броју	27,374	1	27,374	61,044	,000
Факултет (КГ или БГ)	грешка додавања	197,422	1	197,422	10,431	,001
	грешка изостављања	34,313	1	34,313	3,924	,049
	грешка погрешног одабира	4,294	1	4,294	5,615	,019
	остале грешке	,095	1	,095	,565	,453
	грешке у роду	23,135	1	23,135	8,301	,004
	грешке у броју	,898	1	,898	2,002	,158
Година студија	грешка додавања	67,966	3	22,655	1,197	,312
	грешка изостављања	66,994	3	22,331	2,554	,056
	грешка погрешног одабира	4,024	3	1,341	1,754	,157
	остале грешке	4,418	3	1,473	8,731	,000
	грешке у роду	79,935	3	26,645	9,561	,000
	грешке у броју	,800	3	,267	,595	,619
Факултет * година	грешка додавања	109,982	3	36,661	1,937	,125
	грешка изостављања	59,670	3	19,890	2,275	,081
	грешка погрешног одабира	7,180	3	2,393	3,130	,027
	остале грешке	,912	3	,304	1,802	,148
	грешке у роду	5,067	3	1,689	,606	,612
	грешке у броју	1,399	3	,466	1,040	,376
Грешка	грешка додавања	4050,455	214	18,927		
	грешка изостављања	1871,214	214	8,744		
	грешка погрешног одабира	163,637	214	,765		
	остале грешке	36,095	214	,169		

	грешке у роду	596,415	214	2,787		
	грешке у броју	95,963	214	,448		
Укупно	грешка додавања	4442,793	221			
	грешка изостављања	2048,293	221			
	грешка погрешног одабира	178,671	221			
	остале грешке	41,405	221			
	грешке у роду	706,851	221			
	грешке у броју	98,887	221			

Прилог В3. Резултати двофакторске АНОВА

Извор	типови грешака	сума квадрата	степен слободe	Mean Square	F	Sig.
Кориговани модел	грешка додавања	288,005 ^a	7	41,144	1,259	0,272
	грешка изостављања	2597,306 ^b	7	371,044	2,997	0,005
	грешка погрешног одабира	57,796 ^c	7	8,257	1,253	0,275
	грешка у роду	108,816 ^d	7	15,545	1,039	0,405
	грешка у броју	4,839 ^e	7	0,691	0,696	0,676
Интерцепт	грешка додавања	3836,354	1	3836,354	117,424	0
	грешка изостављања	29487,01	1	29487,01	238,172	0
	грешка погрешног одабира	236,39	1	236,39	35,872	0
	грешка у роду	651,723	1	651,723	43,543	0
	грешка у броју	4,04	1	4,04	4,065	0,045
Факултет	грешка додавања	0,082	1	0,082	0,003	0,96
	грешка изостављања	71,906	1	71,906	0,581	0,447
	грешка погрешног одабира	0,002	1	0,002	0	0,985
	грешка у роду	1,306	1	1,306	0,087	0,768
	грешка у броју	1,425	1	1,425	1,434	0,232

Година	грешка додавања	113,668	3	37,889	1,16	0,326
	грешка изостављања	2155,003	3	718,334	5,802	0,001
	грешка погрешног одабира	54,166	3	18,055	2,74	0,044
	грешка у роду	48,936	3	16,312	1,09	0,354
	грешка у броју	0,629	3	0,21	0,211	0,889
факултет * година	грешка додавања	113,713	3	37,904	1,16	0,326
	грешка изостављања	200,989	3	66,996	0,541	0,655
	грешка погрешног одабира	4,204	3	1,401	0,213	0,888
	грешка у роду	72,317	3	24,106	1,611	0,188
	грешка у броју	3,208	3	1,069	1,076	0,36
Грешка	грешка додавања	6991,594	214	32,671		
	грешка изостављања	26494,35	214	123,805		
	грешка погрешног одабира	1410,22	214	6,59		
	грешка у роду	3203,019	214	14,967		
	грешка у броју	212,649	214	0,994		
Укупно	грешка додавања	7279,6	221			
	грешка изостављања	29091,65	221			
	грешка погрешног одабира	1468,016	221			
	грешка у роду	3311,834	221			
	грешка у броју	217,488	221			

ОБРАЗАЦ 1.

Изјава о ауторству

Потписана Горана Зечевић Крнета

Број уписа: 07Д044

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом *Употреба одређеног члана у шпанском као страном језику на основу анализе грешака код говорника српског језика*

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени, и
- да нисам кршила ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Крагујевцу,

20.10.2016.

Потпис аутора

ОБРАЗАЦ 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Горана Зечевић Крнета

Број уписа: 07Д044

Студијски програм: Наука о језику

Наслов рада: *Употреба одређеног члана у шпанском као страном језику на основу анализе грешака код говорника српског језика*

Ментор: Проф. др Анђелка Пејовић, редовни професор, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, ужа научна област *Шпански језик и лингвистика*

Потписана: Горана Зечевић Крнета

Изјављујем

да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предала за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Крагујевцу**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Крагујевцу.

У Крагујевцу,

Потпис аутора

20.10.2016.

ОБРАЗАЦ 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Крагујевцу унесе моју докторску дисертацију под насловом: *Употреба одређеног члана у шпанском као страном језику на основу анализе грешака код говорника српског језика*, која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Крагујевцу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (*Creative Commons*) за коју сам се одлучила.

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

У Крагујевцу,

Потпис аутора

20.10.2016.
